

Jan z Kwidzyna

Wykład Symbolu Apostolskiego

Expositio Symboli Apostolorum

Przekład z języka łacińskiego:

bp Julian Wojtkowski

Transliteracja oryginalnego tekstu łacińskiego:

bp Julian Wojtkowski

ks. Marian Borzyszkowski (Tablice i Prolog)

Opracowanie przypisów:

bp Julian Wojtkowski, ks. Marian Borzyszkowski, ks. Marek Karczewski,
Katarzyna Parzych-Blakiewicz, Maria Piechocka-Kłós

Ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk:
[Johannes Marienwerder] Jan z Kwidzyna,
Expositio symboli apostolorum,
k. 5-79, pocz. XV w.; sygnatura Ms. 1977

Transliteracja i przekład na język polski za zgodą PAN Biblioteki Gdańskiej
[III/631/44/2020, z 1.10.2020 r.].

Redakcja
Katarzyna Parzych-Blakiewicz

Recenzent
ks. dr hab. Arkadiusz Nocoń

Łamanie
Adam Głowacki

Projekt okładki
Agnieszka Szulc

Ilustracja na okładce: fragment karty dzieła
Expositio symboli apostolorum
ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk

© Copyright by

Bp prof. dr hab. Julian Wojtkowski
PAN Biblioteka Gdańska
Diecezja Elbląska
Wydział Teologii – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Publikacja sfinansowana przez Diecezję Elbląską i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wydawca: Wydział Teologii – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ISBN 978-83-64129-67-4

Druk i oprawa:
Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Wprowadzenie do transliteracji rękopisów i przekładu polskiego

Niniejsza publikacja jest dwujęzyczną wersją *Expositio Symboli Apostolorum* – czyli „Wykładu Symbolu Apostolskiego”¹. Dzieło powstało między 1399 a 1401 rokiem, najprawdopodobniej w Kwidzynie. Jego autorem jest Mistrz Jan z Kwidzyna (1343-1417)². Składa się z *Tablic* – będących rozpisany spisem treści, *Prologu* – stanowiącego wprowadzenie oraz dwunastu ksiąg będących komentarzami do dwunastu artykułów Składu Apostolskiego.

Tekst oryginalny jest łaciński. Znajduje się w lewej kolumnie. W kolumnie prawej równolegle umieszczono przekład polski.

Wersja łacińska jest transliteracją średniowiecznego rękopisu, dokonaną przez ks. prof. Mariana Borzyszkowskiego³ (*Tablice*⁴ i *Prolog*⁵) i ks. bpa. prof. Juliana Wojtkowskiego⁶ (wszystkie Artykuły apostolskiego wyznania wiary, czyli od pierwszego do dwunastego). Rękopis pochodzi z Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk (Nr 1977). Do odczytania tekstu łacińskiego skorzystano także z rękopisu znajdującego się w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (Nr 297, k.163a-175b), miejsca skorygowane zaznaczono w przypisach. Do tekstu dodano oznaczenia kart rękopisu.

¹ Joannes Marienwerder: *Expositio Symboli Apostolorum. Ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk*. Nr katalogowy: Ms 1977.

² Zob. M. Borzyszkowski, *Jan z Kwidzyna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 913-914; A. Mentzel-Reuters, *Das pomesanische Domkapitel als literarisches Zentrum. Der Fall des Prager Magisters Johannes Marienwerder*, w: *Deutschsprachige Literatur des Mittelalters im östlichen Europa: Forschungsstand und Forschungsperspektiven*, red. R. G. Päsler – D. Schmidtke, Universitätsverlag Winter, Heidelberg 2006, s. 157-175; J. Kaliszuk, Johannes Marienwerder, w: *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, red. G. Dunphy, Brill, Leiden – Boston 2010, s. 1081; M. Glauert, *Pomezaniańska kapituła katedralna w czasach średniowiecza (1284-1527)*, przekład i redakcja naukowa Radosław Biskup, Pelplin 2021, s. 515-523.

³ Ks. prof. dr hab. Marian Borzyszkowski (1936-2001) – badacz średniowiecznych źródeł filozoficznych i teologicznych. Zob. J. Jezierski, *Ks. prof. dr hab. Marian Borzyszkowski – promotor laikatu i kultury chrześcijańskiej*, w: *Prodesse ausis. Warmińscy Księża Profesorowie*, red. K. Parzych-Blakiewicz, Olsztyn 2012, s. 43-51; K. Parzych-Blakiewicz, *Wprowadzenie*, w: M. Borzyszkowski, *Pielgrzymowanie Błogosławionej Doroty z Mątów do Einsiedeln w kontekście wpływów ówczesnych ideałów duchowości religijnej Nadrenii* (cz. 1: *Błogosławiona Dorota z Mątów Wielkich, jej życie religijne i duchowe*), „Forum Teologiczne” t. 19 (2018), s. 251-252, [online] dostęp: <https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/ft/issue/view/124/Tekst_Borzyszkowski>, 30.11.2018.

⁴ Zob. *Spis treści Wyjaśnienia Składu Apostolskiego (Po 1399 roku)*, „Studia Warmińskie” t. 5 (1968), s. 585-590.

⁵ Zob. Jan z Kwidzyna, *Prolog do „Expositio Symboli Apostolorum”*. Wydał, wstępem i komentarzami opatrzył Marian Borzyszkowski, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1974. *Textus et Studia Historiam Theologiae in Polonia excultae spectantia*. Volumen II, Fasciculus 2, s. 5-38.

⁶ Ks. bp prof. dr hab. Julian Wojtkowski (ur. 1927) – tłumacz i badacz średniowiecznych źródeł teologicznych. Zob. A. Kopiczko, *Biskup Prof. dr hab. Julian Andrzej Wojtkowski*, w: *Veni Domine. Księga Pamiątkowa w 50. rocznicę święceń biskupich Księdza Biskupa Juliana Wojtkowskiego*, red. A. Kopiczko, Bernardinum 2019, s. 35-108; J. Jezierski i K. Parzych-Blakiewicz, *Sylwetka naukowa biskupa Juliana Wojtkowskiego w świetle bibliografii za lata 1950-2014*, w: *Cor dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565-2015)*, red. A. Kopiczko, P. Rabczyński, Olsztyn 2015, s. 547-556.

Wersja polska *Wykładu* jest w całości przekładem dokonany przez bpa Juliana Wojtkowskiego⁷. Do publikacji są dołączone przez Tłumacza skorowidze bibliograficzne.

Transliteracja łacińska i przekład polski są uzupełnione o odniesienia do źródeł biblijnych, patrystycznych i średniowiecznych. Zachowano oryginalną pisownię łacińską przypisów zamieszczonych w *Prologu*, z tej racji, że są przedrukiem publikacji z roku 1974. Autorem przypisów w *Prologu* jest ks. prof. Marian Borzyszkowski. Pozostałe przypisy w wersji łacińskiej są naniesione przez ks. bpa prof. Juliana Wojtkowskiego. Przypisy w przekładzie polskim zostały uzupełnione przez pracowników naukowych Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie – ks. dr. hab. Marka Karczewskiego⁸, dr hab. Katarzynę Parzych-Blakiewicz⁹ i dr Marię Piechocką-Kłos¹⁰.

Należy podkreślić, że publikacja drukiem tekstu łacińskiego manuskryptu Jana z Kwidzyna *Expositio Symboli Apostolorum* przechowywanego w Bibliotece Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk z różnych względów stanowi wydarzenie wyjątkowe.

Jest to pierwsze w historii wydanie drukiem całości tekstu łacińskiego tego dzieła. Otwiera ono szeroki dostęp do treści głównego dzieła Jana z Kwidzyna w wymiarze ogólnoswiatowym.

Wiadomo, że *Exposito Symboli Apostolorum* było dziełem znanym w późnośredniowiecznym środowisku kościelnym i uniwersyteckim Europy Zachodniej¹¹. O popularności *Expositio* świadczy m.in. fakt, że w roku 1485 w Ulm Konrad Dinckmut wydał drukiem streszczenie tekstu łacińskiego autorstwa Jana z Kwidzyna w języku niemieckim *Erklärung der zwölf Artikel des christlichen Glaubens*¹². Dzieło Jana z Kwidzyna odgrywało zatem ważną rolę co najmniej do końca XV w.

Publikacja jednej z najstarszych wersji rękopisu stanowi ważny krok w perspektywie

⁷ Łacińska transliteracja dwunastu artykułów oraz przekład polski całości „Wyznania wiary” nie były wcześniej publikowane.

⁸ W tekście *Expositio* znajduje się ponad pięćset różnych typów odniesień do tekstów biblijnych. Prowadzone badania nad tekstem dzieła przyczyniły się do powstania szczegółowych opracowań naukowych autora, zob. M. Karczewski, *Pismo Święte i odwieczne Słowo Boga w Expositio Symboli Apostolorum Jana z Kwidzyna*, „Biblica et Patristica Thorunensia” t. 14 (2021) z. 3, s. 287-304; *Expositio Symboli Apostolorum Jana z Kwidzyna jako źródło badań nad średniowieczną teologią i egzegezą biblijną*, „Studia Elbląskie” t. 22 (2021), s. 329-345; *Biblical Sources of Ecclesiology in Expositio Symboli Apostolorum by Johannes Marienwerder*, „Studia Warmińskie” t. 59 (2022), s. 241-260 [doi:10.31648/sw.7589].

⁹ Odniesienia do *Czterech Ksiąg Sentencji Piotra Lombarda* według: P. Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga I-II. W oparciu o wydanie Kolegium Świętego Bonawentury Ad Claras Aquas 1971-1981, przełożył Bp Julian Wojtkowski, Olsztyn (t. 1, 2013; t. 2, 2015); [online] dostęp: < <http://www.uwm.edu.pl/ztdif/index.php/zrodla/>>. Odniesienia do *Sumy teologicznej* św. Tomasza z Akwinu według: Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, Nakładem Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas”, 4-8, Praed Mews, London, W.2; [online] dostęp: <http://www.katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_indeks.htm>. Odniesienia do *Komentarza do Czterech Ksiąg Sentencji Piotra Lombarda* św. Tomasza z Akwinu według: S. Tommaso d'Aquino, *Commento alle sentenze di Pietro Lombardo e testo integrale di Pietro Lombardo. Libro quarto*, Edizioni Studio Domenicano – Bologna (vol. 4, 1999; vol. 9, 2001, vol. 10, 2002). W przypisach, po zapisach skróconych *Czterech Ksiąg Sentencji* i *Sumy teologicznej*, w nawiasie podano tom i stronę wydania polskiego.

¹⁰ Odniesienia do pism św. Augustyna z Hippony według: Jacques Paul Migne. *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*. Odniesienia do pism Pseudo-Augustyna, św. Anzelma z Canterbury, św. Ambrożego z Mediolanu, św. Grzegorz Wielki, św. Cypriana z Kartaginy również według: Jacques Paul Migne. *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*. Odniesienia do św. Jana z Damaszku według: Jacques Paul Migne. *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*. Zob. M. Piechocka-Kłos, *References to St Augustine in Expositio Symboli Apostolorum by Jan of Kwidzyn*, „Studia Warmińskie” t. 59 (2022), s. 375-389 [doi:10.31648/sw.7637].

¹¹ Większość rękopisów pochodzi lat 1430-1450. Sigle rękopisów - Stegmüller F., 1951; RB 4780; 4780,1; 5725; Trifška J., 1967, 120; 1981, 275; RB 4780; 4780,1; 5725 według F. Stegmüller, *Repertorium biblicum medii aevi*, Vol. 1-11, Instituto Francisco Suárez Friedrich, Madrid 1950-1980 oraz J. Trifška, *Repertorium biographicum Universitatis Pragensis praeussiticae 1348-1409*, Univerzita Karlova, Praha 1981.

¹² Dostępne online m.in. Digitale Bibliothek – Münchener Digitalisierungszentrum (MDZ), BSB-Ink:E-88.

możliwych dalszych specjalistycznych badań historyczno-literackich, Mogłyby one doprowadzić do powstania w pełni krytycznej edycji tekstu łacińskiego *Expositio*.

Szeroko dostępne staje się kolejne ważne źródło historyczno-literackie związane ze czternastowiecznym środowiskiem naukowym i religijnym Pragi czeskiej. Dotyczy to wyjątkowego okresu historycznego określanego czasem jako okres przedhusycki. Ze względu na znaczenie jakie Jan z Kwidzyna odgrywał w środowisku uniwersyteckim Pragi w drugiej połowie XIV w. jego dzieło może być odczytywane w relacji do takich autorów jak m.in. Konrad Waldhauser, Jan Milicz z Kromieryża, Maciej z Janowa, Wojciech z Jeżowa, Henryk Totting z Oyty, Mateusz z Krakowa czy Konrad ze Słotowa¹³.

Otwiera się ponadto możliwość poszerzenia wiedzy na temat szeroko pojętej *devotio moderna*¹⁴ propagowanej zarówno w środowisku praskim jak i w późnośredniowiecznej Pomezanii.

Wreszcie obszerny wykład prawd wiary zawartych w Symbolu Apostolskim rzuca istotne światło na pozostałe dzieła Jana z Kwidzyna, szczególnie dotyczące Mistyczki Pomezaniańskiej, Doroty z Mątów, której kult gorliwie propagował¹⁵.

Najważniejsze średniowieczne dzieło Jana z Kwidzyna w wersji dwujęzycznej, oddane do rąk współczesnego Czytelnika, stanowi źródło dla studiów teologicznych, historycznych, kulturowych, językowych i innych. Wchodzi ono w obszar badań teologicznodogmatycznych, historycznych i hagiologicznych, prowadzonych w środowisku teologów warmińskich¹⁶.

Zespół pracowników naukowych Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie składa podziękowanie pracownikom Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk za udostępnienie rękopisu oraz zezwolenie na publikację jego transliteracji i polskiego przekładu. Serdecznie podziękowanie kieruje także do ks. bp. prof. Juliana Wojtkowskiego za transliterację i przekład dzieła, które jest cennym zabytkiem średniowiecznej kultury intelektualnej oraz teologii chrześcijańskiej na Powiślu, w Kwidzynie, w dawnych Prusach, średniowiecznej Pomezanii, jak i w kontekście ogólnoeuropejskim.

Ks. Marek Karczewski
i Katarzyna Parzych-Blakiewicz

¹³ Szerzej na ten temat piszą J. Krzyżaniakowa, *Henryk Totting z Oyty i jego prasy uczniowie*, „Roczniki Historyczne” t. 61 (1995), s. 87-109; A. Szulc, *Homo religiosus późnego średniowiecza*, Wydział Historyczny UAM, Poznań 2004, s. 25-35; W. Gajewski, *Postulaty reformy Kościoła: Waldo-Wiklef-Jan Milicz z Kroměříža – Matěj z Janova*, w: *Jan Hus: życie i dzieło: w 600. rocznicę śmierci*, red. A. Paner, M. Hinz, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 33-70.

¹⁴ Na ten temat zob. S. Bylina, *Nurty odnowy wewnętrznej a problem częstej komunii w Europie Środkowej w XIV-XV wieku*, in: *Scriptura custos memoriae*, red. D. Zydorek, Wydawnictwo UAM, Poznań 2001, s. 91-102; J. Krzyżaniakowa, *Henryk Totting z Oyty*, s. 92-93; A. Szulc, *Homo religiosus późnego średniowiecza*, s. 35-45.

¹⁵ Jan z Kwidzyna odegrał główną rolę w opisie doświadczeń mistycznych Doroty, zob. m.in. S. Mossmann, *Dorothea von Montau and the Masters of Prague*, „Oxford German Studies” t. 39/2 (2010), s. 106-123. Na temat Doroty z Mątów zob. M. Kowalczyk, *Bł. Dorota z Mątów*, Flos Carmeli, Poznań 2018.

¹⁶ Badania te trwają od kilku dziesięcioleci. Jeden z istotnych kierunków stanowią badania nad pismami Jana z Kwidzyna. Od lat sześćdziesiątych XX w. ich efekty były publikowane głównie w Studiach Warmińskich oraz w formie monografii. Jednym z elementów przełomowych była publikacja rozprawy habilitacyjnej ks. M. Borzyszkowskiego, *Problematyka filozoficzna i teologiczna w twórczości Jana z Kwidzyna (1343-1417)* (cz. 1), „Studia Warmińskie” t. 5 (1968), s. 111-199; *Problematyka filozoficzna i teologiczna w twórczości Jana z Kwidzyna (1343-1417)* (cz. 2), „Studia Warmińskie” t. 6 (1969), s. 85-171. Szereg przekładów dzieł Jana z Kwidzyna opracował bp prof. Julian Wojtowski (*Siedmiolilie Doroty z Mątów*, 2012; *Żywoć Doroty z Mątów*, 2012; *Księga o Świętach*, 2013; *Joannes Marienwerder, De octo beatitudinibus*, tłum. J. Wojtkowski, wstęp – M. Kowalczyk, „Forum Teologiczne” t. 18 (2017), s. 243-272. Bp J. Wojtowski opracował także *Akta procesu kanonizacyjnego Doroty z Mątów od 1394 do 1521* / z krytycznego wyd. R. Stachnika; A. Birch-Hirschfeld Triller, J. Westpfahl, tłum. J. Wojtkowski, Olsztyn 2014.

WYKŁAD SYMBOLU

Transliteracja

Ks. Marian Borzyszkowski: *Jan z Kwidzyna: Spis treści Wyjaśnienia Składu Apostolskiego (Po 1399 roku)*, „Studia Warmińskie” 5(1968) 585-590. (Rękopis 1977 Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk)¹

[k.5a] Pro tabula expositionis simboli est sciendum etc.

Quod totus liber iste est distinctus in xiiij partes, videlicet in prologum et xij articulos, et quelibet harum parcium est distincta per litteras alphabeti, aliqua quidem per plures, aliqua uero per pauciores secundum quod est longa, aut continens pauciora.²

Quippe prima pars principalis huius expositionis est prologus. Secunda est articulus primus. Tercia est articulus secundus et sic consequenter de alijs contentis.

Ubi igitur ponitur prologo .b. intelligitur per hoc secunda pars prologi. Et ubi ponitur prologo .C. intelligitur tertia pars prologi. Sicut .b. est secunda littera in ordine alphabeti Et .C. tertia et sic suo modo intelligatur de alijs litteris hic positis.

Similiter ubi ponitur .ar. per hoc intelligitur articulus et numerus qui additur .ar. ostendit quotus sit articulus, littera uero al-

Przekład

Bp Julian Wojtkowski

O tablicy Wykładu Symbolu należy wiedzieć itd.

Że cała księga ta jest podzielona na trzydzieści części, mianowicie na wstęp oraz dwadzieścia artykułów, a każda z tych części jest podzielona literami alfabetu, niektóre mianowicie przez liczne, niektóre zaś przez mniej liczne, według tego że jest długa albo mniej zawierająca.

Otóż pierwszą częścią główną tego Wykładu jest wstęp. Drugą jest artykuł pierwszy. Trzecią jest artykuł drugi. I tak kolejno o innych zawartych.

Gdzie więc jest wstęp .b., rozumie się przez to drugą część wstępu. A gdzie jest wstęp .C., rozumie się trzecią część wstępu. Jak .b. jest drugą literą w porządku alfabetu, a .C. trzecią i tak na swój sposób rozumie się o innych literach tu będących.

Podobnie gdzie jest .ar. rozumie się przez to artykuł, a liczba, która jest dodana do .ar. wskazuje, który to jest artykuł, litera zaś alfa-

¹ Teksty źródłowe są dokładną transliteracją pierwowzoru. Wyjątek stanowi interpunkcja oraz użycie dużych liter, dostosowane w pewnej mierze do zasad współczesnych. Ubytki w tekście zaznaczone są nawiasami skończonymi < >, wyrazy wykreślone podwójnymi nawiasami prostokątnymi [[]], uzupełnienia skryptora klamrami { }. Skróty zostały rozwiązane w tekście. Błędy oczywiste np. ortograficzne poprawiono pismem pochyłym.

² Jan z Kwidzyna w swej *Tabula* w odniesieniu do poszczególnych haseł podaje artykuł *Expositio symboli* oraz literę, która ma być odnotowana na jego marginesie, np. *Adoracio est triplex: articulo octavo .g.* Przepisujący tekst *Expositio* nie przykładali większej wagi do oznaczeń literowych. Trudno przy ich pomocy odszukać w tekście podane hasła. Nie straciły natomiast na aktualności oznaczenia rozdziałów.

phabeti circa numerum apposita representat in quota parte illius articuli hoc quod allegatur valeat reperri. Exempli gracia Cristus dicitur sedere ad dexteram dei patris propter quinque causas Articulo vj.

Articulus hic est Si uis scire quinque causas propter quas christus dicitur in scriptura et in symbolo sedere a dextris dei patris Tunc uide in articulo sexto [[.m.]] vbi ponitur .m.

Et sic simili modo est in alijs numero et litteris in thabula scriptis. Ob hoc scriptoribus debent committi quod articulorum numerum in superiori margine scribant in singulis folijs, et litteras alphabeti in marginibus a latere annotent, ut directe respiciat paragraphos sibi a principio deputatos vt quod queritur faciliter possit reperri etc.

Adoracio est triplex articulo viij^o .g. Adoracione vna debeat [k. 5 b] adorari vt pater et filius et spiritus sanctus articulo viij^o .f. Quomodo possint adorari ymago et crux christi beata uirgo dyabolus transfiguratus et homo articulo viij. G.h.J.K.

de adoracione utilis est distincio articulo viij. K .

Angeli sunt creati boni, quorum aliqui auerterunt se a deo et facti sunt dyaboli Alij ad deum se conuerterunt et sunt in bono confirmati et in nouem ordines distincti articulo primo .M.

Angeli sunt in celo empirreo per nouem ordines distincti habentes cognicionem vnam a natura aliam a gracia et quelibet illarum est duplex. ar. vj.k.l.

Angeli nos custodiendo merentur. ar. vj.k.l., ar.vij.r.

Animarum receptacula ante christi passionem fuerunt quattuor videlicet infernus, purgatorium, lymbus puerorum nondum in

betu dodana do liczby przedstawia, w której części artykułu można znaleźć to, co się przytacza. Na przykład, że Chrystus siedzi na prawicy Boga Ojca z pięciu powodów powiedziane jest w artykule szóstym. Tu jest artykuł.

Jeśli chcesz znać pięć powodów, dla których powiedziane jest w Piśmie Świętym i w Symbolu, że Chrystus siedzi na prawicy Boga Ojca, wtedy zobacz w artykule szóstym, gdzie jest .m.

I tak podobnie jest w innych: liczbie i literach spisanych w tablicy. Dlatego pisarzom trzeba polecić, żeby liczbę artykułów pisali na górnym marginesie każdej z osobna karty, a litery alfabetu dopisywali na marginesach z boku, by wprost spoglądała na paragrafy sobie od początku wyznaczone, żeby to, czego się szuka, łatwo można znaleźć.

Adoracja jest trojaka, artykuł ósmy .g. Jednym uwielbieniem trzeba mianowicie wielbić Ojca i Syna i Ducha Świętego, artykuł ósmy .f. Jak mogą być wielbione: obraz i Krzyż Chrystusa, Błogosławiona Dziewica, diabeł przemieniony i człowiek, artykuł ósmy. G.h.J.K.

O adoracji jest przydatne rozróżnienie, artykuł ósmy.k.

Aniołowie zostali stworzeni dobrzy, z nich niektórzy odwrócili się od Boga i stali się diabłami. Inni zwrócili się do Boga i zostali umocnieni w dobru oraz podzieleni na dziewięć chórów. Artykuł pierwszy .M.

Aniołowie są w niebie empirjskim, podzieleni na dziewięć chórów. Mają dobre poznanie: jedno z natury, drugie z łaski, a każde z nich jest dwojakie. Artykuł szósty.k.l.

Aniołowie strzegąc nas zasługują. Artykuł szósty.k.l., siódmy.r.

Pomieszczeń dusz przed Męką Chrystusa było cztery, mianowicie: piekło, czyściec, otchłań dzieci jeszcze nie odrodzonych

christo renatorum et lymbus patrum ad quem christus solum descendit. ar.v.a.e.

Antichristus precedet iudicium. [[A.b.c. Quando nascetur antichristus]] et faciet arte mayca miracula et alia multa. ar.iiij.A.b.c. Quando nascetur antichristus de qua tribu erit, quando, vbi [[eius potestas]] et quibus predicabit, quam diu regnabit Qualis erit eius potestas Quale erit tempus in quo regnabit, et quid post eius mortem erit. ar.vi.j.C.d.

Amen tripliciter accipitur.ar.12. in fine

Articulus quid sit prologo.k.

Articuli fideij sunt xij. Secundum numerum xij apostolorum prologo .l.

Sunt etiam xiiij alia consideracione quorum septem sunt de diuinitate et septem de humanitate prologo M.

Ibidem de articulorum sufficiencia

Ascensus christus ascendit propria virtute cum sanctis patribus quos de lymbo eduxit.ar.vj.a.

Ascensionis christi vtilitas .ar.vj.b.

An illi qui cum christo surrexerunt cum christo ascenderunt [k. 5vc] ascenderunt corporaliter ar.xij.d.

Aureola quid sit et quod triplex sit aureola scilicet martirum virginum,et predicatorum.ar.xij.a.k.l.

Differencia est inter auream auriolam palmam et fructus.ar.xij.l.

Aureola non debetur christo neque angelis.ar.xij.M.

Aureola martirum est potissima. ar.xij.p.

BEatitudo est duplex scilicet creata et increata.ar.xij.b.

w Chrystusie i otchłań Ojców. Do niej tylko zstąpił Chrystus. Artykuł piąty.a.e

Antychryst poprzędi sąd i sztuką magiczną będzie czynił cuda i wiele innych. Artykuł czwarty A.b.c. Kiedy narodzi się Antychryst, z jakiego będzie plemienia, kiedy, gdzie i komu będzie głosił. Jak długo będzie królował. Jaka będzie jego moc. Jaki będzie czas, w którym będzie królował i co będzie po jego śmierci. Artykuł siódmy.C.d.

Amen bierze się trojako. Artykuł 12 na końcu.

Artykuł, co to jest. Wstęp.k.

Artykułów wiary jest dwanaście, według liczby dwunastu Apostołów. Wstęp.l.

Jest też czternaście w innym spojrzeniu, z których siedem jest o Bóstwie i siedem o Człowieczeństwie. Wstęp.M.

O wystarczalności artykułów. Tamże.

Wstąpienie. Chrystus wstąpił własną mocą ze świętymi ojcami, których wyprowadził z otchłani. Artykuł szósty.g.

Wstąpienia Chrystusa pożytek. Artykuł szósty.b.

Czy ci, którzy z Chrystusem zmartwychwstali, z Chrystusem cieleśnie wstąpili. Artykuł dwunasty.d.

Aureola, co to jest i że jest trojaka, mianowicie męczenników, dziewic i kaznodziejów. Artykuł dwunasty. a.k.l.

Jest różnica między złotą aureolą, palmą i owocami. Artykuł dwunasty.l.

Aureola nie należy się Chrystusowi, ani aniółom. Artykuł dwunasty.M.

Aureola Męczenników jest znakomita. Artykuł dwunasty .p.

Szczęśliwość jest dwojaka, mianowicie stworzona i niestworzona. Artykuł dwunasty.b.

In beatitudine anima ad videndum deum facilliter duplici lumine sustollitur et in hac visione anima non potest proficere. xij.C.

Beatitudo post iudicium et resurrectionem corporum erit maior extensius et etiam intensius quam ante resurrectionem corporum .ar.xij.K.

Beatitudines que sunt consummate virtutes manebunt in patria.ar.xij.v.etc.

Caritas est vna omnium recte diligencium.ar.ix.C.

Karitas est causa vere reuelacionis et quomodo quis cognoscitur habere caritatem. ar.octauo.x.

Celi corporum sunt decem ar. primo M ar.vj.d.ff.

Celum capitur aliquando methaphorice. ar.vj.E.

In celo empirreo quomodo sanctorum sit collacio.ar.vj.E.ff.

Celum empirreum quale est ar. primo M.ar.vj.d.ff.vij.C.

De celi gaudijs et delicijs ar.vj.g.

Et mansionibus ibidem, h.g.h.

In celo triplex est premium scilicet essenziale consubstantialia et accidentalia.ar.xij. per totum

In celo non erunt mansiones corporaliter differentes.ar.xij.K.

Confessio est de omnibus peccatis vni confessori facienda. ar. decimo.A.

Nec est invtile simplici sacerdoti casus episcopales et papales confiteri ibidem

Contritio vera includit dolorem de omnibus peccatis preteritis, Cessacionem ab omnibus peccatis presentibus et firmum propositum abstinendi ab omnibus peccatis futuris ar. decimo [k. 5vd] h.

W szczęśliwości dusza do widzenia Boga dlaczego łatwo dwojakim światłem się wznosi i w tym widzeniu dusza nie może postępować. Artykuł dwunasty.C.

Szczęśliwość po sądzie i zmartwychwstaniu ciał będzie szersza i mocniejsza niż przed zmartwychwstaniem ciał. Artykuł dwunasty.K.

Błogosławieństwa, które są doskonałymi cnotami, pozostaną w Ojczyźnie. Artykuł dwunasty.v. itd.

Miłość jest jedna wszystkich prawidłowo kochających. Artykuł dziewiąty.C.

Miłość jest przyczyną prawdziwego objawienia i jakim sposobem wiadomo, że ktoś ma miłość. W artykule ósmym.x.

Ciał nieba jest dziesięć. artykuł pierwszy M, artykuł szósty.d.ff.

Niebo bierze się czasem przenośnie. Artykuł szósty.E.

W niebie empirejskim w jaki sposób jest umieszczenie Świętych. Artykuł szósty.E.ff.

Niebo empirejskie jakie jest. Artykuł pierwszy.M. Artykuł szósty.d.ff.,siódmy.C.

O radościach i rozkoszach nieba. Artykuł szósty.g.

I mieszkaniach tamże, h.g.h.

W niebie jest trojaka nagroda: istotna, współistotna oraz przypadłościowa. Artykuł dwunasty cały.

W niebie nie będzie mieszkań cielesnie różnych. Artykuł dwunasty.K.

Spowiedź powinna być ze wszystkich grzechów, jednemu spowiednikowi. Artykuł dziesiąty.A.

I pożyteczne jest wyznać prostemu kapłanowi przypadki zastrzeżone biskupowi i papieżowi. Tamże.

Skrucha prawdziwa zawiera ból za wszystkie grzechy przeszłe, odstąpienie od wszystkich grzechów obecnych i mocne postanowienie wstrzymania się od wszystkich grzechów przyszłych. Artykuł dziesiąty. h.

Corpus gloriosum qualiter potest videri palpari moueri et esse in loco cum alio corpore ar. quinto.J. ar.xij.h.J.

Creatura non potest omnipotens fieri ar. primo.J.

Creatura omnis a deo est facta. ar. primo.l.

Triplex est creatura scilicet pure spiritus pure corporalis et mixta. Ex corporali et spirituali ar.primo.l.

Credibilia fidei rationabiliter proponuntur ad credendum talia ut sunt supra ad rationem humanam prologo.E.

Crede in deum distinguitur contra credere deo et contra credere deum ar.primo.C. articulo viij.A.

Non proprie credimus in ecclesiam catholicam ar.ix.D.etc.

Deus tantum est unus probatur ar. primo.b.

Nec est possibile esse plures. ar. primo.E.

Deus cognoscit omnia preterita presentia et futura ar primo d.

Dei scientia nominatur multis nominibus. Ar primo E.

Deus est vere omnipotens licet non possit peccare uel se meliorem facere etc. Ar primo g.

Deus non potest facere creaturam omnipotentem nec de uirgine corrupta quod fuerit incorrupta ar.primo.h.ar.xij.O.

Deus produxit in esse omnes creaturas et creauit hominem propter suam bonitatem. ar.primo.l.

Quare deus creauit mundum et quare non prius creauit eum, uel quid fecit ante mundi creacionem ar.primo.l.q.

Quare deus non fecit res indefectibiles uel meliores et quare permisit hominem ita cito cadere et quare plures homines sunt mali quam boni.ar.primo.b.q.

Ciało chwalebne jak może być widziane, dotykane, poruszane i być w miejscu z innym ciałem. Artykuł piąty.J.artykuł dwunasty .h.J.

Stworzenie nie może stać się wszechmocne. Artykuł pierwszy .J.

Wszelkie stworzenie uczynione jest przez Boga. Artykuł pierwszy .l.

Stworzenie jest trojkie, mianowicie czysto duchowe, czysto cielesne i mieszane z cielesnego i duchowego. W artykule pierwszym .l.

To co wiarygodne rozumnie przedkłada wiarę do uwierzenia, tak jak jest ponad rozumem ludzkim. W prologu .E.

Wierzyć w Boga różni się od wierzyć Bogu i od wierzyć Boga. Artykuł pierwszy.C.Artykuł ósmy .A.

Niewłaściwie wierzymy w Kościół Katolicki. Artykuł dziewiąty .d. itd.

Bóg jest tylko jeden, dowodzi się w artykule pierwszym .b.

I nie może być więcej. Artykuł pierwszy .E.

Bóg poznaje wszystko: przeszłe, obecne i przyszłe. Artykuł pierwszy .d.

Boska wiedza zwana jest wielu nazwami. Artykuł pierwszy.E.

Bóg jest naprawdę wszechmocny, chociaż nie może grzeszyć albo uczynić siebie lepszym itd. Artykuł pierwszy .g.

Bóg nie może stworzenia uczynić wszechmocnym, ani z dziewicy zepsutej, żeby była niezepsuta. Artykuł pierwszy .h. artykuł dwunasty .O.

Bóg wyprowadził do istnienia wszystkie stworzenia i stworzył człowieka z powodu swej dobroci. Artykuł pierwszy .l.q.

Dlaczego Bóg stworzył świat i dlaczego nie stworzył go wcześniej albo co robił przed stworzeniem świata. Artykuł pierwszy l.q.

Dlaczego Bóg nie stworzył rzeczy nieułamnych lub lepszych i dlaczego dopuścił, że człowiek tak prędko upadł, i dlaczego więcej jest ludzi złych niż dobrych. Artykuł pierwszy .l.q.

Deus quinque modis agit. Articulus primo .B.R,

Ad dei noticiam peruenitur similitudine. ar. secundo .C.K.

Deus loquitur quattuor modis. ar. octauo.

Est deus pijsimus vocat nos ad penitentiam. articulo decimo .ff.g.

Dyabolus fuit bonus angelus a deo creatus ar. primo. M.

Dyabolus ante christi aduentum in mundum habuit duas manus vnā impellentem et aliam attrahentem. Articulus .iiij.l.

Dyaboli puniuntur per opera virtutum et sacrae theologie studium. Prologo.A.

[k.6a] Quomodo dicitur dyabolus ascendisse in celum articulo vj.E.

Quare deus permittit demones facere miracula articulo septimo.b.

Dyabulus in aliquo casu potest sine peccato adorari sed caue quando transit figurat se articulo octauo.J.

Dyabolus scit multa futura articulo. octauo.b.

Dos quid sit. Articulus.xij.d.

Tres sunt dotes animae. ibidem.d.f.

Et quatuor sunt dotes corporis ibidem.e.h.J.

An christus et angeli habeant dotes. Articulus.xij.g.

Differencia est inter dotem et donacionem propter nupcias et peraffernalia. articulo xij.E.

Corpus glorificatum potest videri ab oculo non glorificato. Ibidem.h.

An corpus glorificatum possit esse cum alio corpore non glorificato aut glorificato in eodem loco articulo.xij.J.etc.

Eucaristia. Quomodo conficiatur et quid in ea contineatur et quis digne eam accipiat prologo.O.

Qualiter sit adoranda articulo octauo.g.I.

Bóg działa pięciu sposobami. Artykuł pierwszy B.R.

Do poznania Boga dochodzi się przez podobieństwo. Artykuł drugi .C.K.

Bóg mówi czterema sposobami. Artykuł ósmy.

Bóg jest najmiłosierniejszy, wzywa nas do pokuty. Artykuł dziesiąty .ff.g.

Diabeł był dobrym aniołem stworzonym przez Boga. Artykuł pierwszy. M.

Diabeł przed przyjściem Chrystusa na świat miał dwie ręce, jedną pędzącą, a drugą ciągnącą. Artykuł czwarty .l.

Diabli karani są przez akty cnót i przez studium świętej teologii. Wstęp.R.

Jakim sposobem mówi się, że anioł wstąpił do nieba. Artykuł vj.E.

Dlaczego Bóg dopuszcza, że demony czynią cuda. Artykuł siódmy.b.

Diabeł w pewnym przypadku może być bez grzechu wielbiony, lecz strzeż się, przybiera postać gdy przechodzi. Artykuł ósmy.J.

Diabeł zna wiele przyszłych rzeczy. Artykuł ósmy.b.

Co to jest uzdolnienie. Artykuł xij.d.

Są trzy uzdolnienia duszy. Tamże.d.f.

I są cztery uzdolnienia ciała. Tamże.e.h.J.

Czy Chrystus i aniołowie mają uzdolnienia. Artykuł xij.g.

Jest różnica między uzdolnieniem a posagiem na zaślubiny i zaręczyny. W artykule xij.E.

Ciało uwielbione może być widziane przez oko niewielbione. Tamże.h.

Czy ciało uwielbione może być z innym ciałem nie uwielbionym lub uwielbionym w tym samym miejscu. Artykuł xij.J.itd.

Eucharystia. W jaki sposób jest sprawowana i co w niej się zawiera oraz kto przyjmuje ją godnie. Prolog.O.

Jak ma być wielbiona. Artykuł ósmy.g.I.

Quid faciendum sit si sacerdos considerat se post consecrationem vinum non infudisse prologo.p.

Si polucio nocturna impediatur sumpcionem eucaristie ibidem.q.

Quid si musca.uel.venenum in calice fuerit ibidem k.

Quid si sacerdos recordetur se aliqua non dixisse ibidem

Quid si sanguis scillauerit de calice ibidem

Quid si hostiam quis euomerit uel amiserit aut si nimis comederit prologo.s.

Quid si sacerdos in missa recordetur se in peccato esse uel. comedisse ibidem

Ecclesia est congregatio fidelium cuius christus est caput et in ipsam non credimus proprie articulo.nono.a.c.

Ab ecclesia quis prescinditur tribus de causis ibidem.C.

Ecclesie vniuersalitas et dignitas ibidem.d.

Et firmitas ibidem.c.f.

Ecclesia quatuor habuit temptationes multum graues a tyrannis, hereticis domesticis et anti christo articulo nono.f.

Vt bonorum ecclesie quis sit percipere tria requiruntur. articulo. decimo.a.

Extra ecclesiam peccata non relaxantur. Articulo decimo.f.

Error [k. 6b] quinque errores eliduntur circa creacionem articulo primo.r. Circa articulum secundum. k.

circa eorum tertium.h.

Solum tres errores circa articulum quintum.v.

Similiter circa sextum solum tres articulo sexto.O.

Item quinque errores circa articulum septimum.v. octauum.q. nonum.g decimum m, undecimum I. duodecimum v.

Fides quid sit.prologo.k.

Fidei sunt duodecim articuli vna consideratione.prologo.l.

Co należy uczynić, jeśli kapłan po konsekracji spostrzeże, że nie wlał wina. Prolog.p.

Czy zmaza nocna przeszkadza przyjęciu Eucharystii. Tamże.q.

Co, jeśli muszka lub trucizna byłaby w kielichu. Tamże k.

Co, jeśli kapłan wspomni, że czegoś nie powiedział. Tamże.

Co, jeśli Krew kapnie z kielicha. Tamże.

Co, jeśli Hostię ktoś zwróci albo zgubi, albo zbyt mocno pogryzie. Prolog.s.

Co, jeśli kapłan podczas Mszy wspomni, że jest w grzechu lub że jadł. Tamże.

Kościół jest zgromadzeniem wiernych, którego Chrystus jest Głową i w które nie wierzymy właściwie. Artykuł dziesiąty.a.c.

Od Kościoła ktoś oddziela się z trzech powodów. Tamże.C.

Powszechność i godność Kościoła. Tamże.d.

I moc. Tamże.c.f.

Kościół miał cztery bardzo ciężkie kuszenia, przez tyranów, heretyków, domowników oraz Antychrysta. Artykuł dziewiąty.f.

Dóbr Kościoła, by ktoś był uczestnikiem, trzeba trojga. Artykuł dziesiąty.a.

Poza Kościołem grzechy nie są odpuszczane. Artykuł dziesiąty.f.

Błąd. [k. 6b] Usuwa się pięć błędów wokół stworzenia. Artykuł pierwszy.r. o przyczynie drugiej.k.

O trzecim z nich.h.

Tylko trzy błędy wokół artykułu piątego.v.

Podobnie wokół szóstego, tylko trzy. Artykuł szósty.O.

Również pięć błędów wokół artykułu siódmego.v. ósmego.q. dziewiątego .g. dziesiątego m. jedenastego I. dwunastego v.

Wiara czym jest. Prolog.k.

Jest dwanaście artykułów wiary w jednym ujęciu. Prolog.l.

Alia consideracione sunt quatuor decim. scilicet. septem de diuinitate et septem de christi humanitate articulo duodecimo.s. prologo.m.

Nouem sunt cause propter quas erratur circa fidem. prologo.d.

Qui pertinaciter discredit vnum fidei articulum nullum proprie credit prologo f

Fide credenda seu credibilia sunt supra humanam rationem prologo E

Fide credibilia validis testimonijs probantur prologo .s.

Vna est fides et fuit at erit omnium recte credentium articulo nono b.

Fides non manet in patria articulo duodecimo s. articulo primo .a. articulo tercio .a.

Filius dei non fuisset incarnatus si homo non fuisset lapsus. Articulo secundo.a. articulo tercio.a.

Filii incarnatio congrue usque ad sextam etatem mundi est dilata. Articulo tercio.a.

Filius dei habet multa nomina ut per hoc in eius noticiam perueniatur articulo secundo.c.

Ibidem de filij dei productione et spiritus sancti spiracione solum est vnus dei filius naturalis multi autem sunt adoptiui. Articulo secundo.h.

Quomodo dei filius in maria est conceptus et quare de spiritu sancto articulo tercio b

Ibidem quid denotat ibi littera .d.

Solus dei filius est incarnatus non pater nec spiritus sanctus, articulo tercio.d.

Cristus in primo instanti conceptionis sue fuit vir perfectus in gracia et sciencia articulo tercio.c.

Filij natiuitas est triplex. scilicet eterna. humana et gratuita. articulo tercio E.

Filius dei fuit vere passus mortuus et sepultus. articulo quarto.O.

W drugim ujęciu jest czternaście, to jest siedem o Bóstwie i siedem o Człowieczeństwie Chrystusa. Artykuł dwunasty.s. Prolog.m.

Dziewięć jest powodów, dla których błądzi się wokół wiary. Prolog.d.

Kto uparcie nie wierzy w jeden artykuł wiary, w żaden właściwie nie wierzy. Prolog.f.

To, w co należy wierzyć, czyli przedmiot wiary, jest ponad rozum ludzki. Prolog. E.

Przedmiot wiary mocnymi świadectwami jest dowiedziony. Prolog.s.

Jedna jest i była i będzie prawa wierzących wiara w każdym czasie. Artykuł dziesiąty b.

Wiara nie pozostanie w Ojczyźnie. Artykuł dwunasty .s. artykuł pierwszy .a. artykuł trzeci .a.

Syn Boga nie zostałby wcielony, gdyby człowiek nie upadł. Artykuł drugi.a. artykuł trzeci.a.

Wcielenie Syna stosownie aż do szóstej epoki świata zostało odłożone. Artykuł trzeci a.

Syn Boży ma wiele imion, by przez to doszło się do jego znajomości. Artykuł drugi.c.

Tamże, ze zrodzenia Syna Bożego i tchnienia Ducha Świętego, jest jeden Syn Boży z natury, wielu zaś jest przysposobionych. Artykuł drugi.h.

W jaki sposób Syn Boży począł się w Maryi i dlaczego z Ducha Świętego. Artykuł trzeci .b.

Tamże, co znaczy tam littera .d.

Tylko Syn Boży został wcielony, nie Ojciec, nie Duch Święty. Artykuł trzeci.d.

Chrystus w pierwszej chwili swego poczęcia był mężem doskonałym w łasce i wiedzy. Artykuł trzeci.c.

Narodzenie Syna jest trojokie, mianowicie wieczne, ludzkie i darmowe. Artykuł trzeci.E,

Syn Boga został prawdziwie umęczon, umarł i pogrzebion, Artykuł czwarty.O.

Filius dei ex- [6vc] tensius adoratur quam pater aut spiritus sanctus sed non intensius articulo octauo.f.

Fructus quid sit et quod est triplex. scilicet. tricesimus. sexagesimus et centesimus. articulo duodecimo.l.

Fructus duodecim spiritus erunt in patria articulus duodecimus.x.

Gaudium essenciale angelorum in celo non augetur sed accidentale articulo septimo.R.

Gracia triplex erat in christo. Scilicet. persone, similiter vnionis et capitis articulo. secundo.b.

Gracia dicitur tripliciter, videlicet generaliter, specialiter. et proprie. articulo octauo.O.

Gracia gratum faciens est a tribus ramificata in habitus virtutum donorum et beatitudinum et multa bona operatur. Articulo ctauo.p.q.

Octo sunt gracie gratis datae. articulo octauo.R.

Haereticus quid sit. prologo.f.

Homo qualis est creatus et qualis fuisset si stetisset et quales habuisset virtutes et que ac qualia ei fuerunt data precepta. Et cetera multa. Articulo primo O

homo qualiter cecidit articulo primo.p.

homo licet sit ymago dei attamen nullo modo adoracione latrie debet adorari. Articulo octauo.k.

Idolatrie decem sunt genera. articulo primo.R.

Ignis qui iudicium precedet vehemens erit et quare mundum purgabit et renouabit. Articulo primo.f.g.h.t.

Syn Boga szerzej jest wielbiony niż Ojciec, albo Duch Święty, lecz nie usilniej. Artykuł ósmy.f.

Co to jest owoc oraz, że jest trojaki: trzydziesty, sześćdziesiąty i setny. Artykuł dwunasty.l.

Dwanaście owoców Ducha będzie w Ojczyźnie. Artykuł dwunasty.x.

Radość istotna aniołów w niebie nie zwiększa się, lecz jest przypadłościowa. Artykuł pierwszy. R.

Łaska w Chrystusie była trojaka, mianowicie osoby, podobnie zjednoczenia i głowy. Artykuł drugi.b.

Łaskę wyraża się trojako, mianowicie ogólnie, szczególnie i właściwie. Artykuł ósmy.O.

Łaska czyniąca miłym jest rozgałęziona na trzy sprawności: cnót, darów i błogosławieństw oraz działa wiele dobrego. Artykuł ósmy.p.q.

Osiem jest łask darmo danych. Artykuł ósmy.R.

Heretyk co to jest. Prolog.f.

Człowiek, jaki został stworzony i jaki byłby, gdyby się ostał i jakie miałby cnoty oraz które i jakie zostały mu dane przykazania i wiele innych. Artykuł pierwszy.O.

Jak człowiek upadł. Artykuł pierwszy.p.

Człowiek chociaż jest obrazem Boga, jednak żadną boską czią nie powinien być wielbiony. Artykuł ósmy.k.

Bałwochwalstwa jest dziesięć rodzajów. Artykuł pierwszy.q.

Ogień, który poprzedzi sąd będzie porwisty i dlatego świat oczyści i odnowi. Artykuł pierwszy f.g.h.t.

Imagines quare sunt inuente et qualiter debeant adorari et an imaginibus patris et spiritus sancti cultus latræ exhibendus et qualiter beata virgo crux christi et eius ymago debeant adorari. articulo octauo.g.h.

Indulgentie quattuor requirunt ad hoc quod valeant
et an indulgentie tantum valeant quantum sonant
et an plus ualeant vni quam alteri
Et an propter eas obmittenda sit penitentia.
Et an aliquis viuus tam viuo quam mortuo mereri valeat indulgentias. Articulo decimo .b.

Infernus ubi sit. articulo quinto.A.
In inferno reprobi [k.6vd] habent uoluntatem obstinatam uellent omnes homines esse malos. articulo septimo.t.

Iudicium finale aliqua precedunt, aliqua comitantur, et aliqua sequantur articulo septimo .a.
Iudicii nouissimi certum diem nulla creatura scit articulo septimo.d. articulo duodecimo C.
Iudicium precedencium aliqua erunt inductiua erroris. Articulo septimo.a.b.
Aliqua erunt incussiuua timoris uidelicet quindecim signa per Ieronimum recitata ibidem e.
Et alia erunt inpressiuua horroris in eodem articulo septimo.f.
Inter mundi purgacionem et innouacionem erit duplex differentia articulo primo.g.
Ad iudicium finale omnes homines et omnes angeli boni et mali veniant.articulo septimo.k.m.
An fiat citacio ad iudicium iudicandum. et si assignetur locus et hora in quibus iudicandi debent comparere et quod signum erit aduentus iudicis.

Dlaczego wynaleziono obrazy i jak winny być czczone i czy obrazom Ojca i Ducha Świętego trzeba oddawać cześć boską i jak Błogosławiona Dziewica, Krzyż Chrystua oraz jego obraz winny być czczone. Artykuł ósmy.g.h.

Odpusty wymagają czworga do tego, by miały moc.
I czy odpusty mają taką moc, jak brzmia.
I czy więcej znaczą dla jednego niż drugiego.
I czy z ich powodu trzeba zaniechać pokuty.
I czy ktoś żywy, tak żywemu jak zmarłemu, może wysłużyć odpust. Artykuł dziesiąty.b.

Gdzie jest piekło. Artykuł piąty.A.
W piekle potępieni mają wolę zatwardziałą, chcieliby, żeby wszyscy ludzie byli źli. Artykuł siódmy.t.

Sąd ostateczny poprzedzą jakieś znaki, będą towarzyszyły jakieś znaki i jakieś znaki nastąpią. Artykuł siódmy.a.
Sądu ostatecznego pewnego dnia nie zna żadne stworzenie. Artykuł siódmy.d, artykuł dwunasty .C.
Z poprzedzających sąd jakieś będą wprowadzały błąd. Artykuł siódmy a.b.
Jakieś będą budziły lęk, mianowicie piętnaście znaków wyłożonych przez Hieronima. Tamże .e.
A inne będą wtlaczały zgrozę. Ten sam artykuł siódmy .f.
Między świata oczyszczeniem a odnową będzie dwójaka różnica. Artykuł pierwszy.g.
Na sąd ostateczny wszyscy ludzie i wszyscy aniołowie dobrzy i źli przyjdą. Artykuł siódmy.k.m.
Czy będzie pozew na sąd podsądnych i wyznaczone miejsce i godzina, w których podsądni mają się zjawić i jaki będzie znak przyjścia Sędziego.

In qua forma comparebit et cum quibus veniat articulo septimo.l.

Quinque sunt modi iudicandi: scilicet auctoritatis subauctoritatis assessorie dignitatis etc articulo septimo.M.

Omnes iudicandi cognoscent dominum ihesum esse hominem et deum articulo septimo.n.

In iudicio erunt testes et accusatores articulo septimo.O.

In iudicio omnia hominum peccata erunt omnibus manifesta

et erunt ibi quatuor ordines,
quia aliqui non iudicabunt et ipsorum aliqui saluabuntur ut perfecti

Alij dampnabuntur ut infideles.

Item aliqui iudicabuntur et horum aliqui etiam saluabuntur ut christiani mediocriter boni.

Alij dampnabuntur, ut christiani in peccato mortali mortui articulo septimo.p.

In iudicio erit discussio non solum de operibus misericordie, sed etiam de obmissione penitentie articulo septimo.q.

Ibidem non iudicabuntur iudicio discussionis paruuli sive sint baptisati sive non. articulo septimo.R.

Ibidem angeli non iudicabunt iudici assedendo sed iudicabuntur iudicio retributionis.

Iudicium finale erit in die et prolacio sentencie erit vocaliter articulo septimo.s.

De hijs que sequuntur iudicium articulo septimo.t.

Iustificacio [k. 7a] impij ad hanc dicuntur duo concurrere, scilicet remissio culpe et nouitas vite articulo quinto.J.

Etiam ad eandem iustificacionem dicuntur quatuor concurrere, scilicet gracia gratum faciens, expulsio culpe, contritio et motus liberi arbitrii octauo articulo.P.

Lumen est triplex scilicet naturalis intelligentie, literalis sciencie, et spiritualis influencie prologo.a.

W jakiej postaci ukaże się i z kim przyjdzie. Artykuł siódmy.l.

Pięć jest sposobów sądenia: mianowicie sądziego, podsędku, ławnika itd. Artykuł siódmy.M.

Wszyscy podsądni uznają, że Pan Jezus jest Człowiekiem i Bogiem. Artykuł siódmy.n.

Na sądzie będą świadkowie i oskarżyciele. Artykuł siódmy.O.

Na sądzie wszystkie grzechy ludzkie będą wszystkim ujawnione.

I będą tam cztery szeregi:

Bo jedni nie będą sądzili a z nich niektórzy będą zbawieni jako doskonali.

Inni zostaną potępieni jako niewierni.

Jacyś też będą sądzeni, a z nich niektórzy też będą zbawieni jako chrześcijanie średnio dobrzy.

Inni będą potępieni jako chrześcijanie zmarli w grzechu śmiertelnym. Artykuł siódmy.p.

W sądzie będzie rozprawa nie tylko o czynach miłosierdzia, lecz i o zaniedbaniu pokuty. Artykuł siódmy.q.

Nie będą tam sądzone sądem rozprawy niemowlęta, czy są ochrzczone, czy nie. Artykuł siódmy .R.

Aniołowie nie będą tam sądzili siedząc przy Sędzim, lecz będą sądzeni sądem oddania.

Sąd ostateczny będzie we dnie a wydanie wyroku będzie ustne. Artykuł siódmy.s.

O tym, co nastąpi po sądzie. Artykuł siódmy.t.

Usprawiedliwienie niezbożnego, na co mówi się, zbiega dwoje, to jest przebaczenie winy i nowość życia. Artykuł piąty .J.

Mówi się też, iż na to usprawiedliwienie zbiega się czworo, mianowicie łaska czyniąca Bogu miłym, wygnanie winy, skrucza i ruch wolnej woli. Artykuł ósmy.P.

Światło jest trojakie, to znaczy: naturalnego pojmowania, pisanej wiedzy i duchowego wpływu. Prologo.a.

Ex lumine influencie spiritualis tria oriuntur prologo.b.

Maria quando angelo annuncianti conciens credidit mox christum perfectum hominem et deum concepit articulo tercio .b.c.Et ibi multa amiracione digna.

Maria, quando christum concepit mox in sanctitate confirmata fuit articulo tercio.c.

Marie nomen est sanctissimum ibidem.e.

Maria fuit virgo in concipiendo et pariendo et post partum ibidem .f.

Maria est honoranda singulariter ibidem.g.

Maria est mater dei nominanda ibidem J

Maria tempore passionis christi simul gaudens et dolens articulo quarto.d.

Maria non est proprie martir articulo duodecimo.

Sed ei tamen debetur aureola virginitatis ibidem.O.

An. virgo maria debeat adorari adoracione latrie articulo octauo.h.

Quare marie in annunciacione spiritus sanctus non fuit visibiliter missus articulo octauo.N.

Martir. Multis de causis aliquis potest fieri martir

de aureola martirum articulo duodecimo.k.l.m.

vnus martir habet aureolam alio excellentiorem articulo duodecimo .p.

Miracula sunt duplicia. scilicet. vera et ficta. Articulo septymo.a.b.

Natiuitas filij dei est triplex. scilicet. eterna. humana et gratuita articulo tercio.e.

Noticia est triplex prologo.J.

Noticia angelorum in celo est duplex. Nam vna est a natura alia est a gracia et que libet earum est duplex. articulo sexto.k.

Ze światła duchowego wpływu rodzi się troje. Prolog.b.

Maryja, gdy zwiastującemu aniołowi zgodnie zawierzyła, zaraz Chrystusa, doskonałego Człowieka i Boga poczęła. Artykuł trzeci.b.c. I tam wiele godnych podziwu.

Maryja gdy poczęła Chrystusa, zaraz w świętości umocniona została. Artykuł trzeci.c.

Maryi imię jest Najświętsze. Tamże.f.

Maryja była dziewicą w poczęciu, w porodzie i po porodzie. Tamże.f.

Maryję należy czcić wyjątkowo. Tamże.g.

Maryję trzeba zwać Matką Boga. Tamże.J.

Maryja podczas męki Chrystusa była razem radosna i bolesna, Artykuł czwarty.d.

Maryja nie jest ściśle męczennicą. Artykuł dwunasty.

Lecz jej jednak należy się aureola dziewictwa. Tamże.O.

Czy dziewica Maryja winna być wielbiona uwielbieniem Boskim. Artykuł ósmy.h.

Dlaczego do Maryi w zwiastowaniu Duch Święty nie był widzialnie posłany. Artykuł ósmy.N.

Męczennik. Z wielu powodów ktoś może stać się męczennikiem.

O aureoli męczenników. Artykuł. Dwunasty.k.l.m.

Jeden męczennik ma aureolę wspanialszą niż inny. Artykuł dwunasty.p.

Cuda są dwojaki, mianowicie prawdziwe i zmyślone. Artykuł siódmy.a.b.

Narodzenie Syna Bożego jest trojaki, mianowicie: wieczne, ludzkie i darmowe. Artykuł trzeci.e.

Wiedza jest trojaka.Prolog.J.

Wiedza aniołów w niebie jest dwojaka, bo jedna jest z natury, druga jest z łaski, a każda z nich jest dwojaka. Artykuł szósty.k.

Omnipotentia quid sit et quod ad esse potentie tria requiruntur articulo primo.g.

Et quod [k.7b] non possunt esse plures omnipotentes ibidem.c.g.etc.

Passio domini est merito respicienda et attendendum est. quis. quid. pro quibus, a quibus et quare paciatur. Articulo. quarto.a.g.

Quomodo potuit dei filius pati articulo quarto.b.

Passus est Christus passione generalissima. amarissima. et ignominiosissima. articulo quarto.d.

Ibidem quomodo in eadem anima indiuisibili poterat esse maxima tristitia et maxima leticia,

Passio fuit in christo non passio ibidem.f.

Quomodo passio christi iustificat ibidem.k.

Passio Christi liberat nos a potestate dyaboli a seruitute peccati et a pena eterna et a uisionis diuine carencia et a pena satisfactoria articulo quarto.l.

Per passionem christus operatus est nostram salutem .scilicet. per modum meriti satisfactionis et sacrificii articulo quarto.M.

Pater multipliciter dicitur articulo primo.f.

Et quomodo pater communicat filio et creaturis ibidem

Quare patri attribuitur potentia Filio sapientia et spiritui sancto bonitas articulo primo.J.

Peccatum aliud mortale aliud veniale et im mortale et quid sit peccatum articulo decimo.l.

In peccato tria sunt quibus correspondet triplex pena articulo [[quarto]] V.º c.

Extra ecclesiam peccata non dimittuntur articulo decimo.f.

Wszchemoc, co to jest i że do bytu mocy wymaga się trojga. Artykuł pierwszy.g.

I że [k.7b] nie może być wielu wszechmocnych. Tamże.c.g.itd.

Mękę Pana słusznie trzeba rozważać i myśleć kto, co, za kogo, od kogo i dlaczego cierpiał. Artykuł czwarty.a.g.

Jak Syn Boga mógł cierpieć. Artykuł czwarty.b.

Chrystus cierpiał mękę jak najbardziej ogólną, gorzką i haniebną. Artykuł czwarty.d.

Tamże: Jak w tej samej duszy niepodzielnej mógł być największy smutek i największa radość,

Męka w Chrystusie nie była męką. Tamże.f.

Jak męka Chrystusa usprawiedliwa. Tamże.k.

Męka Chrystusa uwalnia nas od mocy diabła, od niewoli grzechu i od kary wiecznej i od pozbawienia oglądu Bożego i od kary zadość czynnej. Artykuł czwarty.l.

Przez mękę Chrystus dokonał naszego zbawienia, mianowicie na sposób zasługi, zadośćuczynienia i ofiary. Artykuł czwarty.M.

Ojciec mnogo się nazywa. Artykuł pierwszy.f.

I jak Ojciec jednoczy się z Synem i stworzeniami. Tamże.

Dlaczego Ojcu przypisuje się moc, Synowi mądrość a Duchowi Świątemu dobroć. Artykuł pierwszy.J.

Grzech inny śmiertelny, inny powszedni a nie śmiertelny i czym jest grzech. Artykuł dziesiąty.l.

W Grzechu jest troje, którym odpowiada trójaka kara. Artykuł [[czwarty]] piąty.c.

Poza Kościołem grzechy nie są odpuszczane. Artykuł 10.f.

Propter peccatorum magnitudinem aut multitudinem nunquam est desperandum articulo decimo.g.

Vnum peccatum mortale non dimittitur sine alio mortali secus est de veniali articulo. decimo.J.

Ibidem multa de venialibus

Quid requiratur ad peccati dimissionem articulo decimo.J.K.

Omnia peccata in iudicio erunt manifesta.articulo.septimo.O.

Pena est triplex.scilicet.eterna. satisfactoria. et. visionis diuine carencie. Articulo. quarto.l.

Pene sunt diuerse quas paciuntur [k. 7vc] anime in purgatorio et in inferno. Articulo. quinto. c.

Penitencie sunt tres partes .scilicet. confessio. contritio et satis faccio articulo. decimo.f.

Quis possit absoluere ibidem.M.

De penitencia non est desperandum ibidem.g.

Triplex est penitencia manifesta priuata et sollempnis articulo primo.

Penitencia effudentis Christi sanguinem aut vomentis hostiam sacram prologo.R.S.

Plenitudo est triplex articulo. octauo.M.

Personae tres sunt in diuinis, sunt eque potentes eque sapientes etc et sunt vnus deus et quomodo se habent ad se invicem originaliter articulo primo.f. articulo secundo.g.

Ibidem de hoc plura ponuntur exempla et articulo octauo.e.

Tres persone diuine vnum habent dominium articulo secundo.J.

Et vna adoracione sunt adorande articulo octauo .f.

Et ipse tres cognoscuntur in patria faciliter secundum proprietates suas articulo duodecimo.e.

Z powodu wielkości lub wielości grzechów nigdy nie należy rozpaczać. Artykuł dziesiąty.g.

Jeden grzech śmiertelny nie jest przebaczony bez innego śmiertelnego. Inaczej jest z powszednim. Artykuł dziesiąty.J.

Tamże wiele o powszednich.

Czego wymaga się do odpuszczenia grzechu. Artykuł dziesiąty.J.K.

Wszystkie grzechy na sądzie będą jawne. Artykuł siódmy.O.

Kara jest trojaka, mianowicie: wieczna, zadośćczynna oraz braku widzenia Bożego. Artykuł czwarty.l.

Kary są różne, które cierpią dusze w czyśćcu i w piekle. Artykuł piąty.c.

Pokuty są trzy części, to jest wyznanie, skrucha i zadość uczynienie. Artykuł dziesiąty.f.

Kto może rozgrzeszać. Tamże. M.

O pokucie nie należy rozpaczać. Tamże.g.

Pokuta jest trojaka: jawna, tajna i uroczysta. Artykuł pierwszy.

Pokuta wylewającego Krew Chrystusa lub zwracającego Świętą Hostię. Prolog.R.S.

Pełnia jest trojaka. Artykuł ósmy.M.

Osoby Boskie są trzy, równie mocne, równie mądre itd. i są jednym Bogiem. I jak mają się do siebie wzajem pochodzeniowo. Artykuł pierwszy.f., artykuł drugi.g.

Tamże jest wiele przykładów o tym i w artykule ósmym.e.

Trzy Osoby Boskie mają jedno panowanie. Artykuł drugi.J.

I jednym uwielbieniem winny być wielbione. Artykuł ósmy.f.

I te trzy łatwo rozpoznawane są w niebie po swych właściwościach. Artykuł dwunasty.e.

Predicator habebit aureolam et vnus alio excellenciozem articulo duodecimo a.k.l.p.

Predicator bonus si nullum conuerterit adhuc aureolam habebit articulo duodecimo.p.

Premium est triplex .scilicet. essenciale consubstantialia et accidentale et quid quodlibet horum sit articulo duodecimo b.c.d.e.f.g.h.i.k.

Qui in premio erunt differentes non habebunt ob hoc in celo mansiones corporaliter differentes articulo duodecimo .R.

Prophecia quid sit et ad eam tria requiruntur articulo octauo.S.

Prophecie quatuor sunt gradus ibidem.t.

Prophecie demonum aliquando vera predicunt, et quare deus hoc permittit ibidem.t.

Quomodo prophecia demonum potest discerni a vera profecia ibidem.x.

Dicere prophetas non intellexisse suas prophecias est error. articulo octauo.t.v.

Purgatorium vbi sit et quare quis in eo teneatur articulo quinto.a. Ibidem.b.

Quomodo ignis agit [k.7vd] in animam purgandam et non consumit eam

Quibus suffragijs anime in purgatorio adiuuentur articulo quinto.b.d.

Contra negantes purgatorium ibidem quinto.g.

An existentibus in purgatorio valeant indulgentie prelatorum articulo decimo.b.

Existentibus in purgatorio aliter prosunt oraciones viuorum et aliter sanctorum in celo ibidem.c.

Ibidem existentes in purgatorio pro eis quis facit suffragia

Resurrectio christi fuit vera necessaria et ad uitam immortalem articulo quinto.J.

Cristus resurrectionis sue veritatem multipliciter ostendit ibidem.M.O.

Kaznodzieja ma aureolę jeden wspanialszą od drugiego. Artykuł dwunasty a.k.l.p.

Dobry kaznodzieja, choć nikogo nie nawrócił, też będzie miał aureolę. Artykuł dwunasty.p.

Nagroda jest potrójna, mianowicie, istotna, współistotna i przypadłościowa oraz czym każda z nich jest. Artykuł dwunasty b.c.d.e.f.g.h.i.k.

Którzy w nagrodzie będą różni nie będą dlatego mieli w niebie cielesnie różnych mieszkań. Artykuł dwunasty.R.

Proroctwo jest czym jest, i do tego wymaga się trzech rzeczy. Artykuł ósmy.S.

Proroctwa są cztery stopnie. Tamże.t.

Proroctwa demonów czasem przepowiadają prawdę i dlatego Bóg to dopuszcza. Tamże.t.

Jak proroctwo demonów można odróżnić od prawdziwego proroctwa. Tamże.x.

Mówić, że prorocy nie zrozumieli swych proroctw jest błędem. Artykuł ósmy.t.v.

Czyściec gdzie jest i dlaczego ktoś w nim jest trzymany. Artykuł piąty.a. Tamże.b.

Jak działa ogień na czyszczoną duszę i nie pochłania jej.

Jakimi pomocami wspierane są dusze w czyścću. Artykuł piąty.b.d.

Przeciw negującym czyściec. Tamże, piąty.g.

Czy dla będących w czyścću mają znaczenie odpusty prałatów. Artykuł dziesiąty.b.

Będącym w czyścću inaczej pomagają modlitwy żyjących a inaczej świętych w niebie. Tamże.c.

Tamże, będący w czyścću: kto za nich się wstawia.

Zmartwychwstanie Chrystusa było konieczne prawdziwie i do życia nieśmiertelnego. Artykuł piąty.J.

Chrystus rozmaicie wykazał prawdę swego zmartwychwstania. Tamże.M.O.

Et retinuit christus cicatrices post resurrectionem propter quinque causas ibidem.k.l.

Quare christus post resurrectionem non fuit discipulis sic sicut prius conuersatus articulo quinto.p.

Aliqui resuscitantur ficti Alij vere sed imperfecte Alij vere et perfecte eodem articulo.n.

An illi, qui cum christo surrexerunt, cum christo in celum corporaliter ascenderunt articulo. vndecimo.d.

Resurreccio generalis omnium erit articulo septimo. J. articulo vndecimo.a.

Omnes homines resurgent integri in membris et idem numero in etate christi et immortales articulo.vndecimo.e.f.g.h.

Causa nostre resurrectionis erit deus articulo. vndecimo.b.

Resurreccio nostra erit miraculosa. et erit de mane et generaliter omnium hominum in mundi fine articulo.vndecimo.d.

Dies resurrectionis non potest certitudinaliter sciri articulo. vndecimo.c.

Capilli vngwes et humores resurgent. Et costa ade de qua Eua fuit formata. resurget in Eua articulo.vndecimo.f.

Reuelacio quid sit et quid ad eam requiratur et quod eius sunt quatuor gradus articulo octauo.s.t. ibidem.v.

Malis aliqua occulta reuelantur ibidem.x.

Quomodo reuelacio fraudulenta a vera possit discerni et quod vere reuelacionis causa sit caritas

Qualiter persona debeat esse disposita ut sit pro reuelacionibus apta [k.8a] articulo octauo a.

Reuelacio quando probatur tria sunt consideranda .scilicet. persona cui sit reuelacio .scilicet. modus quo fit et qualia sint illa que reuelantur articulo octauo .x.y.zz.etc.

I Chrystus z pięciu powodów zachował blizny po zmartwychwstaniu. Tamże.k.l.

Dlaczego Chrystus po zmartwychwstaniu nie przebywał z uczniami tak jak wcześniej. Artykuł piąty.p.

Jedni wskrzeszani są pozornie, inni prawdziwie lecz niedoskonale, inni prawdziwie i doskonałe. Ten sam artykuł.n.

Czy ci, którzy z Chrystusem z martwych wstali, z Chrystusem do nieba cieleśnie wstąpili. Artykuł jedenasty.d.

Zmartwychwstanie powszechne będzie wszystkich. Artykuł siódmy J, artykuł jedenasty.a.

Wszyscy ludzie powstaną cali w członkach i w tej samej liczbie, w wieku Chrystusa i nieśmiertelni. Artykuł jedenasty.e.f.g.h.

Przyczyną naszego zmartwychwstania będzie Bóg. Artykuł jedenasty.b.

Zmartwychwstanie nasze będzie cudowne i będzie rano i ogólnie wszystkich ludzi na końcu świata. Artykuł jedenasty.d.

Dzień zmartwychwstania nie może być z pewnością znany. Artykuł jedenasty.c.

Powstaną włosy, paznokcie i temperamy, a żebro Adama, z którego zbudowana została Ewa, powstanie w Ewie. Artykuł jedenasty.f.

Objawienie czym jest i co do niego jest wymagane i że są cztery jego stopnie. Artykuł ósmy.s.t. Tamże.v.

Złym objawiane są jakieś tajemnice. Tamże.x.

Jak oszukańcze objawienie od prawdziwego można odróżnić i że przyczyną prawdziwego objawienia jest miłość.

Jak osoba winna być usposobiona by była odpowiednia dla objawień. Artykuł ósmy.a.

Gdy sprawdza się objawienie trzeba rozpatrzeć troje, mianowicie osobę, której jest objawione, sposób w jaki to się dzieje, oraz co zostało objawione. Artykuł ósmy .x.y.zz.itd.

Sacramenta ualent ad erudicionem, humiliacionem et exercitacionem articulo.vn.decimo. d.

Sanctus quid significet articulo. octauo.c.

Sancti quomodo collocentur in celo secundum sub. et supra. Articulo.sexto.f.

De sanctorum in celo premijs delicijs amicijijs et gaudijs articulo. sexto.g.k.

In sanctis est plenitudo triplex articulo. octauo.M.

Quid sit sanctorum communio et quid ad participationem ac bonorum communio nis requiratur articulo.decimo.a

De sanctorum communionem tria bona proueniunt .scilicet. indulgentie prelatorum preces sanctorum et suffragia mortuorum articulo.decimo.b.

Sancti orant pro nobis et ad eos possumus nostras oraciones dirigere et ipsi intelligunt preces nostras et exaudiuntur in suis pro nobis precibus.articulo.decimo.c.

Sciencia modus sciendi est necessarius prologo.g.

Sciencia queritur a diuersis propter diuersos fines.prologo.h.

Sciencia dei habet multa vocabula.articulo.primo.e.

Spiritus quid significet et spiritus sanctus quid sit articulo.octauo.b.c

Spiritus sancti emanatio articulo.secundo.c.g.

Emanat a patre et filio eque cito articulo. octauo.d.e

A spiritu sancto dicitur dominus ihesus conceptus. triplici ratione articulo.tercio.s.

Spiritus sanctus est cum patre et filio adorandus. articulo.octauo.f.

Spiritus sanctus dicitur dari mentem inhabitare apparere et mitti dupliciter .scilicet. visibiliter et invisibiliter articulo. octauo.l.

Sakramenty mają znaczenie w wychowaniu, pokorze i ćwiczeniu. Artykuł jedenasty.d.

Święty co znaczy. Artykuł ósmy.c.

Jak święci umieszczeni są w niebie „pod” i „nad”. Artykuł szósty.f.

O świętych w niebie nagrodach, rozkoszach, przyjaźniach oraz radościach. Artykuł szósty.g,k.

W świętych jest trojaka pełnia. Artykuł ósmy.M.

Co to jest Świętych Obcowanie i co wymagane jest do udziału we wspólnocie dóbr. Artykuł dziesiąty .a.

Z Obcowania Świętych trzy dobra pochodzą, to jest odpusty prałatów, modlitwy świętych i wsparcie zmarłych. Artykuł dziesiąty.b.

Święci modlą się za nas i do nich możemy kierować nasze prośby, a oni nasze prośby pojmują i są w swych prośbach za nas wysłuchani. Artykuł dziesiąty.c.

Wiedza. Sposób wiedzy jest konieczny. Prolog.g.

Wiedzy szukają różni dla różnych celów. Prolog.h.

Wiedza Boża ma wiele nazw. Artykuł pierwszy.e.

Duch, co znaczy i co to jest Duch Święty. Artykuł ósmy.b.c.

Pochodzenie Ducha Świętego. Artykuł drugi.c.g.

Pochodzi od Ojca i Syna równie wczesnie. Artykuł ósmy.d.e.

Z trzech powodów mówi się, że Pan Jezus jest poczęty z Ducha Świętego. Artykuł trzeci.s.

Ducha Świętego trzeba wielbić z Ojcem i Synem. Artykuł ósmy.f.

Mówi się, że Duch Święty jest dawany, mieszka w duszy, ukazuje się i jest posyłany dwojako, mianowicie widzialnie i niewidzialnie. Artykuł ósmy.l.

Quare spiritus sanctus in columba et in lingwis igneis visibiliter fuit missus articulo. octauo.M. Et an illa columba fuit vera.

Et quare spiritus sanctus beate virgini non fuit visibiliter missus ibidem N.

Ibidem quare tempore legis moysayce et pro nunc non mittitur visibiliter spiritus sanctus

Aliqua loquitur nobis spiritus dei. et aliqua. loquitur nobis spiritus noster articulo. octauo.e.

Sim [k.8b] bolum fidei quid sit prologo.l.

Triplex est simbolum .scilicet. apostolorum niceni et Anastasij. prologo.N.

Ibidem Quare simbolum apostolorum dicitur sub silencio etc.

Temptaciones quatuor enumerantur articulo.nono.f.

Theolyam studere est meritorium vite eterne prologo.a.

Ad theolye studium exortacio prologo.c.

Studendi in theolya rectus ostenditur modus prologo.g.

In theolya ac alia sciencia diuersi student propter diuersos fines prologo.h.

Trinitas de trinitate contingit tripliciter tractare articulo.primo.a.

Verbum est triplex .scilicet. mentale vocale et opus factum articulo.secundo.d.

Ibidem verbum mentale est triplex .scilicet. angelicum humanum et diuinum

Inter verbum diuinum increatum et verbum creatum triplex est differencia.articulo. secundo.c.

De racione verbi diuini duo sunt specialiter articulo.secundo.f.

Dlaczego Duch Święty został widzialnie zesłany w gołębicę oraz językach ognistych. Artykuł ósmy .M. I czy ta gołębicę była prawdziwa.

I dlaczego Duch Święty nie został posłany widzialnie Dziewicy Błogosławionej. Tamże.N.

Tamże. Dlaczego w czasie prawa Mojżeszowego i teraz Duch Święty nie jest posyłany widzialnie.

Coś mówi nam Duch Boży, a coś mówi nam duch nasz. Artykuł ósmy.e.

Symbol wiary co to jest. Prolog.l.

Symbol jest trojaki, mianowicie Apostolski, Nicejski i Anastazego. Prolog.N.

Tamże. Dlaczego Apostolski Symbol mówi się w milczeniu itd.

Pokusy wylicza się cztery. Artykuł dziewiąty.f.

Teologii studium zasługuje na żywot wieczny. Prolog.a.

Zachęta do studium teologii. Prolog.c.

Ukazuje się prosty sposób studiowania teologii. Prolog.g.

Różni dla różnych celów studiują teologię i inną naukę. Prolog.h.

Trójca. O Trójcy należy trojako rozprawić. Artykuł pierwszy.a.

Słowo jest trojaki, mianowicie duchowe, głosowe i zamienione w czyn. Artykuł drugi.d.

Tamże, słowo duchowe jest trojaki, mianowicie anielskie, ludzkie i Boże.

Między Słowem Bożym niestworzonym i słowem stworzonym trojaka jest różnica. Artykuł drugi.c.

Z istoty Słowa Bożego jest szczególnie dwoje. Artykuł drugi.f.

Virgo corrupta. non potest fieri non corrupta. Articulo.primo.h. articulo.duodecimo.o.

Virginitati debetur [[et]] aureola articulo.duodecimo.a.k.l.n.

virginum vna habet aureolam excellentiorem alia. articulo duodecimo.p.

per que amittitur virginitas. Articulo. duodecimo.N.

An per demonem incubo uel polucione nocturna. aut sola mente uel. in annis puerilibus uel. fluxu. seminis amittatur virginitas. articulo duodecimo.n.o.

Virtus quomodo habitus virtutum cardinalium theologiarum donorum et fructuum maneat in patria articulo.duodecimo.s.t.v.x.

Visio essencie diuine non crescit in claritate in angelis quamuis vnus eorum clarius alio videat articulo.sexto.k.l.

Essencia diuina non potest per se videri oculo corporali articulo. duodecimo.g.

Ibidem An videns essenciam diuinam habeat delectacionem et an omnes videntes eam equaliter videant

Vita eterna habet delicias [k.8vc] et gaudia et omne bonum articulo.sexto.g.et.articulo. duodecimo.a.

In vita eterna triplex essencia est .scilicet. substancialia et accidentale articulo.duodecimo.b.

Voluntas dei significatur quinque modis .scilicet. precepcone prohibicione consilio permissione. etc.articulo.primo.k.

Voluntas diuina est efficacissima articulo.primo J.

Voluntas triplex fuit in christo .scilicet. diuina. racionis, et uoluntas carnis articulo. quarto.ff. etc.

Xristus non fuisset incarnatus si homo non fuisset lapsus articulo. secundo.a.

Dziewica zepsuta nie może stać się niezepsuta. Artykuł pierwszy.h. Artykuł dwunasty.o.

Dziewictwu należy się aureola. Artykuł dwunasty a.k.l.n.

Jedna z dziewic ma aureolę wspanialszą od innej. Artykuł dwunasty.p.

Przez co traci się dziewictwo. Artykuł dwunasty.N.

Czy przez demona widziadło lub zmałą nocną albo samą myślą, lub w latach dziecięcych, albo upływem nasienia traci się dziewictwo. Artykuł dwunasty.n.o.

Cnota. Jak sprawności cnót kardynalnych, teologicznych, darów i owoców pozostają w niebie. Artykuł dwunasty.s.t.v.x.

Widzenie istoty Bożej nie rośnie w jasności w aniołach choć jeden z nich jaśniej od innego widzi. Artykuł szósty.k.l.

Istota Boża nie może być w sobie widziana cielesnym okiem. Artykuł dwunasty.g.

Tamże. Czy widzący istotę Bożą ma rozkosz i czy wszyscy widzący jednakowo ją widzą.

Życie wieczne ma rozkosze i radości i wszelkie dobro. Artykuł szósty.g. i artykuł dwunasty.a.

W życiu wiecznym jest trojaka istota, mianowicie: substancjalna i przypadłościowa. Artykuł dwunasty.b.

Wola Boga oznaczana jest na pięć sposobów, to jest: rozkaz, zakaz, rada, pozwolenie itd. Artykuł pierwszy.k.

Wola Boża jest najbardziej skuteczna. Artykuł pierwszy.J.

Wola w Chrystusie była trojaka, to jest Boska rozumna i cielesna. Artykuł czwarty. ff.itd.

Chrystus nie zostałby wcielony, gdyby człowiek nie upadł. Artykuł drugi.a.

In christi conceptione fuit triplex virtus .scilicet. innata. infusa. et increata articulo tercio.e.

Ibidem christus in primo instanti sue conceptionis fuit plenissimus gracia et meritis

Cristi humanitati fuit triplex gracia communicata articulo. secundo.b.

Christus aliquos humane nature defectus assumpsit et aliquos non articulo.quarto.b.

Cristus est coronatus triplici corona articulo.quarto.a.

Cristus quinque modis cognovit articulo.quarto.c.

Cristus passus est passione generalissima acerbissima et inacerbissima et ignominiosissima articulo.quarto.d.

In christo fuit triplex uoluntas .scilicet. diuina rationis et carnis, et fuit in eo propasio non passio articulo.quarto.f.

Christus meruit nobis et sibi et per suam passionem nos a seruitute dyaboli et seruitute peccati ac reatu supplicij liberauit articulo. quarto.J.l.

Christus est honorifice sepultus propter tres causas articulo. quarto.N.

Cristi corpus ante passionem fuit vere corruptibile sed non post mortem articulo. quarto.O.

Christus ad lymbum patrum solum descendit post mortem cum quibus patribus ibi usque ad horam resurrectionis sue manserit et eos de lyngo eduxit articulo. quinto.e.

Christo debemus in morte et resurrectione [k.8vd] conformari articulo.quinto.h.J.

Quare christus retinuerit post resurrectionem cicatrices Et an eas sanctus thomas tetigerit articulo.quinto.k.l.

Christus gloriam resurrectionis sue multipliciter ostendit articulo. quinto.M.o.

Quare christus discipulis post resurrectionem suam sic sicut prius non est conuersatus articulo quinto.p.

W poczęciu Chrystusa była trojaka moc: wrodzona, wlana i niestworzona. Artykuł trzeci.e.

Tamże. Chrystus w pierwszej chwili swego poczęcia był pełen łaski i zasług.

Człowieczeństwu Chrystusa udzielona została trojaka łaska. Artykuł drugi.b.

Chrystus przyjął niektóre braki, a niektórych nie. Artykuł czwarty.b.

Chrystus ukoronowany jest trojaką koroną. Artykuł czwarty.a.

Chrystus poznawał pięciu sposobami. Artykuł czwarty.c.

Chrystus cierpiał mękę jak najbardziej ogólną, gorzką i nie gorzką oraz haniebną. Artykuł czwarty.d.

W Chrystusie była trojaka wola, mianowicie Boska, rozumna oraz cielesna. I było w nim cierpienie wstępne, nie cierpienie. Artykuł czwarty.f.

Chrystus zasługiwał nam i sobie a przez swą mękę uwolnił nas z niewoli diabła i niewoli grzechu oraz wyroku śmierci. Artykuł czwarty.J.l.

Chrystus został pogrzebany ze czcią dla trzech powodów. Artykuł czwarty.N.

Ciało Chrystusa przed męką było prawdziwie zniszczalne lecz nie po śmierci. Artykuł czwarty.O.

Chrystus zstąpił po śmierci tylko do otchłani Ojców, z którymi to Ojcami pozostał tam aż do godziny swego zmartwychwstania i wywiódł ich z otchłani. Artykuł piąty.e.

Do Chrystusa mamy w śmierci i zmartwychwstaniu się upodobnić. Artykuł piąty.H.J.

Dlaczego Chrystus zachował blizny po zmartwychwstaniu. I czy święty Tomasz ich dotknął. Artykuł piąty.k.l.

Chrystus rozmaicie ukazywał chwałę swego zmartwychwstania. Artykuł piąty.M.o.

Dlaczego Chrystus po swoim zmartwychwstaniu tak jak przedtem z uczniami nie przebywał. Artykuł piąty.p.

Christus ascendit super omnes celos propria virtute et ex hoc prouenit nobis multiplex fructus articulo.sexto.a.d.

Quare christus dicitur secundum diuinam naturam de celo descendisse aut celum ascendisse articulo.sexto.c.

Christus dicitur sedere a dextris dei propter propter quinque causas. articulo sexto.M.N.

Christus est caput ecclesie articulo.no.no.a.

Christus non est simpliciter petendus ut oret pro nobis patrem. articulo.decimo.d.

Cristo non debetur aureola. articulo. duodecimo.M.

Christus veniet ad iudicium in forma humana glorificata cum omnibus angelis et sanctis suis articulo.septimo.k.l.m.

Arma christi apparebunt in iudicio.articulo.septimo.N.etc.

Chrystus wstąpił nad wszystkie niebiosa własną mocą i z tego nam powstał rozmaity owoc. Artykuł szósty.a.d.

Dlaczego mówi się, że Chrystus według natury Boskiej zstąpił z nieba albo wstąpił do nieba. Artykuł szósty.c.

Mówi się, że Chrystus siedzi po prawicy Boga z pięciu powodów. Artykuł szósty.M.N.

Chrystus jest Głową Kościoła. Artykuł dziewiąty.a.

Chrystusa nie należy prosić, by modlił się za nami do Boga. Artykuł dziesiąty.d.

Chrystusowi nie należy się aureola. Artykuł dwunasty.M.

Chrystus przyjdzie na sąd w chwalebnej postaci ludzkiej ze wszystkimi aniołami i świętymi swoimi. Artykuł siódmy.k.l.m.

Narzędzia Męki ukażą się na sądzie. Artykuł siódmy.N.itd.

PROLOG

Transliteracja

Przekład

Jana z Kwidzyna: *Prolog do „Expositio Symboli Apostolorum”* [Rkp 1977 Biblioteki Gdańskiej PAN]¹. Wydał, wstępem i komentarzami opatrzył Marian Borzyszkowski, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1974. *Textus et studia Historiam Teologiae in Polonia excultae spectantia*. Volumen II, Fasciculus 2, s. 12-38.

Bp Julian Wojtkowski

A

[k.8vd] “Uenite ambulemus in lumine dei nostril”; Isaye 2°

Qui volumes, prout debemus, in fide credibilium proficere, per verba assumpta hic amonemur circa credenda lumen naturalis intelligencie deserere cum dicitur: “Venite”, ad lumen literalis sciencie accedere, cum adiungitur “ambulemus”, et lumen spiritualis influencie apprehendere, quando concluditur “in lumine Dei nostri”.

Primo ergo amonemur deserere lumen naturalis intelligencie circa illa, que fidei

Pójdźcie, a chodźmy w światłości Pańskiej (Iz 2,5)!²

My, którzy chcemy, tak jak powinniśmy, postępować w wierze przedmiotów wiary, przez słowa tu powzięte napominani jesteśmy, by co do przedmiotów wiary porzucić światło przyrodzonego umysłu, gdy mówi się *pójdźcie*; do światła pisanej wiedzy przystąpić, gdy dodaje się: *chodźmy*; a jasność duchowego wpływu pochwycić, kiedy kończy się: *w światłości Pańskiej*.

Najpierw więc napominani jesteśmy, by porzucić światło przyrodzonego umysłu co

¹ Tekst jest dokładną transliteracją pierwowzoru. Wyjątek stanowi interpunkcja oraz użycie dużych liter, dostosowane w pewnej mierze do zasad współczesnych. Ubytki w tekście zaznaczone są nawiasami skośnymi < >; wyrazy lub ich części, zdaniem wydawcy zbędne, pojedynczymi nawiasami prostokątnymi []; wyrazy wykreślone, podwójnymi nawiasami prostokątnymi [[]]. Dodatki wydawcy oznaczone zostały nawiasami półokrągłymi (). Błędy oczywiste, np. ortograficzne, poprawiono. Skróty zostały rozwiązane w tekście.

Do odczytania tekstu, a zwłaszcza do poprawienia niektórych jego błędów wykorzystano również rękopis 297 Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, k.163a-175b.

Za skolajonowanie transkrypcji z fotokopiami obydwu rękopisów wydawca dziękuje bp. Doc. Dr. Julianowi Wojtkowskiemu z Olsztyna.

² Tłumaczenia tekstów biblijnych na podstawie wersji przytoczonej przez autora *Expositio*. Lokalizacje biblijne według oznaczeń współczesnych z zaznaczeniem cech charakterystycznych dla Vulgaty. Niejednolity zapis rozdziałów ksiąg biblijnych w tłumaczeniu ujednolicono stosując zapis współczesny. Pierwotne komentarze ks. prof. M. Borzyszkowskiego do tekstów biblijnych w *Prologu* zostały uporządkowane wg metody stosowanej w całości opracowania.

sunt. Quia lumen naturalis intelligencie imitentes circa fidei credibilia plurimum errauerunt a fide.

Presertim cum fides sit donum Dei. desuper infusum, et multa in fide credenda naturale supergrediantur rationem, secundum illud Apostoli ad Ephesios. 2.º “Gracia saluati estis^a et hoc non ex uobis. donum Dei est.”

Videamus igitur ne lumen quod in nobis est, tenebre sint et deserendo illud accedamus ad [k. 9a] lumen literalis sciencie, scilicet sacre scripture in qua fide credenda sunt expressa.

Vnde ad Romanos x dicitur: “Fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei.” In hac scriptura diuina secundum Augustinum xiv libro “De Trinitate” capitulo primo illud reperitur “quo fides saluberrima nutritur, via que ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur et roboratur.”⁶

Et idem Augustinus libro xij “De ciuitate Dei” dicit: “sine sciencia nec virtutes ipse, quibus recte viuunt, omnino possunt haberi, per quas hec vita misera sic gubernatur, ut ad illam que vere beata est, perueniantur eternam”⁷

Ex quo trahitur, quod studere in sacra scriptura sit utile et meritorium, quia per hoc studium homo dirigitur ad opus virtutum et ad cognicionem agendorum, obmittendorum et suorum defectuum.

Concordat beatus Gregorius libro vj^o “Moralium” exponens illud Job 5°: “«Bibent sicientes diuicias eius.» Sepe – inquit – stultus habet verum liquoris^b fontem, sed

do tego, co jest wiary. Bo idący za światłem przyrodzonego umysłu co do przedmiotów wiary przeważnie w wierze zblądzi.

Zwłaszcza że wiara jest darem Boga, z góry wlanym, a wiele przedmiotów wiary przekracza rozum przyrodzony, zgodnie z owym Ef 2 *Laską bowiem jesteście zbawieni przez wiarę i to nie z was, bo jest darem bożym*³.

Patrzmy więc, by światło, które w nas jest, nie było ciemnościami, i opuszczając je dojdźmy do światła wiedzy pisemnej, to jest Pisma Świętego w którym wyrażone są przedmioty wiary.

Stąd u Rz 10 powiedziane jest: *Wiarą więc ze słuchania, słuchanie zaś przez słowo Boga*. W tym Piśmie Świętym według Augustyna XIV księgi „De Trinitate”, rozdział pierwszy, to się znajduje, czym „wiara zbawienna się żywi, droga do prawdziwego szczęścia rodzi się, żywi, broni i umacnia.”⁴

I tenże Augustyn w księdze XIII „De Ciuitate Dei” powiada: „bez wiedzy ani samych cnót, przez które się uczciwie żyje w ogóle nie można mieć, przez które to nędzne życie tak jest kierowane, by dojść do tego wiecznego, które jest prawdziwie szczęśliwe.

Z tego wynika, że studiować Pismo Święte jest pożyteczne i zasługujące, bo przez to studium człowiek kierowany jest do dzieła cnót i do poznania tego, co zrobić, co opuścić, oraz swych braków.

Zgadza się święty Grzegorz w księdze VI „Moralia” wykładając owo Hi 5: *Pragnący będą pić bogactwa jego*⁵. Często, rzecze głupi ma prawdziwe źródło napoju, lecz nie pije,

^a [powinno być:] estis per fidem.

³ Ef 2,8.

⁴ Rz 10,17.

⁵ Hi 5,5.

⁶ Augustinus, *De Trinitate*, l. 14, c. 1. n. 3; PL 42,1037.

⁷ Informacja mylna.

^b [w tekście oryginalnym:] interni liquoris

non bibit, quia ingenium intelligencie accipit et scit, quod intelligere valeat^c, sed ab omni doctrine studio fastidiosus cessat.

Et post subdit: “Sepe idcirco et desidiosus ingenium accipit, ut de negligencia inscius puniatur, et quod sine labore assequi potuit, scire contempnit.

Et nonnumquam studiosus tarditate intelligencie premitur, vt eo magis premia retribucionis inueniat, quo magis in studio invencionis elaborat.”⁸

Ecce patet, quod ingenium sit in studio sciencie exercendum et hoc esse meritum

Eciam glosa prima Corinthiorum xj^o dicit: “Angelici spiritus nobis adesse credendi sunt^d, cum sacris leccionibus aurem acomodamus,”⁹ letificantur quoque spiritus angelici, quando sacram scripturam ore proferimus et demones torpescunt et fatigantur.

Vnde Origenes super librum Numerorum: “Quantis – inquit – putas demones angi tormentis, si quem viderint vendere omnia sua et dare pauperibus et tollere [k. 9b] tollere crucem suam et sequi Christum? Super omnia vero eis tormentorum sunt genera, si quem viderint verbo Dei operam dare et scienciam diuine legis et misteria Scripturarum intentis studijs perquirentem etc.”¹⁰

B

Quo ad [[secundum]] tertium: legendo scripturam sacram attente debemus nos conuertere ad lumen influencie diuine, ut ad veram intelligenciam scripture possumus peruenire et nos ab errore custodire, Psalmo dicente: “Accedite ad Deum et illuminamini, et facies vestre non confundentur.”

Sic in lumine nobis desuper infuso videbimus lumen sacre scripture per Spiritum Sanctum illustratorem animarum et doc-

bo dostaje zdolność pojmowania i wie, iż może rozumieć, lecz od studium każdej nauki ze wstrętem się ociąga.

I potem dodaje: Często dlatego i leniwy otrzymuje zdolność, by nie wiedząc czegoś ukarany został za niedbalstwo, iż co mógł pojąć bez trudu, poznać wzgardził.

A czasem studiujący nękania jest tępotą pojmowania, by tym bardziej znalazł korzyść nagrody, im bardziej trzodzi się w usiłowaniu znalezienia”.

Oto widać, że zdolność należy ćwiczyć w studium wiedzy i to jest zasługujące.

Również glosa 1 Kor 11 powiada: „Trzeba wierzyć, że Duchy Anielskie są przy nas, gdy świętym czytaniom przychylamy.” Radują się także Duchy Anielskie, kiedy Pismo Święte ustami wygłaszamy, a demony drętwieją i nużą się.

Stąd Orygenes o Księdze Liczb rzecze: „Jakimi, myślisz, demony dręczeni są mękami, jeśli kogoś zobaczą, że wszystko swoje sprzedaje i daje ubogim, a bierze krzyż swój i idzie za Chrystusem? Nad wszystkie zaś rodzaje mąk dla nich jest, jeśli widzą, że ktoś służy słowu Bożemu, znajomość Bożego Prawa i tajemnice Pisma Świętego zgłębiając gorliwymi studiami.

Co do trzeciego: Czytając Pismo Święte powinniśmy uważnie zwrócić się do światła wpływu Bożego, byśmy mogli dojść do prawdziwego pojmowania Pisma Świętego i ustrzec się przed błędem, bo Psalm¹¹ mówi: *Przystąpcie do niego a rozjaśnijcie się i oblicza wasze nie będą zaustydzone!*

Tak w świetle z góry nam wlanym ujrzemy światło Pisma Świętego przez Ducha Świętego, oświeciciela dusz oraz nauczyciela

^c [w tekście oryginalnym:] studendo praeualeat

⁸ Gregorius Magnus, *Moraliorum libri sive expositio in librum b. Job 1.6*, c.10; PL 75,735; c.11; PL 75,756.

^d credenti sunt, maxime cum divinis mancipamur obsequiis, id est cum ecclesiam ingressi vel leccionibus sacris.

⁹ Petrus Lombardus, *Collectanea in ep. I ad Cor.* c. 11, vers. 8-10; PL 191,1953 A.

¹⁰ Informacja wątpliwa, bp Julian Wojtkowski wskazuje na *Homiliae super Librum Numerorum* Orygenes.

¹¹ Ps 34 (33),6.

torem veritatis, ut possimus cum Apostolo prima Corinthiorum 2° dicere: “Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui est ex Deo, ut sciamus que a Deo donata sunt nobis; que et loquimur non indoctis humane sapiencie verbis, sed in doctrina spiritus.”

Porro sicut lumen corporale habet ardorem, splendorem et dulcorem, iuxta illud Ecclesiasticus xj “dulce lumen delectabile est oculis,” ita multo forcius lumen spirituale, quod procedit a Spiritu Sancti igne, habet ardorem dileccionis, splendorem cognitionis, et dulcorem consolacionis.

Hoc autem lumen generatur seu infunditur post peccatorum dimissionem. In quo quando homo aliquo modo testimonium habet a Spiritu Sancto, quod sibi sint peccata dimissa, diligendo Deum ardet eius beneficio aliquid rependere. Et quia nichil dignum invenit, Incepit tam dulciter quam ardentem flere dicens: “Quid retribuam Domino pro omnibus, que retribuit michi?” Quantoque hic ardor fuerit vehemencior, tanto splendor cognitionis erit clarior [k. 9vc] vt dicere homo possit cum Psalmista: “Incerta et occulta^c manifestasti mihi.”

Ex hijs duobus surgit tertium, dulcor consolacionis. Et haec consolacio et delectacio boni valde suavis, et gustus sapiencie quamuis exiguus, quo benignus Dominus afflictam refrigerat animam, que diu extitit in dileccionis ardore, peruenit quoque ab ardore per cognitionis splendorem ad consolacionis dulcorem, Quem nobis ad suam, gloriam concedat Jhesus Christus, qui se lumen nominat et cum Deo Patre et Spiritu Sancto viuit et regnat in secula seculorum amen.

¹² 1 Kor 2,12-13.

¹³ Koh 11,7.

¹⁴ Ps 116,12.

^c occulta sapientiae tuae.

¹⁵ [Por.] Ps 50,8.

prawdy, byśmy mogli z Apostołem 1 Kor 2 mówić: *My zaś otrzymaliśmy nie ducha tego świata, ale Ducha, który jest z Boga, abyśmy wiedzieli, co nam Bóg darował. I to opowiadamy nie uczonymi słowami ludzkiej mądrości, ale przez naukę Ducha.*¹²

Następnie jak światło cielesne ma gorąco, blask i słodycz, według owego Koh 11 *Przyjemne jest światło i miło jest oczom*¹³, o tyle mocniej światło duchowe, które pochodzi z ognia Ducha Świętego, ma gorąco umiłowania, blask poznania i słodycz pocieszenia.

To zaś światło pochodzi, czy jest wlewane, po odpuszczeniu grzechów, w którym gdy człowiek jakimś sposobem ma świadectwo od Ducha Świętego, że grzechy są mu odpuszczone, miłując Boga płonie, by jego dobrodziejstwu czymś się odwdziżyć. A skoro nie znajduje niczego godnego, zaczyna tak słodko jak gorąco płakać mówiąc¹⁴: *Cóż oddam Panu za wszystko, co mi uczynił?* I im ten żar będzie bardziej porywiający, tym blask poznania będzie jaśniejszy, że człowiek będzie mógł mówić z Psalmistą¹⁵: *Niewiadome i skryte rzeczy objawiłeś mi.*

Z tych dwojga powstaje trzecie, słodycz pocieszenia. A ta pociecha i rozkosz dobra, bardzo słodka, oraz smak mądrości, chociaż nikły, jakim łaskawy Pan chłodzi smutną duszę, która długo była w żarze miłości, dochoździ też od gorąca, przez blask poznania, do słodyczy pocieszenia, której niech nam udzieli na swoją chwałę Jezus Chrystus, który nazywa siebie światłem, a z Bogiem Ojcem i Duchem Świętym żyje i króluje na wieki wieków. Amen.

C

O fide catholic zelatore et animarum boni emulatores! Vigilate in oracionibus et arduis credibilium fidei nostre inquisitionibus, ut Dei adiutorio suffulti et in principijs fidei, hoc est articulis instructi, valeatis simplices in fide erudire et erroribus nocuis obuiare.

Quia secundum Augustinum, libro primo "De Trinitate", capitulo septimo: "Nec periculosius alicubi erratur, quam in fide, nec laborosius aliquid queritur, nec fructuosius aliquid inuenitur."¹⁶

Surgunt proch dolor non nuncquam hereses uel ad minus circa articulos fidei errores inter simplices, qui errores ab aliquibus tam in fide ignaris, quam in vita peruersis multocius confinguntur. Quem admodum experientia in multis mundi partibus docuit per multos annos, annum domini millesimum tricentesimum et nonagesimum nonum precedentibus in Marienwerder quoque, ubi propter sanam doctrinam ibi in predicacione frequentatam minus debere[[n]]t aliquid erroris surgere, Quidam bestialiter quoddammodo viuens et de se presumens vnum symbolum erroneum de nouo confinxit in alijsque pluribus errauit.

Ergo [k. 9d] circa hoc animarum periculum perpendens cogitauit aliquid ex doctoribus autenticis sacre pagine circa symbolum apostolorum colligere ad Domini Dei laudem et anime salutem, per quod tam aliorum quam meum exercebam ingenium ac studium, ne marcet aut deficeret per ocium aut ignorancie nubilum in credendis etc.

O gorliwcy katolickiej wiary oraz dobra dusz współzawodnicy! Czuwajcie w modłach i trudnych badaniach przedmiotów naszej wiary, byście Bożą pomocą wsparci i zasad wiary, to jest artykułów, wyuczeni, zdołali uczyć prostaczków wiary i walczyć ze szkodliwymi błędami.

Bo według Augustyna, księga pierwsza „De Trinitate”, rozdział siódmy: „Nigdzie groźniej się nie błądzi, niż w wierze, ani trudniej czegoś się nie szuka, ani owocniej czegoś nie znajduje.”

Powstają, O boleści! niekiedy wśród prostaków herezje lub co najmniej błędy o artykułach wiary. Te błędy przez niektórych zarówno wiary niepomyślnych, jak w życiu przewrotnych, wielokrotnie zmyślane, jak doświadczenie w wielu świata częściach przez wiele lat, Rok Pański 1399 wyprzedzających, także w Kwidzynie uczyło, gdzie dla zdrowej nauki, tam w głoszeniu powtarzanej mniej powinno coś z błędów powstać, ktoś żyjąc niejako po zwierzęcemu i zadufany w sobie, jeden błędny symbol na nowo zmyślił, a w wielu innych zbłądził.

Więc to niebezpieczeństwo dusz oceniając pomyślałem zebrać coś z wiarygodnych Doktorów Pisma Świętego o Symbolu Apostolskim, na chwałę Pana Boga i zbawienie duszy, przez co zarówno innych, jak i swoją ćwiczyłbym zdolność i pilność, by nie gnuśniała lub zanikała przez lenistwo, albo mrok niewiedzy w przedmiotach wiary itd.

¹⁶ Por.: Augustinus, *De Trinitate*, liber 1, caput 1, numerus 2; PL 42,821.

(Divisio)

D

Diuino primitus invocato auxilio aliqua volo premittere.

Nam primo ponam causas propter quas contingit circa fidem errare.

Secundo subiungam qualiter in discendo seu scienciam acquirendo homo debeat intencionem suam rectificare.

3° volo significaciones aliquorum terminorum premittere et numerum tam symbolorum, quam articulorum fidei breuiter exarare.

(Argumentatio prima)

Quo ad primum nouem sunt cause, propter quas contingit circa fidem errare.

Prima inhabilitas intellectus, que fit per peccatum, <nam peccatum>^f prohibet ingredi lumen diuine influencie, quasi quis obiceret manum uel clauderet fenestram ne lumen solis oculos suos illuminaret. Ita per immundiciam operum suorum multi repellunt a se lumen intelligencie. Job xxiiij: "Ipsi fiunt rebelles lumini" et sic quia peccatum efficit intelligencie obstaculum, dicitur Isaye quinquagesimo 9°: "peccata diuiserunt inter nos et Deum iniquitates vestre."

Secunda causa est auersio intellectus ab eis, que credenda sunt et conuersio ad errores. Quidam enim sic amant errores suos et fabulas et ficticia, ut veritatem eis contrariam nolunt audire. Juxta illud Proverbiorum xvij: "non recipit stultus verba prudencie, nisi dixeris ea que versantur in corde eius." Sicut enim homo non uidet ea, que retro ipsum sunt, a quibus se auertit, sic nec intellectus intelligit a quibus se auertit.

^f Z rękopisu krakowskiego, k. 164 b.

¹⁷ Hi 24,13.

¹⁸ Iz 59,2.

¹⁹ Por. Prz 18,2.

(Podział)

Wezwawszy wprzód Bożej pomocy coś chcę zapowiedzieć.

Gdyż po pierwsze przedłożę przyczyny, z których zdarza się błądzić w wierze.

Po drugie dodam, jak w uczeniu się, czyli nabywaniu wiedzy, ma człowiek prostować swój zamiar.

Po trzecie chcę przedłożyć znaczenia niektórych wyrazów i krótko spisać liczbę zarówno symbolów, jak artykułów wiary.

(Uzasadnienie pierwsze)

Co do pierwszego jest dziewięć przyczyn, przez które zdarza się błądzić w wierze.

Pierwsza: niezdolność umysłu, która powstaje przez grzech, gdyż grzech nie pozwala wejść światłu Bożego wpływu, jakby ktoś zasłonił się ręką, lub zamknął okno, by światło słońca nie oświeciło jego oczu. Tak przez nieczystość swych uczynków wielu odpędza od siebie światło pojmowania. Hi 24¹⁷: *Oni byli przeciwni światłości*, a tak, gdyż grzech tworzy zaporę pojmowania. Powiedziane jest Iz 59: *Grzechy uczyniły przedział między nami a Bogiem, nieprawości wasze*¹⁸.

Drugą przyczyną jest odwrót umysłu od tego, w co wierzyć należy, a zwrot do błędów. Bo niektórzy tak kochają swoje błędy, oraz baśnie i zmyślenia, że prawdy im przeciwnej nie chcą słuchać, zgodnie z Prz 18¹⁹: *Nie przyjmuje głupi słów roztropności, jeśli byś to powiadał, co zostało wlane w jego serce.* Jak bowiem człowiek nie widzi tego, co jest za nim, od czego się odwrócił, tak i umysł nie pojmuje tego, od czego się odwrócił.

Tercia causa est affectio inordinata, qua homo trahitur ad contraria fidei et hoc fit quandoque ex amore, aliquando timore, spe uel odio alicuius, ut puta quando ex amore uel timore aut spe promocionis contra fidem dicentis eidem creditur et fides recta dimittitur, aut quando ex odio uel inuidia seu diffauorabilitate illius [k.10a] qui veritatem docet aut dicit, veritas fidei derelinquitur, tunc ex passione et inordinata affectione quis a fide auertitur aut ad ipsam fidei veritatem non inclinatur.

Quarta causa est superbia, qua homo presumit supra se et estimat se omne intelligibile suo intellectu et ingenio naturali posse apprehendere et intelligere et hoc vult prius intelligere, quam credere. Cum tamen secundum Augustinum super Johannem: "Credere sit ianua ad intelligere" et antiqua Isaie translacio dicit: "Si non crederitis, non intelligetis"; vbi nostra habet: "Si non crederitis, non permanebitis"; Isaye 7°.²⁰ Vnde Augustinus libro "Confessionum" de se dicit: "Timore meo, id est superbia, separabar a te, et nimis inflata facies claudebat oculos meos."²¹

Immo dicitur xxiiiij^o questione prima.²² Dixit Apostolus²³: "Omnis hereticus arrogans est, quia superbia facit hereticum, non ignorancia." Ideo quando aliquis errat circa credenda videndum est, an erret ex sua simplicitate ab alio seductus, an ex sua peruersitate, pertinacia et proprij sensus reputatione. Si est seductus ab alio debet reuocari erudicione et correccionem. Si autem est seductor nolens respiscere exterminandus est cremacione, gladio, aut alio modo.

Quinta causa est rerum credendarum subtilitas et intellectus humani grossities seu ruditas.

Trzecią przyczyną jest niewłaściwa skłonność, którą człowiek pociągany jest wbrew wierze, a to jest czasem z miłości, czasem lęku, nadziei lub zawiści kogoś, jak gdy z miłości lub lęku lub nadziei poparcia wbrew wierze mówiącego, wierzy mu się, a wiarę prawdziwą opuszcza, albo kiedy z zawiści lub zazdrości lub niełaski tego, kto prawdę głosi lub uczy, porzuca się prawdę wiary. Wtedy z namiętności i niewłaściwej skłonności ktoś odwraca się od wiary, albo do tej prawdy wiary się nie skłania.

Czwartą przyczyną jest pycha, przez którą człowiek ośmiela się nad siebie i uważa, że wszystko co zrozumiałe swym umysłem i wrodzoną zdolnością może pojąć i zrozumieć. I to wpieryw chce pojąć niż uwierzyć. Gdy jednak według Augustyna „Super Joannem”: wiara jest bramą do zrozumienia, a dawny przekład Izajasza mówi Iz 7 mówi: „Jeśli nie uwierzycie, nie zrozumiecie”, gdzie nasz ma: *Jeśli wierzyć nie będziecie, nie ostoicie się*²⁴. Dlatego Augustyn w księdze „Wyznań” mówi o sobie: „Puchlina moja, to jest pycha dzieliła mnie od Ciebie, a zbyt obrzękła twarz zamykała mi oczy.”

Zaiste powiedziane jest w rozdziale 24, zagadnienie pierwsze: Rzecz Apostoła, „Každy heretyk jest zarozumiały, gdyż heretykiem czyni pycha, a nie niewiedza”. Stąd gdy ktoś błądzi w przedmiotach wiary, trzeba zobaczyć, czy błądzi ze swego prostactwa uwiedziony przez innego, czy ze swego uporu, przewrotności oraz oceny własnego rozumu. Jeśli uwiedziony jest przez innego, winien być przywołany pouczeniem i poprawą. Jeśli zaś jest uwodzicielem, nie chcąc się opamiętać, ma być usunięty spalaniem, mieczem lub innym sposobem.

Piątą przyczyną jest wnikliwość przedmiotów wiary, i grubość czyli prostactwo ludzkiego umysłu.

²⁰ Por.: Augustinus, *In Joannis Evangelium*, tractatus 36, n. 7; PL 35,1667; Epistola 120,2-3, PL 33,453. Iz 7,9.

²¹ Augustinus, *Confessionum libri tredecim*, liber VII, caput 7, n. 11; PL 32,740.

²² Informacja wątpliwa.

²³ Informacja wątpliwa.

²⁴ Iz 7,9b.

Sicut enim turbidum habens uisum non uidet pilum, qui ab alijs videtur, sic infideles et indocti non capiunt aliqua, que sunt credenda et hoc fit propter rerum credendarum altitudinem et eorum intellectus obscuritatem, grossiciem ad ruditatem.

E

Nec tamen propter hoc excusantur, quia racionabiliter ea que racione investigari non possunt fide tenenda hominibus proponuntur. Vt probat sanctus Thomas libro primo „Contra gentiles” capitulo quinto assignans tres raciones.

Prima, quia fidelibus maiora promittuntur bona quam in presenti videntur. Ut ergo mens duceretur aliquid alicuius desiderare [k.10b] quam in presenti racione potest investigare, igitur super sensum humanum aliqua credenda proponuntur.

Secunda ut ad Dei cognitionem perueniamus. Tunc enim solum vere Deum cognoscimus, quando ipsum esse credimus, supra illud, quod ab homine possibile est cogitari de Deo. Hoc autem fit multum per hoc, quod homini proponuntur credenda quedam que racionem suam excedunt.

Tercia ratio, quia per hoc reprimatur hominis presumpcio, que solet esse mater erroris. „Sunt enim quidam, qui in tantum de ingenio suo presumunt, ut totam rerum naturam se putant se suo intellectu posse metiri, Estimantes totum esse verum, quod eis videtur verum, et totum esse falsum, quod eis non apparet verum. Vt ergo ab hac presumptione animus humanus liberaretur, et ad modestam inquisitionem veritatis perueniret, necessarium fuit homini proponi quedam diuinitus, que omnino intellectum suum excederent,”²⁵ que eciam dum tenuerit intelligeret homo. Hoc melius esset, quam si multa de rebus corporalibus sciret. Vnde Aristoteles libro xj^o „De animalibus” dicit, quod quamuis parum sit, quod de substancijs

Jak bowiem mający mętny wzrok nie widzi włosa, który przez innych jest widziany, tak niewierni i nieuczeni nie pojmują czegoś, co należy wierzyć, a to z powodu wzniosłości przedmiotów wiary i ciemności, grubości oraz prostactwa ich umysłu.

Nie są jednak dlatego niewinni, gdyż to, co rozumem nie może być zbadane, rozumnie przedkładane jest ludziom do wierzenia. Jak dowodzi święty Tomasz w księdze pierwszej „Contra gentiles”, piątym rozdziale, wskazując trzy zasady.

Pierwsza: Ponieważ wiernym obiecano są większe dobra, niż widać obecnie. Aby więc duch prowadzony był pragnąć czegoś, niż w obecnym rozumie można zbadać, przeto do wierzenia przedkłada się coś ponad umysł ludzki.

Druga: Byśmy doszli do poznania Boga. Wtedy bowiem tylko prawdziwie Boga poznajemy, kiedy wierzymy, że on jest ponad to, co człowiek może pomyśleć o Bogu. To zaś dzieje się często przez to, że ludziom przedkładane jest do wierzenia coś, co jego rozum przekracza.

Trzecia zasada: Bo przez to tłumi się zarozumiałość człowieka, która zwykła być matką błędu. „Są bowiem jacyś, którzy tak dufają swej zdolności, że myślą iż całą naturę rzeczy mogą mierzyć swym umysłem, sądząc, że to jest prawdziwe co im prawdziwe się widzi, a to jest fałszywe, co im nie widzi się prawdziwe. By więc od tej dufności ludzki umysł został uwolniony i doszedł do skromnego szukania prawdy, konieczne było Boskie przedłożenie człowiekowi czegoś, co całkiem przekraczałoby jego umysł,” co by człowiek utrzymując, pojmował. To byłoby lepiej, niż gdyby wiele wiedział o rzeczach cielesnych. Dlatego Arystoteles w księdze 11 „De animalibus” powiada, że chociaż mało pojmujemy o wyższych substancjach, jednak

²⁵ Thomas Aquinas, *Summa contra Gentiles*, 1.5, c. 5.

superioribus percipimus, tamen illud modicum esse magis amatum et desideratum omni cognitione, quam de substantijs inferioribus habemus.²⁶ Consimile dicit in libro, de celo et mundo.²⁷

Sexta causa est inexercitatio et impericia in rebus credendis, qui enim nolunt a corporalibus surgere, non possunt ad spiritualia pervenire. Invulter siquidem lux se circumfundit circa oculos clausos vel cecos. Sic animal homo non percipit, que Dei sunt. Prima Corinthiorum 2°: que sunt Dei nemo novit, nisi spiritus Dei; [k.10vc] “Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum.” Dominus autem non revelat non studiosis et inexercitatis spiritualiter, qui etiam non appropinquant ad spiritualia, sed magis se ab eis elongant.

Septima causa est probacionum inquisicio. Sunt enim, qui non consueverunt fidem aliquibus adhibere nisi propter probaciones. Sed quia tales probaciones euidentes circa articulos fidei communiter non possunt haberi, cum articuli sunt supra humanum sensum, Ideo tales non possunt, aut nolunt credere, non attendentes dictum beati Gregorii “Moralium” dicentis fides non habet meritum, ubi humana ratio prebet experimentum.”²⁸

F

Attamen fides nostra est tot testimonijs et tam efficacibus signis confirmata, que non nisi diuina virtute potuerunt fieri, quod [quod] si ex fide decideremur, dicere possemus: “Domine Deus tu decepisti nos”⁸, ut dicit Richardus libro primo “De sancta Trinitate”²⁹, quod autem miracula pro Dei confirmacione facta tocuis nature superent

ta odrobina jest bardziej kochana i upragniona niż wszelkie poznanie, które mamy o niższych substancjach. Podobnie mówi w księdze „De caelo et mundo”.

Szóstą przyczyną jest niewyćwiczenie i niedoświadczenie w przedmiotach wiary. Kto bowiem od cielesnych rzeczy nie chce wstać, do duchowych nie może dojść. Daremnie bowiem światło rozlewa się koło oczu zamkniętych lub ślepych. Tak zwierzę-człowiek nie pojmuje tego co jest Boga. 1 Kor 2: *Tęgo, co jest w Bogu, nikt nie poznał, tylko Duch Boży. Nam zaś objawił Bóg przez Ducha swojego*³⁰. Bóg zaś nie objawia niegorliwym i nie wyćwiczonym duchowo, którzy nie zbliżają się do rzeczy duchowych, lecz raczej od nich się oddalają.

Siódmą przyczyną jest szukanie dowodów. Są bowiem tacy, którzy nie zwykli dawać komuś wiary, jak tylko dla dowodów. Lecz skoro takich oczywistych dowodów na artykuły wiary w ogóle nie ma, bo artykuły są ponad ludzki rozum, dlatego tacy nie mogą, lub nie chcą wierzyć, nie zważając na słowa świętego Grzegorza, mówiącego w „Moralia”, że nie ma zasługi wiara, gdzie ludzki rozum dostarcza doświadczenia.

Jednak wiara nasza jest tylu świadectwami i tak skutecznymi znakami potwierdzona, które tylko Boską mogły stać się mocą, że gdybyśmy odpadli od wiary, moglibyśmy mówić: „Panie Boże, ty nas uwiodłeś”, jak powiada Ryszard ze Świętego Wiktora w księdze pierwszej „De Sancta Trinitate”. Że zaś cuda spełnione na potwierdzenie

²⁶ Aristoteles, *De partibus animalibus*, s. 5; 644 b.

²⁷ Aristoteles, *De coelo et mundo II*, c. 12,1; 291 b. Por. Thomas Aquinas, j.w.

²⁸ Gregorius Magnus, *Homilia XXIV*,1; PL 76,1197.

⁸ *Domine*, si error est, teipso decepti sumus.

²⁹ Richardus a S. Victore, *De Trinitate* l.1, c.2; PL 196,891 D.

³⁰ 1 Kor 2,10-11.

facultatem patet in mortuorum suscitacione, cecorum illuminacione, demonum eieccione, langwidorum subita curacione, celestium corporum mirabili immutacione, mencium humanarum et ydiotarum scienciarum et misteriorum replecione. Quod enim simplices et ydiote subito fuerunt facti docti et eloquentes et audaces, et quod inter persecuciones horribilissimas tyrannorum magis turba creuit fidelium, non solum simplicium, sed eciam secundum mundum sapientissimorum, qui ad fidem catholicam tempore persecucionis fuerunt conuersi; etc. ut patet in diuersis libris et legendis sanctorum.³¹ Ex hijs patet, dicitur sanctus Thomas libro primo, capitulo 6° “Contra gentiles”, quod non est leuiter hijs assentire que sunt fidei et humanam excedunt [k.10vd] rationem. Cum fidei eciam veritati non contrarietur veritas rationis.

Octaua causa est ignorancia mesure et capacitatis intellectus humani. Propter hoc aliqui nolunt credere quidquid non capit eorum intellectus; sed errant, quia dominus Deus posuit terminos et limites humano intellectui, que quod et quanta capere valeat capacitate sua naturali multa sibi reseruans secreta, que cui et quando voluerit poterit reuelare et potest capacitatem intellectus humani extendere seu capaciorem facere. Ephesiorum 4°: “Vnicuique diuisit Deus mensuram fidei.”

Nona causa est negligencia, qua Dei adiutorium non queritur ad recte credendum. Fides enim est Dei donum gratuitum et ideo ab ipso petendum; Mathei 7°: “credo domine, adiuua incredulitatem meam;” Prima Johannis 5°: “dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum.” Justissimo igitur Dei iudicio adiutorium non

Boga przeważają możliwość całej przyrody, widać ze wskreszenia umarłych, ślepych oświecenia, wyrzucenia demonów, nagłego uzdrowienia chorych, ciał niebieskich cudownej przemiany, napełnienia wiedzą i tajemnicami rozumów ludzkich i upośledzonych.

Że bowiem prostacy i upośledzeni nagle stali się uczeni, wymowni i śmiali, oraz że w strasznych prześladowaniach tyranów bardziej rosła rzesza wiernych, nie tylko prostych, lecz także według świata bardzo mądrych, którzy na wiarę katolicką podczas prześladowania nawrócili się, itd., jak widać z różnych ksiąg i Żywotów Świętych. Z tego widać, mówi święty Tomasz w księdze pierwszej, rozdział 6, „Contra Gentiles”, iż nie jest łatwo godzić się z tym, co jest wiary i przekracza ludzki umysł, nawet gdy prawda rozumu nie sprzeciwia się prawdzie wiary.

Ósmą przyczyną jest brak znajomości miary oraz pojemności umysłu ludzkiego. Stąd niektórzy nie chcą wierzyć w to, czego nie ujmuje ich umysł, lecz błędzą, bo Pan Bóg położył kresy i granice umysłowi ludzkiemu, co i jak wielkiego zdoła pojąć swoją przyrodzoną pojemnością, sobie zachowując tajemnice, które komu i kiedy zechce, będzie mógł objawić, a może pojemność ludzkiego umysłu rozszerzyć, czyli uczynić go pojemniejszym. Ef 4: *Każdemu dał Bóg według miary wiary*³².

Dziewiątą przyczyną jest niedbalstwo, że nie szuka się Bożej pomocy do prawej wiary. Bo wiara jest darmo dana i dlatego winna być odeń wypraszana; Mt 7³³: *Wierzę, Panie! Pomóż memu niedowiarstwu*; 1 J 5: *Dał nam umysł, abyśmy poznali prawdziwego Boga*³⁴. Sprawiedliwym więc sądem Bożym nie otrzymuje pomocy, kto nie troszczy się o jej

³¹ Thomas Aquinas, *Summa contra Gentiles* L.I, c.6.

³² Por. Ef 4,7.

³³ Lokacja podana błędnie. Powinno być Mk 9,33.

³⁴ 1 J 5,20.

optinet, qui illud optinere non curat. Merito etiam lumen diuine gracie cor illius ad illustrandum non ingreditur, qui ei apperire non studet.

Sic enim nouem cause in particulari sunt assignate, propter quas contingit plurimos errare et hoc dupliciter uel in vniuersali uel in particulari.

In vniuersali tunc erratur circa fidem quando non creditur fides esse vera quam tenet ecclesia catholica et hoc tunc est quando pertinaciter non creditur, aut discreditur, aut eius contrarium creditur, quod ecclesia credit. Pertinacia facit hereticum, non simplex error.

In particulari, si vni ex articulis non acquiescitur, uel si ab eo pertinaciter dissentitur, error procul dubio iudicatur, et hereticus dicitur, quia pertinaciter deuiat.

Nota: “Ad rationem heretici duo concurrunt: Vnum quod est error in ratione et hoc est heresis inicium. Alterum est pertinacia in voluntate, et hoc est heresis complementum;” secundum sanctum Thomam super quarto sententiarum, distincione xiiij^a.³⁵

Ex hoc sequitur quod qui pertinaciter discredat vnum articulum fidei talis non est paratus sequi doctrinam ecclesie, nec talis innititur prime veritati infallibili, secundum quod manifestatur in sacris scripturis, et immo non habet habitum fidei formatum neque informem, [k.11a] nec proprie credit aliquem alium fidei articulum. Huius ratio assignatur per sanctum Thomam 2^a.2^c. questione 5^a, articulo tercio. Quia inquit “sicut peccatum mortale contrariatur caritati, ita discredere vnum articulum contrariatur fidei. Sed caritas non remanet in homine post vnum peccatum mortale. Igitur nec fides remanet secundum habitum postquam homo discredat vnum articulum fidei.”

³⁵ Thomas Aquinas, *Comm. In IV Lib. Sent.*, d.13, a.5.

³⁶ Błędna informacja.

otrzymanie. Słusznie też światło łaski Bożej nie wchodzi oświecić serca kogoś, kto nie stara mu się otworzyć.

Tak więc wyznaczonych jest dziewięć przyczyn, dla których zdarza się, że wielu błądzi i to dwojako, albo w ogóle, albo w szczególne.

W ogóle błądzi się w wierze wtedy, kiedy nie wierzy się, że prawdziwa jest wiara, którą utrzymuje Kościół Katolicki, a to jest wtedy, gdy uparcie nie wierzy się, albo nie ufa, albo wierzy się w przeciwieństwo tego, w co wierzy Kościół. Heretykiem czyni upór, a nie prosty błąd.

W szczególne, jeśli nie przystaje się na jeden z artykułów, albo mu się uparcie sprzeciwia, uznaje się bez wątpienia za błąd i nazywa heretykiem, bo uparcie błądzi.

Uwaga: “Na istotę heretyka składa się dwoje. Jedno, czyli błąd w rozumie i to jest początkiem herezji. Drugie to upór w woli i to jest dopełnieniem herezji;” według Świętego Tomasza „Super Quarto Libro Sententiarum”, dystynkcja 13.

Z tego wynika, że kto uparcie sprzeciwia się jednemu artykułowi wiary, taki nie jest gotowy iść za nauką Kościoła i taki nie opiera się na pierwszej prawdzie nieomyślnej, jaka ukazana jest w Piśmie Świętym a nawet nie ma sprawności wiary, ani formalnej, ani nie uformowanej, ani właściwie nie wierzy w jakiś inny artykuł wiary. Podstawę tego wskazuje święty Tomasz w „Summa Theologica” II-II, zagadnienie 5, artykuł trzeci³⁶. Bo rzecze: „Jak grzech śmiertelny sprzeciwia się miłości, tak nie wierzyć w jeden artykuł sprzeciwia się wierze. Lecz miłość nie trwa w człowieku po jednym grzechu śmiertelnym, więc i wiara nie trwa według sprawności gdy człowiek nie uwierzy w jeden artykuł wiary.”

Ex hoc ulterius sequitur, quod nullus hereticus habeat fidem catholicam alicuius articuli fidei, quia fidei non potest [non potest] subesse falsum, probat Bona ventura super iij^o “Sententiarum” distinctione xxiiij^a.³⁷ Sic illius solius est fides in via, cuius erit visio in patria. Sed visioni in patria non potest subesse falsum, igitur nec fidei in via. Nullum ergo falsum creditur proprie, sicut nec scitur falsum proprie, sed aliquis bonum opinatur falsum; etc.

(Argumentatio secunda)

G

Qvo ad secundum quomodo adiscendo homo intensionem suam debeat rectificare, quia periculosum est adiscere scienciam et modum in discendo obmittere, dicente Apostolo prima Corinthiorum viij^o: “Qui se putat aliquid scire et nondum scit, quo oporteat eum scire;” nisi enim accio adiscendi fuerit debite circumstancionata adiscens modum sciendi pretermittit.

Porro modus sciendi est secundum Bernhardum “Super Cantica” sermone tricesimo septimo³⁸: “Vt scias” inquit, “in quo ordine, quo studio et quo fine, queque nosse oporteat?”

<Primo>. “Quo ordine, ut illud prius adiscas, quod maturius, vicinius et magis necessarium est ad salutem”.³⁹

Exempli gracia humilitas est magis necessaria quam artes liberales uel artes mechanice, quia sine illis potes saluari. Non autem sine humilitate. Igitur prius humilitas appetatur, quam sciencia aut ars acquiratur, quia sciencia et similiter ars sine humilitate inflat; prima Corinthiorum viij^o.

Magnus namque circuitus est prius uelle omnia experiri antequam ad universitatis

Z tego ponadto wynika, że żaden heretyk nie ma wiary katolickiej jakiegoś artykułu wiary, bo wierze nie może podlegać fałsz, jak dowodzi Bonawentura „Super Tertio Libro Sententiarum”, dystynkcja 24. I tak tego tylko jest wiara w stanie drogi, czyj będzie ogłąd w ojczyźnie. Lecz fałsz nie może podlegać ogłądowi w ojczyźnie. Więc i wierze w stanie drogi. Żaden więc fałsz nie jest właściwie wierzony, tak jak fałsz nie jest właściwie znany, lecz ktoś dobro za fałsz uważa; itd.

(Uzasadnienie drugie)

Co do drugiego, jak człowiek ucząc się winien prostować swój zamiśl, bo niebezpiecznie jest uczyć się wiedzy, a zaniedbywać sposób w uczeniu się. Świty Paweł powiada w 1 Kor 8: *Jeśli ktoś mniema, że coś wie, jeszcze nie poznał jak mu wiedzieć należy*⁴⁰. Jeśli bowiem czynność uczenia nie jest właściwie uwarunkowana, uczeń pomija sposób wiedzy.

A sposobem wiedzy według 37 kazania Bernarda „Super Cantica” jest: „Byś wiedział, rzecz, w jakim porządku, jakim studium i w jakim celu należy wszystko poznać.”

<Pierwsze>. “W jakim porządku, byś tego wprzód się wyuczył, co wcześniejsze, bliższe i bardziej konieczne jest do zbawienia.”

Na przykład pokora jest bardziej konieczna niż sztuki wyzwolone, lub sztuki mechaniczne, gdyż bez nich możesz być zbawiony, a bez pokory nie. Więc wpiery trzeba pragnąć pokory, niż zdobyć wiedzę lub sztukę, bo *Wiedza nadyma*, a podobnie sztuka, bez pokory 1 Kor⁴¹.

Wielkim bowiem okrażeniem jest chcieć najpiery wszystkiego doświadczyć, nim do

³⁷ Bonawentura, *Comm. in III Lib. Sent.*, d. 25, a. 1-2.

³⁸ Bernardus Claravallensis, *Sermones in Cantica Cantorum*, sermo 36,3; PL 183,968.

³⁹ Bernardus Claravallensis, *Sermones in Cantica Cantorum*, sermo 36,3; PL 183,968.

⁴⁰ 1 Kor 8,2.

⁴¹ 1 Kor 8,1.

dominum cupias vel attemptes peruenire: Psalmus: “In circuitu impij ambulant.” Idcirco ante [k.11b] omnia utile est scire adiscenti, quid ipse sit et quid Deus sit, quia ex noticia sui uenit humiliatio sui et timor Dei, quin est initium sapiencie, et ex noticia Dei surgit amor Dei.

Ex ignorancia autem sui venit superbia, ac ex ignorancia Dei desperacio, ut dicit [[per]] Bernardus “Super Cantica” sermone xxxvij.⁴² Reuera sciencia, qua homo seet sine simulacione discutit, statuens se ante se, ut se omnibus reputet inferiorem, quia dicitur “Recumbe in nouissimo loco.”

Sciencia super hoc humilitatis fundamentum edificata non inflat, sed edificat et firmiter stat.

Secundo videndum est secundum Bernhardum, vbi supra, quo studio adiscens debeat adiscere; hoc inquit studio, ut hoc amplectamur ardentius, quod vehemencius inducit et accendit Dei amorem. Ideo studere Deum cognoscere, inducit Dei amorem.

Similiter iustum recte seu iuste operari; Deuteronomii 6°: “Iuste, quod iustum est, exequaris.” Sic stude<re> elemosinas spirituales et corporales indigentibus pure propter Deum inpendere, caritatem nutrit et generat. Oratio tamen pura feruencius accendit ad amorem.

Modus ergo sciendi rectus hoc preelegit, quod efficacius promouet ad amorem. Studium enim leccionis bonum est, quia docet querere amorem. Sed studium oracionis est melius, quia impetrat amorem contemplacionis. Studium enim optimum est simpliciter loquendo, quia iam possidet amorem. Et dico simpliciter loquendo, quia propter indigenciam proximorum quando-

Pana Wszechrzeczy zaczniesz dążyć. Psalm⁴³: *Wokoło niezbożnicy chodzą*. Dlatego nad wszystko pożyteczne dla ucznia, wiedzieć czym sam jest, a czym jest Bóg. Bo ze znajomości siebie pochodzi upokorzenie i bojaźń Boża, która jest początkiem mądrości, a ze znajomości Boga powstaje miłość Boga.

Z nieznajomości zaś siebie pochodzi pycha, a z nieznajomości Boga rozpacz, jak mówi Bernard „Super Cantica”, mowa 38. Zaiste wiedza, którą człowiek dobrze się poznaje, stawiając siebie przed sobą, by uznał się za niższego od wszystkich, bo powiedziane jest: *Usiądź na ostatnim miejscu*⁴⁴.

Wiedza zbudowana na tej podwalinie pokory nie nadyma, lecz buduje i mocno stoi.

Po drugie trzeba zobaczyć, według Bernarda tam gdzie wyżej, jakim studium uczeń winien się uczyć. Tym powiada studium, byśmy goręcej to ujmowali, co bardziej wprowadza i zapala miłość Boga. Dlatego studium by poznać Boga, wprowadza miłość Boga.

Podobnie sprawiedliwość słusznie, czyli sprawiedliwie wykonywać; Pwt 6: *Sprawiedliwie, co jest sprawiedliwego, dochodzić będziecie*⁴⁵. Tak starać się jałmużn duchowych i cielesnych czysto dla Boga biednym udzielać, żywi i rodzi miłość. Modlitwa zaś czysta goręcej do modlitwy zapala.

Poprawny więc sposób wiedzy wybiera to, co skuteczniej prowadzi do miłości. Bo studium czytania jest dobre, gdyż uczy szukać miłości. Lecz studium modlitwy jest lepsze, bo wyprasza miłość kontemplacji. Bo studium jest najlepsze, mówiąc po prostu, gdyż już zawiera miłość. I powiadam: „mówiąc po prostu”, gdyż dla potrzeby bliźnich niekiedy trzeba odstąpić od kontemplacji.

⁴² Bernardus Claravallensis, j.w., Sermo 37,6; PL 183,973.

⁴³ Ps 12 (11),9.

⁴⁴ Por. Łk 14,10.

⁴⁵ Pwt 16,20.

que a contemplacione est cessandum. Illud autem studiosius est apprehendum debito ordine seruato, quod vehemens inducit ad Deum diligendum et summum bonum obtinendum.

H

3° videndum est quo fine, quia sciencia ex fine bono iudicatur [k.11vc] bona, et ex fine malo mala iudicatur. Illa igitur, que ad finem dirigit optimum, optima est.

Vnde in sermone tricesimo septimo⁴⁶ dicit Bernhardus: „Quo fine non ad inanem gloriam aut curiositatem, aut aliquid simile, sed tantum ad edificacionem tuam vel proximi.

Sunt namque qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant, et hoc turpis curiositas est. Aliqui tantum, ut sciantur, et hoc turpis vanitas est. Aliqui, ut scienciam suam vendant, et hoc turpis questus est.

Aliqui, ut edificentur et hoc prudentia est. Aliqui, ut edificent et hoc caritas est. Duo ultimi modi sunt sine sciencie abusione. Alij omnes audiant: Scienti bonum et non facienti peccatum est illi» ac si per similitudinem dicatur: „Sument cibum et non digerenti perniciosum est ei.”⁴⁷

Unde Bernhardus, qui ibidem dicit: „Videor forsan quasi reprehendere doctos ac prohibere studia literarum. Absit!” Et: „Non ignoro quantum ecclesie profuerunt et prosint literati, siue ad repellendos eos, qui ex aduerso sint, siue ad simplices instruendos.” Denique: „Legi, quia tu repulisti scienciam. Repello ego te, ne sacerdocio fungaris michi. Legi etiam in Daniele: «Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad iusticiam erudiunt multos, quasi stelle in perpetuas eternitates.”

Et addit xxx octauo sermone „Super Cantica”: „Non dico scienciam literarum

To zaś usilniej trzeba podjąć, zachowując należyty porządek, co bardziej prowadzi do umiłowania Boga i osiągnięcia dobra najwyższego.

Po trzecie należy zobaczyć w jakim celu, ponieważ wiedza z dobrego celu osądzana jest jako dobra, a ze złego celu osądzana jest jako zła.

Stąd w kazaniu 37 Bernard rzecze: „W jakim celu? Nie dla próżnej chwały, albo ciekawości, albo czegoś podobnego, lecz tylko na zbudowanie twoje lub bliźniego.

Są bowiem, którzy chcą wiedzieć tylko w tym celu, by wiedzieć, a to jest brzydka ciekawość. Niektórzy tylko, by byli znani, a to jest brzydka próżność. Niektórzy by wiedzę swą sprzedać, a to jest brzydka chciwość.

Niektórzy, by byli zbudowani, a to jest roztropność. Niektórzy by budować, a to jest miłość. Dwa ostatnie sposoby są bez nadużycia wiedzy. Wszyscy inni niech słuchają: *Kto umie dobrze czynić, a nie czyni, ten grzeszy*⁴⁸. Jakby powiedziano w przysłowiu: „Jedzącemu, a nie trawiącemu, szkodzi”.

Dlatego Bernard, który rzecze tam: „Wydam się może ganić uczonych i zakazywać studium pism. Nie!” Oraz: „Wiem ile Kościołowi pomogli i pomagają uczeni, czy do odparcia tych, którzy są przeciwni, czy do uczenia prostaczków.” W końcu: „Czytałem, że wygnałeś wiedzę. Ja wyganim ciebie, byś mi kapłaństwem nie służył. Czytałem też u Daniela: *Którzy uczeni będą, świecić będą jak światłość sklepienia; a którzy ku sprawiedliwości wprawiają wielu, jak gwiazdy na wieki wieczne*⁴⁹.

I dodaje w 38 kazaniu „Super Cantica”: „Nie mówię, że należy odłożyć znajomość

⁴⁶ Bernardus Claravallensis, j.w., Sermo 36,3; PL 183,968.

⁴⁷ Bernardus Claravallensis, j.w.

⁴⁸ Por. Jk 4,17.

⁴⁹ Dn 12,3.

neglegendam que ornat animam et erudit eam et facit ut possit eciam alios erudire, sed expedit et necessarium est, ut cognitio sui et Dei precedat.”⁵⁰

J

Est ergo sciendum scilicet, quod noticia Dei triplex in scriptura manifestatur, scilicet: rationis, deuocionis et glorificacionis.

Prima noticia acquiritur ex ductu rationis et ex [k.11vd] creaturis. Nam si creature sunt magne, potentes, speciose, delectabiles, quanto magis creator earum. Romanorum primo: “Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea, que facta sunt intellecta conspiciuntur.” Vnde philosophi ex ductu rationis Deum cognouerunt, sed “non sicut Deum glorificauerunt” etc.

Secunda noticia de Deo dicitur deuocionis, per quam homo cognoscit hoc, per quod deuotus efficitur et amarus, et hec est sciencia sanctorum, de qua Jeremie ix^o dicitur: “Non gloriatur sapiens in sapiencia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque diues in diuicijs suis, sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse me.” Et prima Johannis quinto: “Scimus, quoniam filius Dei uenit et dedit nobis sensum ut cognoscamus eum verum Deum.”

Vnde sine hac sciencia non est salus anime. Vnde Sapiencie xiiij dicitur; “Vani sunt omnes homines, in quibus non est sciencia Dei.” Et Prouerbiorum xix dicitur: “Vbi non est sciencia anime, ibi non est bonum.”

Hec sciencia Dei est lumen gracie docens hominem quomodo in reliquum debeat viuere, quia in lumine huius sciencie homo mala abominatur et vitat, bona docetur

pism, która zdbi duszę, uczy ją i sprawia, że może też innych uczyć, lecz trzeba koniecznie, by znajomość siebie i Boga poprzedzała.

Należy więc wiedzieć, że znajomość Boga w Piśmie Świętym ukazana jest trojaka, mianowicie: rozumu, pobożności i uwielbienia.

Pierwszą znajomość zdobywa się drogą rozumu i ze stworzeń. Bo jeśli stworzenia są wielkie, mocne, piękne, rozkoszne, o ile bardziej ich Stwórca. Rz 1; *Niewidzialne jego przymioty od stworzenia świata, przez zrozumienie tych rzeczy, które są uczynione, bywają poznane*⁵¹. Dlatego filozofowie poznali Boga drogą rozumu, lecz: *Nie oddawali mu chwały jak Bogu*⁵².

Druga wiedza o Bogu nazywa się pobożnością. Przez nią człowiek poznaje to, przez co staje się pobożny i miłujący, a to jest wiedza świętych, o której w Jr 9 powiedziane jest: *Niech się nie chlubi mądry mądrością swoją i niech się nie chlubi mężny męstwem swoim, i niech się nie chlubi bogaty bogactwem swoim; ale niech się tym chlubi, który się chlubi, że umie i zna mnie*⁵³. oraz w 1 J 5: *Wiemy, że Syn Boży przyszedł i dał nam umysł, abyśmy poznali prawdziwego Boga*⁵⁴.

Dlatego bez tej wiedzy nie ma zbawienia duszy. Stąd w Mdr 13 mówi się: *A głupi są wszyscy ludzie, w których nie ma znajomości Boga*⁵⁵. I w Prz 19 powiedziane jest: *Gdzie nie ma umiejętności duszy, nie ma dobra*⁵⁶.

Tą znajomością Boga jest światło łaski, uczące człowieka jak odtąd ma żyć, bo w świetle tej wiedzy człowiek brzydzi się i unika zła, uczy się czynić dobro, a o lepsze

⁵⁰ Por. Bernardus Claravallensis, j.w.

⁵¹ Rz 1,20.

⁵² Rz 1,21.

⁵³ Jr 9,23.

⁵⁴ 1 J 5,20.

⁵⁵ Mdr 13,1.

⁵⁶ Prz 19,2.

operari et ad meliora conari, huius mundi delectabilia et desiderabilia tamquam vilia reputare, et bona celestia toto corde desiderare.

Hec est sciencia sanctorum, ut dixi, per quam sancti illuminati sciunt discernere inter polutum et sanctum, inter bonum et malum, habent quoque discrecionem inter agenda et obmittenda, ut sciant, quid acceptum sit coram Deo omni tempore. Sicque sciencia Dei docet scire, facere et sapere.

Sciencia autem hominum solum docet scire et exterius operari. Idcirco sciencia Dei est multum utilis et fructuosa sicut scriptum est Prouerbiorum 3°: “Beatus homo, qui invenit sapienciam et cui affluit prudencia. Melior est adquisicio eius negociacione auri et argenti puri et purissimi. Fructus eius preciosior^h est cunctis opibus, et omnia, que desiderantur, huic non ualent comparari.”

Tercia noticia de Deo dicitur glorificacionis, que erit in patria, de qua dicitur Ysaie xxxj^o: “Non docebit ultra vir proximum suum [k.12a] et vir fratrem suum dicens: Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum, dicit Dominus.” Nam ibi omnes clare uidebunt Deum, ut patet in ultimo articulo simboli et in illa visione clara erit et est vita eterna, testante Salvatore, qui ait Joannis xvij: “Hec est vita eterna, ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Ihesum Christum.”

Et hanc concedat nobis Deus Pater, qui cum filio et Spiritu Sancto uiuit et regnat amen.

się starać, przyjemności i pragnienia tego świata za nędzne uważać, a dóbr niebiańskich całym sercem pragnąć.

To jest wiedza świętych, jak rzekłem, którą oświeceni Święci umieją rozróżniać skalane od świętego, dobre od złego, mają też rozróżnienie między działaniem i zaniechaniem, by wiedzieli, co miłe jest każdego czasu wobec Boga. I tak wiedza Boża uczy znać, czynić i być mądrym.

Wiedza zaś ludzka uczy tylko wiedzieć i zewnątrznie działać. Dlatego wiedza Boża jest bardzo pożyteczna i owocna jak napisało w Prz 3: *Błogosławiony człowiek, który znalazł mądrość i który obfituje w roztropność: lepsze jest nabycie jej niżli kupczenie złotem i srebrem czystym i najczystszym. Owoce jego droższy jest nad wszystkie bogactwa, a nie z tego, co zwykle się pożądać, nie może z nią być porównane*⁵⁷.

Trzecia wiedza o Bogu zwana jest uwielbienia, będzie ona w ojczyźnie. O niej powiedziano Iz 40: *Nie będzie więcej uczył mąż bliźniego swego i mąż brata swego mówiąc: „Poznaj Pana!” – bo wszyscy poznają mnie od najmniejszego z nich aż do największego, mówi Pan*⁵⁸. Bo tam wszyscy jasno ujrzą Boga, jak widać w ostatnim artykule symbolu, a w tym jasnym widzeniu jest życie wieczne, jak świadczy Zbawiciel, który mówi u J 17: *To jest życie wieczne, aby poznali ciebie, jedynego Boga Prawdziwego i tego, któregoś posłał, Jezusa Chrystusa*⁵⁹.

I to niech nam da Bóg Ojciec, który z Synem i Duchem Świętym żyje i króluje, amen.

^h Pierwotne „speciosior” poprawione na „preciosior”.

⁵⁷ Prz 3,13-15.

⁵⁸ Jr 31,34.

⁵⁹ J 17,3.

K

Tercium principale in quo aliquorum terminorum aignificaciones volo premittere et numerum simbolorum et articularum fidei breviter exarare.

Termini notificandi sunt isti: fides, articulus, simbolum.

Fides in proposito est virtus, qua ea que ad fundamentum religionis christiane pertinent recte firmiterque creduntur. Uel sic: fides est credulitas, qua veraciter creditur quod non videtur. Juxta illud ad Hebreos xj: "Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparencium."

Fides catholica et articularum collectio, quam apostolica tenet et docet ecclesia.

Articulus in proposito, secundum Richardum de Sancto Victore est "idiuisibilis veritas de Deo artans nos ad credendum."⁶⁰ Sed secundum Ysidorum: "Articulus est perceptio diuine veritatis tendens in ipsam."⁶¹

Prima diffinicio articuli loquitur de articulo prout est obiectum fidei generaliter, ideo dicit artans nos ad credendum;

Ysidorus diffinit articulum prout est obiectum fidei formate,¹ et immo dicit quod "est perceptio diuine veritatis tendens in Deum"⁶² et quia fides formata respicit intellectum et affectum et tendens in ipsam suppositam veritatem quo ad actum affectus. **[k.12b]** Sic igitur articulus est diuine veritatis perceptio dirigens nos in finem ultimum, scilicet Deum.

Trzecie ważne, w którym chcę umieścić znaczenia niektórych wyrazów, oraz krótko spisać liczbę symbolów i artykułów wiary.

Wyrazy do omówienia są te: wiara, artykuł, symbol.

Wiara w założeniu jest cnotą, którą prosto i mocno wierzy się to, co tyczy podstaw chrześcijańskiej religii. Albo tak: Wiara jest wiernością, którą wierzy się prawdziwie w to, czego nie widać. Według Hbr 11: *Wiara jest podstawą tych rzeczy, których się spodziewamy, przeświadczeniem o rzeczach niewidzialnych*⁶³.

Wiara katolicka jest zbiorem artykułów, który Apostolski Kościół utrzymuje i głosi.

Artykuł w założeniu według Ryszarda ze Świętego Wiktora jest „Niepodzielną prawdą o Bogu zmuszającą nas do wiary.” Lecz według Izzydora „Artykuł jest ujęciem Bożej prawdy, dążącym do niej.”

Pierwsze określenie artykułu mówi o artykule jako przedmiocie wiary generalnie, przeto mówi zmuszając nas do wierzenia.

Izydor określa artykuł jako przedmiot wiary uformowanej i dlatego mówi, że jest ujęciem Bożej prawdy, dążącym do Boga, a ponieważ wiara uformowana tyczy umysłu i woli, do tej przedłożonej prawdy dąży aktem woli. Tak więc artykuł jest ujęciem Bożej prawdy, kierującym nas do ostatecznego celu, mianowicie Boga.

⁶⁰ Powyższe określenie, mylnie przypisywane Ryszardowi ze Św. Wiktora, znajduje się w pismach Filipa Kanclerza, Alberta Wielkiego, Bonawentury, Tomasza z Akwinu. Słowa: „Arctans nos ad credendum” pojawiają się w pismach autorów: Przepositinus, Summa, k. 132a; Guillelmus Altissiodorensis, Summa aurea, p. III, tr. 3, c.2, q.1. Por. J.-M. Parent, La notion de dogme au XIIIe siècle. W: Etudes d'histoire littéraire et doctrinale du XIIIe siècle. Première série. Paris-Ottava 1(1932)149.

⁶¹ Izydorowi przypisują powyższe określenie Albert Wielki i Bonawentura. Filip Kanclerz podaje je bez autora. Por. J.-M.Parent, j.w.

¹ Lepiej „formate”, jak w rękopisie krakowskim, k. 169b.

⁶² Por. Bonawentura, j.w., d. 24, a.3, q.2.

⁶³ Hbr 11,1.

Sunt tamen articuli modice partes fidei, prout fides nominat ea que hic creduntur, sicut dicimus esse articulos modica membra in corpore humano, artamur autem ad articulos credendos per ecclesiam. Et ipsi crediti artant nos ad timorem Dei et amorem. Sunt enim sicut regula directiua respectu omnium eorum, que consequenter sunt credenda.

L

Simbolum dicitur collectio articulorum et dicitur a „sin”, quod est „con” et „bolus”, quod est „morsellus”, quia apostoli facientes simbolum articulorum ab omnibus credendorum sic concordauerunt, quod quilibet ibi posuit suum bolus in morsellum, seu articulum.⁶⁴ Vnde simbolum apostolorum, circa quod tendo scribere, habet xij particulas, seu xij articulos, secundum numerum apostolorum, qui ipsum composuerunt.

Vnde apostoli ad inuicem discessuri ad predicandum in uniuerso mundo gentibus ewangelium fecerunt vnum simbolum ad fidei complementum, et ut maiorem firmitatem haberet, singuli posuerunt ibi partes suas et omnes insimul singulas aprobauerunt, ut vna ecclesia, que per apostolos fundari debebat, vnam fidei confessionem haberet, que quidem diceretur fides catholica, id est vniuersalis, quia fides illa est vniuersis data conuersis, et ab vniuersis apostolis qui erant fundamentum vniuersalis ecclesie est constituta.

Vnde beatus Petrus primo ponit suam particulam dicens: “Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem celi et terre”. Andreas: “Et in Ihesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum.” Iacobus maior: “Qui [k.12vc] conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine.” Iohannes: “Passus sub Poncio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus.” Thomas: “Descendit ad inferos, 3ª die resurrexit a

Artykuły są atoli małymi częściami wiary, jako że wiara oznacza to, w co tu się wierzy. Jak mówimy, że kostki są małymi członkami w ludzkim ciele. Do wierzenia w artykuły jesteśmy zaś zmuszani przez Kościół. A one, wierzone, zmuszają nas do Bożej bojaźni i miłości. Są bowiem jak prawidło tego wszystkiego, w co należy słusznie wierzyć.

Symbolem nazywa się zbiór artykułów. Nazwa pochodzi od „sin” to jest „razem” i „bolus”, to jest „kawalek”, bo Apostołowie układając symbol artykułów przez wszystkich wierzonych, uzgodnili tak, że każdy tam dołożył swą skibę, jako kawalek czyli artykuł. Dlatego Symbol Apostolski, o którym zamierzam pisać, ma 12 części, czyli 12 artykułów, według liczby Apostołów, którzy go ułożyli.

Stąd Apostołowie mając się rozejść na głoszenie Ewangelii poganom po całym świecie, sporządzili jeden symbol na wypełnienie wiary. A żeby miał większą moc, włożyli tam swoje części i wszyscy razem każdą zatwierdzili, aby jeden Kościół, który miał być założony przez Apostołów, miał jedno wyznanie wiary, która mianowicie zwałaby się wiarą katolicką, to jest powszechną, gdyż wiara ta dana jest wszystkim nawróconym, i została ustalona przez wszystkich Apostołów, którzy byli podwaliną Powszechnego Kościoła.

Dlatego święty Piotr pierwszy kładzie swą część mówiąc: *Wierzę w jednego Boga, Ojca Wszchemogącego, Stworzyciela nieba i ziemi.* Andrzej: *I w Jezusa Chrystusa, Syna jego jedynego, Pana naszego.* Jakub Starszy: *Który się poczył z Ducha Świętego, narodził z Maryi Panny.* Jan: *Umęczon pod Ponckim Pilatem, ukrzyżowan, umarł i pogrzebion.* Tomasz: *Zstąpił do piekieł, trzeciego dnia z martwych wstał.* Jakub Młodszy: *Wstąpił*

⁶⁴ Por. Bonawentura, j.w., d. 25, a. 1, q. 1.

mortuis.” Jacobus minor: “Ascendit ad celos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.” Philippus: “Inde venturus est iudicare viuos et mortuos.” Bartholomeus: „Credo in Spiritum Sanctum.” Matheus: „Sanctam ecclesiam catholicam.” Symon: „Sanctorum communionem, remissionem peccatorum.” Judas Thadeus: „Carnis resurrectionem.” Mathias: „Et vitam eternam. Amen.”⁶⁵

Hic queritur, quare in hoc simbolo apostolorum non sunt aliqui articuli positi a sancto Paulo et a Barnaba.

Respondetur quod hoc symbolum fuit ante diuisionem apostolorum compositum et isti duo apostoli fuerunt primo post apostolorum diuisionem electi in apotolos et ad predicandum per apostolos missi. Sicut patet in Actibus Apostolorum ubi dicitur: “*Segregate michi Paulum et Barnabam ad opus, ad quod assumpsi eos*”.

Secundo queritur, quare in simbolo non est positum, quod corpus Christi sit in sacramento altaris, quod panis conuertatur in corpus Christi et quod sit ibi verus Deus et verus homo post verborum a sacerdote prolacionem cum hoc sit a fidelibus credendum in quo fides maximum habet meritum, ex quo est maxime difficultatis ad credendum.

Respondetur, quod corpus Christi esse in sacramento altaris etc. non est principalis articulus fidei, sed sub aliquo fidei articulo principali continetur sicut et alia sacramenta.

Volunt autem quidam dicere, quod reducatur ad articulum de passione, quia est memoriale passionis. Sed melius est ipsum [k.12vd] reducere ad articulum de vnitate ecclesie, qui est articulus nonus in ordine, et ad articulum de peccatorum remissione, qui est decimus articulus, sicut et alia sacramenta ad eosdem reducuntur. In ipsis enim

na nebiosa, sedzi na prawicy Boga Ojca Wszchemogącego. Filip: Stamtąd przyjdzie sądzić żywych i umarłych. Bartłomiej: Wierzę w Ducha Świętego. Mateusz: Święty Kościół Powszechny. Szymon: Świętych obcowanie, grzechów odpuszczenie. Juda Tadeusz: Ciała z martwych wstanie. Maciej: I żywot wieczny. Amen.

Tu pyta się: Dlaczego w tym Symbolu Apostołów nie ma jakichś artykułów włączonych przez świętego Pawła i przez Barnabę.

Odpowiada się, że symbol ten ułożony został przed rozesłaniem Apostołów i ci dwaj Apostołowie zostali dopiero po rozesłaniu wybrani na Apostołów i posłani przez Apostołów na głoszenie. Jak widać w Dziejach Apostolskich, gdzie powiedziano: *Odlączyście mi Szawła i Barnabę dla sprawy, do której ich powołałem*⁶⁶.

Po drugie pyta się: Dlaczego w Symbolu nie jest zawarte, że Ciało Chrystusa jest w Sakramencie Ołtarza, że chleb przemienia się w Ciało Chrystusa, i że jest tam prawdziwy Bóg i prawdziwy Człowiek, po wypowiedzeniu słów przez kapłana, skoro wierni mają w to wierzyć, wiara ma w tym największą zasługę, z tego jest największa trudność w wierze.

Odpowiada się: To, że Ciało Chrystusa jest w Sakramencie Ołtarza itd. nie jest głównym artykułem wiary, lecz zawiera się w jakimś głównym artykule wiary, jak i inne sakramenty.

Niektórzy jednak chcą mówić, że sprowadza się do artykułu o Męce, ponieważ jest Pamiątką Męki. Lecz lepiej jest sprowadzić go do artykułu o jedności Kościoła, który jest dziewiąty z kolei, i do artykułu o odpuszczeniu grzechów, który jest artykułem dziesiątym, jak i inne sakramenty do nich się sprowadza. W tych bowiem, sakramentach

⁶⁵ Por. Bonawentura, j.w.

⁶⁶ Dz 13,2.

sacramentis fit peccatorum remissio et attenditur etiam in ipsis sanctorum et totius ecclesie unio et ergo in simbolo nicheno additur “Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum.”

Tercio queritur: Cum in simbolo continentur sufficienter et plenarie illa, que principaliter sunt credenda, Sub quo articulo continentur, quod fornicatio et adulterium et usura sint peccata mortalia, Et quod Deus sit, et quod Christus a principio conceptionis sue fuerit gracia et sapiencia plenissimus etc. multa consimilia, que sunt in scriptura, que si quis non crederet hereticus esset et infidelis, que tamen in simbolo non continentur, et per consequens illa que fidei sunt in simbolo non plenarie continentur.

Respondetur, quod quamuis non omnia credenda in simbolo sint explicite et expresse posita, nullum tamen est credibile, quin sit ad aliquem articulum reducibile uel ad plures articulos in simbolo contentos, sicut ad principia directa et ad stabilia fundamenta. Vnde quod fornicatio sit peccatum mortale, reducitur ad articulum decimum, scilicet ad sanctorum communionem et peccatorum remissionem, a qua communionem et similiter a peccatorum remissione, fornicatio et omne peccatum mortale separat, sic adulterium et usura etc. Ad hunc articulum possunt reduci tamquam huic articulo contraria, seu priuatiue opposita. Quodlibet etiam peccatum generaliter posset reduci ad primum articulum, quia in quolibet tali peccator auertit se a Deo omnipotenti, ymmo videtur sic agere, ac si non credat Deum esse omnipotentem et esse [k.13a] iudicem viuorum etc.

M

Hic est sciendum, licet sint tantum xij articuli in simbolo apostolorum, secundum numerum eorumdem qui ipsum composuerunt, aliqui tamen ponunt quatuordecim <articulos: septem spectantes ad

est odpuszczenie grzechów i dostrzega się w nich jedność Świętych i całego Kościoła. Przeto w Symbolu Nicejskim dodane jest: „Wyznaję jeden Chrzest na odpuszczenie grzechów.”

Po trzeciej pyta się: Skoro w Symbolu zawiera się dostatecznie i w pełni to, w co głównie trzeba wierzyć, w jakim artykule mieści się, że nierząd i cudzołóstwo oraz lichwa są grzechami śmiertelnymi. I że Bóg istnieje i że Chrystus od początku swego poczęcia był pełen łaski i mądrości, oraz wiele temu podobnego, co jest w Piśmie, w co gdyby ktoś nie wierzył, byłby heretykiem i niewiernym, co jednak w Symbolu nie zawiera się, a w wyniku to, w co trzeba wierzyć, nie w pełni w Symbolu jest zawarte.

Odpowiada się, że chociaż nie wszystkie przedmioty wiary są w Symbolu jasno i wyraźnie zawarte, nic jednak nie jest godne wiary, jeśli nie jest sprowadzalne do jakiegoś artykułu, albo do wielu artykułów w Symbolu zawartych, jak do zasad bezpośrednich i do stałych podwalin. Dlatego, że nierząd jest grzechem śmiertelnym, sprowadza się do dziesiątego artykułu, to jest do „Świętych obcowania i grzechów Odpuszczenia”. Od tego obcowania, i podobnie od grzechów odpuszczenia, nierząd i wszelki grzech śmiertelny oddziela, tak cudzołóstwo, lichwa itd. Do tego artykułu mogą być one sprowadzone jako przeciwne, czyli pozbawiająco przeciwstawne. Każdy bowiem grzech generalnie może być sprowadzony do artykułu pierwszego, gdyż w każdym takim grzeszniku odwraca się od Boga Wszchemogącego, a nawet zdaje się tak postępować, jakby nie wierzył, że Bóg jest Wszchemogący i jest sędzią żywych itd.

Tu należy wiedzieć, że chociaż jest tylko 12 artykułów w Symbolu Apostołów, według liczby tych, którzy go ułożyli, niektórzy jednak umieszczają czternaście artykułów: siedem odnoszących się do Bóstwa, oraz sie-

diuinitatem⁶⁷ et septem ad humanitatem, quia secundum Thomam 2^a 2^c questione prima, articulo octauo: Illa per se pertinent ad fidem, quorum visione in vita eterna perfruemur, et per que ducemur in vitam.

Duo autem videnda nobis proponuntur, scilicet diuinitas cuius visio[[ne]] beatos nos facit et misterium humanitatis Christi, per quod accessum habemus in gloriam filiorum Dei, ut dicitur ad Romanos quinto.

Vnde Johannis x^{viij}o dicitur: *«Hec est vita eterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Ihesum Christum.»*

Prima ergo distinctio credibilium est, quod quedam spectant ad maiestatem diuinitatis, quedam uero ad misterium humanitatis, quod est sacramentum pietatis, ut dicitur prima ad Thymoteum 4°.

Omnes igitur articuli sunt de Deo, aut prout est in natura propria, aut secundum quod vnitus est humane nature. Illi ergo articuli, qui spectant ad diuinitatem, aut respiciunt diuinam essenciam, id est naturam in se, aut respiciunt diuine essencie personas, aut respiciunt diuine essencie operationes.

Si respiciunt diuinam essenciam in se, sic est vnus articulus, secundum quod est vna et simplex essencia diuina, et ille articulus insinuatur, quando dicitur: “Credo in Deum.”⁶⁸

Si autem respiciunt diuine essencie personas, tunc secundum quod <tres>^k sunt persone, sic <tres>^l sunt articuli, quorum vnus est: “Credo in Patrem omnipotentem”, alius notatur, cum dicitur: Et in Ihesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum,” et iterum alius, cum dicitur: “Credo in Spiritum Sanctum.”

⁶⁷ Według rękopisu krakowskiego, k. 171a.

⁶⁸ Por. Bonawentura, j.w.

⁶⁹ Por. Rz 5,2.

⁷⁰ J 17,3.

⁷¹ 1 Tm 3,16.

^k Według rękopisu krakowskiego, k. 171 b.

^l Tamże.

dem do człowieczeństwa, ponieważ według Tomasza, „Summa Theologica” II-II, zagadnienie pierwsze, artykuł ósmy, to samo przez się należy do wiary, czego oglądu w życiu wiecznym będziemy zażywali i co poprowadzi nas do życia.

Dwoje zaś jest nam danych do oglądania, mianowicie Bóstwo, którego ogląd czyni nas szczęśliwymi oraz tajemnica człowieczeństwa Chrystusa, przez którą mamy przystęp do chwały synów Bożych, jak mowa w Rz 5⁶⁹.

Dlatego w J 17 powiedziane jest: *To jest życie wieczne, aby poznali ciebie, jedyne Boga prawdziwego i tego, którego posłałeś, Jezusa Chrystusa*⁷⁰.

Pierwszy więc podział przedmiotów wiary jest, że coś tyczy wysokości Bóstwa, coś zaś tajemnicy człowieczeństwa, a to jest *Tajemnica pobożności*, jak jest powiedziane w 1 Tm 4⁷¹.

Wszystkie więc artykuły są o Bogu, albo jak jest we własnej naturze, albo według tego, że jest zjednoczony z ludzką naturą. Te więc artykuły, które dotyczą Bóstwa, albo dotyczą istoty Bożej, czyli natury w samej sobie, albo dotyczą Osób istoty Bożej, albo dotyczą działań istoty Bożej.

Jeśli dotyczą istoty Bożej w sobie, to jest jeden artykuł, zgodnie z tym, że jest jedna i pojedyncza istota Boża, a ten artykuł włącza się, gdy mówi się: „Wierzę w Boga.”

Jeśli zaś dotyczą osób istoty Bożej, wtedy skoro są trzy osoby, to trzy są artykuły, z których pierwszy jest: „Wierzę w Ojca Wszchemogącego”; drugi się zaznacza, gdy mowa: „I w Jezusa Chrystusa, Syna jego jedyne, Pana naszego,” a znów trzeci, gdy mówi się: „Wierzę w Ducha Świętego”.

Si autem respiciunt diuine essencie operationes, hoc potest esse tripliciter, secundum quod triplex est operatio Dei. Vna est in colla- [k.13b]-cione nature, et hec est creatio. Alia in collatione gracie, et hec est sanctificatio. Tercia est in collatione glorie, et hec est gloriosa resuscitatio.

Et secundum has tres operaci <nes sunt tres>^m articuli, quorum vnus notatur, cum dicitur: “Creatorem celi et terre”, alius innuitur, cum dicitur: “Sanctam ecclesiam” et iterum alius, cum dicitur: “Carnis resurrectionem et vitam eternam; amen.” Et sic carnis resurrectio et uita eterna ponuntur pro vno articulo, qui est septimus in ordine articulorum pertinencium ad diuinitatem.

Sic patet, quod sunt septem articuli circa diuinitatem, respicientes diuinam essenciam in se et in personis et in operationibus suis, et patet hec sufficiencia, quia ipsa diuina essencia non habet pluribus modis considerari.

Similiter circa humanitatem Christi non est reperire, nisi septem articulos principales secundum septem actus Christi Redemptoris, qui ordinantur ad nostram reparacionem, quorum primus est incarnari et hoc est vnus articulus, ibi: “Qui conceptus est de Spiritu Sancto”; secundus est nasci et [[hoc]] de hoc secundus articulus, qui notatur ibi: “Natus ex Maria uirgine”; tercius est pro nobis precium soluere, et de hoc est tercius articulus ibi: “Passus sub Poncio Pylato, crucifixus, mortuus et sepultus; quartus actus est infernum spoliare, et de hoc est quartus articulus ibi: “Descendit ad inferna;” quintus est de morte triumphare, et de hoc est quintus articulus ibi: “Tercia die resurrexit a mortuis;” sextus celestia transcendere, et de hoc est sextus articulus ibi: “Ascendit ad celos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis;” septimus actus est ad iudicium venire, et de hoc est [k.13vc]

^m Tamże.

Jeżeli zaś dotyczą działań istoty Bożej, może to być trojako, według tego, że trojaki jest Boże działanie. Jedno jest w daniu natury i to jest stworzenie. Drugie jest w udzieleniu łaski i to jest uświęcenie. Trzecie jest w udzieleniu chwały i to jest chwalebne wskrzeszenie.

I zgodnie z tymi trzema działaniami są trzy artykuły, z nich pierwszy oznajmiony jest, gdy mówi się: „Stworzyciela nieba i ziemi,” drugi daje się poznać, gdy mówi się: „Święty Kościół”, a znów trzeci, gdy mówi się „Ciała zmartwychwstanie i żywot wieczny; amen.” I tak zmartwychwstanie ciała i żywot wieczny, przedłożone są jak jeden artykuł, który jest siódmy w porządku artykułów należących do Bóstwa.

Tak widać, że jest siedem artykułów o Bóstwie, dotyczących istoty Bożej w sobie oraz w Osobach i ich działaniach. I widać tę wystarczalność, bo ta istota Boża nie ma być na więcej sposobów rozpatrywana.

Podobnie o człowieczeństwie Chrystusa można znaleźć tylko siedem artykułów głównych, według siedmiu czynów Chrystusa Odkupiciela, które odnoszą się do naszej naprawy. Pierwszym z nich jest wcielenie i to jest jeden artykuł, tam: „Który się poczył z Ducha Świętego”; drugim jest urodzenie i o tym drugi artykuł, zapisany tam: „Narodził się z Maryi Panny”; trzecim jest dać za nas zapłatę i o tym jest trzeci artykuł, tam: „Umęczon pod Poncjuszem Piłatem, ukrzyżowan, umarł i pogrzebion;” czwartym czynnem jest pozbawienie piekła i o tym jest artykuł czwarty: „Zstąpił do piekiel; piąty jest triumf nad śmiercią i o tym jest piąty artykuł, tam: „trzeciego dnia z martwych wstał;” szóstym jest przekroczyć niebios a i o tym jest szósty artykuł, tam: „Wstąpił na niebios a, siedzi na prawicy Boga Ojca Wszechmogącego;” siódmym czynnem jest przyjsie na sąd i o tym jest siódmy artykuł w porządku

septimus articulus in ordine de humanitate, qui notatur ibi: „Inde venturus est iudicare vivos et mortuos.”⁷²

Ex hijs patet, quod septem sunt articuli spectantes ad diuinitatem, et septem spectantes ad humanitatem, in quibus uniuersitas fidei continetur, secundum quod significatur Apokalypsis primo, vbi Johannes dicit se vidisse septem candelabra „et in medio septem candelaborum similem filio hominis et ille habebat in dextera sua septem stellas.” Per septem namque stellas luminosas, que sunt de natura celesti, intelliguntur septem articuli de diuinitate. Per septem autem candelabra aurea, que sunt de terrena materia, attamen optima et decorata, intelliguntur septem articuli spectantes ad humanitatem. Et immo dicit, quod in medio illorum vidit similem filio hominis, id est Christo.

Quia ergo dicti quatuor decem articuli continentur in simbolo apostolorum, hinc est, quod in simbolo apostolico fides sufficienter et plenarie continetur quantum ad illa que principaliter sunt credenda. Ex hijs etiam patet numerus articulorum fidei etc.

N

Quo ad numerum simbolorum est dicendum, quod triplex est symbolum communiter in ecclesia v[er]itatum, scilicet apostolorum: „Credo in Deum” etc. et hoc dicitur in Prima et in Completorio; secundum est niceni, scilicet: „Credo in unum Deum”, quod dicitur in missa. Tercium est Anastasij, egregij doctoris . scilicet: „Quicumque vult saluus esse.”

Primum sufficiebat ad instructionem ecclesie nouelle, quando adhuc non erat heresibus maculata ecclesia, in primitiua videlicet ecclesia, quando nulli aut solummodo pauci erant heretici. Sed postea

o człowieczeństwie, kóry zapisany jest tam: „Stamtąd przyjdzie sądzić żywych i umarłych.”

Z tego widać, że jest siedem artykułów odnośnie do Bóstwa i siedem do człowieczeństwa. W nich zawiera się pełnia wiary. Tak jak zaznaczone jest w pierwszym rozdziale Apokalipsy, gdzie Jan mówi, że ujrzał siedem świeczników, *A wśród siedmiu świeczników podobnego do Syna Człowieczego A miał w swej prawej ręce siedem gwiazd*⁷³. Bo przez siedem gwiazd jaśniejących, które są niebiańskiej natury, pojmuje się siedem artykułów o Bóstwie, a przez siedem świeczników złotych, które są z tworzywa ziemskiego, jednak doskonałe i zdobne, pojmuje się siedem artykułów odnośnie do człowieczeństwa. A stąd mówi, że pośrodku nich ujrzał *podobnego do Syna Człowieczego*⁷⁴, to jest do Chrystusa.

Skoro więc czternaście rzeczonych artykułów zawartych jest w Symbolu Apostolskim, stąd wynika, że w Symbolu Apostolskim wiara zawarta jest wystarczająco i w pełni, co do tego, co głównie ma być wierzone. Z tego też otworem stoi liczba artykułów wiary itd.

Co do liczby symboli trzeba powiedzieć, że ogólnie w Kościele używane są trzy symbole, mianowicie Apostolski: „Wierzę w Boga” itd., a odmawia się go w prymie i komplecie; drugi jest Nicejski, mianowicie: „Wierzę w Jednego Boga”, który odmawia się we Mszy; trzeci jest Atanazego, wybitnego Doktora, mianowicie: „Ktokolwiek chce być zbawiony.”

Pierwszy starzał do nauczania młodego Kościoła, kiedy Kościół jeszcze nie był splamiony herezjami, w Kościele mianowicie pierwotnym, kiedy heretyków wcale nie było, albo byli nieliczni. Lecz potem gdy he-

⁷² Por. Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, II-II, q.1, a.8.

⁷³ Ap 1,13.16.

⁷⁴ Por. Dn 7,13.

heresibus crescentibus et pravis contra fidem et scripturam ex- [k.13vd] positionibus invalescentibus, necesse fuit, ut fides in simbolo apostolico contenta muniretur expositionibus et declarationibus, et ob hoc fuerunt postmodum alia simbola addita.

Causa[m] autem precipua, quare simbola fuerunt instituta, erat, ut omnes fideles ex diuersis populis, linguis, nationibus, gentibus, conuersi in vna fidei veritate, intelligencia et regula conuenirent, ut si in moribus discrepant, saltem in credendis et ad salutem pertinentibus concordarent, Prima Corinthiorum primo: "Obsecro vos fratres, ut id ipsum dicatis omnes."

Dicitur autem primum symbolum sub silencio in Prima et Completorio, ad representandum, ecclesiae primitiue statum, quando apostoli propter metum Iudeorum non audebant manifeste predicare fidem Christi, Johannis xx⁹; uel ideo dicitur sub silencio et in corde, ad signandum, quod hec sit lex, quam Deus promisit, Jeremie xxj⁹: "Dabo legem meam in mente eorum et in cordibus eorum scribam."

De qua lege dicit Augustinus libro primo "De simbolo": Accipite regulam fidei, quod est symbolum. Et cum acceperitis in corde scribite, et cottidie antequam dormiatis, et antequam procedatis, simbolo vos munite.⁷⁵

Et addit idem Augustinus: "Fides catholica tenenda datur in simbolis paucis uerbis nouellis christianis, ut credendo recte uiuant, recte uiuendo cor mundent, corde mundato quod credunt intelligant."⁷⁶

O

Et quia sacramentum eucharistie cottidie in ecclesia frequentatur, ideo de ipso quid sit

rezje rosły i nasilały się złe wykłady, wbrew wierze i Pismu Świętemu, konieczne było, by wiara w Symbolu Apostolskim zawarta obwarowana została wykładami i wyjaśnieniami i po to później zostały dodane inne symbole.

Przyczyną zaś główną, z której symbole zostały ustanowione, było, by wszyscy wierni, nawróceni z różnych ludów, języków, narodów, pogan, spotykali się w jednej wierze, prawdzie, pojmowaniu i prawidle. By jeśli różnią się w obyczajach, zgadzali się w tym przynajmniej, w co należy wierzyć i co odnosi się do zbawienia, 1 Kor 1: *Proszę was, bracia, ...żebyście wszyscy to samo mówili...*⁷⁷.

Pierwszy zaś symbol odmawia się cicho w Prymie i Komplecie, dla przedstawienia stanu Kościoła pierwotnego, kiedy Apostołowie z lęku przed Żydami nie śmieli głosić jawnie wiary Chrystusa, J 20⁷⁸. Albo dlatego mówi się cicho i w sercu, na znak, że to jest prawo, które Bóg przyrzekł, Jr 30: *Położę prawo moje w ich umyśle i w sercach ich napiszę*⁷⁹.

O tym prawie powiada Augustyn w pierwszej księdze „De simbolo”: „Weźcie prawidło wiary, którym jest symbol. A gdy weźmiecie, na sercu wypiszcie i codzień, nim zaśniecie oraz zanim wstaniecie, symbolem się obwarujcie.

I ten sam Augustyn dodaje: Wiara katolicka dana jest w symbolach niewielu słowami do wierzenia nowym chrześcijanom, aby wierząc dobrze żyli, dobrze żyjąc oczyścili serce, oczyściwszy serce pojęli to, w co wierzą.

A że Sakrament Eucharystii codziennie odwiedzany jest w Kościele, dlatego o nim,

⁷⁵ Augustinus, *De simbolo sermo ad catechumenos* c.1; PL 40, 627.

⁷⁶ Augustinus, *De fide et simbolo* c. 1; PL 40,181.

⁷⁷ 1 Kor 1,10.

⁷⁸ Por. J 20,19.

⁷⁹ Jr 31,33.

credendum propter simplices est hic aliquid dicendum.

De quo est hoc tenendum, quod in hoc sacramento verum corpus Christi et verus sanguis eius [k.14a] non tantum significatur, verumeciam veraciter continetur, sub duplici specie, scilicet panis et vini, tamquam sub vno, non duplici, sacramento.

Hoc autem est post consecrationem sacerdotalem, que fit in prolacione vocalis forme a Domino institute, super panem scilicet: "Hoc est corpus meum", super vinum uero: "Hic est calix sanguinis mei", quibus verbis cum intencione conficiendi a sacerdote prolatis, transsubstantiatur vtrumque elementum secundum substantiam in corpus et sanguinem Ihesu Christi, remanentibus speciebus sensibilibus.

In quarum utraque continetur totaliter, non circumscriptibiliter sed sacramentaliter, totus Christus.

In quibus etiam proponitur nobis, ut cibus quem qui digne accipit, non solum sacramentaliter verum etiam per fidem et caritatem spiritualiter inducendo corpori Christi mystico incorporatur et in seipso reficitur et purgatur.

Qui uero indigne accedit "iudicium sibi manducat et bibit non diiudicans" sanctissimum corpus Christi. Indigne autem accedit, qui in peccato mortali, uel cum proposito peccandi, uel in fide non recte credendo accedit.

P

Hic primo queritur si sacerdos infra missam aduerteret se solam aquam infundisse in calicem, uel ita modicum de vino et ita multum de aqua, quod vinum esset absorptum, cum non nisi in vino fiat consecratio sanguinis, quid esset faciendum?

Iste casus sepe per negligenciam accidit et raro sic errans corrigit errorem, prout debet. De hoc dicit sanctus Thomas in tertia

czym jest, należy tu dla prostaczków coś powiedzieć.

Trzeba o nim to utrzymywać, że w tym sakramencie prawdziwe ciało Chrystusa i prawdziwa krew jego nie tylko są oznaczone, lecz rzeczywiście są zawarte, pod dwiema postaciami, to jest chleba i wina, jako pod jednym, nie podwójnym, sakramentem.

To zaś jest po konsekracji kapłańskiej, która dokonuje się w wypowiedzeniu słownej formy, ustanowionej przez Pana, mianowicie nad chlebem: *To jest ciało moje*, nad winem zaś: *To jest kielich krwi mojej*". Tymi słowami, wypowiedzianymi przez kapłana z intencją dokonania, oba tworzywa przedstawiają się substancjalnie w Ciało i Krew Jezusa Chrystusa, z pozostawieniem zmysłowych postaci.

W nich obu zawarty jest całkowicie, nie opisowo, lecz sakramentalnie, cały Chrystus.

W nich też dawany jest nam jak pokarm, Kto godnie go przyjmuje, spożywając duchowo nie tylko sakramentalnie, lecz także przez wiarę i miłość, wcielony jest w Mistyczne Ciało Chrystusa i w sobie samym się odnawia oraz oczyszcza.

Kto zaś przystępuje niegodnie: *Sąd sobie je i pije nie rozróżniając*⁸⁰. Najświętszego Ciała Chrystusowego. Niegodnie zaś przystępuje, kto w grzechu śmiertelnym, albo z zamiarem grzeszenia, albo w wierze, niewłaściwie wierząc, przystępuje.

Tu po pierwsze pyta się, jeżeli kapłan podczas mszy zauważy, że samą wodę wlał do kielicha, lub tak mało wina, a tak dużo wody, że wino byłoby wchłonięte; ponieważ tylko w winie dokonuje się konsekracja Krwi, co należałoby uczynić?

Ten przypadek często zdarza się przez niedbalstwo, a rzadko tak błędzący naprawia błąd, jak powinien, O tym mówi święty

⁸⁰ Por. 1 Kor 11,29.

parte „Summe” sue, questione octuagesima 3^a.⁸¹

Si ante consecracionem vini hoc percipiat, debet aquam effundere et vinum infundere et procedere ante se.

Si autem post consecracionem vini hoc percipiat et ante sumpcionem, aquam iterum effundat et vinum [k.14b] infundat et ibi simili modo incipiet etc.

Si autem post sumpcionem corporis Christi hoc percipiat, debet vinum iuxta morem infundere et aliam hostiam ponere, de nouo cum sanguine consecrandam, et debet a principio canonis inchoari, et debet in fine de nouo hostiam consecratam cum sanguine sumetre, non obstante, quod aliam prius sumpsit, nec obstante si prius aquam, que in calice prius fuit sumpserat, <quia>⁸² preceptum de percipione sacramenti maioris est ponderis, quam quod a ieiunio sumatur. Hec sanctus Thomas.

Et quia circa publice celebrantem oriretur scandalum, si nouam hostiam poneret, Ideo Scotus, Doctor Subtilis, „Super 4° Sentenciarum”, ponit alium modum a precedente, saltem in vltima parte,⁸³ scilicet quando primo percipitur post sumpcionem siue corporis siue aque, tunc enim sufficit, ut perfecta sint sacramenta, quod vinum et aqua fundantur in calicem iuxta morem laudabilem et sacerdos vadat ad medium altaris cum calice sic preparato dicatque verba consecracionis sanguinis, ibi incipiendo: „Simili modo postquam cenatum [[cenatum]] est”, usque ibi: „vnde et [[vobis]] memores”. Quo facto dicat. Orationem [[orationem]] spectantem ad communionem et sumat in nomine Domini sanguinem sic consecratum et agat de negligencia penitentiam condignam.

Tomasz w trzeciej części swej „Summa”, zagadnienie 83.

Jeśli przed konsekracją wina to zauważy, powinien wylać wodę a wlać wino i dalej odprawiać.

Jeśli zaś po konsekracji wina to zauważy, a przed spożyciem, znów niech wodę wyleje, a wleje wino i tam podobnym sposobem zacznie itd.

Jeżeli zaś po spożyciu Ciała Chrystusa to zauważy, powinien wino wlać według zwyczaju i inną hostię włożyć, do konsekracji na nowo z Krwią, i powinien zacząć od początku kanonu, i powinien na końcu znów konsekrowaną Hostię z Krwią spożyć, mimo to, że inną wcześniej spożył i mimo to, że wcześniej wypił wodę, która była przedtem w kielichu, ponieważ przykazanie przyjęcia Sakramentu jest większej wagi, niż to, żeby był przyjmowany na czczo. To święty Tomasz.

A ponieważ co do publicznie odprawiającego powstałoby zgorszenie, jeśli włożyłby nową hostię, przeto Szkot, Doktor Wnikliwy, „Super Quarto Libro Sentenciarum” zamieszcza sposób inny od poprzedniego, co najmniej w części ostatniej. Mianowicie gdy pierwszy raz spostrzeża po spożyciu czy to Ciała, czy wody, wtedy bowiem starczy, by dokonane zostały Sakramenty, że wino i woda wleje się do kielicha według chwalebne go zwyczaju i kapłan przejdzie na środek ołtarza z tak przygotowanym kielichem oraz wypowie słowa konsekracji Krwi, zaczynając tu: „Podobnie po wieczery”, aż do: „Pomni przeto”. Potem niech odmówi modlitwę dotyczącą Komunii i przyjmie w Imię Pana Krew tak konsekrowaną i odprawi pokutę niedbalstwa godną.

⁸¹ Por. Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, p. III, q. 83, a. 6 ad 4.

⁸² Według rękopisu krakowskiego, k. 173a.

⁸³ Por. Joannes Scotus, *Comm. In IV Lib. Sent.* D. 13, q.2.

Q

Si nullum predictorum duorum morum presbiter negligens ageret, dupliciter puniendus esset.

Secundo queritur, si pollucio nocturna impediatur a perceptione eucharistie.

Respondetur secundum sanctum Thomam „Super iiii^o Sententiarum”, distincione nona⁸⁴, quod ad hoc [k.16vc] quod homo digne ad sacramentum eucharistie accedat, tria requiruntur.

Primum mundicia consciencie, que non nisi per peccatum tollitur.

Secundum est eleuacio mentis in Deum per actuale deuocionem, et hec per mentis ebetudinem, uel occupacionem, aut euagacionem interdum sine peccato amittitur.

Tercium est mundicia corporalis. Vnde et celebrantes uel tractaturi aliquod sacramentum propter reuerenciam lauant manus.

Vnde primo et principaliter peccatum impedit. Secundo indeuocio seu mentis ebetudo. 3° corporalis immundicia.

Et hec tria quandoque concurrunt simul in aliqua pollutione nocturna, quandoque duo ex hijs, quandoque vnum tantum et secundum hoc homo magis uel minus impeditur.

Et ideo distingwendum est de polucionibus. Nam pollucio contingit quandoque ex illusionem dyabolica, aliquando ex superfluitate, aliquando ex nature debilitate, aliquando ex cogitationibus precedentibus et concupiscencia, aliquando ex crapula.

Omnibus hijs polucionibus immundicia corporalis est communis. Sed mentis ebetudo non est nisi in illis polucionibus, que accidunt cum ymaginacione.

Nulla dictarum polucionum in se est peccatum, aliquando tamen potest esse signum, uel effectus peccati.

Considerandum est ergo an in causa polucionis possit inueniri peccatum

Gdyby żadnego z powyższych sposobów niedbały prezbiter nie spełnił, trzeba by go podwójnie ukarać.

Po drugie pyta się, czy zmaza nocna przeszkadza w przyjęciu Eucharystii.

Odpowiada się według świętego Tomasa „Super Quarto Libro Sententiarum”, dystynkcja 9, że do tego, by człowiek do Sakramentu Eucharystii godnie przystępował, potrzeba trojga.

Pierwsze: czystość sumienia, którą tylko grzech znosi.

Drugie: wzniesienie umysłu do Boga przez czynną pobożność, a traci się przez ospałość ducha, zajęcie lub błędzenie, czasem bez grzechu.

Trzecie: czystość ciała. Stąd i odprawiający, albo udzielający jakiegoś sakramentu, ze czci myją ręce.

Dlatego po pierwsze i głównie przeszkadza grzech. Po drugie brak nabożeństwa, czyli ospałość umysłu. Po trzecie nieczystość cielesna.

I tych troje czasem zbiega się razem w jakiejś nocnej zmazie, czasem dwoje z nich, czasem jedno tylko i według tego człowiek więcej lub mniej jest tamowany.

I dlatego trzeba rozróżnić zmazy, gdyż zmaza czasem się zdarza z diabelskiego kuszenia, czasem ze zbytku, czasem ze słabości natury, czasem z myśli poprzedzających i pożądlivości, czasem z obżarstwa.

Wszystkim tym zmazom wspólna jest nieczystość cielesna, a ospałość umysłu jest tylko w tych zmazach, które zdarzają się z wyobraźnią.

Żadna z tych zmaz nie jest w sobie grzechem, czasem jednak może być oznaką lub skutkiem grzechu.

Trzeba więc rozważyć, czy w przyczynie zmazy można znaleźć poprzedzający grzech,

⁸⁴ Thomas Aquinas, *Comm. in IV. Lib. Sent.*, d. 9, a.2-4.

precedens, ut est cogitatio turpium que aliquando est sine peccato, ut in confessionis audicione, in qua turpia narrantur. Aliquando est peccatum veniale, quando cogitatio^o turpis ad affectionem^p per delectationem pertingit sine consensu. Quandoque est mortale, quando consensus [[cogitationi]] delectationi adiungitur. [k.14vd]

Et quia cogitationi turpi de propinquo adest delectatio et delectationi consensus, ideo in dubium conuerti potest, vtrum sequens polucio ex peccato acciderit, an non, et an ex veniali aut mortali.

Quando igitur dubitatur de consensu quando recurritur ad causam polucionis, omnino debet abstinere. Si autem expresse inueniat consensum non precessisse et necessitas vrgeat aut alia causa pocior, potest accedere uel celebrare. Si autem non incumbat aliqua necessitas, melius est abstinere propter reuerenciam sacramenti, si tamen celebrat, non peccat mortaliter sed venialiter.

Quando autem accidit pollucio ex illusionie, si illusionis in nobis causa precessit, idem est iudicium, quod de cogitatione precedente. Si autem in nobis causa non precessit, sed potius contraria causa, et nichilominus polucio frequenter accidit, et precipue in diebus quibus est communicandum, signum est, quod dyabolus fructum eukaristie conatur impedire. Vnde in tali casu consultum fuit cuidam monacho, ut in collacionibus patrum legitur, quod communicaret et dyabolus uidens se <non>^r posse consequi intentum, ab illusionie cessauit.

Si accidit ex cibo precedenti aut potu, idem est iudicium, quod de polucione que ex turpi cogitatione processit, nisi in tantum, quod non ita de facili contingit peccare mortaliter in suscepcione cibi, sicut in

jakim jest myślenie o nieskromnych czynach. Czasem jest ono bez grzechu, jak przy słuchaniu spowiedzi, w której czyny nieskromne są wyznawane. Czasem jest grzechem lekkim, kiedy myśl nieskromna sięga do uczucia przez rozkosz bez zgody. Czasem jest śmiertelnym, gdy dołączy się zgoda na rozkosz.

A skoro nieskromnej myśli bliska jest rozkosz, a rozkoszy zgoda, dlatego można podać w wątpliwość, czy następująca zmaza zdarzyła się z grzechu, czy nie, oraz czy z powszedniego lub śmiertelnego.

Kiedy więc wątpi się o zgodzie, gdy wraca się do przyczyny zmazy, powinien całkiem się powstrzymać. Jeżeli zaś wyraźnie stwierdzi, że zgoda nie poprzedziła, a nagli konieczność, albo inna ważna przyczyna, może przystąpić lub odprawić. Jeżeli zaś nie ma jakiejś konieczności, lepiej jest wstrzymać się dla czci Sakramentu. Jeśli jednak odprawia, nie grzeszy śmiertelnie, lecz powszednio.

Kiedy zaś zdarzy się zmaza z pokusy, jeśli przyczyna pokusy w nas poprzedziła, sąd jest ten sam co o uprzedniej myśli. Jeśli zaś w nas nie uprzedziła przyczyna, lecz raczej przeciwna, a niemniej zmaza często się zdarza, a zwłaszcza w dniach, kiedy należy komunikować, to jest znak, że diabeł usiłuje wstrzymać owoc Eucharystii. Stąd, w takim przypadku poradzono pewnemu mnichowi, jak czyta się w „Collationes Patrum”, żeby Komunię przyjmował, a diabeł widząc, że nie może zamysłu osiągnąć, odstąpił od kuszenia.

Jeśli zdarzy się z uprzedniego pożywienia lub napoju, sąd jest ten sam, co o zmazie, która wypłynęła z nieskromnej myśli, tylko o tyle, że nie tak łatwo zdarza się grzeszyć śmiertelnie jedząc pożywienie, jak w nie-

^o Poprawiono według rękopisu krakowskiego, k. 174a.

^p Poprawiono według rękopisu krakowskiego, k. 174a.

^r Poprawiono według rękopisu krakowskiego, k. 174a

cogitatione turpi, et quod aliquando hec pollucio contingit sine ymaginacione turpi, illa uero nuncquam.

Illa autem pollucio, que accidit ex debilitate uel ex superfluitate nature, non est signum alicuius peccati, sed potest ebetacionem mentis inducere, si cum ymaginacione turpi contingat, immundiciam autem corporalem [k.15a] habet et ideo, si necessitas immineat uel deuocio exposcat, talis non impeditur et precipue quando sine ymaginacione accidit. Si tamen propter reuerenciam sacramenti abstinenceat, laudandum est, quando infirmitas non est perpetua.

Et quia non potest de facili cognosci ex qua causa contingit, ideo semper est tucius abstinere, nisi necessitas incumbat.

Debet autem abstinere per xxiiij horas, quia in tanto temporis spacio natura deordinata per corporalem immundiciam et mentis ebetudinem reordinatur.

Tercio queritur, si musca, venenum uel aranea aut alius vermis ante consecracionem in calicem venerit, effundatur et loto calice aliud vinum cum aqua infundatur.

Si autem post consecracionem aliquid illorum acciderit precedencium, debet vermis caute capi et diligenter lauari et comburi et ablucio cum cineribus pro reliquijs reseruari.

Venenum autem si affuerit nullo modo de calice sumatur ne calix vite vertatur in mortem. Debet autem venenum in calice repertum diligenter in vasculo apto conseruari et, ne sacramentum maneat imperfectum, calice a veneno mundato, quod post consecracionem inventum est, aliud vinum cum modica aqua infundatur et verba consecracionis dicantur, ut supra in prima questione.⁸⁵

Quarto queritur, si sacerdos non recolitis dixisse aliquid eorum que dicere debuit.

skromnym myśleniu, oraz że ta zmaza zdarza się czasem bez nieskromnej wyobraźni, tamta zaś nigdy.

Ta zaś zmaza, która zdarza się ze słabości lub zbytku natury, nie jest oznaką jakiegoś grzechu, lecz może wprowadzić odrętwienie umysłu, jeśli zdarzy się z nieskromną wyobraźnią, cielesną zaś nieczystość posiada i dlatego, jeśli konieczność nagli, lub domaga się pobożność, taki nie jest powstrzymany, a zwłaszcza kiedy zdarza się bez wyobraźni. Jeżeli jednak z czci dla Sakramentu wstrzyma się, trzeba pochwalić, kiedy słabość nie jest stała.

A ponieważ niełatwo można rozpoznać, z jakiej przyczyny się zdarzyła, dlatego zawsze bezpieczniej jest powstrzymać się, chyba, że konieczność nagli.

Powinien zaś powstrzymać się przez 24 godziny, bo w takim okresie czasu natura zamacona przez cielesną nieczystość oraz ośłupienie umysłu wraca do porządku.

Po trzecie pyta się, jeśli muszka, trucizna lub pająk, albo inny robak wpadnie do kielicha przed konsekracją, trzeba wylać i po obmyciu kielicha wlać inne wino z wodą.

Jeżeli zaś po konsekracji zdarzy się coś z powyższych, trzeba robaka ostrożnie złapać, starannie umyć i spalić, a popiołki z popiołami zachować na relikwie.

Trucizny zaś, jeśli była, w żaden sposób nie wolno wypić z kielicha, by kielich życia nie zmienił się w śmierć. Należy zaś znalezione w kielichu truciznę starannie włożyć do odpowiedniego naczynka, a żeby Sakrament nie został niespełniony, po obmyciu kielicha z trucizny, która znalezione została po konsekracji, wlać inne wino i trochę wody oraz wypowiedzieć słowa konsekracji, jak wyżej w pytaniu pierwszym.

Po czwarte pyta się, jeśli kapłan nie pamięta, że wypowiedział coś, co wypowiedzieć powinien.

⁸⁵ Por. Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, j.w., a.1 ad 3.

Respondetur, quod si non habet memoriam de obmissione, procedat ante se, quia quod multa dicit non recordatur omnium. Si autem certam memoriam habet uel eciam probabilem se verba consecrationis non dixisse, ut puta ista: “Hoc est corpus meum”, uel ista aut aliquid eorum: “Hic est calix sanguinis mei” debet formam consecrationis resumere [k.15b] et verba oretenus integraliter proferre cum intentione consecrandi.⁸⁶

Quinto queritur, si aliquid de Christi sanguine stillaret, quid tunc agendum est?

Respondetur, quod si per negligenciam aliquid stillauerit de Sanguine super terram, aut thabulam ante altare, lingua lambatur Sanguis et thabula, uel si terra fuerit, radatur et rasum igni conburatur, et cinis in altari condatur, et sacerdos xxx^a diebus peniteat.

Si supra altare, non interposita palla stillauerit calix, sorbeat sacerdos stillam et tribus diebus peniteat. Si super linteam vnicum altaris duobus diebus. Si usque ad secundum linteam stilla peruenerit iij^{or} diebus. Si usque ad tertium linteam ix diebus. Si usque ad 4^m viginti diebus peniteat et lintamina abluantur tribus vicibus per sacerdotem, calice supposito per sacerdotem et aqua ablucionis vel sumatur, uel in loco sacrarij recondatur.⁸⁷

Cautum est eciam ut pars illa, ad quam stilla Sanguinis peruenit, abscidatur et incineretur et cinis etiam loco reliquiarum reseruetur.

Debet eciam illis diebus penitencie ieiunare in quadragesimalibus cibis et a communionem cessare secundum aliquos.

Sanctus Thomas “Super iij^o Sententiarum”, distincione xiiij^a dicit: Cum penitencia sit arbitraria, numerus dierum inungatur et taxetur a sacerdote quid in illis diebus pro penitencia debeat agere, pensatis condicionibus persone et negocij penitentis,

Odpowiada się, że jeśli nie pamięta opuszczenia, ma dalej odprawiać, bo mówiąc wiele nie wszystko pamięta. Jeżeli zaś pamięta na pewno, albo też prawdopodobnie, że nie wymówił słów konsekracji, jak na przykład tych: „To jest Ciało moje”, lub tych: „To jest kielich Krwi mojej” winien formę konsekracji powtórzyć i całe słowa ustami wypowiedzieć z intencją konsekracji.

Po piąte pyta się, jeżeli coś kapnie z Krwi Chrystusa, co wtedy należy uczynić?

Odpowiada się, że jeśli przez niedbalstwo coś z Krwi kapnie na ziemię, albo na deskę przed ołtarzem, Krew trzeba językiem zlizać, a deskę, lub gdyby to była ziemia, zeszkrobać, wyszkrobki spalić ogniem i popiół złożyć w ołtarzu, a kapłan 40 dni niech pokutuje.

Jeśli kielich przecieknie na ołtarz bez podłożonej palki, niech kapłan spije kroplę i pokutuje trzy dni. Jeśli na jeden obrus ołtarza, dwa dni. Jeśli kropla przesiąknie aż do drugiego obrusa, cztery dni. Jeżeli aż do trzeciego obrusa, dziewięć dni. Jeżeli aż do czwartego, niech pości dni dwadzieścia, a obrusy trzykrotnie mają być wyprane przez kapłana, po podstawieniu kielicha przez kapłana, a woda popłuczyn albo będzie wypita, albo schowana w sakrarium.

Bezpieczne jest też, by część ta, do której przeszła kropla Krwi, została odcięta i spalona, a popiół schowany także w miejscu relikwii.

Powinien też w tych dniach pokuty pościć o wielkopostnych potrawach, a według niektórych odstąpić od Komunii.

Święty Tomasz, „Super Quarto Sententiarum”, dystynkcja 13, mówi: Ponieważ pokuta jest uznaniowa, liczba rzezonych dni ma być nakładana i oceniana przez kapłana, co w tych dniach jako pokutę ma czynić, waząc warunki osoby i stanu pokutnika,

⁸⁶ Por. tamże, ad 5.

⁸⁷ Gratianus, *Decretum*, p. III, d. 2, c. 27. Por. Theodorus, *Poenitentiale*, c. 51; PL 99,950 BC.

et secundum hoc posset de dicta penitencia in ieiunijs et cessacione a communione aliquid [k.15vc] diminueret et superaddere.

Si Hostia sacra per negligenciam super terram uel tabulam ceciderit simili modo fiat.

Sexto queritur, si Hostiam quis euomerit etc.

Respondetur: si laycus Hostiam per ebrietatem uel voracitatem evomuerit xxx^a diebus peniteat. Si clericus fuerit, presbiter, monachus uel dyaconus, septuaginta diebus peniteat. Episcopus nonaginta diebus. Si causa infirmitatis evomuerit, septem diebus,⁸⁸ quia non deberet sumere, ex quo est inpotens retinere. Vomitus debet cremari et cineres debent recondi in altari.

Septimo, si mus aut aliud animal propter negligentem custodiam speciem Sacramenti commederit, quid est agendum.

Respondetur, quod si animal potest haberi, debet comburi et cineres debent in sacrarium poni et [[hi]]js cuius negligencia hoc euenerit debet quadraginta diebus penitere.

Si autem hostia amitteretur, uel pars eius, et inueniri non posset, debet triginta diebus penitere⁸⁹ taliter, ut est supra dictum per sanctum Thomam.

Hostiensis dicit: Quod si [[hi]]js ad quem spectat custodia eucaristie incaute dimiserit eucaristiam, uel crisma, quamuis nichil nephandum acciderit tribus mensibus ab officio suspendatur et si per eius negligenciam aliquid acciderit, grauiori subiaceat ulcioni.

Hoc patet "Extra" de custodia eucaristie capitulo primo. De hijs eciam De consecratione, distinctione 2ª circa finem capitulo "Qui bene".⁹⁰

a zgodnie z tym może z rzeczonyj pokuty w postach i odstąpienia od Komunii coś ująć lub dodać.

Gdyby święta Hostia przez niedbalstwo upadła na ziemię lub deskę, podobnie niech się stanie.

Po szóste pyta się, gdyby Hostię ktoś zwymiotował itd.

Odpowiada się: Jeśli świecki zwymiotował Hostię przez pijaństwo lub obżarstwo, niech pokutuje 40 dni. Gdyby to był duchowny, kapłan, mnich lub diakon, siedemdziesiąt dni niech pokutuje. Biskup dziewięćdziesiąt dni. Jeśli zwymiotował z powodu choroby, siedem dni, bo nie powinien przyjmować skoro nie może utrzymać. Wymioty trzeba spalić a popioły należy złożyć w ołtarzu.

Po siódme: jeśli mysz albo inne zwierzę z powodu niedbałego strzeżenia zjadłoby postać Sakramentu, co należy uczynić?

Odpowiada się, że jeśli zwierzę można pochwycić, winno być spalone a popioły winny być złożone w sakrarium, a ten z czynego niedbalstwa to wyszło, powinien pokutować czterdzieści dni.

Jeżeli zaś Hostia, lub jej część, zginie i nie da się znaleźć, winien pokutować trzydzieści dni, tak jak wyżej zostało powiedziane przez świętego Tomasza.

Henryk z Suzy (Hostiensis) powiada: Jeśli ten, do którego należy strzeżenie Eucharystii nieostrożnie zgubił Eucharystię albo krzyżmo, chociaż nie stało się nic bezbożnego, trzy miesiące niech będzie zawieszony w obowiązku, a jeśli przez jego niedbalstwo coś zaszło, niech podlega cięższej karze.

To jest w „Decretales Gregorii IX”, księga trzecia, tytuł 44: O strzeżeniu Eucharystii, kanon 1. O tym także „Decretum Gratiani”, część trzecia, „De consecratione”, dystynkcja 2 pod koniec, kanon 94.

⁸⁸ Gratianus j.w., c. 28.

⁸⁹ Tamże, p. I, c. 94. Por. Thomas Aquinas, j.w.

⁹⁰ Gratianus, j.w., p. II, causa I, q. 1, c. 71; p. III, d. 2, c. 94.

Octauo queritur, si aliquae hostie ex obliuione uel ex ignorancia celebrantis remanent in altari quando [k.15vd] celebrans conficit, utrum ille sint consecrate, et si una gutta aut plures adhererent calici ad extra, numquid et ille sint consecrate.

Respondetur secundum Albertum in libro "De missa" quod nec hostie ille, neque dicte gutte consecrantur, quia nichil de eis intenditur.⁹¹ Intencio enim ad omne sacramentum requiritur secundum Augustinum.⁹²

Nono queritur, si sacerdos in missa recordatur se comedisse, uel excommunicatum esse, aut in alio graui delicto.

Respondetur secundum sanctum Thomam in vltima parte "Summe", questione octuagesima 3^a. Si hoc euenerit ante consecrationem, tucius est dimittere missam, donec absoluatur. Si post consecrationem inceptam euenerit, doleat et conterat cum proposito confitendi et procedat vere contritus ante se, quia inane est sacrilegium sacramenta derelinquere imperfecta.

Sequitur primus articulus huius simboli. etc.

Po ósme pyta się, jeśli jakieś hostie przez zapomnienie lub przez niewiedzę celebransa pozostaną na ołtarzu, gdy celebrans konsekruje, czy one są konsekrowane. A jeśli jedna kropla lub więcej przywrą do kielicha na zewnątrz, czy i one są konsekrowane?

Odpowiada się według Alberta Wielkiego w księdze „De missa”, że ani te hostie, ani rzucone krople, nie są konsekrowane, bo nic o nich się nie zamierza. A intencja według świętego Augustyna wymagana jest do wszystkich sakramentów.

Po dziewiąte pyta się: jeśli kapłan podczas mszy przypomni sobie, że jadł, albo jest wyklęty, albo w innym ciężkim grzechu.

Odpowiada się według świętego Tomasa, w ostatniej części „Sumy”, zagadnienie 83. Jeśli to zaszło przed konsekracją, bezpieczniej jest zaniechać mszy aż zostanie rozgrzeszony. Jeżeli zaszło po zaczęciu konsekracji, niech żałuje i kruszy się z postanowieniem wyspowiadania, a prawdziwie skruszony odprawia dalej, bo próżne to świętokradztwo sakramenty zostawić niezupełne.

Następuje pierwszy artykuł tego Symbolu itd.

⁹¹ Albertus, Compendium theologicæ veritatis. Liber VI, c. 11.

⁹² Informacja mylna. Zagadnieniem tym rozpoczęto się interesować dopiero w XII wieku. Por. L. Renwart: Intention. LThK 5(1960)724.

ARTYKUŁ PIERWSZY

Transliteracja
Bp Julian Wojtkowski

Przekład
Bp Julian Wojtkowski

A

[k.15vd] **Credo in deum** patrem omnipotentem <creatorem>¹ celi et terre et in ihesum christum etc.

In hoc simbolo fides benedictae trinitatis, christi domini diuinitatis et humanitatis exprimitur per verba ab apostolis .xij. in vnum hic collecta.

Vnde est sciendum quod de sacratissima trinitate, christi diuinitate <et>² humanitate contingit tripliciter agere seu tractare. Nam contingit primo quodlibet dictorum trium credere, 2° credita intelligere, 3° ipsum intellectum dicere seu enunciare.

Crede autem est per auctoritatem, Intelligere per rationem, sed dicere seu enunciare fit per catholicam et rationalem locutionem.

Primum, scilicet credere trinitatem et vnitatem, scilicet deum esse vnum in essentia et trinum [k.16a] in personis, dei filium conceptum et natum de virgine etc.

In hoc simbolo contenta hec traduntur auctoritate apostolorum, ut simpliciter sint credenda et catholice exprimenda. Quoniam autem per aliquam manuductionem iam credita sint intelligenda est laboratum cum dei adiutorio in simboli expositione seu declaratione.

In hoc primo articulo, quem sanctus petrus posuit, possumus considerare septem, videlicet:

¹ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

² Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

Wierzę w Boga Ojca Wszchemogącego, Stworzyciela nieba i ziemi. I w Jezusa Chrystusa itd.

W tym Symbolu wiara Błogosławionej Trójcy, Bóstwa i Człowieczeństwa Chrystusa Pana, wyrażona jest słowami przez dwunastu Apostołów, w jedno tu zebrana. WW

Stąd należy wiedzieć, że o Najświętszej Trójcy, Bóstwie i Człowieczeństwie Chrystusa, zdarza się rozprawiać czy mówić trojako. Bo w każde z rzeczonych trojga zdarza się najpierw wierzyć, po wtóre wierzone pojąć, po trzecie to pojęcie mówić czyli głosić.

Wierzy się zaś przez powagę, pojmuje przez rozum, a mówienie czyli głoszenie dokonuje się przez mowę katolicką i rozumną.

Pierwsze, mianowicie wierzyć w Trójcę i Jedność, mianowicie, że Bóg jest jeden w istocie a trojaki w osobach, że Syn Boży poczęty i narodzony jest z Dziewicy itd.

W tym Symbolu to zawarte, przekazane jest powagą Apostołów, by było szczerze wierzone i po katolicku wyrażane. Ponieważ zaś przez jakieś prowadzenie to uwierzone ma być pojęte, pracowano z Bożą pomocą w „Wykładzie, czyli Wyjaśnieniu Symbolu”.

W tym pierwszym artykule, który przedłożył święty Piotr, możemy rozważyć siedmioro, mianowicie:

essencie vnitate[m] primo, Quia dicitur in singulari: Credo in vnum deum, et non in plurali.

2° intelligencie perspicuitatem in hoc nomine “deum”, qui omnia videt et noscit.

3° beniuolencie proprietatem, In hoc quod dicitur: “patrem”, cuius est filijs beniuolenciam exhibere.

4° potencie sublimitatem cum dicitur: „omnipotentem”. Nulla alia potentia est equalis nec aliqua causa exced[[]]it.

Quinto efficiencie karitatem in hoc quod dicitur: “creatorem”, nam ex caritate nimia deus res creauit et se eis per esse communi-cauit.

Sexto excellencie dignitatem per hoc quod dicitur: “celi superni Creator”, id est creator omnium rerum spiritualium, scilicet angelorum, qui sunt rebus corporalibus digniores et nobiliores. Ex quo illas deus fecit, cognoscitur eis dignior.

Septimo permanencie firmitatem in hoc, quod additur: “et terre”. Per terram enim hic intelliguntur omnes res corporales, non solum terra, infimum elementum, sed etiam celum et quod infra celum et terram corporaliter continentur. Et quia tam celum corporale, quam terra, sunt res stabiles, permanentes et firme, multo permanentior et firmitior est deus creator earum. Et ideo notatur in hoc nomine terra dei permanencie firmitas.

B

Quo ad primum. In domino deo Ante omnia [k.16b] debemus credere essencie vnitate[m] quamuis in deitate sint tres persone non tamen sunt ibi tres essencie aut tres dii sed vnica essencia et vnus solus verus deus, Deuteronomij iij^o dominus ipse deus et non alius preter vnum. ibidem. Scito et cogita in corde tuo quoniam dominus ipse est deus in celo sursum et in terra deorsum et non sit

³ Pwt 4,35.

⁴ Pwt 4,39.

Pierwsze, jedność istoty, bo mówi się w liczbie pojedynczej: Wierzę w jednego Boga, a nie w mnogiej.

Drugie, jasność pojmowania w tym mianie: „Boga”, który wszystko widzi i zna.

Trzecie, przymiot dobroci, w tym co mówi się: „Ojca”, do którego należy dzieciom okazywać dobroć.

Czwarte, wzniosłość mocy, gdy mówi się: „Wszchemogącego”. Żadna inna moc nie jest równa, ani żadna przyczyna nie przekracza.

Piąte, miłość skuteczności, w tym co mówi się: „Stworzyciela”, bo ze zbytniej miłości Bóg stworzył rzeczy i udzielił się im przez istnienie.

Szóste, godność wzniosłości, przez to, że mówi się: „Stworzyciel nieba”, to jest Stwórca wszystkich rzeczy duchowych, mianowicie aniołów, którzy od rzeczy cielesnych godniejsi są i szlachetniejsi. Odkąd Bóg je uczynił, poznawany jest jako godniejszy.

Siódme, moc trwania, w tym co się dodaje: „i ziemi”. Przez ziemię bowiem pojmuje się tu wszystkie rzeczy cielesne, nie tylko ziemię, najniższy pierwiastek, lecz także niebo, oraz co między niebem i ziemią cielesnie się zawiera. A ponieważ tak niebo cielesne [kosmos – przyp. red.], jak ziemia, są rzeczami stałymi, trwałymi i mocnymi, o wiele trwalszy i mocniejszy jest Bóg, ich Stwórca. I dlatego w tym mianie: „ziemia” zaznaczona jest moc trwania Boga.

Co do pierwszego. W Panu Bogu przede wszystkim winniśmy wierzyć w jedność istoty. Chociaż w Bóstwie są trzy osoby, to jednak nie ma tam trzech istot, albo trzech bogów, lecz jedna istota i sam jeden Bóg. Pwt 4: *Pan sam jest Bogiem, a nie masz innego oprócz niego*³. Tamże: *Poznaj dzisiaj i myśl w sercu swoim, że Pan sam jest Bogiem na niebie wysoko i na ziemi nisko, a nie masz innego*⁴;

alius. Et deuteronomij vj^o dominus deus tuus vnus est et infra tricesimo 2° videte quia ego sum solus et non <sit> alius deus preter me. Item ysaie xxxv^o iij^o Ego dominus formans celos et stabiliens terram et nullus mecum ibidem Absque me non est deus etc.

Declarari autem ratione potest quod tantum sit deus vnus et vna solum essentia diuina sic:

hoc est deus quo melius et maius cogitari uel opinari non potest Si ergo essent plures dij. quilibet eorum esset tale et tantum bonum quo melius et maius cogitari non potest exquid nominis huius quod deus dicitur quia si essent duo dij essent duo summa bona, et sic quilibet eorum esset bonum simpliciter summum et similiter summa potentia seu potentia omnipotentissima, sed duo bona summa non possunt simul esse nec due potentie summe seu omnipotentissime possunt esse simul, igitur nec duo dij nec plures possunt simul esse.

Quod autem duo summa bona non possunt simul esse probatur sic:

infra summum bonum sunt omnia et dependent omnia alia et ad ipsum ordinantur omnia alia tamquam in finem ultimum, ergo si essent duo summa bona vnum eorum cum sit ab alio diuisum ipsum esset infra alterum dependens ab altero et ordinatum ad ipsum tamquam ad suum finem. Sed quod est infra aliud in natura et ab alio et ad aliud ordinatum non est summum bonum nec tale bonum [k.16vc] quo melius et maius cogitari non potest neque esset deus igitur etc.

oraz Pwt 6: *Pan Bóg nasz, Pan jeden jest*⁵, a niżej w 32: *Zobaczcie, że ja jest jedyny i nie ma innego boga prócz mnie*⁶. Również w Iz 44: *Jam jest Pan formujący niebiosa sam, utwierdzający ziemię, a nikt ze mną*⁷, tamże: *Oprócz mnie nie ma Boga*⁸ itd.

Rozumowo zaś tak można wyjaśnić, że jest tylko jeden Bóg i jedna tylko istota Boża:

To jest Bóg, od czego lepszego i większego nie można pomyśleć ani mniemać. Gdyby więc było więcej bogów, każdy z nich byłby takim i tak wielkim dobrem, od którego lepszego i większego nie można pomyśleć, czy od czegoś tego miana, które zwie się Bóg, bo gdyby było dwóch bogów, byłyby dwa dobra najwyższe, i tak każde z nich byłoby dobrem najwyższym, a podobnie najwyższą mocą, czyli mocą najszlachetniejszą. Lecz dwa dobra najwyższe nie mogą razem istnieć, ani dwie moce najwyższe, czyli wszechmocne, nie mogą razem istnieć, więc ani też dwóch, ani więcej bogów, razem istnieć nie może.

Że zaś dwa najwyższe dobra nie mogą razem istnieć, dowodzi się tak:

Pod dobrem najwyższym jest wszystko i zależy wszystko inne i do niego wszystko inne jest kierowane jako do ostatecznego celu. Gdyby, więc, były dwa dobra najwyższe, jedno z nich, ponieważ jest od innego różne, samo byłoby pod innym, zależne od innego i do niego skierowane, jako do swego celu. Lecz co jest pod czymś innym z natury, i od innego, i skierowane do innego, nie jest dobrem najwyższym, ani takim dobrem, od którego lepszego i większego nie można pomyśleć, więc nie jest Bogiem itd.

⁵ Pwt 6,4.

⁶ Pwt 32,39.

⁷ Iz 44,24.

⁸ Iz 44,6.

Similiter probatur quod due omnipotentie seu due potencie omnipotentissime non possunt simul esse quia quicumque habet potenciam omnipotentissimam ille potest facere quod omnia alia potencia a sua nichil posset

Si ergo duo dij essent in natura distincti illi essent ambo potentissimi vnus eorum posset facere de alio quod nichil posset et econuerso Sed cui potest auferri potencia ille non est deus ergo si sunt duo dij aut plures in natura seu essencia diuersim nullus eorum est deus quod est implicacio contradiccionis Igitur impossibile est esse duos aut plures deos in essencia distinctos

Ex hijs patet quod licet pater in diuinis sit deus et filius sit deus aut spiritus sanctus sit deus non tamen sunt tres dij⁹ sed vnus deus.

Similiter licet quilibet dictorum sit summum bonum et omnipotentissimus non tamen sunt tria summa bona sed vnum summum bonum nec tres omnipotentissimi sed vnus omnipotentissimus et vnus optimus

Sicut sunt vnus deus in quem debemus credere.

C

Nota differentia est inter credere deo, credere deum, et credere in deum secundum magistrum sentenciarum libro 3°. distincione xx^a3^a

Qui dicit credere deo est credere vera esse que deus loquitur quod etiam mali faciunt et nos credimus homini sed non in hominem

Credere deum est credere quod ipse sit deus quod etiam mali faciunt demones credunt et contremiscunt.

Podobne dowodzi się, że dwie wszechmoce, czyli dwie moce najwszechmocniejsze, nie mogą razem istnieć, bo kto ma moc najwszechmocniejszą, ten może sprawić, że wszystko inne niczego swą mocą nie może.

Gdyby więc istnieli dwaj bogowie różni z natury, obaj oni byłiby najmocniejsi, jeden z nich mógłby sprawić, że inny nic by nie mógł i odwrotnie. Lecz komu można odebrać moc, ten nie jest Bogiem. Jeśli więc jest dwóch bogów lub więcej z natury czyli istoty osobno, żaden z nich nie jest Bogiem, ponieważ prowadziłyby to do sprzeczności. Więc niemożliwe jest, by było dwu lub więcej bogów różnych z istoty.

Z tego widać, że chociaż Ojciec po Bożemu jest Bogiem i Syn jest Bogiem, albo Duch Święty jest Bogiem, nie ma jednak trzech bogów, lecz jest jeden Bóg.

Podobnie: chociaż każdy z rzeczonych jest najwyższym dobrem, to jednak nie ma trzech dóbr najwyższych, lecz jedno dobro najwyższe, ani trzech najwszechmocniejszych, lecz jeden najwszechmocniejszy i jeden najlepszy.

Tak jak są Jednym Bogiem, w którego mamy wierzyć.

Pamiętaj: jest różnica między wierzyć Bogu, wierzyć Boga oraz wierzyć w Boga, według Mistrza Sentencji, księga trzecia, dystynkcja 23¹⁰.

Kto mówi: „wierzyć Bogu”, znaczy wierzyć, że prawdziwe jest to, co Bóg mówi. Czynią to także źli, a my wierzymy człowiekowi, a nie w człowieka.

„Wierzyć Boga”, to jest wierzyć, że on jest Bogiem, co czynią także źli, ponieważ: *Demony też wierzą i drżą*¹¹.

⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁰ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 23 (t. 2, s. 212-216).

¹¹ Por. Jk 2,19.

Credere in deum est credendo deum amare credendo in eum ire credendo ei adherere et eius membris incorporari per hanc fidem iustificatur impius

Hec bonaventura exponens dicit Fides prout coniuncta est caritati cuius est credere in deum ordinat [k.16vd] hominem ad amandum deum ad faciendum bonum ad sustinendum malum et ad diligendum proximum.

Et hos quatuor actus ponit magister in notificatione illius quod est credere in deum. Vnde quando dicitur credere in deum est credendo amare .scilicet. deum per affectum credendo in eum ire .scilicet. per opus bonum credendo ei adherere quantum ad tolleranciam mali, et credendo christi membris incorporari quantum ad dilectionem proximi.

Ex hijs patet quod existens in peccato mortali non credit in deum. Diceres ergo nunquam talis debet dicere symbolum quamdiu est in peccato mortali Respondetur quod adhuc tenetur et debet dicere symbolum nec mentitur dicendo Credo in deum quia dicit hoc in persona ecclesie sicut dicendo id psalmi A mandatis tuis non declinaui.

D

Sequitur 2^a pars istius primi articuli etc.

QVo ad secundum .scilicet. intelligencie perspicuitatem quam debemus deo attribue- re cuius oculis omnia nuda et aperta sunt ut dicitur ad Ebreos iiiij^o, nec aliquid potest eum latere. Ideo boecius in fine quinti libri de consolacione Magna nobis indicta est necessitas probitatis qua singula agimus in conspectu cuncta cernentis. Deus enim cognoscit omnia particularia cunctarum creaturarum, ipse etiam cognoscit omnia preterita, presenciam et futura, non solum illa .iam. dicta, ymmo cognoscit omnia possibilium fieri et talia sunt infinita

¹² Por. Ps 119 (118),51.102.

¹³ Hbr 4,13.

„Wierzyć w Boga” jest wierząc Boga miłować, wierząc do niego iść, wierząc do niego lgnąć i w jego członków się wcielać. Przez tę wiarę zły się usprawiedliwia.

Bonaventura wykładając to mówi: Wiara o ile połączona jest z miłością, której jest „wierzyć w Boga”, kieruje człowieka do miłowania Boga, do czynienia dobra, do znoszenia zła i do miłowania bliźniego.

I te cztery uczynki umieszcza Mistrz w wyjaśnieniu tego, co to jest „wierzyć w Boga”. Stąd kiedy mówi się: ”wierzyć w Boga” to jest wierząc miłować, mianowicie Boga przez uczucie; do niego iść, mianowicie przez dobry czyn; wierząc do niego lgnąć, co do znoszenia zła; i wierząc wcielać się w członków Chrystusa, co do miłości bliźniego.

Z tego widać, że będący w grzechu śmiertelnym nie wierzy w Boga. Rzekłbyś więc: taki nigdy nie powinien odmawiać Symbolu, jak długo jest w grzechu śmiertelnym. Odpowiada się, że obowiązany jest nadal i powinien Symbol odmawiać i nie kłamać mówiąc: „Wierzę w Boga”, bo mówi to w osobie Kościoła, jak odmawiając to Psalmu: *Nie odstąpiłem od przykazań twoich*¹².

Następuje druga część tego pierwszego artykułu itd.

Co do drugiego, mianowicie jasności pojmowania, którą winni jesteśmy przypisać Bogu, którego oczom: *Wszystkie rzeczy są obnażone i odkryte*, jak mówi Hbr 4¹³ i nic nie może przed nim się ukryć. Dlatego Boecjusz na końcu piątej księgi „De consolacione Philosophiae”: Wielka nam zapowiedziana została potrzeba rzetelności, z jaką wszystko czynimy na widoku wszech widzącego. Bóg bowiem zna wsze szczegóły wszelkich stworzeń, on też zna wszystko przeszłe, obecne i przyszłe, nie tylko te już rzeczony, co więcej wie, że wszystko może się stać, a to jest nieskończone.

De hijs dei noticijs vide si placet distinctionem primi libri sententiarum in distinctionibus tricesima quinta, tricesima octava et tricesima nona

Nota omnia preterita, presencia et futura ac possibilia sunt deo presencia non 2^m veritatem existencie, sed 2^m cognitionem quia actu cognoscit presencia preterita et futura et possibilia et circa actum sue [k.17a] cognitionis semper est presencialitas ita quod nulla successio cognitionis dei est in nunc quod complectitur omnem successionem sine mutatione sui. et ideo omnia sunt ei presencia ex hac duplici causa.

Quamuis autem creatura habeat cognitionem de preteritis quia tamen cognitio eius transit in preteritum et noua generatur cognitio ex rei¹⁴ existencia Ideo non dicitur quod omnia sunt presencia deo et ideo non inponitur memoria in deo quia memoria respicit preteritum non tamen in re, sed ut etiam actus illius cognitionis transit in preteritum.

Presenciam etiam conuenienter ponitur in deo quod omnia prescit antequam fiant quia presenciam non dicit rationem siue actum sciencie in deo ut futurum sed dicit scienciam de re licet non existat.

Et nota quod sciencia de re non ponit existenciam rei in proprio genere nec de presenti neque de futuro, quia domifactor habet [[causam]] cognitionem faciendi domum quam numquam faciet Sciencia uero qua quis scit rem esse illa ponit rei existenciam.

E

Nota sapiencia dei diuersa nomina habet,

inquantum enim est cognoscitiua omnium possibilium dicitur sciencia siue cognitio

O tej znajomości Bożej zobacz, jeśli wola, dystynkcję 35¹⁵, 38 i 39¹⁶ pierwszej księgi „Quattuor Libri Sententiarum” (Piotra Lombarda).

Pamiętaj: Wszystko przeszłe, obecne i przyszłe oraz możliwe jest Bogu obecne nie według prawdy istnienia, lecz według wiedzy, gdyż aktualnie poznaje obecne, przeszłe i przyszłe oraz możliwe, a przy akcie jego wiedzy zawsze jest obecność, tak iż nie ma żadnego następstwa wiedzy Bożej w „teraz”, które pojmuje wszelkie następstwo bez zmiany siebie i dlatego wszystko jest mu obecne z tych dwóch powodów.

Chociaż zaś stworzenie ma wiedzę o rzeczach przeszłych, ponieważ jednak wiedza jego przechodzi do przeszłości, a rodzi się nowa wiedza z obecności rzeczy, przeto nie mówi się, że wszystko jest obecne stworzeniu, tak jak mówi się, że wszystko jest obecne Bogu. I dlatego nie zakłada się pamięci w Bogu, bo pamięć dotyczy przeszłości nie tylko w rzeczy, ale też, jako że akt tej wiedzy przechodzi do przeszłości.

Przewidzenie słusznie też w Bogu się zakłada, gdyż wszystko przewiduje zanim się stanie. Bo przewidzenie nie oznacza istoty czy aktu wiedzy w Bogu jako przyszłego, lecz oznacza wiedzę o rzeczy, chociaż nie istnieje.

I zapamiętaj, że wiedza o rzeczy nie zakłada istnienia rzeczy we własnym rodzaju, ani obecnie, ani w przyszłości, bo budowniczy ma wiedzę budowy domu, którego nigdy nie wykona. Natomiast wiedza, którą ktoś wie, iż rzecz istnieje, zakłada istnienie rzeczy.

Zapamiętaj: Mądrość Boga ma różne nazwy:

Jeśli bowiem poznaje wszystko możliwe, nazywa się wiedzą, czyli poznaniem.

¹⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁵ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 1, d. 35 (t. 1, s. 262-265).

¹⁶ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 1, d. 38-39 (t. 1, s. 280-287).

Inquantum est cognitio omnium que sunt in vniuerso mundo. dicitur. visio

Inquantum est cognitio que sunt bona dicitur approbatio

Inquantum est cognoscitiua eorum que futura sunt dicitur prescencia. siue preuisio

Inquantum est cognoscitiua eorum que a deo facienda sunt dicitur dispositio

Inquantum est cognoscitiua eorum que a deo premianda sunt dicitur predestinatio

Inquantum est cognoscitiua eorum que ab eo dampnanda sunt dicitur reprobatio.

Hec omnia et multa alia deo attributa. ratione sue cognitionis vnum sunt in eo Ideo frequenter [k.17b] vnum pro alio accipitur

Licet ergo diuina sapiencia ratione diuersitatis scitorum et conotatorum diuersa sorciatur vocabula non tamen diuersificatur secundum rationem intrinsecam

Huius ratio est quia deus habet cognitionem simplicissimam et perfectissimam et quia perfectissima est cognoscit omnia simul distinctissime sub omnibus condicionibus quas res habent uel habere possunt et propterea scit esse futura futura et presencia, et bona scit esse aprobanda et mala scit reprobanda. Et ob hoc eius sapiencia seu cognitio diuersa sortitur vocabula

Sed quia simul stat perfectio sapiencie cum summa simplicitate hinc est quod omnia alia a se cognoscit in se, et per se.

Hoc primum.

Ex quo sequitur secundum. quod creata cognoscit increate.

Ex quo sequitur tertium quod dependencia cognoscit independenter.

Ex quo oritur quartum quod temporalia cognoscit eternaliter.

Ex quo oritur quintum quod futura cognoscit presencialiter.

Jeśli jest znajomością wszystkiego, co jest na całym świecie, nazywa się widzeniem.

Jeśli jest znajomością tego, co jest dobre, nazywa się pochwałą.

Jeśli poznaje to, co przyszłe, nazywa się wiedzą uprzednią, czyli przewidzeniem,

Jeśli poznaje to, co Bóg ma uczynić, nazywa się postanowieniem.

Jeśli poznaje to, co Bóg ma nagrodzić, nazywa się przeznaczeniem.

Jeśli poznaje to, co przez niego ma być potępione, nazywa się odrzuceniem.

Wszystkie te i wiele innych Boskich przymiotów, ze względu na jego wiedzę, stanowią w nim jedno, dlatego często jeden brany jest za drugi.

Chociaż więc Boża Mądrość, ze względu na różnaitość tego co wie i poznaje różne ma nazwy, jednak nie różni się według wewnętrznej istoty.

Powodem tego jest, że Bóg ma poznanie najprostsze i najdoskonalsze, a ponieważ jest najdoskonalsze, poznaje wszystko razem najdokładniej pod wszelkimi warunkami, które rzeczy mają lub mieć mogą. I dlatego wie, że przyszłe są przyszłe i obecne. I wie, że dobro ma być pochwalone, a zło odrzucone. I dlatego jego mądrość, czyli wiedza, różne ma nazwy.

Lecz ponieważ razem istnieje doskonałość mądrości z najwyższą prostotą, stąd pochodzi, że wszystko różne do siebie, poznaje w sobie i przez siebie.

To pierwsze.

Z tego wynika drugie, że stworzenia poznaje w sposób niestworzony.

Z tego wynika trzecie, że to, co jest zależne, poznaje niezależnie.

Z tego rodzi się czwarte, że doczesne poznaje wiecznie.

Z tego rodzi się piąte, że to, co przyszłe, poznaje terażniejszo.

Ex quo oritur sextum quod mutabilia cognoscit immutabiliter.

Ex quo sequitur septimum <quod>¹⁷ contingencia cognoscit infallibiliter. et ita contingencia sunt diuine sapiencie totaliter [[totaliter]] infallibilia. et hoc est verum tam in contingentibus que subiacent nature. quam in contingentibus que subiacent libertati voluntatis humane

Et idcirco cum sapiencia seu sciencia dei infallibili stat libertas et vertibilitas liberi arbitrij et qui vlt hoc intelligere resoluat ab illo ultimo procedendo predictos septem gradus usque ad primum .scilicet. quod deus perfectissime cognoscit omnia per seipsum Et hoc potest intelligere quomodo possit stare. [k.17vc] voluntatis create libertas cum infallibilitate predestinacionis eterne.

Sequitur tertia pars huius capituli

F

QVo ad tertium quod est beniuolencia. que proprie innuitur in hoc nomine pater nam deus. quia summe bonus est ipse communicat se primo filio et spiritui sancto. et postea creaturis quia bonum est diffusium sui ipsius

Communicat autem se deus totaliter, primo filio, demum ordine originis non ordine temporis. communicat se vna cum filio eciam totaliter spiritui sancto.

Prima communicacio fit per modum nature et per generacionem et ideo ibi ille qui est communicans. dicitur pater, ille autem cui fit[[i]] communicacio dicitur filius.

Secunda communicacio. fit per modum voluntatis et per communem patris et filij spiracionem actiuam qua. pater et filius spirant spiritum sanctum.

In hijs duabus comunicacionibus se<u>¹⁸ emanacionibus deus pater commu-

Z tego rodzi się szóste, że to, co zmienne, poznaje niezmiennie.

Z tego rodzi się siódme, że to, co przygodne, poznaje nieomylnie. I tak rzeczy przygodne są dla Bożej mądrości całkowicie nieomylnie. I to jest prawda tak w przygodnych, które podlegają naturze, jak w przygodnych, które podlegają wolności woli ludzkiej.

I dlatego z mądrością, czyli nieomylną wiedzą Boga, istnieje wolność i obrotność wolnej woli. A kto chce to pojąć, niech rozwiąże, idąc od tego ostatniego, rzeczony siedem stopni, aż do pierwszego, mianowicie, że Bóg najdoskonalej poznaje wszystko przez samego siebie. I przez to może pojąć, w jaki sposób może istnieć wolność woli stworzonej z nieomylnością wiecznego przeznaczenia.

Następuje trzecia część tego rozdziału

Co do trzeciego, którym jest dobroć, która właściwie wskazana jest w tym mianie „Ojciec”, gdyż Bóg, ponieważ jest najwyższej dobroci, sam udziela się najpierw Synowi i Duchowi Świętemu, a potem stworzeniom, ponieważ dobro jest rozlewne.

Udziela się zaś Bóg całkowicie, najpierw Synowi, następnie w kolejności pochodzenia, a nie w kolejności czasu, udziela się wraz z Synem, także całkowicie, Duchowi Świętemu.

Pierwsze udzielenie dokonuje się na sposób natury oraz przez zrodzenie i dlatego ten, kto jest udzielającym, zwie się Ojciec, ten zaś komu udzielenie dokonuje się, nazywa się Syn.

Drugie udzielenie dokonuje się, na sposób woli i przez wspólne Ojcu i Synowi tchnienie czynne, którym Ojciec i Syn tchnie Ducha Świętego.

W tych dwu udzieleniach czy wypływach Bóg Ojciec udzielający udziela całego siebie

¹⁷ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

nicans communicat se totum et omne id quod est ipse hoc communicat filio et hoc idem vna cum filio communicat spiritui sancto Et ideo pater et filius et spiritus sanctus sunt eque boni eque potentes eque sapientes. et eque perfecti et nullus eorum est alio maior. melior. aut sapiencior. quia omnem perfectionem quam habet pater habet et filius et spiritus sanctus et e conuerso.

Sic ergo aliquo modo patet quomodo deus pater se summe et totaliter communicat. Et quamlibet¹⁹ se sic communi[[cet]]cat tali modo pater in diuinis communicat se infinito infinite filio et spiritui sancto et hoc fecit deus pater ab eterno

Sed in tempore pater et filius et spiritus sanctus simul producendo creaturas communicauerunt suam bonitatem infinitam [k.17vd] eis non quidem infinite sed finite. Res enim a deo creata de quanto habet esse de tanto participat de dei bonitate que se ex sua benignitate seu beniuolencia et liberalitate omnibus rebus impartitur quas creauit.

Et quia pater et filius et spiritus sanctus sunt vnus principium et vnus creator omnium creaturarum quilibet eorum dicitur pater creacione secundum id deuteronomii tricesimo 2° Nunquid <non>²⁰ ipse est pater tuus qui creauit et fecit te.

Rursus quia huiusmodi communicationis diuine bonitatis tam in diuinis personis quam in creaturis pater est origo et auctor spiritualiter in diuinis est auctor²¹ originis Ideo dicitur de eo ad ephesios 3°. per apostolum Ab ipso in quo omnis paternitas in celo et in terra nominator.

Vnde est sciendum quod pater multipliciter dicitur videlicet creacione adopcione

i wszystko to, czym sam jest, to udziela Synowi i to samo wraz z Synem udziela Duchowi Świętemu. I dlatego Ojciec i Syn są równie dobrzy, równie mocni, równie mądrzy i równie doskonali, a żaden z nich nie jest od drugiego większy, lepszy albo mądrzejszy, bo całą doskonałość, którą ma Ojciec, ma i Syn i Duch Święty oraz na odwrót.

Tak więc jakoś widać, w jaki sposób Bóg Ojciec udziela się najwyżej i całkowicie. A chociaż tak się udziela, takim sposobem, nieskończony Ojciec, w tym co Boskie, udziela się nieskończony nieskończenie Synowi i Duchowi Świętemu. I to uczynił Bóg Ojciec od wieczności.

Lecz w czasie Ojciec i Syn i Duch Święty razem wydając stworzenia, udzielił im swej dobroci nieskończonej, zaiste nie nieskończenie, lecz skończenie. Rzecz bowiem stworzona przez Boga na ile ma istnienie, na tyle uczestniczy w dobroci Boga, która się ze swej życzliwości, czy przychylności i hojności, wszystkim rzeczom udziela, które stworzyła.

A ponieważ Ojciec i Syn i Duch Święty są jednym początkiem i jednym Stwórcą wszystkich stworzeń, każdy z nich nazywa się Ojcem przez stworzenie, według Ow 32: *Czyż nie on jest ojcem twoim, który cię posiadał i uczynił i stworzył cię?*²²

Znowu ponieważ tego rodzaju udzielenia Bożej dobroci, zarówno w Osobach Boskich, jak w stworzeniach, Ojciec jest źródłem i sprawcą, duchowo w tym co Boskie jest sprawcą źródła. Stąd powiedziane jest o nim przez Apostoła do Ef 3: *Z którego bierze nazwę wszelkie ojcostwo na niebie i na ziemi*²³.

Dlatego należy wiedzieć, że Ojcem rozmaicie się nazywa, mianowicie przez stwo-

¹⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²² Pwt 32,6.

²³ Ef 3,15; 4,6.

redempcione et gubernacione et generacione

De creacione est iam dictum,
de adopcione Romanorum viij. In quo
clamamus abba. Pater

<de>²⁴ redempcione ysaie sexagesimo 3°
Tu domine pater noster et redemptor. A seculo nomen tuum.

Gubernacione dicitur pater secundum id ad ephesios 3°. *vnus deus et pater omnium qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis.* Et Sapiencie 4° x^o. *Tu autem pater gubernans prouidencia.*

Hijs quatuor modis accipiendo patrem pater potest referri ad quamlibet personam in diuinis .scilicet. patrem et filium et spiritum sanctum. quando dicitur Credo in deum patrem quia quilibet eorum operatus est nostram creacionem adopcionem et redempcionem et gubernacionem, eo quod opera trinitatis ad extra sunt diuersa.

Nichilominus potest fieri relacio ad patrem prout personaliter accipitur cum ipse sit in ordine originis prima persona cui competit prima auctoritas creacionis adopcionis redempcionis [k.18a] et gubernacionis ei eciam atribuitur potencia qua omnia sunt creata.

Preterea quando pater personaliter accipitur. tunc dicitur pater generacione secundum id psalmi, Dominus dixit ad me filius meus es tu ego hodie genui te. 2^a Corinthiorum primo. Benedictus deus et pater domini nostri ihesu Christi.

sequitur 4ª pars primi capituli etc

²⁴ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

²⁵ Rz 8,15.

²⁶ Iz 63,16.

²⁷ Ef 4,6

²⁸ Mdr 14,3.

²⁹ Ps 2,7.

³⁰ 2 Kor 1,3.

rzenie, przysposobienie, odkupienie, oraz kierowanie i rodzenie.

O stworzeniu już powiedziano.

O przysposobieniu Rz 8: *Przez którego wołamy: Abba (Ojczy)*²⁵!

O Odkupieniu Iz 63: *Ty Panie jesteś ojcem naszym. Odkupiciel nasz – to od wieku imię twoje*²⁶.

Przez kierowanie zwie się Ojcem według owego: *Jeden Bóg i Ojciec wszystkich, który jest nad wszystkimi i poprzez wszystko i we wszystkim*²⁷ oraz: *Twoja, Ojczy, opatrzność kieruje*²⁸.

Tymi czterema sposobami przyjmując Ojca, można Ojca odnieść do każdej Osoby w Bogu, mianowicie: Ojca i Syna i Ducha Świętego, kiedy mówi się: „Wierzę w Boga Ojca”, bo każdy z nich dokonywał naszego stworzenia, przysposobienia, oraz odkupienia i kierownictwa, dlatego, że dzieła Trójcy na zewnątrz są różne,

Niemniej może powstać odniesienie do Ojca, jak przyjmowany jest Osobowo, bo on jest w kolejności pochodzenia pierwszą Osobą, której przypada pierwsza powaga stworzenia, przysposobienia, odkupienia i kierowania. Jemu też przyznaje się moc, którą wszystko stworzone zostało.

Prócz tego, gdy Ojca bierze się Osobowo, zwie się ojcem przez zrodzenie według owego Psalmu: *Pan rzekł do mnie: Tyś jest Synem moim, jam ciebie dziś zrodził*²⁹. 2 Kor 1: *Błogosławiony Bóg i Ojciec Pana naszego Jezusa Chrystusa*³⁰.

Następuje czwarta część pierwszego rozdziału itd.

G

Quo ad quartum ostenditur domini dei sublimitas cum dicitur omnipotentem

de dei omnipotentia uide magistrum libro primo sententiarum distincione quadregesima 2^a et sequentibus Exodi xiiij Omnipotens est nomen eius et Apokalipsis iiii, sanctus sanctus sanctus deus omnipotens qui erat qui est et qui venturus est.

Nota ille dicitur vere omnipotens qui potest omnia que posse est aliquid posse

uel sic dicatur.³¹ deus omnipotens est. quia omnia possibilis incomplexa potest sine adiutorio alterius

dicitur incomplexa. quia producere lumen solis et generare hominem et consimilia sunt qua possibilis complexa. que deus sine coactione agentis secundarij producere non potest, licet hoc quod est lumen solis et hoc quod est homo posset sine generatione ut primum hominem producere aut facere,

Vnde ad esse omnipotentie tria requiruntur

Primum quod sit libera in ultimo libertatis ita quod possit facere libere quecumque uult et a nullo posset cogi Possibilis omnia quecumque dominus uoluit fecit in celo et in terra et in omnibus abissis.

Secundum est quod sit fortis in ultimo fortitudinis. Ita. quod sit tam fortis quod a nullo possit impediri aut prohiberi eius potentia, hester xiiij^o Domine in dicione tua cuncta sunt posita. et non est qui resistere possit uoluntati tue.

Tercium est quod sit ampla in ultimo amplitu- [k.18b] dinis potentie ita quod ad agendum et perficiendum quecumque non

Co do czwartego okazuje się wspaniałość Boga, gdy mówi się: „Wszchemogącego”.

O wszchemocy Boga zobacz Mistrza w pierwszej księdze „Sentencji”, dystynkcja 42 i następne³². Wj 13³³: *Wszchemocny imię jego*³⁴ oraz Ap 4: *Święty, Święty, Święty, Pan Bóg Wszchemogący, który był i który jest i który ma przyjść*³⁵.

Zapamiętaj! Ten nazywa się prawdziwie wszchemocny, kto może wszystko, co móc jest móc coś.

Albo tak się mówi: Bóg jest wszchemocny, bo wszystko możliwe niepowiązane może bez pomocy drugiego.

Mówi się „niepowiązane”, bo sprawić światło słońca i zrodzić człowieka i tym podobne, są jako możliwe powiązane. Tych Bóg nie może bez współpracy czynnika drugorzędnego sprawić, chociaż to, czym jest światło słońca i to czym jest człowiek, mógłby bez rodzenia, jak pierwszego człowieka sprawić albo uczynić.

Stąd do istnienia Wszchemocy wymaga się trojga:

Pierwsze, by była wolna do ostatka wolności, tak by mogła swobodnie czynić cokolwiek chce i przez nikogo nie mogła być zmuszona. Wszystko, co możliwe: *Wszystko, co jeno chciał, uczynił Pan na niebie, na ziemi, ... i we wszystkich przepaściach*³⁶.

Drugie jest, by była mocna do ostatka mocy, tak, by była tak mocna, że przez nikogo nie mogłaby być powstrzymana albo wzbroniona jej moc. Est 13: *Panie, ... w mocy twojej wszystko jest położone, i nie masz, kto by się mógł woli twej sprzeciwić*³⁷.

Trzecie jest, by była wielka do ostatka wielkości mocy, tak by do zrobienia i urzeczywistnienia czegokolwiek nie potrzebowa-

³¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³² Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 1, d. 42 i następne [43 i 44] (t. 1, s. 296-300[307]).

³³ Powinno być Wj 15.

³⁴ Wj 15,3.

³⁵ Ap 4,8.

³⁶ Por. Ps 135 (134),6.

³⁷ Est 13,9.

indigeat aliquo alio seu alterius adiutorio et quod sit sibi ita facile celum et terram sicut rem quantumcumque minimam seu quantumcumque paruum vnde genesis xvij Numquid deo est quidquam difficile Et primi Regum xiiij^o Non est domino difficile saluare in multis uel in paucis.

Sic igitur hijs tribus deus vere est et perfecte omnipotens ita tamen quod ei non attribuantur actus culpabiles ut mentiri male uelle peccare posse ligari vinculis peccatorum quia eius potentia est ordinata et eciam talia mala posse non est proprio posse sed est deficere sicut eciam est posse laedi, obliuisci, falli, corrumpi, infirmari, et mori etc est a posse deficere et igitur talia non sunt attribuenda omnipotencie.

Nec actus penales sunt deo atribuenti ut metuere dolere flere etc Nec actus corporales seu materiales ut dormire ambulare currere etc quia eius potentia est completa et ideo non potest deficere in bene agendo. sicut potentia bene agendi in homine quandoque deficit .scilicet. quando homo peccat Eciam potentia hominis qua uiuit ambulat etc deficit in homine quando moritur.

Nec potentia dei potest succumbere sicut potentia patientis neque potest indigere sicut in accionibus corporalibus fit fatigatio et indigencia

Nec actus inconuenientes sunt omnipotencie dei atribuenti. Ut posse facere maiorem uel meliorem se uel alium deum equalem sibi uel posse facere actum infinitum³⁸ in magnitudine et consimilia. Quia licet domino deo [k.18vc] omnia possibilis sint ei possibilis minimum tamen inconueniens secundum hanzelmum in libro Cur deus homo est impossibile apud deum et licet hec inconueniencia non possit nichilominus est

ła kogoś innego, czyli cudzej pomocy i żeby jej było tak łatwo niebo i ziemię, jak rzecz choćby najmniejszą, choćby małą. Stąd Rdz 18: *Czy dla Boga jest coś trudnego?*³⁹ Oraz 1 Krl 14: *Bo nie jest trudno Panu wybawić albo przez wielu, albo przez nielicznych*⁴⁰.

Tak więc tym trojgiem Bóg jest Wszeczmocny prawdziwie i doskonale, tak jednak, że nie przypisuje się mu czynów nagannych jak: kłamać, źle chcieć, móc zgrzeszyć, być związanym więzami grzechów, gdyż jego moc jest uporządkowana, a także moc takie zło, właściwie nie jest mocą, lecz brakiem, jak też moc się skaleczyć, zapomnieć, omylić, zepsuć, zachorować, umrzeć itd. pochodzi od móc brakować, a więc tego przypisywać wszechmocy nie należy.

I przykrości nie należy Bogu przypisywać, jak lęku, bólu, płaczu itd. Ani działań cielesnych czyli materialnych, jak spać, chodzić, biegać itd., bo jego moc jest pełna i dlatego nie może brakować w dobrym działaniu, jak mocy dobrego działania niekiedy brakuje w człowieku, mianowicie gdy człowiek grzeszy. Również mocy człowieka, którą żyje, chodzi itd. brak w człowieku, kiedy umiera.

Moc Boga nie może też ulegać, jak moc cierpiącego i nie może odczuwać braku, jak w działaniach cielesnych powstaje zmęczenie i potrzeba.

I nie można przypisywać Bogu czynów niestosownych, jak móc uczynić większego lub lepszego od siebie, albo innego Boga równego sobie, albo móc dokonać czynu nieskończonego w wielkości i tym podobne. Bo chociaż dla Pana Boga wszystko, co możliwe, jest mu możliwe, jednak najmniejsza niestosowność według Anzelmia w księdze „Cur Deus homo”, u Boga jest niemożliwa, a chociaż nie może tych niestosowności, jest

³⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁹ Rdz 18,14.

⁴⁰ 1 Sm 14,6.1-4 Krl w Vulg odpowiadają kolejno 1-2 Sm i 1-2 Krl w nowszych przekładach.

omnipotens quia eius potencia est completa summa et ordinata

Heretici huic veritati se opponunt dicentes deum esse non omnipotentem.

H

Hic primo queritur. an deus possit facere de corrupta non corruptam cum⁴¹ Jeronimus dicit Cum Deus omnia possit facere. non potest deus. facere de corrupta non corruptam

Respondetur quod non potest quia non potest non fuisse quod preterijt, vnde Augustinus libro contra faustum dicit. Sententia qua. dicimus aliquid fuisse ideo vera est quia id de quo diximus preterijt et iam non est Hanc sententiam deus falsam facere non potest quia non est contrarius veritati concedendum tamen est. quod membrum in virgine corruptum posset reintegrare et posset etiam de potencia sua. absoluta dominus deus virgini. sic integre aureolam virgininitatis. conferre Sed non de potencia sua ordinata. secundum quam ordinavit quod corruptis numquam conferre velit aureolam virgininitatis

J

Secundo queritur an deus posset facere aliquam creaturam omnipotentem sicut fecit creaturam .scilicet. Christi domini animam omniscientem

Respondetur quod non potest quia si posset facere creaturam omnipotentem cum quolibet creatura sit ab eo. essentialiter distincta, sequitur quod plures possent⁴³ esse omnipotentes essentialiter. distincti et per consequens possent esse plures dij

Diceres tamen christus ihesus cum sit deus. ipse est omnipotens. er ipse etiam est homo [k.18vd] igitur est creatura quia omnis homo ex corpore et anima constitutus

niemniej wszechmocny, bo jego moc jest pełna, najwyższa i uporządkowana.

Heretycy przeciwstawiają się tej prawdzie, mówiąc, że Bóg nie jest wszechmocny.

Tu najpierw pyta się, czy Bóg mógłby uczynić z zepsutej niezepsutą, gdy Hieronim mówi: Chociaż Bóg wszystko może uczynić, nie może Bóg uczynić z zepsutej niezepsutą.

Odpowiada się, że nie może, bo nie może nie być, co przeszło. Stąd Augustyn w księdze „Contra Faustum”⁴² rzecze: Zdanie, którym mówimy, że coś było, dlatego jest prawdziwe, ponieważ to, o czym powiedzieliśmy, przeszło i już nie istnieje. Tego zdania Bóg nie może uczynić błędnym, bo nie jest przeciwny prawdzie. Trzeba jednak przyznać, że Pan Bóg mógłby scalić tkankę zepsutą w dziewicy i mógłby też tak scalonej dziewicy dać aureolę dziewictwa swą mocą bezwzględną, lecz nie mocą swą uporządkowaną, zgodnie z którą zarządził, że zepsutym aureoli dziewicy nigdy dać nie zechce.

Po drugie pyta się, czy Bóg mógłby zrobić jakieś wszechmocne stworzenie, jak uczynił stworzenie wszechwiedzące, to jest duszę Chrystusa Pana.

Odpowiada się, że nie może, bo gdyby mógł uczynić stworzenie wszechmogące, skoro każde stworzenie jest od niego istotowo różne, wynika, że wielu mogłoby być istotowo wszechmocnych, różnych a w następstwie mogłoby być wielu bogów.

Powiedziałbyś jednak: Chrystus Jezus, skoro jest Bogiem, jest Wszechmocny, a sam też jest człowiekiem, więc jest stworzeniem, bo każdy człowiek złożony jest z ciała i duszy.

⁴¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴² Por. Augustinus, *Contra Faustum Manichaeum libri triginta tres*, PL 42, 207-518.

⁴³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Respondetur

concedendo quod christus sit deus et quod sit omnipotens quia in ipso habitat plenitudo diuinitatis Collocendum primo, et quod sit homo, sed negandum est quod ergo sit creatura Quia ut dicitur tercio sententiarum distincione xj quando hec propositio⁴⁴ simpliciter proponitur christus est creatura tunc est neganda quia falsa est

Si autem dicitur christus secundum quod homo est creatura hoc potest concedi quia christus est homo per naturam humanam que est creatura

Ad probacionem cum dicitur christus est homo igitur. christus est creatura neganda. est consequentia

ad probacionem quando dicitur omnis homo constitutus est ex corpore et anima rationali hoc est concedendum et hoc non conuertitur non enim⁴⁵ omne constitutum [[et]] ex corpore et anima rationali est homo ut patet⁴⁶ de humanitate christi que est constituta ex corpore et anima rationali attamen non est homo sed humanitas seu. natura humana

Diceret adhuc. omnis homo est creatus, christus est homo igitur. Christus est creatus et per consequens est creatura.

Respondetur negando maiorem quia aliquis homo .scilicet. homo christus non est creatus, nec iste homo. denumerando. Christum inceptit esse sed iste homo produxit omnes creaturas in esse et creauit stellas. et est omnipotens et multa. consimilia. essent concedenda., et hoc ideo quia ly⁴⁷ iste homo denumerat personam diuinam .scilicet. filij. que. assumpsit humanam naturam sibi vnians eam. in vnitate suppositi et ista.

Odpowiada się:

Zgadza się, że Chrystus jest Bogiem i że jest Wszechmocny, bo w nim: *w Nim mieszka pełność Bóstwa*⁴⁸ Kol 1, trzeba najpierw ustalić, że jest człowiekiem, ale zaprzeczyć, że przeto jest stworzeniem. Bo jak mowa w Trzeciej Księdze Sentencji, dystynkcji 11⁴⁹, kiedy to zdanie wypowiada się po prostu: „Chrystus jest stworzeniem”, wtedy trzeba zaprzeczyć, bo jest błędne.

Jeżeli zaś mówi się: „Chrystus jako człowiek jest stworzeniem”, na to można się zgodzić, bo Chrystus jest człowiekiem przez ludzką naturę, która jest stworzeniem.

Na dowodzenie, gdy mówi się, że Chrystus jest człowiekiem, więc Chrystus jest stworzeniem, trzeba zaprzeczyć wynikania.

Na dowodzenie, gdy mówi się: Każdy człowiek składa się z ciała i duszy rozumnej: na to trzeba się zgodzić, i to się nie odwraca, bo nie wszystko złożone z ciała i duszy rozumnej, jest człowiekiem, jak widać co do człowieczeństwa Chrystusa, które składa się z ciała i duszy rozumnej, jednak nie jest człowiekiem a człowieczeństwem, czyli ludzką naturą.

Powiesz nadto: Każdy człowiek jest stworzony, Chrystus jest człowiekiem, więc Chrystus jest stworzony, a w następstwie jest stworzeniem.

Odpowiada się zaprzeczając przesłankę większą. Bo jakiś człowiek, mianowicie Człowiek Chrystus, nie jest stworzony, i ten człowiek wyliczając Chrystusa, nie zaczął istnieć, lecz ten człowiek wprowadził wszystkie stworzenia do istnienia i stworzył gwiazdy i jest wszechmocny i wiele tym podobnych trzeba by przyznać, a to dlatego, iż owo: „Ten Człowiek” wylicza Osobę Boską, mianowicie Syna, która przyjęła ludzką naturę

⁴⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁸ Kol 1,19.

⁴⁹ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 11 (t. 2, s. 160-162).

persona creavit omnes creaturas partier⁵⁰ et stellas nec incepit esse.

Tercio queritur vtrum esse omnipotentem conueniat omni. persone [k.19a] in diuinis

Respondetur quod sic per symbolum anastasij in quo dicitur omnipotens pater omnipotens filius omnipotens spiritus sanctus non tamen tres omnipotentes sed vnus est omnipotens, possunt tamen concedi tres omnipotentes sed esse si ly⁵¹ omnipotens caperetur participaliter non nominaliter

Diceres. Quare omnipotentia appropriatur patri plus quam filio aut spiritui sancto cum sint eque potentes et vnus omnipotens.

Respondetur quod hoc ad remouendum errorem sit secundum Augustinum in libro de trinitate.

Vnde in creaturis solet notari defectus potencie in patre propter. antiquitatem In filio solet notari ignorancia propter iuuentutem et inexperientiam et nomen spiritus uidetur sonare. invehementiam Isaie 2° Quiescite ab homine cuius spiritus in naribus eius.

Ideo ne putetur similiter esse sic in diuinis sicut in creaturis patri atribuitur non solum potencia sed omnipotentia ne uideatur senior et ob hoc dicimus Credo in deum patrem omnipotentem, Et filio appropriatur non solum sapiencia sed eciam consciencia ne videretur iunior et minus sciens aut minus expertus Spiritui autem sancto. atribuimus bonitatem ne putetur crudelis aut vehemens psalmista Spiritus tuus bonus deducet me etc.

jednocząc ją ze sobą w jedność podmiotu i ta Osoba stworzyła wszystkie stworzenia, także i gwiazdy i nie zaczęła istnieć.

Po trzeciej pyta się, czy być wszechmocnym przypada każdej Osobie w Bogu.

Odpowiada się, że tak, przez symbol Atanazego, w którym mówi się: „Wszechmocny Ojciec, wszechmocny Syn, wszechmocny Duch Święty, a jednak nie trzech wszechmocni, lecz jeden jest wszechmocny.” Można jednak uznać trzech wszechmogących, lecz gdy to „wszechmogący” brane jest jako imiesłów, nie rzeczownik.

Powiesz: Dlaczego wszechmoc przypisuje się bardziej Ojcu niż Synowi, albo Duchowi Świętemu, chociaż są równie wszechmocni i jednym wszechmocnym.

Odpowiada się, że to jest dla wykluczenia błędu, według Augustyna w księdze „De Trinitate”⁵².

Skoro w stworzeniach zwykł się zaznaczać brak mocy u ojca z powodu starości; w synu zwykła zaznaczać się niewiedza z powodu młodości i braku doświadczenia; a miano duch zdaje się znaczyć „nienapastliwy”: Iz 2: *Dajcie pokój człowiekowi, którego dech jest w nozdrzach jego*⁵³.

Przeto by nie mniemano, że podobnie jest w Bogu jak w stworzeniach, Ojcu przypisuje się nie tylko moc, lecz wszechmoc, by nie zdawał się stary i dlatego mówimy: „Wierzę w Boga Ojca wszechmogącego”. A Synowi przypisuje się nie tylko mądrość, lecz także współwiedzę, by nie wyglądał młodszy i mniej wiedzący lub mniej doświadczony. Duchowi zaś Świętemu przypisujemy dobroć, by nie był miany za okrutnego lub napastliwego. Psalmista: *Duch twój dobry poprowadzi mię*⁵⁴.

⁵⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵² Por. Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, PL 42, 819-1098.

⁵³ Iz 2,22.

⁵⁴ Ps 143 (142),10.

Diceres ex quo filio appropriatur sapientia sicut patri potentia Quare non dicimus in simbolo. Credo in filium conscientem sicut dicimus Credo in patrem omnipotentem

Respondetur. Quod hoc ideo fit quia quidam errauerunt circa omnipotentiam qui dixerunt non omnia esse a deo uel deum non omnia posse non autem errauerunt circa dei scientiam aut bonitatem Cum ergo articulus ponitur ad excludendum errorem Ideo ponitur [k.19b] de omnipotentia et non de omniscientia aut bonitate

Alia ratio est et forte melior. quia omnipotentia soli deo conuenit et non omniscientia nec bonitas Est enim anima christi omniscientis et bona. que tamen non est deus sed pura creatura. et ideo inter articulos qui ad solum deum pertinent non fuit necesse ponere articulum de omniscientia aut bonitate sicut de omnipotentia

Sed de dei omnipotentia adhuc heretici opponunt dicentes. deum non esse omnipotentem quia non omnia potest que. wlt vnde marci vj^o dicitur quia non poterat facere vltimam virtutem in patria sua.

Respondetur quod auctoritas intelligitur non poterat id est non volebat quia dei potestas est eius uoluntas.

Sed contra hoc est illud prima ad thimotheum 2° wlt omnes homines saluos fieri et illud 2^a petri 3° Neminem wlt perire et tamen multi pereunt

Respondetur per Augustinum in libro *enchiridion* sicut magister allegat libro primo distincione quadragesima sexta. Deus wlt omnes homines saluos fieri id est nullus saluatur nisi quem wlt saluare

Powiesz: Skoro Synowi przypisuje się mądrość, jak Ojcu moc, dlaczego nie mówimy w symbolu: Wierzę w Syna współwiedzącego, jak mówimy: „Wierzę w Ojca Wszchemmogącego.

Odpowiada się, że to dlatego się dzieje, bo niektórzy zblądzili co do wszechmocy, ci którzy mówili, że nie wszystko jest od Boga, albo że Bóg nie wszystko może, a jednak nie zblądzili co do wiedzy lub dobroci Boga. Skoro więc artykuł umieszcza się dla wykluczenia błędu, dlatego umieszcza się o wszechmocy, a nie o wszechwiedzy lub dobroci.

Jest inne uzasadnienie, może lepsze: bo wszechmoc przypada samemu Bogu, a wszechwiedza i dobroć nie. Dusza bowiem Chrystusa jest wszechwiedząca i dobra, która jednak nie jest Bogiem ale czystym stworzeniem. I dlatego wśród artykułów, które dotyczą Boga samego nie było konieczne umieszczać artykułu o wszechwiedzy lub dobroci, jak o wszechmocy.

Lecz wszechmocy Boga heretycy jeszcze przeciwstawiają się mówiąc: Bóg nie jest wszechmocny, bo nie wszystko może, co chce. Stąd w Mk 6 powiedziane jest że *nie mógł uczynić żadnego cudu w ojczyźnie swojej*⁵⁵.

Odpowiada się, że przytoczenie pojmuje się: *nie mógł*, to jest: nie chciał, bo moc Boga jest jego wola.

Lecz wbrew temu jest owo 1 Tm 2: *Chce, aby wszyscy byli zbawieni*⁵⁶ oraz to w 2 P 3: *Chce, aby nikt nie zginął*⁵⁷, a jednak wielu ginie.

Odpowiada się przez Augustyna w księdze „*Enchiridion*”⁵⁸ jak przytacza Mistrz w pierwszej księdze „*Sentencji*”, dystynkcji 46⁵⁹. Bóg chce, aby wszyscy ludzie byli zbawieni, to znaczy nikt nie zbawi się, tylko ten kogo chce zbawić.

⁵⁵ Mk 6,4-5.

⁵⁶ 1 Tm 2,4.

⁵⁷ 2 P 3,9.

⁵⁸ Por. Augustinus, *Enchiridion de Fide, Spe et Charitate liber unus*, PL 40, 231-290.

⁵⁹ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 1, d. 46 (t. 1, s. 313).

Exemplum huius potest dari Si esset vnus solus magister in hac ciuitate docens pueros posset dici Iste magister docet omnes pueros ciuitatis, non quod omnes pueri docentur per ipsum sed quia nullus in hac ciuitate docetur nisi doceatur per ipsum. Sic⁶⁰ posset dici quod deus vlt omnes homines saluos fieri

Aliter potest dici quod hic fit distributio. non pro singulis generum sed pro generibus singulorum, ita quod esset sensus deus vlt omnes homines saluos fieri id est de quolibet genere hominum vlt aliquos saluos fieri,

simile habetur Mathiae xxiiij^o. *vos decimatis [k.19vc] omne olus* id est omne genus olorum non enim singula olera que fuerunt in mundo decimabant

Nec tamen putandum est quod si deus aliquem non velit saluare eius demeritis exigentibus quod ideo. [deo] eius voluntas. sit aut non recta aut non efficax Sed est fide firma tenendum quod dei uoluntas semper sit iustissima. et efficacissima quia non potest obliquari. eo. quod in deo idem sit voluntas et veritas. nec potest impediri et ideo efficacissima. quia in deo .est. idem uoluntas virtus et potestas.

K

Significatur autem diuina uoluntas. que est uoluntas. beneplaciti per uoluntatem signi quinque modis .scilicet. praeceptione prohibitione consilio implecione et permissione Vnde eius⁶² uoluntas qua vlt nos bonum agere innotescit per preceptum et qua vlt nos aliqua supererogare manifestatur per consilium et uoluntas qua vlt nos a malo declinare ostenditur nobis per prohibitionem suam qua. prohibemur mala. agere

Można dać tego przykład: Gdyby był tylko jeden nauczyciel, uczący chłopców w tym mieście, można by rzec: Ten nauczyciel uczy wszystkich chłopców miasta, nie że wszyscy chłopcy są przez niego uczeni, lecz że żaden w tym mieście nie uczy się, chyba że jest uczony przez niego. Tak można by powiedzieć, że Bóg chce, aby wszyscy ludzie byli zbawieni.

Inaczej można mówić, że tu dokonuje się podział, nie na jednostki plemion, lecz na plemiona jednostek. Tak by było znaczenie: Bóg chce, aby wszyscy ludzie byli zbawieni, to jest z każdego plemienia ludzi chce jakichś zbawić.

Podobnie jest w Mt 23 *Dajecie dziesięćnę z wszelkiej jarzyny*⁶¹, to znaczy ze wszystkich rodzajów jarzyn, bo nie dawali dziesięciny z pojedynczych jarzyn, które były na świecie.

Nie należy jednak myśleć, że jeśli Bóg kogoś nie chciałby zbawić, gdyż wymagają jego winy, że dlatego jego wola jest albo nieszczerza, albo nieskuteczna, lecz silną wiarą należy utrzymywać, że wola Boga zawsze jest jak najbardziej sprawiedliwa i skuteczna, bo nie może się zepsuć, dlatego iż w Bogu tym samym jest wola i prawda, a nie może być powstrzymana i stąd najskuteczniejsza, bo w Bogu tym samym jest wola, siła i moc.

Znakowana zaś jest Boża wola, która jest wolą upodobania, przez wolę znaku na pięć sposobów, mianowicie: nakazem, zakazem, radą, spełnieniem, dopuszczeniem.

Stąd jego wola, którą chce, byśmy czynili dobro, ujawnia się przez nakaz; a którą chce byśmy coś zrobili nadobowiązkowo, objawia się przez radę; a wola, którą chce nas odwrócić od zła, ukazuje się nam przez jego zakaz, który zabrania nam czynić zło.

⁶⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁶¹ Mt 23,23

⁶² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

et si implemus que. precepit consuluit aut prohibuit hoc fit dei uoluntate efficacissima operante et coefficiente

Si uero peccamus et deficiamus hoc non fit nisi deo. nos iuste deserente et permittente nos cadere Dicit enim Augustinus libro vj de ciuitate dei Justum est ut sic aministret res quas condidit ut non infringant leges. quas indidit et sic cooperetur rebus ut tamen eas agere proprios motus si[*g*]nat seu permittat.⁶³

Et ideo si liberum arbitrium ad utrumque vertibile permittat in malum cadere hoc non permittit iniuste sed iuste et iterum si aliquem releuat aut [*k.19vd*] conseruat alium uero deserit hoc iterum iuste facit quia nulli tenetur

Si ergo aliquis querat, quare magis vni quam alteri peccatori suam largitur gratiam et quare vnum saluat alium dampnat ibi debet silencium imponi humane loquacitati et exclamare cum apostolo. O altitudo diuiciarum sapientie et sciencie dei. quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et investigabiles. vie eius quis enim cognouit sensum domini etc.

Sequitur quarta. pars principalis huius capituli etc

L

Quintum principale huius capituli est dei caritas efficacissima qua. res produxit in esse et est creator omnium rerum caritatis enim sicut et bonitatis est se diffundere et communicare et ergo dicit Augustinus libro całość primo de doctrina Christiana quia bonus est deus summus qui nos creauit propter suam bonitatem et ad nostram utilitatem ut ipsum laudemus et ei seruiamus et eo fruamur.

A jeśli spełnimy to, co nakazał, poradził, albo zakazał, dokonuje się to najskuteczniejszą wolą Boga działającą i współwykonującą.

Jeżeli zaś grzeszymy i zawodzimy, to nie dzieje się, jak tylko gdy Bóg słusznie nas zostawi i dopuści, że padniemy. Mówi bowiem Augustyn w szóstej księdze „De Civitate Dei”⁶⁴: Słuszne jest, by tak kierował rzeczami, które stworzył, by nie łamały praw, które nadał, i tak współdziałał z rzeczami, by jednak im pozwolił czy dopuścił robić własne ruchy.

I dlatego jeśli dopuszcza, że wolna woła zwrotna do obojga, popada w zło, nie dopuszcza tego niesłusznie, lecz słusznie. A znowu gdy kogoś podnosi lub zachowuje, innego zaś zostawia, to znów słusznie czyni, gdyż do niczego nie jest zobowiązany.

Jeśli więc ktoś pyta, dlaczego bardziej jednemu niż drugiemu grzesznikowi udziela swej łaski i dlaczego jednego zbawia, drugiego potępia, trzeba tam nałożyć milczenie ludzkiej gadatliwości i wołać z Apostołem: *O głębokości bogactw mądrości i wiedzy Bożej! Jak są nieogarnione sądy jego i niedościgłe drogi jego! Któż bowiem poznał umysł Pański?*⁶⁵ Itd.

Następuje czwarta część główna tego rozdziału itd.

Piąte zasadnicze tego rozdziału to miłość Boża najskuteczniejsza, którą wprowadził rzeczy w istnienie i jest stwórcą wszystkich rzeczy. Do miłości bowiem i dobroci należy rozlewać się i udzielać. A więc mówi Augustyn w pierwszej księdze „De doctrina Christiana”⁶⁶, że dobry jest Bóg Najwyższy, który nas stworzył ze swojej dobroci i na nasz pożytek abyśmy go chwalili i jemu służyli i nim się rozkoszowali.

⁶³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁶⁴ Augustinus, *De Civitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber VI, PL 41, 173-194.

⁶⁵ Rz 11,33.

⁶⁶ Por. Augustinus, *De Doctrina Christiana libri quatuor*, liber I, PL 34, 19-36.

Deus est creator celi et terre. id est. omnium rerum supercelestium et infernorum visibilium et invisibilium. quia vniuersitas machine mundialis producta est in esse ex tempore. et de nichilo ab ipso solo. quod est principium primum et summum omnium aliorum a se cuius potencia. licet si[[n]]t infinita. et immensa, produxit tamen in certo numero pondere et mensura.

Per hoc quod dicitur ex tempore omnia produxisse. excluditur error. ponencium mundum esse eternum, per hoc quod dicitur de nichilo excluditur error ponencium eternitatem circa materiale principium, per hoc quod dicitur ab ipso solo excluditur error manichiorum ponencium pluralitatem principiorum, per hoc autem quod dicitur qui est primum principium et summum excluditur error. ponencium deum produxisse inferiores creaturas per ministerium angelorum, per hoc etiam quod **[k.20a]** dicitur in certo numero pondere et mensura ostenditur quod creatura est effectus trinitatis creantis et vestigium sui creatoris Omnis enim creatura est discreta. quia vna ponderata. quia bona et mensurata. quia finita et modificata.

Notandum est. quod deus triplicem creauit creaturam. scilicet pure spiritualem ut angelos, pure corporalem. uel elementa. et celum et creaturam partim spiritualem et partim corporalem. scilicet. hominem cuius anima est creatura spiritualis. corpus uero eius est creatura corporalis.

De creatura spirituali et incorporea. sicut sunt angeli. est hoc katholice tenendum quod dominus deus. omnes angelos fecit bonos et creauit eos in gracia gratum faciente .secundum. sanctum thomam super secundo libro. sentenciarum et constituit eos medios inter bonum summum et incommutabile. et bonum commutabile quod est bonum creatum ita. quod si conuerterentur ad amandum summum bonum .scilicet. deum

Bóg jest stwórcą nieba i ziemi, to jest wszystkich rzeczy ponad niebnych oraz podziemnych widzialnych i niewidzialnych, gdyż całość światowej maszyny wprowadzona jest do istnienia w czasie i z nicości przez niego samego, który jest pierwszym i najwyższym początkiem wszystkiego odeń innego, którego moc, chociaż jest nieskończona i niezmierna, wprowadziła jednak w pewnej liczbie, wadze i mierze.

Przez to, że mówi się: w czasie wszystko wprowadził, wyklucza się błąd twierdzących, że świat jest wieczny; przez to, że mówi się: z nicości, wyklucza się błąd uznających wieczność wokół zasady materialnej; przez to, że mówi się: przez niego samego, wyklucza się błąd manichejczyków głoszących wielość zasad; przez to zaś, że mówi się, kto jest pierwszą i najwyższą zasadą, wyklucza się błąd twierdzących, że Bóg wyprowadził stworzenia niższe przez posługę aniołów; przez to też co mówi się: w pewnej liczbie, wadze i mierze, ukazuje się, że stworzenie jest skutkiem Trójcy stwarzającej i śladem swego Stwórcy. Bo każde stworzenie jest odmienne, bo jedno i zważone; bo dobre i zmierzone, bo określone i uporządkowane.

Zapamiętać trzeba, że Bóg stworzył trojaki stworzenie, to jest czysto duchowe, jak aniołów; czysto cielesne, jak żywioły i niebo; oraz stworzenie częściowo duchowe i częściowo cielesne, to jest człowieka, którego dusza jest stworzeniem duchowym, a ciało jego jest stworzeniem cielesnym.

O stworzeniu duchowym i bezcielesnym, jak są aniołowie, to należy po katolicku utrzymywać, że Pan Bóg uczynił wszystkich aniołów dobrymi i stworzył ich w łasce czyniącej miłymi, według świętego Tomasza: „O Drugiej Księdze Sentencji”⁶⁷, i postawił ich w środku, między Najwyższym i Niezmiennym Dobrem a dobrem zmiennym, które jest dobrem stworzonym, tak że jeśli zwrócić się do miłowania nade wszystko Naj-

⁶⁷ S.Th., *In 2 Sent.*, d. 3, q. 2, a. 1.

super omnia ascenderent ad statum glorie. de statu gracie Si uero conuerterentur ad bonum creatum. per amorem inordinatum seu excessuum hoc ipso irruerent in malum culpe. et pene.

Primus lucifer. inter angelos. presumens de priuato bono priuatam appetijt excellenciam volens alijs. superferri, Ideo cecidit cum ceteris consencientibus sibi. Cadens autem factus est inpenitens⁶⁸ Obstinatus et excecatus et exclusus a dei contemplatione et deordinatus in operatione toto. nitens conamine ad subuertendum hominem per temptationem multiplicem querit enim ab omnibus coli et honorari ad modum dei. Hinc est quod omnia que agit **[k.20b]** male agit, et hoc modo deus iuste permittit ad vindictam malorum, laudem uero bonorum

sicut ergo angeli a deo auersi statim sunt obstinati per impenitenciam, sic angeli ad deum conuersi statim sunt confirmati in gracia per gloriam in bona voluntate perfecte illuminati in ratione secundum. cognitionem vespertinam et matutinam perfecte formati. in virtute siue operatiua siue. motiua. et perfecte ordinati. in perfeccione siue contemplatiua siue ministratiua et hoc secundum triplicem yerarchiam .scilicet. supernam, mediam et infimam.

Ad supremam yerarchiam spectant tres chori supremi .scilicet. seraphin, cherubin throni

Ad mediam ierarchiam spectant dominaciones principatus potestates

Et ad infimam yerarchiam spectant ultimi tres chori .scilicet. virtutes archangeli angeli

Ex quibus angelis plurimi sunt in ministerium missi. et ad custodiam hominum deputati quibus ministrant custodientes. ne stantes cadant et cadentes adiuuant ut resurgant.

wyższego Dobra, mianowicie Boga, wstąpią ze stanu łaski do stanu chwały. A jeśli zwrócą się do dobra stworzonego, przez miłość nieuporządkowaną, czyli występłą, tym samym popadną w zło winy i kary.

Pierwszy Lucyfer wśród aniołów ośmielając się na dobro prywatne, zapragnął prywatnej wzniosłości, chcąc być na innych wywyższony. Dlatego upadł wraz z innymi, z nim się zgadzającymi. Padając zaś stał się nieskruszony, zatwardziały i zaślepiiony oraz wykluczony od kontemplacji Boga, a zmaćony w działaniu dąży z całym natężeniem do obalenia człowieka przez liczne pokusy. Pragnie bowiem być przez wszystkich czczony i wielbiony na sposób Boga. Stąd jest, że wszystko co czyni, źle czyni. I to obecnie Bóg słusznie dopuszcza, na pomstę złych, a chwałę dobrych.

Jak więc aniołowie odwrócenii od Boga zaraz zostali zatwardzeni przez niepokutę, tak aniołowie zwrócenii do Boga zaraz zostali umocnieni w łasce przez chwałę w dobrej woli, doskonale oświeceni w rozumie przez poznanie wieczorne i ranne, doskonale ukształtowani w sile zarówno działającej, jak pobudzającej oraz doskonale uporządkowani w doskonałości czy to kontemplacyjnej, czy służebnej, a to według trojakiej hierarchii, mianowicie najwyższej, średniej i najniższej.

Do najwyższej hierarchii należą trzy najwyższe chóry, mianowicie: Serafini, Cherubini, Trony.

Do średniej hierarchii należą Zwierzchności, Państwa, Moce.

A do najniższej hierarchii należą trzy ostatnie chóry, mianowicie: Księstwa, Archańiołowie, Aniołowie.

Z tych aniołów wielu jest na służbę wysłanych i do strzeżenia ludzi wyznaczonych, którym służą, strzegąc, by stojący nie padali, a padających wspierając, by powstali.

⁶⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

M

Natura uero corporea a deo formata tota consistit in celesti et elementalibus naturis

Ita quod celestis natura corporea est in tres principales celos distincta .scilicet. empirium quod est supremum et sanctis angelis repletum, et crystallinum quod est infra empirium et supra firmamentum quod est celum stellatum in quo stelle fixe sunt

Intra firmamentum sunt septem orbis planetarum qui sunt saturnus Jupiter .mars. sol. venus. mercurius. et luna.

N

Natura uero elementalibus in iiii^{or} speris distinguitur .scilicet. ignis aeris aque et terre in quibus [k.20vc] speris sunt elementa siue mixta. corpora. ualde multa.

Et sic procedendo a summo celi cardine usque ad centrum terre sunt decem orbis celestes et quatuor sphaerae elementales ex quibus integratur et constituitur .tota. machina mundi sensibilis. distincte et perfecte et ordinate

Ita quod celestia influant in terrestria et elementalia

primo faciendo distinctionem temporum dierum mensium et annorum

secundo influunt concordando productionem rerum generabilium et corruptibilium .scilicet. rerum mineralium uegetabilium sensibilium et corporum humanorum etc.

O

De tertia creatura que. partim est spiritualis et partim corporea est sciendum quod deus animam creauit hominis de nichilo. Et fecit eam rationalem et immortalem et intelligentem et ad ymaginem trinitatis increate per memoriam intelligenciam et uoluntatem

Fecit quoque eam liberam a coactione .ita. quod. non potest cogi .et talem. cuiuslibet hominis animam deus creat quando eam infudit corpori suo organisato.

Natura zaś cielesna przez Boga upostaciowana, cała polega na naturze niebieskiej i żywiołowej.

Tak iż niebieska natura cielesna podzielona jest na trzy główne nieba, mianowicie empirijskie, które jest najwyższe i pełne świętych aniołów; i kryształowe, które jest poniżej empirijskiego a ponad nieboskłonem, które jest niebem gwiazdnym, na którym gwiazdy są umocowane.

Pod nieboskłonem jest siedem kręgów planet, są to: Saturn, Jowisz, Mars, Słońce, Wenus, Merkury i Księżyc.

Natura zaś żywiołowa dzieli się na cztery sfery, mianowicie: ognia, powietrza, wody i ziemi. W tych sferach są składniki, czyli mieszane ciała bardzo liczne.

I tak postępując od najwyższego zawiasu nieba aż do środka ziemi jest dziesięć kręgów niebieskich i cztery sfery żywiołowe, z których scala się i ustanawia cała machina światła widzialnego, dokładnie, doskonale i porządnie.

Tak, że niebieskie wpływają na ziemskie i żywiołowe.

Po pierwsze czyniąc różnicę czasów, dni, miesięcy i lat.

Po drugie wpływają uzgadniając tworzenie rzeczy powstawalnych i niszczalnych, mianowicie bytów mineralnych, roślinnych, zmysłowych oraz ciał ludzkich itd.

O trzecim stworzeniu, które częścią jest duchowe a częścią cielesne, należy wiedzieć, że Bóg duszę człowieka stworzył z niczego i uczynił ją rozumną, nieśmiertelną oraz pojmującą i na obraz Trójcy niestworzonej, przez pamięć, umysł i wolę.

Uczynił ją też wolną od przymusu, tak że nie może być zniewolona. I taką duszę każdego człowieka stwarza Bóg, kiedy ją wlewa w jej ukształtowane ciało.

Nec est putandum quod omnes anime cum. anima Ade sint simul create sed sigillatim creantur secundum glosam super illo Psalmo Qui sigillatim fixit corda eorum.

Corpus autem primi hominis .scilicet. Ade fuit de limo terre formatum extra paradysum pulcrum et rectum et bonum. ad equalitatem qualitatuum redactum sic ut esset suo spiritui subiectum ei. obtemperans seu. Obediens. sine rebellionem. et posset generare ac. generari sine libidine et esset vehetabile sine defeccione et immutabile. ad omnimodam incorruptionem non interueniente morte

et ob hoc datus est ei locus paradisi terrestris ad habitacionem tranquillam in quo loco formata. est mulier de latere viri .scilicet. Ade eidem in consorcium et ad [k.20vd] iutorium ad propagacionem et immaculatam et datum est eis lignum uite ad vescendum et ad uitam conseruandam

Amplius toti homini datus est duplex sensus interior mentis et exterior sensus carnis.

et datus est ei duplex motus .scilicet. imperatiuus in voluntate, et executiuus in corpore,

datum eciam est ei duplex bonum. vnum .scilicet. visibile. et temporale carni Aliud invisibile et eternum spiritui Ex hijs bonis deus .vnum. scilicet. visibile. dedit ut gratis possideretur Alterum promisit ut per meritum optineretur.

Et quia bonum eternum [[b]] frustra promittitur nisi ad ipsum perueniatur Ideo duplex preceptum est homini datum Vnum nature ad custodiendum bonum iam datum, aliud. discipline ad promerendum bonum promissum quod nullum modum melius potuit promereri quam per obedienciam que suo merito. ducit ad celum Suo autem demerito precipitat ad infernum

I nie należy myśleć, że wszystkie dusze z duszą Adama są razem stworzone, lecz osobno stwarzane są według glosy do tego Psalmu: *Który uformował serca ich*⁶⁹.

Ciało zaś pierwszego człowieka, mianowicie Adama, zostało utworzone z mułu ziemi poza rajem, piękne i rzetelne i dobre, do równości zalet doprowadzone, tak by było poddane swemu duchowi, słuchające go, czyli posłuszne bez oporu. I mogło rodzić i być rodzone bez lubieżności. I było żywotne bez zaniku i niezienne we wszelkiej nieskazitelności, bez zachodzącej śmierci.

I dlatego na spokojne mieszkanie dane mu zostało miejsce raju ziemskiego. W tym miejscu zbudowana została niewiasta, mianowicie z boku mężczyzny, Adama, do towarzystwa i pomocy jemu, dla mnożenia się nieskalanego. I dane im zostało drzewo żywota do żywienia się i dla zachowania życia.

Nadto całemu człowiekowi dane zostało dwojakie poznanie, wewnętrzne ducha i zewnętrzne poznanie ciała.

I dany został mu dwojaki ruch, mianowicie rozkazujący w woli i wykonawczy w ciele.

Dane mu też zostało dwojakie dobro, jedno mianowicie widzialne i czasowe ciału; drugie niewidzialne i wieczne duchowi. Z tych dóbr Bóg jedno, mianowicie widzialne, dał by darmo posiadano; drugie obiecał, by osiągnięte było przez zasługę.

A ponieważ dobro wieczne próżno się obiecuje, jeśli do niego się nie dojdzie, dlatego dane zostało człowiekowi dwojakie przykazanie. Jedno natury, do strzeżenia dobra już danego; drugie karności, do wysługiwania dobra obiecanego, które żadnym sposobem nie może być lepiej zasłużone, niż przez posłuszeństwo, które swą zasługą wiedzie do nieba, a swym przekroczeniem strąca do piekła.

⁶⁹ Ps 33 (32),15.

Preceptum nature erat Crescite et multiplicamini, Preceptum uero discipline fuit de ligno sciencie boni et mali ne comedatis.

Et quia homo ratione nature sue fragilis et defectiue poterat cadere quia nondum erat in bono confirmatus, Ideo dominus deus benignissimus ei contulit quadruplex adiutorium .scilicet. duplex nature et duplex discipline.

Nam. Ipsi nature dupliciter indidit rectitudinem per conscienciam et sinderesim Per conscienciam concessit ei ut posset recte iudicare, Et per sinderesim ut posset recte velle, Sinderesis enim est remurmurare contra. malum et incitare ad. bonum.

Sic etiam duplex adiutorium gracie seu discipline contulit, Vnum gracie gratis date. et hoc erat .scilicet. sciencia illuminans. Intellectum ad cognoscendum deum summum. seipsum et mundum istum qui. factus fuerat propter ipsum Aliud adiutorium erat gracie gratum facientis quo dilexit **[k.21a]** deum super omnia et proximum sicut seipsum.

Ex hijs quatuor adiutorijs homo habuit sufficienter. posse stare in bono et proficere et a malo declinare. Ex quo elicitur quod si cecidit non aliunde. nisi ex sua. culpa cecidit quia obedire contempsit

Preterea est sciendum quod deus fecit hominem ut in eo luceret diuinorum operum consummatio

Fecit enim eum ex naturis maxime instantibus. in genere substantie .scilicet. corpore et anima coniungens. ut in homine manifestaretur dei potentia maxima,

deus etiam fecit hominem innocentem iustum et rectum sine culpa. et absque omni

Przykazaniem natury było: *Rośnijcie i mnożcie się*⁷⁰, a przykazaniem karności było: *Z drzewa wiadomości dobrego i złego nie jedź*⁷¹.

A ponieważ człowiek z powodu natury swojej ułomnej i osłabionej mógł upaść, bo nie był jeszcze w dobru umocniony, przeto Pan Bóg najmiłociwszy dał mu poczwórną pomoc, mianowicie dwojaką natury i dwojaką karności.

Gdyż samej naturze dwojaką dał rzetelność, przez sumienie i synderezę. Przez sumienie dał mu, by mógł rzetelnie sądzić, a przez synderezę, by mógł rzetelnie chcieć. Do synderezy bowiem należy sprzeciwiać się złu i pobudzać do dobra.

Tak też dał dwojaką pomoc łaski, czyli karności. Jedną łaski darmo danej, a była to mianowicie wiedza oświecająca umysł do poznania Boga Najwyższego, samego siebie, oraz tego świata, który został dla niego uczyniony. Druga pomoc była łaski czyniącej miłym. Przez nią umiłował Boga ponad wszystko, a bliźniego jak siebie samego.

Z tych czterech pomocy miał człowiek wystarczającą możliwość trwania w dobru i uchylania się od zła. Z czego wynika, że jeśli upadł, upadł nie skądinąd, jak tylko ze swojej winy upadł, bo wzgardził posłuszeństwem.

Prócz tego trzeba wiedzieć, że Bóg uczynił człowieka, by w nim jaśniało dopełnienie dzieł Bożych.

Uczynił go bowiem z natur jak najbardziej odległych w rodzaju substancji, łącząc mianowicie ciało i duszę. Aby w człowieku ukazała się największa moc Boga.

Bóg też uczynił człowieka niewinnego, sprawiedliwego i rzetelnego, bez winy i bez

⁷⁰ Por. Rdz 1,28.

⁷¹ Por. Rdz 2,17.

miseria et pena ut in eo manifestaretur dei.
Bonitas

Tercio deus fecit hominem rationalem
deum suum cognoscentem seipsum et omnia
creata quibus omnibus inposuit nomina
ut manifestaretur in eo dei sapientia

quia concessit homini triplicem oculum.
secundum hugonem .scilicet. carnis quo uideret
que sunt extra ipsum oculum rationis
quo uideret ea .que. sunt intra .se. et oculum
contemplacionis quo uideret ea .que. sunt
supra ipsum.

Hunc oculum homo post lapsum non
habet nisi sit illuminatus per gratiam fidei et
scripturarum intelligenciam.

Amplius est sciendum quod adam primus
homo ut supra. dictum est extra paradysum
est formatus a deo immediate de limo terre.
quoad corpus in statura virili et ad paradysum
est positus ut sciret se habere illum locum
per gratiam non per naturam

In paradiso uero Eua est a deo formata
de costa Ade In illo quoque paradisi loco.

Si ambo Adam et Eua. in iusticia originali
permansissent filios sine libidine coitu sancto⁷²
generassent tot feminas quot mares et ergo
omnes filij eorum et filiorum filij in iusticia
originali fuissent nati Sed **[k.21b]** tamen
non fuissent in illa conseruati Attamen
fuissent in iusticia ex diuina prouidencia
conseruati.

Parui primo nati. non statim fuissent
magni in statura virili in qua primi parentes
fuerunt conformati nec potuissent quoslibet
actus humanos statim exercere post natiuitatem
neque vsum rationis nec scienciam mox
habuissent sed per interualla temporum
acquisiuisent inueniendo uel ascendendo.

Premissis est adiungendum quod primus
homo fuit creatus in gracia. In qua habuit
omnes virtutes que nullam imperfectionem

⁷² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

wszelkiej nędzy oraz cierpienia, by w nim
ukazała się dobroć Boga.

Po trzecie Bóg uczynił człowieka poznającego
Boga swego, siebie samego i wszystkie stworzenia.
Wszystkim im nadał nazwy, aby okazała się
w nim Boża mądrość.

Dał bowiem człowiekowi trojaki oko
według Hugona, to jest ciała, którym by
widział, co jest poza nim; oko rozumu,
którym widziałby to, co jest w nim; i oko
kontemplacji, którym by widział to, co jest
ponad nim.

Tęgo oka człowiek po upadku nie ma,
chyba, że jest oświecony przez łaskę wiary
i pojmowanie Pism.

Nadto trzeba wiedzieć, że Adam, pierwszy
człowiek, jak wyżej zostało powiedziane,
został poza rajem bezpośrednio przez Boga
utworzony z mułu ziemi w męskiej postaci
i umieszczony w raju, aby wiedział, że ma to
miejsce z łaski, a nie z natury.

W raju zaś Ewa została przez Boga zbudowana
z żebra Adama, w tym też miejscu raju.

Gdyby oboje, Adam i Ewa, pozostali w
sprawiedliwości pierwotnej, rodziłiby
dzieci bez lubieżności, świętym współżyciem,
tyle niewiast ilu mężczyzn, a przeto
wszyscy ich synowie i synowie ich synów
byliby zrodzeni w pierwotnej sprawiedliwości,
lecz jednak nie byliby w niej zachowani,
ale byliby zachowani w sprawiedliwości
z Opatrzności Bożej.

Najpierw urodzeni mali, nie zaraz byliby
wielcy, w męskiej postaci, w której pierwsi
rodzice zostali utworzeni i nie mogliby zaraz
po urodzeniu wykonywać wszystkich czynów
ludzkich, i nie mieliby zaraz ani używania
rozumu, ani wiedzy, lecz w odstępach
czasu nabywaliby znajdując lub dostępując.

Do powyższych trzeba dołączyć, że pierwszy
człowiek był stworzony w łasce, w której
miał wszystkie cnoty, jakie nie zawierają

includunt ut sunt caritas et iusticia et fortitudo et huiusmodi

Habuit⁷³ etiam virtutes que in sua ratione aliquam imperfectionem important que tamen perfectioni primi status non repugnant ut sunt. fides et spes. quia fides eorum est que non uidentur, et spes eorum bonorum que .non. habentur

Cum ergo primus homo deum per essentiam non uiderit nisi forte in raptu nec eum habuit in fruicione finalis beatitudinis ideo habuit virtutes illas .scilicet. fidem et spem .secundum. habitum et actum.

virtutes autem que in ratione sui includunt imperfectionem statui innocencie repugnantem tales virtutes potuit habere secundum habitum et non secundum. actum ut est virtus penitencie .que. est. dolor. de peccato commisso. et misericordia .que. est dolor de miseria alterius

Habuit etiam homo in statu innocencie omnem scienciam scilicet ad conseruacionem utriusque hominis necessariam nec potuisset decipi. secundum intellectum si in innocencia permansisset et quod mulier decepta dicitur. secundum apostolum hoc fuit factum quoniam. ad intra. per elacionem mentis peccauit.

P

Nunc de primorum parentum culpa. est hoc tenendum .scilicet. quod mulier assenciens temptationi dyabolice [k.21vc] appetijt scienciam et excellenciam ad modum dei

Appetijt nichilominus experiri suauitatem ligni vetiti et tandem incidit in transgressionem mandati. nec fuit in hoc .scilicet. sua transgressionem. contenta sed optulit fructum ligni vetiti viro inducens ut commederet qui nolens mulieris delicias contristari mulierem non corripuit sed potius consensum prebuit male swadenti et hoc gratum pomum gustando factus est transgressor. diuini precepti

⁷³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁴ 1 Tm 2,14.

⁷⁵ Por. Rdz 3.

żadnej niedoskonałości, jakimi są miłość, sprawiedliwość, męstwo i tym podobne.

Miał też cnoty, które w swej istocie niosą jakąś niedoskonałość, które jednak nie sprzeciwiają się doskonałości stanu pierwotnego, jakimi są: wiara i nadzieja, bo wiara jest w to, czego się nie widzi, a nadzieja jest tych dóbr, jakich się nie ma.

Skoro więc pierwszy człowiek nie widział Boga z istoty, chyba może w porwaniu, i nie zażywał go w ostatecznej szczęśliwości, przeto miał te cnoty, mianowicie wiarę i nadzieję, co do sprawności i czynu.

Cnoty zaś, które w swej istocie zawierają niedoskonałość stanowi niewinności przeciwną, cnoty takie mógł mieć co do sprawności a nie co do czynu, jaką jest cnota pokuty, która jest bólem z grzechu popełnionego, oraz miłosierdzie, które jest bólem z nędzy drugiego.

Miał też człowiek w stanie niewinności wszelką wiedzę do zachowania obojga człowieka konieczną, i nie mógł być oszukany co do umysłu, gdyby wytrwał w niewinności, a że powiedziane jest przez Apostoła, iż *niewiasta sprzeniewierzyła się*⁷⁴, stało się to, bo wewnątrz zgrzeszyła przez wywyższenie ducha.

Teraz o grzechu pierwszych rodziców⁷⁵ to należy trzymać, że mianowicie, niewiasta zgadzając się na diabelską pokusę zapragnęła wiedzy i wzniosłości na sposób Boga.

Niemniej zapragnęła doznać słodczy drzewa zakazanego, a w końcu popadła w przekroczenie przykazania, i nie zadowolila się tym, to jest swoim przekroczeniem, lecz podała owoc zakazanego drzewa mężowi, doprowadzając żeby zjadł. On nie chcąc uciechy niewiasty zasmucić, niewiasty nie zgañił, lecz raczej dał zgodę źle radzącej, a jedząc ten miły owoc, stał się przestępcą przykazania Bożego.

et sic Vterque prostratus est. per inobedienciam et illectus est per gulam quia. vterque est erectus per superbiam et sic vterque dum inordinate erexit se supra. se cecidit miserabiliter infra se a statu .scilicet. innocencie et gracie ad statum culpe et miserie, in quo statu vir et mulier statim post culpam senserunt penam rebellionis et erubescencie in carne et ideo ad cooperiendum verenda fecerunt sibi perisomata,

Postea uero diuino iudicio vir incurrit penam laboris et angustie penam. famis et indigencie penam mortis et incineracionis Iuxta quod dicit scriptura Maledicta terra in opere tuo etc.

Mulier duplicata est pena nam. Inflicta est ei penalitas multiplicium erumpnarum in conceptu. pena dolorum In partu .pena. quoque subieccionis ad virum in convictu et hoc factum fuit quia peccatum a muliere exordium sumpsit

Et sic apparet quod satis grauius fuit punitum⁷⁶ peccatum inobediencie primorum parentum licet fuerit facilliter perpetratum.

Hec hucusque de rerum creacione ac condicione et hominis preuaricacione habentur diffuse in libro secundo sententiarum

Q

Nunc mouende sunt alique questiones

Primo queritur quare deus voluit mundum [k.21vd] creare.

Respondetur quod ideo quia placuit sue potentissime uoluntati .que. est causa. suprema. omnium .que. facit ultra quam alia causa simpliciter non est querenda.

Causa. autem congruitatis potest dici quod hoc ideo fecit ut suam ostenderet bonitatem et creatura⁷⁹ sibi seruiendo. inde haberet utilitatem ut supra. dictum est.

I tak oboje zostali obaleni przez nieposłuszeństwo i skuszeni przez łakomstwo, bo oboje wywyższyli się przez pychę. I tak oboje gdy bez ładu wywyższyli się ponad siebie, nędznie upadli w sobie: ze stanu niewinności i łaski w stan winy i nędzy, w którym to stanie mężczyzna i niewiasta zaraz po grzechu odczuli karę buntu i wstydu w ciełe i dlatego dla okrycia nagości zrobili sobie zasłony.

Potem zaś sądem Bożym mężczyzna zaciągnął karę pracy i trudu, karę głodu i nędzy, karę śmierci i spopielenia, według tego, co mówi Pismo: *Przeklęta będzie ziemia w dziele twoim*⁷⁷ itd.

Niewieście kara została zdwojona, gdyż nałożona jej jest kara wielu utrapień w poczęciu, kara boleści w porodzie, kara też poddania mężowi we współżyciu, a to stało się, gdyż grzech wziął początek od niewiasty.

I tak widać, że dość ciężko ukarany został grzech nieposłuszeństwa pierwszych rodziców, chociaż łatwo został popełniony.

To dotychczasowe o stworzeniu i stanie rzeczy oraz sprzeciwie człowieka jest obszernie w Drugiej Księdze Sentencji⁷⁸.

Teraz trzeba poruszyć niektóre zagadnienia.

Po pierwsze: pyta się: Dlaczego Bóg zechciał świat stworzyć?

Odpowiada się, że dlatego, gdyż spodobało się jego najpotężniejszej woli, która jest najwyższą przyczyną wszystkiego co czyni, poza którą innej przyczyny nie należy szukać.

Gdy zaś chodzi o stosowność, można powiedzieć, że uczynił to dlatego, by okazał swą dobroć, a stworzenie służąc mu, miało stąd pożytek, jak wyżej powiedziano.

⁷⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁷ Rdz 3,17.

⁷⁸ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 2, d. 1-44 (t. 1, s. 329-547).

⁷⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Secundo queritur quare deus prius non creavit mundum quam creavit

Respondetur quod sibi non placuit.

Tercio queritur quid deus ante mundi creacionem fecit et in quo habitavit ex quo neque celum nec sanctos habuit

Respondetur quod ipse sibi semper sufficiens est et fuit et ad extra nichil egit ante mundi creacionem

Sed ad intra deus pater. ab eterno filium suum vnigenitum generavit qui vna. secum tamquam vnum principium spiravit spiritum sanctum.

Quarto queritur quare deus non fecit res indefectibiles

Respondetur quod ideo. quia nulla creatura potest esse simpliciter loquendo indefectibilis. Hoc enim solius dei est qui non indiget ab alio sustentari aut conseruari

Deus ergo si faceret res indefectibiles faceret eos deos et tolleret sibi libertatem qua liber est eas conseruare uel. non conseruare ymmo necessitaret se et alligaret ad eas immutabiliter conseruandum quod est inconueniens maximum sed quia potest eas conseruare uel non conseruare ex libertate uoluntatis sue ideo est necesse eas defectibiles esse et posse deficere, eciam si nuncquam deficiant, nec potest eas dominus deus facere indefectibiles.

quod ergo defectibiles sunt non est domino deo imputandum quia nuncquam dedit eis aliquam dispositionem ratione cuius defectibiles sint sed quia creatura. de nihilo facta ita. in se defectibilis est, eo quod creatura est de nichilo. facta et potest in nihilum redire

Sicut non esset imputandum docenti puerum loqui. qui esset impedita lingue talis [k.22a] puer. doctus loqui nichilominus impedita loqueretur. licet non esset doctus a magistro ut impedita loqueretur

Po drugie pyta się: Dlaczego Bóg nie stworzył świata wcześniej niż stworzył?

Odpowiada się, że mu się nie podobało.

Po trzecie pyta się: Co Bóg czynił przed stworzeniem świata i w czym mieszkał, skoro nie miał ani nieba, ani świętych?

Odpowiada się, że sam sobie zawsze był i jest wystarczający, a przed stworzeniem świata niczego nie czynił na zewnątrz.

Natomiast na zewnątrz Bóg Ojciec odwiecznie Syna swego jednorodzonego zrodził, który wraz z nim, jako jedna zasada, tchnął Ducha Świętego.

Po czwarte pyta się: Dlaczego Bóg nie stworzył rzeczy niezawodnych?

Odpowiada się, że dlatego, gdyż żadne stworzenie nie może być mówiąc wprost niezawodne. To bowiem należy do Boga samego, który nie potrzebuje być przez innego podtrzymany lub zachowany.

Gdyby więc Bóg czynił rzeczy niezawodne, czyniłby je bogami, a sobie odbierałby wolność, przez którą ma swobodę zachować je, lub nie zachować. Co więcej zmuszałby się i zobowiązywał do niezmiennego ich zachowania, co jest jak najbardziej niestosowne, lecz ponieważ z wolnej swej woli może je zachować lub ich nie zachować, przeto konieczne jest, by one były zawodne i mogły zawieść, nawet gdyby nigdy nie zawiodły, i nie może ich Pan Bóg uczynić niezawodnymi.

Że więc są zawodne nie należy zarzucać Panu Bogu, bo nigdy nie dał im jakiegos ustroju, ze względu na który byłyby zawodne, lecz ponieważ stworzenie z nicości uczynione, tak w sobie jest zawodne; dlatego że stworzenie jest uczynione z nicości, może do nicości powrócić.

Tak jak nie należałoby zarzucać uczącemu mówić chłopca, który byłby spletanego języka, że taki chłopiec uczony mówić, mówiłby jednak płacząc się, chociaż nie był uczony przez nauczyciela, by płacząc się mówił.

Sicut faciens ciphum .de. ligno. foraminoso facit ciphum esse sed non facit eum foraminosum esse, sic dominus deus facit res esse sed non facit eas defectibiles esse licet defectibiles sint.

Quinto queritur quare. non fecit res meliores. quam sint

Respondetur. quod ideo quia hoc placuit voluntati sue. Et si faceret res .ita. bonas adequate sicut potest exhauriret potentiam suam.

Sexto queritur. quare deus permisit homines et angelos .ita. cito cadere sicut ceciderunt.

Respondetur. ut ostenderentur defectibiles esse ab origine Et si per vnum diem mensum uel. annum stetissent et tunc cecidissent eadem esset questio quare tunc permisisset cadere.

Septimo queritur quare. deus permittit quod plures sint mali. quam boni. plures infideles quam fideles.

Respondetur quod hoc facit propter tria
primo ut ecclesie defensio ascribatur deo.

Secundo ut homines non confidant in defensione sua Jeremie xvij Maledictus homo qui ponit carnem⁸⁰ brachium suum.

Tercio ut detur intelligi. bonos ex gracia subsistere non ex natura Psalmista Cum essent in numero breui paucissimi et incolae eius pertransierunt. de gente. in gentem. Ad populum alterum. Non reliquid hominem nocere etc.

R

Hic quoque eliciuntur errores
Primus est insipientis qui dicit deum non esse

Jak robiący kubek z drewna porowatego, sprawia, że jest kubek, a nie sprawia, że jest porowaty, tak Pan Bóg sprawia, iż rzeczy są, a nie sprawia, że są zawodne, chociaż zawodne są.

Po piąte pyta się: Dlaczego nie uczynił rzeczy lepszych niż są?

Odpowiada się, że dlatego, gdyż to podobą się jego woli. A gdyby uczynił rzeczy dokładnie tak dobre, jak może, wyczerpałby moc swoją.

Po szóste pyta się: Dlaczego Bóg dopuścił, że ludzie i aniołowie tak szybko upadli, jak upadli.

Odpowiada się: Aby okazało się, że są zawodni od początku. A gdyby stali przez jeden dzień, miesiąc lub rok i wtedy upadli, to samo byłoby pytanie, dlaczego wtedy dopuścił, że upadli.

Po siódme pyta się: Dlaczego Bóg dopuszcza, że więcej jest złych niż dobrych, więcej niewiernych niż wiernych?

Odpowiada się, że czyni to z powodu trojga:

Pierwsze: by obrona Kościoła przypisywana była Bogu.

Drugie: by ludzie nie ufali swej obronie Jr 17: *Przeklęty człowiek, który... czyni ciało ramieniem swoim*⁸¹.

Trzecie: by można pojąć, że dobrzy istnieją z łaski, nie z natury. Psalmista: *Gdy byli w małej liczbie, bardzo nieliczni i jako przybysze w niej, i przechodzili od narodu do narodu. Do ludu innego. Nie dopuścił człowiekowi szkodzić*⁸² itd.

Tu też wydobywają się błędy.

Pierwszy jest niemądrego, który mówi, że Boga nie ma.

⁸⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁸¹ Jr 17,5.

⁸² Por. Ps 104,12-14.

Hic error est magna insania quia negat esse conseruatore[m] suum et omnium a quo omni die sustentatur .et. recipit beneficia.

Hunc errorem omnes homines debent persequi. quia inhonorat patrem eorum .scilicet. deum qui est pater omnium

tales etiam sunt demonibus deteriores Nam demones [k. 22b] deum credunt esse et contremiscunt Jacobi secundo.

Secundus est dicendum plures esse deos contra quos deuteronomii vj^o. audi israel deus tuus vnus est.

hij variantur secundum diuersitatem ydolatrie Nam sunt decem species ydolatrie in quas insanissimi homines dei virtutem. et gloriam transtulerunt.

Prima omnium est cultura demonum,

Secunda est stellarum,

Tercia ele [[mosinarum]] mentorum,

Quarta ydolorum.

Quinta ymaginum,

Sexta figurarum <signorum>⁸³,

Septima verboum et nominum,

Octaua temporis et parcium eius,

Nona initorum et inicialium.

<Decima est inuencionum et rerum inuencialium>⁸⁴

Est autem ydolaria quando cultus soli deo debitus creature exhibitur

demonum ydolaria ex hoc est orta. quia homines decepti existimabant. demones habere potestatem in corpore humano et elementa,

Secundo quia predixerunt aliqua futura,

Tercio quia faciunt insolita. que imperiis apparent esse miracula,

Ten błąd jest wielkim obłądem, bo przeczy, że jest zachowawca jego oraz wszystkiego, przezeń każdego dnia jest wspierany i odeń otrzymuje dobrodziejstwa.

Ten błąd wszyscy ludzie winni prześladować, gdyż znieważa ich Ojca, mianowicie Boga, który jest Ojcem wszystkich.

Tacy też gorsi są od demonów, gdyż: *Demony wierzą, iż Bóg jest, i drżą* (Jk 2,19).

Drugi jest mówiących, że wielu jest bogów. Przeciw nim Pwt 6: *Stuchaj Izraelu! Pan Bóg nasz, Pan jeden jest*⁸⁵.

Ci różnią się według różności bałwochwalstwa. Jest bowiem dziesięć rodzajów bałwochwalstwa, na które obłądni ludzie przenieśli moc i chwałę Boga.

Pierwszy ze wszystkich to cześć demonów.

Drugi to gwiazd.

Trzeci: żywiołów.

Czwarty: bożków.

Piąty: obrazów.

Szósty: figur <znaków>.

Siódmy: słów i imion.

Ósmy: czasu i jego części.

Dziewiąty: zaczętych i początkowych.

Dziesiąty: znalezień i znalezisk.

Bałwochwalstwem jest, gdy cześć należna Bogu samemu, oddawana jest stworzeniu.

Bałwochwalstwo demonów z tego powstało, że ludzie oszukani myśleli, iż demony oraz żywioły mają moc nad ludzkim ciałem.

Po drugie, gdyż zapowiadali niektóre zdarzenia przysze.

Po trzecie, ponieważ czynią osobliwości, które prostakom zdają się cudami.

⁸³ Rękopis krakowski: signorum.

⁸⁴ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

⁸⁵ Pwt 6,4.

Quarto quia manifestant ocula. ut furta .per. inspeccionem specula. aut unguis uel. alio modo etc

Stellarum ydolatria ex hoc uenit quod dicunt constellationes causare bonos mores uel. malos .sapienciam uel .ignoranciam in hominibus et diuersitates legum et secretorum quod patet esse falsum. quia non est homo creatus propter stellas sed e contra, turpe eciam est. quod creatura rationalis .scilicet. homo se subdit creature irrationali.

Elementorum idolatria et precipue ignis ex hoc uenit quia. uehemens est. ex accione et in altum ascendit et in aere fiunt tonitrua terribilia

Idola. adorabantur quandoque propter se quandoque propter celestes formas et aliquando propter spiritus qui in eis dabant responsa.

Imaginum ex hoc uenit quod aliquis prepotens nimis dolens de. morte patris uel alterius fecit illi [k.22vc] ymaginem et concessit uenientibus ad eam .graciam. uel libertatem.

Figurarum <signorum>⁸⁶ ex hoc uenit quod aliqui credebant figuras <signa>⁸⁷ stigmata .et. inpressiones habere aliquam diuinam uirtutem uerborum et nominum quia tantam .uirtutem .malifici. credebant inesse uerbis ut eorum auditu. occiderent homines et iumenta. Ita malifici horis. diebus mensibus. et annis. mirificam atribuebant uirtutem.

Idolatria iniciorum uenit⁸⁸ ex hoc quod dixerunt res inceptas. in tali hora .puta. prima. diei uel in tali die aut mense etc esse for-

Po czwarte, ponieważ wyjawiają rzeczy tajemne, jak kradzieże przez wejście w zwierciadło lub kopyto, albo innym sposobem itd.

Bałwochwalstwo gwiazd stąd pochodzi, że mówią, iż konstelacje powodują obyczaje dobre lub złe, mądrość lub niewiedzę u ludzi, i różnaitość praw oraz tajemnic, co wiadać, że jest błędne, gdyż nie człowiek stworzony jest dla gwiazd, lecz odwrotnie. Wstrętne także jest, iż stworzenie rozumne, mianowicie człowiek, poddaje się stworzeniu nierozumnemu.

Bałwochwalstwo żywiołów, a zwłaszcza ognia, pochodzi stąd, że jest skuteczny w działaniu i wstępuje w górę, a w powietrzu powstają straszne grzmoty.

Bożki wielbione były niekiedy w samych sobie, niekiedy dla postaci niebiańskich, a czasem z powodu duchów, które w nich dawały odpowiedzi.

Obrazów pochodzi stąd, że jakiś przepożęzny bardzo bolejąc nad śmiercią ojca, albo kogoś innego, zrobił mu obraz i do niego przychodzącym udzielał łaski albo wolności.

Figur <znaków> pochodzi stąd, że jacyś wierzyli, iż figury <znaki>, piętna i znamiona mają jakąś boską moc słów i imion, bo czarownicy wierzyli, iż tak wielką moc mają słowa, że ich słyszeniem zabijają ludzi i zwierzęta. Tak czarownicy przyznawali moc dziwotwórczą godzinom, dniom, miesiącom i rokom.

Bałwochwalstwo początków pochodzi z tego, że mówili, iż rzeczy zaczęte o takiej godzinie, na przykład pierwszej dnia, albo

⁸⁶ Rękopis krakowski: signorum.

⁸⁷ Rękopis krakowski: signa.

⁸⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

tunatas, et alia hora. die etc. esse infortunatas.

Idolatria inuencionum et inuencialium rerum est quando creditur. fortunium uel. infortunium homini euenire ex re inventa. Ideo vetule dicunt quod melior sit inuencio modici ferri quam multi auri, et fortunatissimam credunt esse inuencionem acus. [acus] et melior. est oboli quam denarij.

et de istis ydolatrijs et diuinacionibus uide in decreto .canone xxvj^o.

Tercius error est dicendum partes mundi inferiores esse factas ab angelo bono uel a dyabolo. aut aliquam creaturam esse factam ab alio principio quam. a deo

omnium illorum error. patet per id Johannis primo Omnia per ipsum facta sunt.

Per idem reprobatur error dicendum corporalia .esse a dyabolo. et spiritualia a deo.

Quartus error est⁹⁰ dicendum bonos angelos non .esse a deo creatos sed sibi esse coeternos .contra. hoc est id Romanorum xj Ex ipso per ipsum et in ipso sunt omnia Actuum xiiij Conuertimini ad deum uiuum qui. fecit celum et terram et omnia que. in eis sunt dans de celo pluuiam et tempora fructifera.

Quintus [k.22vd] error .est dicendum animas simul cum angelis creatas uel eas omnes in principio cum Ade anima .creatas uel .animas esse de natura dei, contra hoc dicit glosa super illo Psalmo qui fixit sigillatim corda eorum ut supra dictum est.

⁸⁹ J 1,3.

⁹⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁹¹ Rz 11,36.

⁹² Por. Dz 14,14-17.

⁹³ Ps 33 (32),15.

takiego dnia, albo miesiąca itd., są szczęśliwe, a innej godziny, dnia itd., są nieszczęśliwe.

Bałwochwalstwo znalezień i znalezisk zachodzi, gdy wierzy się, że szczęście lub nieszczęście wychodzi człowiekowi z rzeczy znalezionej. Dlatego staruszki mówią, że lepiej znaleźć trochę żelaza niż wiele złota, a za najbardziej szczęśliwe uważają znalezienie igły; i lepsze jest obola niż denara.

A o tych bałwochwalstwach oraz wróżbach zobacz w Dekrecie (Gracjana) kanon 26.

Trzeci błąd jest mówiących, że niższe części świata zostały uczynione przez anioła lub przez diabła, albo że jakieś stworzenie zostało uczynione przez inną zasadę niż przez Boga.

Błąd tych wszystkich widać przez owo pierwszego rozdziału Jana: *Wszystko przez nie się stało*⁸⁹.

Tym samym odrzuca się błąd mówiących, że cielesne są od diabła a duchowe od Boga.

Czwarty błąd jest mówiących, że dobrzy aniołowie nie zostali przez Boga stworzeni, lecz są mu współwieczni. Przeciw temu jest to Rz 11: *Z niego, i przez niego, i w nim jest wszystko*⁹¹. Dz 14: *Abyscie nawrócili się do Boga żywego, który uczynił niebo, i ziemię, i morze, i wszystko, co na nich jest dając deszcze i czasy urodzaju*⁹².

Piąty błąd jest mówiących, że dusze razem z aniołami stworzone, albo że one wszystkie na początku z duszą Adama stworzone, albo że dusze są z natury Boga. Przeciw temu przemawia glosa do owego Psalmu: *Który uformował każde z osobna serce ich*⁹³, jak wyżej powiedziano.

S

Vnde est notandum quod deus sex modis agit,

primo creando aliquid ex nihilo nullo subiecto presupposito.

Secundo fingit animam rationalem de nichilo presupposita tamen materia disposita .scilicet. corpore organizato. et iste modus est ad supplecionem cursus naturalis.

Tercio producit aliqua. graciosae in mente. per se preter cursum nature. ut miracula .et gracias gratum facientes et virtutes theologicas.

Quarto coagit uoluntati agentis .ut producat cum ea .eundem actum meritorium nec per hoc efficit ineuitabilitatem actus humani.

Quinto deus agit conseruando et sustentando causas alias a se quarum actus deus non ageret nisi eos iste cause agerent.

Sexto deus agit omnia conseruando. sustentando et disponendo. sic actum peccati quoad eius substantiam. conseruat et sustentat Auctor tamen peccati non est, quia actum peccati conseruat approbat et auctorisat solum quoad eius substantiam non quoad eius difformitatem

Sequitur de secundo articulo etc

Dlatego trzeba zapamiętać, że Bóg działa sześcioma sposobami.

Pierwsze; stwarzając coś z niczego, nie podkładając żadnego podmiotu.

Drugie: tworząc duszę rozumną z nicości, podkładając jednak materię przygotowaną, mianowicie ciało z narządami i ten sposób jest na dopełnienie przyrodzonego biegu.

Trzecie: wyprowadza sam coś łaskawie w duszy, poza biegiem natury, jak cuda, łaski czyniące miłym i cnoty teologiczne.

Czwarte: współdziała z wolą działającą, by wykonać z nią ten sam czyn zasługujący, a przez to nie powoduje niezbędności czynu ludzkiego.

Piąte: Bóg działa zachowując i podtrzymując przyczyny inne od siebie. Ich czynów Bóg by nie działał, gdyby te przyczyny ich nie działały.

Szóste: Bóg działa zachowując, podtrzymując i rozrządzając wszystko. Tak zachowuje i podtrzymuje czyn grzechu co do jego substancji. Nie jest jednak sprawcą grzechu, gdyż czyn grzechowy zachowuje, zatwierdza i sprawia tylko co do jego substancji, a nie co do jego ułomności.

Następuje o drugim artykule itd.

ARTYKUŁ DRUGI

[k.22vd] **Post hominis** lapsus necessarium erat remedium ut homo redimeretur. per dominum nostrum ihesum christum mediatorem dei et hominum qui incarnatus non fuisset ut pie creditur Si homo lapsus non fuisset dicente eodem salvatore Matthei viiij Non est opus valente medico sed male habentibus.

Vnde Augustinus Tolle morbum et nulla erit causa medicine hoc dictum sanctorum dictis magis concordat. deum honorat. incarnationis beneficium commendat [k. 23a] et affectum fidelium [[commendat]] magis inflammat¹ ad regraciandum

Qui inflammatus fuit in patribus ad petendum ut incarnaretur filius dei. Dicentes Veni domine et noli tardare relaxa. facinora. plebis tue. israel Veni domine ihesu Apokalypsis. ultimo. Veni adiuuando. infirmitatem nostram peccata. nostra tollendo et ad tibi seruiendum confortando

B

Consequenter ergo fidelis christianus dicit Credo in ihesum christum filium eius vnicum dominum nostrum

Sed numquid sic dicendo credit in alium quam in deum patrem

Respondetur. bene credit in alium a patre quia. credit in filium qui est alius a patre sed non credit in alium deum a deo⁶ patre. quia sunt ambo vnus deus

Po upadku człowieka konieczny był lek, aby człowiek został odkupiony przez Pana naszego Jezusa Chrystusa, *Pośrednika między Bogiem i ludźmi*², który nie zostałby wcielony, jak pobożnie się wierzy, gdyby człowiek nie upadł. Bo mówi tenże sam Zbawiciel w Mk 9: *Nie potrzeba zdrowym lekarza, ale źle się mającym*³.

Stąd Augustyn: Usuń chorobę, a nie będzie żadnej potrzeby lekarstwa⁴. To powiedzenie bardziej zgadza się z wypowiedziami świętych, wielbi Boga, zaleca dobrodziejstwo wcielenia, i bardziej zapala uczucie wiernych do dziękczynienia.

On zapalony był w ojcach do błagania, by wcielił się Syn Boży. Mówiąc: „Przybądź Panie i nie zwlekaj, zgładź występki ludu twego, Izraela. *Przyjdź, Panie Jezu!*”⁶ Apokalipsy ostatni. Przybądź naszą słabość wspierając, nasze grzechy usuwając, a do służenia tobie wzmacniając”.

Stosownie przeto wierny Chrześcijanin mówi: Wierzę w Jezusa Chrystusa, Syna jego jedynego, Pana naszego.

Lecz czy tak mówiąc wierzy w innego niż Bóg Ojciec?

Odpowiada się: Słusznie wierzy w innego od Ojca, ponieważ wierzy w Syna, który jest inny od Ojca. Lecz nie wierzy w Boga innego od Boga Ojca, gdyż obaj są jednym Bogiem.

¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

² Por. 1 Tm 2,5.

³ Mt 9,12.

⁴ Zob. Clemens Araneus, *Sermo vicesimus primus*, w: *Sacri sermones R. P. F. Clementis Aranei Ragusei, Brixiae apud Petrum Mariam Marchettum 1586*, s. 499.

⁵ Ap 22,20.

⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Per ihesum intelligitur natura diuina, quia ihesus interpretatur .saluator. Mathei primo. Ipse saluum facit populum suum a peccatis eorum.

per christum intelligitur natura humana, quia christus interpretatur vnctus, christus dominus est vnctus oleo gracie diuine in tanta plenitudine ut possit⁷ alijs graciam influere

Psalmista vnxit te deus tuus oleo leticie etc Johannis primo Vidimus eum plenum gracia et veritate Ibidem de plenitudine eius omnes accepimus graciam pro gracia.

Vnde est sciendum quod Christi humanitati triplex est gracia communicata. Diuine enim nature non datur gracia sed ipsa habet omnem graciam communicare que nature humane in christo contulit graciam persone singularis graciam vnionis. et graciam capitatis.

Per primam graciam habuit a principio conceptionis sue omnis culpe immunitatem quia numquam peccauit nec vnquam peccare potuit.

Et (sic)¹¹ habuit graciam ipsum sanctificantem et ipsum in sanctitate confirmantem ut esset ydoneus et sufficiens ad **[k.23b]** reconciliandum genus humanum

per graciam vnionis .qua. diuina natura et humana .natura. sunt in christo vnite est dignus non solum felicitate glorie verum etiam adoracione que est cultus reuerencie soli deo debite et hec est gracia super graciam. quod natura humana per illam benedictam et ineffabilem vnionem in tantum exaltata .est. quod extolli alcius non potest.

Et dicit Augustinus in libro de predestinatione sanctorum et ideo humana natura ut deitati vnita est adoracione latric veneranda

Przez Jezusa pojmuje się naturę Bożą, bo Jezus tłumaczy się: Zbawiciel u Mt 1. *On zbawi lud swój od grzechów ich*⁸.

Przez Chrystusa pojmuje się naturę ludzką, bo Chrystus tłumaczy się: Namaszczony. Chrystus Pan namaszczony jest olejem łaski Bożej w takiej pełni, by mógł łaskę innym wlewać.

Psalmista: *Namaścił cię Bóg twój olejkiem wesela*⁹, itd. W J 1: *Widzieliśmy go pełnego łaski i prawdy. Z pełności jego wszyscyśmy otrzymali łaskę za łaskę*¹⁰.

Dlatego należy wiedzieć, że człowieczeństwu Chrystusa udzielona została trojaka łaska. Boskiej bowiem naturze łaska nie jest dawana, lecz ona ma udzielać wszelkich łask, których udzieliła ludzkiej naturze w Chrystusie: szczególnej łaski osoby, łaski zjednoczenia i łaski głowy.

Przez pierwszą łaskę miał od początku swego poczęcia wolność od wszelkiej winy, gdyż nigdy nie zgrzeszył i nigdy zgrzeszyć nie mógł.

I tak miał łaskę go uświęcającą i utwierdzającą go w świętości, by był zdolny i wystarczający do pojednania rodzaju ludzkiego.

Przez łaskę zjednoczenia ponieważ Boska natura i ludzka natura są w Chrystusie związane, godny jest nie tylko szczęśliwości chwały, lecz także uwielbienia, które jest czią uszanowania Bogu samemu należnego, i to jest łaska nad łaską, że natura ludzka przez to błogosławione i niewymowne zjednoczenie tak bardzo jest wzniesiona, że wyżej wzniesiona być nie może.

I mówi Augustyn w księdze „De predestinatione sanctorum”¹², że dlatego ludzka natura jako zjednoczona z Bóstwem, winna być czczona kultem uwielbienia.

⁷ Wg rękopisu krakowskiego.

⁸ Mt 1,21.

⁹ Ps 45 (44),8.

¹⁰ J 1,14.16.

¹¹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹² Por. Augustinus, *De predestinatione Sanctorum liber unus*, PL 44, 959-992.

Et dico nominanter ut deitati vnita. quia ut in se considerata .sic est creatura. et adoracione iperdulie veneranda

De hoc habetur libro tercio sententiarum distincione nona

Per terciam graciam .scilicet. capitis christus influit motum et sensum in vniuersos . qui ad eum accedunt per fidem .rectam. uel per fidei sacramenta .siue aduentum christi precesserint siue subsequuntur aut subsecuti sunt omnes enim sunt membra christi et ipse eorum capud.

sicut ergo vniuersa membra in homine. recipiunt influenciam motus et sensus a capite, sic omnes homines quibus gracia diuina applicatur. applicata est uel applicabitur cum christo faciunt vnum corpus mysticum et recipiunt sensum et motum spiritualem ab vno .capite christo influente. et habundancia. et plenitudine sua .qua. in gracia habundat sicut capud corporale super cetera membra. sensuum plenitudinem.

C

Consequenter in hoc secundo articulo dicitur filium eius.

Notandum quod filius secunda persona in diuinis nominatur multis nominibus ut ex multis [k.23vc] similitudinibus in noticiam, diuinam possemus peruenire aliqualem (vna)¹⁴ enim non sufficit nec omnes quia omnis similitudo in creaturis reperta. est maior .dissimilitudo cum creatore quam similitudo. Nimirum quia creator et creatura distant inter se diffinite non quidem locorum distancia sed in perfeccione et virtute

Vt ergo filius dei ostendatur patri celesti omnino similis¹⁵ dicitur. Ymagō

A powiadam dosłownie: „jako zjednoczona z Bóstwem”, gdyż rozważana w sobie jako stworzenie winna być czczona kultem nadwysławienia. [hiperdulia - przyp.red.]

O tym jest w Trzeciej Księdze Sentencji, dystynkcji dziewiątej¹³.

Przez trzecią łaskę, mianowicie głowy, Chrystus wlewa ruch i myślenie we wszystkich, którzy do niego przychodzą przez szczerą wiarę, albo przez sakramenty wiary, czy poprzedzili przyjsie Chrystusa, czy następują, albo nastąpili, bo wszyscy są członkami Chrystusa, a on ich Głową.

Jak więc wszystkie członki w człowieku otrzymują wpływ ruchu i myślenia z głowy, tak wszyscy ludzie, którym łaska Boża jest udzielana, została udzielona lub będzie udzielona, z Chrystusem czynią jedno ciało mistyczne i otrzymują ruch oraz myślenie duchowe od jednej Głowy wpływającej, Chrystusa, a z jej obfitości i pełni, którą w łasce obfituje jak cielesna głowa ponad pozostałe członki, pełnię zamyśleń.

Następnie w tym drugim artykule mówi się: Syna jego.

Należy zapamiętać, że Syn, druga Osoba w Bogu, nazywana jest wielu imionami, byśmy z wielu podobieństw mogli dojść do jakiejś Bożej znajomości. Jedno bowiem, ani wszystkie, nie wystarczą, bo każde podobieństwo znalezione w stworzeniach jest większym niepodobieństwem do twórcy niż podobieństwem. Mianowicie gdyż Stwórca i stworzenie odstają od siebie nieskończenie, zaiste nie odległością miejsc, lecz w doskonałości i mocy.

Aby więc Syn Boży ukazany był całkiem podobny Niebieskiemu Ojcu, nazywany jest: Obraz.

¹³ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 9 (t. 2, s. 152-155).

¹⁴ Dodano z rękopisu krakowskiego.

¹⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

et (ut)¹⁶ ostendatur sibi, coeternus dicitur splendor patris Ebreorum primo (qui cum sit splendor glorie et figura substantie eius¹⁷.

Vt ostendatur inmaterialiter genitus dicitur verbum, Johannis primo In principio erat verbum etc.

Et ut ostendatur patri consubstantialis .et cum eo esse eiusdem nature dicitur filius

Rursus ymago nominat filium ut similitudinem patris patris conformem

Verbum ut similitudinem intellectualem,

Filius uero ut similitudinem connaturalem

Multa. alia filius habet nomina. substantialia. attributa. uel appropriata. de quibus modo non est dicendum per singula, sed de verbo eterno. est aliquid dicendum.

Vnde est dicendum quod deus est natura intellectualis et libere agens que. seipsam actu .simplicissimo. semper intellexit et intelligendo se verbum produxit et sibi similem per omnia generauit ut dicit Augustinus in libro de cognitione vere vite et quindecimo libro de trinitate.

Et quia se intelligendo cognoscit se summe bonum et summum bonum similiter et filium cognoscit esse summum bonum Ideo summe diligit ipsum .et rediligitur. summe a filio .et sic sunt vnum uel. quasi vnum principium spiritus sancti .productivum qui est nexus amoris. patris et filij.

Pater ergo producit filium naturaliter quia .naturaliter. intelligit seipsum et producit spiritum sanctum voluntate. [k.23vd] quia diligendo producit, dilectio autem est actus voluntatis.

¹⁶ Dodano z rękopisu krakowskiego.

¹⁷ Poprawiono wg rękopisu krakowskiego.

¹⁸ Hbr 1,13.

¹⁹ J 1,1.

²⁰ Por. Augustinus, *De Cognitione verae vitae*, PL 40, 1005-1032.

²¹ Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber XV,10-11, PL 42, 1069-1073.

A żeby ukazany był jemu współwieczny, nazywany jest Jasność Ojca, Hbr 1: *Który będąc jasnością chwały i odbiciem istoty jego*¹⁸.

Żeby ukazany był niematerialnie zrodzony, nazywany jest Słowo, wg J 1: *Na początku było Słowo*¹⁹ itd.

A żeby ukazany był Ojcu współistotny, i że jest tej samej z nim natury, nazywany jest: Syn.

Znów „Obraz” nazywa Syna jako podobieństwo Ojca, Ojcu współkształtne.

„Słowo” jako podobieństwo umysłowe.

„Syn” jako podobieństwo współnaturalne.

Wiele innych imion ma Syn: substancjalne, przymiotne, albo przyswojone, o których teraz nie mamy mówić z osobna, lecz o Słowie Odwiecznym należy coś powiedzieć.

Powiedzieć więc trzeba, że Bóg jest naturą umysłową i swobodnie działającą, która siebie samą najprostszym czynem zawsze pojmowała, a pojmując się wydała Słowo i podobnego sobie we wszystkim zrodziła, jak powiada Augustyn w księdze „De cognitione vere vite”²⁰ oraz w piętnastej księdze „De Trinitate”²¹.

A ponieważ pojmując siebie. poznaje siebie najwyżej dobrego oraz Dobro Najwyższe, podobnie poznaje że i Syn jest najwyżej dobry i dlatego najwyżej go miłuje i wzajem przez Syna najwyżej jest miłowany. A tak są jedną, lub jakby jedną zasadą, wydającą Ducha Świętego, który jest węzłem miłości Ojca i Syna.

Ojciec przeto wydaje Syna z natury, bo z natury poznaje siebie samego, a Ducha Świętego wydaje z woli, bo wydaje miłując, a umiłowanie jest aktem woli.

D

Ultimo est sciendum quod triplex est verbum [[in]]creatum .scilicet. mentale vocale et ens factum aut factibile

Vnde mentale verbum est .conceptus mentis. interior perfecte formatus et determinatus et hic uel talis conceptus dicitur a philozophis .diffinitio. rei[[j]] apud uero theologos dicitur verbum.

Verbum autem vocale dicitur denominatiue inquantum significat verbum interius in anima formatum, sicut vrina dicitur .sana. quia est sanitatis indicatiua quamuis inproprie Ita verbum vocale dicitur verbum

Sed mentale proprie dicitur verbum et est .ymago. rei concepte sed verbum factum seu operatum non est aliud .nisi. res per verbum primo uel secundo signatum.

Vnde luce ultimo dicitur Et hec sunt verba que locutus sum vobis. Id est hec sunt verborum etc.

Adhuc est plus dicendum et sciendum quod mentale verbum adhuc est [[sciendum]] triplex quia in qualibet natura intellectuali necesse est ponere verbum

Est igitur verbum mentale, aliud humanum, aliud angelicum, et aliud diuinum

de humano dicitur in psalmo, dixit insipiens in corde suo.

De angelico dicitur zacharie primo et luce primo, Et in multis alijs sacre scripture locis dixit angelus.

De uerbo diuino genesis primo dixit deus fiat lux.

Sic dicendo deus dixit verbum eternum [[in]creatum eternum]] increatum et semper perfectum et hoc est conceptus dei patris .vnicus et perfectus quo. se et omnia alia a se perfecte concipit et intelligit per vnicum

W końcu trzeba wiedzieć, że trojaki jest słowo stworzone, mianowicie: myślne, głosowe oraz byt uczyniony, lub możliwy do uczynienia.

Stąd słowo myślne jest wewnętrznym pojęciem umysłu, doskonale uformowanym i określonym, a to lub takie zwane jest przez filozofów określeniem rzeczy, u teologów zaś nazywa się słowem.

Słowo zaś głosowe nazywa się omownie, o ile oznacza słowo wewnątrznie w duszy uformowane. Jak mocz nazywa się zdrowy, bo wskazuje zdrowie, chociaż niewłaściwie. Tak słowo głosowe nazywa się słowem.

Lecz myślne właściwie nazywa się słowem i jest obrazem rzeczy pojętej, a słowo uczynione lub zdziałane nie czym innym jest, niż rzeczą przez słowo po pierwsze lub po drugie oznaczone.

Dlatego powiedziane jest u Łk w ostatnim: *I te są słowa, które mówiłem do was*²², to jest: To są rzeczy słów itd.

Ponadto trzeba jeszcze mówić i wiedzieć, że także słowo myślne jest trojaki, gdyż w każdej naturze rozumnej konieczne jest zakładać słowo.

Słowo myślne jest więc: inne ludzkie, inne anielskie, a inne Boskie.

O ludzkim powiedziane jest w Psalmie: *Rzekł głupi w sercu swoim*²³.

O anielskim mowa Za 1 i Łk 1 oraz na wielu miejscach Pisma Świętego: *Rzekł anioł*²⁴.

O Słowie Boskim w Rdz 1: *I rzekł Bóg, Niech się stanie światłość*²⁵.

Tak mówiąc, Bóg wypowiedział Słowo Odwieczne, niestworzone i zawsze doskonałe. I to jest pojęcie Boga Ojca, jedyne i doskonałe, którym siebie, i wszystko inne od siebie, doskonale pojmuje i rozumie, przez

²² Łk 24,44.

²³ Por. Ps 14 (13),1.

²⁴ Za 1,12; Łk 1,12.

²⁵ Rdz 1,3.

simplicissimum attamen inmanentem actum

tale verbum diuinum est procedens a patre actu. semper permanens, et in eternum cum patre eiusdem substantie seu .nature. perseuerans et hoc patet bene per illud Ioannis primo In principio erat verbum etc.

E

Ex hijs colligitur triplex differentia verbi diuini et verbi mentalis .creati.

Nam in verbo [k.24a] nostro est multiplicitas quia tot sunt apud nos verba. quot sunt conceptus perfecti et formati. In verbo autem dei. est vnitas quia ibi non possunt esse nisi vnicus conceptus quo dominus deus se et omnia alia a se perfectissime intelligit

Secunda differentia verbum nostrum est successiuum. et est posterius intelligente seu .formante ipsum seu .concipiente ipsum <sed verbum diuinum est cum deo patre formante ipsum seu concipiente ipsum>²⁷ coeternum.

Tercia differentia. verbum nostrum est accidens .sed diuinum est .substantia. quia idem est secundum .naturam. cum patre.

Ex hijs patet quod conceptus .tam. diuine .nature. quam humane antequam per uocem designetur proprie dicitur verbum

et hoc est quod dicit Augustinus .quindecimo. de trinitate Quisquis potest intelligere verbum non solum antequam sonet verum eciam antequam sonorum eius ymagines cogitatione involuantur potest videre aliqualem illius verbi similitudinem de quo dictum est In principio erat verbum.

F

Adhuc est memorie commendandum quod duo specialiter sunt, de ratione verbi diuini

primum quod sit perfecta similitudo illius .cuius est. verbum, et ideo verbum in

jedyny, najprostszycy, jednak wewnętrznycy czyn.

To Słowo Boskie pochodzi od Ojca aktualnie, zawsze trwa i na wieczność, z Ojcem tej samej substancji czyli natury, trwale. I to dobrze widać z owego J 1: *Na początku było Słowo*²⁶ itd.

Z tego wynika trojaka różnica Słowa Boskiego i słowa myślonego, stworzonego.

Gdyż w słowie naszym jest wielość, bo tyle jest u nas słów, ile jest pojęć doskonałych i uformowanych. W Słowie zaś Boga jest jedność, gdyż tam nie może być, jak tylko jedno pojęcie, którym Pan Bóg najdoskonalej pojmuje siebie i wszystko inne od siebie.

Druga różnica: słowo nasze jest kolejne i jest późniejsze od rozumiejącego, czy formującego je, czy pojmującego je, a Słowo Boskie jest współwecne z Bogiem Ojcem je formującym, czy pojmującym.

Trzecia różnica: Słowo nasze jest przypadłością, a Boskie jest substancją, gdyż tożsamo jest według natury z Ojcem.

Z tego widać, że pojęcie tak Boskiej natury, jak ludzkiej, zanim głosem zostanie oznaczone, nazywa się słowem.

I to jest, co mówi Augustyn „De Trinitate”, rozdział 15²⁸, Każdy może zrozumieć, że słowo nie tylko zanim zabrzmie, lecz także zanim obrazy jego dźwięków zostaną objęte myślą, może widzieć jakąś tego słowa podobiznę. O tym mowa jest: *Na początku było Słowo*²⁹.

Nadto trzeba pamiętać, że dwoje szczególnie jest z istoty Słowa Bożego.

Pierwsze, że jest doskonałym podobieństwem tego, czym jest słowem i dlatego

²⁶ J 1,1.

²⁷ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

²⁸ Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber XV,10,19 nn, PL 42, 1071.

²⁹ J 1,1.

diuinis et filius in diuinis sunt idem per omnem modum secundum Augustinum sexto de trinitate .quia procedit sicut viuens ab uiuente in ydemptitate .nature non solum specifica .sed eciam numerali

secundum rationem similitudinis Beatus eciam Augustinus libro quintodecimo .de trinitate ponit similitudinem trinitatis in anima humana secundum .quod mens intelligit seipsam .non secundum .quod intelligit alia .a se, quia quando aliud est intelligens et intellectum tunc verbum non est ratio et similitudo rei intelligentis sed rei intellecte

Secundum est de ratione verbi diuini .quod procedat tamquam conceptus a concipiente ab eo cuius est verbum .et ideo non est omnino et per omnem modum idem cum eo cuius est verbum .quia intellectus non capit quod procedens sit idem [k.24b] per omnem modum cum eo .a quo procedit et ergo est realis distincio inter patrem et filium seu verbum in diuinis non tamen aliud quam filius sed bene alius est pater quam filius suus uel .quam verbum suum.

G

Item potest filij emanacio .et spiritus sancti aliter ostendi.

In deo .qui est summum bonum .ab eterno fuit summa iocunditas .et summa beatitudo. alias non esset nec fuisset .summum bonum.

Sed ubi est summa iocunditas ibi summa caritas .et illa. non potest esse nisi inter plures.

Igitur .ab eterno fuerunt plures .persone inter quas fuit mutua .caritas. illa. fuit perfectissima .quia in bono summo nichil est imperfectum

Caritas autem talis mutua .et perfectissima .inter plures non .potest. pluribus modis.

Słowo w Bogu i Syn w Bogu są tym samym na wszelki sposób, według Augustyna szóstej księgi „De Trinitate”³⁰, gdyż pochodzi jako żyjący od żyjącego w tożsamości natury, nie tylko gatunkowej lecz także liczbowej.

Według zasady podobieństwa święty Augustyn w księdze 15 „De Trinitate”³¹ umieszcza podobieństwo Trójcy w duszy ludzkiej. Zgodnie z tym umysł pojmuje sam siebie nie tak, jak pojmuje coś innego od siebie. Bo gdy coś innego pojmuje i jest pojęte, wtedy słowo nie jest istotą i podobieństwem rzeczy pojmującej, lecz rzeczy pojętej.

Drugie jest o zasadzie Słowa Bożego, które pochodzi jak pojęcie od pojmującego, od tego, czym jest słowem. I dlatego nie jest całkiem i na wszelki sposób tym samym z tym, którego jest słowem. Bo umysł nie pojmuje, że pochodzący jest tym samym na wszelki sposób z tym, od kogo pochodzi. A więc jest rzeczowa różnica między Ojcem i Synem, czyli Słowem w Bogu. Jednak nie czymś innym niż Syn, lecz zaiste kimś innym jest Ojciec niż Syn jego, albo niż Słowo jego.

Można również inaczej ukazać wyłonienie Syna i Ducha Świętego.

W Bogu, który jest Najwyższym dobrem, od wieczności była najwyższa radość i szczęście, inaczej nie jest i nie byłby On najwyższym dobrem

Lecz gdzie jest najwyższa radość, tam najwyższa miłość, a ta może być tylko wśród wielu.

Przeto od wieczności istniało więcej osób, między którymi była wzajemna miłość. (Miłość) ta była najdoskonalsza, ponieważ w dobru najwyższym nie ma nic niedoskonałego.

Taka zaś miłość wzajemna i najdoskonalsza między wieloma nie może mnożyć się

³⁰ Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber VI, 2, 3, PL 42, 924-926.

³¹ Por. Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber XV, PL 42, 1057-1098.

quam tribus plurificari ideo non possunt ibi esse plures quam tres .personae se mutuo summe diligentes videlicet quod sit

primo caritas gratuita .et debita
secundo caritas gratuita et non debita.

Tercio [[fit variari prima ergo caritas est in patre]] sit caritas .non gratuita sed debita, pluribus modis hoc non potest variari.

Prima ergo caritas est in patre qui gratuite diligit filium et spiritum sanctum et non ex debito, quia non procedit ab eis sed ipsi ab eo.

Secunda .caritas. est in filio .gratuite et non ex debito diligit spiritum sanctum sed ex debito et non gratuite diligit patrem a quo procedit.

Tercia .caritas. debetur. spiritui sancto qui non gratuite sed ex debito diligit vtrumque .scilicet. patrem et filium quia ab amobus procedit et spiratur .et nulla. persona procedit uel .emanat ab eo.

Hanc .rationem ponit venerabilis Richardus libro sexto de trinitate

Capiatur declaratio alia et manuduccio in creaturis nam in vna substantia ignis est ignis splendor et calor. Splendor .pro.cedit ab igne et non econuerso. et calor procedit ab utroque .scilicet. igne et splendore [k. 24vc] sicut spiritus sanctus procedit a patre et filio etc

Aliud exemplum in christo sunt tres substantie .scilicet. deitas anima et corpus in vna persona scilicet .filij. igitur multo forcius .tres possunt esse in vna substantia.

Aliud .exemplum in anima nostra vnica .sunt tres .potencie distincte .scilicet. memoria intellectus et voluntas

horum maior. declaratio et ostensio videatur libro primo sentenciarum distinccione secunda et tertia.

więcej niż trzema sposobami, więc nie mogą tam istnieć więcej niż trzy osoby, wzajemnie się najwyżej miłujące, mianowicie gdyż jest to:

pierwsze, miłość darmowa i należna;
drugie, miłość darmowa i nienależna;
trzecie, miłość nie darmowa lecz należna;
na więcej sposobów to nie może się zmieniać.

Pierwsza więc miłość jest w Ojcu, który darmo miłuje Syna i Ducha Świętego, a nie z powinności, bo nie pochodzi od nich, lecz oni od niego.

Druga miłość jest w Synu. Darmo i nie z powinności miłuje Ducha Świętego, a z powinności i nie darmo miłuje Ojca, od którego pochodzi.

Trzecia miłość należy się Duchowi Świętemu, który nie darmo, lecz z powinności miłuje obu, mianowicie Ojca i Syna, bo od obu pochodzi i jest tchniony, a żadna osoba nie pochodzi, ani nie wyłania się z niego.

To rozumowanie przedkłada Czcigodny Ryszard w szóstej księdze „De Trinitate”.

Pojmijcie inne wyjaśnienie i wprowadzenie w stworzeniach: Gdyż w jednej substancji ognia jest: ogień, blask i gorąco. Blask pochodzi od ognia a nie odwrotnie,

a gorąco pochodzi od obu, mianowicie: ognia i blasku, jak Duch Święty pochodzi od Ojca i Syna itd.

Inny przykład: W Chrystusie są trzy substancje, mianowicie: Bóstwo, dusza i ciało w jednej osobie, mianowicie Syna. Więc tym bardziej trzej mogą być w jednej substancji.

Inny przykład: W jednej naszej duszy są trzy różne władze, mianowicie: pamięć, umysł i wola.

Obszerniejsze wyjaśnienie i ukazanie tego zobacz w „Pierwszej Księdze Sentencji”, dystynkcja druga i trzecia³².

³² Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga I, d. 2-3 (t. 1, s. 90-105).

H

Dicitur vnicum nam vnicus est naturalis dei patris filius .secundum id. Ioannis tercio: Sic deus dilexit mundum ut vnigenitum filium suum daret. Quamuis multi filij dei sint adoptiui secundum illud Ioannis primo, dedit eis potestatem filios dei fieri.

J

Consequenter dicitur "Dominum nostrum".

Dei filius vnus cum patre et spiritu sancto .est dominus quia. vnus trium personarum est. dominium.

Dicitur autem noster dominus quia emit nos sanguine suo prima Corinthiorum sexto: Empti enim estis precio magno. Prima petri primo: Auro et argento non redempti estis de vana conuersatione sed precioso sanguine agni incontaminati huic data est omnis potestas in celo et in terra Matthei ultimo et in vestimento suo scriptum Rex regum et dominus dominancium. Apokalypsis xix.

Hec nomina ihesus christus dei filius .sunt valde deuota. et cum magna reuerencia .nominanda. dicente Bernhardo .in sermone. de vigilia natiuitatis domini, nam ihesus non est sine salute, nec christus sine vnccione gracie, nec filius dei sine honore et [[deitate]] hereditate.

Ihesus secundum eundem Barnhardum in sermone quinto decimo .super cantica. Si scribas non .sapit. michi nisi legero. ibi ihesum si legis aut disputas insipidum [k.24cd] est nisi sonuerit ibi ihesus.

Ihesus est. mel in ore. melos in aure. iubilus in corde. hoc est bonum nomen quod invocatum est. super nos nec aliud nomen est datum sub celo hominibus in quo oporteat non saluos fieri Actuum quarto hoc nomen ut predicaretur gentibus sanctus .paulus

Mówi się: "Jedynego", gdyż Syn Boga Ojca z natury jedyny jest, zgodnie z J 3: *Tak Bóg umiłował świat, że Syna swego jednorodzonego dał*³³, choć wielu jest przysposobionych synów Bożych, zgodnie z J 1: *Dał im moc, aby się stali synami Bożymi*³⁴.

Następnie mówi się: "Pana naszego".

Syn Boży jednym z Ojcem i Duchem Świętym jest Panem, gdyż jedno jest trzech Osób panowanie.

Mówi się zaś „Nasz Pan”, gdyż kupił nas krwią swoją, 1 Kor 6: *Jesteście bowiem kupieni za cenę wielką*³⁵. 1 P 1: *Nie złotem albo srebrem zostaliście wykupieni z marnego waszego sposobu życia, ale krwią drogą niepokalanego baranka*³⁶; jemu: *Dana jest wszelka władza na niebie i na ziemi*³⁷, Mt ostatni oraz *I ma na szacie swojej napisane: Król królów i Pan panujących* Ap 19³⁸.

Imiona te: Jezus Chrystus, Syn Boga, są bardzo pobożne i z wielką czcią winny być wymawiane, jak mówi Bernard w kazaniu na Wigilię Bożego Narodzenia, gdyż Jezus nie jest bez zbawienia, a Chrystus bez namaszczenia łaski, ani Syn Boży bez czci oraz dziedzictwa.

Jezus według tegoż Bernarda w piętnastym kazaniu „Super Cantica Cantorum”: *Jeśli piszesz, nie smakuje mi, chyba że przeczytam tam Jezusa. Jeśli czytasz albo rozprawiasz, niesmaczne jest, chyba że zabrzmi tam Jezus.*

Jezus jest miodem w ustach, melodią w uchu, radością w sercu. To jest dobre imię, które wezwane zostało nad nami i *Nie ma innego imienia pod niebem danego ludziom, w którym mielibyśmy być zbawieni*³⁹, Dz 4.

³³ J 3,16.

³⁴ J 1,12.

³⁵ 1 Kor 6,20.

³⁶ 1 P 1,18-19.

³⁷ Mt 28,18.

³⁸ Ap 19,16.

³⁹ Dz 4,12.

fuit electus Actuum nono vas electionis michi est iste ut portet nomen meum coram regibus et principibus.

K

Refutantur hic hereses

primo .arrij [arius]⁴¹ per hoc quod credimus ihesum dei filium habere naturam diuinam et esse equalem .deo. patri contra Arium qui dixit Ihesum dumtaxat filium esse adoptiuum non naturalem. nec equalem patri celesti sed minorem ymmo dixit ipsum etiam creaturam quod tamen nullo modo est dicendum nisi secundum humanitatem ut patet⁴² libro tercio sentenciarum distinctione vndecima.

Secundo excluditur heresis .dicentis christum ante mariam non extitisse. sed a maria exordium sumpsisse. et sic non esset dei filius. patri coeternus.

Tercio excluditur heresis dicens christum tantummodo vnam naturam .scilicet. diuinam habuisse

Quarto reprobat heresis dicens filium dissimilem patri et spiritum sanctum dissimilem filio ex quo .vnum illorum est. ab alio. et non econuerso

Sed contra. hoc credimus patrem et filium et spiritum sanctum esse coequales. eque potentes coomnipotentes, eque sapientes et coeternos vnam habentes omnipotentiam et vnum plenum dominium vniuersorum

Quinto refutatur error sabellij qui dixit personas in diuinis non realiter esse distinctas. sed unam esse personam sicut vna .est essentia. qui aliquando dicitur .pater. aliquando filius et quandoque spiritus sanctus etc etc.

Aby to imię było głoszone poganom, wybrany został święty Paweł, wg Dz 9: *On mi jest naczyniem wybranym, aby niósł imię moje przed królów i książąt*⁴⁰.

Tu odpiera się herezje.

Po pierwsze Ariusza, przez to, iż wierzymy, że Jezus, Syn Boga, ma Boską naturę i jest równy Bogu Ojcu, wbrew Ariuszowi, który mówił, że Jezus jest tylko synem przysposobionym, a nie z natury, ani równy Ojcu Niebieskiemu, lecz mniejszy, a nawet nazwał go też stworzeniem, czego jednak w żaden sposób nie należy mówić, chyba że według człowieczeństwa, jak widać z Trzeciej Księgi Sentencji, dystynkcji jedenastej⁴³.

Po drugie wyklucza się herezję mówiącego, że Chrystus nie istniał przed Maryją, lecz z Maryi wziął początek, a tak nie byłby Synem Boga, Współwiecznym Ojcu.

Po trzecie wyklucza się herezję mówiącego, że Chrystus miał tylko jedną naturę, mianowicie Boską.

Po czwarte odpiera się herezję mówiącą, że Syn jest niepodobny do Ojca, a Duch Święty niepodobny do Syna, gdyż jeden z nich jest od drugiego a nie odwrotnie.

Lecz wbrew temu wierzymy, iż Ojciec i Syn i Duch Święty są równi, równie mocni, współwzzechmocni, równie mądrzy i współwieczni, jedną mający wszechmoc i jedno pełne panowanie nad wszystkim.

Po piąte odpiera się błąd Sabeliusza, który mówił, że Osoby w Bogu nie różnią się rzeczowo, lecz jedna jest osoba, tak jak jedna jest istota, przez co czasem mówi się Ojciec, czasem Syn, a niekiedy Duch Święty itd. itd.

⁴⁰ Dz 9,15.

⁴¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁴³ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 11 (t. 2, s. 160-162).

ARTYKUŁ TRZECI

A

[k.25a] Ad tertium articulum accedendo quem sanctus Jacobus maior filius zebedei ierosolimorum episcopus et beati Johannis ewangeliste germanus posuit, Est sciendum quod¹ postquam sanctorum patrum desiderium diu fuerat in magno feruore continuatum tunc primo congruum [[quod fuisset]] fuit² incarnari dei filium non enim fuisset congruum quod fuisset inarnatus ante hominis lapsum cum incarnatio principaliter ordinata sit ad humane nature reparationem et ad peccati ablucionem nam medicina solummodo infirmis est necessaria vnde Matthei nono. Non est opus valentibus medicus etc non enim veni vocare iustos sed peccatores.

Nec statim post hominis lapsum fuit congruum incarnari dei filium propter tria

primo ad puniendum hominis peccatum secundum diuinam iusticiam que nullum malum dimittit inultum

secundo ad morbum melius curandum et hoc tunc fuit postquam homo .se. infirmum .et miserum cognouit et desideranter pro cura sui morbi petiuit.

Tercio ad incarnationis beneficium magis commendandum quod enim diu differatur. et diucius desideratur hoc preciosius reputatur

Cum ergo incarnationis beneficium sit preciosissimum prius diu ante legem et post

Przystępując do trzeciego artykułu, który ułożył święty Jakub Starszy, syn Zebedeusza, Biskup Jerozolimian a świętego Jana Ewangelisty brat rodzony, trzeba wiedzieć, że gdy tęsknota świętych ojców długo w wielkim zapale się ciągnęła, wtedy dopiero stosowne było wcielenie Syna Bożego. Nie byłoby bowiem właściwe, gdyby został wcielony przed upadkiem człowieka, skoro wcielenie głównie skierowane jest do naprawy natury ludzkiej i do obmycia grzechu, gdyż lekarstwo konieczne jest tylko chorym. Stąd Mt 9: *Nie potrzeba zdrowym lekarza, itd. Nie przyszedłem wzywać sprawiedliwych, ale grzesznych*³.

Lecz nie zaraz po upadku człowieka stosowne było wcielenie Syna Bożego, z trzech powodów:

po pierwsze, dla ukarania grzechu człowieka według Bożej sprawiedliwości, która żadnego zła nie puszcza bezkarnie;

po drugie, aby chorobę lepiej uleczyć, a to było wtedy, gdy człowiek poznał, że jest chory i nędzny i tęsknie prosił o uleczenie swej choroby;

po trzecie, by tajemnicę Wcielenia lepiej zalecić. Co bowiem długo jest odwlekane i dłużej utęsknione, to uznaje się za droższe.

Skoro więc dobrodziejstwo Wcielenia jest najdroższe, powinno być najpierw długo

¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³ Mt 9,12-13.

debut esse diu desideratum et expectatum antequam exhiberetur

Et iterum quia eius fides .fuit sublimis et alta. Ideo requirebatur ut prius crederetur fide firmissima et amaretur caritate ardentissima. tamquam misterium secretissimum et saluberrimum

Ideo ualde. congruum fuit quod ante eius .scilicet. christi aduentum preceperent multa testimonia prophetarum [k.25b] et desideria ardentissima sanctorum patrum ut prouisum beneficium futurum crederetur et credendo differretur, et dilatum⁴ amplius desideraretur diu desideratum feruentius amaretur oblatum generosius susciperetur et sollicitius seruaretur

nec tamen aduentus christi. usque ad finem mundi debuit differri quia sic esset tardus nimis sed decebat saluatorem mundi inter tempus morbi. et tempus iudicij introducere tempus remedij ne expectantes tedio frangerentur uel a fide huius promissi laberentur

Ideo dicit Abacuk secundo. Si moram fecerit expecta eum quia ueniens ueniet et non tardabit supple in tempore plenitudinis .scilicet. sexte etatis.

Incarnationis ergo saluberrimum beneficium nobis prestitum omni acceptione dignum profitemur in hoc tercio articulo .quo. dicimus

Qui supple .ihesus. christus dei filius. vnicus est conceptus de spiritu sancto, natus ex maria uirgine.

B

Hic est notandum quod ihesu christi domini nostri inhumanacio seu. incarnacio est sic facta.

postquam a deo. missus fuit gabriel angelus prout dicitur .luce .primo. Et uirgo maria credidit et mater tanti filij. esse appe-

⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵ Ha 2,3.

przed i po Prawie utęsknione i wypatrywane, nim wyświadczone.

I znowu, ponieważ wiara w nie była wzniosła i głęboka, dlatego trzeba było, by najpierw wierzone było wiarą najmocniejszą a miłowane miłością najgorętszą, jako tajemnica najbardziej ukryta i najbardziej zbawienna.

Dlatego bardzo stosowne było, że jego, to jest Chrystusa, przyście poprzedziło wiele świadectw proroków oraz gorące pragnienia świętych ojców, by wierzone, że przewidziane dobrodziejstwo nadejdzie, oraz w wierze było oddalane, a oddalone bardziej utęsknione, długo utęsknione goręcej kochane, dane, wspanialej przyjęte i troskliwiej strzeżone.

Jednak przyście Chrystusa nie powinno być odłożone aż do końca świata, bo tak byłoby zbyt późne, lecz wypadało Zbawicielowi świata wprowadzić czas lekarstwa, między czasem choroby, a czasem sądu, by wypatrując nie załamali się z utrapienia, albo od wiary w tę obietnicę nie odpadli.

Dlatego mówi Ha 2: *Jeśli by odwlekał, oczekiwaj go, bo na pewno przyjdzie, a nie omieszka*⁵. Uzupełnij: W czasie pełni, mianowicie szóstej epoce.

Zbawienne więc dobrodziejstwo Wcielenia, nam dane, wyznajemy jako godne wszelkiego przyjęcia, w tym trzecim artykule, mówiąc:

„Który”, uzupełnij: Jezus Chrystus Syn Boży jedyny, „się począł z Ducha Świętego, narodził z Maryi Panny.”

Tu trzeba zapamiętać, że Uczłowieczenie, czyli Wcielenie, Jezusa Chrystusa, Pana naszego, dokonało się tak:

Skoro przez Boga posłany został anioł Gabriel, jak mowa w pierwszym rozdziale Łukasza, i Maryja Panna uwierzyła oraz

cijt ac consensit tunc spiritus sanctus in eam superuenit eam sanctificauit et fecundauit eleuando et confortando. eius virtutem quod uirgo fecunda. esse potuit, formauitque in instanti corpus de purissimis marie uirginis sanguinibus uel. ut alij dicunt humoribus et eodem instanti anima coniuncta est corpori organizato et illa duo corpus et anima simul coniuncta fuerunt mox deitati vnita[m] et .dei filij. persona ad quam incarnatio. est terminata

Hoc est ipsa [k.25vc] sola .incarnatio. licet tota trinitas illam incarnationem sit operata .quia. opera trinitatis ad extra sunt indiuisa, dicitur tamen christus ihesus dei .filius. de spiritu sancto conceptus .quia ei attribuitur incarnationis opus non quod ipse solus hoc [[effecerit]] effecerat. sed ad signandam caritatem maximam ex qua .incarnatio. seu christi humanatio facta. fuit cum ipse sit amor. Patris et filij.

Eciam dicitur de spiritu conceptus quia amor diuinus qui spiritui sancto attribuitur singulariter et specialiter preparauit uirginem ad filij. Dei conceptionem.

Vnde hugo. in quodam libello. Vt bona uentura allegat super libro tercio sententiarum dicit Amor dei singulariter in corde uirginis ardebat. Ideo in carne eius mirabilia .faciebat cuius quia dilectio in corde non accepit socium ideo operatio illius in carne non habebat exemplum

Tercio dicitur de spiritu ut excludatur carnalis commixtio, et additur .sancto. ut excludatur concupiscencie .feditas et libido,

non denotat causam materiale uel spiritus sancti semen sed denotat causam efficientem quia de efficiencia spiritus sancti uirgo concepit carnem animatam filio dei in vnitate persone vnitam nullo .peccato obnoxiam sed omnino sanctam et immaculatam

ratione cuius dicitur et est mater dei .quia non solum concepit carnem .anima-

Matką tak wielkiego Syna być zapragnęła i zgodziła się, wtedy Duch Święty zstąpił na nią, uświęcił ją i zapłodnił, wynosząc i krzepiąc jej moc, że dziewica mogła być płodna. W chwili tej ukształtował ciało z najczystszych krwi Maryi Panny, lub jak inni mówią, „wilgotności”, i w tej samej chwili dusza została złączona z ciałem ukształtowanym, a tych dwoje: ciało i dusza, razem złączone, zaraz zjednoczone zostały z Bóstwem i Osobą Syna Bożego, do której Wcielenie było skierowane.

To znaczy samo tylko Wcielenie, chociaż cała Trójca dokonała tego Wcielenia, Ponieważ dzieła Trójcy na zewnątrz są niepodzielne, mówi się jednak: Chrystus Jezus, Syn Boży, poczęty z Ducha Świętego, gdyż jemu przypisuje się dzieło Wcielenia. Nie że on sam tego dokonał, lecz dla zaznaczenia najwyższej miłości, z której dokonało się Wcielenie, czyli uczłowieczenie Chrystusa, bo on jest miłością Ojca i Syna.

Mówi się też „poczęty z Ducha”, bo miłość Boska, którą wyjątkowo i osobliwie przydziela się Duchowi, przygotowała Dziewicę do poczęcia Syna Bożego.

Dlatego Hugon powiada w jakiejś książeczce, jak przytacza Bonawentura: „O trzeciej Księdze Sentencji”: Miłość Boga wyjątkowo w sercu Dziewicy płonęła. Dlatego czyniła cuda w ciele tej, której ponieważ miłość nie przyjęła w sercu towarzysza, stąd działanie jej w ciele nie miało przykładu.

Po trzeciej mówi się: „z Ducha”, by wykluczyć cielesne współzycie, a dodaje się: „Świętego”, by wykluczyć brzydotę żądz oraz lubieżność.

Nie oznacza to przyczyny materialnej, ani nasienia Ducha Świętego, lecz oznaczają przyczynę sprawczą, gdyż z działania Ducha Świętego Dziewica poczęła ciało ożywione duszą, zjednoczone z Synem Boga w jedności Osoby, w żaden sposób nie podlegające grzechowi, lecz całkiem święte i niepokalane.

Z tego powodu mówi się, że jest Matką Boga, bo nie tylko poczęła ciało ożywione

tam sed etiam concepit et peperit dei filium.

Acciones enim secundum philosophum sunt suppositorum non naturarum

C

Preterea in illa vnione nature humane et diuine communicatum est christi anime ut mox haberet plenitudinem gracie [[et]] in affectu et plenitudinem sciencie et sapiencie .in intellectu. et plenitudinem [k.25vd] meriti in opere et effectu, nam statim in instanti conceptionis christi, christus meruit sibi omnia .que. potuit mereri respectu .sui. nec potuit in sanctitate post hoc proficere cum esset sanctissimus a principio sui. meruit tamen tunc et postea nobis .ut in sequenti articulo dicitur domino concedente

Item in eodem instanti conceptionis facta est tanta vnio duarum naturarum .scilicet. diuine et humane ut quidquid diceretur de dei filio diceretur etiam de hominis filio et econuerso paucis exceptis in quibus includitur .aliqua. repugnancia ut sunt illa .incipere. incarnari etc

Amplius in eodem instanti beatissima maria uirgo est mater dei. effecta et in sanctitate sic confirmata. quod deinceps. peccare non potuit

Valde etiam magnum gaudium habuit quando concepit et illa. conceptio sine pudore fuit

Hec omnia et multa plura in eodem instanti sunt acta, quia in conceptione filij .dei. fuit triplex virtus .scilicet. virtus innata .que. materiam ministravit Virtus infusa. utero que virginem ad conceptionem congruenter aptauit et virtus [[inclinata]] increata .que. omnia premissa. subito perfecit

Ideo dicitur Ieremie tricesimo. primo Nouum faciet dominus super terram mulier circumdabit virum.

duszą, lecz także poczęła i urodziła Syna Bożego.

Działania bowiem według Filozofa są podmiotów, a nie natur.

Ponadto w tym zjednoczeniu natury ludzkiej i Boskiej dane zostało duszy Chrystusa, że zaraz miała pełnię łaski w woli, pełnię wiedzy i mądrości w umyśle, oraz pełnię zasługi w czynie i skutku. Bo zaraz w chwili poczęcia Chrystusa, Chrystus zasłużył sobie wszystko, co mógł zasłużyć dla siebie i nie mógł potem postępować w świętości, ponieważ od swego początku był Najświętszy. Zasługiwał jednak wtedy i potem nam, jak w następnym artykule będzie powiedziane, jeśli Pan pozwoli.

Również w tej samej chwili poczęcia dokonano się tak wielkie zjednoczenie dwóch natur, mianowicie Boskiej i ludzkiej, że cokolwiek rzekło by się o Synu Bożym, powiedziane byłoby też o Synu Człowieczym i odwrotnie, z nielicznymi wyjątkami, w których zawiera się jakaś sprzeczność, jak: „zaczynać”, „wcielić” itd.

Nadto w tej samej chwili Najświętsza Dziewica Maryja stała się Matką Boga i w świętości tak umocniona, że odtąd nie mogła grzeszyć.

Bardzo też wielką radość miała, gdy poczęła, a to poczęcie było bez wstydu.

To wszystko i wiele więcej dokonało się w tej samej chwili, gdyż w poczęciu Syna Bożego była trojaka moc, mianowicie: moc wrodzona, która dostarczyła tworzywo; moc włana w łono, która Dziewicę stosownie do poczęcia przysposobiła; i moc niestworzona, która wszystko powyższe szybko wykonała.

Dlatego powiedziane jest w Jr 31: *Pan stworzył nową rzecz na ziemi: niewiasta ogarnie męża*⁶.

⁶ Jr 31,22.

D

Nota illud quod supra .dictum est. quod licet tota .trinitas. operata sit .christi incarnationem solus tamen filius. est incarnatus ut dicit beatus Augustinus libro de fide. ad petrum. et magister sentenciarum libro tercio distincione prima. Hoc potest declarari triplici exemplo

Primum est Anshelmi. in epistola de incarnatione verbi tale capiatur

Fons. scatenus a quo fluens riuus si transiret per canale et postea. congregaretur aqua .que. uenit [k.26a] de fonte per canale in stagnum tunc planum esset. quod licet .eadem. aqua., primo. fuerit in fonte, post hoc in canali. et tercio in stagno attamen fons non diceretur. fluere per canale nec esse. sed riuus. Ita nec stagnum diceretur esse aut fluere per canale Ita. eadem diuina natura⁷ est, primo a patre filio communicata. demum a patre et filio est communicata. spiritui sancto.

Illa essentia seu .natura diuina. Est in filio humanitati vnita. et est incarnata. licet non sit caro facta. ut dicitur libro tercio sentenciarum distincione quinta Ne putetur natura in naturam transisse

Secundum exemplum est Augustini, Si tres puelle tenerent vnam tunicam et illam vna ex eis. indueret tunc illa. inducio fieret a tribus puellis .et vna. earum sola. indueretur.

Tercium exemplum si tres .scilicet. petrus andreas et Johannes simul agerent rubricando .Andream. Rubricatio andree. fieret

Zapamiętaj to, co wyżej zostało powiedziane, iż choć cała Trójca działała Wcielenie Chrystusa, sam jednak Syn został wcielony, jak mówi święty Augustyn w księdze „De fide ad Petrum”⁸, oraz Mistrz Sentencji w księdze trzeciej, dystynkcji pierwszej⁹. Można to wyjaśnić trzema przykładami.

Pierwszy jest Anzelma: w liście „De Incarnatione Verbi”¹⁰ pojmij taki:

Źródło tryskające, płynący z niego strumień jeśli przejdzie przez kanał, a potem zbierze się woda, która spłynęła ze źródła przez kanał do stawu, wtedy byłoby wyraźne, że choć ta sama woda, najpierw byłaby w źródle, potem w kanale, a po trzecim w stawie, jednak nie mówiłoby się, że źródło płynie przez kanał, ani jest nim, lecz strumień. Tak i nie mówiłoby się, że staw płynie przez kanał, albo jest nim. Tak ta sama natura Boska jest najpierw od Ojca udzielona Synowi, potem od Ojca i Syna jest udzielona Duchowi Świętemu.

Ta istota czyli natura Boska jest w Synu zjednoczona z człowieczeństwem i jest wcielona, chociaż nie stała się ciałem, jak mowa w Trzeciej Księdze Sentencji, dystynkcji piątej¹¹, by nie myślano, że natura przeszła w naturę.

Drugi przykład jest Augustyna. Gdyby trzy dziewczyny trzymały jedną tunikę, a jedna z nich ją przywdziała, wtedy to przywdzianie wykonane byłoby przez trzy dziewczyny, a tylko jedna z nich byłaby przywdziana.

Trzeci przykład: Jeżeli trzech, mianowicie Piotr, Andrzej i Jan, razem działaliby czerwieniąc Andrzeja, czerwienienie Andrzeja

⁷ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁸ Por. Pseudo-Augustinus, *Liber de fide ad Petrum*, caput 2,23, PL 40, 760. Dzieło przypisuje się Fulgentiusowi z Ruspe.

⁹ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 1 (t. 2, s. 113-116).

¹⁰ Por. Anselmus, *De incarnatione Verbi*, caput 5, PL 158, 276.

¹¹ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 5 (t. 2, s. 129-136).

ab illis tribus simul attamen. solus andreas rubricaretur. et ad ipsum rubricatio terminaretur .ita. suo .modo. est de incarnatione que. a tribus agitur et vnus ex hijs tribus solus incarnatur.

E

Consequenter dicitur in articulo .natus.

Notandum quod triplex est natiuitas filij dei .scilicet.

diuina. et eterna. qua. nascitur in eternitate. de patre sine matre

Secunda¹² est humana et facta est in tempore ex maria .virgine sine dolore .secundum quam natus est temporaliter .ex matre sine patre.

Tercia est gratuita. secundum quam nascitur in mente hominis spiritualiter .et habet matrem et patrem secundum. illud Matthei duodecimo Qui fecerit uoluntatem patris mei hic pater mater aut frater est meus per affectum et intellectum concipitur. per effectum nascitur et per profectum nutritur.

Maria est nomen sanctissimum dulcissimum dignissimum Maria [k.26b] [[est]] interpretatur amarum, mare stella. maris aut illuminatrix uel. domina. nam ipsa amarum mare. est. demonibus stella. maris hominibus illuminata .uel. illuminatrix. angelicis spiritibus domina creaturis omnibus.

F

Virgo .maria virgo concepit virgo peperit et post partum virgo. [[concepit]] permansit

Quod ante partum et in partu .virgo fuit patet. per illud .ysaie. septimo Ecce virgo¹⁴ concipiet et pariet filium.

byłoby od tych trzech naraz, jednak sam Andrzej byłby czerwieniony i czerwienie byłoby skierowane na niego. Tak na swój sposób jest z Wcieleniem, które dokonuje się przez trzech, a z tych trzech tylko jeden jest wcielony.

Następnie mówi się w artykule: "narodził".

Trzeba pamiętać, że narodzenie Syna Bożego jest potrójne, mianowicie:

Boskie i wieczne, którym rodzi się w wieczności z Ojca bez matki.

Drugie jest ludzkie i dokonuje się w czasie z Maryi Dziewicy bez bóleści. Zgodnie z nim narodził się w czasie z Matki bez ojca.

Trzecie jest darmowe, zgodnie z którym rodzi się w duszy człowieka duchowo i ma matkę oraz ojca, według owego Mt 12: *Kto by spełnił wolę Ojca mego,... ten jest bratem moim i siostrą i matką*¹³. Przez uczucie i umysł jest poczynany, przez skutek rodzi się, a przez postęć jest karmiony.

Maryja jest imieniem najświętszym, najśłodszym, najgodniejszym. Maryja tłumaczy się: Gorzkie Morze, Gwiazda Morza, albo: Oświecicielka lub Pani, bo ona jest Gorzkim Morzem demonom, Gwiazdą Morza ludziom, Oświeconą lub Oświecicielką anielskim duchom, Panią wszystkim stworzeniom.

Dziewica Maryja, będąc Dziewicą poczęła, Dziewicą porodziła, i po porodzeniu Dziewicą pozostała.

Że przed porodzeniem i w porodzeniu była dziewicą, otworem stoi z owego Iz 7: *Oto panna pocznie i porodzi syna*¹⁵.

¹² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹³ Mt 12,50.

¹⁴ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁵ Iz 7,14.

quod post partum virgo fuit patet per il-
lud .Ezechielis quadragesimo secundo, Porta
.hec clausa. erit¹⁶ et non aperietur et vir non
transibit per eam quia dominus deus israel¹⁷
ingressus est per eam .et clausa. erit¹⁸ in eter-
num.

quod beatus Augustinus exponens. in
quodam sermone dicit

Quid .est. porta in domo domini clausa
nisi quod maria semper erit intacta

.et quid. est quod homo non transibit per
eam .nisi quod. Ioseph .non cognoscet eam,

et quid est .quod dominus deus intrat. et
egreditur per eam. nisi .quod spiritus sanctus
inpregnabit eam et angelorum dominus na-
scetur per eam

et quid .est. clausa erit in eternum nisi
quod maria uirgo est ante partum virgo .in
partu .et uirgo post partum

Huius eiam rationes assignat sanctus
Thomas in tertia parte summe sue questione
vicesima octaua articulo tercio

Si enim maria post christum natum cum
Ioseph alios filios habuisset. ut heluidius he-
reticus. dixit Ingrata et non contenta .de tan-
to filio christo domino .fuisset et sic per in-
gratitudinem si non per virginitatis amissionem
peccasset quia derogasset christi perfec-
cioni qui sicut vnicus est filius. dei patris ita
.decutit .quod esset vnigenitus virginis matris
tamquam perfectissimum germen eius

Eciam Ioseph multum inputandum fuis-
set [k.26vc] quod ausus .fuisset polluere
eam quam angelo reuelante didicit de spiritu
sancto. concepisse.

Że po porodzeniu była dziewicą, widać
z owego Ez 42¹⁹: *Ta brama zamknięta będzie,
nie będzie otworzona i mąż nie wejdzie przez
nią, bo Pan Bóg izraelski wszedł przez nią
i będzie zamknięta na wieczność*²⁰.

Wykładając to święty Augustyn rzeczy
w pewnym kazaniu²¹:

Co to jest: *brama zamknięta* w Domu
Pańskim, jeśli nie, że Maryja zawsze będzie
nietknięta?

A co to jest, że *mąż nie wejdzie przez nią*,
jeśli nie, że Józef jej nie pozna?

A co to jest, że Pan Bóg wchodzi i wy-
chodzi przez nią, jeśli nie, że Duch Święty
ją zapłodni a Pan Aniołów przez nią się
narodzi?

A co to jest, że *będzie zamknięta na
wieczność*, jeśli nie, że Maryja jest Dziewicą
przed porodem, Dziewicą w porodzeniu
i Dziewicą po porodzeniu?

Powody tego wskazuje święty Tomasz
w trzeciej części swojej Sumy, w zagadnieniu
28, artykule trzecim²².

Jeśli bowiem Maryja po narodzeniu
Chrystusa miałaby z Józefem innych synów,
jak rzekł heretyk Helwidiusz, niewdzięczna
byłaby i niezadowolona z tak wielkiego Syna,
a tak zgrzeszyłaby przez niewdzięczność, jeśli
nie przez utratę dziewictwa, bo ujęłaby do-
skonałości Chrystusa, który jak jest jedynym
Synem Boga Ojca, tak wypadało, żeby był
jedynym synem Dziewicy Matki, jako jej
najdoskonalszy potomek.

Nawet Józefowi trzeba by wiele zarzucić,
ponieważ ośmieliłby się zmaczać tę, o której
od anioła dowiedział się, że poczęła z Ducha
Świętego.

¹⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁹ W rzeczywistości jest to tekst z Ez 44.

²⁰ Ez 44,2.

²¹ Por. Augustinus, *Epistula CXXXVII*, PL 44, 2.

²² S.Th., *Suma teol.*, z. 28, a. 3 (t. 25, s. 95-97).

Et fratres domini .in. ewangelio nominantur consobrini sui non filij Ioseph .aut marie quia ambo. permanserunt virgines

Ambrosius in libro de virginitate dicit

Impossibile fuit uterum virginis quod filius .dei inhabitando. consecrauit aliene copule coitu. incestari

Igitur impossibile fuit quod haberet alium filium

Et similiter fuit impossibile quod committeret aliquod peccatum si enim commisset aut committere potuisset mater domini sanctissima .peccatrix esse potuisset et in illo mori potuisset et per consequens dampnari. potuisset. quod. absurdum nimis esset

Quod beata virgo in concipiendo. et pariendo virgo. fuit et permanserit perswaderi hoc sic poterit

primo .quia congruum fuit quod sicut mors per Euam virginem intrauit ut uita .rediret per virginem.

Secundo indecens fuisset dei filium nasci de muliere corrupta .eo. quod corruptio non fiat sine feditate et uoluntate concupiscencie. ut dicit Augustinus in libro de nuptijs et concupiscencia.

Tercio sic si Christus alium patrem habuisset in terris et alium in celis. sic patris celestis dignitas fuisset ad hominem translata.

G

Quarto decens fuit quod sicut Eua .virgo facta est de Adam .adhuc uirgine Vt sic uir christus de uirgine muliere nasceretur .et fieret modus quartus producendi .hominem prius inusitatus de muliere sine semine virili. Per virtutem opificis summi

A Braćmi Pana w Ewangeliu zwanu sę jego kuzyni, a nie synowie Józefa lub Maryi, gdyż oboje pozostali dziewicami.

Ambroży w księdze „De uirginitate”²³ powiada:

Nieemożliwe było, by łono Dziewicy, które Syn Boży uświęcił zamieszkując, było zhańbione spółkowaniem innego zblżenia.

Nieemożliwe więc było, by miała innego syna.

I podobnie nieemożliwe było, by popełniła jakiś grzech, bo gdyby popełniła lub mogła popełnić, Najświętsza Matka Pana mogłaby być grzesznicą, i w tym mogłaby umrzeć, a w następstwie być potępiona, co byłoby bardzo niedorzeczne.

Że Błogosławiona Dziewica w poczęciu i porodzeniu Dziewicą była i pozostała, można będzie tak przekonywać:

Po pierwsze, gdyż wypadło, że jak śmierć weszła przez Ewę dziewicę, tak życie wróciło przez Dziewicę.

Po drugie, niestosowne byłoby, że Syn rodzi się z niewiasty zepsutej, dlatego że zepsucie nie dokonuje się bez brzydoty i rany pożądlivości, jak mówi Augustyn w księdze „De nuptiis et concupiscentia”²⁴.

Po trzecie tak: Chrystus innego ojca miałby na ziemi a innego w niebiosach. Tak niebiańska godność byłaby przeniesiona na człowieka.

Po czwarte wypadło, że jak Ewa została uczyniona dziewicą z Adama jeszcze dziewicy, by tak mężczyzna Chrystus narodził się z niewiasty Dziewicy i zaistniał czwarty sposób tworzenia człowieka, przedtem nieużywany, z niewiasty bez nasienia męskiego, przez moc Najwyższego Sprawcy.

²³ Por. Ambrosius, *De uirginibus*, liber II, 1, 10, PL 16, 209.

²⁴ Por. Augustinus, *De Nuptiis et Concupiscentia libri duo*, PL 44, 413-474.

Nam primus modus fuit circa .productionem ade qui factus est de limo .terre non [k.26vd] de viro nec de muliere.

Secundus de viro sine muliere sicut in Eua.

Tercius de viro et muliere sicut in omnibus concupiscibiliter natis

Hec autem concepcio christi facta est. in muliere virgine .sine virili semine

Quis audiuit vmquam tale. et quis uidit huic simile ut mulier esset mater et uirgo. et quis esset deus et homo .propterea mulier illa est singulariter veneranda. propter gracie plenitudinem. Propter persone quam concepit et peperit dignitatis celsitudinem et propter .glorie. sue singularis magnitudinem

que mater dei .facta est. super omnes choros angelorum exaltata .celorum regina. merito nominata.

H

Ex hijs in hoc articulo. dictis reprobatur²⁵ quinque hereses inter alias alibi scriptas.

Quia ergo ut dictum est assumpsit carnem veram et terrestrem de virgine reprobatur error .manichei heretici qui dixit christum hominem fantasticum fuisse et non verum hominem

Eciam dixit christum corpus celeste assumpsisse et sic in vterum uirginis descendisse et virginem illam tantum receptaculum non matrem fuisse.

Ex eodem .reprobatur error Valentiniani qui dixit christum nullum corpus de virgine recepisse, sed per eam tamquam per fistulam transisse.

Secundo reprobatur Eunomii, error .qui. asseruit dei filium tantum carnem et non animam assumpsisse Sed loco anime esse verbum incarnatum sed ut patuit carnem animatam seu .illa .duo simul iuncta .scilicet. corpus et animam rationalem assumpsit.

Gdyż pierwszy sposób był przy tworzeniu Adama, który uczyniony został z mułu ziemi, nie z mężczyzny i nie z niewiasty.

Drugi z mężczyzny bez niewiasty, jak w Ewie.

Trzeci z mężczyzny i niewiasty jak we wszystkich pożądliwie zrodzonych.

To zaś poczęcie Chrystusa dokonało się w niewieście Dziewicy, bez męskiego nasienia.

Kto słyszał kiedyś coś takiego i kto ujrzał coś podobnego temu, żeby niewiasta była Matką i Dziewicą, a ktoś był Bogiem i Człowiekiem. Dlatego owa Niewiasta winna być wyjątkowo czczona dla pełni łaski. Dla wzniosłości i godności Osoby, którą poczęła i dla wielkości jej wyjątkowej chwały.

Ona stała się Matką Boga, nad wszystkie chóry aniołów wyniesiona, Królową Niebios zasłużenie nazwana.

Z tego, w tym artykule powiedzianego, odrzuconych jest pięć herezji, spośród innych gdzie indziej opisanych.

Ponieważ więc, jak zostało powiedziane. wziął ciało prawdziwe i ziemskie z Dziewicy, odrzucony jest błąd heretyka Manesa, który mówił, że Chrystus był człowiekiem urojonym, a nie prawdziwym człowiekiem.

Mówił też, że Chrystus przyjął ciało niebiańskie i tak zstąpił w łono Dziewicy, a Dziewica ta była tylko pojemnikiem, a nie Matką.

Z tego samego odrzuca się błąd Walentyńiana, który mówił, iż Chrystus nie wziął żadnego ciała z Dziewicy, lecz przeszedł przez nią jak przez rurę.

Po drugim odrzucony jest błąd Eunomiusza, który twierdził, że Syn Boży przyjął tylko ciało, a nie duszę, lecz w miejsce duszy jest Słowo Wcielone. Ale jak było widać, przyjął ciało ożywione duszą, czyli oba te razem złączone, mianowicie ciało i duszę rozumną.

²⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Tercio reprobatur error .euphitis qui dixit quod natura humana. transisset in diuinam et christum solum in vna. [k.27a] existere ille confundit in [[x]] christo naturas sicut sabellius. confundit in deitate personas.

Nestorius uero hereticus dicit in christo duas personas sicut duas naturas et aliam esse personam nature humane et aliam nature diuine

contra quod dictum est. quod humana natura sit assumpta .et deitati vnita. in vnitate persone filij. quia persona non assumpsit personam nec natura. naturam sed. persona naturam videlicet persona filij. naturam humanam ut patet tercio libro sententiarum distincione quarta

Quarto reprobatur error .saracenorum. dicentium christum natum ex maria virgine .de flatu. Dei .ita .quod deum dicunt in uirgine flassse. et de illo flatu .concepisse. tamquam de spiritu dei. concepisse non intelligentes spiritum dei esse terciam personam in diuinis

Sed sciendum quod spiritus est deus. ut dicitur Iohannis quarto. et similiter deus est spiritus dei²⁷ nec est putandum quod deus substantiam habeat corporalem. et illud quando primo Spirauit in faciem eius spiraculum uite. est intelligendum .id est. creauit spiritum hominis quo eius facie .opera. uite ostendit

nec eciam est credendum Spiritum sanctum essentialiter aut corporaliter per aurem. aut per glabram seu capitis verticem in virginem intrasse et per eundem locum sui ingressus christum postea. natum fuisse Sed ut Iohannes damascenus dicit christus per communem portam sed clausam et illesam exiuit

nec est putandum quod .spiritus sanctus. secundum se seu. substantiam suam in eam

Po trzecie odrzucony jest błąd Eutychesa, który mówił, że natura ludzka przeszła w Boską, a Chrystus istnieje tylko w jednej. Miesza on w Chrystusie natury, tak jak Sabeliusz miesza w Bóstwie Osoby.

Nestoriusz zaś, heretyk, mówi, że w Chrystusie są dwie osoby, tak jak dwie natury i inna jest osoba natury ludzkiej, a inna natury Boskiej.

Wbrew czemu powiedziane jest, iż ludzka natura została przyjęta i zjednoczona z Bóstwem w jedności Osoby Syna, ponieważ osoba nie przyjęła osoby, ani natura natury, lecz osoba naturę, mianowicie Osoba Syna naturę ludzką, jak widać w trzeciej księdze Sentencji, dystynkcji czwartej²⁶.

Po czwarte odrzucony jest błąd Saracenów, mówiących, że Chrystus narodził się z Maryi Dziewicy przez tchnienie Boga, tak iż mówią, że Bóg tchnął w Dziewicy, i z tego tchnienia poczęła, jakby z ducha Boga poczęła, nie pojmując, że Duch Boga jest trzecią Osobą w Bogu.

A należy wiedzieć, iż *Duchem jest Bóg*²⁸, jak mowa jest w J 4 i podobnie Bogiem jest: *Duch Boży*, a nie należy myśleć, że Bóg ma cielesną substancję. A to, kiedy po raz pierwszy: *Tchnął w oblicze jego dech żywota*²⁹, trzeba rozumieć, że znaczy: stworzył ducha człowieka, przez co na jego obliczu ukazał działania życia.

I nie trzeba wierzyć, że Duch Święty istotnie lub cielesnie przez ucho, albo przez ciemię, czyli wierzchołek głowy, wszedł w Dziewicę i przez to samo miejsce jego wejścia Chrystus się potem narodził. Lecz jak mówi Jan Damascęński. Chrystus wyszedł przez zwyczajną bramę, ale zamkniętą i nie naruszoną.

I nie trzeba myśleć, że Duch Święty sam w sobie, czyli substancji swojej, na nowo

²⁶ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 4 (t. 2, s. 126-129).

²⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego

²⁸ J 4,24.

²⁹ Por. Rdz 2,7.

de nouo descenderit quando concepit aut concipere debuit sed bene effectum noum in ea .operatus est, et per hoc dicitur superuenisse in eam.

Spiritus enim sanctus. quia deus. est ipse secundum suam essenciam potenciam et presenciam, vbique est et in qualibet creatura est nec potest se ab ea .abstrahere illa manente [k.27b] et cuilibet creature intimior est quam ipsa sibi .est.

Et ipse .spiritus sanctus. potest illabi .anime. hoc nulla creatura potest facere quia .hoc solius dei est qui intuetur cor.

In .solis. tamen sanctis .spiritus sanctus. habitat licet in omnibus generaliter existat, nec mutatur .quando aliquibus spiritus sanctus datur hoc patet. per magistrum sentenciarum libro primo distincione 36 et 37.

J

Quinto reprobatur .error. ebionitarum qui dicunt christum nupciali coitu .in maria per Ioseph conceptum

Similiter nestorij qui dixit mariam tantummodo christi genitricem et non dei genitricem appellandam ad designandum quod solum hominem et non .deum concepisset ut dicit Iohannes damascenus libro tercio capitulo 12.

Sed quia in vna persona filij dei .diuina natura pariter et humana. coniungebatur .que. coniunctio non ad naturam sed ad personam filij .dei. est terminata. et illa persona. sic duas naturas sibi mutuo coniunctas habens dicitur et est deus et homo et est a³³ maria .uirgine concepta .et nata Ideo ipsa merito dicitur .et vere. existit non solum hominis mater sed et dei genitrix pudicicia .virginalem seu. castitatem non amittens.

w nią zstąpił, kiedy poczęła, albo miała począc, lecz zaiste zdziałał w niej nowy skutek, a przez to mówi się, że Duch Święty zstąpił na nią³⁰.

Duch bowiem Święty, ponieważ jest Bogiem, sam w swej istocie, mocy i obecności jest wszędzie, i jest w każdym stworzeniu, i nie może się od niego oddalić, gdy ono trwa, i każdemu stworzeniu bliższy jest, niż ono samo sobie.

I ten Duch Święty może przeniknąć do duszy. Żadne stworzenie nie może tego uczynić, bo to należy do Boga samego, który: *Patrzy na serce*³¹.

Jednak Duch Święty mieszka w samych tylko świętych, chociaż ogółem istnieje we wszystkich ludziach. I Duch Święty nie zmienia się, kiedy komuś jest dawany. To widać dzięki Mistrzowi Sentencji w księdze pierwszej, dystynkcjach 36 i 37³².

Po piąte odrzucony jest błąd Ebionitów, którzy mówią, że Chrystus począł się w Maryi przez Józefa, zbliżeniem małżeńskim.

Podobnie Nestoriusza, który mówił, że Maryję trzeba nazywać tylko Rodzicielką Chrystusa, a nie Bogarodzicą, na znak, że tylko Człowieka, a nie Boga, poczęła, jak mówi Jan Damascęński w księdze trzeciej, rozdziale 12³⁴.

Lecz ponieważ w jednej osobie Syna Bożego złączone były razem natura Boska i ludzka, które to połączenie skierowane było nie do natury, lecz do Osoby Syna Bożego, a ta osoba tak obie natury mając złączone nazywa się i jest Bogiem i Człowiekiem, a jest poczęta i zrodzona przez Maryję Dziewicę, dlatego nazywa się ona i prawdziwie jest, nie tylko matką człowieka, lecz także Bogarodzicą, nie tracąc dziewiczej skromności czyli czystości.

³⁰ Por. Łk 1,35.

³¹ Por. 1 Krl 16,7.

³² Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 1, d. 36-37 (t. 1, s. 265-280).

³³ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

³⁴ Por. Joannes Damascenus, *De fide orthodoxa*, liber III,9, PG 54, 1003.

et hoc quod virgo permanserit declarari per similia poterit, nam non est magis difficile hominem nasci de uirgine quam hominem formari de limo terre de costa .Ade aut de nullo creari Sed quolibet illorum modorum posset deus hominem producere si placeret uoluntati sue. qui omnia quecumque uoluit fecit in celo .et in terra ut dicitur in psalmo.

Ad idem exempla in natura possunt applicari. nam sine corruptione radius solis transit per vitrum et calor per cristallum flos per erbam .fructus per arborem. uerbum per aurem cogitatio per cor. intuitus per oculum Ignis moysi ostensus. per rubum Exodi tercio [k.27vc] flos per uirgam yesse .ysaie vndecimo. ffructus per uirgam aaron, numerorum xvij .pluuia per uellus gedeonis. Iudicum sexto et sic de alijs multis exemplis et figuris patet quod christus fuit .conceptus et natus de uirgine sine eius corruptione

Sequitur. quartus. articulus etc.

A to, że pozostała dziewicą, można będzie wyjaśnić przez podobieństwa, gdyż nie bardziej trudne jest, że człowiek rodzi się z dziewicy, niż utworzyć człowieka z mułu ziemi, z żebra Adama, albo stworzyć z niczego. A każdym z tych sposobów mógłby Bóg utworzyć człowieka, gdyby spodobało się woli tego, kto jak powiedziano w Psalmie: *Wszystko, co jeno chciał, uczynił ... na niebie i na ziemi*³⁵.

Do tego samego można stosować przykłady w przyrodzie, gdyż bez zepsucia promień słońca przechodzi przez szkło, a ciepło przez szybę, kwiat przez ziele, owoc przez drzewo, słowo przez ucho, widok przez oko, ukazany Mojżeszowi ogień przez krzak³⁶, Wj 3, kwiat przez korzeń Jessego³⁷, Iz 11, owoce przez laskę Aarona³⁸, Lb 17, rosa przez runo Gedeona³⁹, Sdz 6⁴⁰. I tak z wielu innych przykładów i figur widać, że Chrystus został poczęty i zrodzony z Dziewicy bez jej zepsucia.

Następuje artykuł czwarty.

³⁵ Ps 135(134),6.

³⁶ Wj 3,2.

³⁷ Iz 11,1.

³⁸ Lb 17,8.

³⁹ Sdz 6,37.

⁴⁰ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

ARTYKUŁ CZWARTY

A

[k.27vc] Quartum articulum ponit sanctus Iohannes ewangelista dicens consequenter

Passus sub poncio pilato .crucifixus mortuus et sepultus

Ihesus christus filius dauid .secundum carnem opertus sacco humanitatis nostre lugebat genus humanum sicut dauid filium suum absalon .dicens. fili mi .absalon. quis michi det ut ego moriar .pro te fili mi absalon, Secunda Regum xvij^o

Sic ihesus christus dominus noster desiderio desiderans pasca. cum discipulis suis¹ manducare et pati pro nobis ut nos redimeret et sanguine suo a peccatis nostris lauaret Iuxta illud apokalypsis primo, dilexit nos et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

Quia ut dicit gregorius in benedictione cerei .pascalis.,

Nichil nobis nasci profuit nisi redimi profuisset Expergiscimini. anime deuote christi crucifixi amatrices et vigilanter attendite precium redemptionis vestre nam filius dei patris non in similitudinem angelorum factus sed in similitudinem hominum habitu inuentus est ut homo exinaniuit se ipsum formam serui accipiens. Ad Philippenses secundo

Quod tractans bernardus in sermone de domini passione agit filius dei. non solum formam serui accepit ut sub esset .sed.⁴

Czwarty artykuł wkłada święty Jan Ewangelista, mówiąc następnie:

Umęczon pod Ponckim Piłatem, ukrzyżowan, umarł i pogrzebion.

Jezus Chrystus, syn Dawida według ciała, okryty workiem naszego człowieczeństwa, opłakiwał rodzaj ludzki, tak jak Dawid syna swego Absaloma, mówiąc: *Synu mój, Absalomie! Absalomie, synu mój! Kto by mi dał, abym ja umarł zamiast ciebie, Absalomie, synu mój, synu mój Absalomie!* 2 Krl 18¹.

Tak Jezus Chrystus, Pan nasz, *pragnieniem pragnął spożyć Paschę z uczniami swoimi*² z uczniami swoimi i cierpieć za nas, aby nas odkupić i krwią swoją z grzechów naszych obmyć, zgodnie z owym Ap 1: *On nas umiłował i obmył nas z grzechów naszych we krwi swojej*³.

Bo jak mówi Grzegorz w poświęceniu paschału:

Nic nam nie pomogło urodzić się, jeśli nie pomogło się zbawić. Obudźcie się dusze pobożne, miłujące Chrystusa ukrzyżowanego i bacznie zważajcie na cenę waszego odkupienia, bo Syn Boga Ojca nie został uczyniony na podobieństwo aniołów, lecz na podobieństwo ludzi: *Postawą znaleziony jako człowiek, ... wyniszczył sam siebie, przyjmwszy postać sługi.* Flp 2⁵.

Rozważając to Bernard w kazaniu o Męce Pańskiej, powiada: Syn Boży przyjął nie tylko postać sługi, by podlegać, lecz

¹ W rzeczywistości jest to tekst 2 Sm 19,1 (=2 Krl 19 wg Vulg.)

² Por. Łk 22,15.

³ Ap 1,5.

⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵ Flp 2,7.

eciam mali serui. ut vapularet et serui peccati ut penam solueret cum culpam non haberet

Igitur filie ierusalem eleuate oculos consideracionis vestre [k.27vd] ad precium ac modum redempcionis vestre ne dicatur iustus perit et non est qui⁶ recogitat in corde suo ysaie quinquagesimo septimo.

Egredimini ergo filie syon. et videte regem. salomonem in dyademate. quo coronavit eum mater sua. Canticorum tercio

Coronavit eum namque mater sua. maria corona. carnea .in. die conceptionis sue et dispensacionis qua .dispensavit. sibi humanitatem in qua passus est

Coronavit eum pater .in die resurrectionis sue corona .aurea. propheta dicente qui ait gloria et honore coronasti eum.

Sed nouerca sua .id est. synagoga .coronavit eum corona .spinea in die passionis vnde Matthei vicesimo septimo plectentes coronam de spinis posuerunt super capud eius et fecerunt in eum quicumque uoluerunt.

B

Sed .quomodo. potuit .filius. dei. pati. cum sit deus .qui est impassibilis et immortalis

Respondetur quod ideo potuit pati et passus est uoluntarie quia assumens humanam naturam assumpsit non solum humanam naturam sed etiam defectus circa naturam .scilicet. penalitates corporales ut famem sitim. lassitudinem assumpsit enim defectus .spirituales ut tristitiam gemitum et timorem

non tamen omnes defectus assumpsit, quia non assumpsit egritudinem nec carnis rebellionem seu. concupiscenciam aduersus

nawet złęgo słuęi, by brać chłostę, oraz słuęi grzechu, by ponieść karę, chociaę nie miał winy.

Więc Córki Jerozolimy, podnieście oczy rozważania waszego na cenę i sposób waszego odkupienia, by nie mówiono: *Sprawiedliwy ginie, a nie ma, kto by uważał w sercu swoim Iz 57⁷.*

Wynijdźcie przeto, i oglądajcie córki Syjońskie, króla Salomona w koronie, którą go ukoronowała matka jego. Pnp 3⁸.

Ukoronowała go bowiem matka jego, Maryja, koroną cielesną w dniu jego poczęcia i zaślubin, którymi zaślubił sobie człowieczeństwo, w jakim cierpiał.

Ukoronował go Ojciec w dniu jego zmartwychwstania złotą koroną, gdyż prorok powiada mówiąc: *Chwałę i czcią ukoronowałę go⁹.*

Lecz macocha jego, czyli Synagoga, ukoronowała go koroną cierniową w dniu męki, Stąd Mt 27,29: *Uplótszy koronę z ciernia, włożyli na głowę jego.* I zrobili z nim cokolwiek chcieli¹⁰.

Lecz jak mógł Syn Boży cierpieć, skoro jest Bogiem, który jest niecierpiętlivy i nieśmiertelny.

Odpowiada się, że dlatego mógł cierpieć i dobrowolnie cierpiał, gdyż przyjmując ludzką naturę, przyjął nie tylko naturę ludzką, lecz także braki dotyczące natury, mianowicie dolegliwości cielesne, jak głód, pragnienie, zmęczenie. Bo przyjął braki duchowe, jak smutek, ból i lęk.

Nie wszystkie jednak braki przyjął, gdyż nie przyjął choroby, ani buntu ciała, czyli żądry wbrew duchowi, ani niewiedzy, albo

⁶ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁷ Iz 57,1.

⁸ Pnp 3,11.

⁹ Por. Ps 8,6; Hbr 3,7.

¹⁰ Mt 27,29.

spiritum. Nec ignoranciam aut aliquam culpam uel. maliciam quia tales eius summe innocencie derogassent nec eum decuisent, eciam nobis non expediuisset

de hijs plenius habetur libro tercio sententiarum distincione decima quinta.

Defectus autem qui naturam humanam communiter consecuntur, hic primo nominatos assumpsit ut eum decuit quia pene tales. sunt exercitatie virtutis perfecte et testificatie humanitatis vere et non simulate.

Egritudinem autem non debuit habere nec assumere propter [k.28a] complexionem suam temperatissimam neque carnis rebellionem propter perfectissimam virium inferiorum respectu superiorum obedienciam. et similiter. non debuit assumere culpam aut peccatum propter perfectam quam .habuit tam innocenciam quam gracie plenitudinem, nec ignoranciam decuit eum .habere .quia omnia sciuit et plenitudinem sciencie habuit.

C

Vnde in Christo fuerunt quinque modi .cognoscendi.

primus est et fuit secundum .naturam. diuinam quo .cognouit omnia presenciam preterita .et futura et omnia possibilium .finita .et infinita. cognicione actuali .et comprehensiu.

Secundus modus fuit per gloriam comprehensorum qua .christi anima cognouit per habitum gratuitum tot et tanta .quot et quanta. capere potest natura finita per bonum infinitum beatificata .cui. summe est vnita. ac per hoc ad finita cognoscibilia se .extendit, que cognoscit actualiter et comprehensiu Infinita. autem habitualiter. et excedendo.

jakiejś winy lub złości, bo takie uwłaczałyby jego najwyższej niewinności i nie były dlań stosowne, a także nam nie byłyby pożyteczne.

O tym szerzej jest w Trzeciej Księdze Sentencji, dystynkcji piętnastej¹¹.

Braki zaś, które ogólnie postępują za ludzką naturą, tu wcześniej wymienione, przyjął jak było dlań stosowne, ponieważ takie dolegliwości ćwiczą w doskonałej cnocie i świadczą o prawdziwym, a nie pozornym, człowieczeństwie.

Choroby zaś nie musiał mieć, ani przyjmować, ze względu na swą najwłaściwszą budowę, ani buntu ciała, dla najdoskonalszego posłuszeństwa sił niższych wobec wyższych. I podobnie nie musiał przyjmować winy lub grzechu, z powodu posiadanej przez siebie zarówno doskonałej niewinności jak pełni łaski. Oraz nie wypadało, by miał niewiedzę, gdyż wszystko wiedział i miał pełnię wiedzy.

Stąd w Chrystusie było pięć sposobów poznania.

Pierwszy jest i był według natury Boskiej. Nim poznawał wszystko: obecne, przeszłe i przyszłe, oraz wszystko możliwe, skończone i nieskończone, poznaniem rzeczywistym i ogarniającym.

Drugi sposób był przez chwałę błogosławionych. Przez nią dusza Chrystusa poznawała darmo daną sprawnością tyle i tak wielkich rzeczy, ile i jak wielkich może pojąć natura skończona, przez Dobro Nieskończone uszczęśliwiona. Z nim najdoskonalej jest złączona, a przez to rozciąga się na skończone byty poznawalne. Te poznaje rzeczywiście i ogarniając, a nieskończone sprawnościowo i wykraczając.

¹¹ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 15 (t. 2, s. 173-183).

Tercius modus est. Per gratiam perfectissimam .qua. cognouit omnia .que. spectabant ad redemptionem nostram longe .excellencius. et melius. quam aliquis prophetarum uel. etiam angelorum. et hoc per habitum gratuitum infusum sicut sancti dei per spiritum sanctum illuminati.

Quartus modus cognoscendi in eo fuit .secundum. naturam integram sicut fuit in adam .qui per habitum innatum cognouit omnia ad .mundi machinam constituendam sed christus illo quarto modo omnia illa. longe excellencius quam adam cognouit.

Quintus modus fuit secundum sensibilem experientiam et hoc modo cognouit ea .que. veniunt ad organa .sensuum secundum quem modum dicitur quod didicit ex hijs que passus est. obedienciam quia secundum cognitionem sensitivam non simul cognoscebat omnia sed modo hoc. nunc alia .secundum quod oportunitate erat ad reparacionem nostram

Ex predictis patent quinque differentie [k.28b] cognitionis christi.

nam per primum modum habuit cognitionem ut deus.

per secundum ut comprehensor,

per tertium ut illuminatus per gratiam

[[et quartus]]

per quartum ut viator.

per quintum ut homo.

Et ex hijs. patet, quod christus de omni statu. hominis. aliquid assumpsit in se

Nam de statu .innocencie. accepit peccati immunitatem,

de statu .nature. lapse mortalitatem,

de statu gracie plenitudinem

de statu. glorie. fruicionis perfecte beatitudinem.

De hijs quatuor statibus habetur libro sentenciarum tercio distincione decima sexta

Sed de christi sciencia libro eodem. distincione decima quarta.

¹² Por. Hbr 5,8.

¹³ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 16 (t. 2, s. 183-185).

¹⁴ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 14 (t. 2, s. 170-173).

Trzeci sposób jest przez łaskę najdoskonalszą, którą poznawał wszystko, co należało do naszego odkupienia, o wiele wybitniej i lepiej, niż ktoś z proroków a nawet aniołów. I to przez darmo daną sprawność wlaną, jak święci Boży oświeceni przez Ducha Świętego.

Czwarty sposób poznania był w nim według natury nienaruszonej, jak była w Adamie, który przez wrodzoną sprawność poznawał wszystko, co stanowi machinę świata. Lecz Chrystus tymże czwartym sposobem poznawał to wszystko dalece wybitniej niż Adam.

Piąty sposób był według doświadczenia zmysłowego i tym sposobem poznawał to, co wpływa do organów zmysłów. Mówi się, że tym sposobem: *Nauczył się posłuszeństwa z tego, co wycierpiał*¹². Bo według poznania zmysłowego nie poznawał wszystkiego razem, lecz raz to, raz inne rzeczy, na ile było trzeba dla naszego odkupienia.

Z powyższego widać pięć różnic poznania Chrystusa.

Gdyż pierwszym sposobem miał poznać jako Bóg.

Drugim jak błogosławiony.

Trzecim jak oświecony przez łaskę.

Czwartym jak w drodze do nieba.

Piątym jak człowiek.

I z tego widać, że Chrystus z każdego stanu człowieka przyjął coś w siebie,

bo ze stanu niewinności przyjął wolność od grzechu;

ze stanu natury upadłej, śmiertelność;

ze stanu łaski, pełnię;

ze stanu chwały, szczęśliwość doskonałej rozkoszy.

O tych czterech stanach jest w Trzeciej Księdze Sentencji, dystynkcji szesnastej¹³, a o wiedzy Chrystusa w tej samej księdze, dystynkcji czternastej¹⁴.

D

Vlterius. est sciendum quod christus passus est

primo. passione. generalissima. contra vniuersalem infeccionem corporis et anime non solum secundum omnia membra corporis principalis .verum eciam .secundum. omnem anime potenciam .licet pati non posset secundum diuinam naturam.

Secundo .passus est eciam passione acerbissima contra libidinem et delectacionem .quia non. est solum passus dolendo ut paciens. per vulnera sed. eciam condolendo. ut compaciens propter delicta .nostra et propter ingritudinem eorum .pro quibus paciebatur.

Libido siquidem infecerat in nobis carnem et animam quantum ad carnalia et spiritualia peccata hoc est quod christus .acerbissima .passione est passus in carne et amarissima compassione in anima

In carne quidem¹⁵ quia in ea. erat maxima equalitas .complexionis. et perfecta viuacitas. sensuum et fuit sensualitas derelicta .in penis seu. passionibus .ita. quod non fuit .releuata a deitate uel. a caritate aut suauitate que .erat in anima sicut fit et fuit in alijs sanctis. in quibus pene amaritudo .fuit mitigata. per caritatem seu. suauitatem seu .aliam anime consolacionem

Sed hec christi domini nostri sensualitas. fuit in penis totaliter derelicta. sine adiutorio penam remittente hinc dicebat ipse in cruce deus meus deus meus ut quid dereliquisti me. Matthei vicesimo septimo.

Cui concordat [k.28vc] illud psalmi factus sum sicut homo sine adiutorio .et licet tanta esset pene acerbitas. in sensualitate nichilominus .maxima. fuit delectacio in superiori parte anime et ergo dicunt doctores. sanctus thomas in tercia parte summe sue

¹⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁶ Mt 27,46.

¹⁷ Ps 88(87),5.

¹⁸ S.Th., *Suma teol.*, z. 82, a. 4 (t. 19, s. 23).

Trzeba ponadto wiedzieć. Że Chrystus cierpiał:

Po pierwsze mękę najbardziej ogólną, przeciwko powszechnemu zarażeniu ciała i duszy, nie tylko co do wszystkich członków głównego ciała, lecz także co do wszystkich władz duszy, chociaż nie mógł cierpieć co do natury Boskiej.

Po drugie cierpiał mękę najsrozsą przeciwko lubieżności i rozkoszy, gdyż cierpiał nie tylko bolejąc, jak cierpiący przez rany, lecz także współcierpiąc z powodu naszych przestępstw i z powodu niewdzięczności tych, za których cierpiał.

Lubieżność bowiem zaraziła w nas ciało i duszę, co do cielesnych i duchowych grzechów, to znaczy, że Chrystus cierpiał najsrozsą mękę w ciele i najbardziej gorzkie współcierpienie w duszy.

W ciele mianowicie, ponieważ w nim była największa równość budowy i doskonała żywotność zmysłów, a zmysłowość była opuszczona w karach czyli mękach, tak iż nie była podźwignięta przez Bóstwo, albo przez miłość czy słodycz, która była w duszy, jak dzieje się i było u innych świętych, u których srogość cierpienia była złagodzona przez miłość, czy słodycz, czy inną pociechę duszy.

Lecz ta zmysłowość Pana naszego była w cierpieniach całkowicie pozostawiona bez pomocy zmniejszającej cierpienie, stąd sam powiedział na krzyżu: *Boże mój, Boże mój, czemuś mnie opuścił?* Mt 27¹⁶.

Z czym zgadza się owo: *Stałem się jak człowiek bez pomocy*¹⁷. A chociaż tak wielka była srogość cierpienia w zmysłowości, niemniej w wyższej części duszy była największa rozkosz. I dlatego doktorzy: Święty Tomasz w trzeciej części swojej „Sumy”¹⁸, zagadnie-

questione nonagesima¹⁹ Et bonaventura super tercio libro sentenciarum distincione decima sexta. quod tempore passionis christi in eius anima fuit maxima tristitia et leticia et actum est dispensatiue quod nec tristitia anime neque penalitas. in sensualitate fuerat ab aliquo mitigata .in sua. acerbitate illa in qua acerbitas passionis et tristitia anime causata. fuit quia anima christi efficacissime apprehendit causas tristitie et hec erant corporis lesio eorum pro quibus paciebatur ingratitudo. et discipulorum suorum scandalum

Sed diceres quomodo in eadem anima indiuisibili poterant esse simul et semel duo. contraria videlicet maxima tristitia et maxima leticia

Respondetur per sanctum Thomam quod gaudium. fruicionis non directe contrariatur dolori passionis .quia non sunt. de eodem nec. secundum eandem anime partem .quia gaudium fruicionis est de deitate secundum partem superiorem rationis. Dolor. uero passionis. seu eciam tristitia erat de wlneribus illatis et aliorum peccatis secundum partem inferiorem rationis seu. secundum vires anime inferiores

nihilominus tamen. concedendum .in hoc quod tota .christi. anima secundum essenciam paciebatur quia tota essencia anime erat corpori vnita. quo paciente ipsa fuit passa.

Sic potest concedi. quod porcio. superior rationis. tristitiam habuit sed non inquantum ratio erat. nec racione obiecti sui uel. non inquantum videbat in diuina sapiencia mala. fieri et puniri illa. Sed inquantum ipsa ratio. erat. anime potencia. que. omnia paciebatur tota secundum essenciam qua. corpori fuit vnita,

et sic ratio paciebatur [k.28vd] passione subiecti. super quod fundabatur sicut visus patitur paciente sensu. tactus in oculo. super quam fundatur visus puta. cum oculus pun-

niu dziewięćdziesiątym i Bonawentura „O trzeciej Księdze Sentencji”, dystynkcji szesnastej, mówią, że podczas męki Chrystusa w duszy jego był największy smutek i radość. A tak zostało pokierowane, że ani smutek duszy, ani cierpienie w zmysłowości nie było przez nikogo łagodzone w swej srogości, w której srogość cierpienia i smutek duszy był spowodowany, gdyż dusza Chrystusa jak najskuteczniej pojmowała powody smutku, a były to: zranienie ciała, niewdzięczność tych, za których cierpiał, oraz zgorszenie swoich uczniów.

Rzekłbyś jednak: Jak w jednej, niepodzielnej duszy mogły być razem i naraz dwa przeciwieństwa, mianowicie największy smutek i największa radość?

Odpowiada święty Tomasz, że radość rozkoszy nie sprzeciwia się wprost bólowi męki, bo nie tego samego dotyczą, ani tej samej części duszy, gdyż radość rozkoszy jest z Bóstwa, w górnej części rozumu, ból zaś męki, a także smutek, był z zadanych ran, oraz grzechów innych ludzi w niższej części rozumu, czyli odnośnie do niższych sił duszy.

Niemniej jednak trzeba się zgodzić w tym, iż cała dusza Chrystusa co do istoty cierpiała, gdyż cała istota duszy była złączona z ciałem. Gdy ono cierpiało, ona cierpiała.

Tak można się zgodzić, że wyższa część rozumu miała smutek, lecz nie na ile była rozumem, ani z powodu swego przedmiotu, albo nie stąd, iż w Bożej mądrości widziała, że dzieją się złe rzeczy i są karane, lecz na ile sam rozum był władzą duszy, która wszystko cierpiała cała zgodnie z istotą, którą była złączona z ciałem.

I tak rozum cierpiał męką podmiotu, na którym był oparty, jak wzrok cierpi, gdy cierpi zmysł, dotknięty w oku, na którym wzrok się opiera. Na przykład gdy oko jest

¹⁹ W rękopisie krakowskim: lxxxvj, czyli osiemdziesiąta szósta.

gitur aut eciam distemperatur per calorem et ibi uisus patitur non passione propria a suo subiecto. sed per accidens ab alio obiecto.

Simili modo potest dici de tristitia et leticia compassione .et congratulacione. beatissime marie virginis que tempore passionis maximum habuit gaudium et maximam tristitiam nam cum gaudium sit delectacio in bono et de bono. Bonum uero est duplex .scilicet. bonum summum increatum, et bonum summum creatum hoc fuit redempcio humani generis et illa .duo. mouebant affectum beate virginis tempore passionis .in summo quia cognouit quod per passionem deo summo maximus fieret honor. et generi humano maximum acquireretur bonum, uidelicet eius redempcio et de utroque horum summe delectabatur. et per consequens summe letabatur

Maxime eciam tristis fuit et filio compaciebatur quia apprehendit passionem .eius. ut suo appetitui naturali summe contrariam et sic causauit passio filij. in ea .summum dolorem sicut consideracio eiusdem passionis prout fuit ipsa redempcio generis humani et via seu medium ad summum delectabile in ea. causauit summam delectacionem

Ac per hoc summum gaudium congratulacione in ratione ut in ratione existente Sed compassio extitit in natura simul et in ratione. ut in natura

uel. intelligantur hec simul. fuisse .scilicet. congratulacio et compassio in uirgine sicut supra dictum est in christo extitisse summa .tristitia et summa leticia, et quia tempore .passionis. ante conuersionem latronis sola. uirgo habuit fidem et compassionem crucifixi dei et hominis, ideo .ipsa sola. est cui datum priuilegium compassionis .quod ei filius communicare decreuit [k.29a] [[quod ei filius communicare decreuit]] ut ipsam participem faceret beneficio redem-

uktute, albo też zwilżone gorącem. I tam wzrok cierpi nie własną mękę od swego podmiotu, lecz przypadłościowo od innego przedmiotu.

Podobnym sposobem można mówić o smutku i radości, współcierpieniu i współradowaniu się Najświętszej Maryi Panny, która podczas męki miała największą radość i największy smutek. Bo gdy radość jest rozkoszą w dobru i z dobra, a dobro jest dwojaki, mianowicie Najwyższe Dobro Niestworzone oraz najwyższe dobro stworzone. Tym było odkupienie rodzaju ludzkiego. I te dwa poruszały uczucie Błogosławionej Dziewicy podczas męki. W Najwyższym, bo wiedziała, że przez mękę Bogu Najwyższemu oddaje się największą cześć, a rodzajowi ludzkiemu nabywa się największe dobro, mianowicie jego odkupienie i nimi obydwoma najbardziej się rozkoszowała, a w następstwie najwyżej radowała.

Była też najbardziej smutna i współcierpiała z Synem, bo przyjmowała jego mękę jako najbardziej przeciwną jego naturalnemu pragnieniu. I tak męka Syna powodowała w niej najwyższy ból, jako rozważanie jego męki. Na ile zaś była ona odkupieniem rodzaju ludzkiego i drogą, czyli środkiem do najwyższej rozkoszy, powodowała w niej najwyższą rozkosz.

A przez to najwyższa radość i współradowanie się istniało w rozumie jako rozumie, a współcierpienie istniało razem w naturze i w rozumie, jako w naturze.

Albo należy pojmować, że to było razem, mianowicie współradowanie się oraz współcierpienie w Dziewicy, jak wyżej powiedziano, że w Chrystusie istniał najwyższy smutek i najwyższa radość. Ponieważ. podczas męki, przed nawróceniem łotra tylko Dziewica miała wiarę i współcierpienie dla ukrzyżowanego Boga i Człowieka, dlatego ona tylko jest, której dano przywilej współcierpienia, którego Syn postanowił jej udzielić, by uczynić ją uczestniczką dobrodziejstwa odkupie-

pcionis ut sicut totus mundus obligatur .filio propter .passionem Ita obligaretur .matri domine. propter compassionem et fieret mater omnium per recitacionem eratque²⁰ causa. gaudii. specialis quia in passione facta est. mater sui redemptoris.

Tercio passio eius fuit ignominiosissima.

primo. propter dampnatorum locum quia .in loco caluarie,

secundo. propter supplicium verecundum videlicet crucis Devertonomij vicesimo primo Maledictus qui pende[n]t in ligno.

tercio propter malefactorum consortium ysaie quinquagesimo tercio Cum sceleratis deputatus est.

E

Passus est autem ignominiosissimum supplicij genus videlicet crucis secundum Augustinum libro octoginta trium questionum et hoc voluit dominus pati ut nullum genus supplicij. homines propter eum. perhorrescant

Eciam quia superbia aliquando surgit interius ex presumptione aliquando exterius ex ostentacione et aliena .laude. ideo ad remediandum²³ omnem superbiam christus passus est vtrumque genus .ignominie. et in se paciente et in concomitatu malefactorum quam habuit in passione

Quarto. Christus passus est passione interemptoria .que. eum occidit, animam a corpore separavit deitatem tamen non lesit nec ipsam ab anima neque a corpore disiungit sed corpus in sepulchro et anima in limbo. manserunt vnita .verbo. dei .seu. deitati et summo bono

nia, żeby jak cały świat zobowiązany jest synowi z powodu męki, tak zobowiązany był Pani Matce, z powodu współcierpienia. Oraz, aby stała się Matką wszystkich przez powtórzenie, i była powodem osobliwej radości, bo w czasie męki stała się Matką swego Odkupiciela.

Po trzecie Męka jego była najhaniebniejsza:

pierwsze, z powodu miejsca skazańców, gdyż w miejscu czaszki.

drugie, z powodu stracenia zawstydzającego, mianowicie krzyża Pwt 21: *Przeklęty jest ten, co wisi na drzewie*²¹.

trzecie, z powodu towarzystwa złoczyńców Iz 53: *Ze złoczyńcami został policzony*²².

Cierpiał zaś najhaniebniejszy rodzaj stracenia, mianowicie krzyż, według Augustyna “Liber octoginta trium quaestionum”²⁴; I Pan chciał to cierpieć, aby żadnego rodzaju stracenia ludzie dla niego się nie bali.

Również ponieważ pycha czasem powstaje wewnętrznie z zarozumiałości, czasem zewnętrznie z pokazywania się i cudzej chwały. Dlatego, by zaradzić wszelkiej pysze, Chrystus cierpiał oba rodzaje hańby, którą miał w męce: cierpiąc sam i w towarzystwie złoczyńców.

Po czwarte. Chrystus cierpiał mękę zabójczą, która go zabiła, duszę od ciała oddzieliła. Bóstwa jednak nie naruszyła, ani go od duszy, ani od ciała, nie oddzieliła, lecz ciało w grobie, a dusza w otchłani, pozostały zjednoczone ze Słowem Boga, czyli z Bóstwem i Dobrem Najwyższym.

²⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²¹ Pwt 21,23.

²² Iz 53,12.

²³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁴ Por. Augustinus, *De diversis quaestionibus octoginta tribus*, PL 40, 11-101.

Quia dicunt Augustinus damascenus Anatema sit qui dicit dei filium naturam quam semel. assumpsit aliquando reliquisse ut patet libro tercio sentenciarum distinccione vicesima prima

In triduo ergo mortis christus fuit homo mortuus. et non homo viuus ymmo nec fuit homo .quia mortuus homo non dicitur .homo. nisi equiuoce [k.29b]

F

Circa .premissa. est sciendum quod christus iam predicta. omnia est passus. voluntarie et non invite saltem secundum uoluntatem. diuinitatis sue et similiter secundum voluntatem rationis licet .passio fuerit contra .voluntatem. carnis .seu. sensualitatis sicut exprimit oratio .saluatoris qua. dixit, non sicut ego volo sed sicut tu uis quia passio fuit contra. inclinacionem et appetitum nature .que. est in sensualitate et carne.

Et ideo christus orans .secundum rationem voluntatem carnis. exprimebat quia passionem refugiebat cum dicebat transeat a me calix iste Matthei vicesimo sexto.

Voluntatem tamen rationis voluntati .patris. conformabat quando. dicebat non mea uoluntas sed tua fiat et sic vna .voluntas. non erat alteri contraria quia secundum. uoluntatem diuinam quod iustum erat uoluit secundum uoluntatem rationis iusticie consensit.

Sed secundum uoluntatem carnis penam recusauit attamen iusticiam non accusauit et sic unaquaque uoluntas quod suum erat operabatur. et quod ad se pertinebat sequebatur uoluntas diuina iusticiam, voluntas rationis obedienciam, et voluntas carnis naturam ac per hoc non erat in christo col-

Gdyż Augustyn²⁵ i Damascen mówią: Niech będzie wyklęty, kto powiada, iż Syn Boży naturę, którą raz przyjął, kiedyś opuścił, jak widać z Trzeciej Księgi Sentencji, dystynkcji dwudziestej pierwszej²⁶.

W trzech więc dniach śmierci Chrystus był człowiekiem umarłym a nie człowiekiem żywym, a nawet nie był człowiekiem, bo zmarły nie nazywa się człowiekiem, chyba że wieloznacznie.

O powyższym należy wiedzieć, że Chrystus wszystko wspomniane przeżył dobrowolnie, a nie wbrew woli, przynajmniej zgodnie z wolą swego Bóstwa, a podobnie zgodnie z wolą rozumu, chociaż męka była wbrew woli ciała, czyli zmysłowości, jak wyraża to modlitwa Zbawiciela, w której powiedział: *Nie jako ja chcę, lecz jako ty chcesz*²⁷, gdyż męka była wbrew skłonności i pragnieniu natury, która jest w zmysłowości i cielesności.

I dlatego Chrystus, modląc się według rozumu, wyrażał wolę ciała, gdyż cofał się przed męką, gdy mówił: *Niech odejdzie ode mnie ten kielich*, Mt 26²⁸.

Wolę zaś rozumu uzgadniał z wolą Ojca, gdy mówił: *Nie moja wola, lecz twoja niech się stanie*²⁹. I tak jedna wola nie była drugiej przeciwna, gdyż według woli Bożej chciał tego co było sprawiedliwe, zgodnie z wolą rozumu przyzwolił sprawiedliwości.

Lecz zgodnie z wolą ciała odmawiał cierpienia, a jednak nie oskarżał sprawiedliwości. I tak każda wola robiła swoje i postępowała za tym, co do niej należało: wola Boska za sprawiedliwością, wola rozumu za posłuszeństwem, a wola ciała za naturą. A przez to nie było w Chrystusie

²⁵ Por. Augustinus, *Enarrationes in psalmos*, XLVIII, sermo 2,2, PL 36, 556; *In Joannis Evangelium*, tractatus XLVII,10,11, PL 35, 1738.

²⁶ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 21 (t. 2, s. 207-212).

²⁷ Por. Mt 26,39.

²⁸ Mt 26,39.

²⁹ Por. Łk 22,42.

luctacio. et pugna sed pacata. ordinacio et tranquillitas ordinata

Vnde consequenter dicendum est. quod christus .vere timuit et vere doluit et vere tristis fuit .secundum. quod illa et consimilia nominant et signant propassionem non autem prout signant passionem.

Vnde propassio differt a passione tunc enim affectio dicitur propassio quando anima sic afficitur uel. turbatur quod oculum mentis non turbat sic quod. trahat cum arctitudine uel. sic quod fecerat causam.³⁰ arctitudine uel. a dei contemplacione deviare

Si autem rationem faceret arctitudine deviare tunc oculum mentis turbaret et passio diceretur. [k.29vc]

G

Amplius secundum .beatum. Augustinum libro quarto de trinitate quatuor in omni sacrificio .sunt. notanda .scilicet. cui offertur .a quo. offertur quid offertur et pro quibus

Ita debemus hic aduertere. in dominica .passione in qua .deus ihesus obtulit se .patri. dicta quatuor et cum hoc alia duo vnde attendente mente [desiderare] (considerare) debemus quis patitur. quid patitur pro quibus patitur a quibus patitur. et quare seu propter quid patitur et a quo cogitur pati.

Reuera ille qui patitur est dei filius summe bonus .si queris quid et qualia pati certe patitur in rebus exterioribus spoliacionem quia nudus in corpore. amarissimam. afflictionem et in anima maximam tristitiam.

Omnia genera passionum. ad illa .tria. reducuntur .scilicet. ad rerum spoliacionem corporis afflictionem et anime perturbacionem,

si queris pro quibus patitur inuenis quod pro peccatoribus iniustis inimicis

Si queris a quibus certe a principibus et ministris et popularibus a iudeis et gentibus

walki i bitwy, lecz ład spokojny i spokój uładzony.

Stąd następnie trzeba powiedzieć, że Jezus prawdziwie lękał się, i prawdziwie bolał, i prawdziwie był smutny, zgodnie z tym, że te i tym podobne nazywają i oznaczają początek męki, a nie według tego, że oznaczają cierpienie.

Przeto początek męki różni się od cierpienia. Wtedy bowiem oddziaływanie zwie się początkiem męki, kiedy dusza tak jest dotknięta lub wzburzona, że nie mać oka ducha tak, iż ciągnie z ciasnotą; albo tak, że dała powód ciasnocie; albo odstąpieniu od kontemplacji Boga.

Gdyby zaś sprawiła, że rozum przez ciasnotę zboczył, wtedy zamąciłaby oko ducha i zwana byłaby cierpieniem.

Ponadto według świętego Augustyna, księga czwarta „De Trinitate”³¹, w każdej ofierze trzeba zapamiętać czworo, mianowicie: komu się ofiaruje, kto ofiaruje, co ofiaruje, i za kogo.

Tak winniśmy zauważyć tu w męce Pańskiej, w której Jezus Bóg ofiarował się Ojcu, rzeczonych czworo, a z tym innych dwoje. Dlatego mamy uważnie rozmyślać kto cierpi, co cierpi, za kogo cierpi, od kogo cierpi, i dlaczego, czyli z jakiego powodu cierpi oraz przez kogo zmuszony jest cierpieć.

Zaiste ten kto cierpi to Syn Boga Nieśkończenie Dobry. Jeśli pytasz co i jak cierpi, na pewno cierpi pozbawienie rzeczy zewnętrznych, gdyż nagi na ciele gorzką udrękę, a w duszy największy smutek.

Wszystkie rodzaje męki sprowadzają się do tych trzech, mianowicie: pozbawienia rzeczy, udręki ciała i wzburzenia duszy.

Jeśli pytasz, za kogo cierpi, znajdujesz, że za grzeszników, niesprawiedliwych, nieprzyjaciół.

Jeśli pytasz od kogo, na pewno od książąt i sług i ziomków, od Żydów i pogan. Psalmi-

³¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³² Por. Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber IV, PL 42, 885-912.

psalmista Quare fremuerunt gentes et populi meditati etc Astiterunt reges terre etc.

Passus etiam a feminis. et de ancilla .petrum accusante

Item passus est a familiaribus et notis utpote de iuda eum tradente et petro ipsum .negante

Item in suis et discipulis et amicis ipsum deserentibus

Item .a latronibus et alijs eum blasphemantibus.

Si queris quare passus est

Respondetur propter .peccata. nostra et pro salute nostra ysaie quinquagesimo tercio propter .scelus populi mei percussi eum.

Si queris quis eum cogit talia pati

Respondetur maxima caritas sua quamuis namque alius potuisset fuisse redempti modus ille tamen quo .redemit nos fuit nobis .conuenientissimus ut dicit Augustinus libro decimo tercio de trinitate. Vnde apostolus ad Romanos quinto Commendat deus. caritatem suam in nobis quoniam cum inimici essemus christus pro nobis mortuus est iustus pro iniustus.

H

Ex [k.29vd] iam dictis de christi domini nostri passione eliduntur specialiter quinque hereses,

prima est Iacobitarum dicentium in christo tantum fuisse vnam uoluntatem et vnam operationem

contra .hoc est. quia habuit duas naturas. sicut et duas uoluntates et duplices acciones nam lacrimatus est ut homo et resuscitauit lazarus a mortuis ut deus Ioannis undecimo.

Item expuit in terram ut homo. et illuminauit cecum a natiuitate ut deus Ioannis nono etc.

sta: *Czemu się wzburzyły narody, a ludy wymyślały. Staęli razem królowie ziemi*³².

Cierpiał też od niewiast i od służącej oskarżającej Piotra.

Cierpiał także od domowników i znajomych, jak od Judasza go wydającego i Piotra zapierającego się jego.

Także w swoich i uczniach oraz przyjaciółach go opuszczających.

Także od łotrów oraz innych bluźniących mu.

Jeśli pytasz: dlaczego cierpiał?

Odpowiada się: za grzechy nasze i za zbawienie nasze. *Dla złości ludu mego uderzyłem go*³³.

Jeśli pytasz: Kto go zmusił to cierpieć?

Odpowiada się: Nieskończona jego miłość, chociaż bowiem mógł być inny sposób odkupienia, ten jednak, którym nas odkupił, był dla nas najodpowiedniejszy, jak mówi Augustyn w trzynastej księdze „De Trinitate”³⁴. Dlatego Apostoł w Rz 5: *Bóg zaleca miłość swoją względem nas, że kiedyśmy czasu swego byli jeszcze nieprzyjaciółmi, Chrystus za nas umarł*³⁵, sprawiedliwy za niesprawiedliwych.

Z powiedzianego już o męce Chrystusa, naszego Pana, zniweczonych jest osobiwie pięć herezji.

Pierwsza jest Jakobitów, mówiących, że w Chrystusie była tylko jedna wola i jedno działanie.

Przeciwnie jest to, że miał dwie natury, tak jak i dwie wole i dwojakie działanie, gdyż zapłakał jak człowiek a wskrzesił Łazarza z martwych jak Bóg, J 11³⁶.

Także splunął na ziemię jak człowiek a przywrócił wzrok niewidomemu od urodzenia jak Bóg, J 9³⁷ itd.

³² Ps 2,1-2.

³³ Iz 53,8.

³⁴ Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber XIII,10,15, PL 42, 1024-1025; zob. ibidem: liber VIII,10,14, 960.

³⁵ Rz 5,8.

³⁶ J 11,35-44.

³⁷ J 9,6-8.

secunda heresis .est eorum qui dicunt christum non vere passum sed fuisse impassibilem sicut fuit impeccabilis etiam in humana natura

contra quos est illud Matthei vicesimo sexto Tristis est anima mea. usque ad mortem Et illud prima petri secundo christus passus est pro nobis. nobis relinquens exemplum.

tercia est nicolaycorum. et quorundam paganorum dicentium fuisse .impassibilem et inmortalem asserentium quod quando iudei voluerunt eum crucifigere quod posuit alium hominem loco sui,

contra. tunc christus fuisset simulator Etiam non. vere christus fuisset nec fatigatus ex itinere ut dicitur Ioannis quarto.

Neque verum tunc diceret ewangelista sic inquiring Ihesus cepit tedere contristari et mestus esse et ait Tristis anima mea. Matthei vicesimo sexto

Item si non esset passus falsa esset scriptura sacra in multis locis ut ad ebreos secundo ut per mortem destrueret eum qui mortis habet imperium etc.

Quarta est iudeorum dicentium si Christus fuit mori non potuit quia nos ex lege audimus quod christus manet in eternum Ioannis duodecimo.

Sed contra hoc dicitur Ebreorum decimo et ysaie quingentesimo tercio Oblatus est quia ipse uoluit. Et Ioannis decimo. dicit salvator. Ego pono. animam meam et iterum sumam eam nemo tollat eam a me. sed ego ponam eam

Et iterum contra iudeos dicitur Danieli nono Post ebdomadas septuaginta duas occi-

Druza herezja jest tych [docketów – przyp. red.], którzy mówią, że Chrystus nie cierpiał prawdziwie, lecz był niecierpięliwy, tak jak był bezgrzeszny także w ludzkiej naturze.

Przeciwko nim jest owo Mt 26: *Smutna jest dusza moja aż do śmierci*³⁸ oraz 1 P 2: *Chrystus za nas cierpiał zostawiając nam przykład*³⁹.

Trzecia jest Nikolaitów oraz niektórych pogan, mówiących, że był niecierpięliwy i nieśmiertelny, twierdzących, że gdy Żydzi chcieli go ukrzyżować, podstawił innego człowieka zamiast siebie.

Wbrew temu: Chrystus byłby wtedy udawaczem, nie byłby też wtedy prawdziwie Chrystusem, ani *znużony z drogi*⁴⁰, jak mowa w J 4.

Wówczas też Ewangelista nie rzekłby prawdy, mówiąc: *Jezus zaczął się smuć i odczuwać odrzę. Wtedy im rzekł: Smutna jest dusza moja aż do śmierci*, Mt 26⁴¹.

Również gdyby nie cierpiał, błędne byłoby Pismo Święte, na wielu miejscach, jak Hbr 2: *aby przez śmierć zniszczyć tego, który miał władzę śmierci*⁴² itd.

Czwarta jest Żydów mówiących: Jeśli był Chrystusem, nie mógł umrzeć, bo: *My słyszeliśmy z Zakonu, że Chrystus trwa na wieki*⁴³, J 12.

Lecz wbrew temu powiedziane jest Hbr 10 i Iz 53 *Ofiarowany był, gdyż sam chciał*⁴⁴. A J 10, Zbawiciel rzecze: *Ja kładę duszę moją, abym ją znowu wziął. Nikt nie bierze jej ode mnie, ale ja kładę ją*⁴⁵.

A znów przeciw Żydom mówi Dn 9 *A po tygodniach sześćdziesięciu dwóch będzie*

³⁸ Mt 26,38.

³⁹ 1 P 2,21.

⁴⁰ J 4,6.

⁴¹ Mt 26,37-38.

⁴² Hbr 2,14.

⁴³ J 12,34.

⁴⁴ Hbr 10,9; Iz 53,7; por. Hbr 9,28.

⁴⁵ J 10,17-18.

detur christus et non erit eius populus qui eum negaturus⁴⁶ est [k.30a] Et ysaie quinquagesimo tercio, Sicut ouis ad occisionem ductus est.

Quinta heresis est dicentium christum non solum propter homines sed etiam propter demones. redimendos. incarnatum et passum et hec heresis .ascribitur. a multis origeni

Sed .contra. hoc dicitur in simbolo niceo qui propter nos homines et nostram salutem etc. non propter demonum liberationem

Et ysaie nono puer natus est nobis. Romanorum quarto Traditus est propter delicta nostra prima petri secundo christus passus est pro nobis etc Et ysaie quinquagesimo tercio propter scelus populi mei. percussi eum. Ibidem. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras.

Et nullibi ponitur quod sit incarnatus aut passus propter peccata .demonum

J

Quia christus. dominus deus. sibi et nobis merebatur Ideo est sciendum quod in eo fuerit omnis meriti perfectio et plenitudo. quia illa. omnia in eo⁵⁴ fuerunt ex quibus consurgit meriti magnitudo.

Primo quantum ad eum qui merebatur quia non. tantum erat homo. verum etiam deus .in. merito enim multum attenditur dignitas merentis.

Secundo quantum ad .tempus. in quo merebatur. quia ab instanti conceptionis usque ad horam mortis.

Tercio quantum ad illud .per quod merebatur. quia habuit perfectissimum habitum

zabity Chrystus, a nie będzie ludem jego, który się go zaprzę⁴⁷. Oraz Iz 53 Jak owca na zabicie wiedziony będzie⁴⁸.

Piąta jest herezja mówiących, że Chrystus nie tylko dla odkupienia ludzi, lecz także demonów, wcielony i umęczony. A ta herezja przez wielu przypisywana jest Orygenesowi.

Lecz wbrew temu powiedziane jest w Symbolu Nicejskim: „Który dla nas ludzi i dla naszego zbawienia” itd., a nie dla uwolnienia demonów.

A Iz 9: *Maluczki narodził się nam*⁴⁹; Rz 4: *Został wydany z powodu występków naszych*⁵⁰; 1 P 2 *Chrystus za nas cierpiał*⁵¹, itd.; oraz Iz 53 *Dla złości ludu mego uderzyłem go*⁵². Tamże, *Lecz on zraniony został za nieprawości nasze*⁵³.

I nigdzie nie ma, że został wcielony, albo umęczony za grzechy demonów.

Ponieważ Chrystus, Pan Bóg, sobie i nam zasługiwał, dlatego trzeba wiedzieć, że była w nim doskonałość i pełnia wszelkiej zasługi, bo wszystko to w nim było, z czego powstaje wielkość zasługi.

Pierwsze: co do tego kto zasługiwał, gdyż był nie tylko człowiekiem, lecz także Bogiem. W zasłudze bowiem bardzo zważa się na godność zasługującego.

Drugie: co do czasu, w którym było zasługiwane, gdyż od chwili poczęcia aż do godziny śmierci.

Trzecie: co do tego, przez co zasługiwano, gdyż miał doskonałą sprawność miłości

⁴⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁷ Dn 9,26.

⁴⁸ Iz 53,7.

⁴⁹ Iz 9,6.

⁵⁰ Rz 4,25.

⁵¹ 1 P 2,21.

⁵² Iz 53,8.

⁵³ Iz 53,5.

⁵⁴ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

caritatis et perfectissimum exercitium virtutis in⁵⁵ orando in paciendo et agendo.

Quarto quantum ad eum cui merebatur .quia. non solum sibi sed etiam nobis merebatur .ymmo omnibus iustis,

non tamen meruit sibi proprie fruicionem⁵⁶ dei siue premium substancialia quia dei formitas .anime Christi et beatitudo glorie. precessit in eo omnia preterita .merita. propter .summam dignitatem quam illa .beatissima. anima. [k.30b] habuit a principio creacionis sue

nec fuisset ad vnionem verbi increati ydonea nisi fuisset beatissima .et dei formissima .et hoc habuit per habitum glorie a principio creacionis sue quando fuit in persona filij deitatis unita.

Quinto quantum ad illud .quod merebatur nobis. quia non tantum meruit nobis gloriam. verum etiam graciam et peccatorum veniam, non tantum gloriam spiritus sed etiam gloriam carnis .et apercionem ianue regni celestis que .erat ante. passionem omnibus hominibus puris clausa propter peccatum primi parentis

In merito namque christi radicantur omnia merita. nostra siue sint satisfactoria .pene siue meritoria vite eterne. nec sumus digni absolui ab offensa creatoris nisi per meritum dei hominis.

Sexto quantum ad. illud quod merebatur sibi quia licet non merebatur sibi glorificacionem mentis quam habebat. merebatur tamen sibi ex humilitate passionis anime impassibilitatem sui corporis glorificacionem resurreccionis acceleracionem .sui nominis clarificacionem iudicarie potestatis dignitatem.

i doskonale ćwiczenie cnoty w modlitwie, w cierpieniu i działaniu.

Czwarte: co do tego, komu było zasługiwane, gdyż nie tylko sobie, lecz także nam było zasługiwane, zaiste wszystkim sprawiedliwym.

Jednak nie zasługiwał sobie właściwie rozkoszowania się Bogiem, czyli substancialnej nagrody, gdyż boska kształtność duszy Chrystusa i szczęśliwość chwały wyprzedziła w nim wszelkie przeszłe zasługi, z powodu najwyższej godności, którą owa najszczęśliwsza dusza miała od początku swego stworzenia.

I nie byłaby zdolna do jedności ze Słowem Niestworzonym, gdyby nie była najświętsza i najbardziej boskkształtna. A to miała przez sprawność chwały od początku swego stworzenia, kiedy została w Osobie Syna złączona z Bóstwem.

Piąte: co do tego, że zasługiwał nam, gdyż nie tylko zasługiwał nam chwałę, ale też łaskę i grzechów odpuszczenie, nie tylko łaskę ducha, lecz także chwałę ciała oraz otwarcie bramy królestwa niebieskiego, która przed męką była dla wszystkich czystych ludzi zamknięta z powodu grzechu pierwszego rodzica.

Bo w zasłudze Chrystusa są zakorzenione wszystkie nasze zasługi, czy są zadośćczynne za karę, czy zasługujące na życie wieczne. I nie jesteśmy godni darowania obrazy Stwórcy, tylko przez zasługę Boga Człowieka.

Szóste: co do tego że zasługiwał sobie, bo chociaż nie zasługiwał sobie uwielbienia ducha, które miał, zasługiwał sobie jednak z pokory męki: duszy niecierpliwość, swego ciała uwielbienie, z martwych wstania przyśpieszenie, swego imienia uwielbienie, godność władzy sądowej.

⁵⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Et horum aliqua innuit apostolus ad philippenses secundo dicens, christus factus est obediens .usque ad mortem mortem autem crucis propter .quod deus exaltauit illum et donauit illi nomen quod est super etc.

Septimo. quo ad modum quo merebatur Cum enim tripliciter aliquis dicatur mereri videlicet de indebito faciendo .debitum uel de debito faciendo magis debitum,⁵⁷ uel de debito vno modo faciendo debitum alio modo omnibus hijs modis meruit nobis

Tercio uero modo tantummodo sibi meruit non enim primo modo poterat sibi facere .de indebito debitum nec, secundo modo debitum sibi facere magis debitum cum a principio conceptionis sue in utero fuerit sanctissimus nec poterat in sanctitate proficere.

Sed tercio modo sibi meruit quia .bonum glorie .quod. fuit [k.30vc] sibi debitum per gratiam vnionis fecit sibi alio modo debitum .scilicet. per meritum beate accionis et sic meruit vitam eternam iam habitam sicut meruit nobis uitam eternam habendam.

K

Nota .quomodo passio. christi iustificat nos et delet. peccata

hoc enim facit prout est hostia oblata .hostia credita .et hostia .amara.

hoc est passio christi iustificat per modum meriti disponentis per modum exempli prouocantis et excitantis et per modum exemplaris dirigentis

Excitat enim passio nos .ad christum diligendum et ulterius insinuat nobis qualiter debemus mori⁵⁹ peccatis

quod sit exemplum patet prima .petri. secundo christus [christus] passus est pro nobis nobis relinquens exemplum

I coś z tego wpaja Apostoł w Flp 2 *Chrystus stał się posłuszny aż do śmierci, i to śmierci krzyżowej. Dlatego Bóg wywyższył go i darował mu imię przewyższające*⁵⁸ itd.

Po siódme: co do sposobu jakim zasługiwał. Skoro bowiem mówi się, że ktoś zasługuje trojako, mianowicie z nienależnego czyniąc należne, albo z należnego czyniąc bardziej należne, albo z należnego jednym sposobem czyniąc należne innym sposobem. Wszystkimi tymi sposobami nam zasługiwał.

Sobie zaś zasługiwał tylko trzecim sposobem. Nie mógł bowiem pierwszym sposobem uczynić sobie z nienależnego należne, ani drugim sposobem należnego sobie uczynić bardziej należnym, gdyż od początku swego poczęcia w łonie był Najświętszy i nie mógł w świętości postępować.

A trzecim sposobem zasługiwał sobie, gdyż dobro chwały, które było mu należne przez łaskę zjednoczenia, uczynił sobie innym sposobem należne, mianowicie przez zasługę dobrego działania. I tak sobie zasłużył życie wieczne już posiadane, jak nam zasłużył życie wieczne do posiadania.

Zapamiętaj w jaki sposób męka Chrystusa usprawiedliwia nas i gładzi grzechy.

Czyni bowiem to, na ile jest żertwą ofiarowaną, żertwą wierzoną, oraz żertwą gorzką.

To znaczy, że męka Chrystusa usprawiedliwia na sposób zasługi przygotowującej, na sposób przykładu wywołującego i pobudzającego, oraz na sposób wzoru kierującego.

Męka bowiem pobudza nas do miłowania Chrystusa, a dalej wpaja nam, jak mamy umierać grzechom.

Że jest przykładem widać z 1 P 2 *Chrystus za nas cierpiał, zostawiając wam przykład*⁶⁰.

⁵⁷ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

⁵⁸ Flp 2,8-9.

⁵⁹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁶⁰ 1 P 2,21.

quod sit exemplaris habetur ad Romanos sexto Si complantati sumus similitudini mortis eius

Est⁶¹ ergo in passione domini meritum ut hostia oblata. directis in quantum est credita et excitatio. in quantum est amara. et sic passio christi dicitur iustificare per fidem et dilectionem. quia hijs duabus virtutibus vni-mur passioni christi. tamquam fonti salutis.

L

Secundo christus per passionem suam redemit nos a potestate. dyaboli et seruitute peccati et reatu supplicij. nam dyabolus habuit duas manus ante christi passionem. scilicet. attrahentem et inpellentem

Manus attrahens erat potestas eius trahendi ad limbum etiam iustos et sanctos

Manus inpellens. erat potestas eius precipitandi. in malum per fallaciam et violentiam

Prima. manus erat tante potencie quod nullus poterat ei resistere. et illa. est totaliter amputata. per passionem

Sed manus inpellens est debilitata iam enim lumine veritatis aperitur per passionem contra. eius fraudulenciam. et adiutorium conceditur. contra. eius violentiam [k.30vd] et sic eius potestas est modo ligata.

Et hoc ostenditur apokalypsis vicesimo. Vbi dicit Iohannes Vidi angelum descendentem de celo et apprehendit draconem qui est dyabolus etc.

Et Iohannis. duodecimo Nunc iudicium est mundi nunc princeps huius mundi eicitur foras.

Preterea homo. seipsam fecerat seruum peccati et venundatus erat ut faceret malum

Ze jest wzorcem, jest w Rz 6 *Jeśli bowiem zostaliśmy wszczępieni w podobieństwo śmierci jego*⁶².

Jest więc w męce Pana zasługa jako żertwa ofiarowana, na ile jest powierzona prostym, i podnieta, na ile jest gorzka. I tak mówi się, że męka Chrystusa usprawiedliwia przez wiarę i miłość, bo obu tymi cnotami jednoczymy się z męką Chrystusa, jak ze źródłem zbawienia.

Po drugie Chrystus przez mękę swoją odkupił nas z mocy diabła i niewoli grzechu oraz winy kary śmierci, gdyż diabeł miał dwie ręce przed męką Chrystusa, mianowicie przyciągającą i wpędzającą.

Ręką przyciągającą była jego moc wciągania do otchłani nawet sprawiedliwych i świętych.

Ręką wpędzającą była jego moc strącania w zło przez podstęp i przemoc.

Pierwsza ręka była takiej mocy, że nikt nie mógł jej się oprzeć. I ona jest całkowicie odcięta przez mękę.

A ręka wpędzająca została osłabiona, już bowiem światłem prawdy otwiera się przez mękę przeciw jej podstępowi i dawana jest pomoc przeciw jej przymusowi. I tak jej moc jest teraz związana.

I to okazuje się Ap 20 gdzie Jan powiada: *Widziałem anioła zstępującego z nieba i uchwycił smoka, którym jest diabeł*⁶³ itd.

Oraz J 12 *Teraz jest sąd świata; teraz księżę tego świata precz wyrzucony będzie*⁶⁴.

Poza tym człowiek sam siebie zrobił niewolnikiem grzechu i zaprzędany został, aby

⁶¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁶² Rz 6,5.

⁶³ Ap 20,1-2.

⁶⁴ J 12,31.

in conspectu .domini, ac per hoc obligatus erat ad reatum supplicij a quibus dominus ihesus eum redemit offerendo sanguinem suum preciosum deo. patri cui facta fuit per hoc iniuria quod peccavit

secundum illud Apokalypsis primo Redemit nos. deo nostro in sanguine suo.

Et prima petri primo. Redempti estis non auro uel argento sed sanguine agni incontaminati.

liberauit enim nos .merito. passionis sue a pena .eterna. a pena corporali .satisfactoria. et a pena .que. fuit inter illas media .scilicet. visionis. diuine carencie.

Condonatur enim in baptismo ex uirtute passionis .nobis. culpa et dimittitur pena. non solum eterna .que. in temporalem commutatur. sed etiam a pena. quam satis faccione homo. deberet sustinere et a pena .carencie visionis diuine quam paciebantur .patres. in limbo .eciam est. ablata.

M

Ex hijs patet quod christus per suam passionem causauit nostram salutem triplici modo. uidelicet per modum meriti .per. modum satis faccionis et per modum sacrificij.

de primo Psalmista Rex noster ante secula operatus est salutem in medio terre.

de secundo Psalmista que non rapui tunc exsoluebam, hec satis faccio fuit accepta in conspectu .dei. propter magnam christi caritatem, propter persone eius dignitatem, et propter passionis acerbiteriam.

de tercio [k.31a] Ephesiorum quinto dilexit nos et tradidit seipsum pro nobis oblationem et hostiam deo sic quod homo in quantum est a peccato per satisfactionem in passione christi et morte liberatus sic .est per ipsum redemptus.

⁶⁵ Ap 1,5; por. 5,9.

⁶⁶ 1 P 1,18-19.

⁶⁷ Ps 74(73),12.

⁶⁸ Ps 69(68),5.

⁶⁹ Ef 5,2.

czynił zło w obliczu Pana, a przez to został zobowiązany do winy kary śmierci, od czego Pan Jezus go odkupił ofiarując drogą krew swoją Bogu Ojcu, któremu stała się krzywda przez to, że zgrzeszył.

Według owego Ap 1 *Odkupił nas dla Boga przez krew swoją*⁶⁵.

A w 1 P 1 *Nie złotem albo srebrem zostaliście wykupieni, ale krwią niepokalanego baranka*⁶⁶.

Wybawił nas bowiem zasługą męki swojej od kary wiecznej, od cielesnej kary zadośćczynnej i od kary, która była między nimi pośrednia, to jest pozbawienia oglądu Boga.

Darowana bowiem jest nam w chrzcie z mocy męki wina i odpuszczona jest kara, nie tylko wieczna, która zamieniana jest na doczesną, lecz także kara, którą człowiek winien ponieść zadość czynieniem oraz kara pozbawienia oglądu Boga, którą cierpieli ojcowie w otchłani. Też została zniesiona.

Z tego widać, że Chrystus przez swoją mękę spowodował nasze zbawienie trzema sposobami, mianowicie na sposób zasługi, na sposób zadośćczynienia i na sposób ofiary.

O pierwszym Psalmista: *Król nasz przed wiekami, sprawił zbawienie pośród ziemi*⁶⁷.

O drugim Psalmista: *Czegom nie wydał, wtedy oddawałem*⁶⁸. To zadośćczynienie zostało przyjęte w obliczu Boga dla wielkiej miłości Chrystusa, dla godności jego Osoby, i dla gorczy męki.

O trzecim w Ef 5: *Umiłował nas i wydał samego siebie za nas jako obiatę i ofiarę Bogu*⁶⁹. Tak, że człowiek, na ile jest uwolniony od grzechu przez zadośćczynienie w męce i śmierci Chrystusa, na tyle jest przez niego odkupiony.

Bernardus in sermone de epiphania qui incipit Apparuit benignitas et humanitas saluatoris nostri etc. dicit Ecce .saccum plenum .misericie, deus pater misit in mundum saccum vtique etsi primum tamen plenum in passione. conscindendum de quo. effundendum est nostre redemptionis precium

Agnosce igitur .homo. dignitatem tuam qui tam precioso precio⁷⁰ es redemptus deus enim uitam suam .non daret pro toto mundo .quam pro anima .tua. dedit

N

Consequenter christus post mortem in cruce fuit de cruce depositus et a personis Ioseph ab aromathia et nicodemo .sepultus in sepulchro .nouo. quod erat [[perfectum]] factum in petra.

fuit autem conueniens .ut sepeliretur propter tres causas ut dicit sanctus thomas .parte tertia. questione quinquagesima prima. articulo primo,

primo ut probaretur veraciter mortuus,

secundo ut cum resurgeret daretur spes resurgendi hominibus per ipsum .prima Corinthiorum decimo quinto Si christus resurrexit et nos resurgemus,

tercio ad exemplum eorum qui spiritualiter peccatis moriuntur ad Colossenses tertio *Mortui estis et uita. uestra abscondita .est. cum christo in deo.*

ffuit etiam christus honorifice sepultus ut erat Isaie undecimo prophatum ubi⁷² dicitur Et erit sepulcrum eius gloriosum

Et merito

primo .quia. secundum Iohannem. Crisostomum Ante crucem christi omnia sunt

Bernard w kazaniu o Objawieniu Pańskim, które zaczyna się: *Okazała się dobroć i ludzkość Zbawiciela naszego*⁷¹ itd. powiada: Oto wór pełen miłosierdzia Bóg Ojciec zesłał na świat, wór zaiste chociaż wpierw pełny, jednak w męce mający być rozdarty, z którego miała się wylać zapłata naszego odkupienia.

Uznaj więc człowieku godność twoją, który tak drogą zapłatą jesteś odkupiony. Bóg bowiem za cały świat nie dałby swojego życia, które dał za twoją duszę.

Następnie Chrystus po śmierci na krzyżu został zdjęty z krzyża i przez osoby Józefa z Arymatei oraz Nikodema pogrzebany w nowym grobie, który był zrobiony w skale.

Było zaś stosowne, żeby został pogrzebany z trzech powodów, jak rzecze święty Tomasz w trzeciej części, w zagadnieniu pięćdziesiątym pierwszym, artykule pierwszym⁷³.

Pierwsze, by dowiedzione zostało, że prawdziwie umarł.

Drugie, by gdy powstanie, dana była nadzieja powstania ludziom przez niego. 1 Kor 15 *Jeśli Chrystus zmartwychwstał i my zmartwychwstaniami*⁷⁴.

Trzecie na przykład tych, którzy duchowo umierają grzechom. Kol 3 *Umarliście i życie wasze ukryte jest z Chrystusem w Bogu*⁷⁵.

Został też Chrystus zaszczytnie pochowanym, jak było u Iz 11, przepowiedziane, gdzie mówi się: *I będzie grób jego sławny*⁷⁶.

I słusznie:

Pierwsze, bo według Jana Złotoustego: Przed krzyżem Chrystusa wszystko jest żało-

⁷⁰ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁷¹ Por. Tt 3,4.

⁷² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷³ S.Th., *Suma teol.*, z. 51, a. 1, (t. 26, s. 121-122).

⁷⁴ Parafraza 1 Kor 15,20-22.

⁷⁵ Kol 3,3.

⁷⁶ Iz 11,10.

mesta .et infirma postquam autem crucifixus est omnia .clariora. sunt ut noscas non purum hominem crucifixum.

O

Secundo .factum est hoc [k.31b] ad commendandam pietatem eorum qui eum sepelierunt. Vnde Augustinus libro tercio De ciuitate dei dicit laudabiliter commemorantur in ewangelio qui corpus christi de cruce acceptum diligenter atque honorifice tegendum sepeliendum que curauerunt

nec tamen .est putandum quod corpus christi fuisset resolutum per putrefaccionem et incineracionem si non fuisset aromatibus conditum uel. eciam cito resuscitatum

Sed christus ad ostensionem virtutis sue uoluit illud incorruptum permanere per resolutionem in elementa. Secundum Ioanem Damascenum libro tercio

Qui eciam exponit de hoc illud psalmi Non derelinquas animam meam in inferno .neque dabis sancto tuo uidere corrupcionem.

Fuit autem corpus christi corruptum per mortem violentam eratque vere mortuum et corruptibile ante resurrectionem et oppositum huius dicere est impium et heresis golonitarum ut dicit sanctus thomas .parte. tercia .questione quinquagesima .articulo. quinto. quia si fuisset incorruptibile sic non habuisset corpus nobis consubstantialiale,

dicendum est ergo quod corpus fuit corruptibile et corruptum tali corrupcione que .fit per mortem. in qua fuit anima. a carne separata .et propter hoc fuit. caro christi mortua,

ymmo propter hoc eciam quia .caro fuit mortua .persone filii. dei. mors est atribuenda .ita. ut filius dei .seu. deus dicatur, passus, mortuus, et sepultus, non secundum. natu-

sne i słabe. Gdy zaś został ukrzyżowany wszystko jest jaśniejsze, byś poznał, że nie tylko człowieka ukrzyżowano.

Drugie: stało się to, by pochwalić życzliwość tych, którzy go pogrzebali. Stąd Augustyn w trzeciej księdze „De ciuitate Dei”⁷⁷ powiada: Chwalebnie wspomniani są w Ewangelii, którzy ciało Chrystusa, zdjęte z krzyża, starannie i szacunkowo zadbali pochować i pogrzebać.

I nie należy sądzić, że ciało Chrystusa zostałyby rozłożone przez zgniliznę i spopielenie, gdyby nie było zachowane aromatami, albo też prędko wskrzeszone.

Lecz Chrystus dla okazania swej mocy zechciał, by ono trwało niezepsute przez rozkład na składniki. Według Jana Damascenkiego, księga trzecia.

On też o tym wyklada to z Psalmu *Nie zostawisz duszy mojej w otchłani, ani dasz świętemu twemu oglądać skażenia*⁷⁸.

Było zaś ciało Chrystusa zepsute przez gwałtowną śmierć i było prawdziwie martwe i zniszczalne przed z martwych wstaniem, a mówić przeciwieństwo tego jest czymś niezbożnym i herezją Gajanitów, jak rzecze święty Tomasz w części trzeciej, zagadnieniu pięćdziesiątym, artykule piątym⁷⁹. Bo gdyby było niezniszczalne, to nie miałby ciała współistotnego z nami.

Należy więc mówić, że ciało było zniszczalne i zniszczone takim zniszczeniem, które dokonuje się przez śmierć, w którym dusza była odłączona od ciała i dlatego ciało Chrystusa było martwe.

Z tego też zaiste powodu, że ciało było martwe, trzeba śmierć przypisać Osobie Syna Bożego, tak by mówiło się, że Syn Boży, czyli Bóg, cierpiał, umarł i został

⁷⁷ Por. Augustinus, *De Civitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber III, PL 41, 79-112.

⁷⁸ Ps 16(15),10.

⁷⁹ S.Th., *Suma teol.*, z. 50, a. 5 (t. 26, s. 118).

ram diuinam sed humanam nec hoc derogat diuine dignitati. sed multum consonat pietati,

nullum enim verbum maioris dignationis resonare potest in auribus cordis nostri quam quod vnigenitus .dei filius. mortuus fuerit pro nobis debitoribus mortis et ideo .hoc non tantum est asserendum tamquam verbum sed eciam frequentissime recolendum etc

Sequitur .quintus articulus.

pogrzebany, nie według natury Boskiej, lecz ludzkiej. A to nie uwłacza godności Boskiej, a jest bardzo zgodne z pobożnością.

Żadne bowiem godniejsze słowo nie może zabrzmieć w uszach serca naszego, niż że Syn Boży jednorodzony umarł za nas, winnych śmierci. I dlatego trzeba to nie tylko twierdzić jako słowo, lecz także jak najczęściej rozważać itd.

Następuje artykuł piąty.

ARTYKUŁ PIĄTY

A

[k.31vc] Quintum articulum. posuit sanctus thomas apostolus dicens.

descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis.

Quo. ad primam partem .huius. modi articuli .que. est de descensu. ad infernum Est sciendum quod ante Christi passionem quatuor fuerunt receptacula .animarum in medio terre. secundum .sanctum thomam. .in quarto. distincione quadragesima quinta. quorum vnum .scilicet. quartum iam .animas non recipit,

primum est locus seu infernos dampnatorum qui est in corde seu. centro terre. Ad hunc locum christus non descendit nec ab illo aliquem liberauit. Racio quia Christi passio nulli prodest nisi sit eius membrum uel. fiat per conuersionem sed illi in inferno. non fuerunt membra Christi nec potuerunt fieri quia fuerunt extra .statum merendi .nec in illo loco .est redemptio. nec est pro eis rogandum qui ibi .esse. sciuntur uel creduntur.

Secundum animarum receptaculum est limbus infancium in peccato originali decedencium. Ibi est pena dampni et non pena sensus

In primo .autem receptaculo .est. tam. pena sensus quam dampni perpetue

In vtroque receptaculo .primo et secundo. tenebre interiores .et exteriores sunt

ad illum secundum locum christus eciam non descendit, nec ab eo aliquem liberauit

Piąty artykuł umieścił święty Tomasz Apostoł mówiąc:

„Zstąpił do piekieł, trzeciego dnia zmarłych wstał.”

Co do pierwszej części tego artykułu, który jest o zstąpieniu do otchłani, należy wiedzieć, że przed męką Chrystusa były cztery pomieszczenia dusz w środku ziemi, według świętego Tomasza „Do Czwartej Księgi Sentencji”, dystynkcja czterdziesta piąta, jedno z nich, mianowicie czwarte¹, już dusz nie przyjmuje.

Pierwsze jest miejsce, czy piekło potępionych, które jest w sercu, czyli środku ziemi. Do tego miejsca Chrystus nie zstąpił, ani z niego nikogo nie uwolnił. Podstawa: gdyż męka Chrystusa nikomu nie pomaga, jeśli nie jest jego członkiem, lub nie staje się przez nawrócenie. A ci w piekle nie byli członkami Chrystusa i nie mogli stać się, bo byli poza stanem zasługiwania, a w tym miejscu nie ma odkupienia, i nie należy modlić się za tych, o których wiadomo, lub wierzy się, że tam są,

Drugim pomieszczeniem dusz jest otchłań niemowląt, w grzechu pierworodnym umierających. Tam jest kara odrzucenia, a nie kara zmysłów.

W pierwszym zaś pomieszczeniu są wieczne kary zarówno zmysłów jak odrzucenia.

W obu zaś pomieszczeniach, pierwszym i drugim, są ciemności wewnętrzne i zewnętrzne.

Do tego drugiego miejsca Chrystus także nie zstąpił, ani zeń nikogo nie uwolnił.

¹ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 45, q. 1, a. 2.

Racio huius est quia illi paruuli non fuerunt capaces gracie christi. nec satis faccio. eius .illis. poterat suffragari .nec. ad eos. extendi quia ad eos solum extenditur qui eius membra. efficiuntur per fidem uel. aliquod fidei sacramentum sed neutrum illi poterant habere

Tercium receptaculum fuit et est supra predicta duo et dicitur purgatorium in quo [k.31vd] est pena .sensus. et dampni ad tempus determinatum et finitum et sunt ibi tenebre exteriores non interiores. quia graciam .habent

ibi. est ignis corporalis quo spiritus iustorum Qui in hac uita penitentiam suam non impleuerunt affliguntur usque ad satisfacionem condignam secundum plus et minus secundum .quod de cremabili secum ex hac uita. traxerunt,

affliguntur autem minus quam illi in inferno et grauius² quam in hoc mundo non tamen ita .grauiter qum semper sperent ut sciant se in inferno non esse. nisi forte propter penarum magnitudinem hoc aliquociens non aduertant

Hac³ autem afflictione ab igne corporali .inflicta purgantur spiritus a reatibus et reliquijs peccatorum. et tanto, durius ac diucius quanto. medullae cordis eorum nimius inhe-serat amor. mundanorum Et quia pena .illa. extra. statum est merendi et non habet rationem uoluntarij igitur .quod deficit ex tempore libertatis in uoluntate sustinente. Hoc supletur in acerbitate experte pene

postquam autem sufficienter fuerint purgate. inmediate euolant et introducuntur in gloriam celestem sicut ante passionem domini introducebantur, in limbum patrum, quia non est ratio quare deberent retardari. ex quo purgacio .eorum consummata .et ianiua .celi aperta. eciam ex quo nichil. habent impuritatis retardans et in eis est ignis diuine caritatis eos eleuans .si retar-

Powodem tego jest, że te niemowlęta nie były pojemne łaski Chrystusa, ani jego zadośćuczynienie nie mogło im pomóc, ani na nie się rozciągnąć, bo rozciąga się tylko na tych, którzy stają się jego członkami przez wiarę, albo któryś sakrament wiary, lecz ani jednego ani drugiego mieć nie mogli.

Trzecie pomieszczenie było i jest nad dwoma wspomnianymi i zwie się czyściec, w którym jest kara zmysłów i odrzucenia na czas określony i skończony. Są tam ciemności zewnętrzne, a nie wewnętrzne, ponieważ mają tam łaskę.

Jest ogień cielesny, którym duchy sprawiedliwych, którzy w tym życiu nie wypełnili swej pokuty, dręczone są aż do godnego zadośćuczynienia, więcej lub mniej, według tego, co palnego ze sobą z tego życia pociągnęli.

Dręczeni zaś są mniej niż ci w piekle, a ciężej niż na tym świecie, jednak nie tak ciężko, skoro zawsze ufają i wiedzą, iż nie są w piekle, chyba że przez wielkość cierpień czasem tego nie dostrzegają.

Tą zaś udręką przez cielesny ogień zadaną duchy oczyszczane są z win i pozostałości grzechów, a tym ostrzej i dłużej, im bardziej we wnętrzu ich serc utkwiała miłość rzeczy światowych. A ponieważ to cierpienie jest poza stanem zasługiwania i nie jest z istoty dobrowolne przeto iż wypadło z czasu wolności w podtrzymującej woli, to uzupełnia się w surowości doznawanej kary.

Gdy zaś wystarczająco są oczyszczone, wylatują i wprowadzane są w chwałę niebieską, tak jak przed męką wprowadzane były do otchłani Ojców, bo nie ma powodu, dlaczego winny być opóźniane, gdyż ich oczyszczenie spełnione, a brama nieba otwarta. Również ponieważ nie mają nic nieczystego, opóźniającego, a jest w nich płomień miłości Bożej unoszący ich. Gdyby

² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

darentur multum amare sine causa. affligentur.

B

Nota .quod ignis iste corporeus in purgatorio. et eiam in inferno non agit in animam inquantum est instrumentum nature sed solum ut .sic. agit in corpus.

Inquantum uero est instrumentum diuine iusticie sic agit [k.32a] in animam ipsam affligendo et purgando. et hoc in purgatorio, sed in inferno non purgat sed tantummodo cruciat adurit et non consumit et hoc datum est illi. igni a deo sicut datur anime et corpori quod⁴ compaciantur ibi et non deficient nec consumantur

huius declaracionem ponit Augustinus libro vicesimo primo de ciuitate dei dicens. Salemdra est et uiuit in igne et non aduritur neque consumitur per ipsum,

ad exemplum aurum probatum in igne inflammatur et non consumitur.

Item aliud exemplum augustini In sicilia sunt montes qui ab antiquissimis temporibus arserunt seu .ignem ascendentem amiserunt et tamen nondum consumpti sunt.

Item .nota. quod penarum diuersitas tam in purgatorio quam in inferno non est ex parte affligentis sed ex parte subiecti patientis sicut sub eodem sole vnus plus estuat alter minus Et in eodem frigore vnus alio plus .leditur, ille ergo qui plura habet peccata ille ceteris paribus plus .affligitur et pluribus penis

C

Item nota quod in peccato mortali .sit a deo auersio et illi auersioni correspondet pena. dampni .id est. carencia visionis dei .fit,

były opóźniane, bardzo gorzko byłyby bez powodu męczzone.

Zapamiętaj, że ów cielesny ogień w czyścú, a także w piekle nie działa jako narzędzie natury na duszę, lecz jako takie działa tylko na ciało.

Na ile zaś jest narzędziem Bożej sprawiedliwości działa tak na samą duszę, dręcząc ją i oczyszczając w czyścú. A w piekle nie oczyszcza, lecz tylko dręczy, pali a nie pochłania. I to dane jest temu ogniovi przez Boga, tak jak dane jest duszy i ciału, że cierpią tam i nie ustają i nie są pochłaniane.

Wyjaśnienie tego umieszcza Augustyn w dwudziestej pierwszej księdze „De ciuitate Dei”⁵, mówiąc: Salamandra istnieje i żyje w ogniu a nie spala się, ani nie jest przezeń pochłaniana.

Na przykład złoto badane w ogniu rozpala się, a nie jest pochłaniane.

Także inny przykład Augustyna: Na Sycylii są góry, które od najdawniejszych czasów spłonęły, czyli straciły ogień wybuchający, a jednak jeszcze nie zostały pochłonięte⁶.

Zapamiętaj też, że rozmaióść kar tak w czyścú jak w piekle, nie jest od strony dręczącego, lecz od strony podmiotu doznającego. Jak pod tym samym słońcem jeden bardziej pała, drugi mniej, a na tym samym mrozie jeden bardziej marznie niż drugi. Ten więc, kto ma więcej grzechów w tych samych warunkach cierpi bardziej i więcej kar.

Zapamiętaj też, że w grzechu śmiertelnym jest odwrócenie się od Boga, a temu odwróceniu odpowiada kara odrzucenia, to jest powstaje brak oglądu Boga.

⁴ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵ Augustinus, *De Ciuitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber XXI,4,1, PL 41, 711.

⁶ Tamże.

secundo post auersionem a bono incommutabili ad bonum commutabile et illi correspondet in supplicio .pena. materialis incendij ignis

Tercio in peccato est uoluntatis deordinacio .seu. inordinacio et huic correspondet pena vermīs

quia deordinacio est .contra. dictamen recte rationis sic est ibi pena .varia, acerba, et eterna. Sunt enim in inferno .ignis frigus fletus fetor .vermīs tenebre exteriores et interiores flagellum et terror in visu et multa .alia. cedunt eis ad pene augmentum.

D

Vlterius est sciendum quod hij qui sunt in purgatorio possunt [k.32b] adiuuari suffragijs ecclesie per elemosinas .ieiunia .et oraciones .et sacrificia altaris et penas uoluntarie assumptas pro eorum culpis celerius .expiandis

Non autem prosunt eis ad meritum vite. eterne sed absolucionem .pene et hoc. uel .ad pene. mitigacionem uel. ad celeriozem liberacionem, prosunt autem secundum magis et minus et pro diuersitate meritorum in mortuis. Quia illi qui hic plus meruerunt sibi prodesse suffragia .illis. plus prosunt. uel .prosunt plus et minus pro caritate uiuorum .qui magis solliciti sunt pro aliquibus quam pro alijs

Et dico notanter quod suffragia uiuorum prosunt illis in purgatorio. et nullis alijs mortuis .non enim prosunt illis in inferno uel .infantibus in limbo. quia non sunt membra .ecclesie. Nec prosunt illis qui sunt in celo .quia sunt in termino et eorum merita .et oraciones prosunt ecclesie militanti

Ideo dicitur in decretali, cum marte extra, de celebratione misse .qui orat pro martire iniuriam facit martiri

In hoc patet error .laycorum dicencium quod pro animabus in celo sit maxime oran-

Drugie: po odwróceniu się od dobra niezmiennego do dobra zmiennego, i jemu odpowiada w zatraceniu kara materialna pożogi ognia.

Trzecie: w grzechu jest nieład, czyli nieporządek woli, a jemu odpowiada kara robaka.

Ponieważ nieporządek jest wbrew głosowi prawego rozumu, jest tam kara rozmaita, surowa i wieczna. Jest bowiem w piekle ogień, mróz, płacz, zaduch, robak, mrok zewnętrzny i wewnętrzny, bicz oraz groza we wzroku. A wiele innych przypada im, ku wzrostowi kary.

Dalej trzeba wiedzieć, że ci, którzy są w czyśćcu mogą być wsparci wstawieniem Kościoła, przez jałmużny, posty i modlitwy oraz Ofiary Ołtarza i kary przyjęte dobrowolnie, dla przędszej naprawy ich win.

Jednak nie wspierają ich ku zasłudze życia wiecznego, ale ku odpuszczeniu kary, i to albo dla złagodzenia kary, albo dla przędszego uwolnienia. Wspierają zaś bardziej i mniej oraz według różnicy zasług u zmarłych. Gdyż ci, którzy tu więcej zasłużyli, by im pomagały wsparcia, tym pomagają więcej. Albo pomagają więcej i mniej zgodnie z miłością żywych, którzy bardziej zatroskani są o niektórych niż o innych.

I mówię wyraźnie, że wsparcia żyjących pomagają tym w czyśćcu, a nie żadnym innym zmarłym. Bo nie pomagają tym w piekle, albo niemowlętom w otchłani, gdyż nie są członkami Kościoła. I nie pomagają tym, którzy są w niebie, bo są u celu, a ich zasługi i modlitwy pomagają Kościołowi Walczącemu.

Dlatego powiedziane jest w Dekretale, z naciskiem, (Extra, De celebratione Missae): Kto modli się za męczennika, wyrządza krzywdę męczennikowi.

Tu widać błąd Laików, mówiących, że najbardziej trzeba się modlić za dusze w nie-

dum ut ad maiorem gloriam veniant sed hoc est vanum etc.

Preterea est sciendum quod ad hunc locum purgatorij .christus non descendit .neque animas inde directe uel. de per se per descensum liberavit

Racio huius est .secundum. sanctum thomam quia passio christi non habuit temporalem virtutem et transitoriam sed sempiternam

et ideo tunc quando descendit non habuit maiorem virtutem .seu. efficaciam passio .christi quam habeat nunc et ideo illi qui fuerunt tales quales nunc sunt qui in purgatorio detinentur non fuerunt a purgatorio liberati. per descensum ad inferos.

Si qui autem tunc inuenti sunt tales quales .eciam nunc virtute passionis [k.32vc] christi .a purgatorio liberantur tales .nihil. prohibet per descensum christi .ad inferos. esse a purgatorio liberatos

.et ita. illi qui sunt debite purgati uel qui meruerunt in presenti .quod in descensu. christi a purgatorio liberarentur tales fuerunt liberati.

E

Quartus locus seu. receptaculum animarum fuit supra dictos tres .qui dicebatur limbus patrum uel. sinus abrahe in quo fuerunt illi. qui in fide recta et gracia decesserunt et purgati sunt in presenti uel in purgatorio

Ad hos christus in anima sua descendit ad locum pene non ad penam. Et hoc fecit triplici de causa. secundum sanctum thomam, primo ut suos amicos consolaretur. et liberaret

Secundo ut inimicos suos confunderet

Tercio ut sequaces suos. et in ipsum credentes a tali descensu liberaret quia. homo ex peccato primi .hominis intrauit non solum mortem corporis sed eciam descensum ad inferos

bie, by weszły do większej chwały, a to jest nieprawda.

Prócz tego wiedzieć należy, że do tego miejsca, czyścica, Chrystus nie zstąpił, ani dusz stamtąd wprost lub osobiście, przez zstąpienie nie uwolnił.

Powodem tego jest według Świętego Tomasza, że męka Chrystusa nie miała mocy doczesnej i przemijającej lecz wieczną.

I dlatego wtedy, gdy zstąpił, męka Chrystusa nie miała większej mocy, czyli skuteczności, niż ma teraz. A stąd ci, którzy byli wtedy tacy, jacy obecnie są, którzy przetrzymywani są w czyścicu, nie zostali z czyścica uwolnieni przez zstąpienie do piekieł.

Jeśli zaś jacyś wtedy znaleźieni zostali tacy, jacy także teraz mocą męki Chrystusa uwalniani są z czyścica, nic nie przeszkadza, żeby tacy przez zstąpienie Chrystusa do piekieł zostali z czyścica uwolnieni.

I tak ci, którzy zostali należycie oczyszczeni, albo jacy w obecnym życiu zasłużyli, by przy zstąpieniu Chrystusa zostali z czyścica uwolnieni, tacy zostali uwolnieni.

Czwarte miejsce, czyli pomieszczenie, dusz było ponad trzema wspomnianymi. Nazywało się ono „Otcłanią Ojców”, albo „Łonem Abrahama”. Byli w nim ci, którzy zmarli w prawej wierze oraz łasce i zostali oczyszczeni w obecnym życiu lub w czyścicu.

Do nich zstąpił Chrystus w swojej duszy, na miejsce kary, a nie na karę. Uczynił to zaś, według świętego Tomasza, z trzech przyczyn.

Pierwsze, aby swoich przyjaciół pocieszyć i uwolnić.

Drugie, aby nieprzyjaciół swoich zawstydzić.

Trzecie, by swych zwolenników i w niego wierzących uwolnić od tego „zstąpienia”, bo człowiek z grzechu Pierwszego Człowieka wkroczył nie tylko w śmierć ciała, lecz także w „zstąpienie do piekieł”.

de illo loco omnes quos ibi reperijt liberauit secundum id Osee decimo tercio Ero mors tua .o mors. morsus ero tuus inferne.

Quod exponens gregorius in omelia octaue pasche dicit Quia in electis suis saluator noster mortem funditus occidit mors mortis extitit quia uero inferno partem abstulit et partem dereliquit non funditus occidit infernum sed momordit.

Hic queruntur plura
.primo. quando ad animas in limbo existentes descendit,
secundo quamdiu cum eis permansit,
tercio quando eas eduxit,
quarto. quando eas beatificauit,
quinto. si christus infernum illuminauit,
sexto quando eas in celum empirreum locum beatorum perduxit,
septimo. quomodo intelligitur .hoc. Hodie mecum eris in paradiso quod dictum est ad latronem a dextris.

secundum sanctum thomam respondeatur ad singula.

Ad primum dicitur. quod statim quando anima christi separata [k.32vd] fuit a corpore christi.

Ad secundum dicitur. quod mansit ibi ab hora .mortis christi que fuit hora .ferie sexte nona. usque ad horam .resurreccionis et hoc tempus quadraginta horarum quia diluculo .diei dominice resurrexit

Ad tercium dicitur .quod hora resurreccionis eas eduxit de limbo,

Ad quartum dicitur. quod statim beatificauit eas quando .anima sua fuit a corpore separata quia tunc statim habuerunt anime in limbo existentes claram et facialem dei uisionem. et habuerunt sue .beatitudinis premium sed non locum,

⁷ Oz 13,14.

⁸ Por. Gregorius, *XL homiliarum in euangelia*, homilia XXXII, PL 76, 1238 C.

⁹ Łk 23,43.

Z tego miejsca wszystkich, których tam znalazł, uwolnił według owego Oz 13 *Będę śmiercią twoją o śmierci ukąszeniem twoim będę, o otchłani!*⁷

Wykładając to Grzegorz w homilii Oktawy Wielkanocy⁸, powiada: Ponieważ w wybranych swoich Zbawiciel nasz gruntownie zabił śmierć, zaistniała śmierć śmierci. Ponieważ zaś piekła część zabrał, a część zostawił, nie zabił piekła gruntownie, lecz ukąsił.

Tu pyta się o wiele:

Pierwsze: kiedy zstąpił do dusz będących w otchłani?

Drugie: jak długo z nimi pozostał?

Trzecie: kiedy je wyprowadził?

Czwarte: kiedy je uszczęśliwił?

Piąte: Czy Chrystus piekło oświecił?

Szóste: Kiedy je wprowadził do nieba empirejskiego, miejsca zbawionych?

Siódme: Jak rozumie się to: *Dziś ze mną będziesz w raj*⁹, co powiedziane zostało do łotra po prawicy.

Według Świętego Tomasza odpowiada się na każde z osobna.

Na pierwsze mówi się, że zaraz gdy dusza Chrystusa oddzielona została od ciała Chrystusa.

Na drugie mówi się, że została tam od godziny śmierci Chrystusa, którą była godzina dziewiąta piątku, aż do godziny z martwych wstania i to czas czterdziestu godzin, gdyż zmartwychwstał w niedzielę o brzasku.

Na trzecie mówi się, że wyprowadził je z otchłani w godzinie zmartwychwstania.

Na czwarte odpowiada się, że uszczęśliwił je zaraz, gdy dusza jego została oddzielona od ciała, bo dusze będące w otchłani zaraz wtedy miały widzenie Boga jasne i twarzą w twarz, i miały (już) swej szczęśliwości nagrodę, ale (jeszcze) nie miejsce.

Ad quintum dicitur. quod sic quo [[ad limbum]] ad limbum glorie sue .luce. illuminavit electos suos,

Ad sextum dicitur quod in die ascensionis sue et non prius perduxit ad celum,

Ad septimum dicitur .quod. hoc intelligitur de paradisi celestis gaudio. et premio non de loco paradisi illius quod latronis anima intrauit etiam ad limbum et mansit ibi ad horam resurrectionis

Nota .quod vectes ferrei .infern. quos christus confregit descensu. suo dicuntur impedimenta quibus sancti patres de inferno, .id est. limbo exire prohibebantur ex reatu .culpe primi parentis,

Nam propter culpam primi hominis omnes incurrerant mortem corporis et descensum ad inferos et clausuram regni celestis passione igitur et morte sua .christus a morte eterna .homines liberavit ianuam celi .eis aperuit et suo descensu. vectes infregit educens animas patrum

sicut dicitur. zacharie nono. Tu. quoque in sanguine testamenti tui victos. emisisti de lacu. in quo non erat aqua.

Ad colossenses secundo. Expoliens principatus et potestates traduxit confidenter.

Ex premissis patet quod quodlibet [k.33a] predictorum receptaculorum animarum potest dici infernus quia infernus dicitur quasi inferius et locus .infra nos.

Secundo patet ex premissis quod nec infernus dampnatorum nec limbus decedentium in solo .peccato. originali .neque locus purgandarum animarum sit per christi descensum ad inferos destructus sed quilibet eorum. adhuc perseuerat Sed solus .limbus patrum est destructus .id est. factum per christum quod in illo loco nullum deinceps oporteat detineri.

Na piąte mówi się, że tak, co do otchłani: światłem swej chwały oświecił wybranych swoich.

Na szóste mówi się, że w dniu swego wniebowstąpienia, a nie wcześniej, wprowadził do nieba.

Na siódme odpowiada się, że to pojmuje się o radości i nagrodzie niebieskiego raju, a nie o miejscu tego raju, ponieważ dusza łotra też weszła do otchłani i pozostała tam do godziny zmartwychwstania.

Pamiętaj, iż *żelazne zapory* piekła, które Chrystus swoim zstąpieniem, *połamał*¹⁰, to przeszkody, które nie pozwalały świętym Ojcom wyjść z piekła, czyli otchłani, z winy grzechu pierwszego rodzica.

Gdyż z powodu winy pierwszego człowieka wszyscy wpadli w śmierć ciała, zstąpienie do piekieł, i zamknięcie królestwa niebieskiego. Chrystus przeto męką i śmiercią swoją ludzi od śmierci wiecznej uwolnił, bramę niebios im otworzył, a swoim zstąpieniem zapory połamał, dusze Ojców wprowadzając.

Jak powiedziane jest Za 9 *Ty też w krwi przymierza twego wypuściłeś więźniów twoich z dołu, w którym nie ma wody*¹¹.

Do Kolosan 2 *Złupiwszy zwierzchności i władze, wywiódł śmiało*¹².

Z powyższego widać, że każde ze wspomnianych pomieszczeń dusz może być nazwane piekłem, bo piekłem nazywa się jakby niżej (*inferius*) i miejsce niżej od nas.

Po drugie z powyższego widać, że ani piekło potępionych, ani otchłan umierających w samym grzechu pierwotnym, ani miejsce oczyszczania dusz, nie zostało przez zstąpienie Chrystusa do piekieł zniesione, lecz każde z ich trwa dotąd, a tylko otchłan Ojców została zniesiona, to jest Chrystus sprawił, że w tym miejscu nikt nie ma być odtąd trzymany.

¹⁰ Por. Ps 107 (106),16; Iz 45,2.

¹¹ Za 9,11.

¹² Kol 2,15.

F

Tercio. Patet.¹³ ex dictis error origenis qui dixit impios .non. eternaliter in inferno detineri aut cruciari quia deus propter suam misericordiam non posset sustinere quod creatura sua quam non odit sed diligit eternaliter sit in pena .cum ipse non delectetur in pena .nostra nec sactetur cruciatibus nostris Et si scriptura aliquando minatur penam eternam hoc non .dicit esse secundum veritatem .sed propter terrorem quia deus intendit liberare hominem finaliter a penis.

Sed error .ille hereticus .ualde periculosus est et tanto periculosior. quanto uidetur esse micior. et misericordior.

Est eciam impium sic credere quia. sic blasphematur. diuina iusticia quoniam tantum datur misericordie quod iusticia locum non habet

Preterea si comminatio dei in scriptura sacra non est secundum a veritatem eadem via posset dici quod promissio glorie non esset secundum veritatem sed fieret ut ad opus iusticie alliciat et sic¹⁴ tota scriptura. et similiter fides nostra redderetur suspecta .ymmo sic non oporteret nos. credere fidem quam christus dominus ore suo. predicauit esse veram,

Dicit enim ibunt hij in supplicium eternum Mathaei vicesimo quinto et ibidem Ite maledicti in ignem eternum etc

Si hec et consimilia [k.33b] non secundum veritatem sed solummodo minatorie dixit et ad bonum nostrum ita. posset dici de alijs dictis sed hoc est impijssimum et destruit totam fidem.

Quarto. ex dictis. patet error pallagij qui dixit prolem .in utero matris sine peccato originali concipi et nasci .eo. quod parentes qumque sancti sint et renati et in actu generationis eciam non peccant qum debite cir-

Po trzecie. Ze wspomnianego widać błąd Orygenesza, który powiedział, że niezbożni nie są wiecznie w piekle trzymani, albo męczeni, ponieważ Bóg ze swego miłosierdzia nie mógłby wytrzymać, że jego stworzenie, którego nie nienawidzi, lecz miłuje, jest w cierpieniu, bo on nie rozkoszuje się naszą karą i nie syci się naszymi mękami. A jeśli Pismo Święte grozi czasem wieczną karą, nie mówi, że to jest naprawdę, lecz na postrach, bo Bóg zamierza ostatecznie uwolnić człowieka od kar.

Lecz ten heretycki błąd jest bardzo niebezpieczny i tym niebezpieczniejszy, im wydaje się łagodniejszy i miłosierniejszy.

Jest też niezbożne tak wierzyć, gdyż tak bluźni się sprawiedliwości Bożej, bo tyle daje się miłosierdziu, iż sprawiedliwość nie ma miejsca.

Ponadto, jeśli groźba Boga w Piśmie Świętym nie jest prawdą, tą samą drogą można by powiedzieć, że obietnica chwały nie jest prawdą, lecz dzieje się, by nęcić do *działa sprawiedliwości*¹⁵. I tak całe Pismo, a podobnie i wiara nasza, stałaby się podejrzana, a nawet nie byłoby trzeba, byśmy wierzyli, iż wiara, którą Chrystus Pan swoimi ustami głosił, jest prawdziwa.

Powiada bowiem: *Pójdą ci na mękę wieczną* w Mt 25 oraz tamże: *Idźcie przekłęć w ogień wieczny* itd¹⁶.

Jeśli tego i temu podobnego nie rzekł naprawdę, lecz tylko grożąc oraz dla naszego dobra, można by tak rzec o innych wypowiedziach, lecz to jest jak najbardziej bezbożne i niszczy całą wiarę.

Po czwarte: Z wyżej powiedzianego widać błąd Pelagiusza, który twierdził, że potomstwo w łonie matki poczyna się i rodzi bez grzechu pierworodnego, dlatego iż rodzice skoro są święci i odrodzeni

¹³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁵ Por. Iz 32,17.

¹⁶ Mt 25,41.46.

cumstancionatur. et deus creat animam bonam .quam infundit. igitur non concipiuntur in peccato quia non apparet ubi intraret et si non habent peccatum originale non propter hoc dampnantur

Contra hunc errorem beatus Augustinus multa scripsit.

Contra. pellagium¹⁷ hereticum dicitur in Psalmo: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum

Ad Ephesios secundo: Omnes nascuntur filij .ire.

Ad rationem pellagij .Respondetur quod originalis peccati transfusio est a peccato primi parentis non a deo .nec est a natura condita. sed a vicio perpetrato et [a] natura a deo creata bona. Inficitur a carne. de hoc in secundo libro sententiarum distincione tricesima et tribus sequentibus

et parentes non generant ut sint renati per gratiam sed sic ut geniti sunt in natura corrupta .uel. sic dicitur homo non generat secundum .quod curatus est in mente sed secundum quod corruptus est in carne nec generat secundum quod est homo spiritualis .sed secundum quod est homo .carnalis. sicut iudeus circumcisis .non generat filium sine prepucio sed cum prepucio ita granum seminatur purum sine palea .attamen non producit granum sine palea .sed cum palea.

G

Quinto patet error negantium purgatorium dicunt enim quod statim aut vadunt ad celum anime post mortem uel .ad infernum et addunt quod illi. qui in caritate moriuntur quantumcumque parua. nullam penam post hanc .uitam sustinebunt

Ille error includit [k.33vc] tres alios.

Primus quod nullum peccatum post hanc uitam remanet veniale

a w akcie rodzenia również nie grzeszą, gdy jest należycie uwarunkowany, a Bóg stwarza duszę dobrą i ją wlewa, przeto nie poczynają się w grzechu, bo nie widać, gdzie by wchodził, a jeśli nie mają grzechu pierworodnego, nie są z tego powodu potępiani.

Przeciwko temu błędowi wiele napisał święty Augustyn.

Wbrew Pelagiuszowi heretykowi mowa jest w Psalmie *Oto bowiem w nieprawościach jestem poczęty*¹⁸.

W Ef 2: *Wszyscy rodzą się synami gniewu*¹⁹.

Na rozumowanie Pelagiusza odpowiada się, że przelanie grzechu pierworodnego jest z grzechu pierwszego rodzica, a nie z Boga i nie jest z natury przez Boga stworzonej dobrą. Zaraża się od ciała. O tym w Drugiej Księdze Sentencji, dystynkcji trzydziestej i trzech następnich²⁰.

A rodzice nie rodzą tak, jak są odrodzeni przez łaskę, lecz tak jak zrodzeni są w zepsutej naturze. Albo mówi się tak: Człowiek nie rodzi według tego, że uzdrowiony jest na duchu, lecz według tego, że zepsuty jest na ciełe. I nie rodzi według tego, że jest człowiekiem duchowym, lecz według tego, że jest człowiekiem cielesnym. Jak Żyd obrzezany nie rodzi syna bez odrzezka, lecz z odrzezkiem, tak ziarno sieje się czyste, bez plewy, a jednak nie wydaje ziarna bez plewy, lecz z plewą.

Po piąte widać błąd przeczących czyśćca. Mówią bowiem, że dusze po śmierci zaraz idą albo do nieba, albo do piekła. I dodają, że ci, którzy umierają w miłości, jakkolwiek małej, żadnej kary po tym życiu nie będą ponosili.

Błąd ten zawiera trzy inne.

Pierwszy, że po tym życiu nie zostaje żaden grzech powszedni.

¹⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁸ Ps 51 (50),7.

¹⁹ Ef 2,3.

²⁰ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 2, d. 30-33 (t. 1, s. 474-500).

Secundus quum dimittitur culpa. quod tunc ex toto dimitteretur pena

Tercius quod suffragia ecclesie .non prosint mortuis

Contra .primum Matei duodecimo Qui autem dixerit verbum .contra. spiritum sanctum non remittetur .ei. neque in hoc seculo neque in futuro

Hoc beatus gregorius libro quarto dyalogorum exponens dicit hic datur intelligi quasdam culpas in hoc seculo quasdam uero in futuro posse relaxari sed quod potest relaxari est veniale et hoc in futuro non. erit alibi .nisi. in purgatorio

Contra secundum dicitur .prima. Corinthiorum tercio Si eius opus asserit detrimentum patietur ipse tamen saluus sit etc Item ibidem vnusquisque opus quale sit ignis probabit si ergo non saluatur nisi per ignem ergo non sine pena, et si diceres culpa .non fuit dimissa .igitur punitur contra

.tunc quicumque peccator quantumcumque magnus si, contereretur de peccatis quantumcumque magnis contricione eciam ualde remissa. dummodo esset uera tunc nullam post hanc uitam pateretur penam quia per contricionem tota culpa .videretur. sibi dimissa

Eciam si semper dimitteretur tota .pena. quando dimittitur culpa. tunc nulla penitentia esset iniungenda. Et si esset imponenda vni, non deberet maior imponi quam alteri. Et quare tunc diceret veritas ffacite dignos fructus penitencie Matthei tercio.

Contra tercium est laudabilis consuetudo .ecclesie

Et gregorius libro quarto dyalogorum

Eciam ad preces sanctorum multi leguntur de purgatorio liberari.

²¹ Mt 12,32.

²² 1 Kor 3,15.

²³ 1 Kor 3,13.

²⁴ Mt 3,8.

Drugi, gdy odpuszczana jest wina, że wtedy w całości odpuszczana jest kara.

Trzeci, że wstawienictwa Kościoła nie pomagają zmarłym.

Wbrew pierwszemu Mt 12: *Kto by mówił przeciwko Duchowi Świętemu, nie będzie mu odpuszczone, ani w tym wieku, ani w przyszłym*²¹.

Wykładając to święty Grzegorz w czwartej księdze Dialogów, mówi: Tu można pojąć, że jakieś winy w tym wieku, jakieś zaś w przyszłym, mogą być ulżone. Lecz to, co może być ulżone, jest powszednie, a to w przyszłym (wieku) nie może być gdzie indziej, niż w czyśćcu.

Przeciw drugiemu powiedziane jest w 1 Kor 3: *Jeśli czyje dzieło zgorzeje, szkodę poniesie, lecz sam będzie zbawiony* itd²². Tam też: *Ogień doświadczy roboty każdego, jaka jest*²³. Jeśli więc nie zbawia się, jak tylko przez ogień, więc nie bez kary. A gdybyś rzekł: wina nie została odpuszczona, przeto karany jest przeciwko.

Wówczas jakkolwiek grzesznik, jakkolwiek wielki, gdyby był skruszony za grzechy jakkolwiek wielkie, skruczą nawet bardzo słabą, byle była prawdziwa, wtedy żadnej kary nie cierpiałby po tym życiu, gdyż przez skrucę cała wina zdałaby się mu odpuszczona.

Również gdyby zawsze odpuszczana była cała kara, gdy odpuszczana jest wina, wtedy żadnej pokuty nie trzeba by nakładać. A gdyby trzeba było nałożyć jednemu, nie powinna być nakładana większa niż drugiemu. I dlatego wówczas Prawda rzekłaby²⁴: *Czyńcie więc godne owoce pokuty* Mt 3.

Wbrew trzeciemu jest chwalebny zwyczaj Kościoła.

I Grzegorz w czwartej księdze „Dialogów”.

Czyta się też, że na prośby świętych wielu zostało uwolnionych z czyśćca.

Sexto reprobatur error dicentium christum non descendisse .ad. inferos nec liberasse animas et dicuntur huiusmodi errorem habentes spero iuste

Contra hoc dicitur Ephesiorum quarto descendit ad inferiores partes terre qui descendit ipse qui et ascendit

Et actuum secundo Quem deus suscitavit solutis doloribus inferni. Juxta quod impossibile [k. 33vd] erat eum detineri a morte

Et iterum in psalmo .non derelinquas animam meam in inferno

Septimo reprobatur error dicentium quod anime iustorum exute ante iudicium non possint nude et aperte ac clare essentiam diuinam videre et ita .dicunt de animabus impiorum quod non puniantur ante iudicium quorum vtrumque est falsum et erroneum

quia si iustorum anime deberent expectare iudicium antequam admitterentur ad diuinum conspectum, tunc oporteret eas in aliquo .loco. reseruari qui esset animarum receptaculum sed ille non esset alius. nisi sanctorum patrum limbus et sic ille non esset per christum destructus

Eciam iniusta. essent quod eis premium earum tam. diu differretur cum in se nichil habeant ad purgandum aut aliquod impedimentum

H

Secunda pars articuli quinti.

Studeamus igitur. Viuentes .ad. inferos descendere meditando et animarum penas considerando ut possimus culpas vitare pro quibus anime affliguntur et ut possimus peccato mundo et vanitati mori et sepeliri cum christo

Iuxta illud Collosensium tercio. Mortui estis et uita. vestra abscondita. est cum christo in deo.

Po szóste odrzuca się błąd mówiących, że Chrystus nie zstąpił do piekieł i nie uwolnił dusz. A ufam, że tacy słusznie zwani są mającymi błąd.

Wbrew temu powiedziane jest Ef 4 *Zstąpił do niższych części ziemi. Ten co zstąpił (jest) tym samym, co i wstąpił*²⁵.

Oraz Dz 2 *Jego Bóg wskrzesił usunąwszy boleści otchłani, gdyż niemożliwe było, żeby zatrzymała go śmierć*²⁶.

A znowu w Psalmie *Albowiem nie zostawisz duszy mojej w otchłan*²⁷.

Po siódme odrzuca się błąd mówiących, że wyzute dusze sprawiedliwych, przed sądem nie mogą prosto, otwarcie i jasno widzieć istoty Bożej i tak mówią o duszach niezbożnych, że nie są karane przed sądem. Z nich jedno i drugie jest fałszywe i błędne.

Bo jeśli dusze sprawiedliwych musiałyby wyczekiwać sądu, zanim zostaną dopuszczone do widzenia Boga, to trzeba by je w jakimś miejscu trzymać, które byłoby pomieszczeniem dusz. A ono nie byłoby inne, niż otchłań świętych Ojców. I tak nie zostałaby ona przez Chrystusa zniesiona.

Byłoby też niesprawiedliwe, że im nagroda ich tak długo byłaby odłożona, gdy w sobie niczego nie mieli do oczyszczenia, albo jakiejś przeszkody.

Druga część artykułu piątego.

Starajmy się więc żyjący zstąpić do piekieł, rozważając i rozpatrując kary dusz, byśmy mogli uniknąć win, za które dusze są dręczone, i abyśmy mogli umrzeć grzechowi, światu i marności oraz być pogrzebani z Chrystusem.

Zgodnie z owym Kol 3 *Albowiem umarliście i życie wasze ukryte jest z Chrystusem w Bogu*²⁸.

²⁵ Ef 4,9-10.

²⁶ Dz 2,24.

²⁷ Ps 16 (15),10; por. Dz 2,27.

²⁸ Kol 3,3.

Si enim hoc fecerimus cum ipso in nouitate vite resurgemus dicente apostolo qui ait Romanorum sexto. Si mortui sumus cum christo resurgemus quia simul uiuimus cum illo qui traditus est. propter .delicta. nostra et resurrexit propter iustificationem nostram Romanorum quarto.

Hec autem iustificatio nichil .aliud. est. nisi animarum resurreccio. cuius Christi resurreccio .est causa .non. quidem meritoria sed exemplaris.

Meritoria enim non fuit quia christus quando resurrexit tunc non fuit viator .et igitur. tunc non meruit sed extitit eius resurreccio .causa exemplaris. nostre resurreccionis animarum quia christo resurgenti²⁹

debemus [k.34a] conformari secundum animas nostras secundum apostolum Romanorum sexto dicentem³⁰ Quoniam christus resurrexit a mortuis per gloriam .patris ita .et nos. in nouitate vite ambulemus, glosa, de bono in melius ut in nouitate uite proficiamus per iusticiam fidei spei et caritatis quia. christus resurgens ex mortuis iam non moritur Ita. existimate vos mortuos quidem peccato, uiuentes autem christo. deo vestro. Glosa. Sicud christus mortuus est semel .ita. peccata in nobis moriantur semel. et non iterentur et sicut christus semper uiuit Ita et uos semper uiuetis in uirtutibus et in christo .id est. in bono .christi opere alias nulla spes .esset.

J

Respondendum quod in iustificatione impij. duo concurrunt .scilicet. remissio culpe .et nouitas uite per gratiam.

Jeśli bowiem to uczynimy z nim, powsta niemy w nowości życia, bo Apostoł powiada w Rz 6: *Jeśli umarliśmy z Chrystusem, powsta niemy, bo też razem będziemy żyć*³¹ z tym³²: *który został wydany z powodu występków naszych, a ustał z martwych dla naszego usprawiedliwienia* Rz 4.

To zaś usprawiedliwienie nie jest niczym innym, niż z martwych wstanie dusz. Zmartwychwstanie Chrystusa jest jego przyczyną, nie zasługującą zaiste, lecz wzorcą.

Zasługująca bowiem nie była, gdyż Chrystus kiedy z martwych powstał, wtedy nie był „w drodze”, a więc wtedy nie zasługiwał, lecz jego zmartwychwstanie stało się przyczyną wzorcą naszego dusz zmartwychwstania, gdyż mamy do Chrystusa zmartwychwstałego się upodobnić według naszych dusz, zgodnie z Apostołem mówiącym w Rz 6 *Jak Chrystus ustał z martwych przez chwałę Ojca, tak żebyśmy i my chodzili w nowości życia*³³.

Glosa: z dobrego do lepszego, abyśmy w nowości życia postępowali prawością wiary, nadziei i miłości.

Gdyż *Chrystus powstawszy z martwych, więcej nie umiera. Tak i wy rozumieście, że z pewnością umarliście grzechowi, życie zaś Bogu w Chrystusie Jezusie*³⁴. Glosa: jak Chrystus raz umarł, tak grzechy w nas niech raz umrą i nie powtórzą się, a jak Chrystus zawsze żyje, tak i wy zawsze żyć będziecie w cnotach i w Chrystusie, to jest w dobrym dziele Chrystusa. Inaczej nie byłoby żadnej nadziei.

Odpowiedzieć należy, iż w usprawiedliwieniu niezbożnego dwoje się zbiega, mianowicie odpuszczenie winy i nowość życia przez łaskę.

²⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³¹ Rz 6,8.

³² Rz 4,25.

³³ Rz 6,4.

³⁴ Rz 6,9.11.

primi .scilicet. est causa exemplaris et meritoria remissionis culpe mors christi per quam morimur peccato

sed secundi .videlicet nouitatis vite per gratiam causa exemplaris est christi resurrectione

secundum illud apostoli supra allegati. Romanorum quarto Traditus est propter delicta .supplicio per mortem tollenda et resurrexit .propter iusticiam nostram

Vt igitur Christi resurrectioni possimus melius conformari in vite nouitate debemus circa eius resurrectionem .tria videre .scilicet. resurrectionis Christi necessitatem qualitatem et veritatem.

Quo ad primum dico quod necessarium fuit christum resurgere secundum. illud luce ultimo .Oportebat christum pati et resurgere a mortuis et hoc fecit ut ostenderet uirtutem diuinitatis sue Secunda Corinthiorum ultimo Et si crucifixus est ex infirmitate sed³⁶ uiuit ex uirtute

Surrexit autem tertia die in diluculo secundum Augustinum libro quarto de trinitate³⁷.

Et hoc uiderunt angeli et custodes sepulchri .qui facti fuerunt uelud mortui quando uiderunt eum resurgere Matthei ultimo

Surrexit autem resurrectione [[eterna]] perfecta .que. est ad uitam inmortalem [k.34b] Romanorum sexto. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur

.tali resurrectione nullus ante eum resurrexit Et ideo christus dicitur Apocalypsis primo, primogenitus mortuorum et prima Corinthiorum decimo quinto dicitur primicie

Pierwszego, mianowicie: przyczyną wzorcą i zasługującą odpuszczenia winy, jest śmierć Chrystusa, przez którą umieramy grzechowi.

A drugiego, mianowicie: nowości życia przez łaskę, przyczyną wzorcą jest z martwych wstanie Chrystusa.

Zgodnie z owym Apostoła, wyżej przytoczonego, Rz 4 *Został wydany z powodu występków, karą śmierci głodzonych, a wstał z martwych dla naszego usprawiedliwienia*³⁵.

Byśmy więc do z martwych wstania Chrystusa mogli lepiej się upodobnić w nowości życia, musimy wokół jego z martwych wstania dostrzec troje, mianowicie: zmartwychwstania Chrystusowego konieczność, jakość i prawdziwość.

Co do pierwszego mówię, że konieczne było, by Chrystus z martwych wstał, według owego: *Tak było potrzeba, żeby Chrystus cierpiał, i wstał z martwych*³⁸. A uczynił to, by okazać moc swego Bóstwa. 2 Kor ostatni: *I jeśli ukrzyżowany został ze słabości, jednak żyje z mocy*³⁹.

Powstał zaś trzeciego dnia o brzasku, według Augustyna, księga czwarta „De Trinitate”.

I to widzieli aniołowie oraz strażnicy grobu, którzy: *Stali się jakby umarli*⁴⁰, kiedy widzieli że powstał, Mt ostatni.

Powstał zaś z martwych wstaniem doskonałym, które jest do życia nieśmiertelnego. Rz 6: *Chrystus powstawszy z martwych więcej nie umiera*⁴¹.

Takim zmartwychwstaniem nikt przed nim nie powstał. I dlatego Chrystus zwany jest w Ap 1 *Pierworodny z umarłych*⁴²; a w 1 Kor 15 *Pierwociny tych, którzy zasnęli*⁴³,

³⁵ Rz 4,25.

³⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁷ Por. Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber IV,6,10, PL 42, 894-895.

³⁸ Łk 24,46.

³⁹ 2 Kor 13,4.

⁴⁰ Mt 28,4.

⁴¹ Rz 6,9.

⁴² Ap 1,5.

⁴³ 1 Kor 15,20.

dormiencium, quia primus ante omnes ad uitam inmortalem surrexit

Omnes enim qui ante eum et tempore resurrectionis sue fuerunt resuscitati .iterum dormierunt secundum .Augustinum. in epistola ad enodium et hoc magis communiter tenetur. Et a sancto thoma .tercia parte questione quinquagesima tercia. Articulo tercio.

Quo ad secundum .scilicet. resurrectionis qualitatem christus surrexit cum corpore uero et non fantastico .et integro .et eodem glorioso habente cicatrices.

ffuit autem gloriosum quia per humilitatem passionis meruit gloriam resurrectionis, et anima eius in resurrectione dimanat in corpus gloriam suam et facit ipsum gloriosum sibi quatuor dotes tribuens .scilicet claritatem impassibilitatem subtilitatem et agilitatem.⁴⁶

ffuit autem corpus christi post resurrectionem id quod prius .scilicet. eiusdem nature sed alterius glorie. intrauit ad discipulos ianuis clausis Ioannis vicesimo et disparuit seu euanuit ab oculis discipulorum luce vicesimo quarto

Et hoc .scilicet. quod intrauit ianuis clausis non erat ex natura corporis gloriosi sed ex uirtute diuinitatis corpori vnite Non enim est⁴⁷ de natura corporis .gloriosi quod sit in eodem loco. cum glorioso alio corpore quia corporis subtilitas non aufert quantitatem dimensionum

Et ideo dicit sanctus thomas super quarto, distincione quadragesima quarta questione quarta. quod nec duo corpora .gloriosissima .nec duo corpora non gloriosa, neque duo corpora .quorum vnum est gloriosum et

ponieważ pierwszy przed wszystkimi do nieśmiertelnego powstał życia.

Wszyscy bowiem, którzy przed nim zostali wskrzeszeni, znowu umarli, według Augustyna w liście do Ennodiusza⁴⁴ i to bardziej ogólnie jest utrzymywane. I przez świętego Tomasza, część trzecia, zagadnienie pięćdziesiąte trzecie, artykuł trzeci⁴⁵.

Co do drugiego, mianowicie jakości z martwych wstania, Chrystus powstał z ciałem prawdziwym, a nie wyobrażonym, całym i chwalebny, mającym blizny.

Było zaś chwalebne, gdyż przez pokorę męki wysłużył chwałę z martwych wstania, a dusza jego w z martwych wstaniu wylewa na ciało chwałę swoją i czyni je chwalebny, dając mu cztery dary, a mianowicie: jasność, niecierpięliwość, delikatność oraz chyżość.

Było zaś ciało Chrystusa po z martwych wstaniu to samo, co przedtem, mianowicie tej samej natury, lecz innej chwały. Wszedł do uczniów⁴⁸: *Gdy drzwi były zamknięte* J 20. *A on zniknął* to znaczy ulotnił się *z ich oczu* Łk 24⁴⁹.

I to mianowicie, że wszedł przez zamknięte drzwi, nie było z natury ciała chwalebne, lecz z mocy Bóstwa zjednoczonego z ciałem. Bo nie jest z natury ciała chwalebne, że jest w tym samym miejscu z innym chwalebny ciałem, gdyż delikatność ciała nie usuwa wielkości wymiernej.

I dlatego mówi święty Tomasz „Super Quarto Libro Sententiarum”, dystynkcja czterdziesta czwarta, zagadnienie czwarte⁵⁰, że ani dwa ciała chwalebne, ani dwa ciała niechwalebne, ani dwa ciała, z których jedno

⁴⁴ Por. Augustinus, *Epistula ad Evodium*, epistola CLXIV,3,9, PL 33, 709-718.

⁴⁵ S.Th., *Suma teol.*, z. 53, a. 3 (t. 26, s. 142).

⁴⁶ W rękopisie krakowskim, u dołu karty 106vd, glosy polskie tej samej ręki: *Agilitas. richloscy. aer; Subtilitas smagloscy. lyekkoscy. ignis; Impassibilitas nyecyrrpyeunoscy. terra; Claritas syuatloscy. aqua.*

⁴⁷ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

⁴⁸ J 20,19.

⁴⁹ Łk 24,32.

⁵⁰ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 44, q.2, a. 4.

aliud non gloriosum possunt esse de natura .sua. simul in eodem loco sed hoc potest esse diuina virtute.

Diceret si corpus gloriosum [k.34vc] racione dotis que dicitur subtilitas non potest esse cum alio corpore in eodem loco .tunc nuncquam posset ascendere in celum et penetrare celos .cum ipsi non sint diuisibiles .secundum. id Job tricesimo septimo dicentis Celi .uel. ere .solidissimi firmati sunt

Respondetur ut prius quod corpus gloriosum siue christi siue alterius hominis pertransit celos seu speras. celestes sine earum diuisione et hoc non est ex vi subtilitatis sed ex diuina uirtute

K

sicut umbra .sancti petri sanabat infirmos non ex sua .natura uel. uirtute sed ex diuina virtute ad edificacionem .fidei

Retinuit autem dominus cicatrices in corpore suo .secundum. bedam super lucam non ex inpotencia curandi sed propter causas quinque.

Primo ut in perpetuum sue uictorie circumferat triumphum.

Secundo ut discipulos .suos in. fide solidaret.

Tercio. ut pro nobis apud patrem .advocaret ostendendo quale genus mortis pro nobis pertulisset

Quarto .ut redemptis sua .morte quam misericorditer sint adiuti insinuet.

Quinto ut quam iuste mali dampnentur annunciet.

Apocalypsis primo videbit eum omnis oculus et qui eum pupugerunt

Augustinus in libro de⁵³ simbolo. Sciebat christus quare cicatrices .in. suo corpore seruaret sicut enim demonstrauit thome non

est chwalebne, a inne niechwalebne, nie mogą być ze swej natury razem w jednym miejscu, lecz to może być z mocy Bożej.

Rzekłbyś, jeśli ciało chwalebne z powodu daru, który zwie się delikatność, nie może być z innym ciałem w tym samym miejscu, to nigdy nie mogłoby wstąpić do nieba i przeniknąć niebios⁵¹, skoro one nie są podzielne według owego Hi 37,18 mówiącego: *Niebiosa, które są bardzo mocne jakby z miedzi ulane*⁵².

Odpowiada się jak przedtem, że ciało chwalebne, czy Chrystusa, czy innego człowieka, przenika niebo, czyli sfery niebieskie, bez ich rozdzielienia, a to nie jest z mocy ich delikatności, lecz z mocy Bożej.

Jak cień świętego Piotra uzdrawiał chorych, nie ze swej natury lub mocy, lecz z Bożej mocy dla zbudowania wiary.

Zachował zaś Pan blizny na swym ciele, według Bedy „Super Lucam”, nie z niemocy wyleczenia, lecz z pięciu powodów.

Po pierwsze, by wieczyście obnosił tryumf swego zwycięstwa.

Po drugie, by uczniów swoich w wierze umocnił.

Po trzecie, by za nas u Ojca się wstawiał ukazując jaki rodzaj śmierci za nas poniósł.

Po czwarte, by odkupionym swą śmiercią wpoił jak miłosiernie są wsparci.

Po piąte, by oznajmić jak sprawiedliwie potępieni są źli.

Ap 1: *Ujrzy go wszelkie oko i ci, co go przybili*⁵⁴.

Dlatego Augustyn w księdze „De Symbolo”⁵⁵: Wiedział Chrystus, dlaczego blizny na swoim ciele zachował. Jak bowiem poka-

⁵¹ Por. Hbr 4,14.

⁵² Hi 37,18.

⁵³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵⁴ Ap 1,7.

⁵⁵ Por. Augustinus, *De Symbolo ad Catechumenos tractatus IV*, caput 7, PL 40, 627-668.

credenti ut tangeret et uideret Ita et inimicis
wlnera .sua. demonstraturus est .ut convin-
cens eos veritas dicat Ecce hominem quem
crucifixistis videte wlnera. que inflixistis,
agnoscite latus quod pupugistis quod per vos
et propter vos apertum est nec tamen intrare
.uoluistis.

L

Et nota .secundum. thomam parte ter-
cia. questione quinquagesima quarta. articu-
lo quarto Sanctus thomas non solum uidit
wlnera sed et tetigit .quia. ut dicit leo papa
.Suffecit sibi ad propriam fidem .vidisse
quem viderat sed nobis operatus est ut tan-
geret [k.34vd] quem uidebat

Augustinus libro sexto contra pelagianos
questione nona videtur sentire quod chris-
tus. in resurrectione wlnera non retinuerit
sed tantum cicatrices wlnorum sic inquires
.Sciant christum non wlnera sed signa .wln-
rum discipulis demonstrasse

Idem tenet Albertus magnus supra lu-
cam .et tales cicatrices .in christo sicut et in
martiribus eius secundum. Augustinum li-
bro duodecimo de ciuitate dei. Erunt que-
dam pulchritudo virtutum .et ostensio di-
gnitatum ac victorie signum.

huius ratio potest assignari quia nisi es-
sent cicatrices ad maiorem decorem christus
non reseruasset eas sed facilliter deleuisset

Si enim balsamus ita .perfecte sanat wl-
nus quod non remanet cicatrix, multo .for-
cius. dominus deus posset sua. et aliorum
wlnera .ita perfecte. sanare. quod nullum
vestigium wlnoris remaneret.

zał niewiernemu Tomaszowi⁵⁶, by dotknął
i zobaczył, tak i nieprzyjaciołom rany swoje
miał ukazać, by pokonująca ich Prawda
rzekła: Oto człowiek, którego ukrzyżowa-
liście. Zobaczcie rany, które zadaliście,
rozpoznajcie bok, który przebiliście, który
przez was i dla was został otwarty, a jednak
wejść nie zechcieliście.

I zapamiętaj według Tomasza, część trze-
cia, zagadnienie pięćdziesiąte czwarte, arty-
kuł czwarty: Święty Tomasz nie tylko
zobaczył rany, lecz i dotknął, gdy, jak mówi
Papież Leon: Dla własnej wiary starczyło mu
zobaczyć, kogo był widział, ale dla nas uczy-
nił to, że dotknął, kogo widział⁵⁷.

Ale święty Augustyn w szóstej księdze
„Contra Pelagianos”⁵⁸, dziewiątym zagad-
nieniu, wydaje się myśleć, że Chrystus
w z martwych wstaniu nie zachował ran,
lecz tylko blizny ran, mówiąc tak: Niech
wiedzą, że Chrystus nie rany, lecz znaki ran
ukazał uczniom⁵⁹.

To samo utrzymuje Albert Wielki „Supra
Lucam”. I takie blizny u Chrystusa, jak
i u męczenników jego, według Augustyna
w księdze dwunastej „De Civitate Dei”⁶⁰,
będą pewnym pięknem cnót i ukazaniem
godności oraz znakiem zwycięstwa.

Uzasadnienie tego można wskazać, bo
gdyby blizny nie były dla większej ozdoby,
Chrystus nie zachowałby ich, lecz łatwo
usunął.

Jeśli bowiem balsam tak doskonale leczy
ranę, że nie zostaje blizna, tym bardziej Pan
Bóg mógłby swoje i cudze rany tak doskona-
le uzdrowić, że żaden ślad rany by nie został.

⁵⁶ Por. J 20,27.

⁵⁷ S.Th., *Suma teol.*, z. 54, a. 4 (t. 26, s. 150).

⁵⁸ Por. Pseudo-Augustinus, *Hypomnesticon contra Pelagianos et Caelestianos*, caput 10/2, PL 45, 1611-1664; Augustinus, *Sermo 348A: Contra Pelagium*, w: Eugippius, *Excerpta ex operibus S. Augustini*, CSEL 9/1, 899-903.

⁵⁹ Por. J 20,20.

⁶⁰ Por. Augustinus, *De Civitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber XII, caput 7, PL 41, 347-376.

M

Tercium scilicet⁶¹ veritatem sue resurrectionis dominus multipliciter ostendit.

Primo testimonio angelorum qui dixerunt eum resurrexisse ut omnes ewangeliste dicunt.

Secundo testimonio scripturarum luce ultimo.

Tercio multis argumentis .scilicet. sensibilibus probauit resurrectionis sue .veritatem et gloriam, et hoc dupliciter, primo ex parte corporis, secundo ex parte anime

Ex parte corporis tripliciter.

Primo ostendit quod corpus suum esset verum et solidum non fantasticum uel .rarum sicut aer .per hoc quod prebuit ipsum palpare luce vicesimo quarto Palpare et uide-te .quia spiritus carnem et ossa .non habet. sicut me videtis habere,

Secundo ostendit .quod esset corpus humanum ostendendo naturam et effigiem aspectui eorum quem discipuli cognoscen-tes. gaudebant Joannis decimo quinto Gausi sunt discipuli [k.35a] viso domino,

Tercio ostendit quod corpus suum esset idem numero quod prius habuit ostendendo eis wlnerum cicatrices luce vicesimo quarto videte manus meas et pedes meos quia ego ipse sum.

Ex parte autem anime .corpori iterum unite ostendit resurrectionis veritatem per opera triplicis vite.

Primo per opus nutrimenti in hoc quod cum discipulis manducauit et bibit luce vicesimo quarto et fuit ibi vera comestio quia corpus christi fuit animatum nec tamen cibus in ipsum corpus .est couersus. quia comedit secundum .bedam. potestate non egestate.

Trzecie, to jest prawdziwość z martwych wstania, Pan rozmaicie wykazał.

Po pierwsze świadectwem aniołów, którzy powiedzieli, że z martwych powstał, jak mówią wszyscy Ewangelisci⁶².

Po drugie: świadectwem Pism, Łk 24 ostatni⁶³.

Po trzecie wielu dowodami, mianowicie zmysłowymi, wykazał prawdę i chwałę swego z martwych wstania i to dwojako, najpierw od strony ciała, po wtóre od strony duszy.

Od strony ciała trojako.

Pierwsze: wykazał, że ciało jego jest prawdziwe i rzetelne, nie urojone lub rzadkie jak powietrze, przez to, że dał je im dotykać Łk 24: *Dotykajcie i przypatrujcie się: bo duch nie ma ciała ani kości, jako widzicie, że ja mam*⁶⁴.

Drugie: udowodnił, że jest ludzkim ciałem wystawiając naturę i postać na ich widok. Uczniowie poznając go radowali się J 15⁶⁵: *Uradowali się uczniowie ujrzawszy Pana.*

Trzecie: udowodnił, że ciało jego jest liczbowo to samo, które miał przedtem, ukazując im blizny ran Łk 24: *Oglądajcie ręce moje i nogi, że ja ten sam jestem*⁶⁶.

Od strony zaś duszy, ponownie złączonej z ciałem, wykazał prawdę zmartwychwstania przez czynności trojakiego życia.

Pierwsze: przez czynność odżywiania, w tym, że z uczniami jadł i pił Łk 24⁶⁷. I było tam prawdziwe jedzenie, gdyż ciało Chrystusa było żywe. Pożywienie jednak nie obróciło się w samo ciało, bo według Bedy jadł z mocy, a nie z braku.

⁶¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁶² Por. Mt 28,2-8; Mk 16,5-7; Łk 24,4-7; J 20,12-14.

⁶³ Łk 24,27.

⁶⁴ Łk 24,39.

⁶⁵ Błędne oznaczenie lokacji. W rzeczywistości chodzi o J 20,20.

⁶⁶ Łk 24,39.

⁶⁷ Łk 24,41-43.

Secundo per opera vite sensitiue in hoc quod discipulis ad interrogata. respondit et presentes salutauit in hoc ostendit se videre et audire luce vicesimo quarto.

Tercio. per opera uite .intellectiue per hoc quod scripturas eis⁶⁸ exposuit luce vicesimo quarto se ultro manifestauit, post resurrectionem etiam habere diuinam⁶⁹ naturam per miraculum in piscibus capiendis .Johannis vicesimo primo Efficacius per hoc quod eis videntibus ascendit in celum Actuum primo. propria enim virtute nullus potest nisi deus in celum ascendere. Vnde Ioannis tercio Nemo ascendit in celum nisi qui descendit de celo filius hominis. qui est in celo.

N

Nota. Aliqui resuscitantur fecte .ut. Samuel primo⁷⁵ .Regum vicesimo octauo. In cuius effigie demon apparuit. Secundum Augustinum in epistola ad felicianum et ponitur in decreto vicesimo sexto et extra. Nec mirum quia angelus sathane solet se transfigurare in angelum lucis secunda Corinthiorum undecimo. Nec Samuel .fuit vere suscitatus a morte

Alij suscitantur vere et (non)⁷⁶ perfecte quia iterum .sunt. mortui ut *filia archisynagogi per christum Matthei nono Et filius vidue Luce septimo Et*⁷⁷ lazarus Johannis undecimo. Et plures alij. per heliam et heliseum⁷⁸ suscitati tercij Regum decimo septimo. quarti Regum quarto et decimo tercio.

Drugie: przez czynności życia zmysłowego, w tym, że uczniom na pytania odpowiedział i obecnych pozdrowił, w tym okazał, że widzi i słyszy Łk 24⁷⁰.

Trzecie: przez czynności życia umysłowego, przez to, że Pisma im wyjaśnił Łk 24⁷¹, nadto okazał, że po zmartwychwstaniu też ma Boską naturę przez cud w połowie ryb J 21⁷². Skuteczniej przez to, że na ich oczach wstąpił do nieba Dz 1⁷³. Własną bowiem mocą nikt nie może wstąpić do nieba, jak tylko Bóg. Stąd J 3: *Nikt nie wstąpił do nieba, tylko ten, który zstąpił z nieba, Syn Człowieczy, który jest w niebie*⁷⁴.

Zapamiętaj! Niektórzy pozornie są wskrzeszani, jak Samuel 1 Krl 28⁷⁹, w którego postaci ukazał się demon, według Augustyna w „Epistola ad Felicianum”, a jest w „Dekrecie” 26 oraz „extra”. I nie dziw, bo anioł szatana zwykł przemieniać się w anioła światłości 2 Kor 11⁸⁰. Również Samuel nie został prawdziwie wskrzeszony ze śmierci.

Inni wskrzeszani są prawdziwie a niedoskonale, ponieważ znów umarli. Jak córka przełożonego synagogi przez Chrystusa Mt 9⁸¹, i syn wdowy Łk 7⁸², i Łazarz J 11⁸³. I z wielu innych, wskrzeszonych przez Eliasza i Elizeusza: 3 Krl 17; 4 Krl 4; 13⁸⁴.

⁶⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁶⁹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁰ Łk 24,36.

⁷¹ Łk 24,44-47.

⁷² J 21,6-8.

⁷³ Dz 1,9-11.

⁷⁴ J 3,13.

⁷⁵ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁶ Uzupełnienie logiczne.

⁷⁷ Od * do * uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁹ 1 Krl 28,7-20. Według aktualnej nomenklatury jest to tekst 1 Sm 28,7-20.

⁸⁰ 2 Kor 11,15.

⁸¹ Por. Mt 9,18-26.

⁸² Łk 7,11-17.

⁸³ J 11,1-44.

⁸⁴ 3 Krl 17,17-24; 4 Krl 4,33-37; 13,20-21. Według aktualnej nomenklatury: 1 Krl 17,17-24; 2 Krl 4,33-37; 13,20-21.

Alij suscitantur [k.35b] vere et perfecte ad vitam immortalem sicut christus.

Prima suscitatio significat conuersionem seu penitenciam ypocritarum, secunda reciduiancium, tertia penitenciam perseuerancium

O

Iterum ad manifestacionem sue resurrectionis pertinet quod multis et multociens apparuit. Nam .prima. die resurrectionis quinquies apparuit

Primo marie magdalene circa sepulcrum post discipulorum petri et Iohannis recessum Iohannis vicesimo.

Secundo quando .iuit ut nunciaret discipulis .tunc. alie mulieres obuiauuerunt marie magdalene. Quibus ipsa dixit quod uidit dominum et ille crediderunt Tunc dominus in via obuiauit eis dicens Auete etc Et tunc permisit eas.tenere pedes suos Matthei vicesimo⁸⁵ octauo.

Tercia vice apparuit petro. sed ubi et quando nescitur.

Quarto apparuit duobus discipulis in emaws. luce vicesimo quarto.

Quinta vice dictis duobus in iherusalem reuersis cum dixissent apparicionem sibi factam undecim discipulis. luce vicesimo quarto

post hunc diem. apparuit adhuc quinquies de quibus apparicionibus dicunt ewangeliste.

Prima illarum sexta in ordine facta in die octaua. quando thomas .uidit et tetigit cicatrices Iohannis vicesimo.

Secunda vice ad mare tyberiadis Iohannis vicesimo primo.

Jeszcze inni wskrzeszani są prawdziwie i doskonale do życia nieśmiertelnego, jak Chrystus.

Pierwsze wskrzeszenie znaczy nawrócenie, czyli pokutę hipokrytów, drugie recydywistów, trzecie pokutę wytrwałych.

Znów do ogłoszenia jego z martwych wstania należy, że wielu i wielokrotnie się ukazał, gdyż pierwszego dnia zmartwychwstania ukazał się pięciokrotnie.

Pierwszy raz: Marii Magdalenie, przy grobie, po odejściu uczniów Piotra i Jana, J 20⁸⁶.

Drugi raz: kiedy szła zwiastować uczniom, wtedy inne niewiasty spotkały Marię Magdalene. Ona im powiedziała, że widziała Pana i one uwierzyły. Wtedy Pan w drodze spotkał je mówiąc: *Witajcie!* Itd. I wtedy pozwolił im ująć nogi jego, Mt 28⁸⁷.

Trzeci raz: ukazał się Piotrowi, lecz gdzie i kiedy nie wiadomo⁸⁸.

Czwarty raz: ukazał się dwu uczniom w Emaus, Łk 24⁸⁹.

Piąty raz: rzeczonym dwom, po powrocie do Jerozolimy, gdy o ukazaniu się im, opowiadali jedenastu uczniom. Łk 24⁹⁰.

Po tym dniu ukazał się jeszcze pięć razy. O tych ukazaniach się mówią Ewangelści.

Pierwsze z nich, a szóste z kolei, dokonało się ósmego dnia, kiedy Tomasz zobaczył i dotknął blizn J 20⁹¹.

Drugi raz: nad Morzem Tyberiadzkim J 21⁹².

⁸⁵ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁸⁶ J 20,11-18.

⁸⁷ Mt 28,9.

⁸⁸ Por. Łk 24,34.

⁸⁹ Łk 24,31.

⁹⁰ Łk 24,36-43.

⁹¹ J 20,24-29.

⁹² J 21,1-14.

Tercia vice in galilea .in monte. thabor. Mathei ultimo

Quarta vice in ierusalem in die ascensionis recumbentibus undecim discipulis Mathei ultimo et actuum primo.

Quinta vice in monte oliueti quando in celum ascendit Mathei. ultimo et luce. ultimo. et actuum primo.

Hec appariciones dumtaxat ab ewangelistis sunt scripte licet plures fuerunt .secundum. sanctum thomam parte tercia. questione quinquagesima quinta. articulo tercio. Nam crebra. inquit erat christi cum discipulis conuersacio. priusquam ascendit in celum et hoc plus in galilea. et ad consolacionem. ipsorum vnde prima. Corinthiorum decimo quinto [k.35vc] dicitur visus est plus quam quingentis fratribus simul. Deinde visus est iacobo de quibus aparicionibus in ewangelio nihil habetur

Et secundum Ambrosium in libro de uirginitate christus primo ante omnes apparuit matri sue dignissime et hoc eiam videtur verisimile.

P

Quare autem christus post resurrectionem .non fuerat assidue. ut prius suis⁹⁹ discipulis conuersatus. huius causam assignat sanctus thomas .vbi supra. Dicens. duo erant discipulis declaranda .scilicet. veritas resurrectionis et gloria resurgentis.

Veritas resurrectionis sufficienter ostendebatur per hoc quod pluries apparuit familiariter locutus fuit cum eis. comedit bibit et se eis palpandum prebuit, Sed ad gloriam resurgentis manifestandam noluit eis continue conuersari. sicut prius fecerat ne videretur .ad talem vitam resurrexisse qualem prius habuerat.

Trzeci raz: w Galilei, na Górze Tabor Mt ostatni⁹³.

Czwarty raz: w Jerozolimie, w dniu wstąpienia do nieba, Mt ostatni⁹⁴ i Dz pierwszy⁹⁵.

Piąty raz: na Górze Oliwnej, kiedy wstąpił do nieba, Mt ostatni i Dz pierwszy⁹⁶.

Tylko te ukazania zostały opisane przez Ewangelistów, chociaż było więcej, według świętego Tomasza, (Suma Teologiczna), część trzecia, zagadnienie pięćdziesiąte piąte, artykuł trzeci. Powiada: Albowiem częste było obcowanie Chrystusa z uczniami, zanim wstąpił do nieba i to więcej w Galilei i na ich pociechę⁹⁷. Dlatego powiedziane jest 1 Kor 15: *Potem widziatio go więcej niż pięćuset braci razem*⁹⁸. Wreszcie ukazał się Jakubowi. O tych ukazaniach w Ewangeliiach nic nie ma.

A według Ambrożego w księdze „De uirginitate” Chrystus przed wszystkimi ukazał się Matce swojej najgodniejszej i to także wydaje się prawdopodobne.

Dlaczego zaś Chrystus po z martwych wstaniu nie obcował stale ze swoimi uczniami, powód tego przekazuje święty Tomasz gdzie wyżej, mówiąc: dwie rzeczy były do wyjaśnienia uczniom, mianowicie prawda zmartwychwstania i chwala Zmartwychwstałego.

Prawda zmartwychwstania wystarczająco ukazywała się przez to, że wielokrotnie się zjawiał, poufale z nimi mówił, jadł, pił, i dał się im dotykać. Lecz dla okazania chwały Zmartwychwstałego nie chciał z nimi obcować ciągle, jak czynił uprzednio, by nie zdało się, że do takiego życia zmartwychwstał, jakie miał przedtem.

⁹³ Mt 28,16-20.

⁹⁴ Mt 28,16-20.

⁹⁵ Dz 1,4-11.

⁹⁶ Mt 28,16-20; Dz 1,4-11.

⁹⁷ S.Th., *Suma teol.*, z. 55, a. 3 (t. 26, s. 154-155).

⁹⁸ 1 Kor 15,6.

⁹⁹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

In quo autem loco fuerit quando discipulis non apparuit incertum est cum hoc scriptura non exprimit, quoniam .tamen. dixit quod in omni loco sit dominatio eius potuit ergo esse in paradiso .terrestri. cum Enoch et helia, quia locus ille in terra videtur esse amenior .et dignior. aut alibi pro uoluntate sua benedicta.

Q

Specialiter tres errores per christi resurrectionem reprobantur

primus .eorum qui crediderunt christum esse puram creaturam et remansisse apud inferos cuius erroris falsitas patet ex prioribus etc.¹⁰⁰

si potuit alios suscitare ad vitam ut lazarus et filium vidue. in naim et puellam .in domo. potuit et seipsum secundum .id Iohannis decimo. Ego ponam animam meam et iterum sumam eam

Hec depositio anime et resumpcio. non fuit dimissio uel separatio a diuinitate quia deitas quam semel assumpsit nunquam dimisit sed caro christi [k.35vd] animam deposuit in morte .et resumpsit in resurrectione .non quidem potestate sua. sed potestate deitatis carnem inhabitantis Et Iohannis quinto dicitur. Sicut pater suscitatur mortuos et uiuificat sic et filius .quos uult uiuificat,

Exemplum capiatur in natura Si leo tertia die anhelitu .suo suscitatur catulos suos mortuos .quid. mirum est si. pater .celestis filium suum tertia die resuscitauit.

Secundus error est eorum qui credunt animam cum corpore mori si .hoc esset verum idem. homo non posset resurgere.

Et contra hunc dicitur Mathei decimo. Nolite timere eos qui occidunt corpus et am-

W jakim zaś miejscu był, kiedy uczniom nie ukazywał się, nie jest pewne, gdyż Pismo Święte tego nie wyraża. Ponieważ jednak rzekł, iż panowanie jego jest na każdym miejscu, mógł więc być w raju ziemskim z Henochem i Eliaszem, gdyż miejsce to na ziemi zdaje się miłsze i godniejsze, albo gdzieś indziej według swej błogosławionej woli.

Zwłaszcza trzy błędy odrzuca zmartwychwstanie Chrystusa.

Pierwszy tych, którzy uwierzyli, że Chrystus jest czystym stworzeniem i pozostał w pieklach. Fałsz tego błędu widać z powyższych itd.

Jeżeli mógł innych wskrzeszać do życia, jak Łazarza i syna wdowy w Naim, oraz dziewczkę w domu, mógł i siebie, według owego J 10 *Ja kładę duszę moją i znowu ją wezmę*¹⁰¹.

To położenie i wzięcie duszy nie było opuszczeniem, albo oddzieleniem od Boskości, gdyż Bóstwa, które raz przyjął, nigdy nie opuścił. Lecz ciało Chrystusa duszę złożyło w śmierci i ponownie przyjęło w zmartwychwstaniu. Zaiste nie swą mocą, lecz mocą Boskości zamieszkującej ciało. I powiedziane jest J 5: *Jak Ojciec wskrzesza umarłych i ożywia, tak i Syn, których chce, ożywia*¹⁰².

Przykład niech będzie wzięty z przyrody. Jeśli lew trzeciego dnia swym oddechem wskrzesza swoje martwe młode, to cóż dziwnego, jeśli Ojciec Niebieski Syna swego trzeciego dnia wskrzesił.

Drugi jest błąd tych, którzy wierzą, że dusza umiera z ciałem. Gdyby to było prawdziwe, ten sam człowiek nie mógłby z martwych powstać.

I wbrew temu powiedziane jest Mt 10: *Nie bójcie się tych, którzy zabijają ciało,*

¹⁰⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁰¹ J 10,17.

¹⁰² J 5,21.

plius non habent quid. faciant, sed timete eum qui habet corpus et animam mittere in iehennam.

Et apocalypsis sexto .dicitur. vidi animas interfectorum sub altare dei. usquequo domine non vindicas. sanguinem nostrum.

Tercius error est eorum qui non credunt resurrectionem ut saducei. Sed ex quo christus in carne sua. resurrexit et nos resurgemus ut dicit Apostolus .prima Corinthiorum decimo quinto. quia ipse est causa nostre resurrectionis.

Et notandum sicut est duplex mors .scilicet. anime per culpam et corporis per anime separationem a corpore Ita duplex est resurrectio Vna est anime per gratiam que dicitur resurrectio prima Apocalypsis vicesimo. Alia est corporis per anime gloriam et revivificationem.

Et sicut mors anime causavit corporis mortem ita vita .anime in gloria que. est eius resurrectio secunda causabit econverso corporis resurrectionem. vitam et gloriam quando in resurrectione corpori vivetur,

sed mors prima dicitur quando in presenti anima per culpam moritur Sed mors secunda dicitur quando anima cum corpore dampnatur Apocalypsis vicesimo primo. Et ibi nec anima neque corpus. dicitur vivere.

Sequitur sextus articulus.

i więcej nie mają co zrobić; *ale bójcie się tego, który ciało i duszę może zatracić w piekle*¹⁰³.

I w Ap 6 powiedziane jest: *Widziałem pod ołtarzem dusze pobitych. Dokądże Panie nie mścisz krwi naszej*¹⁰⁴.

Trzeci jest błąd tych, którzy nie wierzą w zmartwychwstanie, jak Saduceusze. Lecz odkąd *Chrystus* w ciele swoim *powstał z martwych* i my z *martwych wstaniemy*¹⁰⁵, jak mówi Apostoł 1 Kor 15. Gdyż on jest przyczyną naszego zmartwychwstania.

I należy pamiętać: Jak dwojaka jest śmierć, mianowicie duszy przez grzech i ciała przez oddzielenie duszy, tak dwojaki jest zmartwychwstanie. Jedno jest dusz przez łaskę. Ono jest nazwane zmartwychwstaniem pierwszym w Ap 20¹⁰⁶. Drugie jest ciała przez chwałę i ponowne złączenie duszy

I jak śmierć duszy spowodowała śmierć ciała, tak życie duszy w chwale, które jest jej drugim zmartwychwstaniem, spowoduje na odwrót zmartwychwstanie ciała, życie i chwałę, kiedy w zmartwychwstaniu połączy się z ciałem.

Lecz śmiercią pierwszą zwie się, gdy w obecnym życiu umiera przez grzech. A śmiercią drugą nazywa się, gdy dusza z ciałem jest potępiona: Ap 21¹⁰⁷, I tam ani dusza, ani ciało nie mówi się, że żyje.

Następuje szósty artykuł.

¹⁰³ Mt 10,28.

¹⁰⁴ Ap 6,9-10.

¹⁰⁵ 1 Kor 15,20.51.

¹⁰⁶ Ap 20,5.

¹⁰⁷ Ap 20,14-15.

ARTYKUŁ SZÓSTY

A

[k.36a] Sextum articulum posuit Jacobus iunior dicens

Ascendit ad celos .sedet ad dexteram dei patris omnipotentis

Hic tria notantur

Primum ascendentis potentia cum dicitur .ascendit.

Secundum loci .ad quem christus ascendit eminentia cum dicitur .ad celos.

Tertium glorie excellencia. ad quam christus .ascendit ibi sedet a dextris dei omnipotentis.

Quo ad primum christus dominus ascendit in forma. humana .cum corpore et anima et cum utraque natura. diuina .et humana .et secundum vtramque naturam.

Secundum humanam si .li. secundum. dicit naturam .ascendentis.

.secundum. diuinam autem si .li. secundum dicit causam ascensionis. Sicque hunc ascensum fecit virtute propria non quidem illa que. est humane nature naturalis procedens ex naturalibus .principijs sed precipue virtute diuina et secundario virtute anime glorificate. ex cuius redundancia glorificabatur corpus ut Augustinus dicit ad dyascolum et erit tanta. obediencia. corporis gloriosi. ad animam ut dicit idem¹ .beatus. augustinus libro vicesimo secundo de ciuitate dei. quod ubi uolet spiritus ibi protinus erit corpus nec uolet aliquid. quod spiritus non posset ducere et ideo ex virtute anime christi uolentis ut corpus suum immortale et incor-

szósty artykuł wstawił Jakub Młodszy, mówiąc:

Wstąpił na niebiosa, siedzi na prawicy Boga Ojca Wszechmogącego.

Tu oznajmia się troje.

Pierwsze: moc wstępującego, gdy mówi się: „Wstąpił”.

Drugie: wzniosłość miejsca, na które Chrystus wstąpił, gdy mówi się: „na niebiosa”.

Trzecie: wspaniałość chwały, do której Chrystus wstąpił, tam: „siedzi na prawicy Boga Ojca Wszechmogącego”.

Co do pierwszego. Chrystus Pan wstąpił w postaci ludzkiej, z ciałem i duszą i z obydwoma naturami: Boską i ludzką oraz zgodnie z obydwoma naturami.

Zgodnie z ludzką, jeśli to „zgodnie” wyraża naturę Wstępującego.

Zgodnie z Boską zaś, jeśli to „zgodnie” wyraża przyczynę wstąpienia. I tak dokonał tego wstąpienia mocą własną. Nie tą zaiste, która jest naturalna ludzkiej natury, pochodząca z czynników naturalnych, lecz pierwszorzędnie mocą Boską, a drugorzędnie mocą duszy chwalebnej. Z jej obfitości ciało stało się chwalebne, jak rzecze Augustyn do Dioskora². I będzie tak wielkie posłuszeństwo ciała chwalebного wobec duszy, jak mówi tenże święty Augustyn w dwudziestej drugiej księdze „De Civitate Dei”³, że gdzie zechce duch, tam zaraz będzie ciało i nie zechce czegoś, czego duch nie mógłby spełnić. Dlatego z mocy duszy Chrystusa, chcącej,

¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

² Augustinus, *Epistula ad Dioscorum*, epistola CXVIII,3,14, PL 33, 431-449.

³ Augustinus, *De Civitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber XXII,4, PL 41, 754-755.

ruptibile esset in loco celesti. corpus christi ascendit in celum et non solum virtute. diuina

Hic queruntur octo.
Primum quando ascendit.
Secundum vnde ascendit.
Tercium quibus presentibus ascendit.
Quartum qualiter ascendit.
Quintum cum quibus ascendit
Sextum usquequo ascendit
Septimum quare ascendit
Octauum quale comodum aut quis

fructus. nobis ex hoc prouenit

Respondetur ad primum quod die quadagesima a resurrectione Et quare non prius [k.36b] quia ut veritas resurrectionis probaretur. et ut discipulos suos consolaretur per dies quadraginta. qui per quadraginta horas. quibus mortuus fuerat manserant tristes. Ita sonat glosa. Actuum primo.

ad secundum dicitur quod de monte oliueti. ascendit .qui distat a ierusalem per mille passus.

ad tercium dicitur .quod presentibus duodecim apostolis beatissima .virgine maria. et alijs mulieribus .que. fuerunt eum secute. a galilea. et septuaginta duobus discipulis.

adminus verisimile est quod non solum iam. dicti fuerunt presentes in monte oliueti quod multi alij christi discipuli. oculi propter metum iudeorum ut nicodemus Gamaliel. Joseph ab aromathia. et consimiles uenerunt in processione cum apostolis Aut alio modo ad montem oliueti ut viderent christum dominum suum ascendentem in celum.

Dicit enim magister hijstorie quod facto prandio in die ascensionis congregauerunt se

aby jej ciało było w miejscu niebiańskim, ciało Chrystusa wstąpiło do nieba i nie tylko mocą Boską.

Tu osiem pytań.
Pierwsze: kiedy wstąpił.
Drugie: skąd wstąpił.
Trzecie: wobec jakich obecnych wstąpił.
Czwarte: jak wstąpił.
Piąte: z kim wstąpił.
Szóste: dokąd wstąpił.
Siódme: dlaczego wstąpił.
Ósme: jaki pożytek, lub jaki owoc, z tego nam powstał.

Na pierwsze odpowiada się, że czterdziestego dnia od z martwych wstania. A dlaczego nie wcześniej? Aby prawda zmartwychwstania została udowodniona i żeby swych uczniów przez czterdzieści dni pocieszał. Oni po czterdziestu godzinach, przez które był martwy, pozostali smutni. Tak brzmi glosa do Dz 1⁴.

Na drugie odpowiada się, że wstąpił z Góry Oliwnej, która odległa jest od Jerozolimy tysiąc kroków⁵.

Na trzecie odpowiada się, że w obecności dwunastu Apostołów, Najświętszej Maryi Panny i innych niewiast, które poszły za nim z Galilei, oraz siedemdziesięciu dwóch uczniów⁶.

Mniej prawdopodobne jest, że nie tylko już wspomniani byli obecni na Górze Oliwnej. Że wielu innych uczniów Chrystusa, skrytych z lęku przed Żydami, jak Nikodem, Gamaliel, Józef z Arymatei i im podobni przyszli w procesji z Apostołami, albo innym sposobem na Górę Oliwną, by ujrzeć Chrystusa, swego Pana, do nieba wstępującego.

Mówi bowiem nauczyciel historii, że spożywszy posiłek w dniu wniebowstąpienia,

⁴ Por. Dz 1,3.

⁵ Dz 1,9.14.

⁶ Zob. Dz 1,12-14.

in monte syon christi discipuli et exiuerunt cum processione in montem oliueti.

Ad quartum dicitur quod ascendit, potenter, patenter, gaudenter, et eleuatis manibus benedixerat suos ut muniret eos contra inimicos et nubes suscepit eum ab oculis eorum.

Ascendit potenter secundum illud ysaie sexagesimo tercio Iste formosus. in stola. sua graditur in multitudine sue virtutis,

patenter ascendit quia dicitur .actuum primo. videntibus illis eleuatus est.

Sed gaudenter ascendit secundum id psalmi Ascendit deus in iubilatione nec ipse solus gaudebat. sed et ipsi homines qui fuerunt presentes Similiter angeli et omnes anime que ab eo de limbo liberate fuerunt videlicet sanctorum patrum prophetarum patriarcharum sanctorum innocencium, sancti Iohannis baptiste, et illorum iustorum qui fuerunt mortui .uel purgati, ante resurrectionem christi et a resurrectione [k.36vc] christi usque ad ascensionem eius.

Hec autem anime singule cum christo ascenderunt et fuerunt in maxima iubilatione. Et hoc uoluit significare psalmista dicens Ascendens in altum duxit. captiuitatem .id est. illos qui fuerunt captiui in limbo inferni .ac per. hanc responsionem. datam, ad quartum patet etiam responsio, ad quintum.

Ad sextum dicitur. quod ascendit super omnes celos .loco. et dignitate Iuxta illud ad Ephesios quarto Ascendit super omnes celos ut adimpleret omnia .gloria .loco. et dignitate, transcendit enim corpus christi sua .dignitate prout est vnitum deitati non solum omnem creaturam corpoream sed etiam omnem creaturam spiritualem .preter. ani-

na Górze Syjon zebrali się uczniowie Chrystusa i wyszli z procesją na Górę Oliwną⁷.

Na czwarte odpowiada się, że wstąpił potężnie, otwarcie, radośnie, i wzniesionymi rękami błogosławił swoich, by bronić ich przed nieprzyjaciółmi. *I obłok zakrył go przed ich oczami*⁸.

Wstąpił potężnie, według owego Iz 63,1 *Ten piękny w szacie swojej, idący w mnóstwie mocy swojej*⁹.

Otwarcie wstąpił, gdyż jest powiedziane Dz pierwszy: *Kiedy oni patrzyli, został uniesiony*¹⁰.

A radośnie wstąpił zgodnie z owym Psalmem: *Wstąpił Bóg wśród wesolego śpiewu*¹¹. I nie on sam radował się, lecz i ci ludzie, którzy byli obecni. Podobnie aniołowie i wszystkie dusze, które przez niego zostały uwolnione z otchłani, to jest świętych Ojców, Proroków, Patriarchów, świętych Niewiniątek, świętego Jana Chrzciciela i tych sprawiedliwych, którzy umarli lub zostali oczyszczeni przed z martwych wstaniem Chrystusa, oraz od zmartwychwstania Chrystusa aż do jego wniebowstąpienia.

Te zaś dusze pojedyncze z Chrystusem wstąpiły i były w wielkim weselu. I to chciał zaznaczyć Psalmista mówiąc: *Wstąpiłeś na wysokość, pojmałeś pojmanych*¹², to jest tych, którzy byli pojmani w otchłani piekła.

I przez tę odpowiedź, daną na czwarte, otworem stoi także odpowiedź na piąte.

Na szóste odpowiada się, że wstąpił ponad wszystkie niebiosa, miejscem i godnością, według owego Ef 4 *Wstąpił na wszystkie niebiosa, żeby napętnić wszystko*¹³: chwałą, miejscem i godnością. Bo Ciało Chrystusa swą godnością, jako że jest zjednoczone z Bóstwem, przekracza nie tylko wszelkie cielesne stworzenie, lecz także wszelkie

⁷ Dz 1,4.

⁸ Dz 1,9.

⁹ Iz 63,1.

¹⁰ Dz 1,9.

¹¹ Ps 47 (46),6.

¹² Ps 68 (67),19.

¹³ Ef 4,10.

mam suam. Ideo merito ei debetur locus altissimus et nobilissimus Ideo dicit gregorius in omelia .ascensionis. qui fecit omnia super omnia sua virtute ferebatur

Et dico notanter quod corpus christi prout vnitum est deitati sic sua dignitate excedit omnem aliam a se creaturam preter christi animam et debet adorari adorari adoratione. latrerie et vna adoratione cum deitate

Corpus uero christi consideratum in se secundum condicionem sue nature corporee sic est infra spirituales creaturas .et. non est ultra. eas ut sit dignificandum, nec est adoratione latrerie ut sic adorandum patet libro tertio sententiarum distincione nona.

B

Ad septimum et ad octauum simul respondetur .quod christi ascensio in celum qua .nobis suam presenciam corporalem subtraxit fuit et est magis nobis. utilis. quam si suam presenciam corporalem .nobis reliquisset Iohannis decimo sexto Expedi vobis ut ego vadam si enim non abiero paraclitus non ueniet si autem abiero mittam eum vobis.

Est ergo ratio ex parte ipsius et etiam ex parte nostri quare voluit ascendere,

ex parte Christi quoad ea .que. fecit propter nostram salutem. Nam per hoc primo nobis viam preparauit Iohannis decimo quarto Vado parare vobis locum ut supple ubi ego sum vos .sitis

[36vd] Secundo ad interpellandum pro nobis nam representatio humane nature quam celis intulit et assumpsit pro nobis est quoque interpellatio pro nobis. Vnde securum accessum habes O homo ad deum

stworzenie duchowe, prócz duszy swojej. Dlatego zasłużenie należy mu się miejsce najwyższe i najszlachetniejsze. Stąd Grzegorz w Homilii w niebo wstąpienia powiada: Kto uczynił wszystko, swą mocą, nad wszystko był niesiony.

I powiadam z naciskiem, że ciało Chrystusa, na ile zjednoczone jest z Bóstwem, tak swą godnością przekracza wszelkie odmienne od siebie stworzenie, poza Duszą Chrystusową, iż winno być wielbione: wielbione uwielbieniem latrerie, jednym uwielbieniem z Bóstwem.

Ciało zaś Chrystusa rozpatrywane w sobie według stanu swej cielesnej natury, tak jest poniżej stworzeń duchowych, a nie jest ponad nimi, żeby należało uznać je za godne, i jako takie nie powinno być wielbione czcią latrerie. Widać to z Trzeciej Księgi Sentencji, dystynkcji dziewiątej¹⁴.

Na siódme i na ósme razem odpowiada się, że wstąpienie Chrystusa do nieba, którym zabrał nam swą obecność, było i jest nam bardziej pożyteczne, niż gdyby swą cielesną obecność nam pozostawił J 16: *Pożyteczne dla was, abym ja odszedł; bo jeśli nie odejdę, Pociészyciel do was nie przyjdzie; a jeśli odejdę, pošlę go do was*¹⁵.

Jest więc uzasadnienie z jego strony, a także z naszej strony, dlaczego chciał wstąpić.

Ze strony Chrystusa co do tego, co uczynił dla naszego zbawienia. Bo przez to, po pierwsze, drogę nam J 14: *Idę przygotować wam miejsce abyście tam, gdzie ja jestem, i wy byli*¹⁶.

Po drugie, aby się wstawiać za nami, gdyż ukazanie ludzkiej natury, którą wniósł do nieba, a przyjął dla nas, jest także wstawieniem się za nami. Dlatego, O człowieku! Masz bezpieczny dostęp do Boga, gdzie Syn

¹⁴ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 9 (t. 2, s. 152-155).

¹⁵ J 16,7.

¹⁶ J 14,2-3.

ubi filius ostendit patri latus et vlnera. Mater ostendit filio pectus et ubera. ibi nulla potest esse repulsa. ubi tot sunt amoris insignia.

Tercio ut a laboribus quos .hic. sustinuit quiescens sederet a dextris dei tamquam potens dominus et dona .sua. nobis mitteret puta. spiritum sanctum et alia Ad ephesios quarto. Ascendit super omnes celos ut adimpleret omnia .scilicet. donis suis.

Quarto ut reciperet nobis ius possidendi regnum et sic christi ascensio. est causa nostre ascensionis. inchoatiue non per modum meriti aut per remocionem prohibentis ut eius passio. Sed est causa exemplaris quia christus cum sit capud nostrum et ascendit in celum ei oportet nos coniungi alias membra manerent sine capite et capud sine membris.

Ex parte uero nostra est eciam quadruplex .ratio.

prima. propter fidei augmentum Iohannis vicesimo. beati qui non uiderunt et crediderunt,

secunda. propter .nature subleuacionem Iohannis decimo quarto Si abiero et preparauero locum veniam et accipiam vos ad meipsum ut ubi ego sum et vos sitis.

Tercia ratio ad erigendum caritatis affectum in celestia Matthei sexto. Vbi est thesaurus tuus ibi est et cor tuum. Ad collocenses tercio. Que sursum sunt sapite non que super terram.

Quarta ut augeatur reuerencia ad ipsum dominum non iam existimamus eum sicut hominem terrenum .sed sicut deum celestem secunda Corinthiorum quinto Si cognouimus secundum carnem christum supple prius quando ipsum tantum hominem putauimus mortalem sed nunc [k.37a] iam non nouimus.

ukazuje Ojcu bok i rany. Matka ukazuje Synowi tors i piersi. Tam nie może być żadnej odmowy, gdzie tyle jest oznak miłości.

Po trzecie, by od trudów, które tu znosił, odpoczywając, siedział po prawicy Boga, jako potężny Pan i dary swoje nam zsyłał, na przykład Ducha Świętego i inne. Ef 4: *Wstał nad wszystkie niebiosa, żeby napęłnić wszystko*¹⁷, mianowicie darami swoimi.

Po czwarte, by nam odzyskał prawo posiadania królestwa. I tak wstąpienie Chrystusa jest przyczyną naszego wstąpienia, zaczątkowo, nie na sposób zasługi, lub przez usunięcie przeszkody, jak jego męka, lecz jest przyczyną wzorczą, bo skoro Chrystus jest naszą Głową¹⁸ i wstąpił do nieba, trzeba, byśmy dołączyli się do niego, inaczej członki zostaną bez Głowy, a Głowa bez członków.

Z naszej zaś strony jest także poczwórne uzasadnienie.

Pierwsze: Dla wzrostu wiary. *Błogosławieni, którzy nie widzieli, a uwierzyli*¹⁹.

Drugie: Dla podźwignięcia natury. *Gdy odejdę i przygotuję wam miejsce, przyjdę znowu i wezmę was do siebie, abyscie tam, gdzie ja jestem, i wy byli*²⁰.

Trzecie uzasadnienie: Dla wzniesienia uczucia miłości do niebios Mt 6: *Gdzie jest skarb twój, tam jest i serce twoje*²¹. Kol 3: *Co w górze jest, miłujcie, nie co na ziemi*²².

Czwarte: By wzrosła cześć samego Pana. Nie uważamy go już za człowieka ziemskiego, lecz za Boga niebiańskiego, 2 Kor 5: *Jeśli znaliśmy Chrystusa według ciała; dodaj: wcześniej, kiedy myśleliśmy, że jest tylko śmiertelnym człowiekiem; to teraz już go takim nie znamy*²³.

¹⁷ Ef 4,10.

¹⁸ Por. Ef 1,22-23.

¹⁹ Por. J 20,29.

²⁰ Por. J 14,3.

²¹ Mt 6,21.

²² Kol 3,2.

²³ 2 Kor 5,16.

C

Et nota quod Christus secundum diuinam naturam dicitur .de celo descendisse non quia celum deseruit sed quia naturam .humanam assumpsit in unitatem persone ac per hoc deus dicitur se exinanisse²⁴ nichil. tamen honoris aut sue perfectionis per hoc amisit. quia diuina natura .per incarnationem non est humiliata .sed humana est exaltata.

Secundum uero naturam diuinam dicitur christus ascendisse prout .li. secundum designat causam .effectiuam ascensionis. non prout .li. secundum dicat condicionem ascendentis quia. sic ascendere est locum mutare et moueri et hoc non congruit diuine nature sed humane et creature non creatori²⁵.

D

Quo ad secundum .scilicet. de loci eminentia. ad quem christus ascendit est sciendum quod decem sunt celi secundum sanctum thomam in prima parte summe questione sexagesima octaua articulo quarto.

Primum celum ascendendo est celum lune

Secundum est mercurij.

Tercium est veneris.

Quartum est solis.

Quintum martis.

Sextum est iouis.

Septimum est saturni.

Octauum est celum sidereum seu. stellatum.

Nonum est celum cristallinum seu. aquense.

Decimum est celum empirreum hoc mox quando fuit creatum fuit sanctis angelis repletum ut dicunt beda. et sanctus basilij strabo.

Hoc celum est super alios .omnes celos corporales et dicitur. celum celorum et in eo

I pamiętaj, że Chrystus według natury Boskiej, mówi się, iż zstąpił z nieba, nie ponieważ opuścił niebo, lecz ponieważ przyjął naturę ludzką do jedności Osoby i przez to mówi się, że Bóg wyniszczył się, nic jednak ze swego zaszczytu lub swej doskonałości nie utracił, gdyż Boska natura przez wcielenie nie została poniżona, a ludzka została wywyższona.

Według zaś natury Boskiej mówi się, że Chrystus wstąpił, na ile to „według” oznacza przyczynę skuteczną wstąpienia. Nie na ile to „według” wyraża stan wstępującego, gdyż tak wstępować znaczy zmieniać miejsce i ruszać się, a to nie przystoi naturze Boskiej, lecz ludzkiej i stworzeniu, a nie Stwórcy.

Co do drugiego, mianowicie wzniesłości miejsca, na które Chrystus wstąpił, należy wiedzieć, że dziesięć jest niebios według świętego Tomasza w pierwszej części „Sumy”, zagadnieniu sześćdziesiątym ósmym, artykule czwartym²⁶.

Pierwsze niebo, wstępując, jest niebem księżycy.

Drugie jest Merkurego.

Trzecie jest Wenery.

Czwarte jest Słońca.

Piąte Marsa.

Szóste jest Jowisza.

Siódme jest Saturna.

Ósme jest niebo gwiazdne czyli gwiazdziste.

Dziewiąte jest niebo krystaliczne czyli wodne.

Dziesiąte jest niebo empirrejskie. Ono zaraz gdy zostało stworzone, zostało wypełnione świętymi aniołami, jak mówi Beda i święty Bazyli Strabo.

To niebo jest nad wszystkie inne niebiosy cielesne, i zwie się niebem nad niebami,

²⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁶ S.Th., *Suma teol.*, z. 68, a. 4 (t. 5, s. 119-120).

est habitacio. angelorum sanctorum et animarum beatarum et erit et est. eciam gloriosorum corporum

In hoc celum empirreum .igneum omnes homines gloriosi evolant in ipsum beata uirgo assumpta. est super omnes choros angelorum exaltata .et ultra .hanc sanctissimam virginem. christus ascendit iuxta .illud Ephesiorum primo Constituit illum super omnem principatum et potestatem et super omne nomen quod nominatur [k.37b] siue in hoc seculo siue in futuro.

Nec est putandum quod christus in aliquo celorum predictorum corporeorum citra empirreum moratus sit per diem. aut eciam per unam horam. ut aliqui erronee senserunt dicentes eum in quolibet eorum per vnum diem. mansisse et in die pentecostes primo ad dexteram .patris venisse in celum empirreum Et tunc mox misisse spiritum sanctum

Puerile est [est] hoc credere de homine puro glorificato ut patet ex premissis quia corpus gloriosum mox .vbi spiritus vlt erit Adhuc magis puerile est hoc de christo credere

E

Est ulterius sciendum secundum. sanctum thomam ubi supra quod celum in scriptura. quandoque accipitur methaforice sic ipsa .sancta trinitas. quandoque .dicitur celum propter .eius spiritualem sublimitatem et lucem.

de quo celo intelligitur dyabolus dixisse ysaie decimo quarto Ascendam. ad celum .id est. ad equalitatem .dei. et ero similis altissimo

In hoc celo sunt solum tres persone .scilicet. pater et filius et .spiritus.sanctus. qui soli sunt omnino et perfecte equales omnia autem creata. siue corporalia siue spiritualia sunt infra celum empirreum

i in nim jest mieszkanie świętych aniołów oraz świętych dusz, a będzie i jest także chwalebnych ciał.

Do tego nieba empirejskiego, ognistego, wszyscy chwalebni ludzie wylatują, do niego wzięta Błogosławiona Dziewica, nad wszystkie chóry aniołów została wywyższona, a ponad tę Dziewicę Najświętszą wstąpił Chrystus. Zgodnie z owym Ef 1 *Posadził go ponad wszelką zwierzchnością i władzą i wszelkim imieniem, które jest rozgłoszone nie tylko w tym wieku, lecz także w przyszłym*²⁷.

I nie należy myśleć, że Chrystus, w którymś ze wspomnianych cielesnych niebios, poza empirejskim, przebywał przez dzień, albo nawet przez jedną godzinę, jak niektórzy błędnie myśleli, mówiąc, że on w każdym z nich przebywał przez jeden dzień, a dniu Zielonych Świąt dopiero na prawicę Ojca przyszedł do nieba empirejskiego i wtedy zaraz zesłał Ducha Świętego.

Dziecinne jest w to wierzyć o czystym człowieku uwielbionym, jak wynika z powyższych, gdyż ciało chwalebne zaraz będzie, gdzie chce duch. Jeszcze bardziej dziecinne jest wierzyć w to o Chrystusie.

Trzeba ponadto wiedzieć, według świętego Tomasza, tam gdzie wyżej, niż niebo w Piśmie Świętym niekiedy jest brane przeźrocznie. Tak sama Trójca Święta niekiedy zwana jest niebem, dla jej duchowej wzniesłości i jasności²⁸.

Rozumie się, że o tym niebie powiedział diabeł Iz 14: *Wstąpię na niebo*, to znaczy do równości Boga, i *będę podobny Najwyższemu*²⁹.

W tym niebie są tylko trzy Osoby, mianowicie: Ojciec i Syn i Duch Święty, którzy sami są całkowicie i doskonale równi. Wszystko zaś stworzone, czy cielesne, czy duchowe, jest poniżej nieba empirejskiego.

²⁷ Ef 1,20-21.

²⁸ S.Th., *Suma teol.*, z. 68, a. 4 (t. 5, s. 119-120).

²⁹ Iz 14,13-14.

Aliquando celi dicuntur spiritualia bona in quibus est sanctorum remuneratio .propter eorum eminentiam Matthei quinto Merces vestra multa .est in celo

Et Augustinus ponit quandoque tria genera supernaturalium uisionum .scilicet. corporalis, ymaginarie et intellectualis.

Tres celi nominantur, de quibus exponit Augustinus quod paulus est raptus usque ad tertium celum secunda Corinthiorum duodecimo.

Primo modo moyses uidit deum Exodi tricesimo tercio

Secundo modo ysaie sexto vidi .dominum sedentem super solium excelsum,

Tercio modo paulus vidit deum per essenciam clare et nude. Non per aliquam similitudinem tunc quando fuit in raptu.

F

Nota celum empirreum dicitur .igneum non ab ardore sed. a splendore quia est humositatis perfecte vniforme et immobile et continet [k.37vc] omnia creata .alia a se, quia est celum ultimum nec ultra ipsum est aliquid creatum sed creator omnium est intra ipsum non. inclusus. et supra. et infra ipsum non exclusus.

Creata uero sunt inter ipsum secundum. sub et supra situata .et ordinata .nam infra. ipsum est in medietate celum cristallinum et post hoc alij celi .elementa. eciam in isto mundo inferiori

Sed dictum celum empirreum intra. se .et celum cristallinum habet magnam amplitudinem. Vnde bona.ventura super secundo libro sentenciarum distincione secunda dicit

christus sedet in celo empirreo .secundum humanitatem. a dextris dei omnipotentis .id est. in pocioribus bonis .quia. excellit tam homines quam angelos .loco et dignitate.

³⁰ Mt 5,12.

³¹ 2 Kor 12,2.

³² Wj 33,23.

³³ Iz 6,1.

³⁴ Zob. 2 Kor 12,2-4.

Czasem niebiosami zwane są dobra duchowe, w których jest nagroda świętych za ich wybitność, Mt 5: *Zapłata wasza obfita jest w niebiosach*³⁰.

I Augustyn niekiedy przedkłada trzy rodzaje nadprzyrodzonych widzeń, mianowicie: cielesne, wyobraźniowe i umysłowe.

Wymienia się troje niebios, o których Augustyn wykłada, że Paweł *Zachwycony był aż do trzeciego nieba*, 2 Kor 12³¹.

Pierwszym sposobem: *Mojżesz widział Boga*, Wj 33³².

Drugim sposobem, Iz 6: *Widziałem Pana, siedzącego na stoliczynie wysokiej*, Iz 6³³.

Trzecim sposobem: Paweł ujrział Boga w istocie, jasno i bez osłon, nie przez jakieś podobieństwo, wtedy gdy był w zachwyceniu³⁴.

Pamiętaj: niebo empirejskie zwie się ogniste nie od żaru, lecz od blasku, ponieważ jest pierwszej wody, jednostajne i niewzruszone, i mieści wszystkie stworzenia odmienne od siebie, ponieważ jest ostatnim niebem i ponad nim nie ma nic stworzonego, lecz jest Stworzyciel wszystkiego, w nim nie zamknięty, a nad i pod nim nie wykluczony.

Stworzenia zaś są w nim, obok, pod i nad położone .i ustawione, gdyż pod nim jest pośrodku niebo krystaliczne, a za nim składniki innego nieba, także na tym niższym świecie.

Lecz rzezone niebo empirejskie w sobie oraz niebo krystaliczne ma dużą wielkość, stąd Bonawentura o Drugiej Księdze Sentencji, dystynkcja druga, powiada:

Chrystus siedzi, co do człowieczeństwa, w empirejskim niebie, po prawicy Boga Wszechmogącego, to jest w dobrach godniejszych, gdyż przewyższa tak ludzi jak aniołów miejscem i godnością.

Post ipsum credimus beatam virginem
existere. super omnes alios,

demum ceteri ordinantur .secundum.
dignitatem meritum.

Huiusmodi autem imaginatio faciliter
potest haberi Si quis ymaginatur aues in aere
.secundum. ordinem et pisces in aqua. Sic in
empirreo celo. corpora collocari sunt intelli-
genda. quia corpus illud celeste multum ha-
bet de altitudine. sicut et alij. celi.

Vnde non debet quis .ymaginari quod
ibi sint beati sicut in solario. nec tamen in-
telligendum est. quod vnus sit directe super
caput alterius .sed. sic si esset mons magnus.
et rotundus in cuius altitudine seu. culmine
esset christus et alij .circum circa .sic. potest
aliquis ymaginari, qui nescit melius disposi-
tionem beatorum in celo. empirreo.

Vix tamen potest aliquis taliter ymaginari
quod perueniat ad. cognoscendam³⁵ di-
sposicionem. per eum modum per quem est.
Ideo [celestis] disposicio. celestis curie et
sanctorum eius magis est desideranda. quam
in ymagine de [k.37vd] scribenda. Hec
bona .ventura

G

Nota in prefato empirreo celo .astra.
sunt angeli .secundum. illud Job. tricesimo
octauo Vbi eras cum me laudabant astra.
matutina. Et astra .possunt dici. homines be-
ati secundum illud prima Corinthiorum de-
cimo quinto stella .differt a stella. in claritate
Matthei. decimo tercio ffulgebunt iusti sicut
sol. in regno .patris eorum.

Super omnia celum illud .illuminatur a
sole iusticie christo domino deo. Apokalypsis
vicesimo primo.

De hoc celo. quod ibi. nominatur ciuitas
.ierusalem sancta dicit Iohannes. Ciuitas illa.

Po nim wierzymy, iż jest Błogosławiona
Dziewica, nad wszystkimi innymi.

Na koniec inni ustawiani są według
godności zasług.

Tego zaś rodzaju wyobrażenie łatwo mieć
można, jeśli ktoś wyobraża sobie według ko-
lejności ptaki w powietrzu i ryby w wodzie.
Tak trzeba rozumieć, że w niebie empirrej-
skim umieszczone są ciała, gdyż to ciało
niebieskie ma wiele z głębi, tak jak i inne
niebiosa.

Dlatego nie powinien ktoś sobie wyobra-
zać, że święci są tam jak na tarasie. I nie na-
leży myśleć, że jeden jest prosto na głowie
drugiego, lecz tak, jakby była wielka góra
i okrągła, na której szczycie, czyli wierzchoł-
ku, byłby Chrystus, a inni wokoło. Tak może
sobie wyobrażać, kto nie zna lepiej rozmiesz-
czenia świętych w niebie empirrejskim.

Z trudem jednak może ktoś tak sobie
wyobrażać, żeby dojszedł do poznania roz-
mieszczenia w ten sposób, w jaki jest. Dlate-
go układ dworu niebieskiego i jego świętych
bardziej powinien być upragniony, niż
w wyobraźni opisany. To święty Bonawentura.

Zapisz, że we wspomnianym niebie em-
pirejskim gwiazdami są aniołowie, zgodnie
z owym Hi 38: *Gdzieś był, ... gdy mię chwali-
ły wespół gwiazdy poranne*³⁶. A gwiazdami
mogą być zwani ludzie święci, zgodnie z tym
1 Kor 15: *Gwiazda różni się od gwiazdy
w jasności*³⁷; Mt 13: *Sprawiedliwi świecić
będą jak słońce w królestwie Ojca swego*³⁸.

Ponad wszystko to niebo oświecone jest
przez Słońce Sprawiedliwości, Chrystusa,
Pana i Boga, Ap 21.

O tym niebie, które tam zwane jest świę-
tym miastem Jerozolimą, Jan rzecze: *Miasto*

³⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁶ Hi 38,4.7.

³⁷ 1 Kor 15,41.

³⁸ Mt 13,43.

non eget sole neque luna ut luceant in ea, nam claritas dei illuminat eam .et lucerna. eius est agnus. et ambulabunt gentes in lumine eius et reges terre auferunt gloriam suam et honorem in illum Nox illic non erit. etc multa.

gloriosa. dicta. sunt ibidem et alibi de ciuitate dei

.ibi erit magna securitas Ysaie tricesimo secundo Sedebit populus in pulcritudine pacis

ysaie sexagesimo dicitur Non erit tibi sol. amplius ad lucendum quia dominus erit tibi in lucem sempiternam

Ibi est tanti boni copia. quod exprimere hoc non solum valet eloquencia aliqua. Ssd nec comprehendit meditacio humana Ideo dicitur ysaie sexagesimo quarto et prima Corinthiorum secundo. Oculus non uidit .nec auris audiuit nec .in cor. hominis ascendit deus absque te que preparasti diligentibus te

Sunt autem specialiter tria ibi maxime delectabilia uidelicet amicitia ciuium superiorum, voluptas. omnium delectabilium et gaudium ineffabiliter magnum.

Amicitia inquam ibi .in sanctorum consorcio erit tam delectabilis, tanta .et tam iocunda. quod vnusquisque tantum quemlibet alium amat quantum amat seipsum et hoc efficit [k.38a] vnio caritatis cum christo domino quam plus vnusquisque quam seipsum ibi diligit quod. vnusquisque tantum et amplius tribuit quam meruit

Et ideo ille qui minus habet et cognoscit alium plus in bonis quam se habundare non desiderat tantum habere quantum habet ille qui eum excedit quia ex quo deum plus quam se diligit vlt illum plus habere et illum se excedere sicut dominus ei dedit.

to nie potrzebuje słońca ani księżycy, aby nad nim świeciły, gdyż je oświeciła jasność Boga, a lampą jego jest Baranek. I narody będą chodziły w światłości jego, a królowie ziemscy przyniosą do niego chwałę swoją i cześć. Nocy tam nie będzie³⁹ i wiele innych.

Tam i gdzie indziej⁴⁰: *Sławne rzeczy powiedziano o tobie, miasto Boże!*

Tam *będzie wielkie bezpieczeństwo, Iz 32; Będzie lud mój siedział w piękności pokoju*⁴¹.

Iz 60 mówi się: *Nie będzie u ciebie więcej słońce światłością we dnie, ani jasność księżycy oświeci cię; ale będzie tobie Pan światłością wieczną*⁴².

Tam jest tak wielki zasób dobra, że wyrazić tego nie tylko żadna wymowa nie umie, lecz i myślenie ludzkie nie pojmuje. Dlatego powiedziane jest Iz 64 oraz 1 Kor 2: *Oko nie widziało, ani ucho nie słyszało, ani w serce ludzkie nie wstąpiło, poza tobą, co zgotowałeś Boże tym, którzy cię miłują*⁴³.

Troje zaś zwłaszcza jest tam bardzo rozkosznych, mianowicie: przyjaźń wysokich obywateli, przyjemność wszelkich rozkoszy, oraz radość niewypowiedzianie wielka.

Przyjaźń, powiadam, tam w obcowaniu świętych będzie tak rozkoszna, tak wielka i tak przyjemna, gdyż każdy tyle kocha każdego innego, ile kocha siebie samego. A sprawia to jedność miłości z Chrystusem Panem, którą każdy tam miłuje więcej niż samego siebie, że każdemu tyle i więcej daje niż zasłużył.

I dlatego ten, kto ma mniej i widzi, że inny bardziej niż on obfituje w dobra, nie pragnie mieć tyle, ile ma ten, kto go przekroczył, bo stąd iż Boga miłuje bardziej niż siebie, chce by on miał więcej i by on go przekraczał, jak mu Pan dał.

³⁹ Ap 21,23-24.

⁴⁰ Ps 87 (86),3.

⁴¹ Iz 32,17-18.

⁴² Iz 60,19.

⁴³ Iz 64,4; 1 Kor 2,9.

Secundum est voluptas in sanctis delicijs que .ibi [[sunt]] esse non possunt vllis videri aut similitudinibus explicari de qua .balbuciendo. in psalmo Inebriantur ab ubertate domus et torrente voluptatis potabis eos Ibi enim in bonis repletur desiderium et saciatur ineffabili delectatione

Singula siquidem hominis membra. Replebuntur mirabili dulcedine et delectatione ysaie sexagesimo primo. Tunc videbis. et afflues et mirabitur et dilatabitur cor tuum.

Tercium autem .scilicet. gaudium quod erit et est delectatio de bono et in bono summo et omnium electorum bonis quis enarrabit de quo ysaie quinquagesimo primo. gaudium et leticia invenietur in ea. graciaram accio et vox laudis

Anshelmus in fine libri prosoloiyon inter alia multa .dicit Cogita .quam delectabile sit et iocundum videre nude et eternaliter tenere hoc bonum quod continet iocunditatem omnium bonorum non talem delectacionem uel iocunditatem qualem videmus in rebus creatis, sed tantum differentem quantum differt creator .a creaturis

et homo ibi habiturus erit⁴⁴ hominis tantum gaudium quod vix aut non possit ipse homo capere. ipsum et quia quemlibet .ibi beatorum in tantum diligit. quantum seipsum de cuiuslibet gaudio et beatitudine tantum gaudebit quantum de suo et sic tociens [k.38b] eius gaudium duplicabitur .quod illi sunt beati saltem .extensius si non intensius,

perpende ergo et cogita. si potes quam magnum sit gaudium quod de quolibet sanctorum replicatur .ubi sunt sancti nobis innumerabiles secundum illud Apokalypsis. vltimo Post hoc uidit turbam. magnam quam nemo dinumerare poterat stantes ante thronum dei etc

⁴⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁵ Ps 36 (35),9.

⁴⁶ W rzeczywistości jest to tekst Iz 60,5.

⁴⁷ Iz 51,3.

⁴⁸ Por. Anshelmus, *Proslogion*, caput 26, PL 158, 242.

⁴⁹ Ap 7,9.

Drugie to przyjemność w świętych rozkoszach, które tam dla nikogo nie mogą być widzialne, ani podobieństwami wyjaśnione. O niej gaworząc w Psalmie: *Będą upojeni obfitością domu twego i strumieniem rozkoszy twojej napoisz ich*⁴⁵. Tam bowiem pragnienie wypełnione zostanie dobrami i nasyci się niewymowną rozkoszą.

Pojedyncze bowiem członki człowieka wypełnią się przedziwną słodyczą i rozkoszą Iz 61⁴⁶: *Wtedy zobaczysz i opływać będziesz; zadziwi się i rozszerzy się serce twoje.*

Trzecie zaś, mianowicie radość, która będzie i jest rozkoszą z dobra i w dobru najwyższym i w dobrach wszystkich wybranych, któż wypowie? O tym Iz 51: *Wesele i radość znajdzie się w nim, dziękczynienie i głos chwaly*⁴⁷.

Anzelm na końcu książki „Proslogion”⁴⁸, wśród wielu innych rzeczy: Pomyśl jak rozkoszne i przyjemne jest widzieć bez osłony i wieczyście mieć to dobro, które łączy przyjemność ich wszystkich. Nie taką rozkosz, lub przyjemność, jaką widzimy w stworzonych rzeczach, lecz na tyle różną, na ile różni się Stwórca od stworzeń.

I człowiek tam będzie miał tak wielkie ludzkie wesele, że człowiek sam z trudem mógłby je przyjąć, albo wcale nie. A skoro tam każdego ze świętych miłuje tak jak samego siebie, z radości i szczęścia każdego tak będzie się cieszył, jak ze swego. I tak tyle razy wesele jego będzie się dwoiło, przynajmniej zakresem, jeśli nie napięciem, że oni są szczęśliwi.

Zastanów się więc i pomyśl, jeśli możesz, jak wielkie jest wesele, które pomnaża się z każdym ze świętych, gdzie święci są nam niezliczeni, zgodnie z tym z Ap ostatnim: *Potem widziałem rzeszę wielką, której nikt nie mógł przeliczyć ... stojącą przed tronem Boga*⁴⁹ itd.

Ecce temptaui aliquid dicere de bono illius celi empirrei sed quantum est hoc quis enim potest magnum mare in paruo vasculo concludere.

In ultimo articulo domino cooperante de premio aliquod hijs addam.

K

Postremo est sciendum quod in eodem celo empirreo sunt distinciones mansionum et distinciones premiorum secundum illud Iohannis decimo quarto In domo patris mei mansiones multe sunt

Ibi etiam angeli sunt in nouem choris quorum aliqui. quos misterium incarnationis latuit dixerunt quando christus ascendit quis est iste qui ascendit de edom tinctis vestibus de bosra. et illud Quis est iste rex glorie quibus alij. quibus notum fuit dixerunt dominus uirtutum ipse est rex glorie

Quod autem aliquos angelos latuit videtur apostolus ad ephesios tercio ostendere dicens Que sit⁵⁰ dispensacio sacramenti. absconditi a seculis in deo. Ut innotescat multiformis sapiencia dei per ecclesiam principibus et potestatibus in celestibus

glosa. Ibidem Que sit dispensacio sacramenti .id est. incarnationis absconditi a seculis .id est. ab omnium seculorum creaturis In deo⁵¹ .id est. in sciencia dei, ut innotescat multiformis sapiencia dei de redemptione hominis per ecclesiam .id est. per apostolos et alios predicatores ecclesie principatibus et potestatibus in celestibus .id est. in diuinis ordinibus angelorum in celo.

Oto postarałem się powiedzieć coś o dobru owego nieba empirejskiego, lecz ile tego jest? Któż bowiem zdoła wielkie morze zamknąć w małym naczynku?

W ostatnim artykule, z pomocą Pana, o nagrodzie coś do tego dodam.

W końcu trzeba wiedzieć, że w tymże empirejskim niebie są różnice mieszkań i różnice nagród, zgodnie z owym J 14: *W domu Ojca mego jest mieszkań wiele*⁵².

Tam nawet aniołowie są w dziewięciu chórach. Niektórzy z nich, którym tajemnica wcielenia była ukryta, powiedzieli kiedy Chrystus wstąpił: *Któż to jest, który idzie z Edomu, w farbowanych szatach z Bosry*⁵³? Oraz to: *Któryż to jest król chwały?* Im inni, którym wiadome było, powiedzieli: *Pan zastępów, ten jest królem chwały*⁵⁴.

Ze zaś niektórym aniołom było ukryte, zdaje się okazywać Apostoł w Ef 3 mówiąc: *Jakie jest urzeczywistnienie tajemnicy, zakrytej od wieków w Bogu, który wszystko stworzył; aby przez kościół oznajmiona była zwierzchnościom i władzom na niebie wieloraka mądrość Boża*⁵⁵.

Glosa. Tam: *Jakie jest urzeczywistnienie tajemnicy.* To jest wcielenia. *Zakrytej od wieków.* To jest stworzeniom, od wszystkich wieków. *W Bogu.* To jest w wiedzy Bożej. *Aby oznajmiona była wieloraka mądrość Boża:* O odkupieniu człowieka. *Przez kościół.* To jest przez Apostołów i innych głosicieli Kościoła. *Zwierzchnościom i władzom na niebie.* To znaczy w Boskich szeregach aniołów w niebie.

⁵⁰ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵² J 14,2.

⁵³ Por. Iz 63,1.

⁵⁴ Por. Ps 24 (23),10.

⁵⁵ Ef 3,9-10.

L

Qui [k.38vc] hec de cognicione vlt la-
cius scire respiciat distincionem undeci-
mam secundi sentenciarum et ibi doctores
ubi bona.ventura. dicit quod in angelis du-
plex est cognicio que inest eis a natura et que
a gracia et quelibet earum est duplex

Illa .que. est a natura

Alia .dicitur. naturaliter inserta .ut
cognicio eorumque sunt de prima mundi insti-
tucione et quantum ad hanc angeli non pro-
ficiunt in cognicione quia. in principio ha-
buerunt species omnium sibi concreatas.

Alia cognicio dicitur a natura que. inest
eis per naturalem potenciam siue sit innata.
siue acquisita. et quantum ad hanc profecerunt
angeli .secundum. processum temporis
per multiplicem experienciam et conuersio-
nem super hijs que .de nouo. fiunt.

Similiter cognicio eorum que. est a gra-
cia et est duplex nam alia est a gracia fixa
.alia a gracia influente.

Gracia fixa. dicitur .esse. gracia confir-
macionis. et cognicio procedens ab hac gra-
cia est visio essencie diuine secundum quam
vident nude et aperte et in illa non profi-
ciunt nec eciam deficient

Cognicio .uero que. est a gracia influente
est cognicio reuelacionis que. ideo dicitur.
influens quia non semper deus reuelat miste-
ria .sed pro tempore et loco .et secundum.
hanc profecerunt non .quia apercius vident
verbum eternum sed quia reuelacio aliqua
facta est eis de verbo ut puta. misterium in-
carnacionis etc.

Diceres deus. est exemplar. et ratio om-
nium cognoscibilium si ergo angeli cogno-
scunt nude illud exemplar. videtur quod in
eo omnia cognoscibilia videant et cogno-
scant.

Kto to o poznaniu chce szerzej wiedzieć,
niech zobaczy dystynkcję jedenastą drugiej
księgi Sentencji⁵⁶, a tam nauczycieli. Gdzie
Bonawentura rzecze, iż u aniołów jest dwoja-
kie poznanie: to które jest w nich z natury
i które z łaski, a każde z nich jest dwojakie.

To, które jest z natury.

Jedno zwie się wszczepione naturalnie,
jak poznanie tego, co jest z pierwszego usta-
nowienia świata. I co do tego aniołowie nie
postępują w poznaniu, bo na początku mieli
w sobie równocześnie stworzone pojęcia
wszystkiego.

Drugie poznanie zwane „z natury”, jest
w nich przez naturalną moc, czy jest wrodzo-
ne, czy nabyte. I co do niego aniołowie zgod-
nie z biegiem czasu postępowali przez liczne
doświadczenia i zwrot ku temu, co nowo
powstaje.

Podobnie poznanie ich, które jest z łaski,
jest podwójne, bo jedno jest z łaski stałej,
drugie z łaski wpływającej.

Łaska stała mówi się, że jest łaską utwier-
dzenia, a poznanie pochodzące od tej łaski
jest widzeniem istoty Boskiej, ma ile widzą ją
bez osłony i otwarcie. I w niej nie postępują,
ani też nie słabną.

Poznanie zaś, które jest z łaski wpływają-
cej, jest poznaniem objawienia, które dlatego
zwie się wpływające, ponieważ Bóg
nie zawsze objawia tajemnice, lecz według
czasu oraz miejsca. I w nim postępowali, nie
że otwarciej widzą Słowo Odwieczne, lecz
ponieważ jakieś objawienie uczynione im
zostało o Słowie, jak na przykład tajemnica
wcielenia itd.

Rzekłbyś: Bóg jest wzorem i zasadą
wszelkiego poznawalnego. Jeśli więc anioło-
wie poznają bez osłony ten wzór, wydaje się,
że w nim widzą i poznają wszystko,
co poznawalne.

⁵⁶ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 2, d. 11 (t. 1, s. 372-376).

Respondetur quod videndo deum vident omnia que ad eorum beatitudinem pertinent nec oportet quod in deo qui exemplar est et speculum in quo omnia relucent omnia uideant [k.38vd] et hoc .ideo. quia. deus est speculum voluntarium. ostendens inspicienti. tantum quantum sibi placet

Ideo quantumcumque aliquis .ipsum inspiciat non plus videt quam dominus deus sibi ostendere seu. reuelare dignatur.

Vtrum autem angeli proficiant in merito sicut proficiunt in cognitione

Respondetur. quod aliquo modo .sic et dicitur hoc bene ubi supra

M

Quantum ad tertium principale .scilicet. de glorie excellencia dicitur christus sedere ad. dexteram dei omnipotentis quia simul habet cum patre gloriam diuinitatis beatitudinem et iudiciariam potestatem

Nam .secundum. sanctum thomam parte tertia questione quinquagesima octaua. articulo secundo. per dexteram secundum Ioannem damascenum intelligitur gloria diuinitatis Secundum Augustinum beatitudo patris et iudiciaria potestas

Sessio ergo regiam et iudiciariam dignitatem significat, christus ergo secundum naturam diuinam habet cum patre predicta .omnia equaliter in eadem maiestate et tunc hec propositio adinportat solum distinctionem personalem et originis ordinem non autem gradum uere dignitatis quia nullus talis gradus est in diuinis personis uidelicet quod vna persona .esset dignior alia. quia sunt per omnia equales et omnino eque perfecte atque dignae.

christus uero secundum .naturam humanam et secundum. quod homo dicitur. sedere ad dexteram patris .id est. in pocioribus bonis pre omnibus alijs beatis. in tantum

Odpowiada się, że widząc Boga, widzą wszystko, co należy do ich szczęścia, a nie trzeba, by w Bogu, który jest wzorem i zwierciadłem, w którym wszystko się odbija, widzieli wszystko, a to dlatego, że Bóg jest zwierciadłem dobrowolnym, ukazującym widzowi tyle, ile sobie się podoba.

Dlatego ile by ktoś na niego nie patrzył, nie widzi więcej, niż Pan Bóg jemu raczy ukazać, czyli objawić.

A czy aniołowie postępują w zasłudze, jak postępują w wiedzy?

Odpowiada się, że w jakiś sposób tak, i dobrze o tym się mówi tam gdzie wyżej.

Co do trzeciego zasadniczego, mianowicie wspaniałości chwały, mówi się, że Chrystus siedzi na prawicy Boga Wszchemogącego, gdyż razem z Ojcem ma chwałę Bóstwa, szczęśliwość i władzę sądową.

Bo według świętego Tomasza, (Suma Teologiczna), część trzecia, zagadnienie pięćdziesiąte ósme, artykuł drugi⁵⁷, przez prawicę według Jana Damasceńskiego⁵⁸ pojmuje się chwałę Bóstwa, według Augustyna⁵⁹ szczęśliwość Ojca i władzę sądową.

Siedzenie oznacza przeto godność królewską i sądową. Więc Chrystus zgodnie z naturą Bożą ma z Ojcem wszystko wspomniane jednakowo, w tej samej wielkości, a wtedy to zdanie wnosi tylko różnicę osobową i porządek pochodzenia, a nie stopień prawdziwej godności, ponieważ żadnego takiego stopnia nie ma w Boskich Osobach, mianowicie żeby jedna Osoba była godniejsza od drugiej, Bo we wszystkich są równe oraz całkiem jednakowo doskonałe i godne.

Chrystus zaś według natury ludzkiej i jako człowiek mówi się, że siedzi na prawicy Ojca, to jest w godniejszych dobrach, przed wszystkimi innymi świętymi. Tak dalece,

⁵⁷ S.Th., *Suma teol.*, z. 58, a. 2 (t. 26, s. 177-178).

⁵⁸ Por. Joannes Damascenus, *De fide orthodoxa*, liber 4, caput 2, PG 94, 1104 BC.

⁵⁹ Por. Ps. Augustinus, *De Symbolo ad Catechumenos tractatus IV*, caput 7, PL 40, 646.

.quod. ipsa natura humana in christo est beacior. omnibus creaturis a se alijs. et super illas. habet regiam et iudiciariam potestatem.

N

Hunc dominum. ihesum stephanus uidit stare a dextris dei tamquam paratum in adiutorium suum Sed [k.39a] Marcus ewangelista ipsum sedere dicit et specialiter propter quinque

Primo ad designandum. quia nullum habet defectum omnis motus fit ad aliquid acquirendum habet enim appetitum non solum quietatum et siciatum sed habet sua perfeccione et habundancia singulis alijs dona largire Ephesiorum quarto ascendit super omnes colles. ut adimpleret omnia gloria. donis.

Secundo. sedet quia. est iudex constitutus uiuorum atque mortuorum actuum decimo et quia iudicis est examinare et diiudicare opera iudicandorum et hoc sedendo solet facere, ad hoc designandum dicitur sedere.

Tercio ad designandum quietem post magnum laborem quem per totam uitam suam hic sustinuit Psalmista pauper sum ego .et in. laboribus a iuuentute mea .exaltatus

Quarto ad designandum stabilitatem sue felicitatis,

Quinto ad designandum reuerenciam hominis quam tota. curia celestis sibi exhibet pluries enim in apokalypsi leguntur. omnes sancti stare. ante thronum agni. et submittere coronas. eum laudare die et. nocte sine cessacione

Non tamen est putandum quod pater in diuinis aut deitas habeat membra. corporis manum dextram aut sinistram capud. aut

że sama natura ludzka w Chrystusie jest szczęśliwsza od wszystkich stworzeń, innych od niego oraz ma nad nimi królewską i sądową władzę.

Tęgo Pana Jezusa Szczepan widział *Stojącego po prawicy Bożej*⁶⁰, jakby gotowego mu na pomoc. Lecz Marek Ewangelista mówi, że siedzi⁶¹, a to szczególnie z pięciu powodów.

Pierwsze: na oznaczenie, że nie ma żadnego braku. Każdy ruch dokonuje się dla zdobycia czegoś. Ma bowiem nie tylko zaspokojone i nasycone pragnienie, lecz ma swą doskonałością i obfitością każdemu innemu rozdzielać dary. Ef 4: *Wstąpił ponad wszystkie pagórki, aby nappełnił wszystko chwałą, darami*⁶².

Drugie: siedzi, bo *Postanowiony jest ... sędzią żywych i umarłych*, Dz 10⁶³ i ponieważ do sędzięgo należy przesłuchiwać oraz osądzać czyny podsądnych, a zwyczaj to czynić siedząc. Na oznaczenie tego mówi się, że siedzi.

Trzecie: na oznaczenie odpoczynku po wielkim trudzie, który przez całe swoje życie tu ponosił. Psalmista: *Jam jest ubogi i w pracach od młodości mojej podniosłem się*⁶⁴.

Czwarte: na oznaczenie stałości swego szczęścia.

Piąte: na oznaczenie czci człowieka, którą cały dwór niebiański jemu oddaje. Wiele razy bowiem w Apokalipsie czyta się, że wszyscy święci stoją przed tronem Baranka i rzucają wieńce⁶⁵. Chwałą go dniem i nocą bez ustanku⁶⁶.

Nie należy jednak myśleć, że Ojciec w sprawach boskich, albo Bóstwo, ma członki ciała, rękę prawą lub lewą, głowę,

⁶⁰ Por. Dz 7,56.

⁶¹ Por. Mk 16,19.

⁶² Ef 4,10.

⁶³ Dz 10,42.

⁶⁴ Ps 88 (87),16.

⁶⁵ Por. Ap 4,10.

⁶⁶ Por. Ap 7,15; 22,3-4.

pedes aut aliquam hominis seu. cuiuscumque creature figuram nam qui hoc crederet ille incideret in heresim antropofornitarum qui deum ad ymaginem hominis figurabant

Talis etiam sic credens commutat cum philosophis gentilibus gloriam incorruptibilis dei in ymaginem corruptibilis hominis Romanorum primo et ibi uide de hoc

O

Dictum est etiam in principio huius articuli. quod christus in natura utraque ascendit contra eutlichem. qui tantum humanam in christo posuit naturam,

Secundo contra eos qui dicunt vnam naturam in christo esse corruptam .scilicet. humanam

Tercio contra eos qui dicunt christum non esse deum sed ex quo. ascendit cum natura diuina patet eum esse verum deum etc

Sequitur articulus septimus, ...

albo nogi, albo jakąś postać człowieka, czy jakiegokolwiek stworzenia. Kto by bowiem w to wierzył, ten popadłby w herezję antropomorfistów, którzy Boga postaciowali na obraz człowieka.

Taki też, tak wierząc, zamienia z pogańskimi filozofami chwałę niezniszczalnego Boga na obraz zniszczalnego człowieka. Rz 1⁶⁷, i tam zobacz o tym.

Powiedziane jest także na początku tego artykułu, że Chrystus wstąpił w obu naturach, wbrew Eutychesowi, który w Chrystusie tylko ludzką umieszczał naturę.

Po drugie wbrew tym, którzy mówią, że jedna natura w Chrystusie uległa zniszczeniu, mianowicie ludzka.

Po trzecie wbrew tym, którzy mówią, że Chrystus nie jest Bogiem, lecz odkąd wstąpił z naturą Boską, widać, że on jest prawdziwym Bogiem itd.

Następuje artykuł siódmy, ...

⁶⁷ Rz 1,22-23.

ARTYKUŁ SIÓDMY

A

[k.39b] Ad articulum septimum accedendo quem ponit philippus dicens. Inde venturus est iudicare viuos et mortuos.

Primo premittenda. sunt aliqua iudicium precedencia,

Secundo aliqua sunt adiungenda. iudicium concomitancia,

Tercio videnda. aliqua sunt sequencia.

Quoad primum est sciendum quod aliqua. eorum que. precedunt iudicium quedam sunt inductiua .erroris, quedam incus-siua timoris et quedam impressiua. horroris,

De primo Mathei vicesimo quarto, Surgent pseudo prophete. et pseudo christi et dabunt signa. et prodigia magna ita. ut in errorem ducantur si fieri potest eciam electi.

Tunc veniet antichristus qui nascetur de tribu dan .in babilone

Et ille sex modis decipere temptabit fideles .scilicet.

sapiencia .verborum,
secundo simulacione virtutum,
tercio testimonio scripturarum,
quarto operacione miraculorum,
et quinto promissione diuiciarum,
sexto terrore persecucionum.

Nam ipse predicabit in hijs locis. in quibus christus predicabat. Predicabit perswadendo quibus modis poterit quod lex christi sit praua et nouam legem. ipse constituet secundum. id psalmi Constitue legislatorem super eos,³

¹ Mt 24,24.

² Zob. Ireneusz, *Adversus haereses* V,30,2.

³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵ Por. Ps 9,21.

Do siódmego artykułu przystępując, który kładzie Filip, mówiąc: Stamtąd przyjdzie sądzić żywych i umarłych,

Najpierw trzeba przesłać coś poprzedzającego sąd,

Po wtóre trzeba dołączyć coś towarzyszącego sądowi,

Po trzecie trzeba zobaczyć co następuje.

Co do pierwszego należy wiedzieć, że z tego, co sąd poprzedza, coś wprowadza błąd, coś wzbudza lęk, a coś wtłacza zgrozę.

O pierwszym Mt 24: *Powstaną fałszywi prorocy i fałszywi chrystusowie, i czynić będą znaki wielkie i dziwy, tak żeby w błąd byli wprowadzeni (jeśli być może) nawet wybrani¹.*

Wtedy przyjdzie antychryst, który narodzi się z pokolenia Dana² w Babilonie i on sześcioma sposobami będzie starał się oszukać wiernych, mianowicie:

Mądrością słów,
drugie, udawaniem cnót,
trzecie, świadectwem Pism,
czwarte, działaniem cudów,
i piąte, obietnicą bogactw.
szóste, strachem prześladowań.

On bowiem będzie głosił w tych miejscach, w których Chrystus głosił. Głosić będzie przekonując, jakimi sposobami będzie mógł, że prawo Chrystusa jest złe, a nowe prawo on ustanowi, według owego Psalmisty: *Postaw Panie zakonodawcę nad nimi⁵.*

utetur autem testimonio scripturarum quas⁴ ad suum errorem exponet simulans se bonum esse et zelum habere animarum idcirco caebunt [k.39vc] predicando et predicatorum suos in omnes partes mundi mittendo ne scriptura a catholicis doctoribus recte et debite exponatur

ffacit autem miracula arte mayca .et potestate dyabolica. Secunda thessalonicensium secundo. erit aduentus eius secundum operationem sathane in omni virtute in signis et prodigijs mendacibus et dicuntur eius signa mendacia specialiter

uel. propter hoc quia. finaliter tendunt ad mendacium. scilicet. ad deceptionem hominum Apokalypsis decimo tercio. Seducet habitantes in terra. propter signa. que data .sunt illi.

uel. dicuntur mendacia. quia aliqua. erunt simulata secundum. augustinum libro vicesimo. de ciuitate dei capitulo decimo nono. Nam simulabit se et aliquos suscitare a morte et hoc non erit secundum veritatem

Aliqua tamen signa. faciet secundum veritatem ut ignem de celo. descendere apokalypsis decimo tercio Ille erit verus ignis sicut fuit verus ignis qui combussit oues et pecora Iob. primo

Et sicut magi pharaonis fecerunt veros serpentes .ut dicit augustinus libro tercio de ciuitate dei. capitulo quarto. Et veras ranas et hoc magica arte et ministerio demonum qui sciunt⁹ naturas rerum et semina ex quibus cito possunt fieri serpentes uel .rane et illa. cito comportauerunt applicantes actiua .passiuis et sic generabantur rane et serpentes ut habetur Exodi sexto

Będzie się zaś posługiwał świadectwem Pism, które według swego błędu wyłoży, udając że jest dobry i ma żarliwość dusz. Dlatego będą się strzec głosząc, wysyłając swych głosicieli do wszystkich części świata, by Pismo Święte przez katolickich doktorów nie było prawidłowo i należycie wykładane.

Czyni zaś cuda sztuką magiczną i mocą diabelską 2 Tes 2: *A jego przyjście jest sprawą szatana, z wszelką mocą i znakami i cudami kłamliwym⁶*. A znaki jego zwą się szczególnie kłamstwami:

albo dlatego, że ostatecznie dążą do kłamstwa, mianowicie do oszustwa ludzi, Ap 13: *Zwiedzie mieszkańców ziemi przez znaki, które pozwolono jej czynić⁷*.

albo zwą się kłamstwem, gdyż niektóre będą pozorowane. Augustyn w księdze 20 „De Civitate Dei”, rozdziale 19⁸: Gdyż uda, że siebie i innych wskrzesza ze śmierci, a to nie będzie zgodne z prawdą.

Jakieś jednak znaki uczyni zgodnie z prawdą, jak zstąpienie ognia z nieba Ap 13¹⁰. To będzie prawdziwy ogień, jak prawdziwy był ogień, który spalił owce i bydło, Hi 1¹¹.

I tak, jak magowie faraona uczynili prawdziwe węże, jak mówi Augustyn w trzeciej księdze „De Civitate Dei”, rozdział 4¹², oraz prawdziwe żaby. A to magiczną sztuką i posługą demonów, którzy znają naturę rzeczy oraz nasienie, z którego szybko mogą powstać węże lub żaby. I prędko je znieśli przyłączając czynne do biernych i tak rozdziły się żaby i węże, jak jest w Wj szóstym¹³ oraz

⁶ 2 Tes 2,9.

⁷ Ap 13,14.

⁸ Augustinus, *De Civitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber XX,19, PL 41, 685-687.

⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁰ Ap 13,13.

¹¹ Hi 1,16.

¹² Augustinus, *De Civitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber III,4, PL 41, 81-82.

¹³ W rzeczywistości Wj 7,9-10.

et octauo et ita possunt arbores florere uel. arescere

non est tamen putandum .quod demones aut antichristus possint uel. possint naturales rerum formas propria virtute inducere sed bene aliena .virtute inducit formam serpentis uel rane. in materiam per hoc quod dixi applicando r(ation)es seminales adinvicem. Ex quarum accione adinvicem inducitur forma .serpentis de hoc videatur distinctione .sexta. libri secundi. sentenciarum et doctores ibidem.

B

Nota [k.39vd] quod antichristus non faciet miracula proprie dicta .sed largo et communi modo .dicta quia .faciet aliqua .mirabilia in conspectu. hominum .scilicet. talia que. excedunt humanam facultatem. et conditionem ut descensio ignis de sublimi et consimilia

hoc faciet iactando se habere potestatem dandi. spiritum sanctum verius quam christus in specie ignis et extollet se super omne quod dicitur aut colitur deus ita. ut sedeat .in templo. ut adoretur. secunda thessalonicensium. secundo

Et dixi quod antichristus non .faciet nec facere poterit magica. arte aut demonum potestate aliquod miraculum proprie dictum sed tale solus deus uel eius virtute¹⁷ seu potestate potest fieri quia tale excedit facultatem totius creature

Vnde miraculum quod sit proprie dictum est factum arduum et nature insolitum excedens facultatem totius create nature non tamen ineptum fieri per alias causas.

Diceres .quomodo discernuntur vera miracula. a falsis.

ósmym¹⁴ oraz tak mogą drzewa zakwitnąć i uschnąć¹⁵.

Nie należy jednak myśleć, że demony lub antychryst, mogą czy może, własną mocą wprowadzać naturalne formy rzeczy. Lecz łatwo obcą mocą wprowadza formę węża lub żaby w materię, przez to, co powiedziałem, że połączeniem nawzajem zasad nasiennych wprowadzana jest forma węża. O tym zobacz dystynkcję szóstą „Druhej Księgi Sentencji”¹⁶, a także doktorów.

Zapamiętaj, że antychryst nie uczyni cudów we właściwym znaczeniu, ale w znaczeniu szerszym i ogólnym. Zrobi on jakies dziwy na widoku ludzi, takie mianowicie, które przekraczają siły ludzkie, jak zstąpienie ognia z wysokości i tym podobne.

Zrobi to chępiąc się, że ma moc dawania Ducha Świętego, prawdziwiej niż Chrystus, w postaci ognia; *i wyniesie się ponad wszystko, co nazywają Bogiem, albo czemu cześć oddają, tak że usiądzie w świątyni*, aby był uwielbiany, 2 Tes 2¹⁹.

A powiedziałem, że antychryst nie uczyni i nie może uczynić sztuką magiczną, albo mocą demonów, jakiegoś cudu w ścisłym znaczeniu. Lecz taki cud sam Bóg. Albo może się stać jego siłą, czyli mocą, gdyż to przekracza możliwość całego stworzenia.

Dlatego cud w ścisłym znaczeniu, jest zdarzeniem trudnym i w przyrodzie niezwykłym, przekraczającym możliwość całej stworzonej natury, jednak zdolnym stać się przez inne przyczyny.

Rzekłbyś: W jaki sposób odróżnia się cuda prawdziwe od fałszywych?

¹⁴ Por. Wj 8,1-6.

¹⁵ Por. Jon 4,6-8.

¹⁶ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 2, d. 6 (t. 1, s. 351-354).

¹⁷ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁸ Usunięto według rękopisu krakowskiego.

¹⁹ 2 Tes 2,4.

Respondetur quod per tria, nam licet conueniant quandoque in materia differunt tamen. ex parte principalis agentis ministri et finis

Ex parte principalis agentis quia in veris miraculis. et proprie dictis operatur agens. potencie infinite et supra naturam in miraculis uero demonum operatur uirtus nature create adiuta multipliciter per alias naturas

Ex parte ministri, nam uera miracula secundum Augustinum libro octoginta [octo]¹⁸ trium questionum fiunt uel. a bonis christianis per publicam iusticiam uel a malis christianis per signa publice iusticie,

sed magi et antichristus faciunt miracula quia exaudiuntur a demonibus cum quibus fiunt priuati contractus qui adiuuant eos coniungendo res naturales.

Ex parte finis quia miracula .dei. fiunt [k.40a] ad utilitatem ecclesie et ad gloriam .dei sed demonum aut magorum miracula fiunt ad deceptionem vanam gloriam et ad ostendendam propriam excellenciam.

Diceret quare deus permittit demones aut demonum seruitores. talia. facere.

Respondetur .secundum. Augustinum libro tercio de ciuitate dei. capitulo quarto. quod propter tria.

Primo ut fallantur fallaces

Secundo ut boni exerceantur.

Tercio ut ad talia non aspirent,

Quarto modo antichristus temptabit seducere per munera larga. que eciam execant oculos iustorum Exodi vicesimo tercio et deuteronomij decimo sexto. Nam dyabolus ostendet²¹ [ei] thesaurus occultos. Et hoc ostenditur Daniel undecimo. vbi dicitur, diuidet terram .gratuite

Odpowiada się, że przez troje, bo chociaż czasem zgadzają się w materii, jednak różnią się od strony głównego działacza, sługi i celu.

Od strony głównego działacza, gdyż w prawdziwych cudach i w ścisłym znaczeniu, czynny jest działacz mocy nieskończonej i ponad naturę. W cudach zaś demonów czynna jest moc natury stworzonej, rozmaicie wsparta przez inne natury.

Od strony sługi, gdyż prawdziwe cuda według Augustyna w „Księdze 83 zagadnień”²⁰, są albo od dobrych chrześcijan przez publiczną sprawiedliwość, albo od złych chrześcijan, przez oznaki publicznej sprawiedliwości.

Lecz magowie i antychryst czynią cuda, ponieważ są wysłuchiwni przez demonów, z którymi zawierane są osobiste umowy. Oni ich wspierają łącząc rzeczy naturalne.

Od strony celu, gdyż cuda Boże dzieją się na korzyść Kościoła i na chwałę Boga, a cuda demonów lub magów dzieją się dla oszustwa, próżnej chwały i dla ukazania własnej wybitności.

Rzekłbyś: dlaczego Bóg pozwala, że demony, albo słudzy demonów, czynią coś takiego?

Odpowiada się według świętego Augustyna, trzeciej księgi „De Civitate Dei”²², rozdziału czwartego, że dla trojga:

Pierwsze, aby oszukani byli kłamliwi

Drugie, aby dobrzy się ćwiczyli,

Trzecie, by do tego nie dążyli,

Czwartym sposobem antychryst będzie starał się uwieść przez szczodre dary, które osłepiają nawet oczy sprawiedliwych: Wj 23²³ oraz Pwt 16²⁴. Bo diabeł ukáže skarby ukryte I to widać Dn 11 gdzie mowa: *I ziemię podzieli darmo*²⁵.

²⁰ Por. Augustinus, *De diuersis quaestionibus octoginta tribus*, PL 40, 11-102.

²¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²² Augustinus, *De Civitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber III,4, PL 41, 81-82.

²³ Por. Wj 23,8.

²⁴ Por. Pwt 16,19.

²⁵ Dn 11,39.

Sexto modo decipiet et temptabit ad se trahere per minas et tormenta valde enim crudeliter seuiet contra veros christianos .eos horribilibus modis cruciando et occidet inter eos qui. erunt tunc martires valde preclari Enoch et heliam, qui exibunt de paradiso et predicabunt contra eum in iherusalem et ibidem. occidentur ut habetur apokalypsis undecimo. ibi multum de antichristo per expositores.

C

De hac tribulacione Mathei vicesimo quarto Erit enim tribulacio magna. qualis non fuit ab inicio mundi .usque modo. neque fiet et nisi abreuiati fuissent. dies illi. non fieret salua omnis caro sed propter electos breuiati sunt

Vnde gregorius vicesimo secundo moralium post principium dicit Pensemus ergo que humane mentis sit temptacio. quando martir et corpus tormentis subicitur et tamen ante oculos eius²⁷ miracula .tortor. facit cuius virtus non quatitur .quando Is quis flagris cruciat signis choruscat et ideo dicitur de [k.40b] illo tempore daniel. duodecimo Veniet tempus. quale non. fuit ex quo. gentes esse ceperunt et stabit michael pro filijs populi sui. quia ille secundum glosam Thessalonicensium .secundo. interficiet antichristum in babilone. monte oliueti ex iussu. Domini.

De isto maligno. multa. habentur apokalypsis undecimo. duodecimo. tercio-decimo Secunda thessalonicensium. secundo, daniel decimo. undecimo duodecimo et in varijs aliis scripture locis que singula scribere. est nimis longum

Sub epilogo possunt tales questiones de ipso formari. querendo

Szóstym sposobem zwiedzie i będzie usiłował pociągnąć ku sobie przez groźby i męczarnie, bo bardzo okrutnie będzie się srożył nad prawdziwymi chrześcijanami, dręcząc ich strasznymi sposobami i zabije wśród nich tych, którzy wtedy będą bardzo sławnymi męczennikami: Henocha i Eliasza, którzy wyjdą z raju i będą głosili przeciwko niemu w Jerozolimie i tam zostaną zabici, jak jest w Ap 11²⁶. Tamże wiele o antychryście przez wykładawców.

O tym prześladowaniu Mt 24: *Będzie wielki ucisk, jakiego nie było od początku świata aż dotąd, ani nie będzie. I gdyby owe dni nie były skrócone, nie byłoby zachowane żadne ciało; ale dla wybranych będą skrócone dni owe*²⁸.

Dlatego Grzegorz w księdze dwudziestej drugiej „Moralia”, po początku powiada: Pomyślmy więc, jakie jest kuszenie ducha ludzkiego. Kiedy męczennik i ciało poddane jest torturom, a jednak przed oczyma jego czyni cuda kat, którego moc nie drży, kiedy ten, kto biczami dręczy błyska znakami. I dlatego o tym czasie mówi się Dn 12: *Nadejdzie czas jakiego nie było, odkąd narody być poczęły i powstanie Michał, który trzyma z synami ludu swego*²⁹. Ponieważ on według głosu do 2 Tes 2 zabije antychrysta w Babilonie, Górze Oliwnej, z rozkazu Pana³⁰.

O tym nikczemniku wiele jest w Ap, jedenastym, dwunastym, trzynastym³¹, w 2 Tes 2³²; w Dn 11-12 oraz w wielu różnych innych miejscach Pisma Świętego, które osobno wypisać byłoby zbyt długo.

Przed zakończeniem można o nim ułożyć takie pytania, badając:

²⁶ Por. Ap 11,7-9.

²⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁸ Mt 24,21-22.

²⁹ Dn 12,1.

³⁰ Por. 2 Tes 2,9.

³¹ Por. Ap 11-13.

³² Por. 2 Tes 2,1-11.

Primo quando nascetur .antichristus.

Respondetur quod nemo videtur huius certa .determinacio temporis non habetur in scriptura .quam hijs aliqui conati sunt hoc ostendere sed frustra

Secundo queritur de qua .tribu.

Respondetur. quod de tribu dan .secundum. illud genesis quadragesimo nono vbi dicitur fiat dan .coluber in via. cerastes in semita .mordens vngulas equi ut cadat assessor eius .retro.

Hoc enim exponitur a multis .de antichristo qui erit coluber .in via quia morsu. pestifere predicacionis inficiet sanctos,

ideo dicitur³³, coluber 'in via' et cornu. potestatis armabitur .contra. multos qui ascenderunt culmen virtutum et hos deiciet retro,

ideo dicitur cerastis in semita. Cerastis enim dicitur. serpens cornutus

Et sequitur post hanc propheciam genesis .quadragesimo. nono. post istum expectabo salutare tuum domine quia .post antichristum saluator expectatus ueniet ad iudicium.

Tercio queritur. quando predicabit

Respondetur. quod in anno etatis sue tricesimo sicut christus.

Quarto queritur. ubi predicabit

(Respondetur quod in eisdem locis in quibus christus predicauit.)³⁶

(Quinto queritur quibus predicabit)³⁷

Respondetur quod precipue iudeis et consequenter alijs in dictis locis existentibus. Iudei tamen ibi conuenient et reedificabunt [k.40vc] templum reputantes. eum messiam. in lege eis promissum, et ergo dixit saluator Iohannis sexto Ego ueni in nomine

Po pierwsze: kiedy narodzi się antychryst?

Odpowiada się, że nikt tego nie wie. Pewnego określenia tego czasu nie ma w Piśmie. Niektórzy z tych usiłovali to wykazać, lecz na próżno.

Po drugie pyta się, z którego pokolenia.

Odpowiada się, że z pokolenia Dan, zgodnie z owym Rdz 49 gdzie mowa: *Niech będzie Dan węzem na drodze, zmiją na ścieżce, kłusującą kopyta końskie, że spada jeździec jego wstecz*³⁴.

To bowiem wykładane jest przez wielu o antychryście. On będzie *węzem na drodze*, gdyż kłusaniem zaraźliwego głoszenia, zakazi świętych.

Dlatego zwie się węzem *na drodze*, i rogiem mocy uzbrojony będzie przeciwko wielu, którzy wstąpili na szczyt cnoty. I zrzuci ich w tył.

Dlatego zwie się *zmiją na ścieżce*, bo zmią nazywa się węzem rogatym.

I po tym prorocztwie następuje Rdz 49: *Zbawienia twego będę czekał, Panie*³⁵! Gdyż po antychryście przyjdzie na sąd oczekiwany Zbawiciel.

Po trzecie pyta się, kiedy będzie głosił?

Odpowiada się, że w roku trzydziestym swego wieku, tak jak Chrystus.

Po czwarte pyta się, gdzie będzie głosił?

Odpowiada się, że w tych samych miejscach, w których głosił Chrystus.

Po piąte pyta się, komu będzie głosił?

Odpowiada się, że zwłaszcza Żydom, a następnie innym w rzeczonych miejscach będącym. Żydzi jednak tam się zgromadzą i odbudują świątynię, uważając go za mesjasza w Prawie im obiecanego. A przeto Zbawiciel powiedział w J 6³⁸: *Ja przyszedłem*

³³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego

³⁴ Rdz 49,17.

³⁵ Rdz 49,18.

³⁶ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

³⁷ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

³⁸ W rzeczywistości jest to tekst J 5,43.

patris mei. et non accepistis Si alius uenerit in nomine suo. illum accipietis.

Sexto queritur quanta erit potestas eius.

Respondetur quod erit admirabilis magnitudinis Ideo dicitur apokalypsis decimo quarto Draco enim .id est. dyabolus. dedit ei potestatem gloriam magnam ut miracula. faceret et inaudita os loquens blaphemiam bellum .facere cum sanctis. ut plagam mortis sue curare appareant

Ideo subditur ibidem Amirata est vniuersa terra post bestiam et adorarunt bestiam .id est. antichristum dicentes, quis similis bestie et quis poterit pugnare cum ea .id est. resistere sue potestati et multa ibi de eius potestate.

Septimo queritur quale erit tempus in quo .regnabit

Respondetur ut supra quod erit christianis veris nimis graue.

Octauo queritur quamdiu regnabit

Respondetur quod per tres annos et dimidium hoc .patet daniel duodecimo et apokalypsis decimo tercio.

Nono queritur quis terminabit regnum antichristi

Respondetur quod christus qui eum interficiet spiritu oris sui. Ut dicitur secunda thessalonicensium secundo

[[Vn]]decimo³⁹ queritur. Quid post mortem antichristi erit

Respondetur ut danielis duodecimo ostenditur erunt quadraginta quinque dies

w imię Ojca mojego, a nie przyjmujecie mnie; jeśli inny przyjdzie w imię swoje, jego przyjmiecie.

Po szóste pyta się, jak wielka będzie jego moc?

Odpowiada się, że będzie podziwu godnej wielkości. Dlatego powiedziane jest w Ap 14⁴⁰: *I dał jej smok moc chwałę wielką⁴¹*, by czyniła cuda i rzeczy niesłychane, *usta mówiące bluźnierstwa⁴²*. *I pozwolono jej prowadzić wojnę ze świętymi⁴³*, by wydało się, że: *nana jej śmiertelna została uleczona⁴⁴*.

Dlatego dodane jest tamże: *I cała ziemia z podziwem spoglądała na bestię... I kłaniali się bestii⁴⁵*, to jest antychrystowi, mówiąc: *Któż podobny do bestii? I kto będzie mógł z nią walczyć⁴⁶*? To znaczy oprzeć się jej mocy. I wiele tam o jej potędze.

Po siódme pyta się, jaki będzie czas, w którym będzie panować?

Odpowiada się, jak wyżej, że będzie dla chrześcijan bardzo ciężki.

Po ósme pyta się, jak długo będzie panować?

Odpowiada się, że przez trzy lata i pół. To widać z Dn 12⁴⁷ oraz Ap 13⁴⁸.

Po dziewiąte pyta się, kto zakończy panowanie antychrysta?

Odpowiada się, że Chrystus, który go: *zabije tchnieniem ust swoich*, jak mówi 2 Tes 2⁴⁹.

Po dziesiąte pyta się, co będzie po śmierci antychrysta?

Odpowiada się, jak Dn 12 jest wykazane, będzie czterdzieści pięć dni na czynienie

³⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁰ W rzeczywistości są to teksty z Ap 13.

⁴¹ Ap 13,2.

⁴² Ap 13,5.

⁴³ Ap 13,7.

⁴⁴ Ap 13,3.

⁴⁵ Ap 13,3-4.

⁴⁶ Ap 13,4.

⁴⁷ Dn 12,11-13.

⁴⁸ Ap 13,5.

⁴⁹ 2 Tes 2,8.

ad agendam. penitenciam et tunc iudei. conuertentur ad fidem. videntes se deceptos ideo .dicitur. danielis. duodecimo Beatus qui peruenerit ad dies mille trecentos triginta quinque Nam ante dixit quantitatem temporis per quot antichristus regnabit et se exhijbebit ad adorandum

Dicens autem erunt dies Mille ducenti. et nonaginta .et hoc. est tres anni et dimidius quibus si addideris quadraginta quinque dies fient mille tricenti triginta quinque

D

Nec tamen est putandum quod omnes homines conuertantur aut quod statim post finem illorum quadraginta quinque dierum finis sit mundi et dominus [k. 40vd] veniat ad iudicium quia ut dicit saluator. Matthei vicesimo quarto de die illa nemo .scit neque angeli celorum sed erit aduentus filij hominis sicut in diebus noe ante diluuium erant homines comedentes et bibentes et nuptui tradentes usque ad diem. quo intrauit in archam noe et non cognouerunt donec diluuium uenit et tulit omnes Ita erit aduentus filij hominis. tunc duo erunt in⁵² agro vnus asumetur. et alter relinquetur.

E

Quoad secundum .scilicet. quoad illa .que sunt incussia timoris ut habetur Mathei vicesimo quarto et luce vicesimo primo

Nam. erunt inimicie populorum et regum et ideo dicitur Surget gens contra .gentem. et regnum aduersus regnum.

Secundo erunt commociones locorum ideo dicitur. terre motus per loca erunt.

pokuty i wtedy Żydzi nawrócą się do wiary, widząc, że zostali oszukani⁵⁰. Stąd powiedziane jest Dn 12 *Błogosławiony, kto doszedł aż do dni tysiąc trzech set trzydziestu pięciu*⁵¹! Bo najpierw wypowiedział wielkość czasu, przez który antychryst będzie panować i wystawiać się na uwielbienie.

Mówiąc zaś: *Będzie dni tysiąc dwieście i dziewięćdziesiąt*, a to są trzy lata i pół, do których jeśli dodasz czterdzieści pięć dni, będzie tysiąc trzysta trzydzieści pięć.

Nie należy jednak myśleć, że wszyscy ludzie się nawrócą, albo że zaraz po zakończeniu tych czterdziestu pięciu dni, będzie koniec świata i Pan przyjdzie na sąd, bo jak powiada Zbawiciel, Mt 24: *O onym dniu nikt nie wie, ani aniołowie niebiescy ... A jak za dni Noego tak będzie i przyjdzie Syna Człowieczego. Jak we dni przed potopem jedli i pili, żenili się i za mąż wydawali, aż do owego dnia którego Noe wszedł do korabia, i nie poznali, aż przyszedł potop i zabrał wszystkich, tak będzie i przyjdzie Syna Człowieczego. Wtedy będą dwaj na roli; jeden będzie wzięty, a drugi zostawiony*⁵³.

Co do drugiego, mianowicie o tym, co wzbudza lęk, jak jest u Mateusza w rozdziale dwudziestym czwartym oraz Łukasza dwudziestym pierwszym.

Będą bowiem nieprzyjaźnie ludów i królów i dlatego powiedziane jest: *Powstanie naród przeciwko narodowi i królestwo przeciw królestwu*⁵⁴.

Po drugie będą wstrząsy miejscowości, dlatego mowa jest: *Będą ... trzęsienia ziemi będą miejscami*⁵⁵.

⁵⁰ Por. Dn 12,11-12.

⁵¹ Dn 12,12.

⁵² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵³ Mt 24,36-40.

⁵⁴ Por. Mt 24,7.

Tercio infecciones morborum ut pestilencie et fames erunt.

Quarto impressiones terribiles de celo. et tonitrua .et fulgura grandines et consimilia

.Quinto erunt tyrannice persecuciones luce vicesimo primo. Inicient vobis. manus quia tradimini. a parentibus fratribus amicis et cognatis etc quia refrigescet caritas et habundabit iniquitas Mathei vicesimo quarto.

Sexto quia sol. obscurabitur et luna non dabit lucem suum quia .recipit lumen suum a sole sed apparebit coloris sangwinei Apokalypsis quinto. Et stelle de celo cadent .id est. materie superius in aere inflammabuntur et accense. descendent et sic apparebunt simplicibus.

stelle cadere de celo, uel. stelle. ideo dicuntur cadere quia homines docti. qui alijs deberent per scienciam et vitam lucere secundum .illud. danielis. Septimo. Et qui ad. iusticiam erudiunt multos. quasi stelle in perpetuas eternitates illi trahentur in errorem antichristi.

Vnde [k.41a] Apokalypsis duodecimo dicitur de dracone quia cauda .sua. traxit terciam .partem stellarum celi et misit. eas in terram

uel. stelle ideo dicuntur cadere quia. homines ex nimio terrore. et [[terrore]] in timore ac horrore iudicabunt stellas de celo cadere que tamen secundum rei veritatem non cadent quia celum est incorruptibile Sicut quam tacta sunt aliqua signa. timoris et terroris incussiu

.bene. autem Ieronimus in annalibus ebreorum invenit quindecim signa .dierum

Po trzecie będą zarazy chorób, jak *mory i głody*⁵⁶.

Po czwarte, *straszne znaki z nieba*⁵⁷, grzmoty i pioruny, grady i tym podobne.

Po piąte będą tyrańskie prześladowania. Łk 21: *Podniosą na was ręce swoje. A wydawać was będą rodzice i bracia i krewni i przyjaciele*⁵⁸ itd. *A iż się rozmnoży nieprawość, oziębnie miłość wielu*⁵⁹.

Po szóste, ponieważ: *Słońce się zaćmi i księżyc nie da światłości swojej*⁶⁰, gdyż bierze światło swe od słońca, lecz ukaże się krwawej barwy. Ap 5: *A gwiazdy będą spadać z nieba*⁶¹, to jest materie wysoko w powietrzu zapłoną i zapalone zejną i tak ukażą się prostaczkom.

Gwiazdy spadają z nieba, lub dlatego mówi się, że gwiazdy spadają, gdyż ludzie uczeni, którzy innym winni świecić przez wiedzę i życie, zgodnie z Dn 7⁶²: *A którzy ku sprawiedliwości wprawiają wielu, jak gwiazdy na wieki wieczne, ci zostaną pociągnięci do błędu antychrysta.*

Dlatego w Ap 12 mowa jest o smoku, że *ogon jego ciągnął trzecią część gwiazd niebieskich i zrzucił je na ziemię*⁶³.

Albo dlatego mówi się, że gwiazdy spadają, ponieważ ludzie ze zbytniego strachu będą sądzili, iż gwiazdy z nieba spadają, które jednak w rzeczy samej nie spadają, bo niebo jest niezniszczalne. Tak jak tknięte zostały pewne znaki wzbudzające lęk i strach⁶⁴.

Słusznie zaś Hieronim w „Annales Hebraeorum” znalazł piętnaście znaków dni,

⁵⁵ Por. Łk 21,11.

⁵⁶ Por. Łk 21,11.

⁵⁷ Por. Łk 21,11.

⁵⁸ Łk 21,12.16.

⁵⁹ Mt 24,12.

⁶⁰ Mt 24,29.

⁶¹ W rzeczywistości Ap 6,12; por. Mt 24,29.

⁶² W rzeczywistości Dn 12,3.

⁶³ Ap 12,4.

⁶⁴ Por. Ap 6,15-17.

diem. iudici precedencia sed an dies illi continui futuri. sint an. interpollati non expressit ut dicit magister scolastice hijstorie.

Prima die eriget se. mare quadraginta cubitis super altitudinem moncium stans in loco suo. quasi murus.

Secunda. tamen ascendet ut uix uideri possit

Tercia marine belue aparebunt supra mare et dabunt rugitus usque ad celum.

Quarta. ardebit mare et aqua.

Quinta. herbe et .arbores. dabunt rorem sanguineum.

Sexta. ruent edificia.

Septima .petre adinvicem collidentur.

Octaua fiet generalis motus terre.

Nona. equabitur terra.

Decima. exhibunt homines de cauernis et ibunt velud amentes et mutuo non poterint loqui.

Vndecima. surgent ossa. mortuorum et stabunt supra. sepulcra,

Duodecima cadent stelle,

Terciadecima. morientur uiuentes ut cum mortuis resurgant,

Quarta decima ardebit celum et terra .id est. superficies .terre. et aeris,

Quinta decima. fiet celum nouum et terra .noua. et resurgent omnes in generali resurrectione.

Hec signa. non asserit Ieronimus et parum uerisimilitudinis habent. secundum sanctum thomam in quarto distincione quadragesima octaua.

F

Quo ad tercium .scilicet. ad illa que. erunt inpressiua horroris. specialiter duo erunt iudicium precedencia. [k.41b] .scilicet. mundi. conflagracione et mortuorum resurrectione.

De mundi conflagracione hoc est tenendum quod ignis precedet faciem iudicis se-

diem sūdu poprzedzających. Lecz czy te dni będą ciągłe, czy przerwane, nie wyraził, jak mówi Mistrz „Historii Scholastycznej”.

Pierwszego dnia wzbierze morze czterdzieści łokci ponad wysokość gór, stojąc jak mur na swoim miejscu.

Drugiego jednak podniesie się, że ledwie będzie widoczne.

Trzeciego potwory morskie ukazą się na morzu i będą ryczały aż do nieba.

Czwartego zapłonie morze i woda.

Piątego rośliny i drzewa wydadzą krwawą rosę.

Szóstego runą budowle.

Siódmego pogruchotają się skały.

Ósmego będzie powszechne trzęsienie ziemi.

Dziewiątego ziemia będzie zrównana.

Dziesiątego wyjdą ludzie z jaskiń i pójdą jak nieprzytomni i nie będą mogli razem rozmawiać.

Jedenastego powstaną kości umarłych i staną na grobach.

Dwunastego spadną gwiazdy.

Trzynastego umrą żyjący i ze zmarłymi zmartwychwstaną.

Czternastego zapłonie niebo i ziemia, to jest powierzchnia ziemi i powietrza.

Piętnastego. Powstanie nowe niebo i ziemia nowa i wszyscy wstaną w powszechnym zmartwychwstaniu⁶⁵.

Tych znaków Hieronim nie potwierdza i prawdopodobieństwa mało mają według świętego Tomasza „Na czwartą księgę sentencji”, dystynkcję czterdziestą ósmą⁶⁶.

Co do trzeciego, mianowicie do tego, co wzbudza grozę, dwoje zwłaszcza będzie poprzedzało sąd, mianowicie spalenie świata i zmartwychwstanie umarłych.

O spaleniu świata utrzymywać należy to, że ogień poprzedzi oblicze Sędziego zgodnie

⁶⁵ Por. Iz 65,17; Ap 21,1.

⁶⁶ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 48, q. 1, a. 4.

cundum. id Psalmi Ignis autem ipsum precedet,

Secunda petri ultimo Elementa. ardore ignis .thabescent igne ergo illo .facies .terre exuretur ita. quod figura huius mundi mundanorum ignium conflagratione peribit secundum illud Thymotei .septimo preterit figura huius mundi

sicut factum est aquarum inundatio diluuium dicitur autem transire huius mundi figura non quantum ad destructionem huius mundi sensibilis sed quia per actionem illius ignis elementa alia omnia inflammanti consumuntur uehetabilia .et alia corpora hominum incinerabuntur

Eciam elementa. a fecibus et infectionibus suis purgabuntur et sic clarificata. renouabuntur

Ignis autem ille qui faciem iudicis precedet non erit tantum in vna mundi parte sed in omni parte et ascendet ad tantam. altitudinem .ad quantam aque diluuij ascenderant ut dicitur quarto libro sententiarum distinctione quadagesima septima. et fiet non uirtute naturali sed uirtute super naturali cuius imperio fiet ille concursus ignis elementalibus Ignis terrestris Ignis purgatorij et ignis inferni. ut per infernalem. ignem reprobis adurentur per purgatorium ignem iusti purgentur, per terrestrem terre nascencia et animalia bruta. consumantur per elementalem, elementa. subtiliantur .et ad nouacionis faciem. disponantur

Et si quis diceret illum ignem ex concursu ignium superiorum et inferiorum causari, aut ex influencia. celesti. ille. adhuc haberet dicere .quod ille ignis haberet officium quatuor ignium .scilicet. ignis infernalis. reprobos puniendo, Ignis purgatorij. mediocriter bonos a venialibus purgando, et ignis [k. 41vc] terrestris uehetabilia. et sensibilia

z owym Psalmem: *Ogień przed nim pójdzie*⁶⁷.

2 P ostatni: *Żywioty od gorąca stopnieją*⁶⁸. Tym więc ogniem oblicze ziemi zostanie spalone tak, że postać tego świata przeminie w pożarze światowych ogni, zgodnie z tym Tm 7⁶⁹: *Przemija postać tego świata*.

Jak się i stało. Zalew wód, potop, mówi się zaś, że przekracza postać tego świata, nie co do zniszczenia tego zmysłowego świata, lecz ponieważ przez działanie tego ognia wszystkie żywioty inne od palącego zostaną pochłonięte, roślinne i inne, ciała ludzi zostaną spopielone.

Żywioty będą też oczyszczone od mętów i skażeń i tak uswietnione odnowią się.

Ogień zaś ten, który poprzedzi oblicze Sędziego, nie będzie w jednej tylko części świata, lecz we wszystkich częściach, i wstąpi na tak wielką wysokość, na jaką wody potopu wstąpiły, jak mowa w „Czwartej Księdze Sentencji” dystynkcji czterdziestej siódmej⁷⁰. A powstanie nie siłą przyrodzoną, lecz nadprzyrodzoną, z której rozkazu dokona się ten zbieg: ognia żywiołowego, ognia ziemskiego, ognia czyścica i ognia piekła, by przez ogień piekielny źli byli paleni, przez ogień czyścicowy sprawiedliwi byli oczyszczani, przez ziemski płody ziemi i zwierzęta były pochłaniane, przez żywiołowy subtelniały żywioty i gotowały się do oblicza odnowy.

A gdyby ktoś powiedział, że ów ogień powodowany jest zbiegiem ogni wyższych i niższych, albo przez wpływ niebiański, ten miałby też powiedzieć, że ten ogień miałby obowiązek czterech ogni, mianowicie ognia piekielnego karząc złych, ognia czyścicowego oczyszczając średnio dobrych od powszednich, i ognia ziemskiego pochłaniając rośliny

⁶⁷ Ps 97 (96),3.

⁶⁸ 2 P 3,10.

⁶⁹ W rzeczywistości jest to tekst 1 Kor 7,31.

⁷⁰ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 4, d. 47 (t. 2, s. 562-567).

consumendo et omnium hominum corpora.
incinerando

Et ignis elementalis elementa subtilian-
do. et ad adnouacionem disponendo, iustus
autem nichil habentibus ad purgandum ni-
chil nocuit. sicut tribus pueris in camino
ignis non nocuit, horum tamen iustorum
corpora .incinerabit,

huius ignis accio erit successiua, habebit
enim initium, medium, et finem.

Primo namque iudicis aduentum prece-
det, et quasi. simul fiet per ignem .illum,
purgacio iustorum, et punitum malorum, et
incineracio corporum humanorum cum
consumacione terre nascencium sicut di-
ctum est

Quo facto statim erit resurreccio mor-
tuorum et aduentus iudicis ad iudicandum

Et tunc ex illo igne inflammabitur totus
mundus in circuitu. et hoc erit valde
horribile⁷¹ uidere illum magnum ignem
vehementer ardere circumquaque.

Vnde dicitur ysaie ultimo. Ecce dominus
in igne veniet et infra. et in flamma .ignis
quia in igne dominus iudicabit

Terminato uero iudicio tota caliditas il-
lius ignis. exequetur sentenciam iudicis et
involuet reprobos. et trahet eos ad infernum

Deuteronomii tricesimo secundo Ignis
succensus est in furore magno. Et ardebit
usue ad inferni nouissima.

Et Ioelis secundo Ante faciem. eius ignis
vorans et post eum exurens .flamma.

Et ita. patet quod ille ignis et precedet et
comitabitur et sequetur .iudicium

Post predicta. fiet mundi innouacio erit
enim celum nouum et terra noua .ut dicitur
apokalypsis vicesimo.

ny i zwierzęta, oraz spopielając ciała wszyst-
kich ludzi.

A ogień żywiołowy usubtelniając żywioły
i gotując do odnowy. Sprawiedliwym zaś,
niczego nie mającym do oczyszczenia, nic
nie zaszkodzi, jak trzem młodzieńcom nie
zaszkodził w piecu ognia pałającego⁷². Jed-
nak tych sprawiedliwych ciała spopieli.

Działanie tego ognia będzie stopniowe,
będzie miało początek, środek i koniec.

Najpierw bowiem poprzedzi przyjsie
sędziogo i jakby zaraz dokona się przez ten
ogień oczyszczenie sprawiedliwych oraz spo-
pielenie ciał ludzkich wraz z pochłonięciem
płodów ziemi, jak zostało powiedziane.

Gdy to się stanie, zaraz będzie zmar-
twychwstanie umarłych i przyjsie Sędziogo
na sąd.

A wtedy z tego ognia spłonie cały świat
naokoło i to będzie bardzo straszne, widzieć
ten wielki ogień porywczoko wokół płonący.

Dlatego powiedziane jest u Iz w ostat-
nim: *Oto Pan w ogniu przyjdzie, a niżej:
W płomieniu ognia, bo ogniem Pan sądzić
będzie*⁷³.

Po zakończeniu zaś sądu całe gorąco tego
ognia wykona wyrok Sędziogo, spowinie
odrzuconych i pociągnie ich do piekła.

Pwt 32: *Ogień rozgorzał w zapalczywości
wielkiej i będzie gorzał aż do spodu otchłani*⁷⁴.

A J1 2: *Przed obliczem jego ogień pożerają-
cy, a za nim płomień palący*⁷⁵.

I tak widać, że ten ogień poprzedza,
towarzyszy i następuje po sądzie.

Po powyższym dokona się odnowa
świata, będzie bowiem: *Nowe niebo i nowa
ziemia*, jak powiedziane jest w Ap 20⁷⁶.

⁷¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷² Dn 3.

⁷³ Iz 66,15-16.

⁷⁴ Pwt 32,22.

⁷⁵ J1 2,3.

⁷⁶ Bardziej poprawne Ap 21,1.

G

Sed est notandum quod inter purgacionem et innouacionem erit duplex differentia,

Prima .quia purgacio. erit penalium qualitatium in elementis detraccio Sed innouacio [k.41vd] erit pulchrioris forme induccio in toto vniuerso. ut communiter omnes dicunt

vnde sanctus thomas super quarto distinctione quadragesima octaua prope finem dicit *quod terra*⁷⁷ erit in superficie exteriori pura. Sicut vitrum, aqua sicut cristallus, aer .ut celum, et ignis stans splendidus ut celi. luminaria et corpora .celestia maiori quam nunc⁷⁸ claritate vestientur⁷⁹.

Vnde ysaię tricesimo. Erit lux lune sicut lux solis et lux solis septempleriter sicut .lux septem. dierum

supple ante peccatum In hijs enim diebus sol. habuit maiorem claritatem quam modo habet quia eius lux obfuscata .est. seu .minorata per hominis peccatum Mundo uero innouato. est sepius clarior quam fuit ante peccatum.

Secunda. differentia est quia elementorum purgacio erit [[ad]] ab inpuritate quam habent ad puritatem mutacio Innouacio uero est a statu. celorum veteri in statum nouum commutacio. et hoc per cessationem a motu In celis enim propter inpermixtionem nulla inpuritas .est. et ergo non purgantur ab igne sed erit in eo cessacio motus et sic a motus⁸² inperfectione liberabitur

Sic autem purgantur elementa. ab igne prescindetur vis combustiuia. ab aere obscuritas, ab aqua glacialis frigiditas A terra .uero in exteriori superficie. abscondetur. obscuritas et opacitas. sed manebit in ea. densitas.

Lecz trzeba zapamiętać, że między oczyszczeniem a odnową jest dwojaka różnica.

Pierwsza, gdyż oczyszczenie będzie odebraniem właściwości karnych w żywiołach, a odnowa będzie wprowadzeniem formy piękniejszej, jak wszyscy ogólnie mówią, w całym wszechświecie.

Dlatego święty Tomasz „Na Czwartą (Księgę Sentencji)”⁸⁰, pod koniec dystynkcji czterdziestej ósmej powiada, iż ziemia będzie na zewnętrznej powierzchni czysta jak szkło, powietrze jak niebo, ogień stojący jasny jak światła nieba, a ciała niebieskie większą niż teraz jasnością się odziewą.

Dlatego Iz 30: *Będzie światło księżycy jak światło słońca, a światło słońca siedmiokrotnie, jak światło siedmiu dni*⁸¹.

Dodaj: Przed grzechem. W tych bowiem dniach słońce miało większą jasność, niż teraz ma, bo jego światło jest zaciemnione, czyli zmniejszone przez grzech człowieka. Po odnowie zaś świata jest siedemkroć jaśniejsze, niż było przed grzechem.

Drugą różnicą jest, że oczyszczenie żywiołów będzie zmianą z nieczystości, którą mają, do czystości. Odnowa zaś jest zamianą dawnego stanu niebios w nowy, a to przez ustanie ruchu. W niebiosach bowiem z powodu niez mieszanania nie ma żadnej nieczystości, a przeto nie będą oczyszczane przez ogień, lecz będzie w nim ustanie ruchu i uwolni się od niedoskonałości ruchu.

Tak zaś będą czyszczone żywioły: z ognia odcięta będzie moc spalająca, z powietrza ciemność, z wody lodowaty ziąb, z ziemi zaś na powierzchni zewnętrznej schowana będzie ciemność i cień, ale zostanie w niej gęstość.

⁷⁷ *-* poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego

⁷⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego

⁸⁰ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 48, q. 2, a. 4.

⁸¹ Iz 39,26.

⁸² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Retinebunt eciam elementa. qualitates suas secundum habitum non secundum actum Hoc est ignis habebit caliditatem et siccitatem, aer caliditatem et humiditatem, aqua. frigiditatem et humiditatem, terra. frigiditatem et siccitatem. Sed iste qualitates elementorum non erunt tunc actiue et passiuue inter se .quia. tunc cessabit [k.42a] motus celi. Qui est tocius accionis alteracionis et transmutacionis principium.

H

Diceres quare per ignem erit purgacio et iudicium

Respondetur. quod ideo. quia sicut olim dei iudicium est factum per diluuium contra. ardorem luxurie, ita erit ultimum iudicium contra teporem caritatis diuine .que. mundo senescente et ad interitum propinquante frigescet ut dicitur Mathei vicesimo quarto habundabit iniquitas et refrigescet⁸³ caritas,

Diceres quare mundus tunc innouabitur.

Respondetur quod ideo. quia mundus debet consummari et renouari homine consummato et renouato qui est finis quoddammodo omnium creaturarum homo autem erit tunc consummatus quando erit numerus electorum expletus ad quem quidem statum omnia tendunt sicut ad finem ultimum et completum.

ffacta .ergo huius(modi) complecione electorum .scilicet. in fine mundi. necesse est terminari. et quietari. motus celorum et per consequens necesse erit eciam terminari transmutaciones elementales generaciones et corrupciones mineralium plantarum et animalium .que. omnia ordinantur ad formam nobilissimam que. est anima rationalis

Igitur posito statu in animabus rationalibus necesse est ponere statum et complementum in ceteris creaturis et quia ignis inter omnia corpora .mundialia habet proprie-

Żywioty zachowają też swoje właściwości: w sprawności a nie w czynie. To jest: ogień sprawia gorąco i suszę, powietrze ciepło i wilgoć, woda ziąb i wilgoć, ziemia ziąb i suszę. Lecz te właściwości żywiolów nie będą wtedy między sobą czynne i bierne, bo wtedy ustanie ruch nieba, który jest podstawą całego działania, zmiany i przemiany.

Rzekłbyś: czemu oczyszczenie i sąd będzie przez ogień?

Odpowiada się, że dlatego, gdyż jak ongiś sąd Boga dokonał się przez potop wbrew żarowi rozpusty, tak sąd ostateczny wbrew chładowi miłości Bożej, która ziębnie w starzejącym się i do zguby zbliżającym świecie, jak powiedziane jest w Mt 24 *Rozmnoży się nieprawość, a oziębnie miłość*⁸⁴.

Rzekłbyś: Dlaczego wtedy świat zostanie odnowiony?

Odpowiada się, że dlatego, iż świat musi być spełniony i odnowiony, po spełnieniu i odnowie człowieka, który w pewien sposób jest celem wszystkich stworzeń. Człowiek zaś wtedy zostanie spełniony, kiedy wypełni się liczba wybranych. Do tego bowiem stanu wszystko dąży, jako do celu ostatecznego i pełnego.

Gdy więc dokona się tego rodzaju dopełnienie wybranych, mianowicie na końcu świata, koniecznie trzeba zakończyć i uspokoić ruchy niebios a skutkiem tego koniecznie będzie też zakończyć przemiany żywiolowe, rodzenie i psucie minerałów, roślin i zwierząt. One wszystkie skierowane są do formy najszlachetniejszej, którą jest dusza rozumna.

Przeto po ustaleniu stanu w duszach rozumnych, trzeba ustalić stan oraz dokonanie w pozostałych stworzeniach. A ponieważ ogień wśród innych ciał światowych ma wła-

⁸³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁸⁴ Mt 24,12.

tates magis conformes .corporibus glorificatis et habet uirtutem magis actiuam et consumptiuam contrariarum qualitatum, Ideo ultima .mundi purgatio congrue fiet per ignem

Saluabuntur omnia mineralia plante et animalia⁸⁵ bruta .aues, et pisces non simpliciter sed quoddam modo .in suo simili *videlicet in homine qui similitudinem habet cum omni genere creature, ideo in ipsius*⁸⁶ glorificazione et innouacione possunt dici omnia innouari .et quoddammodo premiari

J

De resurrectione dicendum est in penultimo articulo nunc solum est hoc dicendum quod omnium hominum corpora consurgunt, que. nondum resur- [k.42b] rexerunt .ad vocem. tube et argangeli. dicentis Surgite mortui venite ad iudicium Iuxta illud Corinthiorum decimo quinto .Canet tuba .et mortui resurgent.

Ibi quidem omnes resurgemus prima thessalonicensium. quarto In voce. archangelii et in. tuba .dei. vox illa., et similiter sonus tube erit valde terribilis et fortis

ffortis secundum Crisostomum super matheum petras scindet monumenta aperiet mortuos .resurgere faciet et ad iudicium compellet, terribilis plus quam aliquod tonitruum

Ieronimus super matheum Quociens diem. illum considero toto corde contremisco siue enim comedo .siue bibo .siue aliud aliquid facio semper uidetur .illa .tuba. terribilis sonare in auribus meis., surgite, mortui. venite ad iudicium

K

Ad secundum principale in hoc articulo accedendo. quod est iudicium dei. et ea .que.

ściwości bardziej podobne do ciał uwielbionych i ma moc bardziej czynną i chłonną przeciwnych właściwości, przeto ostateczne oczyszczenie świata odpowiednio dokona się przez ogień.

Zachowane będą wszystkie minerały i zwierzęta, ptaki i ryby, nie wprost, lecz w pewien sposób w swym podobnym, mianowicie w człowieku, który ma podobieństwo z każdym rodzajem stworzenia, przeto w jego uwielbieniu i odnowie pozna powiedzieć, że wszystko się odnawia i jakimś sposobem jest nagrodzone.

O zmartwychwstaniu będzie mowa w przedostatnim artykule. Teraz tylko to należy powiedzieć, że powstaną ciała wszystkich ludzi, które jeszcze nie zmartwychwstały, na głos trąby i archanioła, mówiącego: Wstańcie umarli, idźcie na sąd! Wedługowego 1 Kor 15: *Zabrzmi trąba, a umarli powstaną*⁸⁷.

Wtedy mianowicie wszyscy zmartwychwstaniemy, 1 Tes 4: *Na głos archanioła, i na dźwięk trąby Bożej*⁸⁸. Głos ten, a podobnie dźwięk trąby, będzie bardzo prężliwy i mocny.

Mocny według Złotoustego „Super Mattheum” rozszczepi skały, otworzy groby, sprawi, że powstaną umarli i pogoni na sąd, bardziej prężliwy niż jakikolwiek grzmot.

Hieronim „Super Mattheum”: Ile razy dzień ten rozpatruję, drzę całym sercem. Czy bowiem jem, czy piję, czy coś innego czynię, zawsze ta straszna trąba zdaje się brzmieć w uszach moich: Wstańcie umarli, idźcie na sąd.

Podchodząc do drugiego głównego w tym artykule, którym jest sąd Boży oraz

⁸⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁸⁶ *-* uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁸⁷ 1 Kor 15,52.

⁸⁸ 1 Tes 4,16.

circumstant et concomitantur est notandum quod tria in articulo innuuntur

primum est iudicij. ineuitabilitas. ibi Inde venturus

Secundum est latendi impossibilitas ibi Judicare

Tercium est iudicandorum vniuersitas. Ibi. viuos et mortuos

Certissimum siquidem est. dominum ihesum venire ad iudicium nec de hoc aliquid est dubium licet sit futurum quia est articulus. fidei, de quo non licet. dubitare

tunc autem quando veniet iudicare nullus poterit latere et ne veniat ad iudicium se absentare nec aliqua accio uel. obmissio siue bona. siue mala. poterit eum .scilicet. iudicem. latere quia omnia sunt nuda. et aperta .oculis eius. ad ebreos quarto

Igitur uenient vniuersi homines uiui et mortui .id est. boni et mali. ad iudicium. secundum magistrum sentenciarum libro quarto distincione quadragesima tertia.

Omnes namque homines morientur. et resurgent quia sicut in Adam omnes moriuntur ita in christo omnes viuificabuntur prima. Corinthiorum decimo quinto.

Illi tamen [k.42vc] dicuntur uiui reperiri in christo. obuiani rapi. qui usque ad tempus ignis conflagrationis uiuent ut dicit sanctus thomas super quarto distincione tricesima tertia. quia secundum. apostolum. prima .Corinthiorum .quinto. Omnes nos oportet manifestari ante tribunal. christi ut recipiet vnusquisque propriam mercedem prout gessit siue bonum siue malum

nec solum homines iudicabuntur sed etiam angeli. tam boni quam [[bon]] mali. secundum. sanctum thomam. parte tertia. questione quinquagesima nona. articulo sexto. Omne iudicium pater dedit filio. et hoc

to, co otacza i towarzyszy, trzeba zapamiętać, że w artykule wskazane są trzy rzeczy.

Pierwsza to nieuchronność sądu, tam: „Stamtąd przyjdzie”.

Druga to niemożliwość ukrycia, tam: „sądzić”.

Trzecia to powszechność podsądnych, tam: „żywych i umarłych”.

Jak najbardziej bowiem pewne jest, że Pan Jezus przyjdzie na sąd i co do tego nie ma żadnej wątpliwości, chociaż jest przysze, gdyż jest to artykuł wiary, o którym nie wolno wątpić.

Wtedy zaś, gdy przyjdzie sądzić, nikt nie będzie mógł ukryć się; ani oddalić się, by nie iść na sąd; ani żaden uczynek lub opuszczenie, czy dobre, czy złe, nie będzie mogło ukryć się przed nim, to jest sędzią, gdyż *Wszystkie rzeczy są obnażone i odkryte oczom tego, Hbr 4⁸⁹.*

Przyjdą przeto wszyscy ludzie, żywi i umarli, to jest dobrzy i źli, na sąd według Mistrza Sentencji, księga czwarta, dystynkcja czterdziesta trzecia⁹⁰.

Wszyscy bowiem ludzie umrą i zmarłychwstaną, bo *Jak w Adamie wszyscy umierają, tak i w Chrystusie będą wszyscy ożywieni*⁹¹.

Ci jednak mówi się, że żywi znajdują się w Chrystusie i porwani zostaną naprzeciw, którzy będą żyli aż do czasu ognia spalania, jak mówi święty Tomasz „Super Quarto (Libro Sentenciarum)”, dystynkcja trzydziesta trzecia⁹², gdyż według Apostoła 1 Kor 5⁹³: *Wszyscy musimy się ukazać przed stolicą Chrystusową, aby każdy otrzymał za własne sprawy według tego, co uczynił, albo dobre albo złe.*

I nie tylko ludzie będą sądeni, lecz także aniołowie, tak dobrzy, jak źli, według świętego Tomasza, [„Sumy Teologicznej”], części trzeciej, zagadnienia pięćdziesiątego dziewiątego, artykułu szóstego⁹⁴. Wszelki sąd Ojciec

⁸⁹ Hbr 4,13.

⁹⁰ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 4, d. 43 (t. 2, s. 539-545).

⁹¹ Por. 1 Kor 15,22.

⁹² Błędnie wskazano d. 33, chodzi raczej o S.Th., *In 4 Sent.*, d. 43, q. 1, a. 4.

⁹³ W rzeczywistości jest to tekst 2 Kor 5,10.

⁹⁴ S.Th., *Suma teol.*, z. 59, a. 6 (t. 26, s. 189).

non solum secundum .diuinam naturam. sed etiam secundum .humanam Secundum illud ad philippenses. secundo. propter quod dedit illi nomen quod est super omne nomen. ut in nomine ihesu omne genu .id est. potestas flectatur. celestium terrestrium et infernorum.

L

Hic multa. queruntur
Primo an .fiat .citatio iudicandorum

Respondetur quod sic et hoc fiet .per. uocem .tuba que. in aduentu. iudicis ab omnibus citissime audietur. Ioannis. sexto. Veniet hora in qua. omnes .qui in monumentis sunt audient uocem .filij. dei .et. dicitur quarto sententiarum quadragesima tertia distincione. quod vox illa erit christi uel alicuius angeli .uel. plurium angelorum que. ab omnibus audietur. et eius virtute .mortui de monumentis excitabuntur erit enim signum valde .euidens et manifestum et ideo uox illa dicitur tuba. propter hoc quia erit ualde aperta. et dicitur nouissima tuba. quia post illam non erit alia.

Secundo queritur an citatis deputetur locus. in quo. et hora. in quibus peremptorie comparere debeant

Respondetur. licet de hora. iudicij nunc non sit notum alicui homini ymmo nec angelo secundum illud Mathei vicesimo quarto de die illa et hora. nemo scit neque angeli celorum quia ut dicitur actuum primo non est vestrum noscere tempora uel momenta. que posuit pater in sua [k.42vd] maiestate ymmo .ut dicitur. Mathei decimo tercio neque filius scit hoc intellige secundum glossam ad reuelandum Scit autem in se.

dał Synowi i to nie tylko według Boskiej natury, lecz także według ludzkiej. Zgodnie z owym Flp 2: *Dlatego ... darował mu imię przewyższające wszelkie imię; aby na imię Jezusowe klękano wszelkie kolano*, to jest potęga, (istot) *niebieskich, ziemskich i podziemnych*⁹⁵.

Tu pyta się o wiele.

Pierwsze, czy będzie wezwanie podsądnych?

Odpowiada się, że tak i to będzie przez głos trąby, która podczas przyjścia sędziego przez wszystkich jak najszybciej zostanie usłyszana. W szóstym J: *Przychodzi godzina, w której wszyscy, co są w grobach, usłyszą głos Syna Bożego*⁹⁶. I mówi się w „Czwartej Księdze Sentencji”, dystynkcji czterdziestej trzeciej⁹⁷, że głos ten będzie Chrystusa, albo jakiegoś anioła, lub wielu aniołów. Zostanie on przez wszystkich usłyszany i jego mocą zmarli z grobów zostaną wybudzeni, znak bowiem będzie bardzo oczywisty i wyraźny, a stąd głos ten zwie się „trąba”, bo będzie bardzo wyraźny. A nazywa się „ostatnia”, bo po niej innej nie będzie.

Po drugie pyta się, czy wezwanym będzie wyznaczone miejsce, na którym, oraz godzina w których ostatecznie mają się zjawić.

Odpowiada się: Choć o godzinie sądu teraz nie jest wiadomo żadnemu człowiekowi, a nawet aniołowi, zgodnie z owym Mt 24: *O owym dniu i godzinie nikt nie wie, ani aniołowie niebiescy*⁹⁸, bo jak mowa w pierwszym Dz: *Nie wasza to rzecz znać czasy i chwile, które Ojciec w swej władzy zachował*⁹⁹. A nawet jak powiedziane jest u Mt 13: *Nie wie ani Syn*¹⁰⁰. Zrozum: jako wyjaśnienie do objawienia. W sobie jednak wie!

⁹⁵ Flp 2,9.

⁹⁶ W rzeczywistości J 5,28.

⁹⁷ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 4, d. 43 (t. 2, s. 539-545).

⁹⁸ Mt 24,36.

⁹⁹ Dz 1,7.

¹⁰⁰ Mt 13,32.

Scietur tamen hora. tunc quando audietur vox citans ad iudicium locus uero iam est in propheta Johel tercio expressus .scilicet. vallis Iozaphat que. est circa. montem oliueti de qua. ibi dicitur Adducam omnes gentes in vallem Iozaphat et ibi disceptabo. cum eis non tamen putandum est quod ad vallem. descendat et quod omnes iudicandos vallis illa. recipiat, sed christus erit in aere eminenti ut ab omnibus possit uideri. et circa .eum erunt sancti circumquaque et mali erunt in terra vndique circa locum iudicij.

Tercio queritur [[circa]] .si. aliquod signum erit aduentus eius inmediate sequentis aut iam presentis

Respondetur quod uox archangeli et tuba .que conuocabit ad iudicium erunt aduentus huiusmodi certum indicium secundum .illud. prima. thessalonicensium. quarto In uoce archangeli. et in tuba. dei. descendet de celo. et aduentus erit ita manifestus quod nullum oportebit dubitare .de eius aduentu ideo asimilatur fulguri Mathei uicesimo quarto Sicud .fulgur. exit ab oriente et apparet usque ad occidentem sic erit aduentus filij. hominis.

Quarto queritur .cum quibus .christus ueniet ad iudicium

Respondetur .quod cum omnibus angelis et sanctis suis qui tunc erunt in celo. vnde Mathei uicesimo quinto dicitur Cum uenerit filius hominis in maiestate sua .et omnes angeli eius cum eo.

Quinto queritur in qua. Forma ueniet iudicare.

Respondetur quod in forma humana. et gloriosa. et in illa apparebit omnibus tam .bonis quam malis. Apokalypsis primo Ecce in nubibus ueniet et uidebit eum omnis oculus et qui [k.43a] eum pupugerunt in eadem

Godzina będzie wiadoma wtedy, kiedy usłyszysz się głos wzywający na sąd. Miejsce zaś wyrażone jest w prorocztwie J1 trzecim, mianowicie Dolina Jozafata, która jest koło Góry Oliwnej. Powiedziano tam o niej: *Sprowadzę wszystkie narody na dolinę Jozafata i będą się tam z nimi rozprawiać*¹⁰¹. Nie trzeba jednak myśleć, że zejdzie w dolinę i że wszystkich podsądnych ta dolina obejmie, lecz Chrystus będzie w wysokim powietrzu, aby przez wszystkich mógł być widziany, i wokół niego będą Święci, a źli będą na ziemi, zewsząd, wokół miejsca sądu.

Po trzecim pyta się, czy będzie jakiś znak jego przyścia bezpośrednio następującego lub już obecnego?

Odpowiada się, że głos archanioła i trąba, która zwoła na sąd, będą pewnym znakiem tego przyścia, zgodnie z tym 1 Tes 4: *Na głos Archanioła i na dźwięk trąby Bożej zstąpi z nieba*¹⁰². A jego przyście będzie tak jawne, iż nikt nie powinien wątpić w jego przyście. Dlatego podobne jest do błyskawicy, Mt 24: *Jako błyskawica wychodzi od wschodu słońca i ukazuje się aż na zachodzie, tak będzie i przyście Syna Człowieczego*¹⁰³.

Po czwartym pyta się, z kim Chrystus przyjdzie na sąd?

Odpowiada się, że ze wszystkimi aniołami i świętymi swymi, którzy wtedy będą w niebie. Dlatego powiedziano Mt 25: *Gdy Syn Człowieczy przyjdzie w majestacie swoim i wszyscy aniołowie z nim*¹⁰⁴.

Po piątym pyta się, w jakiej postaci przyjdzie sądzić?

Odpowiada się, że w postaci ludzkiej i chwalebnej. I w niej ukaze się wszystkim, tak dobrym, jak złym. Ap pierwszy: *Oto idzie z obłokami i ujrzy go wszelkie oko i ci co go przebili*¹⁰⁵. W tej samej zaś postaci do-

¹⁰¹ J1 3,2.

¹⁰² 1 Tes 4,16.

¹⁰³ Mt 24,27.

¹⁰⁴ Mt 25,31.

¹⁰⁵ Ap 1,7.

tamen forma apparebit bonis mitis et malis iratus et terribilis et ideo dicent montibus et petris Cadite super nos et abscondite nos a facie sedentis super thronum et ab ira. agni quoniam uenit dies magnus ire ipsius et quis poterit stare. Reuera latere erit impossibile et comparere intollerabile

iudicabit solus filius in forma serui non pater neque spiritus sanctus secundum illud Ioannis. quinto. dedit ei iudicium facere quia filius hominis est et hoc est iustum ut omnes iudicem uideant, mali enim in forma diuina non poterint eum uidere quia diuinitas non potest uideri sine gaudio quo illi indigni sunt Et ideo. dicitur ysaie vicesimo sexto Tollatur impius ne uideat gloriam dei

Vnde Augustinus de verbis domini dicit Iudex qui stetit sub iudice dampnabit veros .qui false factus est reus

Apparebit tamen dominus .ihesus bonis non solum in forma humana sed eciam in diuina in qua vna cum patre et spiritu sancto auctoritatiue iudicabit et iurisdiccione ordinaria Sed iurisdiccione delegata .iudicabit ut homo secundum. sanctum thomam quarto distincione quadragesima septima.

M

Vnde notandum est quod quinque sunt modi iudicandi

Primus modus est. primo et precipue auctoritatis illius qui in alium habet dominium et potestatem. et illo iudicabit tota trinitas. omnes et homines et angelos.

Secundus modus est subauctoritatis et illo iudicabit christus ut homo.

Tercius est assessorie dignitatis quo iudicabunt apostoli et viri perfecti qui cum do-

brym ukaże się łagodny, a złym gniewny i groźny. I dlatego *Mówią do gór i skał: Padnijcie na nas i zakryjcie nas przed obliczem siedzącego na tronie i od gniewu Baranka; gdyż przyszedł dzień wielki gniewu jego i któż się będzie mógł ostać*¹⁰⁶? Zaiste ukryć się będzie niemożliwe, a zjawić się nieznosne.

Sądził będzie sam Syn w postaci sługi, nie Ojciec, ani Duch Święty, zgodnie z owym J 5: *I dał mu władzę sąd czynić, dlatego, że jest Synem Człowieczym*¹⁰⁷. I to jest słuszne, aby wszyscy widzieli sędziego. Żli bowiem nie mogliby go widzieć w postaci Boskiej, gdyż Bóstwo nie może być widziane bez radości, której oni są niegodni. I dlatego powiedziane jest Iz 26: Niech będzie usunięty niezbożny *by nie ... oglądał chwały Pańskiej*¹⁰⁸.

Dlatego Augustyn „De verbis Domini”¹⁰⁹ powiada: Sędzia, który stanął przed sędzią, który fałszywie zrobiony został winowajcą, potępi prawdziwie winnych.

Pan Jezus dobrym ukaże się w postaci nie tylko ludzkiej, lecz także w Boskiej, w której wraz z Ojcem i Duchem Świętym będzie sądził autorytatywnie i jurysdykcją zwyczajną. Lecz jako Człowiek osądzi jurysdykcją delegowaną, według świętego Tomasza „Na Czwartą (Księgę Sentencji)”, dystynkcję czterdziestą siódmą¹¹⁰.

Dlatego trzeba zapamiętać, że jest pięć sposobów sądenia.

Pierwszy sposób to, po pierwsze i zwłaszcza: powagi. Tego, kto nad innym ma panowanie i władzę. Tym sposobem będzie sądzić cała Trójca, wszystkich i ludzi i aniołów.

Drugi sposób jest: podpowagi. Tym będzie sądził Chrystus jako Człowiek.

Trzeci jest: ławniczej godności. Nim będą sądzili Apostołowie oraz mężowie do-

¹⁰⁵ Por. Ap 6,16-17.

¹⁰⁷ J 5,27.

¹⁰⁸ Iz 26,10.

¹⁰⁹ P. Verbraken, *La collection de sermons de Saint Augustin 'De verbis domini et apostoli'*, Revue bénédictine, 77 (1967), s. 27-46.

¹¹⁰ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 47, q. 1, a. 2.

mino ihesu iudice eminentius residebunt tamquam melius scientes leges et consuetudines regni dei. quibus totaliter sciendis et implendis operam dede- [k.43b] runt de quo Mathei decimo nono vos qui reliquistis omnia et secuti estis me sedebitis super sedes iudicantes. duodecim tribus israel.

Quartus modus est approbacionis. quo iudicabunt omnes sancti et etiam angeli. quia omnes aprobabunt sententiam iudicis sapiencie tercio Iudicabunt sancti naciones.

Quintus modus est comparacionis quando ex comparacione aliquorum ad alios aliqui. ostenduntur iudicandi Mathei duodecimo Surgent viri niniuite in iudicio et condempnabunt generacionem istam. sic iudicare est bonorum et malorum.

Sexto queritur .an. omnes homines compareant in iudicio .ex quo dicitur. in Psalmo non resurgent impij in iudicio

Respondetur quod omnes homines comparebunt nullo excepto. et ergo dicitur. Apokalypsis. undecimo. Mare dedit mortuos suos. Mors et infernus dederunt mortuos .suos. secundum glosam, mare et infernum nominat dare suos mortuos de quibus magis dubium posset esse et subiungitur in textu .et iudicatum est de singulis secundum operarum

Impij autem in iudicio dicuntur non surgere ut iudicentur iudicio. redempcionis uel non resurgent ad suam. Exaltacionem sed suam depressionem. quia proicientur tunc in foueam eterne dampnacionis.

N

Septimo queritur an. omnes iudicandi .tam mali. quam boni cognoscant christum ihesum esse verum deum verum hominem redemptorem et iudicem hominum

skonali, którzy z Panem Jezusem będą wyżej zasiadali, jako lepiej znający prawa i zwyczaj Królestwa Bożego, w których poznawaniu i wypełnieniu pracowali. O tym Mt 19¹¹: *Wy, którzy opuściliście wszystko i poszliście za mną, będziecie siedzieć na stolicach, sądząc dwanaście pokoleń izraelskich.*

Czwarty sposób jest; potwierdzenia. Nim będą sędzić wszyscy święci, a także aniołowie, gdyż wszyscy potwierdzą wyrok Sędziego, Mdr 3: *Będą sędzić narody*¹¹².

Piąty sposób jest: porównania, kiedy z porównania jednych do drugich, okaże się, że jedni winni być sążeni, Mt 12: *Mężowie niniwici powstaną na sądzie z tym plemieniem i potępią je*¹¹³. Tak sądzić należy dobrych i złych.

Po szóste pyta się, czy wszyscy ludzie zjawią się na sądzie, skoro powiedziane jest w Psalmie *Nie powstaną niebożnicy na sądzie*¹¹⁴.

Odpowiada się, że wszyscy ludzie zjawią się, bez wyjątku. A przeto powiedziane jest w Ap jedenastym¹¹⁵: *Morze wydało umarłych, którzy w nim byli, i śmierć i piekło oddały umarłych swoich.* Według Glosy wymienia, że morze oraz piekło wydały swych zmarłych, o których bardziej mogła być wątpliwość. A w tekście dalej jest: *I oszczędono każdego według jego uczynków.*

Mówi się zaś, że niebożni nie powstaną, by byli sążeni sądem odkupienia, albo nie powstaną na swoje wywyższenie, gdyż wrzuceni wtedy będą do jamy potępienia wiecznego.

Po siódme pyta się, czy wszyscy podsądni, tak źli jak dobrzy, poznają, że Chrystus Jezus jest prawdziwym Bogiem, prawdziwym Człowiekiem i Sędzią ludzi?

¹¹¹ Mt 19,28.

¹¹² Mdr 3,8.

¹¹³ Mt 12,41.

¹¹⁴ Ps 1,5.

¹¹⁵ W rzeczywistości Ap 20,13.

Respondetur. quod duplex est cognicio. deitatis vna. est per signa et effectus Alia. est in propria .forma et essencia.

Primam noticiam seu cognitionem deitatis christi in iudicio omnes habebunt tam boni quam mali quia certissima signa et manifestissimos effectus ostendetur eius diuinitas ut reprobi qui nunc nolunt ipsum credere esse verum deum redemptorem et futurum iudicem tunc cognoscent ipsum esse verum deum [k.43vc] redemptorem et iudicem et si crediderunt ipsum esse. deum et tamen eum non glorificauerunt per opera fidei ostendetur eis christus .per signa euidentia ut doleant se tantum bonum neglexisse et amisisse veniet enim ad iudicium cum magna .gloria virtute et fortitudine in maiestate sua.

Vnde dicitur luce vicesimo primo videbunt filium hominis venientem cum potestate magna et maiestate

Sol et .luna dicuntur tunc obscurari secundum. magistrum in quarto distincione quadagesima octaua Non sui luminis priuacione sed superueniente maioris luminis claritate virtutes eciam celorum tunc mouebuntur non motu. dampnacionis aut motu .turbacionis sed amiracionis nam amiracio solet de hijs esse que nostram cognitionem uel. facultatem excedunt sic uirtutes amirabuntur diuinam uirtutem talia facientem in quantum ab eius imitacione et comprehensione deficiunt

per quem modum secundum sanctum thomam, dixit sancta Agnes quod eius pulchritudinem sol. et luna mirantur et sic amiracio angelorum non ponit in eis aliquam ignoranciam sed tollit dei comprehensionem quam nulla. creatura valet comprehendere quia ipse. excedit omnem intellectum creatum quantumcumque illuminatum a quodumtaxat apprehenditur non comprehenditur.

Odpowiada się, że poznanie Bóstwa jest dwojakie. Jedno jest przez znaki i skutki. Drugie jest we własnej formie i istocie.

Pierwszą znajomość, czyli poznanie Bóstwa Chrystusa na sądzie będą mieli wszyscy, tak dobrzy, jak źli, ponieważ jego Bóstwo okaże najpewniejsze znaki i najjawniejsze skutki, aby źli, którzy teraz nie chcą wierzyć, iż on jest prawdziwym Bogiem, Odkupicielem i przyszłym Sędzią, wtedy poznali, że jest on prawdziwym Bogiem, Odkupicielem i Sędzią. I jeśli uwierzyli, że on jest Bogiem, a jednak go nie uwielbili przez czyny wiary, ukáže im się Chrystus przez oczywiste znaki, by ubolewali, że zlekceważyli i stracili tak wielkie dobro. Przyjdzie bowiem na sąd z wielką chwałą, siłą i mocą w swym majestacie.

Dlatego powiedziane jest Łk 21; *Ujrzą Syna Człowieczego przychodzącego z mocą wielką i majestatem*¹¹⁶.

Powiedziane jest, że słońce i księżyc ciemnieją wtedy, według Mistra w „Czwartej (Księdze Sentencji)”, dystynkcji czterdziestej ósmej¹¹⁷, nie przez pozbawienie swego światła, lecz przez nadejście jasności większego światła. Także moce niebios będą wtedy poruszone, nie ruchem potępienia, albo ruchem zamieszania, lecz podziwu, gdyż podziw zwykł być o tym, co przekracza nasze poznanie lub zdolność. Tak moce będą podziwiać Moc Bożą, czyniącą to, na ile odpadają w naśladowaniu i pojmowaniu.

W ten sposób według Świętego Tomasza Święta Agnieszka powiedziała, że słońce i księżyc podziwiają jej piękność. I tak podziw aniołów nie zakłada w nich jakiejś niewiedzy, lecz odbiera pojmowanie Boga, którego żadne stworzenie nie może pojąć, gdyż on przekracza wszelki umysł stworzony, ilekolwiek oświecony, przez który jest tylko postrzegany, nie pojmowany.

¹¹⁶ Łk 21,27.

¹¹⁷ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 4, d. 48 (t. 2, s. 567-572).

Cognitione autem in propria essentia deitatis solummodo boni. christum verum deum esse cognoscent.

Ratio huius est quia deitas in propria .forma. non potest uideri sine summa delectatione qua reprobis. sunt indigni .videbunt tamen ipsum in forma. glorificata .et. hoc cedet eis in pene augmentacionem non remissionem.

Primo. propter hoc quia eorum oculus non erit aptus. videre tantam claritatem. sicut nec noster oculus videt sine pena [k.43vd] solis claritatem,

Secundo propter eorum invidiam dolebunt enim illi miseri de eius .tanta. gloria.

Tercio quia uidebunt eius cicatrices. wlnrum in qua uisione uidebunt que. qualia et quanta dominus deus ihesus verus est pro eis passus, uidebunt beneficium et se ingratos et hoc cedet eis ad magnam penam et tristitiam

Vnde Crisostomus super Matheum vicesimo quarto Tunc apparebit signum filij .hominis dicit in omelia .septuagesima quinta. christus apparebit iusticiam maximam habens .scilicet. crucem Ita .ueniet in illud iudicium non wlnera solum sed mortem exprobratissimam ostendens, eius autem gracia hoc signum apparebit, ut et superabundancia. oppilet iudeorum in uerecundiam, mors autem exprobratissima. est crucifixio de qua. sapiencie .secundo. dicitur. Morte turpissima. condempnemus eum

Attamen instrumenta passionis .scilicet. crux clauis, lancea et corona .seu cicatrices wlnrum per predicta instrumenta. illatorum apparebunt in magna gloria et in signum uictorie

An autem debeant instrumenta .realiter et materialiter. ibi apparere et uidentur tres doctores sonare

Crisostomus super Matthei omelia .septuagesima quinta In qua. dicit Crux radijs solis. erit lucidior. similiter cicatrices.

Poznaniem zaś Bóstwa we własnej istocie tylko dobrzy poznają, że Chrystus jest Bogiem prawdziwym.

Uzasadnieniem tego jest, iż Bóstwo we własnej postaci nie może być widziane bez najwyższej rozkoszy, której żli nie są godni. Zobaczą go jednak w postaci uwielbionej, a to przyjdzie im ku powiększeniu, a nie odpuszczeniu kary.

Pierwsze, dlatego że ich oko nie będzie zdolne widzieć tak wielkiej jasności, jak i nasze oko nie widzi bez bólu jasności słońca.

Drugie dla ich zazdrości. Boleć bowiem będą ci nieszczęśni z jego tak wielkiej chwały.

Trzecie. Gdyż ujrzą blizny jego ran, a w tym widzeniu zobaczą: co, jak i jak bardzo, prawdziwy Pan Bóg Jezus cierpiał. Zobaczą dobrodziejstwo oraz siebie niewdzięcznych, a to przyjdzie im ku wielkiej karze i smutkowi.

Stąd Złotousty o Mt 24: *A na on czas ukaże się znak Syna Człowieczego*¹¹⁸, rzecze w homilii siedemdziesiątej piątej: Ukaże się Chrystus, mając sprawiedliwość największą, mianowicie krzyż. Tak przyjdzie na ów sąd ukazując im nie tylko rany, lecz śmierć najhaniebniejszą. Z jego zaś łaski ten znak się ukaże, by nadmiarem zamknąć ku wstydnemu Żydów. Śmiercią zaś najhaniebniejszą jest ukrzyżowanie, o którym w Mdr 2 powiedziane jest: *Skażmy go na śmierć co najsromotniejszą*¹¹⁹.

Jednak narzędzia męki, mianowicie: krzyż, gwoździe, włócznia i korona, albo blizny ran zadanych przez wspomniane narzędzia ukażą się w wielkiej chwale i na znak zwycięstwa.

Ale czy narzędzia mają rzeczywiście i materialnie tam się ukazać? Wydaje się, że mówi trzech doktorów.

Złotousty o Ewangelii Mateusza w Homilii siedemdziesiątej piątej rzecze: Krzyż będzie jaśniejszy od promieni słońca, podobnie blizny.

¹¹⁸ Por. Mt 24,30.

¹¹⁹ Mdr 2,20.

Et bona ventura super quarto distinccione .quadragesima octaua.

Et eciam magister scolastice hijstorie in materia de christi aduentu. ad iudicium idem sensit

An. autem solum debeant apparere in signo scilicet. in christo qui habebit cicatrices wlnorum que sunt per predicta. instrumenta .illata. hoc uidetur. sancti thome super allegata. distinccione quarti uerius quia non uidetur. uerisimile quod lignum crucis in iudicio. materialiter appareat [k.44a] sed bene signum crucis quia. christo apparente habebit in se testimonia passionis .id est. cicatrices. wlnorum per clauos et lanceam illatorum et hoc uidetur. dominus significare Mathei uicesimo quarto dicens. Tunc uidebunt signum. filij in celo. et tunc plangent se omnes tribus terre

Crisostomus Iudei plangent quia uidebunt uiuum quem credebant mortuum

Gentiles plangent quem uana disputacione contempserunt [[disputantes]] reputantes stulticiam deum colere crucifixum,

plangent veri christiani. quibus obiciet precium sanguinis sui. pro eorum redemptione dati et quod passus sit et irrisus et quod gloriam suam propter eorum salutem .minus curauit et quod hoc ipsi quasi nichil reputarent.

Confundentur tunc reprobi uniuersi in .aspectu. christi nec poterint sustinere .eius. wltum propter. consciencie sue remorsum et propter expectationem ferende sentencie contra .eos in qua dicitur. Ite maledicti in ignem eternum.

O

Octauo queritur an in illo ultimo iudicio aliqui futuri sint accusatores et testes

I Bonawentura „Super Quarto (Libro Sententiarum)”, dystynkcji czterdziestej ósmej.

A także Mistrz „Historia Scholastica” w materii o przyjściu Chrystusa na sąd myśli to samo.

Czy natomiast mają ukazać się tylko w znaku, mianowicie w Chrystusie, który będzie miał blizny ran, które zostały zadane przez wspomniane narzędzia? To wydaje się bardziej prawdziwe Świętemu Tomaszowi o wspomnianej dystynkcji Czwartej (Księgi Sentencji), bo nie wydaje się prawdopodobne, żeby drzewo krzyża na sądzie ukazało się materialnie, lecz raczej znak krzyża, gdyż Chrystus ukazując się będzie miał na sobie świadectwa męki, to jest blizny ran zadanych przez gwoździe i włócznię. I to zdaje się oznajmiać Pan, mówiąc Mt 24: *Wówczas ukaże się znak Syna człowieczego na niebie, i wtedy będą narzekać wszystkie pokolenia ziemi*¹²⁰.

Żłotousty: Żydzi będą płakać, gdyż zobaczą żywego, którego uznawali za umarłego.

Poganie będą oplakiwać tego, którym w próżnym sporze wzgardzili, uznając za głupotę czcić Boga Ukrzyżowanego.

Płakać będą chrześcijanie prawdziwi, którym przedstawi cenę krwi swojej, danej za odkupienie ich, oraz że cierpiał i był wyśmiany i że mniej dbał o swoją chwałę niż o ich zbawienie, oraz że oni to za prawie nic nie uważali.

Zawstydzą się wtedy na widok Chrystusa wszyscy odrzuceni i nie będą mogli wytrzymać jego twarzy, z powodu wyrzutu swego sumienia i z powodu oczekiwania wyroku na nich wydanego, w którym będzie powiedziane: *Idźcie, przekłęci w ogień wieczny*¹²¹.

Po ósme pyta się: Czy na tym Sądzie Ostatecznym będą oskarżyciele i świadkowie?

¹²⁰ Mt 24,30.

¹²¹ Por. Mt 25,41.

Respondetur quod sic nam tres. ibi erunt ad minus

Primus erit dyabolus qui obiciet quecumque mala .ubi et quando qualiter et quantum fecimus dicturus est secundum Augustinum¹²² super illo Apokalypsis duodecimo proiectus est accusator .fratrum qui ait, equissime iudex iudica .illum esse meum per culpam .quia noluit esse tuus per gratiam Tuus est per passionem. Meus per obswasionem, tibi inobediens. michi obediens, tuam vestem dimisit cum mea huc uenit

Vnde apokalypsis duodecimo dyabolus dicitur accusator fratrum qui accusat illum ante conspectum dei [k.44b] secundi Regum decimo Anno precidit vestes nunciorum dauid usque ad uates glosa. dyabolus turpia facta perswadet in oculis omnium reuelabit.

Secundus accusator erit vniscuiusque propria peccata siue opera sua.

Bernardus in meditationibus dicit Tunc loquencia peccata siue opera .sua. dicent, Tu .nos egisti .opera tua. sumus non te deserimus sed semper tecum erimus tecum ad iudicium pergemus multiplicibus eum criminibus accusabunt.

Tercius accusator. erit totus mundus aduersum nos nam celum et eius sydera aspexerunt peccata nostra et terra. et aer. et aqua infecta .ab eis sunt.

Sic eciam erunt tres testes contra peccatorem

vnum habebit super .se. scilicet. deum qui erit iudex et testis Ieremie vicesimo nono Ego sum iudex et testis dicit dominus

Alius erit intra videlicet consciencia in qua. omnia erunt scripta peccata et non solum ipsi qui fecit ea erunt manifesta .sed eciam omnibus hominibus et angelis tam bonis quam malis nam secundum sanctum

Odpowiada się, że tak, bo tam będzie co najmniej trzech.

Pierwszy będzie diabeł, który zarzuci wszelkie zła, gdzie i kiedy, jak i ile popełniliśmy. Powie według tego Augustyna o Ap 12: *Zrzucony został oskarżyciel braci*¹²³, który mówi: jak najsprawiedliwiej sądz Sędzio, że on jest mój przez winę, bo nie chciał być twój przez łaskę. Twój jest przez mękę, mój przez pokuszenie. Tobie nieposłuszny, mnie posłuszny. Twoją szatę porzucił, z moją tu przyszedł.

Stąd Ap 12 diabeł nazywa się oskarżycielem braci¹²⁴, który oskarża go na widoku Boga. 2 Krl 10: *Hanon pourzynął szaty sług Dawida aż do siedzeń*¹²⁵. Glosa: diabeł do szpetnych czynów kusi, na oczach wszystkich wyjawi.

Drugim oskarżycielem będą każdego własne grzechy, czyli jego czyny.

Bernard w „Meditationes” rzecze: Mówiące wtedy grzechy, czy uczynki jego, powiedzą: Ty nas wykonałeś. Jesteśmy twoimi czynami. Nie opuszczamy ciebie, lecz zawsze z tobą będziemy. Z tobą na sąd się udamy. O liczne występki go oskarżą.

Trzecim oskarżycielem będzie cały świat przeciwko nam, gdyż niebo i jego gwiazdy spoglądały na grzechy nasze i powietrze i woda są przez nie skażone.

Tak też trzech będzie świadków przeciw grzesznikowi.

Jednego będzie miał nad sobą, mianowicie Boga, który będzie Sędzią Świadkiem. Jr 29: *Jam jest sędzią i świadkiem! Mówi Pan*¹²⁶.

Drugi będzie wewnątrz, mianowicie sumienie, w którym zapisane będą wszystkie grzechy. I będą jawne nie tylko temu, który je popełnił, lecz także wszystkim ludziom i aniołom, tak dobrym, jak złym. Gdyż we-

¹²² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹²³ Ap 12,10.

¹²⁴ Por. Ap 12,10.

¹²⁵ 2 Krl 10,4 w nowej nomenklaturze 2 Sm 10,4.

¹²⁶ Jr 29,23.

thomam super quarto distinccione quadragesima tertia. Statim post generalem resurrectionem quilibet omnia peccata propria et aliena. omnia merita. et demerita sua .et etiam omnium aliorum mira celeritate cognoscet et uidebit Prima Corinthiorum. Tunc reuelabit dominus abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium glosa. Omnia gesta. et cogitata ,bona. et mala. omnibus tunc nota. erunt

Apokalypsis vicesimo. Vidi. Mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni et libri aperti sunt libri conscienciarum erunt aperti omnibus Ibi dicitur Danielis septimo Iudicium sedit et libri aperti sunt glosa. Conscience et opera .singulorum bona et mala. Omnibus reuelabuntur

Racio huius est nam omnibus manifestum erit dei iustum esse de omnibus iudicium et hoc non fieret nisi omnibus omnia merita et demerita paterent.

Nec impedit penitencia vera simpliciter peccatorum reuelacionem .sed penitencia bene teget peccata ut non reuelentur. ad operantis confusionem sed consolacionem et graciaram accionem quod dominus eum tam miserabiliter [eum] liberauit

Etiam mali per recordacionem bonorum .que. fecerunt non habebunt penarum mitigationem .sed augmentacionem quia secundum boecium .secundo. de consolacione. Summum infortunii genus est fuisse felicem.

Et dico notanter quod horum recordacio. non minuit eorum penam sed bono opere bene hoc effecit quod habent minorem penam quam habuissent si illa bona .non egissent.

Quicumque ergo timet futurum iudicem conscienciam suam corrigat.

dług świętego Tomasza „Super Quarto Libro Sententiarum”, dystynkcja 43¹²⁷, zaraz po powszechnym z martwych wstaniu każdy z dziwną szybkością pozna i zobaczy wszystkie grzechy własne i cudze, wszystkie zasługi i winy swoje a także wszystkich innych. 1 Kor: *Pan oświeci rzeczy ukryte w ciemnościach i objawi zamysły serc*¹²⁸. Glosa: Wszystkie czyny i myśli dobre i złe, wszystkim wtedy będą znane.

Ap 20: *Widziałem umarłych wielkich i małych stojących przed tronem i księgi zostały otwarte*¹²⁹. Księgi sumień będą otwarte wszystkim. Tam powiedziane jest Dn 7: *Zasiadł sąd i księgi otworzono*¹³⁰. Glosa: Sumienia i czyny każdego, dobre i złe, wszystkim zostaną ujawnione.

Uzasadnieniem tego jest, że wszystkim jawne będzie, iż Bóg jest sprawiedliwym Sędzią wszystkich, a tego nie byłoby, gdyby wszystkim wszystkie zasługi i winy nie stały otworem.

A prawdziwa pokuta wprost nie przeszkodzi wyjawieniu grzechów, lecz pokuta dobrze okryje grzechy, by nie były ujawnione ku wstydomu sprawcy, lecz radości i dziękczynieniu, że Pan go tak miłosiernie uwolnił.

Także źli przez wspomnienie dobra, które uczynili nie będą mieli złagodzenia kar, lecz zwiększenie, gdyż według Boecjusza, drugiej księgi „De Consolatione Philosophiae”, najwyższym rodzajem nieszczęścia jest to, iż było się szczęśliwym.

I powiadam znacząco, że wspomnienie ich nie zmniejsza kary, lecz dobrym czynem, dobrze to sprawiło, że mają mniejszą karę, niż mieliby, gdyby tego dobra nie uczynili.

Ktokolwiek więc lęka się przyszłego Sędziego, niech swoje sumienie poprawi.

¹²⁷ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 43, q. 1, a. 5.

¹²⁸ 1 Kor 4,5.

¹²⁹ Ap 20,12.

¹³⁰ Dn 7,10.

Tercius testis erit proprius angelus cuiuscumque qui erit iuxta. eum Iob vicesimo .Reuelabunt celi .id est. angeli. iniquitatem eius quia ipsi sunt conscij¹³¹ omnium que fecerunt illi. qui ad custodiam fuerunt deputati

O quam anguste erunt tunc vie reprobis
Superius erit iudex iratus
inferius horrendum chaos
A dextris peccata accusantia
a sinistris infinita demonia ad supplicia trahentia,
intus conscientia vrens
foris mundus ardens
miser peccator sic comprehensus quo fugiet latere erit impossibile et apparere intolerabile.

P

Nono queritur ex quo omnium hominum [que.] et angelorum merita .et demerita .erunt manifesta. an omnes iudicentur¹³³.

Respondetur .quod ad iudicium duo pertinent .scilicet. discussio meritorum et retributio premiorum

et secundum hoc actus iudicij .uel. dicitur. secundum quod est duplex iudicium [k.44vd]

videlicet iudicium disceptationis .id est. contentionis uel. disputationis in quo enumerabuntur bona .uel. mala que homo fecit aut obmisit

Et iudicium retributionis quo retribuetur unicuique secundum .merita et opera sua.

Hoc ergo iudicio retributionis omnes homines iudicabuntur tam boni quam mali paruuli .baptizati et non baptizati

Sed iudicio discussionis. seu. disceptationis non omnes homines iudicabuntur.

Nam quatuor erunt ordines in iudicio duo bonorum et duo malorum

Trzecim świadkiem będzie własny anioł każdego, który będzie przy nim. Hi 20: *Odkryją niebiosa*, to jest aniołowie, *nieprawości jego*¹³². Ponieważ ci, którzy wyznaczeni zostali na stróż, świadomi są wszystkiego, co oni czynili.

O jak ciasne będą wtedy drogi złych.
Wyżej będzie gniewny Sędzia.
Niżej straszliwe piekło.
Z prawej grzechy oskarżające.
Z lewej nieskończone demony, na męki ciągnące.

Wewnątrz sumienie palące.
Zewnątrz świat płonący.
Biedny grzesznik tak ujęty, gdzie ucieknie? Skryć się będzie niemożliwe, a zjawić nieznosne!

Po dziewiąte pyta się: Skoro wszystkich ludzi i aniołów zasługi i winy będą jawne, czy wszyscy będą sądzeni?

Odpowiada się, że do sądu należy dwoje, mianowicie badanie zasług oraz rozdanie nagród.

I według tego nawet akt sądu nazywany jest zgodnie z tym, że sąd jest dwojaki.

Mianowicie sąd roztrząsania, to jest sporu lub badania, na którym wyliczone będzie dobro lub zło, którego człowiek dokonał albo które opuścił.

Oraz sąd oddania, którym oddaje się każdemu według jego zasług i dzieł.

Tym więc sądem oddania będą sądzeni wszyscy ludzie, tak dobrzy jak źli, niemówleńta ochrzczone i nieochrzczone.

Lecz sądem badania czyli roztrząsania nie wszyscy ludzie będą sądzeni.

Cztery bowiem będą szeregi na sądzie: dwa dobrych i dwa złych.

¹³¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹³² Hi 20,27.

¹³³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

aliqui non iudicabuntur et dampnabuntur et erunt illi quorum mala erunt bonis inpermixta qui caruerunt fundamento .fidei. ut infideles de quibus dicitur Ioannis. tercio Qui non credit iam iudicatus est

[Aliqui non. Iudicabuntur] Aliqui non iudicabuntur et saluabuntur illi videlicet quorum bona. erunt malis inpermixta .qui fuerunt in vita sua. perfecti et edificauerunt super fideij fundamentum hoc est christum. Aurum et argentum et lapides preciosos Primo Corinthiorum tercio

Tercij erunt quorum merita principalia erunt mala .aliquibus tamen dictis bonis paruis permixta ut qui habuerunt fidem. mortuam quia sine operibus bonis fidei. Illi iudicabuntur et dampnabuntur

Quarti erunt qui iudicabuntur et saluabuntur quorum principalia merita bona sunt aliquibus malis venialibus permixta qui edificauerunt super fundamentum fidei. Lignum fenum et stipulam Prima Corinthiorum tercio

Primi .scilicet. infideles quia non fuerunt ciues ciuitatis dei tamquam hostes publici sine vlla meritorum discussione et sine audientia punientur.

Tercij uero .scilicet. mali fideles .tamquam ciues mali meritorum [k.45a] discussione et audientia dampnabuntur et punientur.

Primi et secundi non iudicabuntur iudicio disceptationis sed tercij. et quarti vnde super illo psalmo Non resurgent impij in iudicio dicitur quatuor ordines erunt in iudicio

Aliqui non iudicabuntur et dampnabuntur ut infideles

Aliqui iudicabuntur et saluabuntur ut viri perfecti

Aliqui iudicabuntur et saluabuntur ut christiani .mediocriter boni.

Jedni nie będą sążeni i będą potępieni, a będą to ci, których zło nie będzie zmieszane z dobrem. Ci nie mieli podwaliny wiary, jak niewierni, o których mowa J 3: *Kto nie wierzy, już osądzony jest*¹³⁴.

Drudzy nie będą sążeni i będą zbawieni, ci mianowicie, których dobro nie będzie przemieszane ze złem. Ci byli w swoim życiu doskonali i budowali na podwalinie wiary, to jest Chrystusie: *Złoto, srebro, kamienie drogie*, 1 Kor 3¹³⁵.

Trzeci będą ci, których główne zasługi będą złe, przemieszane z tak zwanymi „małymi dobrami”, jak ci, którzy mieli wiarę martwą, gdyż bez dobrych czynów wiary. Ci będą sążeni i zostaną potępieni.

Czwartymi będą ci, którzy będą sążeni i zostaną zbawieni. Ich główne zasługi są dobre, z jakimis̄ wybaczalnymi złymi przemieszane. Oni budowali na podwalinie wiary *Drwa, siano, słomę*, 1 Kor 3¹³⁶.

Pierwsi mianowicie, niewierni, gdyż nie byli obywatelami miasta Bożego, jako publiczni wrogowie, bez jakiegoś roztrząsania zasług i bez przesłuchania będą ukarani.

Trzeci zaś, mianowicie wierni źli, jako źli obywatele, będą skazani i ukarani po zbadaniu i przesłuchaniu.

Pierwsi i drudzy nie będą sążeni sądem badania, lecz trzeci i czwarcii. Dlatego o tym w Psalmie: *Nie powstaną bezbożnicy na sądzie*¹³⁷, powiedziane jest, że na sądzie będą cztery szeregi:

Jacyś nie będą sążeni, a będą potępieni jako niewierni.

Jacyś będą sążeni i zostaną zbawieni jako mężowie doskonali.

Jacyś będą sążeni i zbawieni jako chrześcijanie średnio dobrzy.

¹³⁴ J 3,18.

¹³⁵ 1 Kor 3,12.

¹³⁶ 1 Kor 3,12.

¹³⁷ Ps 1,5.

Aliqui iudicabuntur et dampnabuntur ut christiani mediocriter mali

Q

Circa hoc queritur et erit questio decima an. in iudicio fiat disceptatio solum de operibus misericordie ut uideatur dicere saluator Mathei vicesimo quinto An. de omnibus obmissionibus et commissionibus

Respondetur quod in iudicio fiet disceptatio non solum de obmissione boni sed etiam de commissione mali non solum. de operibus misericordie sed etiam penitencie luce tercio Facite dignos fructus penitencie sed quod in ewangelio Mathei vicesimo quinto. ffit solum mencio de operibus misericordie huius ratio potest quintuplex assignari

Prima ad ostendendum si disceptatio fiat de bonorum obmissione multo magis fiet de malorum commissione cum magis offendatur. deus ceteris paribus per commissionem mali quam obmissionem boni

Secunda ratio disceptatio illa fiet secundum legem. ewangelij .que. est lex caritatis et impletur in proximi dilectione secundum id Romarorum decimo quarto Qui proximum diligit legem implebit dileccio autem proximi in operibus misericordie ostenditur iuxta illud prima. Ioannis quarto. Qui uiderit fratrem suum necessitatem habere et clauserit viscera sua .ab eo quomodo caritas dei manet in illo.

Tercia ratio. Quia opus redemptionis nostre fuit maxime misericordie secundum [k.45b] illud luce primo per uiscera misericordie dei etc Et illi operi fuerunt ingrati qui non exercuerunt opera misericordie.

Quarta. ratio quia homo maxime conformatur deo in operibus misericordie se-

Jacys będą sędzeni i potępieni jako chrześcijanie średnio źli.

Wokół tego pyta się, a będzie to pytanie dziesiąte, czy na sądzie będzie badanie wyłączenie czynów miłosierdzia, jak wydaje się mówić Zbawiciel Mt 25, czy wszystkich opuszczeń i popełnień¹³⁸.

Odpowiada się, że na sądzie będzie badanie nie tylko opuszczenia dobra, lecz także popełnienia zła. Nie tylko o uczynkach miłosierdzia, lecz także pokuty. Łk trzeci: *Czyńcie owoc godny pokuty*¹³⁹. Lecz dlaczego w Mt 25 wzmianka jest tylko o uczynkach miłosierdzia¹⁴⁰, można wskazać uzasadnienie pięciokrotne:

Pierwsze. Dla wykazania, że jeśli badanie dokonuje się o opuszczeniu dobra, tym bardziej dokona się o popełnieniu zła, skoro Bóg bardziej obrażany jest, w równych okolicznościach, przez popełnienie zła niż opuszczenie dobra.

Drugie uzasadnienie. Badanie to dokona się zgodnie z prawem Ewangelii, które jest prawem miłości i wypełnia się w miłości bliźniego według Rz 14¹⁴¹: *Kto miłuje bliźniego Prawo wypełni*. Miłość zaś bliźniego okazuje się w uczynkach miłosierdzia, według tego 1 J 4¹⁴²: *Kto ... widziałby, że brat jego jest w potrzebie i zamknąłby przed nim serce swoje, jakże w nim przebywa miłość Boga?*

Trzecie uzasadnienie. Gdyż dzieło odkupienia naszego było dziełem największego miłosierdzia zgodnie z owym Łk 1: *Dla wnętrzości miłosierdzia Boga*¹⁴³ itd. A temu dziełu byli niewdzięczni ci, którzy nie wykonali uczynków miłosierdzia.

Czwarte uzasadnienie. Gdyż człowiek najbardziej upodobnia się do Boga w dzie-

¹³⁸ Por. Mt 25,35-46.

¹³⁹ Łk 3,8.

¹⁴⁰ Por. Mt 25,35-46.

¹⁴¹ W rzeczywistości Rz 13,8.

¹⁴² W rzeczywistości 1 J 3,17.

¹⁴³ Łk 1,78.

cundum illud luce sexto Estote misericordes .sicut pater vester miesericors est Et ideo secundum illa opera misericordie boni remunerabuntur

Quinta ratio est quia. misericordia .est. duplex .scilicet. spiritualis et corporalis Vnde Augustinus Qui vlt ordinate elemosinam dare debet a se primum incipere Ecclesiastici tricesimo primo miserere anime tue placens deo Ille ergo qui animam suam negligit, eius non miseretur eciam si omnium aliorum miseretur. Et ideo de obmissione misericordie quam proprie anime debuisset impendisse arguetur

R

Ex hijs patet quod non omnes iudicabuntur iudicio disceptationis Sed .dices. nuncquid paruuli siue baptizati siue non baptizati. Iudicabuntur iudicio disceptationis.

Respondetur. quod non quia baptizati cum innocencia sunt mortui nullam permissionem mali cum bono habentes .et ideo discussio ibi non habebit locum.

In iudicio disceptationis uel. discussionis. non iudicabuntur. quia tali iudicio illi soli iudicabuntur qui fidem verbotenus dumtaxat tenuerunt non autem fidei sacramenta.

tales non erunt non baptisati. quia ad fidem non verbalem neque mentalem perueniunt siue fuerunt paruuli fidelium siue infidelium

Sed numquid dices. Isti uidebunt christum in forma gloriosa

Respondetur .quod. sic Sed ista. forma glorie non erit eis terribilis et penosa. ut reprobis seu. dampnandis propter peccatum actuale nec erit eis. delectabilis ut bonis et baptizatis et ideo separari ab illa. non erit eis penale quia alias sequeretur. quod aliquam penam. aliam quam pena dampni sustinent

Vndecimo queritur [k.45vc] an angeli debeant iudicari uel iudicare.

¹⁴⁴ Łk 6,36.

¹⁴⁵ Por. Syr 30,21-25.

łach miłosierdzia, zgodnie z owym Łk 6: *Bądźcie więc miłosierni, jak i Ojciec wasz miłosierny jest*¹⁴⁴. I dlatego według tych dzieł miłosierdzia dobrzy będą wynagrodzeni.

Piątym uzasadnieniem jest to, iż miłosierdzie jest podwójne, duchowe mianowicie i cielesne. Stąd Augustyn: Kto chce jałmużnę dać porządnie, powinien najpierw od siebie zacząć. Syr 31: *Zmituj się nad duszą swoją, podobając się Bogu*¹⁴⁵. Ten więc, kto zaniedbuje swą duszę, nad nią się nie lituje, nawet jeśli lituje się nad wszystkimi innymi. I dlatego będzie oskarżany za opuszczenie miłosierdzia, które winien był łożyć swojej duszy.

Z tego widać, że nie wszyscy będą sążeni sądem badania. Lecz rzekłbyś: czy niemowlęta, tak ochrzczone jak nieochrzczone, będą sążone sądem badania?

Odpowiada się, że nie, gdyż ochrzczeni zmarli z niewinnością, nie mający żadnego zmieszania zła z dobrem, a dlatego badanie nie ma tam miejsca.

Sądem badania czy roztrząsania nie będą sążone, gdyż takim sądem tacy tylko będą sążeni, gdyż jedynie ustnie mieli wiarę, a nie sakramenty wiary.

Takimi nie będą nieochrzczeni, bo nie doszli do wiary słownej ani myślnej, jeśli byli dziećmi wiernych, albo niewiernych.

Ale czy powiesz: Oni zobaczą Chrystusa w postaci chwalebnej.

Odpowiada się, że tak. Lecz ta postać chwały nie będzie dla nich straszna ani karana, jak złym, czyli potępionym z powodu grzechu uczynkowego, ani nie będzie dla nich rozkoszna, jak dobrym oraz ochrzczo-nym. I dlatego oddzielenie od niej nie będzie im karą, bo z tego wynikałoby, że ponoszą inną karę niż kara potępienia.

Po jedenaste pyta się, czy aniołowie mają być sążeni, albo sążnić?

Respondetur secundum. sanctum thomam in quartum¹⁴⁶ distincione quadragesima septima Iudici assedendo nulli angeli siue boni siue mali iudicabunt Et dicitur triplex ratio

quia assessores iudicis debent esse eidem conformes in eadem. natura humana in qua ipse cum suis assessoribus omnibus tam bonis quam malis debebit aparere et quia illam naturam non habebunt angeli quam christus habet ideo non iudicabunt assessoria dignitate

boni tamen iudicabunt quarto¹⁴⁷ modo supra .dicto .scilicet. sententiam¹⁴⁸ iudicis aprobando.

Dicit secundo quod nulli angeli. siue boni siue mali iudicio disceptacionis uel. discussionis iudicabuntur quia in bonis nichil mali, et in malis nichil .boni poterit .reperiri quod ad hoc iudicium discussionis pertinebit, boni enim habebunt pure bona, mali uero pure mala.

Tercio dicit quod iudicio retribucionis aliquo modo iudicabuntur aliquo modo non Quia duplex est retribucio

vna .qua. quis proprijs meritis remunerabitur et illa iam est facta tam. bonis quam malis angelis. dum boni ad eternam beatitudinem sunt sublimati mali ad miseriam inferni. dimersi

Alia est retribucio redundans de aliorum meritis per aliquem procuratis et hec fiet in iudicio futuro quia .boni angeli. amplius gaudebunt ad salutem eorum quos ad meritum uite eterene induxerunt et mali amplius torquebuntur de dampnacione eorum quos ad malum induxerunt.

Est tamen sciendum quod gaudium essenciale. angeli. non erit maius sed accidentale. et hoc creuit crescit et crescet propter christi exaltacionem propter ruine angelice equalem reparacionem et propter .hominis

Odpowiada się według świętego Tomasza, „Na Czwartą (Księgę Sentencji)”, dystynkcja czterdziesta siódma¹⁴⁹, że siedząc przy Sędzim żaden anioł, czy dobry, czy zły, nie będzie sądzić. I podaje się trzy uzasadnienia.

Ponieważ ławnicy sędziego winni być jednakowi z nim, w tej samej ludzkiej naturze, w której on z wszystkimi swymi ławnikami, tak dobrymi jak złymi, winien się ukazać, i skoro aniołowie tej natury nie będą mieli, którą ma Chrystus, dlatego nie będą sądzili godnością ławniczą. Dobrzy jednak będą sądzili wyżej wspomnianym czwartym sposobem, mianowicie potwierdzając wyrok Sędziego.

Po drugie mówi, że żadni aniołowie, ani dobrzy, ani źli, sądem badania czy roztrząsania nie będą sądeni, bo w dobrych nic złego, a w złych nic dobrego nie może się znaleźć, co do tego sądu badania należy: dobrzy będą mieli czyste dobro, źli zaś czyste zło.

Po trzecie mówi, że sądem oddania w jakiś sposób będą sądeni, w jakiś sposób nie. Gdyż oddanie jest dwojakie.

Jedno którym ktoś nagradzany jest za własne zasługi. I to już się dokonało, aniołom tak dobrym, jak złym, gdy dobrzy uniesieni zostali do wiecznej szczęśliwości, źli w nędzy piekła zatopieni.

Inne jest oddanie płynące z cudzych zasług, sprawionych przez kogoś. I ono dokona się na sądzie przyszłym, gdyż dobrzy aniołowie bardziej będą się radować ze zbawienia tych, których do zasługi życia wiecznego doprowadzili, a źli bardziej będą męczeni z potępienia tych, których doprowadzili do zła.

Trzeba jednak wiedzieć, że nie będzie większa radość istotna anioła, lecz przypadłościowa, a ta rosła, rośnie i będzie rosnąć z wywyższenia Chrystusa z powodu równej naprawy ruiny anielskiej i z powodu znale-

¹⁴⁶ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴⁹ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 47, q. 1, a. 2.

.perditi reinuencionem, et quia adhuc multi saluabuntur qui nondum saluati sunt [k.45vd] de quibus non prius gaudent quam fuit

Sed .diceres. ex quo per saluacionem hominis quem¹⁵⁰ angelus custodit gaudebit. numquid de dampnacione illius quem custodit dolebit

Respondetur quod non nec habebit ex hoc aliquo modo .sue glorie impedimentum licet gaudium accidentale. per hoc impediatur

Diceres quando ille non saluatur quem angelus. aliquis custodit quale erit tunc premium angeli qui custodiuit. ex quo non habebit gaudium de eius saluacione

Respondetur quod angelus de hoc duplex habebit gaudium accidentale. si homo custoditus per eum fuerit saluatus vnum. erit de saluacione custoditi secundum. premium erit de bonis operibus que circa. eum fecit Si ergo custoditus non fuerit saluatus non habebit primum premium sed secundum. de hoc .scilicet. quod induxit eum ut anima illius proficeret ad bonum gracie et ut caueret sibi ne caderet in malum culpe et quando cecidit ut resurgeret amonuit Et si non resurrexit ad amonicionem angeli saltem angelus eum adiuuit ne tociens in tantum caderet quociens et quantum dyabolus uel eius seruus incitauit.

S

Duodecimo queritur an iudicium illud finale fiat in nocte uel in die

Respondetur in die nam quando dominus iudicabit tunc sol in oriente et luna in occidente stabunt

Eciam dicitur prima. Corinthiorum quarto Quando ueniet dominus et illuminabit abscondita tenebrarum Ibidem dies domini declarabit

zienia zgubionego człowieka oraz ponieważ jeszcze wielu zostanie zbawionych, którzy dotąd nie są zbawieni, z których nie prędzej się radują, niż się stało.

Rzekłbyś jednak, skoro anioł ze zbawienia człowieka, którego strzeże, będzie się radował, czy z potępienia tego, kogo strzegł będzie bolał?

Odpowiada się, że nie, i nie będzie miał z tego w jakiś sposób uszczerbku swej chwały, chociaż radość przypadłościowa przez to będzie utrudniona.

Rzekłbyś: kiedy ten się zbawia, kogo jakiś anioł strzeże, jaka będzie wtedy nagroda anioła, który strzegł, skoro nie będzie miał radości z jego zbawienia?

Odpowiada się, że anioł będzie miał z tego podwójną radość przypadłościową, jeśli człowiek przez niego strzeżony będzie zbawiony. Pierwsza będzie ze zbawienia strzeżonego. Druga nagroda będzie z dobrych czynów, które wokół niego działał. Jeśli więc strzeżony nie byłby zbawiony, nie będzie miał pierwszej nagrody, lecz drugą, z tego mianowicie, że doprowadził go, by dusza jego postępowała ku dobru łaski i aby strzegła siebie, żeby nie upadła w zło winy, a kiedy upadła, napominał, by powstała. A jeśli nie powstał na napomnienie anioła, anioł przynajmniej pomógł mu, by tyle razy w tak wielkie nie wpadał, ile razy, i w jak wielkie, diabeł lub jego sługa pobudzał.

Po dwunaste pyta się, czy ten sąd ostateczny będzie w nocy czy we dnie.

Odpowiada się: We dnie! Bo kiedy Pan będzie sądził, wtedy słońce na wschodzie a księżyc na zachodzie stać będą.

Powiedziane jest też 1 Kor 4: *Aż przyjdzie Pan, który też oświeci rzeczy ukryte w ciemnościach*¹⁵¹. Tamże: *Dzień Pański ujawni*¹⁵².

¹⁵⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁵¹ 1 Kor 4,5.

¹⁵² 1 Kor 3,13.

Romanorum secundo In die ire. et [ne] reuelacionis iusti iudicij

Mathei vicesimo quarto. De die illa. nemo scit

Eciam mali uidebunt christum in forma humani corporis glorificata. Et hec visio erit mediante luce creata .et non in luce corporis glorificati. Quia. illa. est eis inproporcionalis

Ex hijs uidetur. quod iudicium fiat in die et [k.46a] quod aliquando dicitur in scripturis fore in nocte iudicium hoc dicitur propter incertitudinem temporis Iuxta illud luce duodecimo Qua hora non putatis filius hominis ueniet.

Tredecimo queritur an disceptatio. et sentencie prolacio in iudicio. fiant vocaliter.

Respondendo dicunt aliqui. quod solum mentaliter illa fiant. probabiliter tamen potest dici secundum .alios. quod vocaliter fiat

huius ratio potest assignari. Quia christus non solum iudicabit auctoritate sed sentencie promulgacione dicens Ad electos uenite benedicti, Et ad reprobos Ite maledicti etc ut uidelicet Mathei vicesimo quinto

Ad ostendendum ergo eius iudicariam potestatem sibi collatam in humanitate Ioannis quinto Omne iudicium pater dedit filio

Alia ratio quia christus legem ewangelij. per quam fideles iudicabuntur, dedit uoce humana, Ideo merito de legis obseruacione et obmissione vocaliter disputabit.

Tecia ratio est quia. iudicatus est iniuste non tamen mente sed eciam ore iudeis clamantibus crucifige crucifige pilato. iudicante eorum petitionem fieri Ideo merito iudicabit non solum mentaliter sed eciam vocaliter vnde ysaie duodecimo Arguet in equitate

Rz 2: *Na dzień gniewu i objawienia sprawiedliwego sądu*¹⁵³.

Mt 24: *O uoyum dniu nikt nie wie*¹⁵⁴.

Także źli zobaczą Chrystusa we chwalebnej postaci ludzkiego ciała. A to widzenie będzie za pośrednictwem stworzonego światła, a nie światła ciała uwielbionego, gdyż ono jest im niewspółmierne.

Z tego widać, że sąd będzie w dzień, a że czasem mówi się w Piśmie Świętym, że w nocy będzie sąd, mówi się to z powodu niepewności czasu. Zgodnie z owym Łk 12: *O godzinie, której się nie domyslacie, Syn Człowieczy przyjdzie*¹⁵⁵.

Po trzynaste pyta się: czy roztrząsanie i ogłoszenie wyroku na sądzie będą głośno?

Odpowiadając jedni mówią, że dokonają się tylko myślnie. Według innych jednak prawdopodobnie można rzec, iż dokona się głośno.

Można wskazać uzasadnienie tego. Ponieważ Chrystus nie tylko będzie sądził powagą, lecz ogłoszeniem wyroku, mówiąc do wybranych: *Pójdźcie błogostawieni*, a do odrzuconych: *Idźcie przekłęci*, itd., Mt 25¹⁵⁶.

Dla okazania więc jego władzy sądowej, danej mu w człowieczeństwie, J 5: *Ojciec wszystkich sąd dał Synowi*¹⁵⁷.

Drugie uzasadnienie: Ponieważ Chrystus prawo Ewangelii, którym wierni będą sądzeni, dał ludzkim głosem, dlatego zachowanie i opuszczenie prawa słusznie będzie głośno roztrząsał.

Trzecim uzasadnieniem jest: Ponieważ (Jezus) był niesłusznie osądzony, jednak nie myślnie, ale też ustnie, kiedy Żydzi krzyczeli: *Ukrzyżuj, ukrzyżuj!*¹⁵⁸, a Piłat zasądził spełnienie ich żądania, słusznie więc (Jezus) sądzić będzie nie tylko myślnie, lecz także

¹⁵³ Rz 2,5.

¹⁵⁴ Mt 24,36.

¹⁵⁵ Łk 12,40.

¹⁵⁶ Mt 25,34.41.

¹⁵⁷ J 5,22.

¹⁵⁸ Por. Łk 23,21; J 19,6.

pro¹⁵⁹ mansuetis terre et percuciet terram virga. oris sui. Ideo probabiliter potest credi quod predicta. fiant utroque modo .scilicet. vocaliter. et mentaliter.

T

Quoad tertium principale huius articuli est dicendum .scilicet. de hijs que. iudicium sequuntur nam iudicio terminato boni ibunt in magna. gloria cum christo in celum Re-probi cum dyabolo in magna pena. ad infernum ducet ad illam partem .que. erit grossior. quia quid est turpe in creaturis ad infernum retrudetur [k.46b] ad augmentandum miseriam dampnatorum

Demones eciam erunt executores¹⁶¹. diuine iusticie et sentencie trahendo reprobos ad infernum et puniendo eos per hoc tamen non minuetur eorum pena .silicet. demonum et hoc iustum est secundum .sanctum thomam super quarto. distincione quadragesima secunda, quia reprobi¹⁶² subdiderunt se demonibus [et] eis in presenti suggestionibus consenciendo et quia in inferno non erit ignis .nisi fetulentus turpidus et quasi. fumosus corporaque damnatorum erunt compressa. et in se obscura

Ideo erunt tenebre exteriores in quibus tamen ex diuina inspiracione aliquid luminis erit ad uidendum illa que animam torquere possunt. non delectari, nec tunc ut nunc uidebunt gloriam beatorum

Actualis eciam consideracio eorum que. hic nouerunt. erit eis materia notoria tristicie non causa alicuius delectacionis considerabunt enim mala .que. gesserunt ex quibus dampnati sunt et bona *dilecta que amiserunt^{*164} et ex utraque consideracione torquebuntur

głośno. Stąd Iz 12¹⁶⁰: *Będzie orzekał w prawości za cichymi na ziemi i uderzy ziemię różgą ust swoich.* Można więc rozumnie wierzyć, że powyższe dokona się obu sposobami, czyli głośno i myślnie.

Co do trzeciego głównego tegoż artykułu należy powiedzieć o tym, co następuje po sądzie, gdyż po zakończeniu sądu dobrzy pójdą w wielkiej chwale z Chrystusem do nieba, źli z diabłem w wielkim bólu do piekła. Poprowadzi do tej części, która będzie grubsza, bo co jest brzydkie w stworzeniach, do piekła będzie strącone, na wzrost nędzy potępionych.

Demony będą też wykonawcami sprawiedliwości i wyroku Bożego, ciągnąc odrzuconych do piekła i karząc ich. Przez to jednak nie zmniejszy się ich kara, mianowicie demonów i to jest sprawiedliwe, według świętego Tomasza „Na Czwartą (Księgę Sentencji)”, dystynkcję czterdziestą drugą¹⁶³, gdyż poddali się tym demonom, na ich podszepty zgadzając się, oraz ponieważ w piekle nie będzie ognia, jak tylko cuchnący, wstrętny i jakby dymiący, a ciała potępionych będą zgniecione i same w sobie ciemne.

Będą przeto ciemności zewnętrzne, w których jednak będzie trochę światła, do ujrzenia tego, co może duszę dręczyć, a nie cieszyć, i wtedy jak i teraz nie ujrzą chwały błogosławionych.

Czynne też rozpatrywanie tego, co tu poznali będzie dla nich jawnym tworzywem smutku, a nie powodem jakiejś rozkoszy. Rozważą bowiem zło, które czynili, za które są potępieni oraz umiłowane dobro, które opuścili, i z obu rozważań będą udręczeni.

¹⁵⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁶⁰ W rzeczywistości Iz 11,4.

¹⁶¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁶² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁶³ Podano d. 42, jednak prawdopodobnie chodzi o S.Th., *In 4 Sent.*, d. 47, q. 2, a. 3.

¹⁶⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Similiter torquebuntur de omni noticia quam hic habuerunt siue speculabilibus siue de agilibus eritque eis penale amisisse summam perfeccionem quam in illis potuerunt adipisci

Nota quod reprobri in inferno habebunt uoluntatem in malo .obstinatam nec poterunt aliquod bonum uelle sicut beati in celo habent uoluntatem in bono confirmatam et non possunt. aliquod male uelle et sicut sancti de omnibus bonis gaudebunt ita. reprobri de omnibus bonis dolebunt

Ideo uellent omnes bonos esse dampnatos Eciam propinquorum glorie inuidebunt minus tamen eorum glorie. quam aliorum non propinquorum

Semper igitur. peccabunt sed non semper demerebuntur quia erunt in termino sicut sancti in celo. [k.46vc] non merebuntur post iudicium. ita nec isti in inferno demerebuntur

Sed .dices. numquid sancti post iudicium [[ita nec]] uidebunt [uidebunt] dampnatorum penam. et miseriam.

Respondetur .quod sic.

Dices numquid compacientur eis

Respondetur quod non. quia in compassione est inclinatio ut paciens transferatur .a miseria. sua .hoc non erit tunc

Sed numquid letabuntur sancti de eorum supplicijs

Respondetur quod non de perse. seu directe sed per accidens et indirecte letabuntur Psalmista letabitur iustus cum uiderit vindictam et hoc considerando ordinem diuine¹⁶⁵ iusticie et gracias agendo domino deo qui eos de tantis supplicijs liberauit

V

Circa hunc articulum et eius dicta. quinque errores eliduntur.

Podobnie udręczeni będą każdą wiedzą, którą tu mieli, czy teoretyczną, czy praktyczną, i bólem dla nich będzie, że utracili najwyższą doskonałość, którą mogli w nich osiągnąć.

Zapamiętaj, że odrzuceni w piekle będą mieli wolę upartą w złu i nie będą mogli chcieć jakiegoś dobra, tak jak święci w niebie mają wolę utwierdzoną w dobru i nie mogą chcieć jakiegoś zła. A jak święci z każdego dobra będą się cieszyli, tak odrzuceni z powodu każdego dobra będą cierpieli.

Dlatego chcieliby, żeby wszyscy dobrzy zostali potępieni. Nawet chwały bliskich będą zazdrościć. Mniej jednak ich chwały, niż chwały innych. Nie bliskich.

Zawsze więc będą grzeszyli, lecz nie zawsze będą się obciążali, bo będą w stanie kresu. Jak święci po sądzie nie zasługują, tak i ci w piekle nie będą się obciążali.

Lecz powiesz: Czy święci po sądzie zobaczą karę i nędzę potępionych?

Odpowiada się, że tak.

Powiesz: Czy będą im współczuli?

Odpowiada się, że nie, gdyż we współczuciu jest skłonność, by cierpiący został przeniesiony ze swojej nędzy. Tego wtedy nie będzie.

Lecz czy święci będą się cieszyć z ich mąk?

Odpowiada się, że nie z istoty, czyli wprost, lecz przypadłościowo i nie wprost będą się cieszyli. Psalmista: *Będzie się weselił sprawiedliwy, kiedy ujrzy pomstę*¹⁶⁶. A to rozważając porządek sprawiedliwości Bożej i czyniąc dzięki Panu Bogu, który ich od tak wielkich męczarni uwolnił.

Wokół tego artykułu i jego wypowiedzi niweczy się pięć błędów.

¹⁶⁵ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

¹⁶⁶ Ps 58 (57), 11.

Primus dicens iudicium iam. esse factum
aut iudicium non esse futurum.

Secundus negans resurrectionem.

Tercius dicens animam simul cum corpore mori.

Quartus dicens omnia de necessitate evenire.

Quintus dicens deum ex infinita. misericordia finaliter omnem hominem et angelum saluari

Hec omnia manifeste ex premissis conuincuntur esse erronea conuincuntur.

Sequitur articulus octauus etc

Pierwszy mówiący, że sąd już został dokonany, albo że sądu nie będzie.

Drugi przeczący z martwych wstania.

Trzeci mówiący, że dusza umiera wraz z ciałem.

Czwarty mówiący, że wszystko wynika z konieczności.

Piąty mówiący, że Bóg z nieskończonego miłosierdzia zbawi ostatecznie wszelkiego człowieka i anioła.

Z powyższych jawnie dowodzi się, że to wszystko jest błędne.

Następuje artykuł ósmy itd.

ARTYKUŁ ÓSMY

A

[k.46vc] Expeditis .utcumque articulis specialiter. respicientibus personas patris et filij nunc accedendum est ad ea que terciam in trinitate respiciunt personam. videlicet spiritus sancti que utinam me ducere dignaretur per semitas equitatis

ipse sanctus spiritus ut Apostolus Romanorum octauo inquit, adiuuet¹ inirmitatem nostram nam quid oremus sicut oportet nescimus sed ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus .id est. ipse docet nos et efficit nos postulare gemitibus ineffabilibus

Obsecro ihesu igitur benignissime ut spiritum ueritatis quem pater mittit in nomine tuo Joannis. decimo sexto Tribuatur michi .ut [k. 46vd] ambulem. in preceptis tuis .secundum promissum tuum

Ezechielis tricesimo sexto scriptum ubi dicitur. Spiritum meum ponam in medio vestri et faciam ut in preceptis meis ambuletis ut hoc nobis omnibus concedatur. oret quilibet fidelis .in spiritu in quo veri adoratores debent adorare Ioannis quarto dicens cum apostolo Ephesiorum tercio flecto genua .mea. ad patrem domini nostri ihesu christi ex quo omnis paternitas in celo et in terra .nominatur ut det vobis secundum .diuicias glorie sue uirtutem corroborari per spiritum eius in interiore homine ut in² caritate radicati et fundati que utinam diffundatur in nos per spiritum sanctum

Sporządziwszy jakoś artykuły rozpatrujące szczegółowo Osoby Ojca i Syna, trzeba obecnie przystąpić do tego, co rozpatruje trzecią Osobę w Trójcy, to jest Ducha Świętego, który oby raczył mnie prowadzić po ścieżkach słuszności.

Jak powiada Apostoł Rz 8: *Sam Duch Święty wspomaga słabość naszą, gdyż nie wiemy, o co byśmy prosić mieli, jak potrzeba, ale on sam prosi za nami wzdychaniem niewymownym*³. To znaczy sam uczy nas i sprawia, że błagamy niewypowiedzianymi westchnieniami.

Błagam więc najmiłszy Jezu, by Ducha Prawdy, *Którego Ojciec posła w Imię Twoje*, J 16⁴, dany mi został, bym w przykazaniach twych chodził, według twej obietnicy.

Ez 36: napisano, gdzie mowa: *A ducha mego położę w pośrodku was i uczynię, że według przykazań moich chodzić będziecie*⁵. Aby to nam wszystkim było dane niech każdy wierny się modli w Duchu, w którym *Prawdziwi czciciele będą czcili*, J 4⁶, mówiąc z Apostołem w Ef 3: *Zginam kolana swoje przed Ojcem Pana naszego Jezusa Chrystusa, z którego bierze nazwę wszelkie ojcostwo na niebie i na ziemi, aby wam dał według przebogatej chwały swojej umocnić się potężnie jako wewnętrznemu człowiekowi przez Ducha jego, żebyście wkorzenieni i ugruntowani*

¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

³ Rz 8,26.

⁴ W rzeczywistości J 14,26.

⁵ Ez 36,27.

⁶ J 4,23.

carismatum largitorem. ut possemus eum per sua dona. et effectus cognoscere salutare.

De sex per ordinem spiritus sancti auxilio est hic dicendum .scilicet.

de terminorum hic positorum significatione,

secundo de spiritus sancti processione seu. passiva spiracione

tercio de eiusdem .vna. cum patre et filio adoracione,

quarto de eius duplici. missione,

quinto de eiusdem operacione

sexto. de eius prophecijs reuelacione.

Quo ad primum principale dicendum quod credere in spiritum sanctum est idem quod credere in deum quia spiritus est .deus. Ioannis quarto. qui ergo credit in spiritum sanctum ille diligit deum desiderat et imitator

B

Secundo dicitur. quod hoc nomen spiritus reperitur in corporibus in substancijs rationalibus et in deo

Ratio .tamen dicendi .et cognoscendi tamquam a posteriori incipit a substancia corporali

In qua. substancia corporali spiritus dicitur .dupliciter.

aut spiritualitatem contra corporeitatem sic corpus subtile dicitur spiritus .ut aer respectu. terre,

uel. dicitur. a spiracione sic aeris propulsio. a uapore Vnde ventus dicitur [k.47a] spiritus Sic enim Christus spiritum accipit Ioannis. tercio Spiritus ubi uult spirat Et in psalmo Ignis grandis nix spiritus etc.

w miłości⁷, która oby została wlana w nas przez Ducha Świętego, dawcę charyzmatów, byśmy mogli go poznać przez jego zbawienne dary i skutki.

O szczęściu po kolei, z pomocą Ducha Świętego, trzeba nam tu mówić, mianowicie:

O wyrazów tu umieszczonych znaczeniu.

Drugie: o Ducha Świętego pochodzeniu, czyli biernym technieniu.

Trzecie: o jego jednym z Ojcem i Synem uwielbieniu.

Czwarte: O jego dwojakim posłaniu.

Piąte: O jego działaniu.

Szóste: O jego objawieniu przepowiedniami.

Co do głównego pierwszego należy powiedzieć, że wierzyć w Ducha Świętego jest tym samym, co wierzyć w Boga, gdyż: *Bóg jest Duchem*, J 4⁸. Kto więc wierzy w Ducha Świętego, ten Boga miłuje, pragnie i naśladowuje.

Po drugie mówi się, że to miano: „duch” znajduje się w ciałach, substancjach rozumnych i w Bogu.

Sposób zaś mówienia i poznania „a posteriori” zaczyna się od substancji cielesnej.

O tej substancji cielesnej „duch” orzekany jest dwojako.⁹

Albo duchowość wbrew cielesności: tak zwie się duchem ciało subtelne, jak powietrze względem ziemi.

Albo zwie się od tchu: tak wydech powietrza, od wyziewu, stąd wiatr zwie się duchem. Tak bowiem Chrystus ujmuje Ducha J 3: *Duch tchnie kędy chce*¹⁰. A w Psalmie: *Ogniu, gradzie, śniegu, lodzie i wietrze gwałtowny*¹¹ itd.

⁷ Ef 3,14-16.18.

⁸ J 4,24.

⁹ W rękopisie krakowskim na k, 119b polska glosa marginalna: duch – od duchownoscy – od duchanija.

¹⁰ J 3,8.

¹¹ Ps 148,8.

Secundum hunc duplicem modum accipitur in substantia spirituali rationali .uel. spiritualitate dicitur contra corporeitatem et sic substantia rationalis.dicitur spiritus secundum illud Ecclesiastici tercio

Quis nouit si spiritus filiorum adam. ascendat sursum

Aut dicitur. a spiracione. et sic in homine amor uel affectus. dicitur spiritus Racio huius quia actus spiracionis in homine est actus internus Actus viuificus actus continuus habens originem a calore quia ergo egressus amoris ut amor .est. venit ab intrinseco et amor .est. actus viuificus quia amor est vita .et iterum amor est actus continuus quia anima non est sine amore Ideo .dicit hugo libro de arra. anime. Anima mea. scio quod dileccio. est vita tua. sicud ergo anima non est sine uita ita non est sine amore.

Quando ergo deum vere amat tunc eciam vere seu. recte uiuit et respirat, et quia amor. est calor spiritualis ideo .solus amor dicitur spiritualiter spirari

Secundum hunc duplicem modum accipitur .in diuinis nam secundum. quod spiritus dicitur a spiritualitate sic conuenit toti trinitati quia tota trinitas caret corporeitate et materialitate et sic spiritus est nomen absolutum Ioannis quarto Spiritus est deus

Sed spiritus prout dicitur a spiracione conuenit illi soli persone que. procedit ut amor ratione iam .dicta. Spirari enim spiritualibus solius est amoris

C

Et quia amor .potest spirari recte et ordinate et tunc est purus et sanctus uel .indirecte et immunde. et [k.47b] tunc est libidinosus Ideo persona illa .que. est amor.

Według tych dwu sposobów brany jest w duchowej substancji rozumnej, lub duchowości. Używa się wbrew cielesności. I tak substancja rozumna nazwana jest duchem zgodnie z owym trzecim rozdziałem Eklezjastyka: *Któż wie, czy duch synów Adamowych wstępuje w górę*¹²?

Albo mówi się od tchu. I tak w człowieku miłość lub uczucie zwie się duchem. Uzasadnienie tego: gdyż czynność tchu jest w człowieku czynnością wewnętrzną, czynnością ożywczą, czynnością ciągłą, pochodzącą z ciepła. Ponieważ więc ujście miłości jako miłości jest z wnętrza, a miłość jest czynnością ożywczą, gdyż miłość jest życiem, i znów miłość jest czynnością ciągłą, bo dusza nie istnieje bez miłości, przeto Hugo w księdze „De arra animae” rzecze: Duszo moja, wiem, że miłość jest twoim życiem. Jak więc dusza nie istnieje bez życia, tak nie istnieje bez miłości.

Kiedy więc prawdziwie miłuje Boga, wtedy też prawdziwie, czyli dobrze żyje i tchnie, gdyż miłość jest duchowym ciepłem, dlatego mówi się, że tylko miłość duchowo tchnie.

Według tych dwu sposobów ujmowana jest w sprawach Boskich, gdyż na ile duch zwie się od duchowości, o tyle przysługuje całej Trójcy, gdyż cała Trójca wolna jest od cielesności i materialności, a tak Duch jest mianem bezwzględnym, J 4: *Duchem jest Bóg*¹³.

Lecz „Duch” gdy mówi się od tchnienia, przysługuje jedynie tej Osobie, która pochodzi jako miłość już wspomniana. Tchnąc bowiem tym, co duchowe, należy tylko do miłości.

A ponieważ miłość może być tchniona dobrze i porządnie, a wtedy jest czysta i święta, albo nie wprost i nieczysto, a wtedy jest lubieżna, przeto ta Osoba, która jest Miło-

¹² Koh 3,21.

¹³ J 4,24.

non dicitur simpliciter spiritus sed spiritus sanctus ad ostendendum quod sit amor ordinatus.

Vnde prout. sufficit in proposito sanctus est idem quod mundus firmus eleuatus seu .sine terra

Spiritus sanctus dicitur .mundus quia per ipsum a peccatis mundamur, firmus quia in bono firmamur, et sine terra seu eleuatus quia per ipsum a terrenis ad celestia eleuamur.

Spiritus ergo (sanctus) est non solum in se sed quia nos sanctificat sanctitate de qua dicit .dionisius in libro de diuinis nominibus¹⁴.

Sanctitas est ab omni immundicia perfecta et libera .et omnino mundicia immaculata,

Mundus est, quia mundat nos ab omni inquinamento peccatorum per veram penitentiam prima thessalonicensium quarto deus non uocauit nos in immundiciam, sed sanctificationem

firmus est spiritus quia firmat in bono. ut patet de apostolis qui amplius non peccauerunt mortaliter gregorius potestatis huius mundi contraire non presumpsissent nisi eos. fortitudo spiritus sancti solidasset

exemplum de sancta lucia .quam spiritus sanctus ita firmavit quod de loco .moueri non potuit

Tercio spiritus sanctus est sanctus .id est. sine terra .uel eleuatus quia eleuat nos ad celestia .remouens a terrenis Ideo contemptores huius seculi dicuntur spirituales.

D

Quo ad secundum dicitur .quia spiritus sanctus procedit et spiratur a patre et filio eque cito et perfecte non perfectius aut prius a patre quam a filio quia ibi non est ponere

ścią, nie nazywa się wprost Duchem, lecz Duchem Świętym, dla okazania, że jest Miłością Uporządkowaną.

Stąd, jak odpowiada w zamyśle, „święty” znaczy to samo co „czysty, mocny, uniesiony czyli bez ziemi.”

Duch Święty zwie się czysty, bo przez niego jesteśmy oczyszczani z grzechów; mocny, gdyż jesteśmy w dobru umacniani; a bez ziemi, czyli uniesiony, ponieważ przez niego wznosimy się z ziemskich do niebiańskich.

Duch więc jest Święty nie tylko w sobie, lecz ponieważ uświęca nas świętością, o której mówi Dionizy w księdze „De Diuinis Nominibus”.

Świętość jest od wszelkiej nieczystości oczyszczona i wolna, i to czystość zupełnie nieskalana.

Czysty jest, gdyż oczyszcza nas od wszelkiej plamy grzechów przez prawdziwą pokutę. 1 Tes 4: *Nie wezwał nas Bóg do nieczystości, ale do uświęcenia się*¹⁵.

Mocny jest Duch, ponieważ umacnia nas w dobru. Jak widać u Apostołów, którzy więcej nie grzeszyli śmiertelnie. Grzegorz¹⁶: Potęgom tego świata iść naprzeciw nie ośmieliliby się, gdyby ich moc Ducha Świętego nie umocniła.

Przykład świętej Łucji, którą Duch Święty tak umocnił, że nie można było jej z miejsca ruszyć.

Po trzecie Duch Święty jest Święty, to znaczy „bez ziemi”, albo „uniesiony”, gdyż unosi nas w niebiańskie, oddalając od ziemskich. Stąd gardzący tym światem zwani są „duchowi”.

Co do drugiego mówi się, że Duch Święty pochodzi i tchniony jest przez Ojca i Syna równie szybko i doskonale. Nie doskonalej lub wcześniej przez Ojca niż przez Syna,

¹⁴ Por. Ps. Dionisius Areopagita, *De diuinis nominibus*, XII, 2.

¹⁵ 1 Tes 4,7.

¹⁶ Por. Gregorius, *Expositio in librum Job sive moralia*, homilia XXX, PL 76, 1219-1227.

prius et posterius ut dicitur in simbolo atanasij hoc eciam probatur libro primo sententiarum distincione undecima et duodecima.

Ex hoc sequitur .quod spiritus sanctus non sit pater nec filius sed. distinguitur ab eis ex quo .ab eis. procedit et spiratur.

Ex alio amor non est ille [k.47vc] cuius est amor .sed spiritus sanctus. est amor .patris et filij

Igitur procedit ab eis quia amor ab illo uel ab illis cuius uel. quorum est Amor. enim procedit ab amante. in amatum

Item. secundum Augustinum septimo de trinitate nexus quo duo coniunguntur non est aliquis illorum duorum sed spiritus sanctus est nexus patris et filij quia est mutuus amor .inter eos. quo mutuo coniunguntur.

Ita enim orauit filius Ioannis decimo septimo. ut membra sua. .scilicet. christiani. coniungerentur per amorem mutuuum et ferent vnium. sicut ipse cum patre est vnium. dicens .vt sint vnium sicut et nos vnium sumus ego in eis .et tu. in me ut sint consummati. in vnium

Quod spiritus sanctus procedat non solum a patre ut greci dicunt, sed eciam a filio. ostenditur distincione undecima primi sententiarum

Eciam per doctores grecorum .scilicet. cirillum didimum et crisostomum

Et probatur per illud Ioannis decimo sexto Ille me clarificabit quia de meo accipiet

Ex hoc arguitur sic

Quisquis est omne quod habet est omne quod accipit,

Sed spiritus sanctus cum sit deus summe simplex. Est omne quod habet.

Ergo est omne quod accipit

gdyż tam nie ma „wcześniej” i „później”, jak mowa w Symbolu Atanazego. Tego dowodzi się też Pierwszą Księgą Sentencji, dystynkcją jedenastą i dwunastą¹⁷.

Z tego wynika, że Duch Święty nie jest Ojcem, ani Synem, lecz różni się od nich, ponieważ od nich pochodzi i jest tchniony.

Skądinąd miłością nie jest ten, kogo jest miłość, lecz Duch Święty jest Miłością Ojca i Syna.

Więc pochodzi od nich, gdyż miłość od tego lub od tych, kogo, lub których jest. Miłość bowiem idzie od miłującego do kochanego.

Także według siódmej księgi Augustyna „De Trinitate”¹⁸ związek, którym dwóch się łączy, nie jest kimś z ich dwóch, lecz Duch Święty jest związkiem Ojca i Syna, bo jest miłością wzajemną między nimi.

Syn bowiem tak się modlił w J 17, by jego członkowie, to jest chrześcijanie, jednoczyli się wzajemną miłością i byli jedno, jak on z Ojcem jest jedno, mówiąc: *Aby byli jedno, jak i my jedno jesteśmy, ja w nich, a ty we mnie, aby osiągnęli doskonałą jedność*¹⁹.

Że Duch Święty pochodzi nie tylko od Ojca, jak mówią Grecy, lecz także od Syna, dowodzi się dystynkcją jedenastą „Pierwszej Księgi Sentencji”²⁰.

Również przez Doktorów greckich, mianowicie Cyryla, Dydyma i Złotoustego.

I dowodzi się przez owo J 16: *On mnie uwielbi, albowiem z mego weźmie*²¹.

Z tego wnioskuje się tak:

Ktokolwiek istnieje, wszystko co ma jest wszystkim co przyjmuje.

Lecz ponieważ Duch Święty jest Bogiem nieskończenie prostym, istnienie jest wszystkim co ma.

Więc istnienie jest wszystkim, co przyjmuje.

¹⁷ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 1, d. 11 (t. 1, s. 138-145).

¹⁸ Por. Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber VII, PL 42, 931-946; zob. także Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber XV,6,10, PL 42, 1063-1065.

¹⁹ J 17,22-23.

²⁰ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 1, d. 11 (t. 1, s. 138-141).

²¹ J 16,14.

Igitur .si aliquid accipit ab aliquo accipit esse

sed a quo accipit esse ab illo procedit

ergo si aliquid accipit a filio prout dicitur in auctoritate tunc procedit a filio

Item. Ioannis. decimo sexto. Dicit ffilius de spiritu sancto quem ego mittam vobis a patre spiritum veritatis

Ex hoc arguitur sic

nullus mittit alium nisi habeat auctoritatem super ipsum,

nullus autem habet auctoritatem super alium. nisi aliquis ei tribuat

Sed nulla .persona. in diuinis alij aliquid .tribuit nisi ab ipsa procedat

ergo si filius .spiritum sanctum. mittit spiritus sanctus ab ipso procedit

Si diceres quod spiritus sanctus mittitur [k.47vd] a filio .ex tempore. et ex tempore procedit ab eo.

Contra filius non habet ideo auctoritatem quia mittit sed ideo mittit .spiritum. sanctum. quia habet auctoritatem

Igitur ante habet auctoritatem quam mittit temporaliter

ergo antequam mittat spiritum sanctum temporaliter necesse est .spiritum. sanctum. ab ipso procedere eternaliter.

Tercio ad id arguitur ex auctoritate apostoli. Ad galatas quarto. Misit deus spiritum filij sui

Igitur idem est spiritus patris et filij

sed eius est spiritus a quo procedit.

Has rationes posui propter grecos scismaticos qui dicunt nos excommunicatos propter hoc quod nos latini tenemus et credimus spiritum sanctum a filio procedere.

Przeto jeśli coś przyjmuje od kogoś, przyjmuje istnienie.

Lecz od kogo przyjmuje istnienie, od tego pochodzi.

Jeśli więc przyjmuje coś od Syna, jak mowa w powadze, to od Syna pochodzi.

Również w J 16 Syn mówi o Duchu Świętym: *Którego ja wam pošę od Ojca, Ducha prawdy*²².

Z tego tak się dowodzi:

Nikt nie pošę innego, jeżeli nie ma nad nim powagi.

Nikt zaś nie ma powagi nad innym, jeśli ktoś mu nie udzieli.

Lecz żadna Osoba w Bogu niczego innej nie udziela, jeśli ona od niej nie pochodzi.

Więc jeżeli Syn Ducha Świętego pošę, Duch Święty od niego pochodzi.

Gdybyś powiedział, że Duch Święty pošany jest przez Syna w czasie i w czasie pochodzi od niego.

Wbrew temu Syn nie dlatego ma powagę, że pošę, lecz dlatego pošę Ducha Świętego, gdyż ma powagę.

Przeto wcześniej ma powagę, niż pošę w czasie.

Więc zanim pošę Ducha Świętego w czasie, konieczne jest, by Duch Święty pochodził od niego wiecznie.

Po trzecie dowodzi się tego z powagi Apostoła Ga 4: *Posłał Bóg Ducha Syna swego*²³.

Przeto ten sam jest Duch Ojca i Syna.

Lecz Duch jest tego, od kogo pochodzi.

Te uzasadnienia przedłożyłem z powodu Greków Prawosławnych, którzy nazywają nas wyklętymi, bo my Łacinnicy utrzymujemy i wierzymy, że Duch Święty pochodzi od Syna.

²² W rzeczywistości J 15,26.

²³ Ga 4,6.

E

Exempla aliqua. sunt supra in secundo articulo et in tercio posita. ad que nunc addenda. sunt alia tria.

Primum ostendit quod pater sit a nullo filius a patre solo, sed spiritus sanctus ab utroque .scilicet. a patre et filio.

Vnde sint tres .A.B.C.

.A. inuenit scienciam aliquam et docuit eam .B. deinde .B. doctus. ab .A. docuit eandem scienciam .C. Et hoc uel per doctrinam uel scripturam

in hoc casu .A. predictam scienciam a nullo .alio homine habuit

.B. habuit eam .ab .A.

et .C. habuit eam .ab utroque .scilicet. ab .A. et .B.

Secundum exemplum ostendit patrem et filium. et .spiritum.sanctum. esse coeternos .et vnum alium in tempore non processisse quamuis vnus eorum sit ab alio eternaliter et prior alio origine,

Nam pater eternaliter genuit filium. et ambo .scilicet. pater et filius ab eterno spirauerunt .spiritum.sanctum. ostenditur per duo exempla quorum primum sit tale

Si sol. ab eterno fuisset ab eterno splendor. ab eo processisset et ab utroque calor productus fuisset attamen natura prius fuisset sol quam splendor et natura prius fuisset sol et splendor quam calor

[k.48a] Secundum exemplum ad idem quod est tertium in ordine sit tale

Si pes hominis ab eterno stetisset in puluere. ab eterno fecisset vestigium in puluere. et tamen ordine nature prius fuissent pes et puluis quam vestigium in puluere per pedem impressum

Sic pater .est prior filio .solo ordine originis non prioritare temporis aut dignitatis, et sic etiam pater .et filius sunt vnum .principium spirandi spiritum sanctum .et sunt eo priores. ordine originis quia originatur ab utroque sicut filius originatur a solo patre .et est inter patrem et spiritum sanctum medium ordinis originalis.

Niektóre przykłady mieszczą się wyżej w artykule drugim i trzecim, do nich trzeba obecnie dodać trzy inne.

Pierwszy ukazuje, że Ojciec jest od nikogo, Syn od Ojca samego, a Duch Święty od obu, mianowicie od Ojca i Syna.

Stąd są trzej: A.B.C.

.A. znalazł pewną wiedzę i nauczył jej .B. Potem .B. nauczony przez .A. nauczył też wiedzy .C. i to albo przez naukę, albo pismo.

W tym wypadku .A. rzeczony wiedzy nie miało od żadnego innego człowieka.

.B. miało ją od .A.

A .C. miało ją od obu, to jest od .A. i .B.

Drugi przykład ukazuje, że Ojciec i Syn i Duch Święty są współwieczni, a jeden drugiego w czasie nie poprzedził, chociaż jeden z nich jest od drugiego odwiecznie i wcześniej od drugiego pochodzeniem.

Bo iż Ojciec odwiecznie zrodził Syna a obaj, mianowicie Ojciec i Syn od wieczności tchnęli Ducha Świętego, ukazuje się na dwu przykładach, a pierwszy z nich taki:

Gdyby słońce istniało od wieczności, blask pochodziłby od niego, a z obojga tworzyłoby się ciepło. Jednak z natury wcześniej istniałoby słońce niż blask, oraz z natury wcześniej istniałoby słońce i blask, niż ciepło.

Drugi przykład na to samo, który jest trzeci w kolejności, niech będzie taki:

Gdyby stopa człowieka od wieczności stała w pyłe, od wieczności robiłaby na pyłe ślad, a jednak w porządku natury wcześniej byłaby stopa i pył, niż ślad wyciśnięty stopą na pyłe.

Tak Ojciec jest wcześniejszy od Syna tylko w porządku pochodzenia, a nie wczesnością czasu lub godności. I tak też Ojciec i Syn są jedną zasadą tchnienia Ducha Świętego i są wcześniejsi w porządku pochodzenia, gdyż [Duch] pochodzi od obu, tak jak Syn pochodzi od samego Ojca i jest między Ojcem a Duchem Świętym środkiem w porządku pochodzenia.

Et in illo intellectu .medii. potest concedi quod spiritus sanctus .procedat a patre mediante filio aut per filium non quidem sic ut .li. per dicat causam sed medium ordinis.

F

Quoad tertium dicendum est .quod spiritus .sanctus. vna adoracione .scilicet. latrīe [vna adoracione] *cum patre et filio*²⁴ sit adorandus ut dicitur in simbolo misse. Qui cum .patre et filio simul adoratur.

Huius ratio est natura causa seu .ratio quare quis debeat adoracione latrīe adorari. est summa maiestas et summum [[bonum]] dominium et summa potencia et quia vna .est in tribus personis diuinis .maiestas. vnum dominium et vna. omnipotencia .qua. de nullo. omnia. creauit ideo vna. adoracione latrīe illi tres, pater et filius et spiritus sanctus sunt adorandi.

Quod autem vna .maiestas sit ratio .seu. causa .propter quam. alicui debetur adoracio. latrīe patet ex hoc quia latrīa .est cultus racione summe maiestatis dominij omnipotencie soli .deo creatori principaliter et propter se. debitus ut patet ex illo. luce quarto dominum deum adorabis. et illi soli seruies. glosa. exponit. [k. 48b] hoc de seruitute latrīe Et matthei quarto dominum deum tuum adorabis dicit glosa. .scilicet. patrem. .et. .filium. .et .spiritum.sanctum. qui est vnus deus qui adoratur et specialiter ei seruitur propter se.

Ad idem Rabanus super genesim. dicit: adorare est ad deum qui solus adorandus est tota mentis intencione tendere Eciam racione potestatis. quia deus omnia de nichilo creauit

Cultus latrīe est deo²⁵ exhibendus ab omni creatura. Cum ergo in eis .vna. sit po-

²⁴ *.* Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

²⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁶ Łk 4,8.

²⁷ Mt 4,10.

I w tym pojmowaniu „środka” można przyznać, że Duch Święty pochodzi od Ojca przez pośrednictwo Syna, albo przez Syna, jednak nie tak, jakby to „przez” wyrażało przyczynę, lecz środek porządku.

Co do trzeciego trzeba powiedzieć, iż Duch Święty jednym uwielbieniem, mianowicie „latrīi”, z Ojcem i Synem winien być wielbiony, jak mowa w Symbolu Mszalnym: „Który z Ojcem i Synem wspólnie odbiera uwielbienie”.

Uzasadnieniem tego jest natura, przyczyna. Czyli uzasadnieniem dlaczego ktoś ma być czczony uwielbieniem „latrīi”, jest najwyższy majestat oraz najwyższe panowanie i najwyższa moc. A skoro jeden jest w trzech Osobach Boskich majestat, jedno panowanie i jedna wszechmoc, którą z nicości wszystko stworzył, dlatego jednym uwielbieniem „latrīi” ci trzej: Ojciec i Syn i Duch Święty winni być wielbieni.

Że zaś jeden majestat jest uzasadnieniem, czyli przyczyną, dla której komuś należy się uwielbienie „latrīi”, widać z tego, iż „latrīa” jest czią najwyższego majestatu, panowania, wszechmocy, samemu Bogu Stwórcy, głównie i dla niego samego należą, jak wynika z owego Łk 4: *Panu Bogu twemu będziesz się kłaniał i jemu samemu służył*²⁶. Glosa wyklada to o służbie „latrīi”. Oraz Mt 4: *Panu Bogu twemu kłaniać się będziesz*²⁷. Glosa mówi: mianowicie Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu, który jest jednym Bogiem, który jest wielbiony i jemu zwłaszcza służy się dla niego.

O tym samym mówi Raban „Super Genesim”: Wielbić, to jest całym natężeniem ducha dążyć do Boga, którego samego wielbić należy, także dla mocy, gdyż Bóg wszystko z niczego stworzył.

Cześć uwielbienia winna być oddawana Bogu od wszelkiego stworzenia. Ponieważ więc w nich jedna jest moc, jedna godność,

testas vna .dignitas vna deitas eadem adoracione tres persone in diuinis sunt adorande

Ex hoc patet quod non maior nec minor adoracio aut veneracio. debetur .filio. quam patri aut spiritui sancto neque ergo. maior aut minor debetur patri aut spiritui sancto quam filio.

Adorantur. siquidem tres persone ut sunt vnium in misterio in vna maiestate. hoc ostenditur genesis decimo octauo Abraham. tres uidit et vnium adorauit.

Diceres tamen. sunt speciales oraciones ad patrem, speciales ad filium, et iterum singulares ad spiritum sanctum. Igitur videtur quod diuersis et distinctis adoracionibus adorentur. pater et filius et spiritus sanctus.

Respondetur. secunda. secunde. questione octogesima quarta. Quod dum vna persona adoratur debite adoracione latric. alie non excluduntur. quia hoc adoratur in vna. quod est tres tres persone.

Diceres. filius. ut redemptor est. adoratur ut tamen. pater non est redemptor humani generis neque spiritus sanctus igitur etc.

Respondetur quod aliquis dupliciter potest dici redemptor .scilicet. uel ab auctoritate redemptionis uel ab auctoritate simul et redemptione

Si redemptor dicitur ab auctoritate tantum sic .pater. et .filius. et .spiritus.sanctus. sunt vnus redemptor humani generis et vnus auctor. redemptionis. eo quod opera. trinitatis ad extra. sunt indiuisa. et ipsi precipue et principaliter effecerunt nostram redemptionem auctoritatiue

Si autem dicitur .redemptor. simul ab auctoritate et executione. sic competit soli filio. qui in quantum deus. fuit auctor. et in quantum homo. fuit executor, nam filius. de

jedno Bóstwo, tym samym uwielbieniem trzy osoby w Bogu winny być wielbione.

Z tego widać, że ani większe, ani mniejsze uwielbienie lub uczczenie nie należy się Synowi, niż Ojcu lub Duchowi Świętemu. Więc też ani większe, ani mniejsze, nie należy się Ojcu lub Duchowi Świętemu, niż Synowi.

Wielbione są mianowicie trzy Osoby, jak są jedno w tajemnicy, w jednym majestacie, To wykazuje Rdz 18: Abraham trzech ujrzał a pokłonił się jednemu²⁸.

Powiesz jednak: Są osobne modlitwy do Ojca, osobne do Syna i znów osobne do Ducha Świętego. Wydaje się więc, że Ojciec, Syn i Duch Święty wielbieni są różnymi i osobnymi uwielbieniami.

Odpowiada się (Sumą Teologiczną Tomasza z Akwinu) II-II, zagadnienie 84, że gdy jedna Osoba wielbiona jest należycie uwielbieniem „latric”, inne nie są wykluczone, gdyż to wielbione jest w jednej, czym są Trzy Osoby²⁹.

Powiesz: Syn jest wielbiony jako że jest Odkupicielem. Ojciec nie jest Odkupicielem ludzkiego rodzaju, ani Duch Święty, więc itd.

Odpowiada się, że ktoś może być zwany Odkupicielem dwojako. Mianowicie:

albo od władzy Odkupienia,

albo od władzy a zarazem Odkupienia.

Jeśli Odkupicielem zwany jest tylko od władzy, to Ojciec i Syn i Duch Święty są jedynym Odkupicielem rodzaju ludzkiego i jedynym Sprawcą Odkupienia, stąd, że czyni Trójcy na zewnątrz są niepodzielne, a oni zwłaszcza i głównie dokonali władzą naszego Odkupienia.

Jeśli zaś mówi się: Odkupiciel jednocześnie od powagi i wykonania, to przysługuje samemu Synowi, który jako Bóg był sprawcą, a jako Człowiek był wykonawcą, bo Syn

²⁸ Rdz 18,2.

²⁹ S.Th., *Suma teol.*, z. 84, a. 1 (t. 19, s. 47).

uoluntate patris et spiritus sancti assumpsit humanam naturam. et in illa redemit hominem satis faciendo pro eo Apokalypsis quinto Redemisti nos deo. in sanguine tuo. ex omni tribu et lingua. etc.

Per hec patet responsio. quia in redemptione aut redemptore deus [[nos.]] non excluditur sed includitur, nec est in filio redemptore maius bonum quam in patre uel spiritu sancto. licet in christo dei filio sit aliquod bonum quod non est pater nec spiritus sanctus .scilicet. humanitas nec est in patre per vnionem ut in filio et ideo filius extensius veneratur et adoratur quam pater aut spiritus sanctus sed non intensius.

De hoc Allexander de halis. in tertia parte summe sue tractatu de preceptis decaloi bene dicit

Sic eciam filius dei. ihesus christus non est a nobis plus diligendus quam pater aut spiritus sanctus apreciatue licet nobis per redemptionem suam. et meritum multum fecerit sed bene plus excitatiue et extensius quia bona nobis facta excitant nos ad ipsum diligendum.

G

Hic est sciendum quod latria yperdulia et dulia sunt tres adoraciones distincte.

Latria debetur. creatori ratione summe maiestatis et excellencie

Sed dulia proprie est honor uel reuerencia que debetur rationali creature.

Iperdulia uero est honor aut reuerencia .que. debetur alicui rationali creature ultra omnem aliam creaturam rationalem. Et dicitur illa. primi Regum octauo Maior dulia dicitur enim .vna. dulia maior .alia minor.

Hic primo queritur an corpus aut caro [k.48vd] christi sit adoracione latrie adorandum

z woli Ojca i Ducha Świętego przyjął ludzką naturę i w niej odkupił człowieka, zadośćczyniac za niego. Ap 5: *Odkupites nas dla Boga przez krew swoja z wszelkiego pokolenia i jezuka*³⁰, itd.

Przez to widoczna jest odpowiedź, bo w Odkupieniu lub Odkupicielu Bóg nas nie wyklucza, lecz włącza. I nie ma w Synu Odkupicielu większego dobra, niż w Ojcu lub Duchu Świętym, chociaż w Chrystusie, Synu Bożym jest jakieś dobro, którym nie jest Ojciec, ani Duch Święty, mianowicie Człowieczeństwo, a nie ma w Ojcu przez zjednoczenie, jak w Synu, i dlatego Syn jest czczony i wielbiony szerzej niż Ojciec lub Duch Święty, ale nie usilniej.

Dobrze o tym mówi Aleksander z Hales w trzeciej części swej „Sumy”, rozprawie o przykazaniach Dekalogu.

Tak też Syn Boży, Jezus Chrystus, nie ma być przez nas bardziej miłowany doceniająco niż Ojciec albo Duch Święty, chociaż dla nas przez swe odkupienie i zasługę wiele uczynił, lecz raczej bardziej pobudzająco i szeroko, gdyż dobra dla nas zdziałane pobudzają nas do miłowania go.

Tu trzeba wiedzieć, że latria, hyperdulia [hiperdulia – przyp. red.] i dulia to trzy osobne uczczenia.

Latria należy się Stwórcy, dla najwyższego majestatu oraz wzniosłości.

Lecz dulia właściwie jest zaszczytem, uszanowaniem, należnym stworzeniu rozumnemu.

Hiperdulia zaś, to zaszczyt lub uszanowanie, które należy się jakiemuś rozumnemu stworzeniu, ponad wszelkie inne stworzenie rozumne. I nazywa się ona w 1 Krł³¹, „Większą dulią”, jedna bowiem zwie się „dulią większą”, druga „mniejszą”.

Tu najpierw pyta się, czy ciało lub mięsień Chrystusa ma być czczone uwielbieniem „latrii”.

³⁰ Ap 5,9.

³¹ Por. 1 Sm 8,1-18. Wg dawnej nomenklatury 1 Krł 8,1-18.

Respondetur .quod si .corpus seu. caro consideretur ut deitati vnita. sic est latria adoranda. et vna. adoracione cum dei filio adoratur sicut .purpura. qua rex induitur vna reuerencia cum rege veneratur.

Si autem consideretur caro christi prout est creatura .et. pars humanitatis christi sic non est adoranda. adoracione latrie sed yperdulie

Idem est dicendum de anima christi et de eius tota humanitate et quia caro christi nuncquam est separata. a verbo eterno ideo. semper est adoranda latria, et similiter humanitas christi.

huius ratio est potissima quia nos qui debemus adorare christum corpus eius uel humanitatem eius non debemus aspicere ad eius humanitatem sed ad eius persone dignitatem, licet humanitati et carni. et similiter anime in se considerate et per se non debeatur latria sed yperdulia.

Secundo queritur an. cultus latrie debet exhiberi ymagini christi.

Respondetur quod sic nam ymaginum introductio in ecclesiam facta est ex triplici racionabili causa. scilicet. propter simplicium ruditatem. propter affectuum tarditatem, et propter memorie labilitatem.

Primo. propter simplicium ruditatem erudiendam qui nesciunt litteras legere ut hij in huiusmodi picturis tamquam in scripturis possint fidei sacramenta legere et habere.

Secundo propter affectuum tarditatem excitandam quando picturas gestorum habent presencialiter procul. plus enim excitatur affectus per ea .que. uidet. quam per ea .que. audit.

Tercio propter memorie labilitatem tollendam, nam ea. que uidentur firmius memorie inprimuntur. [Cum]

[k.49a] Cum ergo ymago christi crucifixi inventa sit propter hoc ut representet eum

Odpowiada się, że jeśli ciało lub mięsień rozważa się jako złączony z Bóstwem., to winien być wielbiony „latrią” i wielbiony jest jednym uwielbieniem z Synem Bożym, tak jak purpura, którą król jest odziany, tą samą czcią wraz z królem jest czczona.

Jeśli zaś rozważa się ciało Chrystusa na ile jest stworzeniem i częścią Człowieczeństwa Chrystusa, to nie ma być czczone uwielbieniem „latrii”, lecz „hiperdulii”.

To samo należy powiedzieć o duszy Chrystusa oraz o całym jego człowieczeństwie, a ponieważ ciało Chrystusa nigdy nie zostało oddzielone od Słowa Odwiecznego, dlatego zawsze winno być wielbione „latrią”, a podobnie Człowieczeństwo Chrystusa.

Najważniejszym tego uzasadnieniem jest, że my, którzy winniśmy wielbić Chrystusa, jego Ciało lub jego Człowieczeństwo, nie powinniśmy spoglądać na jego Człowieczeństwo, lecz na godność jego Osoby, bo człowieczeństwu i ciału, a podobnie duszy rozpatrywanej samej w sobie i przez siebie, nie należy się „latria”, lecz „hiperdulia”.

Po drugie pyta się, czy cześć „latrii” należy oddawać obrazowi Chrystusa.

Odpowiada się, że tak, gdyż wprowadzenie obrazów do Kościoła dokonało się dla trzech rozumnych przyczyn, mianowicie: dla niewiedzy prostaków, dla tępoty uczuć, oraz dla ułomności pamięci.

Pierwsze: dla pouczenia niewiedzy prostaków, którzy nie umieją czytać głosek, by oni w tego rodzaju obrazach mogli jak w pismach czytać i posiadać tajemnice wiary.

Drugie: dla zbudzenia tępoty uczuć, kiedy obrazy czynów mają nieopodal obecne. Bo uczucie bardziej budzi się przez to, co widzi, niż przez to, co słyszy.

Trzecie: dla usunięcia ułomności pamięci, gdyż to, co się widzi, mocniej włącza się w pamięć.

Skoro więc obraz Chrystusa ukrzyżowanego wynaleziony został po to, aby przedsta-

qui pro nobis crucifixus est. nec offert se pro se sed pro illo ideo omnis reuerencia que. exhibetur ei exhibetur christo Et propter hoc ymagini christi debet cultus latræ exhiberi

Ideo. dicit Augustinus libro tercio de doctrina. christiana qui venerantur tale signum diuinitus institutum cuius vim significationemque intelligit, non hoc veneratur quod uidetur et transit sed illud potius quod talia veneranda. sunt.

Tercio .queritur an. cultus latræ possit ymagini patris aut spiritus sancti exhiberi, cum ipsi non sint incarnati. nec assumpserunt in uinitatem sumpti aliquam rem. figurabilem .uel. depingibilem.

Respondetur secundum. Ioannem. damascenum libro .tercio. quod insipientie et impietatis est uelle figurare. quod diuinitatis est, opera tamen patris et spiritus sancti possunt aliquo modo. picturis et figuris ymaginum designari.

Ymagines ergo .que. ducunt in noticiam patris, aut spiritus sancti, ex consuetudine. et institutione possunt adoracione latræ. adorari et in hoc adorans ymaginem intendit adorare ymaginatum seu. adorare illud quod est per ymaginem signatum, ideo potius adorat illud signatum .scilicet. patrem filium. et .spiritum. sanctum. quam ymaginem,

ymmo qui adorat Christi ymaginem, adorat christum non imaginem. in se et ita de alijs unde si aliqua .ymago .cuiuscumque ita. adoraretur. quod crederetur aliquod diuinum in ea. esse committeretur cultus ydolatriæ, qui consistebat in ueneracione .ymaginum et [k.49b] picturarum in quibus credebatur aliquod numinis esse.

Sic autem fideles non adorant ymagines ut eas aut in eis credant aliquod numinis seu. aliquod diuinum esse sicut abraham adorauit tres viros et in hijs adorauit sanctam trini-

uitatem, kto za nas został ukrzyżowany, i nie oferuje siebie jako siebie, lecz jako jego, przeto cała cześć, która jest mu oddawana, oddawana jest Chrystusowi. I dlatego obrazowi Chrystusa trzeba oddawać cześć latræ.

Dlatego Augustyn powiada w trzeciej księdze „De Doctrina Christiana”³²: Kto czci taki znak ustanowiony przez Boga, którego moc i znaczenie pojmuje, nie czci tego, co widzi się i przemija, lecz raczej tamto, skąd takie rzeczy powinny być czczone.

Po trzeciej pyta się: Czy cześć latræ może być oddawana obrazom Ojca i Ducha Świętego, skoro oni nie zostali wcieleni, ani nie przyjęli, w jedność wzięci, jakiejś rzeczy możliwej do wyrzeźbienia lub namalowania.

Odpowiada się według Jana Damasceńskiego księgi trzeciej, że głupotą i niezbożnością jest chcieć upostaciować to, co Boskie. Jednak dzieła Ojca i Ducha Świętego mogą w jakiś sposób malowidłami i rzeźbami obrazów być oznaczone.

Obrazy więc, które prowadzą do poznania Ojca, albo Ducha Świętego, ze zwyczajności i nauczania, mogą być wielbione czią „latræ”, a w tym wielbiący obraz, zamierza wielbić wyobrażone: czyli wielbić to, co jest przez obraz oznaczone. Przeto wielbi raczej to, co oznaczone, mianowicie Ojca, Syna i Ducha Świętego, niż obraz.

Przeciwnie, kto wielbi obraz Chrystusa w nim samym. I tak o innych. Dlatego jeśli jakiś obraz kogokolwiek byłby tak czczony, że wierzone by, iż jest w nim coś Boskiego, popełniona byłaby cześć bałwochwalczą. Polegała ona na czci obrazów i malowideł, w których wierzone, że jest coś z Bóstwa.

Wierni zaś nie tak czczą obrazy, by wierzyli, że one są czymś Boskim, albo w nich jest coś Boskiego. Jak Abraham uwielbił trzech mężów, a w nich uwielbił Trójcę Świę-

³² Por. Augustinus, *De Doctrina Christiana libri quatuor*, liber III, PL 34, 65-90.

tatem secundum quod glosa. exponit genesis decimo octauo. Sed isti tres viri non erant trinitas summa. sed per eos fuit significata.

H

Quarto queritur an .uirgo. maria mater Christi dignissima sit adoratione latrue adoranda

Respondetur. quod non quia est parua. creatura .ideo. ad cultum latrue non ascendit. Sed quia excellentissimum. nomen habet ita. quod excellencius nomen. parue creature communicari non potest ideo non tantum debetur ei .honor. dulie. sed yperdulie hoc autem nomen est quod virgo existens dei mater est quod quidem tante dignitatis est quod non solum viatores sed eciam comprehenso-res. non solum homines sed eciam angeli. venerantur quadam prerogatiua .speciali.

Ex hoc enim quod mater dei est. Prelata. est ceteris creaturis sed eam. pre ceteris. decens est honorari. hic autem honor consueuit a magistris yperdulia nominari et accipitur verbum illud de glosa primi Regum octauo. vbi dicitur. dulia maior, et dulia minor.³⁴

licet ergo uirginis caro sit eiusdem nature cum carne christi non tamen debeat adoratione latrue adorari .quia. non. est vnita .deitati. in vnitate persone sicut caro christi.

christus eciam dominus cum ipse sit rex regum dominus dominancium secundum legem. iusticie et rectum ordinem debet infinitum plus amari et adorari quam. mater eius .licet ipsa sit multum alte veneranda.

Quinto queritur an crux christi debeat adoratione latrue adorari

[k.49vc] Respondetur duplex est crux .aliqua. enim est crux aut saltem lignum cru-

ta. Zgodnie z tym Glosa wykłada Rdz 18³³: Lecz ci trzej mężowie nie byli Najwyższą Tróją, lecz przez nich była oznaczona.

Po czwarte pyta się: Czy Dziewica Maryja, Matka Chrystusa Najczcigodniejsza, winna być czczona uwielbieniem latrui?

Odpowiada się, że nie, ponieważ jest małym stworzeniem, dlatego do czci latrui nie wstępuje. Lecz ponieważ ma najwznioślejsze imię, tak iż wznioślejsze małemu stworzeniu nadane być nie może, przeto należy jej się nie tylko cześć „dulii”, lecz „hiperdulii”. To zaś miano jest, gdyż będąc Dziewicą, jest Matką Boga, co zaiste takiej jest godności, że nie tylko ci, co są „w drodze”, ale i ci, co „osiągnęli”, nie tylko ludzie, lecz i aniołowie, czczą jakimś wyjątkowym przywilejem.

Stąd bowiem, że jest Matką Boga, wyniesiona jest nad pozostałe stworzenia, a ją przed innymi stosowne jest czcić. Ta zaś cześć przez nauczycieli zwykła być zwana „hiperdulią”, a słowo to zaczerpnięte jest z Głosy do 1 Krl 8, gdzie mowa jest o „dulii większej” i „dulii mniejszej”.

Chociaż więc ciało Dziewicy jest tej samej natury, co Ciało Chrystusa, nie może być jednak czczony uwielbieniem „latrui”, ponieważ nie jest zjednoczone z Bóstwem w jedności Osoby, jak Ciało Chrystusa.

Także Chrystus Pan, ponieważ jest on, *Królem królów i Panem Panujących*³⁵, zgodnie z prawem sprawiedliwości i dobrego porządku, powinien nieskończenie bardziej być miłowany niż jego Matka, chociaż jest czczona bardzo wysoko.

Po piąte pyta się, czy krzyż Chrystusa powinien być czczony uwielbieniem latrui?

Odpowiada się: Krzyż jest dwojaki. Jest bowiem jakiś krzyż, albo drzewo krzyża, na

³³ Por. Rdz 18,1-3.

³⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁵ Por. Ap 19,16.

cis. in qua dominus ihesus pependit et illa dupliciter veneranda est,

nam inquantum .est. signum uel. ymago .christi. in ea .crucifixi sic adoracione latrīe³⁶ debet adorari et venerari.

sed inquantum est lignum per contactum ihesu christi corporis nobilitatum in hoc quod in ea. pependit et genus humanum liberauit sic ei honor veneracionis debetur. et non aliqua. species adoracionis,

dico honor. veneracionis ei debetur sicut reuerencia sacramentis baptismi vnccionis etc. exhibetur, quia in eis aliquo modo. est nostre salutis causalitas Sicut cruci, lancee, corone, et clauis, christi. est aliqua reuerencia. exhibenda. et respectu. huius honoris habet crux in se. aliquid propter quod debet honorari quia a christo nobilitata .est

et per presenciam illius preciosissimi ligni multa. christifidelibus impensa .sunt beneficia et miracula, ideo multiplices eius laudes decantat ecclesia. Et celebrat eius inuencionis et exaltacionis festa. non tamen. ecclesia .intendit, per hoc placere crucis ligno sed domino in eo crucifixo etc.

Dixi eciam quod lignum crucis sanctissime ut sic non sit aliqua. specie adoracionis. puta .latrīe. yperdulie aut dulie. adoranda.

Racio huius est. quia quacumque specie adoracionis aliquis adorat ad illud. oracionem suam dirigit ut aliquid ab eo. impetret uel. ut ei placeat. crux autem cristi in se omnino caret racione non audit nec intelligit nec aliquid cognoscit ideo non debet in se hoc lignum consideratum aliquomodo adorari. sed potest et debet reuerenter honorari. [k.49vd] rem insensibilem stultum est rogare

Aliqua est crux in qua. dominus non pependit. in tali solum adoranda .est. ymago christi seu ymago crucifixi in materia et hoc

którym Pan Jezus zawisnął i ten dwojako powinien być czczony.

Bo o ile jest znakiem lub obrazem Chrystusa na nim ukrzyżowanego, tak winien być wielbiony i czczony uwielbieniem latrīi.

Lecz o ile jest drewnem, przez zetknięcie z Ciałem Chrystusa uszlachetnionym, w tym, że na nim zawisł i rodzaj ludzki uwolnił, tak należy mu się zaszczyt czci, a nie jakiś rodzaj uwielbienia.

Powiadam: Należy mu się zaszczyt czci, tak jak cześć oddawana jest sakramentom chrztu, namaszczenia itd., ponieważ w nich jakimś sposobem jest przyczynowość naszego zbawienia. Jak krzyżowi, włóczni, koronie i gwoździom Chrystusa jakąś cześć należy oddawać, i ze względu na ten zaszczyt winien być czczony, ponieważ przez Chrystusa został uszlachetniony.

A przez obecność tego Najdroższego Drzewa wiele dobrodziejstw i cudów zostało udzielonych wiernym. Przeto wiele jego pochwał wyśpiewuje Kościół i celebryje święta jego Znalezienia oraz Podwyższenia. Kościół jednak nie zamierza przez to podobać się Drzewu Krzyża, lecz Panu, na nim ukrzyżowanemu itd.

Rzekłem też, że Drzewo Krzyża Świętego jako takie nie ma być wielbione jakimś rodzajem uwielbienia, na przykład latrīi, hiperdulii lub dulii.

Uzasadnieniem tego jest, że jakimkolwiek rodzajem uwielbienia ktoś wielbi, do tego modlitwę swą kieruje, by coś od niego wyprosił, lub by mu się podobał. Krzyż zaś Chrystusa nie ma w sobie w ogóle rozumu, nie słyszy, nie pojmuję, ani niczego nie poznaje. Więc to drzewo rozważane w sobie nie powinno w jakiś sposób być wielbione, lecz może i powinno z uszanowaniem być czczone. Rzecz nierozumną głupio jest prosić.

Jest jakiś krzyż, na którym Pan nie zawisł. W takim wielbić należy tylko obraz Chrystusa, czyli obraz Ukrzyżowanego

³⁶ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

fieri. debet adoracione latræ ut supra in questione secunda. dictum est.

J

Sexto. queritur .an. absque peccato cultus latræ possit exhiberi dyabolo .seu. christi aduersario quando latenter apparet in figura christi.

Respondetur si cultus latræ simpliciter exhibetur christi aduersario. qualitercumque apparuit esset peccatum ydolatriæ. nec adorans a peccato. ratione ignorancie excusaretur. quia homo habet triplex adiutorium per quod potest errorem suum deuitare

Primum est ex scriptura .que. dicit secunda Corinthiorum vndecimo Non. ignoramus sathane astucias qui se solet in angelum lucis transfigurare.

Et iterum. dicit sacra scriptura, multi venient in nomine. meo. mendaciter Vnde Matthei vicesimo quarto Si quis dixerit uobis hic est christus aut illic nolite credere

Secundum est remedium oracionis interne qua. ad deum homo debet recurrere ut cor .eius. illuminet et ab errore ac peccato perseueret.

Tertium suspensio credulitatis sue, non debet homo omni spiritui credere sed probare spiritus .an. ex deo sint ut dicit primo Iohannis. quarto qui enim in talibus apparicionibus cito credit leuis est corde et forte inflatus corde. qui ad tales uisiones ac reuelaciones ydoneum se estimat Vnde tales apariciones potius sunt formidande quam appetende.

Narratur enim de quodam sancto patre quod cum³⁷ .ei dyabolus in specie. christi apparet ille [k.50a] clausis oculis dixit se in. hac uita. nolle. videre christum ac dyabolus eius humilitate confusus euanuit

w materii. I to powinno się czynić uwielbieniem latræ, jak powiedziano w zagadnieniu drugim.

Po szóste pyta się, czy cześć latræ może bez grzechu być oddawana diabłu, przeciwnikowi Chrystusa, gdy ukaże się skrycie w postaci Chrystusa?

Odpowiada się: jeżeli kult latræ oddaje się wprost przeciwnikowi Chrystusa, jakkolwiek by się ukazał, byłoby grzechem bałwochwalstwa, a wielbiący nie byłby od grzechu usprawiedliwiony niewiedzą, gdyż człowiek ma trojakię wsparcie, przez które może swego błędu uniknąć.

Pierwsze jest z Pisma Świętego, które powiada 2 Kor 11: Znamy wykrety szatana, który zwykł przeobrażać się w *aniola światłości*³⁸.

I znowu mówi Pismo Święte: *Wielu przyjdzie w imię moje*³⁹ kłamliwie, stąd Mt 24: *Jeśli by wam kto rzekł: Oto tu jest Chrystus, albo tam, nie wierzcie*⁴⁰.

Drugi jest środek modlitwy wewnętrznej, którą człowiek winien uciekać się do Boga, by oświecił jego serce i zachował od błędu i grzechu.

Trzeci to zawieszenie swej łatwowierności. Człowiek nie powinien wierzyć każdemu duchowi, lecz *badać duchy, czy są z Boga*, jak mówi 1 J 4⁴¹. Kto bowiem takim zjawieniom szybko wierzy, jest lekki sercem. A może nadęty sercem, bo uważa, iż nadaje się do takich zjawień i objawień. Dlatego takich zjawień raczej trzeba się lękać, niż żądać.

Opowiada się bowiem o pewnym świętym ojcu, że gdy mu diabeł ukazał się w postaci Chrystusa, zamknąwszy oczy rzekł, iż w tym życiu nie chce widzieć Chrystusa, i diabeł zniknął, zmieszany jego pokorą.

³⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁸ 2 Kor 11,14.

³⁹ Mt 24,5.

⁴⁰ Mt 24,23.

⁴¹ 1 J 4,1.

Econtra de pluribus narratur qui se ad uisiones ydoneos reputauerunt et desiderauerunt qui in multas insanias et errores precipitati sunt

Et ideo si simpliciter. quis adorat christi aduersarium non excusatur. a peccato Eciam si credat ipsum esse christum sicut. ydolatra. adorans ydolum credens ipsum ydolum esse deum non excusatur. per ignoranciam a peccato

Si autem quis adoret, sub condicione angelum sathane transfiguratum in similitudinem christi hoc potest esse dupliciter .scilicet. habitualiter et actualiter,

si actualiter aponit condicionem sic hunc nolo adorare nisi christus sit tunc nullum in adoracione est peccatum nec ut sic adorat dyabolum sed christum

Si autem habet hanc condicionem solum habitualiter, non excusatur totaliter a peccato ydolatrie adorando dyabolum transfiguratum

Racio huius est. quia talis. transfiguracio est insolita .Ideo non. precipitanter aut festinanter debet transfiguratum adorare nisi cum maturitate et preuia oracione

Huiusmodi tamen habitualis intencio .qua. quis habitualiter. non intendit. nisi dominum deum adorare et christum consecratum in hostia sic sufficit homini circa adoracionem hostie in sacramento eucaristie quod excusetur .a peccato ydolatrie.

Eciam si hostia non esset consecrata .quia consecracio est bene consweta fieri. sed predicta. aparicio est inconsweta

Sed .diceres. in quadam decretali. dicitur quod plus. peccat [k.50b] malus sacerdos qui non conficit et simulat se conficere quam ille qui. in consimili peccato. conficit seu consecrat propter hoc quod facit populum ydolatrare ergo ille qui adorat hostiam non consecratam est ydolatra.

Na odwrót opowiada się o wielu, którzy uznawali się za zdatnych i pożądali zjawień, że runęli w wiele głupot i błędów.

I dlatego, jeśli ktoś wprost wielbi przeciwnika Chrystusa, nie jest niewinny od grzechu, nawet jeśli wierzy, iż on jest Chrystusem, jak bałwochwalca wielbiący bożka, wierząc, iż on jest Bogiem, nie jest niewinny przez niewiedzę od grzechu.

Jeżeli zaś ktoś warunkowo wielbi aniola szatana, przemienionego na podobieństwo Chrystusa, to może być dwojako, mianowicie habitualnie i aktualnie.

Jeśli aktualnie stawia warunek tak: nie chcę go wielbić, jeżeli nie jest Chrystusem, wtedy w uwielbieniu nie ma żadnego grzechu i tak nie wielbi diabła, ale Chrystusa.

Jeśli zaś ktoś stanowi ten warunek tylko habitualnie, nie jest całkowicie usprawiedliwiony z grzechu bałwochwalstwa wielbiąc diabła przemienionego.

Uzasadnieniem tego jest, że takie przemienienie jest niezwykle. Dlatego nie nagle i nie pośpiesznie należy wielbić przemienionego, jak tylko z dojrzałością i uprzednią modlitwą.

Tego rodzaju zaś habitualna intencja, którą ktoś habitualnie zamierza wielbić tylko Pana Boga i Chrystusa przeistoczonego w Hostii, tak wystarczy człowiekowi do uwielbienia Hostii w Sakramencie Eucharystii, by usprawiedliwiony był od grzechu bałwochwalstwa.

Nawet gdyby hostia nie była przeistoczona, bo przeistoczenie dobrze zwykle się dokonuje, a powyższe zjawienie jest niezwykle.

Lecz powiedziałybyś: w jakimś dekretale mówi się, że więcej grzeszy zły kapłan, który nie konsekruje, a udaje, że konsekruje, niż ten, który w podobnym grzechu przeistacza czyli konsekruje, dlatego, że powoduje iż lud czci bożków, więc ten, kto wielbi hostię niekonsekrowaną jest bałwochwalcą.

Nec excusatur per intencionem habitua-
lem qua. non intendit christum sub hostia
adorare, nisi. sit consecrata.

Respondetur quod decretalis illa .est sic
intelligenda. quod sacerdos non consecrans
quantum in se est. facit populum ydolatrare
ille tamen qui cum condicione predicta
habituali .uel. actuali non ydolatratur

K

Septima questio ex quo ymago christi
potest latria adorari, an .homo qui. est yma-
go .dei. possit eiam latria adorari

Respondetur. quod homo nullo modo
debet latria adorari ne homo adoratus super-
biat et extollatur per inanem gloriam et.
quasi honor ille sibi impendatur

Eciam ne. adorans cadat in ydolatriam
aspiciendo. tantum ad formam humanam

Eciam ymago dei in homine diuinitus
impressa licet ducat in ymaginatum seipsam
tamen magis offert per. modum reij quam
per modum signi cum sit nobilis creatura
ideo honor qui ei .exhibetur. non omnino
refertur ad primum exemplar .sicut. honor
qui defertur ymagini picte aut sculpte.

Nota. vnam. distinccionem utilem circa.
omnia premissa. de adoracione latrie Vnde
eorum que adorantur latria,

quedam adorantur. non per se *non in
se*⁴² sed. per accidens. ut crux christi ut
signum est crucifixi et ymago dei,

quedam adorantur. per se sed non in se
neque simpliciter .sed in alio et secundum.
quod ut humana .natura .uel. caro christi
vnita. verbo eterno,

Nie jest usprawiedliwiony intencją habi-
tualną, którą nie zamierza Chrystusa wielbić
w hostii, chyba że jest konsekrowana.

Odpowiada się, że ten dekretal należy
tak pojmować, iż kapłan nie konsekrujący na
ile odeń zależy, sprawia iż lud czci bożków.
Ten zaś, który konsekruje ze wspomnianą
intencją habitualną lub aktualnym, nie czci
bożków.

Siódme pytanie: Skoro obraz Chrystusa
może być wielbiony latrią, czy człowiek, któ-
ry jest *na obraz Boga*⁴³, może również być
wielbiony latrią?

Odpowiada się, że człowiek w żaden spo-
sób nie powinien być wielbiony latrią, by
uwielbiony człowiek nie pysznił się i wynosił
przez próżną chwałę oraz jakby ta cześć jemu
była oddawana.

Również by wielbiący nie popadł w bał-
wochwalstwo, patrząc tylko na postać ludzką.

Także obraz Boga wyciśnięty po Bożemu
w człowieku, chociaż prowadzi do wyobra-
żonego, bardziej przedstawia siebie samego
na sposób rzeczy, niż na sposób znaku, gdyż
jest zacnym stworzeniem. Dlatego cześć,
która jest mu oddawana, nie całkiem odnosi
się do pierwszego wzoru, jak cześć, która od-
dawana jest obrazowi wymalowanemu lub
wyrzeźbionemu.

Zapamiętaj jedno rozróżnienie przydat-
ne przy wszystkich powyższych o uwielbie-
niu latrii, skąd z tych, które wielbione są
latrią:

niektóre wielbione są nie przez się, nie
w sobie, lecz przez przypadłość, jak krzyż
Chrystusa, jako znak Ukrzyżowanego
i obraz Boga;

niektóre wielbione są przez się lecz nie
w sobie, ani wprost, lecz w czymś innym oraz
o tyle o ile, jak ludzka natura, lub Ciało Chry-
stusa, zjednoczone z Odwiecznym Słowem;

⁴² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁴³ Por. Rdz 1,27.

quedam adorantur per se et in se simpliciter ut diuina natura et diuina persona etc [k.50vc]

L

Quo ad quartum de spiritus sancti missione est sciendum quod spiritus sanctus dicitur dari .mentem inhabitare apparere et mitti,

dari dicitur in se et donis suis quia non est datum optimum et donum perfectum nisi detur donum increatum quod est spiritus sanctus, et donum creatum quod est gracia gratum faciens.

Hijis duobus donis .habitis homo habet quo potest frui, et uti, quia recte frui. non est nisi .a spiritu sancto, nec potest quis recte frui .nisi deo et recte. vti rebus non. contingit nisi per gratiam gratum facientem et ergo licet in peccatore sit spiritus sanctus non tamen habet eum quamdiu est in peccato mortali quia non habet facultatem fruendi ipso deo. nec habet facultatem .recte utendi creaturis

Inhabitare mentem dicitur spiritus sanctus .tunc quando mens per gratiam gratum facientem est deo accepta .et sit deiformis. talis enim gracia reducit hominem in. deum et facit deum hominem habere et deum haberi ab homine et sic secundum eadem dona graciae gratum facientis, spiritus sanctus datur. et mentem inhabitat et inuisibiliter mittitur,

Attamen. adhuc possit fieri distinctio in missione inuisibili quia spiritus sanctus. in quantum spiritus mittitur uel .datur. sed in proprio per donum graciae gratis date, Sed in quantum sanctus uel. in quantum sanctificans datur uel mittitur per donum graciae gratum facientis et hoc proprie dicitur dari .uel.mitti

niektóre wielbione są przez siebie i w sobie, jak Boska Natura i Boska Osoba itd.

Co do czwartego, o Zesłaniu Ducha Świętego, należy wiedzieć, iż mówi się, że Duch Święty jest dawany, zamieszkuje duszę, zjawia się i jest posyłany.

Mówi się, że jest dawany sam w sobie i w swoich darach, gdyż nie ma *Datku dobrego i ... daru doskonałego*⁴⁴, jeśli nie jest dany dar niestworzony, którym jest Duch Święty, oraz dar stworzony, którym jest łaska czyniąca Bogu miłym.

Mając te dwa dary człowiek ma czym może się rozkoszować i czego używać, gdyż „dobrze się rozkoszować” pochodzi od Ducha Świętego i nikt nie może „dobrze się rozkoszować” jak tylko Bogiem oraz dobrze używać rzeczy nie zdarza się, jak tylko przez łaskę czyniącą miłym, a więc choć w grzeszniku jest Duch Święty, nie ma go jednak jak długo jest w grzechu śmiertelnym, gdyż nie ma możliwości rozkoszowania się samym Bogiem i nie ma możliwości dobrego używania stworzeń.

Że Duch Święty mieszka w duszy mówi się wtedy, gdy dusza przez łaskę czyniącą miłym jest Bogu miła i Bogu podobna. Taka bowiem łaska sprowadza człowieka do Boga i sprawia, że Bóg ma człowieka, oraz iż Bóg jest posiadany przez człowieka. I tak według tychże darów łaski czyniącej miłym, Duch Święty jest dawany, zamieszkuje duszę i jest niewidzialnie posyłany.

Może jednak powstać różnica w niewidzialnym posłaniu, bo Duch Święty jako Duch jest posyłany lub dawany, lecz nieściśle, przez dar łaski darmo danej. A jako Święty lub jako uświęcający, dawany jest lub posyłany przez dar łaski miłym czyniącej i to właściwie nazywa się: „dawać” lub „posyłać”.

⁴⁴ Por. Jk 1,17.

Apparere autem dicitur spiritus sanctus. quando in signo aliquo. sensibili et uisibili. apparet ut in columba .uel. in igneis lingwis. et dicitur .missio. spiritus sancti huiusmodi aparicio.

Amplius est sciendum quod spiritus sanctus aliquem inhabitat per sanctificationem que. sufficit ad salutem, aliquem alium inhabitat [50vd] per tantam sanctificationem quod in eo .est. plenitudo gracie per redundanciam

Prima sanctificatio interius invisibiliter latet et est facta per spiritum sanctum invisibiliter missum.

Secunda sanctificatio exterius aliquando apparet non solum interius latet sed exterius etiam aliquando apparere debet et ideo in signo visibili exterius manifestari debet sicut factum est in apostolis et precipue in christo ihesu in quibus fuit plenitudo redundancie, aliter tamen et aliter, secundum quod plenitudo habundancie seu redundancie, Alia fuit in christo et alia in apostolis.

M

Vnde sicut triplex est plenitudo redundancie ita tribus modis spiritus sanctus in signo uisibili. aparuit et missus est.

Prima plenitudo gracie redundantis est per redemptionem hec est gracia perfecta per omnem modum et ita. fuit in christo. Ideo spiritus sanctus super eum in columba. [specie]⁴⁵ aparuit quod est animal integrum et perfectum et erat precium redemptionis primogenitorum ut habetur leuitici. duodecimo.

Et quia gracia dupliciter. redundat in alios .scilicet. uel per modum operationis uel per modum doctrine et informacionis

A christo ergo domino. Redundauit gracia per modum operationis. in quantum. deus et in quantum homo.

In quantum deus operatione sua. efficit et effecit graciosam et confert eam.

Ze ukazuje się Duch Świąty, mówi się zaś, kiedy w jakimś znaku zmysłowym i widzialnym zjawia się: jak w gołębicy lub w ognistych językach i zwie się „zesłaniem Ducha Świątego” tego rodzaju zjawienie.

Trzeba nadto wiedzieć, że Duch Świąty zamieszkuje kogoś przez uświęcenie, które wystarczy do zbawienia, kogoś innego zamieszkuje przez tak wielkie uświęcenie, że w nim jest pełnia łaski przez obfitość.

Pierwsze uświęcenie wewnątrz niewidzialnie kryje się i dokonane jest przez Ducha Świątego niewidzialnie posłanego.

Drugie uświęcenie niekiedy zjawia się zewnątrz, nie tylko wewnątrz się kryje, lecz zewnątrz także kiedyś winno się pojawić w znaku widzialnym, z zewnątrz zjawić się winno, jak stało się z Apostołami a zwłaszcza z Chrystusem Jezusem, w których była pełnia obfitości, inaczej jednak, zgodnie z czym pełnia obfitości czyli nadmiaru inna była w Chrystusie, a inna w Apostołach.

Dlatego jak trojaka jest pełnia obfitości, tak trzema sposobami Duch Świąty w znaku widzialnym zjawił się i został posłany.

Pierwsza pełnia łaski obfitującej jest przez odkupienie. Jest to łaska doskonała na wszelki sposób i tak była w Chrystusie. Dlatego Duch Świąty zjawił się nad nim w gołębicy, która jest istotą żywą, pełną i doskonałą, a była ceną wykupu pierworodnych, jak jest w Kpł 12⁴⁶.

A ponieważ łaska dwojako spływa na innych, mianowicie albo na sposób działania, albo na sposób nauki i pouczenia

Przeto od Chrystusa Pana łaska spłynęła na sposób działania, na ile jest Bogiem i na ile Człowiekiem.

Jako Bóg działaniem swym sprawia i sprawił łaskę i jej udziela.

⁴⁵ Opuszczono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁶ Kpł 12,6.8.

In quantum homo per suam operationem meruit omnibus electis suis gratiam gratum facientem per quam est uita anime et confert eam

Item. per modum doctrine a christo multi in cognitionem dei. sunt educti. et quod plenitudo gratie redundantis debuit in alios per eius doctrinam deriuari Ostensum est [k.51a] in eius transfiguratione Mathei decimo septimo. In nube cuius est lumen. spargere.

Eciam hoc idem. est ostensum in uoce patris .tam. in transfiguratione quam baptis mate dicentis hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui ipsum audite.

Secunda plenitudo est per uite influenciam. ministerialiter quantum ad sensum et motum et hoc mediantibus sacramentis et hec plenitudo est in sacerdotibus,

Ad hanc ostendendam in apostolis datus fuit eis .spiritus. sanctus in specie flatus. Iohannis. Vicesimo Sufflauit in eos dicens Accipite spiritum sanctum quorum remisistis peccata etc.

Tercia plenitudo. gratie redundantis est. per doctrinam, et hec fuit in apostolis est. in doctoribus ad hoc ostendendum datus est spiritus sanctus apostolis in linguis igneis, in die pentecostes Actuum secundo.

hoc factum est, ut verbis essent proflui et caritate feruidi. Spiritus enim sanctus intellectum illuminat et affectum inflammat.

Notandum est hic secundum. magistrum sentenciarum libro primo distincione decima sexta. Quod spiritus sanctus est natura inuisibilis .dicitur. missus in aliquibus creaturis utputa. in columba. et linguis igneis. non sic quod in illis creaturis magis fuerit quam in alijs vel. aliter in se .sed quod per illum modum missionis visibilis spiritus sancti corporaliter exhibitum monstrata. est

Jako Człowiek przez działanie swoje wysłużył wszystkim swoim wybranym łaskę czyniącą miłym, przez którą jest życiem duszy i go dziela.

Również na sposób nauki wielu przez Chrystusa doprowadzonych zostało do poznania Boga. A że pełnia łaski spływającej miała przez jego naukę wpływać na innych, okazane zostało w jego przemienieniu Mt 17 w obłoku którego zadaniem jest kropić światłem⁴⁷.

To samo zostało ukazane w głosie Ojca, mówiącego zarówno w przemienieniu jak chrzcie: *Ten jest Syn mój miły, w którym sobie dobrze upodobałem, jego słuchajcie*⁴⁸.

Druga pełnia jest przez wpływ na życie, służebnie co do myśli i ruchu, i to za pośrednictwem Sakramentów. A ta pełnia jest w kapłanach.

Aby ją okazać w Apostołach, dany im został Duch Święty w postaci tchnienia. J 20: *Tchnął na nich i rzekł im: Weźmijcie Ducha Świętego; którym odpuszczicie grzechy*⁴⁹ itd.

Trzecia pełnia łaski opływającej jest przez naukę i ta była w Apostołach a jest w Doktorach. Dla ukazania tego dany został Duch Święty Apostołom w językach ognistych w dniu Zielonych Świąt Dz 2⁵⁰.

To stało się, by byli słowami opływający, a miłością żarliwi. Duch bowiem Święty umysł oświeca, a uczucie rozpała.

Zapamiętać tu trzeba według Mistrza Sentencji, księgi pierwszej, dystynkcji szesnastej⁵¹, że Duch Święty jest z natury niewidzialny, a mówi się, że posłany w jakichś stworzeniach, na przykład gołębiczy oraz językach ognistych. Nie tak, iż bardziej byłby w tych stworzeniach niż w innych, albo inaczej w sobie, lecz że przez ten sposób widzialnego posłania Ducha Świętego cielesnie

⁴⁷ Por. Mt 17,5.

⁴⁸ Por. Mt 17,5.

⁴⁹ J 20,23.

⁵⁰ Por. Dz 2,3-4.

⁵¹ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 1, d. 16 (t. 1, s. 160-163).

spiritualis. et interior. missio seu. donacio spiritus sancti

Nec est putandum quod columba .aut lingwa .igna. fuerit spiritui sancto coniuncta in vnitate persone sicut humana natura coniuncta. est filio nec eciam fuit beatificata. sicut humana natura in christo Sed fuerunt ei sic coniuncta .ut signum signato et fuerunt formata de aliqua .materia ministerio angelorum [k.51b] in quam materiam post suam peractam sanctificationem redierunt.

Item. est sciendum quod quando spiritus sanctus datur. alicui. visibiliter .uel invisibiliter. non incipit esse in nouo loco .sed incipit esse in illo cui mittitur nouo modo per productionem noui effectus .et noui respectus. per quem ille aliter se habet ad spiritum sanctum quam prius quia habet ipsum ad fruendum quem prius non habuit.

Ex quo patet quod licet spiritus sanctus sit in omnibus non tamen habetur ab omnibus quia non omnes fruuntur eo nec diligunt eum super omnia

N

hic queruntur quinque primo quare beatissime uirgini marie non fuerit. missus in specie visibili .spiritus. sanctus. cum tamen fuerit plena. gracia singulariter

Respondetur quod ideo quia eius gracia. non ordinabatur ad plantacionem ecclesie per modum doctrine nec per modum amministrationis sacramentorum sicut gracia. Apostolorum

Secundo queritur quare a principio conceptionis christi sibi non fuerit missus .spiritus. sanctus. in specie visibili.

Respondetur quod ideo. quia tunc non debuit eius plenitudo. in eius conceptione in alios redundare .sed postea. quando baptizabatur.

Tercio queritur an. columba. in qua. spiritus sanctus super christum baptizatum apparuit vera columba. fuerit

przedstawionego ukazane jest duchowe i wewnętrzne posłanie Ducha Świętego.

I nie należy myśleć, że gołębica lub język ognisty został złączony z Duchem Świętym w jedności Osoby, jak ludzka natura złączona została z Synem, ani też nie była błogosławiona, jak ludzka natura w Chrystusie. Lecz były z nim tak złączone, jak znak z oznaczonym. I były ukształtowane z jakiegoś tworzywa przez posługę aniołów, w które to tworzywo powróciły po dokonaniu swego uświęcenia.

Trzeba też wiedzieć, że kiedy Duch Święty jest komuś dawany, widzialnie lub niewidzialnie, nie zaczyna istnieć w nowym miejscu, lecz zaczyna być w tym, komu jest posłany, nowym sposobem przez powodowanie nowego skutku i nowego względu, przez co on ma się inaczej do Ducha Świętego niż przedtem, bo ma do korzystania, kogo przedtem nie miał.

Z czego widać, że choć Duch Święty jest we wszystkich, jednak nie przez wszystkich jest posiadany, gdyż nie wszyscy zeń korzystają, ani nie miłują go ponad wszystko.

Tu pyta się o pięć.

Pierwsze: dlaczego Najświętszej Pannie Maryi nie został posłany Duch Święty w widzialnej postaci, skoro przecież była wyjątkowo łaski pełna?

Odpowiada się, że dlatego, iż jej łaska nie była skierowana do zakładania Kościoła na sposób nauczania, ani na sposób udzielania sakramentów, jak łaska Apostołów.

Drugie: pyta się dlaczego od początku poczęcia Chrystusa nie został mu zesłany Duch Święty w widzialnej postaci?

Odpowiada się, że dlatego, iż wtedy pełnia jego nie musiała w jego poczęciu rozplywać się na innych, lecz potem, kiedy był chrzczony.

Trzecie: pyta się, czy gołębica, w której Duch Święty ukazał się nad ochrzczonego Chrystusem, była prawdziwą gołębicą.

Respondetur secundum. sanctum thomam in tertia parte questione quadragesima nona. articulo septimo. quod fuerit vera columna. ministerio angelorum de aliqua materia de nouo formata in quam materiam post ministerium suum redijt et hoc probat per beatum Augustinum in libro de agone christiano.

Et ita verus ignis fuit licet non combureret qui. super apostolos aparuit quia non decet spiritum sanctum fallaciter. apparere.

Quarto queritur. quare tempore legis scripte non fuerit missio visibilis spiritus sancti

Respondetur quod ideo. non [k.51vc] fuit spiritus sanctus datus in plenitudine gratie redundantis quousque uenit plenitudo temporis de qua dicitur gallatas quarto Cum uenit plenitudo temporis misit deus filium suum etc.

Quinto queritur quare modo in tempore gratie non mittitur. visibiliter spiritus sanctus

Respondetur quod ideo. quia iam manducti sumus ad fidem. vnde sicut cessauerunt miracula. Ita cessauerunt missionis spiritus sancti exteriora. signa

In primitiua namque ecclesia. homines sensibiles indigebant signis exterioribus ut manducerentur ad intelligendum uel. credendum que non videbant.

O

Quoad quintum principale videlicet de spiritus sancti operatione de qua. dicit apostolus Corinthiorum duodecimo hec omnia operatur vnus et idem spiritus a spiritu enim sancto est omnis gratia effectiue

Vnde est sciendum quod tripliciter dicitur gratia generaliter specialiter et proprie

Odpowiada się według świętego Tomasa w trzeciej części (Sumy Teologicznej), zagadnieniu czterdziestym [trzydziestym] dziewiątym, artykule siódmym, że była prawdziwą gołębicą, posługą aniołów z jakiegoś tworzywa ukształtowana, w które tworzywo po swej posłudze powróciła⁵². I dowodzi tego przez świętego Augustyna w księdze „De agone christiano”⁵³.

I tak prawdziwy był ogień, chociaż nie palił, który ukazał się nad Apostołami, gdyż nie przystoi Duchowi Świętemu zwodniczo się ukazywać.

Czwarte: Pyta się, dlaczego za czasu Prawa Pisanego nie było widzialnego zesłania Ducha Świętego?

Odpowiada się, że dlatego: Duch Święty nie został dany w pełni łaski rozplywającej się dopóki nie nadeszła pełnia czasu, o której mowa w Ga 4: *Skoro... przyszła pełność czasu, zesłał Bóg Syna swego*⁵⁴ itd.

Piąte: Pyta się, dlaczego teraz w czasie łaski Duch Święty nie jest posyłany widzialnie?

Odpowiada się, że dlatego, iż jesteśmy już doprowadzeni do wiary. Dlatego jak ustały cuda, tak ustały zewnętrzne znaki posłania Ducha Świętego.

W pierwotnym bowiem Kościele zmysłowi ludzie potrzebowali znaków zewnętrznych, by zostali doprowadzeni do pojmowania lub wierzenia w to, czego nie widzieli.

Co do piątego głównego, mianowicie o działaniu Ducha Świętego, o którym mówi Apostoł w 1 Kor 12⁵⁵, to wszystko czyni jeden i ten sam Duch. Od Ducha Świętego bowiem jest rzeczywiście każda łaska.

Dlatego trzeba wiedzieć, że łaska zwie się trójako: ogólnie, szczególnie i właściwie.

⁵² S.Th., *Suma teol.*, z. 39, a. 7 (t. 26, s. 20-21).

⁵³ Por. Augustinus, *De Agone Christiano liber unus*, caput 22, PL 40, 302-303.

⁵⁴ Ga 4,4.

⁵⁵ Por. 1 Kor 12,11.

Generaliter⁵⁶ gracia dicitur adiutorium diuinum creature liberaliter et gratis impensum et indifferenter ad quemcumque actum sine huius adiutorio gracie nichil. possumus facere ymmo nec in esse durare quia totaliter defecturi sumus et tendimus ad non esse. quando manus dei non seruat nos.

Gracia specialiter⁵⁷ dicitur gracia gratis data. et est dei adiutorium seu. donum diuinitus. datum quo quis se preparat ad suscipiendum. spiritus sancti donum quo peruenire posset ad meriti statum et prius ad ueniam suorum peccatorum sine hac gracia nullus sufficienter facit quod in se est ut se preparat ad salutem, quia huiusmodi gracie est liberum arbitrium⁵⁸ excitare. a malo reuocare. et ad bonum inclinare ut uelit in operibus suis. operari pertinaciter propter deum et non propter seipsum, hoc enim necesse est fieri per gratiam spiritus sancti ut gratis datam ut homo efficiatur abilis ad operandum [k.51vd] moralia bona.

que sunt bona ex debita circumstantia. que nullo modo possunt dici bona. nisi procedant ex intencione recta uidelicet quod non propter nos sed propter summum bonum fiant ad quod non assurgit spiritus noster recurvus(?) nisi preueniatur a spiritu sancto per aliquam gratiam gratis datam

Tercio modo gracia dicitur proprie⁵⁹ et est donum diuinitus datum ad merendum quod quidem donum gracia gratum faciens appellatur sine quo nullus potest mereri nec in bono proficere. neque ad salutem. eternam peruenire ipsa enim est tamquam radix merendi omnia merita antecedit

Vnde propter hoc dicit magister sententiarum libro secundo distincione vicesima sexta quod ipsa preuenit uoluntatem ut bene

Ogólnie łaską nazywa się pomoc Bożą, daną stworzeniu hojnie i darmo, oraz bez różnicy, do jakiegokolwiek czynu. Bez pomocy tej łaski nic nie możemy uczynić, a nawet trwać w istnieniu, gdyż całkowicie zanikamy i dążymy do niebytu, kiedy ręka Boga nas nie zachowuje.

Szczególnie łaską nazywa się łaska darmo dana i jest pomocą Boga, czyli darem przez Boga danym, którym ktoś przygotowuje się do przyjęcia daru Ducha Świętego, dzięki któremu mógłby dojść do stanu zasługi, a wcześniej do wybaczenia swych grzechów. Bez tej łaski nikt wystarczająco nie czyni tego, co jest w jego mocy, by przygotował się do zbawienia, gdyż tego rodzaju łaski jest wolną wolę pobudzać, od zła odwoływać i do dobra skłaniać, by chciał w swych dziełach pracować wytrwale dla Boga a nie dla siebie. To bowiem musi się dziać przez łaskę Ducha Świętego, jako darmo daną, by człowiek stał się zdolny do czynienia dóbr moralnych.

Są one dobre z należnego otoczenia. W żaden sposób nie mogą być zwane dobrymi, jeśli nie pochodzą z prawego zamiaru, mianowicie że dzieją się nie dla nas, lecz dla Najwyższego Dobra, do którego nie wzniesie się nasz skrzywiony duch, jeśli nie zostanie poprzedzony przez Ducha Świętego, przez jakąś łaskę darmo daną.

Trzecim sposobem łaska zwie się właściwie i jest darem przez Boga danym do zasługiwania. Dar ten zwany jest łaską czyniącą miłym. Bez niego nikt nie może zasługiwać, ani postępować w dobru, ani dojść do zbawienia, gdyż jest ona jakby korzeniem zasługiwania i poprzedza wszelkie zasługi.

Dlatego więc Mistrz Sentencji mówi w Drugiej Księdze Sentencji, dystynkcji dwudziestej szóstej⁶⁰, że ona wolę wyprze-

⁵⁶ W rękopisie krakowskim glosa marginalna: *pospolne*.

⁵⁷ Tamże glosa marginalna: *osobne*.

⁵⁸ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵⁹ W rękopisie krakowskim glosa marginalna: *wlosczna*.

⁶⁰ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 2, d. 26 (t. 1, s. 451-460).

uelit subsequitur autem ne frustra. uelit et sic dicitur gracia preueniens et subsequens

hanc gratiam. nullus potest mereri merito condigni, sed solum merito congrui ipsa igitur meretur augeri. in statu. vie per bonum usum merito digni ut aucta mereatur perfici in patria et gloria sempiterna. a deo et eius spiritu qui cum sit fontale principium gracie, ipsius est gratiam infundere augere et perficere secundum. operationem liberi arbitrij ad quod pertinet ut faciat quod in se est nec huiusmodi gracia homini⁶¹ negatur.

Ideo dicitur Ebreorum duodecimo contemplantes ne quis desit gracie dei

hanc triplicem gratiam innuit apostolus prima Corinthiorum decimo quinto dicens Gracia dei sum id. quod sum,

quoad primam gratiam generaliter dictam et quoad secundam, subiungit et gracia eius in me vacua non fuit,

et quoad terciam concludit sed gracia eius semper in me manet.

P

Consequenter aduertendum est quoniam hec gracia gratum faciens immediate a deo. [k.52a] infusa et in qua. datur spiritus sanctus. sit remedium contra. peccatum nam. ad iustificacionem impij necesse est quatuor concurrere scilicet. infusionem gracie gratum facientis expulsionem. culpe contricionem et motum liberi arbitrij

Expellitur autem culpa. a dei dono non a libero arbitrio non tamen. sine libero arbitrio nam. gracie gratis date est liberum arbitrium. a malo reuocare. et ad bonum excitare non cogendo ipsum ad bonum sed preueniendo ipsum. liberi autem arbitrij est amonitioni generose consentire uel. dissentire si

dza, aby dobrze chciała, a następuje, by nie chciała na próżno. I tak zwie się łaską wyprzedzającą i następującą.

Tej łaski nikt nie może zasłużyć zasługą sprawiedliwości, lecz tylko zasługą stosowności. Ona przeto zasługuje na zwiększenie w „stanie drogi” przez dobry użytek zasługi godnego, by zwiększona zasłużyła na wydoskonalenie w „ojczyźnie” i chwale wiecznej przez Boga i jego Ducha, który skoro jest źródłową zasadą łaski, do niego należy łaskę wlać, powiększyć i doskonalić według działania wolnej woli, do której należy, by czyniła co do niej należy. A tego rodzaju łaska nie jest człowiekowi odmawiana.

Dlatego powiedziane jest w Hbr 12: *żeby kto nie odstąpił od łaski Bożej*⁶².

Tę trojaką łaskę wskazuje Apostoł 1 Kor 15: mówiąc: *Z łaski Bożej jestem tym, czym jestem*⁶³.

Co do pierwszej łaski ogólnie zwanej, a co do drugiej dodaje: *I łaska jego nie była we mnie próżna*⁶⁴.

A co do trzeciej kończy: A łaska Jego zawsze we mnie pozostaje.

Następnie trzeba zauważyć, że łaska ta czyniąca miłym, przez Boga bezpośrednio wлана, i w której dawany jest Duch Święty, jest środkiem przeciw grzechowi. Do usprawiedliwienia niezbornego bowiem konieczne jest, by czworo się zbiegło, mianowicie: wlanie łaski czyniącej miłym, wygnanie winy, skrucza i ruch wolnej woli.

Wina zaś wyganiana jest darem Boga, a nie wolną wolą, jednak nie bez wolnej woli, gdyż do łaski darmo danej należy odwołać wolną wolę od zła i pobudzić do dobra, nie zmuszając jej do dobra, lecz ją poprzedzając. Do wolnej zaś woli należy, zgodzić się, albo nie zgodzić, na szlachetną zachęte. Jeśli zgo-

⁶¹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁶² Hbr 12,15.

⁶³ 1 Kor 15,10.

⁶⁴ 1 Kor 15,10.

consenserit tunc ad gratiam. gratum facientem se. disponit .et facit. sic quod in se est libero arbitrio.

sic disposito quod se conformat excitationi ut velit a malo recedere prout amonetur .seu. reuocatur et placet facere bonum efficaciter tunc gratia gratum faciens ei .infunditur

Omne peccatum expellitur et ipse qui liberum arbitrium habet .sic dispositum vere conteritur .quia omne peccatum. detestatur. ex complacencia boni. et motu .liberi arbitrij quod libere gratie cooperatur

Si autem arbitrium dissentiret gratie gratis date qua. reuocatur a malo et excitatur ad bonum tunc peccaret et demereretur. Si ergo cooperetur ei. usque ad finem mereretur invenire salutem.

Verum est igitur .quod Augustinus dicit, qui creauit te sine te non. iustificabit te sine te

Quamuis ergo gratia obtineatur spiritu sancto efficiente non tamen sine .libero arbitrio consiciente. Est namque gratia gratum faciens .a tribus aliter tamen et aliter, est enim a .spiritu.sancto efficiente a gratia. **[k.52b]** gratis data. liberum arbitrium excitante et movente et libero arbitrio. consiciente quamuis ergo liberum arbitrium per se non possit .gratiam. efficere. nec legem. adimplere .excusabile tamen est. si. non facit quod in se est quia gratia gratis data. semper presto est cuius aminiculo facere potest quod in se est

quo facto habebit gratiam gratum facientem qua. obtenta .diuinam implere legem .et dei perficere uoluntatem .et tandem per opera meritoria peruenire ad beatitudinem sempiternam

Nimirum gratia .gratum faciens .reformat animam dei .ymaginem per peccatum deformatam. et continuat eam .sue origini facitque eam membrum christi.

Eciam eadem gratia. facit animam sponsam christi .templum spiritus.sancti et filiam. patris eterni que.

dzi się, to przygotowuje się na łaskę czyniącą miłym i tak czyni, co do wolnej woli należy.

Tak przygotowanemu, że się przystosowuje do pobudzenia, by zechciał odejść od zła, tak jak jest zachęcany, czy odwoływany; oraz podoba mu się skutecznie czynić dobro; wlewana jest wtedy łaska czyniąca miłym.

Wszelki grzech jest wyganiany, a ten, kto ma tak przygotowaną wolną wolę, prawdziwie jest skruszony, gdyż przeklina wszelki grzech z upodobania do dobra i ruchu wolnej woli, która swobodnie współpracuje z łaską.

Gdyby zaś wola nie zgadzała się z łaską darmo daną, która odwołuje ją od zła i pobudza do dobra, wtedy grzeszyłaby i nie służywała. Jesliby więc z nią współpracowała aż do końca, zasłużyłaby znaleźć zbawienie.

Prawdą jest przeto, co mówi Augustyn: Kto stworzył cię bez ciebie, nie usprawiedliwi cię bez ciebie.

Chociaż więc łaskę otrzymuje się za sprawą Ducha Świętego, to jednak nie bez zgody wolnej woli. Bo łaska czyniąca miłym jest od trojga, inaczej jednak i inaczej. Gdyż jest od Ducha Świętego sprawiającego; od łaski darmo danej, pobudzającej i poruszającej wolną wolę; oraz wolnej woli zgadzającej się. Chociaż więc wolna wola nie może przez się łaski sprawić, ani prawa wypełnić, wybacalne jednak jest, jeśli nie czyni co do niej należy, gdyż łaska darmo dana zawsze jest obecna. Z jej pomocą może czynić, co do niej należy.

Uczyniwszy to będzie miała łaskę czyniącą miłym. Mając ją wypełni prawo Boże, i wykona wolę Bożą, a wreszcie przez czyny zasługujące dojdzie do wiecznej szczęśliwości.

Mianowicie łaska czyniąca miłym odnawia duszę, obraz Boży przez grzech zniekształcony; łączy ją z jej powstaniem; i czyni ją członkiem Chrystusa.

Ta sama też łaska czyni duszę Oblubienicą Chrystusa, Świątynią Ducha Świętego i Córką Ojca Odwiecznego.

prius fuit per peccatum facta inimica .dei. prostibulum⁶⁵ dyaboli et serua .peccati

Sicque reducitur misericorditer .per gratiam ad hereditatem. filiorum dei. quam per peccatum amisit.

Dicta .benedicta gracia nulli datur qui se ad eam .non .habilitat .huius plura. a doctolibus ponuntur exempla

Primum in illo. qui volenti. sibi munera dare. manum non extendit, deus enim dat omnibus ad accipiendum se abilitantibus .Vnde Iacobi primo, deus dat omnibus affluenter et non inproperat,

Secundum in illo qui claudit oculum contra lumen cum tamen dominus deus facit solem suum oriri super bonos et malos. Matthei quinto et ipse de se dicit Ego sum lux mundi,

Tercium in illo qui amico suo pulsanti. non vlt aperire, deus dicit se stare ad hostium et pulsare Apokalypsis tercio.

Q

Vltimo in proposito est sciendum quod gracia [k.52vc] gratum faciens eleuat super se .spiritum.sanctum. rationalem. non per situm localem .sed per habitum deiformem sicut dominus deus non .descendit de celis per suam essenciam incommutabilem sed per influenciam ab ipso. manantem⁷⁰ quavaria efficit licet ipse vnus et idem sit

Sic gracia gratum .faciens licet vna .sit ipsa tamen ramificatur in septem virtutes gratuitas videlicet tres theoloycas fidem. spem. et karitatem Et quatuor cardinales .scilicet. prudenciam, temperanciam, fortitudinem, et iusticiam, que vno modo est virtus generalis .alio. propria et specialis.

⁶⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁶⁶ Jk 1,5.

⁶⁷ Mt 5,45.

⁶⁸ J 8,12.

⁶⁹ Ap 3,20.

⁷⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Wcześniej przez grzech stała się ona nieprzyjaciółką Boga, nierządnicą diabła i niewolnicą grzechu.

I tak miłosiernie sprowadzona jest przez łaskę do dziedzictwa synów Bożych, które przez grzech utraciła.

Rzeczona błogosławiona łaska nikomu nie jest dawana, kto się do niej nie sposobi. Wiele tego przykładów przedkładają uczeni.

Pierwszy: w tym, który chcącemu, żeby mu dać dary, nie wyciąga ręki. Bóg bowiem daje wszystkim do przyjęcia się sposobiącym. Stąd Jk 1: *Bóg daje wszystkim obficie i nie wymawia*⁶⁶.

Drugi w tym, kto zamyka oko na światło, choć jednak Pan Bóg: *Sprawia, że słońce jego wschodzi nad dobrymi i złymi*, Mt 5⁶⁷, a sam o sobie mówi: *Jam jest światłość świata*⁶⁸.

Trzeci w tym, który przyjacielowi swemu kołatającemu nie chce otworzyć, Bóg mówi: *Oto stoję u drzwi i kołaczę*, Ap 3⁶⁹.

W ostatnim twierdzeniu należy wiedzieć, że łaska czyniąca miłym wznosi nad siebie ducha świętego rozumnego. Nie przez położenie miejscowe, lecz przez sprawność boskokszaftną, jak Pan Bóg nie zstąpił z nieba przez swą istotę niezmienną, lecz przez wpływ z niego się wywodzący, którym sprawia różne skutki, chociaż sam jest jeden i ten sam.

Tak łaska czyniąca miłym, choć jest jedna, mimo to sama się rozgałęzia na siedem darmowych cnót, mianowicie trzy teologiczne: wiarę, nadzieję i miłość oraz cztery kardynalne, to jest: roztropność, umiarkowanie, męstwo oraz sprawiedliwość, która jednym sposobem jest cnotą ogólną, drugim właściwą i szczegółną.

Secundo ramificatur. in septem dona spiritus sancti que. specialiter et appropriate dicuntur spiritus sancti dona .gratuita. et hec enumerantur Isaie vndecimo. vbi propheta de christo. loquitur dicens .Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapiencie et intellectus, spiritus consilii. et fortitudinis, spiritus. sciencie et pietatis, et replebit eum spiritus timoris domini.

Tercio dicta gracia ramificatur in habitus beatitudinum et ponuntur septem .beatitudines .quas enumerat saluator Mathei quinto et sunt ista. .paupertas, spiritus, mititas luctus, Esuries, iusticie, Misericordia mundicia, cordis, et pax,

aliqui apponunt octauam. que. ibi eciam nominatur .scilicet. persecucio propter iusticiam.

ad has beatitudines. propter sui perfectionem et plenitudinem duodecim fructus et .quinque. spirituales. sensus consecuntur qui non dicunt nos habitus sed status delectacionum spiritualium quibus consolantur spiritus iustorum

fructus enumerantur per apostolum ad gallatas. quinto. Isti caritas gaudium pax paciencia longanimitas bonitas. benignitas Mansuetudo fides [k.52vd] modestia .continencia castitas.

Sensus uero spirituales dicunt percepciones mentales circa .veritatem. contemplandam que contemplacio incipit in uiris iustis a sensu. seu a contemplacione sensibilium, a sensu .transit ad ymaginacionem ab ymaginacione ad racionem A racione ad intellectum *de intellectu*⁷² seu. intelligencia. ad sapienciam seu noticiam excessiuam que. incipit hic in via. et consummat in gloria sempiterna

Po drugie rozgałezia się na siedem darów Ducha Świętego, które szczególnie i właściwie zwą się darmowymi darami Ducha Świętego. A wyliczone są one u Iz 11: gdzie prorok mówi o Chrystusie: *I spocznie na nim duch Pański, duch mądrości i rozumu, duch rady i mocy, duch umiejętności i bogobojności i napelni go duch bojaźni Pańskiej*⁷¹.

Po trzecie: Rzeczona łaska rozgałezia się na sprawności błogosławieństw i rozkłada się na siedem błogosławieństw, które wylicza Zbawiciel u Mt 5, a są to⁷³: ubóstwo ducha, cichość, płacz, łaknienie sprawiedliwości, miłosierdzie, czystość serca, oraz pokój.

Niektórzy dodają ósme, które też jest tam wymienione, mianowicie przesładowanie dla sprawiedliwości.

Do tych błogosławieństw dla swej doskonałości i zupełności dochodzi dwanaście owoców, oraz pięć duchowych zmysłów, które nie oznaczają nowych sprawności, lecz stany duchowych rozkoszy, jakimi pocieszane są duchy sprawiedliwych.

Owoce wymieniane są przez Apostoła Ga 5 te: *miłość, wesele, pokój, cierpliwość, dobrotliwość, dobroć, nieskwapliwość, cichość, wiara, skromność, wstrzeźliwość, czystość*⁷⁴.

Zmysły zaś duchowe oznaczają spostrzeżenia duchowe co do rozważanej prawdy. Ta kontemplacja zaczyna się w męzach sprawiedliwych od zmysłu, czyli od rozważania rzeczy pod zmysły popadających. Od zmysłu przechodzi do wyobraźni. Od wyobraźni do rozumu. Od rozumu do umysłu. Od umysłu, czyli pojmwania, do mądrości, czyli znajomości wykraczającej, która zaczyna się tu „w drodze” a kończy w wiecznej chwale.

⁷¹ Iz 11,2-3.

⁷² *-* uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁷³ Mt 5,3-10.

⁷⁴ Ga 5,22-23.

R

Quoad sextum .scilicet. de spiritus sancti reuelacione

Ipe enim. est spiritus veritatis Ideo Ambrosius inquit Omne verum a quocumque dicatur .a spiritu.sancto est. vnde si homo malus. uel eciam dyabolus diceret verum aliquod adhuc esset a spiritu sancto. ut dicit sanctus thomas. secunda secunde questione centesima septuagesima secunda⁷⁵ articulo sexto.

Racio huius est quia dicens. dicit hoc uel a bono spiritu uel. a malo. instructus aut propria virtute .que. est a spiritu sancto. sicut informacio aut reuelacio .veri. est ab eodem a quo. res habet esse mediate uel. inmediate.

Hic premittenda sunt aliqua.

Primum .quod alique. sint gracie. gratis. date que. sepe sunt sine gracia. gratum faciente, de quibus prima corinthiorum duodecimo specialiter octo. ponuntur inter alias videlicet propheta interpretacio. sermonum gracia ligwarum sermo sapientie. et sciencie. gracia sanitatum demones eicere miracula. facere. et gracia spirituum .id est. discrecio spirituum.

Hec gracie possunt sic ordinari bene

quando spiritus sanctus alicui. concedit donum prophete talis indiget sermonum interpretacione .id est. exposicione sacre scripture ut possit cognoscere an illa que. sibi per donum prophete sunt reuelata. sint sacre scripture consona. contraria an dissona. consequenter

[k.53a] Tercio talis indiget gracia. spirituum .id est. discrecione spirituum ita ut possit discernere an reuelata. sibi sint a spiritu bono .aut malo. Primo Ioannis. quarto⁷⁶ Probate spiritus an. ex deo sint,

⁷⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁷ S.Th., *Summa teol.*, z. 172, a. 6 (t. 23, s. 22-23).

⁷⁸ 1 Kor 12,8-10.

⁷⁹ 1 J 4,1.

Co do szóstego, mianowicie o objawieniu Ducha Świętego.

On bowiem jest Duchem Prawdy. Dlatego Ambroży powiada: Każda prawda, przez kogokolwiek mówiona, od Ducha Świętego jest. Dlatego gdyby zły człowiek, albo nawet diabeł, powiedział coś prawdziwego, nadal byłoby od Ducha Świętego, jak mówi święty Tomasz w „Sumie Teologicznej”, II-II, zagadnienie 172, artykuł szósty⁷⁷.

Uzasadnieniem tego jest, że mówiący powiada to, pouczony albo przez ducha dobrego, albo złego, albo własną mocą, która jest od Ducha Świętego. Tak jak pouczenie lub objawienie jest od tego, od kogo rzecz ma istnienie pośrednio lub bezpośrednio.

Tu trzeba czymś poprzedzić:

Pierwsze, że są pewne łaski darmo dane, które często są bez łaski czyniącej miłym. Z nich w 1 Kor 12 przedłożonych jest zwłaszcza ośmioro, między innymi mianowicie: *proroctwo, tłumaczenie mów, łaska języków, mowa mądrości i umiejętności, łaska uzdrawiania, wyrzucanie demonów, czynienie cudów, łaska duchów, to jest rozeznanie duchów*⁷⁸.

Te łaski mogą być dobrze odniesione tak:

Kiedy Duch Święty komuś udziela daru proroctwa, taki wymaga tłumaczenia mów, to jest wykładu Pisma Świętego, by mógł poznać, czy to, co mu przez dar proroctwa zostało objawione jest z Pismem Świętym zgodne, przeciwne, czy w następstwie stanowi rozdzźwięk.

Po trzecie. Taki wymaga łaski duchów, to jest rozeznania duchów tak, by mógł rozpoznać, czy objawione mu są od ducha dobrego lub złego. 1 J 4: *Badajcie duchy, czy są z Boga*⁷⁹.

Cumque probauerit reuelata. esse vera et esse a spiritu sancto. reuelata. ad utilitatem ecclesie secundum illud prima Corinthiorum duodecimo vniciue datur manifestacio spiritus ad utilitatem ex tunc indiget gracia ligwarum ut exprimantur. reuelata.

Et quia non solum talia debent exprimi simpliciter sed eciam efficaciter ideo conueniens est ut habeat a spiritu sancto. sermonem. sapiencie. et sciencie. ut eius sermo⁸⁰ .sit gratus et discretus

et quia adhuc ut reuelata .sic sermone discreto. et dulciter sonanti expressa credantur a spiritu sancto reuelata et ecclesie proficiant congruum est. ut per aliqua .miracula. confirmentur.

et ad hoc deseruiunt tria .scilicet. gracia sanitatum qua. infirmi sanantur. et operacio virtutum .id est. miraculum eorum que. sunt supra. naturam et eieccio demonum vbi apparet potestas dei supra potestatem dyaboli.

Hec octo. iam premissa. possunt esse sine caritate hoc patet per apostolum et sanctum Ieronimum

paulus enim dicit prima. Corinthiorum decimo tercio Si ligwis loquerer hominum et angelorum etc Et si habuero omnem prophetiam et nouerim omnia misteria caritatem autem non habuero nichil. sum

Ieronimus autem super illo Matthei septimo, domine in nomine tuo prophetauimus et in nomine tuo demonia eiecimus et virtutes multas fecimus etc dicit sic prophetare uirtutes facere uel. demonia eicere interdum non est eius meriti qui operatur sed uel. inuocacio [**k.53b**] nominis christi hoc agit uel. ad. Condepnacionem qui inuocant uel ad utilitatem. eorum qui uident uel. audiunt conceditur

A gdy udowodni, że to. co objawione jest prawdziwe i objawione zostało przez Ducha Świętego na pożytek Kościoła, zgodnie z owym 1 Kor 12: *Każdemu zaś bywa dany objaw Ducha ku pożytkowi*⁸¹; od wtedy wymaga łaski języków, by to, co objawione, zostało wyrażone.

A ponieważ to winno być wyrażone nie tylko prosto ale i skutecznie, dlatego stosowne jest, by miał od Ducha Świętego mowę mądrości i umiejętności, by jego mowa była miła i dyskretna.

A ponieważ nadto, jak wierzy się, że tak objawione mową dyskretną, a przyjemnie brzmiącą, objawione przez Ducha Świętego i Kościołowi są pożyteczne, stosowne jest, by przez jakieś cuda zostały potwierdzone.

I do tego służy trzej, mianowicie łaska zdrowia, którą chorzy są uzdrawiani i działanie mocy, to jest tych cudów, które są ponad naturą, oraz wyrzucanie demonów, gdzie widać moc Boga ponad moc diabła.

Tych ośmioro powyższych, może być bez miłości. To widać dzięki Apostołowi i świętemu Hieronimowi.

Paweł bowiem mówi w 1 Kor 13: *Gdybym mówił językami ludzkimi i anielskimi itd. I choćbym miał dar prorocstwa, i znał wszystkie tajemnice, a miłości bym nie miał niczym jestem*⁸².

Hieronim zaś o tym Mt 7: *Panie! Prorokowaliśmy w imię twoje i w imię twoje wyrzucaliśmy czarty i czyniliśmy wiele cudów*⁸³ itd. Powiadam, że tak prorokować, cuda czynić lub demony wyrzucać, niekiedy nie jest zasługą tego, kto działa, lecz albo czyni to wezwaniem imienia Chrystusa, albo dopuszcza się na potępienie tych, którzy zywają, albo na korzyść tych, którzy widzą lub słyszą.

⁸⁰ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁸¹ 1 Kor 12,7.

⁸² 1 Kor 13,1-2.

⁸³ Mt 7,22.

S

Secundo est premittendum quod hoc nomen reuelacio aut eciam prophecia in proposito debet recipi pro manifestatione alicuius quod est supra. humanam noticiam et facultatem existens quod quidem manifestatur in lumine supernaturali.

Aliquod autem potest esse supra. facultatem cognicionis nostre tripliciter .scilicet. uel. propter eius eminenciam uel. sui latentiam aut eius distanciam

Exemplum de primo ut sunt distinciones et proprietates ac emanaciones trium personarum in diuinis.

Exemplum de secundo. sicut sunt cordium secreta. hoc enim solius .dei est per se cognoscere et cui uoluerit reuelare. Primi Regum duodecimo Homo uidet que. patent deus autem intuetur. cor.

Exemplum de tercio Moyses de preterito multum distante .scilicet. de creatione mundi. et de futuro, sicut et alij prophete communiter de christo reuelacionem habuerunt vnde deuteronomij decimo octauo. prophetam inquit suscitabit.⁸⁴ dominus de fratribus vestris et illum sicut me audietis etc.

Modus eciam aliquando. quo aliqui accipiunt aliquorum noticiam per reuelacionem est supra naturam sicut apostoli qui fuerant homines simplices et sine literis facti sunt subito docti et. ualde literati quibus spiritus sanctus. infudit scienciam sicut eciam aliqui doctores habuerunt scienciam eis diuinitus infusam ut sanctus Bernardus.

Tercio est sciendum quod in reuelacione prophetica specialiter. tria sunt, nam primo fit ibi reij. reuelande similitudinis impressio, secundo ad illius similitudinis impressio noticiam [k.53vc] seu uisionem intellectus fit illustracio. Tercio [illustracio] tunc fit illius quod per similitudinem significatur in lumine supernaturali manifestacio.

Po drugie poprzedzić trzeba, że w założeniu ta nazwa „objawienie” albo też „prorocstwo”, winno być brane za ujawnienie czegoś, co istnieje ponad ludzką znajomością i zdolnością, co mianowicie ujawnia się w świetle nadprzyrodzonym.

Coś zaś może być ponad naszą zdolnością poznania trojako: albo dla jego wzniosłości, albo swego ukrycia, albo jego odległości.

Przykład o pierwszym: jakim są różnice i właściwości oraz pochodzenia Trzech Osób w Bogu.

Przykład o drugim, jak są tajemnice serc. To bowiem jest samego Boga, poznawać przez siebie i objawiać komu zechce. 1 Krl 12⁸⁵: *Człowiek widzi, co się pokazuje, a Pan patrzy na serce.*

Przykład o trzecim: Mojżesz o przeszłości bardzo odległej, mianowicie o stworzeniu świata i o przyszłości, jak i inni prorocy ogólnie mieli objawienie o Chrystusie, dlatego Pwt 18 powiada: *Proroka z braci twych wzbudzi Pan tego słuchać będziesz*⁸⁶ jak mnie itd.

Niekiedy też sposób, którym jacyś otrzymują znajomość czegoś przez objawienie, jest ponad naturą, jak Apostołowie, którzy byli prostymi ludźmi i niepiśmienni, nagle stali się uczeni i bardzo czytani, Duch Święty wlał im wiedzę. Tak też niektórzy uczeni mieli wiedzę przez Boga im wlaną, jak święty Bernard.

Po trzecie należy wiedzieć, że w objawieniu prorockim jest zwłaszcza trzej: po pierwsze bowiem dokonuje się tam wyciśnięcie podobieństwa rzeczy mającej być objawioną; po drugie dokonuje się oświecenie umysłu według znajomości czy oglądu owego wyciśniętego podobieństwa; po trzecie dopiero wtedy dokonuje się ujawnienie w nadprzyrodzonym świetle tego, co jest oznaczane przez podobieństwo.

⁸⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁸⁵ W rzeczywistości jest to rozdział 16. Według nowej nomenklatury 1 Krl 16,7 odpowiada 1 Sm 16,7.

⁸⁶ Pwt 18,15.

Primum horum potest fieri ab angelo eo quod habeat potestatem .super vim ymaginatum et sensitivum

Secundum fit a spiritu sancto principaliter et potest fieri ab angelo secundario et ministerialiter

Tertium uero in mente et solum a spiritu sancto eo quod solus deus habeat potestatem. super intellectum nostrum ut eum illuminet et ei veritatem, ostendat sicut patet per Augustinum in libro de unico magistro.

Ad idem Iob tricesimo secundo dicitur Inspiratio omnipotentis dat intelligenciam necesse est namque intellectum eleuari super se ut possit percipere diuina et ea .que. suam excedunt facultatem

Hoc idem ostenditur. Danielis. secundo ubi dicitur est deus in celo reuelans misteria.

Prima Corinthiorum secundo nobis autem reuelauit deus per spiritum suum Spiritus enim scrutatur omnia etiam profunda. dei

Ibidem .que. dei sunt nemo. cognouit nisi spiritus dei. Cognicio ergo prophetica, non potest esse a naturali noticia, sed solum a reuelacione diuina,

Secunda. petri primo Non enim uoluntate humana. allata .est. aliquando propheta sed spiritu sancto inspirante locuti sunt dei homines

Ex hijs patet quod omnis reuelacio proprie dicta fiat in mente a spiritu sancto. efficiente licet aliquando sit ab angelo tamquam a ministro

Vnde Danielis octauo dicitur angelus dixisse veni docebo te intelligere uisionem et hoc fecit tamquam minister et nuncius non autem tamquam intellectum eius illuminans.

Pierwsze z nich może uczynić anioł, dlatego że ma moc nad władzą wyobraźniową i zmysłową.

Drugiego głównie dokonuje Duch Święty, a drugorzędnie i służebnie może stać się przez anioła.

Trzecie zaś w duszy i tylko przez Ducha Świętego, dlatego że sam Bóg ma władzę nad naszym umysłem, by go oświecał i prawdę mu ukazywał, jak widać dzięki Augustynowi w księdze „De unico Magistro”⁸⁷.

O tym samym mowa jest Hi 32: *Natchnienie Wszehmocnego daje rozum*⁸⁸. Bo konieczne jest wznieść umysł ponad niego, by mógł pojąć to, co Boże i to, co jego zdolność przewyższa.

To samo okazuje się Dn 2, gdzie powiedziano: *Jest Bóg na niebie, który odkrywa tajemnice*⁸⁹.

1 Kor 2: *Nam zaś objawił Bóg przez Ducha swojego; Duch bowiem przenika wszystko, nawet głębokości Boże*⁹⁰.

Tamże: *Co jest w Bogu, nikt nie poznał, tylko Duch Boży*⁹¹. Poznanie przeto prorockie nie może być z przyrodzonej znajomości, lecz tylko z objawienia Bożego.

2 P 1: *Gdyż prorocтво nie przez wolę ludzką zostało kiedyś przymiesione, ale ludzie święci Boży mówili natchnieni duchem Świętym*⁹².

Z tego widać, że każde objawienie ściśle mówiąc dokonuje się w duszy przez Ducha Świętego sprawiającego, chociaż niekiedy jest od anioła, jako od sługi.

Dlatego w Dn 8 mówi się, że anioł powiedział: *przyszedłem i pouczę cię pojmować widzenie*⁹³. I zrobił to jako sługa i zwiastun, a nie jako oświecający jego umysł.

⁸⁷ Por. Augustinus, *De Magistro liber unus*, caput 11 n, PL 32, 1215-1216 n.

⁸⁸ Hi 32,9.

⁸⁹ Dn 2,28.

⁹⁰ 1 Kor 2,10.

⁹¹ Por. 1 Kor 2,11.

⁹² 2 P 1,21.

⁹³ Dn 8,16-17.

Huius ratio. est quia futura contingencia, habent tantummodo rationem [k.53vd] sue precognitionis in verbo eterno.

Hinc est quod nulla creatura potest illa per se reuelare sed ministerialiter illa manifestat instructa a deo.

Vnde⁹⁴ Apokalypsim ut habetur .in eius prologo .tota .trinitas. reuelauit christo homini per modum efficientis et ipse reuelauit non secundum humanam naturam sed diuinam angelo .eciam per modum efficientis Angelus uero reuelauit Iohanni per modum ministerii.

T

Vlterius est aduertendum quia ut ex dictis patet in reuelatis debet esse. cognitio .intellectiua. quia ibi fit illuminatio. intellectus per lumen supernaturale nam qui non intelligeret visionem non haberet preuisam reuelacionem.

Ideo dicitur Daniel decimo Intelligencia opus est visione Vbi ergo clarior intellectus ibi est reuelacionis alcior. gradus dum tamen limites prophecie non transcendat.

Primus uisionis gradus est quando res corporalis videtur et cum hoc intelligitur quid. per hoc significetur et hoc potest fieri dupliciter. ymaginaria uisione. ad intra uel corporali ad extra

Primo Ieremias vidit ollam succensam Ieremie primo. et intellexit per hoc quod exercitus babilonicus uenturus esset et incensusus templum et ciuitatem

Secundo modo daniel uidit scripturam in pariete hanc, mane techel phares, Danielis. Quinto et intellexit regnum balthazar regis esse ab eo auferendum prout fuit eadem nocte ablatum, quia mane significat numeratum Techel apprehensum et phares diuisum etc.

Uzasadnieniem tego jest, iż rzeczy przyszłe niekonieczne mają uzasadnienie swego przewidzenia tylko w Słowie Odwiecznym.

Stąd jest, że żadne stworzenie nie może tego samo przez się objawić, lecz służebnie to ujawnić pouczone przez Boga.

Dlatego Apokalipsę, jak jest w jej wstępie, cała Trójca objawiła Chrystusowi – Człowiekowi na sposób sprawcy, a On objawił nie według ludzkiej natury, lecz Boskiej, aniołowi, także na sposób sprawcy, anioł zaś objawił Janowi na sposób posługi.

Ponadto trzeba zauważyć, iż jak widać z powiedzianego, w prawdach objawionych winno być poznanie umysłowe, gdyż tam jest oświecenie umysłu przez światło nadprzyrodzone. Bo kto by nie pojmował widzenia, nie miałby przewidzianego objawienia.

Dlatego powiedziane jest Dn 10: *Zrozumienia potrzeba w widzeniu*⁹⁵. Gdzie więc jest jaśniejsze zrozumienie, tam jest wyższy stopień objawienia, byleby jednak granic prorocstwa nie przekroczył.

Pierwszy stopień widzenia jest, gdy widziana jest rzecz cielesna, a przy tym pojmuje się, co przez to jest oznajmione. A może to być dwojako: widzeniem wyobrażonym na wewnątrz lub cielesnym na zewnątrz.

Pierwszym Jeremiasz zobaczył *Garniec podpalony*, Jr 1⁹⁶ i pojął dzięki temu, że wojско babilońskie przyjdzie i spali świątynię i miasto.

Drugim sposobem Daniel zobaczył ten napis na ścianie: Mane, Tekel, Fares, Dn 5⁹⁷ i pojął, że królestwo Baltazara króla ma być odeń zabrane, tak jak zostało tejże nocy zabrane. Bo „mane” oznacza policzone, „ekle” schwycone, a „fares” podzielone itd.

⁹⁴ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁹⁵ Dn 10,2.

⁹⁶ Por. Jr 1,13.

⁹⁷ Dn 5,25.

Secundus gradus principalis est quando non uidetur res totaliter ut iam dictum est sed auditur vox instruens de aliquo [k.54a] supernaturali. Sic samuel audiuit vocem domini loquentis sibi primi Regum tercio et neminem uidit

Hic modus reuelacionis est clarior. precedente quia uoces sunt signa magis expressiua veritatis quam figure

Tercius reuelacionis *gradus est⁹⁹ quando non solum auditur .vox instruens sed etiam uidetur persona loquens

Et hoc variatur tripliciter quia persona .apparens aliquando est homo sanctus

Ita. Onias aparuit iude machabeo secundo. machabeorum decimo quinto ostendens Ieremiam et dicens hic est qui multum orat pro populo et ciuitate sancta¹⁰⁰ iherusalem.

Aliquando est angelus sanctus ut luce primo de gabriele qui. aparuit zacharie et etiam marie

Aliquando. est effigies representans deum. ut ysaie sexto¹⁰¹. dixit Isaias. vidi dominum sedentem super solium excelsum etc

Isti gradus. Habent se hoc ordine quod posterior est precedentibus excellencior.

Omnes predictae appariciones aliquando fiunt in sompno et tunc dicuntur reuelaciones per sompna et quid de hijs sit sencendum dicit sanctus thomas secunda secunde questione nonagesima quinta. articulo sexto.

Aliquando sunt in vigilia. et tunc dicuntur visiones .hic modus alior. est illo in sompno.

Quartus gradus est quando sine aparicione alicuius figure uel. signi sensibilis. capitur

Drugi stopień główny jest, kiedy rzecz całkiem nie jest widziana, jak już zostało powiedziane, lecz słyszy się głos pouczający o czymś nadprzyrodzonym. Tak Samuel słyszał głos Pana doń mówiącego, 1 Krl 3⁹⁸, a nikogo nie widział.

Ten sposób objawienia jest jaśniejszy od poprzedniego, gdyż wyrazy są znakami bardziej wyrażającymi prawdę niż figury.

Trzeci stopień objawienia jest, kiedy nie tylko słyszy się głos pouczający, lecz także widzi się osobę mówiącą.

A to zmienia się trojako, gdyż osoba ukazującą się, jest czasem człowiekiem świętym.

Tak Oniasz ukazał się Judzie Machabeuszowi w 2 Mch 15 ukazując Jeremiasza i mówiąc: *Ten jest, który się wiele modli za lud i za ... miasto święte Jeruzalem*¹⁰².

Czasem jest to święty anioł, jak Łk 1, o Gabrielu, który ukazał się Zachariaszowi a także Maryi¹⁰³.

Czasem jest to obraz przedstawiający Boga, jak Iz 6. Rzekł Izajasz: *Widziałem Pana siedzącego na stolicy wysokiej*¹⁰⁴ itd.

Te stopnie są w takim układzie, że następny jest wznioślejszy od poprzedniego.

Wszystkie wyżej wspomniane zjawienia czasem dzieją się we śnie i wtedy zwane są objawieniami przez sen, a co o nich należy myśleć mówi święty Tomasz w (Sumie Teologicznej) II-II, zagadnienie 95, artykuł 6¹⁰⁵.

Czasem są na jawie, a wtedy zwane są widzeniami. Ten sposób jest wyższy od owego we śnie.

Czwarty stopień jest, kiedy bez zjawienia się jakiejś postaci lub znaku zmysłowego poj-

⁹⁸ 1 Sm 3,4-14.

⁹⁹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁰⁰ Poprawiono według Wulgaty.

¹⁰¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁰² 2 Mch 15,12-14.

¹⁰³ Por. Łk 1,11-20. 26-38.

¹⁰⁴ Iz 6,1.

¹⁰⁵ S.Th., *Suma teol.*, z. 85, a. 6 (t. 19, s. 127-128).

veritas intelligibilis. de occultis per diuinam reuelacionem ut dicit, augustinus libro duodecimo super genesi. ad literam. Et hoc est secundum richardum super Apokalypsim quando spiritus humanus per internam aspirationem suauiter tangitur et nullarum rerum sensibilium¹⁰⁶ figuris mediantibus [k.54b] supernaturaliter erigitur ad celestium contemplacionem et iste gradus .est. excellentissimus secundum quem occulta misteria sunt reuelata. vt dicitur¹⁰⁷ in principio glose super psalterium.

Notandum est quod licet reuelacio prophetica. aliquando fiat per solam luminis influenciam et quandoque per species de nouo impressas uel aliter ordinatas nunquam tamen. fit sine lumine diuino. et supernaturali quia .lumen diuinum est. formale in prophetica .reuelacione qua erigitur super se in deum ad percipiendum diuina et hoc ostenditur¹⁰⁹ Ezechiel. secundo ubi dicitur ffili hominis sta .super. pedes tuos et loquar. ad te

hec eleuacio fit spiritu sancto mouente vnde subditur ibi .Et ingressus est in me spiritus et *statuit me super pedes meos¹¹⁰ mente sic eleuata tunc percipit diuina

Ideo sequitur ibi Et audiui loquentem ad me.

non tamen. cognoscit vquam mens verbo eterno. non vnita omnia prophetabilia quia. veritas prima in huiusmodi illuminatione non cognoscitur clare in seipsa¹¹¹ ymmo veri prophete non semper cognoscunt omnia que spiritus sanctus in eorum

mowana jest przez Boże objawienie prawda zrozumiała o rzeczach ukrytych, jak rzecze Augustyn w księdze 12 „De Genesi ad litteram”¹⁰⁸. A to jest według Ryszarda „Super Apokalypsim”, kiedy duch ludzki mile dotknięty jest wewnętrznym natchnieniem i bez pośrednictwa żadnych zmysłowych postaci nadnaturalnie podniesiony jest do kontemplacji rzeczy niebieskich. I ten sposób jest najwznioślejszy, według którego objawione są ukryte tajemnice, jak powiedziane jest na początku „Glossa super Psalterium”.

Zaznaczyć trzeba, że chociaż objawienie prorockie dokonuje się czasem przez samo wlanie światła, a niekiedy przez obrazy świeżo wyciśnięte lub inaczej uładzone, nigdy jednak bez światła Bożego i nadprzyrodzonego, gdyż światło Boże w prorockim objawieniu jest „formalne”, bo nim wznosi się nad siebie do Boga, aby przyjąć to co Boże.

I to ukazane jest Ez 2, gdzie powiedziane jest: *Synu człowieczy, stań na nogi twe, a będę mówił z tobą*¹¹².

To podniesienie dokonuje się z poruszenia Ducha Świętego, dlatego dodane jest tam: *I wszedł we mnie duch ... i postawił mię na nogi moje*¹¹³. Duch tak podniesiony pojął wtedy co Boże.

Dlatego następuje tam: *I słyszałem przemawiającego do mnie*¹¹⁴.

Nigdy jednak duch ze Słowem Odwiecznym nie zjednoczony, nie pozna wszystkiego co prorockie, gdyż Pierwsza Prawda w tego rodzaju oświeceniu nie jest jasno sama w sobie poznawana, dlatego prawdziwi prorocy nie zawsze poznają wszystko, co Duch

¹⁰⁶ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁰⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁰⁸ Por. Augustinus, *De Genesi ad Litteram libri duodecim*, liber XII, 9, PL 34, 461.

¹⁰⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹¹⁰ *.* Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹¹¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹¹² Ez 2,1.

¹¹³ Ez 2,2.

¹¹⁴ Por. Ez 2,2.

verbis factis¹¹⁵ et uisionibuss intendit quamuis. cognoscant aliqua. quia alias talia uidento uel. faciendo non esset propheta

Eciam dicere prophetas prophecias suas non intellexisse est error montani heretici.

V

Consequenter circa materiam reuelacionis alique questiones sunt mouende.

Prima. an. demones cognoscant aliqua. Future,

Respondetur quod sic. vnde futura in triplici sunt differencia

.aliqua. futura habent causas determinatas et infallibiles ut sunt planetarum coniunctiones oppositiones. respectus et eclipsis et talia demones bene sciunt ex in-
[k.54vc] genij acumine et experientia

Alia sunt futura .que. habent causas determinatas et inpedibiles ut sunt pluuiie et dispositiones aure.

Tercio aliqua. sunt futura .que. habent causas indeterminatas et fallibiles. ut illa .que. a libero arbitrio dependent aut fieri debent

Secundo modo futura et tercio modo demones aliqua precognoscunt secundum Augustinum libro secundo super genesi ad litteram experientia aut aliena doctrina .scilicet. ex reuelacione angelorum.

Secunda. questio an prophete demonum. aliquando uera predicant

Respondetur quod sic hoc patet de balaam numerorum vicesimo tercio. qui dixit Orietur stella .ex iacob. et consurget virga de Israel etc.

Eciam sibilla. de christo predixit vera¹¹⁸

Święty w ich słowach, czynach i widzeniach zamyśla, chociaż coś poznają, gdyż inaczej widząc to lub czyniąc, nie byłby prorokiem

Chociaż mówić, że prorocy nie pojmovali swych prorocत्व jest błędem heretyka Montanny.

Następnie trzeba poruszyć niektóre zagadnienia w materii objawienia.

Pierwsze: Czy demony poznają coś przyszłego?

Odpowiada się, że tak, gdyż fakty przyszłe są w trojakim rozróżnieniu.

Niektóre fakty przyszłe mają przyczyny ustalone i niezawodne, jak są koniunkcje i opozycje planet, respekt oraz zaćmienie. I demony dobrze je znają dzięki bystrości umysłu i doświadczeniu.

Są inne fakty przyszłe, które mają przyczyny określone i utrudniające, jak są deszcze i stany pogody.

Po trzecie są jakieś fakty przyszłe, które mają przyczyny nieokreślone i omylne, jak te, które od wolnej woli zależą, albo mają być wykonane.

Według Augustyna, drugiej księgi „De Genesi ad litteram”¹¹⁶, niektóre fakty, drugim i trzecim sposobem przyszłe, demony przewidują z doświadczenia, albo cudzego pouczenia, mianowicie z objawienia aniołów.

Drugie zagadnienie: Czy prorocy demonów czasem prawdę przepowiadają.

Odpowiada się, że tak. To widać o Balaamie, Lb 24, który powiedział: *Wznijdzie gwiazda z Jakuba i powstanie laska z Izraela*¹¹⁷ itd.

Nawet Sybilla przepowiedziała o Chrystusie prawdę.

¹¹⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹¹⁶ Por. Augustinus, *De Genesi ad Litteram libri duodecim*, liber II, PL 34, 263-280.

¹¹⁷ Lb 24,17.

¹¹⁸ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

vnde Crisostomus super Matheum dicit
Concessum est dyabolo. aliqua. vera dicere
ut mendacium suum rara. veritate commen-
det seu ocultet

Beda. nulla. est falsa doctrina .que. non
aliquando vera falsis intermisceat

diceres. numquid. spiritus sanctus per
balaam et. caypham. fuit locutus.

Respondetur quod sic. sed spiritus in eis
non fuit

Pro quo est sciendum quod spiritus
sanctus aliquando loquitur per aliquem et
non loquitur in eo quia non est in eo per
graciam Sic locutus est per Caypham.

Aliquando loquitur in aliquo et non
loquitur. per eum ut quando interius aliquid
menti' inspirat quod exterius non manifestat

Psalmista Audiam quid in me loquatur.
dominus

Tercio modo spiritus sanctus loquitur in
aliquo et eciam loquitur per eum sic fecit in
bonis prophetis sic eciam loquitur inspirando
et veritatem. exterius manifestando quam
reuelauit.

Questio tercia quare dominus deus per-
mittit prophetas demonum vera predicare
cum per hoc simplices multociens decipian-
tur.

[k.54vd] Respondetur quod fit tribus de
causis,

Primo ut ueritas redderetur commenda-
bilior et credibilior. que ab¹¹⁹ aduersarijs ha-
bet testimonium,

Secundo ut boni uidentes malos prophe-
tare uel reuelaciones habere futurorum talia
et consimilia non appetant pocius appetant
vera bona ut puta. caritatem et virtutes veras.

Tercio hoc deus permittit ut probentur
an recte diligant dominum et hoc tunc appa-
ret quando a cultu dei non contempescunt
propter maleficia et diuinaciones aut somp-

Dlatego Złotousty „Super Matthaem”
rzecze: Dozwolone zostało diabłu coś praw-
dziwego powiedzieć, by kłamstwo swe rzad-
ką prawdą zalecił, czy przykrył.

Beda: Nie ma żadnej fałszywej nauki,
która nie mieszałaby czasem prawd z fałsza-
mi.

Powiesz: czyżby Duch Święty mówił
przez Balaama i Kajfasza?

Odpowiada się, że tak, lecz Duch nie był
w nich.

Dlatego należy wiedzieć, że Duch Święty
czasem mówi przez kogoś, a nie mówi
w nim, ponieważ nie jest w nim przez łaskę.
Tak mówił przez Kajfasza.

Czasem mówi w kimś, a nie mówi przez
niego, jak gdy wewnątrz coś tchnie
w umysł, czego zewnątrz nie ujawnia.

Psalmista: *Będę słuchał, co we mnie będzie
mówił Pan*¹²⁰.

Trzecim sposobem Duch Święty mówi
w kimś, a także mówi przez niego. Tak czynił
w dobrych prorokach. Tak też mówi tchnąc
i na zewnątrz ujawniając prawdę, którą obja-
wił.

Zagadnienie trzecie: dlaczego Pan Bóg
pozwala, że prorocy demonów przepowia-
ją prawdę, skoro przez to prostaczkowie są
często oszukiwani?

Odpowiada się, że dzieje się to z trzech
powodów.

Po pierwsze, by prawda stawała się miłsza
i wiarygodniejsza, bo ma świadectwo od
przeciwników.

Po drugie, by dobrzy widząc, że źli pro-
rokuja, albo mają objawienia rzeczy przy-
szłych, czegoś takiego i podobnego nie pra-
gnęli. Raczej niech pragną prawdziwych
dóbr, jak miłości i cnót prawdziwych.

Po trzecie: Bóg to dopuszcza, by spraw-
dzić, czy szczerze miłują Pana, a to wtedy się
okazuje, gdy we czci Boga nie stygną z po-
wodu czarów, wróżb, albo snów złych ludzi,

¹¹⁹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹²⁰ Ps 85 (84),9.

nia malorum seu prophetarum talium eciam si euenerint que. predixerunt,

hoc habetur late deuteronomij decimo tercio.

Quarto ut fallantur. fallaces .seu. mali. propter peccata sua. quibus meruerunt decipi ut illi qui talia desiderant uel. qui uolunt audire placencia.

De hoc est pulcrum exemplum tertij Regum ultimo de Achab Rege israel qui noluit credere prophetis domini quia prophetabant¹²¹ sibi malum sed secutus prophetas baal. quos non reputabat malos. aut falsos. et incidit in manus hostium suorum et interfectus est. vide ibidem.

Questio quarta. quomodo propheta¹²⁴ aut reuelacio. spiritus sancti potest discerni. a reuelacione demonum aut falsorum prophetarum

Respondetur quod hoc potest fieri considerando tria.

videlicet cui fit reuelacio,

secundo considerando modum per quem fit reuelacio,

tercio considerando reuelata. qualia illa sint.

Quoad primum persona est consideranda tripliciter.

primo an magnam habeat caritatem,

secundo an habeat in ecclesia dei prelacionem an non.,

tercio an habeat consciencie puritatem et a tumultu hominum separacionem

[k.55a] Quoad primum consideranda circa personam est caritas perfecta .que. est potissima causa diuine allocucionis et appropinquare facit amantem amato .tam. prope ut si fieri posset esset hoc ipsum. quod est amatum

czyli takich proroków, nawet wtedy, gdyby wyszło to, co przepowiedzieli.

To szeroko jest w Pwt 13¹²².

Po czwarte, by omyleni zostali omylni, czyli źli, z powodu swych grzechów, którymi zasłużyli na omylenie, albo którzy chcą sły-
szyć co się podoba

O tym jest piękny przykład w ostatnim rozdziale Trzeciej Księgi Królewskiej o Achabie, królu Izraela, który nie chciał wierzyć prorokom Pana, gdyż prorokują mu zło, lecz poszedł za prorokami Baala, których nie uznawał za złych lub fałszywych i wpadł w ręce wrogów swych i został zabity¹²³. Zobacz tamże.

Zagadnienie czwarte: W jaki sposób pro-
roctwo lub objawienie Ducha Świętego można odróżnić od objawienia demonów lub fałszywych proroków?

Odpowiada się, że to może się stać rozpa-
trując troje,

mianowicie komu dokonuje się objawie-
nie,

po drugie, rozpatrując sposób, którym
dokonuje się objawienie,

po trzecie, rozpatrując objawienia, jakie
one są.

Co do pierwszego: Osoba powinna być
rozpatrywana trojako:

po pierwsze, czy wielką ma miłość?

po drugie, czy ma w Kościele Bożym
przełożenie, czy nie?

po trzecie, czy ma czystość sumienia
i oddzielenie od zgiełku ludzi?

Co do pierwszego. Odnośnie osoby trze-
ba rozpatrzeć doskonałą miłość, która jest
najważniejszą przyczyną Bożej mowy i spra-
wia zbliżenie miłującego tak blisko do umi-
łowanego, że gdyby to być mogło, byłby tym
samym, to jest umiłowanym.

¹²¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹²² Por. Pwt 13,1-5.

¹²³ Por. 1 Krl 16,29-22,40.

¹²⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

et ergo dicit hugo super septimo angelice ierarchie .quod amor. transfert amantem in amatum quanto igitur. vicinius est amans amato .tanto verius. subtilius et perfeccius sibi reuelatur. amatum.

Vnde Richardus dicit libro de unione et contemplacione, Ex magnitudine diuine dileccionis pendet modus diuine reuelacionis

Et augustinus libro octauo de trinitate dicit Quanto flagrancius deum diligimus tanto cicius sereniusque uidemus et huius multiplex est causa,

Prima. quia caritatis ardor tranquillat insolentem carnalium desideriorum tumultum.

Secunda. quia amor. facit amantem diligencius inquirere statum amati.

Tercia. amor .est quidam gustus experimentalis amati. Ideo plenius cognoscitur. per amorem forcioem quia res perfeccius cognoscitur. simul videndo et gustando quam solum videndo.

Quarta causa quia crescente calore tandem erumpit lux flammea .ita. amore inardescente surgit splendor sapientie et intelligencie quo candescit anima tandem sicut ferrum ignitum.

Quinta quia dei amor sincerus meretur ut amans specialiter ab amato .scilicet. deo dirigatur in sui cognicione et omni in ordine ad ipsum.

Sed diceres ex quo caritas perfecta est potissima diuine reuelacionis .causa quomodo cognoscatur quis habere caritatem. tanta cum [k.55b] scriptura dicat ecclesiasticus nono nescit an. Odio .uel. amore dignus sit

Respondetur. quod nullus certitudinaliter. potest sciri humanitus esse in caritate nisi per reuelacionem Coniecturatiue autem

A przeto powiada Hugo o siodmej księdze „Hierarchii Anielskiej”, że miłość przenosi miłującego w umiłowanego. Im więc miłujący jest bliżej umiłowanego, tym prawdziwiej, wnikliwiej i doskonalej objawia mu się to, co umiłowane.

Dlatego Ryszard powiada w księdze „O zjednoczeniu i kontemplacji”: Od wielkości Bożego umiłowania zależy sposób Bożego objawienia.

I Augustyn w ósmej księdze „De Trinitate”¹²⁵ rzecze: Im płomienniej Boga miłujemy, tym wcześniej i pogodniej Boga widzimy, a tego liczne są przyczyny.

Pierwsza, ponieważ żar miłości uspokaja zuchwałę wzburzenie żądź cielesnych.

Druga, ponieważ miłość sprawia, iż miłujący staranniej wnika w stan umiłowanego.

Trzecia. Miłość jest jakimś doświadczalnym smakowaniem umiłowanego. Dlatego pełniej poznaje się przez mocniejszą miłość, bo rzecz doskonalej się poznaje jednocześnie widząc i smakując, niż tylko widząc.

Czwarta przyczyna: ponieważ ze wzrostem gorąca wreszcie wybucha światło płomienia. Tak gdy miłość rozpala się, powstaje blask mądrości i pojmowania, którym w końcu jaśnieje dusza, jak rozpalone żelazo.

Piąta. Ponieważ szczerą miłość Boga zasługuje, by miłujący szczególnie przez umiłowanego, czyli Boga, był kierowany w swym poznaniu i w każdym porządku do niego.

Lecz rzekłbyś: Skoro doskonała miłość jest najważniejszą przyczyną objawienia Bożego, jakim sposobem poznaje się, że ktoś ma miłość, skoro tak wielkie Pismo mówi Eklezjastes 9: *Nie wie... , czy jest miłości czy nienawiści godzien*¹²⁶.

Odpowiada się, że nikt z pewnością nie może wiedzieć po ludzku, że jest w miłości, jak tylko przez objawienie. Przypuszczalnie

¹²⁵ Por. Augustinus, *De Trinitate libri quindecim*, liber VIII, PL 42, 945-960.

¹²⁶ Koh 9,1.

quis .potest sciri esse in caritate per aliqua .signa .que. in libro de itineribus eternitatis sunt collecta .Itinere quarto vide ibi. longum nimis .esset hic omnia necessaria inserere.

Y

Quoad secundum circa personam cui fit reuelacio est considerandum quando de uisione eius dubitatur .an. a spiritu .bono sit, videndum et qualem statum in ecclesia habeat an sit prelatus. sit rex uel. preses. uel. auctoritate ecclesie doctor .uel. predicator., de talibus plus presumitur quam de simplicibus

Racio huius est quia omnis potestas a domino deo est Romanorum decimo tercio. Ideo cayphas cum esset pontifex anni illius dicitur Ioannis decimo quinto prophetasse quod expediens fuit .christum mori licet ipse cayphas fuerit malus .ita. nabuchodonosor., daneelis secundo habuit sompnum presagium Et pharao genesis quadragesimo primo.

Ideo philosophi dicunt quod sompna regum. et precedencium quibus est commissa .cura. reypublice sunt magis significatiua et amplius obseruanda.

quia illi debent alijs preesse et ideo non propter eorum meritum bonum sed propter bonum tocius communitatis cui deus uult succurrere per prudentiam aut doctrinam, ipse enim uult homines per hominem doceri, huius signum est quod ad moysen misit getro Exodi decimo octauo quod per seipsum potuisset docuisse, et petrum ad cornelium Actuum decimo. quem per angelum si uoluisset bene instruxisset, et paulum ad ananiam Actuum nono, et paulus qui ewange-

zaś ktoś może wiedzieć, że jest w miłości, przez jakieś znaki, które w „Liber de itineribus aeternitatis” są zebrane. Zobacz tam w „drodze czwartej”. Za długo byłoby łączyć tu wszystko, co konieczne.

Co do drugiego, o osobie, której dokonuje się objawienie, należy rozpatrzyć, gdy wątpi się w jej widzenie, czy od ducha dobrego jest oglądane i jaki stan ma w Kościele, czy jest prałatem, jest królem lub przełożonym, albo powagą Kościoła doktorem lub kaznodzieją. Po takich więcęj się spodziewa, niż po prostakach.

Uzasadnieniem tego jest, że wszelka władza jest od Pana Boga Rz 13¹²⁷. Dlatego: *Kajfasz, będąc najwyższym kapłanem w tym roku, powiada, J 11, prorokował, że lepiej, aby Jezus umarł*²⁸. Chociaż sam Kajfasz był zły. Tak Nabuchodonosor, Dn 2¹²⁹, miał sen zapowiedni, oraz faraon Rdz 41¹³⁰.

Dlatego filozofowie mówią, że sny królów i mających pierwszeństwo, którym powierzona jest troska Rzeczypospolitej, mają większe znaczenie i winny być bardziej przestrzegane.

Ponieważ oni mają innym przewodzić, a stąd nie dla ich dobrej zasługi, lecz dla dobra całej wspólnoty, której Bóg chce pomóc przez roztropność lub naukę, bo on chce ludzi uczyć przez człowieka. Oznaką tego jest, że do Mojżesza posłał Jetro, Wj 18¹³¹, o czym mógłby sam pouczyć, a Piotra do Korneliusza, Dz 10¹³², którego przez anioła, gdyby zechciał, dobrze by wyuczył, a Pawła do Ananiasza, Dz 9¹³³. I Paweł, który Ewangelii nie nauczył się od człowieka, lecz przez obja-

¹²⁷ Rz 13,1.

¹²⁸ J 11,49-51.

¹²⁹ Dn 2,2-49.

¹³⁰ Rdz 41,1-7.

¹³¹ Wj 18,1-27.

¹³² Por. Dz 10,1-48.

¹³³ Dz 9,10-19.

lium ab [k.55vc] homine non didicit sed per reuelacionem galathorum primo voluit conferre cum apostolis ewangelium suum [[in]] ne in vacuum curreret aut cucurrisset ut dicitur ad galatas. secundo.

Si autem persona sit similiter non habens statum notabilem in ecclesia dei tria debent uideri,

primo si sit sub obediencia alicuius viri senioris. et discreti ac uirtuosi et in spiritualibus aliquo modo experti cui temptationes et reuelaciones cum humilitate dicit et dixit ad examinandum nichil. se reputans. aut iactans aut de hijs glorians sed magis se paruipendens huiusmodi cautela est in collacionibus sanctorum patrum expressa. Collacione, secunda.

Secundo uidendum est an illa persona sit vere catholica .recte credens et prelati ecclesie obediens prout tenetur.

Tercio uidendum est si sanum habeat intellectum et rectum rationis iudicium non fantasticum

Si hec tria habuerit. presumendum est bonum pro illa .persona, actum. adhuc non est necessarium ut sibi. credatur. in reuelacionibus nisi ostendat reuelata esse .vera. per euidencia miracula. aut .per crebros euentus eorum que predicat

Tercio circa personam que reuelaciones dicitur habere quando dubitatur uidendum an illa persona .sit abstracta. a fastu. mundi. et a uanitate seculi non appetens., diuicias, honores, dignitates, aut carnis delicias, et an zelum habeat animarum et hunc bene regulatum et si amet solitudinem et si aliquando sic abstrahitur quod relinqueret operationes sensibiles et aliquando naturales ut sit in raptu. in quo homo exit quasi a seipso.

Si aliquid horum non habeat non facile credatur spiritum dei habere .quia. [k.55vd]

wienie, Ga 1¹³⁴, chciał najpierw porównać z Apostołami swoją Ewangelię: *Żebym przypadkiem na próżno nie stawał do biegu, albo przedtem daremnie nie biegał*, jak rzecz Ga 2¹³⁵.

Jeżeli zaś osoba nie ma szlachetnego stanu w Kościele, trzeba zobaczyć troje.

Pierwsze: Czy jest w posłuszeństwie jakiemuś mężowi starszemu, przezornemu oraz cnotliwemu, a w rzeczach duchowych biegłemu, któremu z pokorą pokusy i objawienia do sprawdzenia wyznaje i wyznawała, za nic siebie nie uważając, ani nie rzucając się, albo z tego się chwając, lecz sobą gardząc. Tego rodzaju ostrożność wyrażona jest w „Collationes Sanctorum Patrum”, Rozmowa druga.

Po drugie należy zobaczyć, czy ta osoba jest prawdziwie katolicka, szczerze wierząca i posłuszna prałatom Kościoła, jako [dłatego] obowiązana. Po trzecie zobaczyć trzeba, czy ma zdrowy umysł i sąd rozumu prawy, nie fantastyczny.

Jeśli ma tych troje, należy przypuszczać, że dobro dla tej osoby zostało uczynione. Jeszcze nie jest konieczne, by jej wierzone w objawieniach, chyba, że okaże, iż objawienia są prawdziwe: przez oczywiste cuda, lub liczne spełnienia tego, co przepowiada.

Co do trzeciego o osobie, która mówi się, że ma objawienia, gdy wątpi się, należy zobaczyć czy ta osoba jest oderwana od pychy świata i od marności doczesnego życia, nie żadna bogactw, zaszczytów, godności, albo cielesnych rozkoszy, oraz czy ma gorliwość o dusze, i to dobrze uporządkowaną, i czy lubi samotność, i czy niekiedy tak się odrywa, że opuszcza działania zmysłowe, a czasem naturalne, by była w zachwycie, w którym człowiek wychodzi jakby ze siebie.

Jeżeli czegoś z tego nie ma, nie łatwo niech wierzy się, że ma Ducha Bożego, bo

¹³⁴ Ga 1,11-12.

¹³⁵ Ga 2,20.

spiritus vite carnis pigwedinem fugit et in tumultu. respirare non solet.

Quoad secundum principale. modus quo fit reuelacio est considerandus .an. fiat primo modo. secundo modo. tercio. aut quarto modo. superius expresso. et si deus loquatur persone illi. et si sic quali modo loquatur. .est. investigandum

Nam deus loquitur. multipharie et ut nunc sufficit quatuor modis deus loquitur

Pro cuius intellectu est aduertendum quod sicut homo homini dicitur .loqui. quando manifestat ei sue mentis conceptum Sic deus. loquitur homini suo. modo.

Manifestat autem homo. homini mentis sue intencionem quatuor modis videlicet verbo nuncio scripto .id est. literis. et signo conuencie aut aliquo opere

Sic ab ultimo procedendo, ad primum deus loquitur nobis,

primo facturis suis tamquam per signa et nutus et per manuum suarum opera.

Secundo loquitur per sacram scripturam tamquam per litteras seu epistolas ad nos missas.

Tercio loquitur per apostolos et prophetas ac ecclesie doctores tamquam per nuncios ad nos missos,

Quarto loquitur homini per verba interius et exterius prout vlt, exterius quando ad aurem hominis. corporalem insinuat uocem suam et hoc fecit quandoque in aliqua effigie apparente corporalibus oculis ut post resurrectionem suam Aliquando domini dei quidam uocem audierunt sed nullam eius ymaginis apparenciam viderunt ut illi qui. fuerunt cum paulo quando fuit prostratus de quibus actuum. nono dicitur. [k.56a] uocem quidem audierunt sed neminem uiderunt.

Interiorius uero dupliciter auditur talis uox in ymaginaria visione et quandoque intel-

Duch Żywota unika tłuściości ciała i nie zwykły oddychać w zgiełku.

Co do drugiego głównego trzeba rozpatrzyć sposób, którym dokonuje się objawienie. Czy dokonuje się pierwszym sposobem, drugim sposobem, trzecim lub czwartym wyżej wymienionym sposobem. I czy Bóg mówi do tej osoby, a jeśli to się dzieje, należy zbadać jakim sposobem mówi.

Gdyż Bóg mówi rozmaicie, a jak obecnie wystarcza, Bóg mówi czterema sposobami.

Dla zrozumienia tego trzeba spostrzec, że tak jak mówi się, iż człowiek człowiekowi powiada, gdy ujawnia mu myśl swego rozumu tak Bóg odpowiada człowiekowi na swój sposób.

Człowiek człowiekowi zaś ujawnia zaś ująwszy swego rozumu na cztery sposoby, mianowicie: słowem, posłańcem, pismem czyli listem, i znakiem zgody lub jakimś czynem.

Tak idąc od ostatniego do pierwszego Bóg mówi do nas:

Pierwsze: czynami swoimi, tak jak przez znaki i skinienia oraz przez dzieła rąk swoich.

Drugie: mówi przez Pismo Świąte, tak jak przez pisma, czyli listy do nas ślane.

Trzecie: mówi przez Apostołów i Proroków oraz Doktorów Kościoła, tak jak przez posłów, do nas wysłanych.

Czwarte: mówi człowiekowi przez słowa wewnątrz i zewnątrz tak jak chce. Zewnątrz, kiedy do cielesnego ucha człowieka wpaja swój głos, a czyni to niekiedy w jakimś obrazie, ukazującym się cielesnym oczom, jak po swym zmartwychwstaniu. Czasem jacyś usłyszeli głos Pana Boga. Ale widoku żadnej jego postaci nie ujrzeli, jak ci, którzy byli z Pawłem, kiedy był powalony. O nich powiedziane jest w Dz 9: *Słyszając wprowadzcie głos, lecz nikogo nie widząc*¹³⁶.

Wewnątrz zaś dwojako słyszy się taki głos w wyobraźniowym widzeniu, a niekiedy

¹³⁶ Dz 9,7.

lectuali tantum quando dominus deus loquitur ad animam quodammodo. ineffabili quando veritas immediate. a deo reuelatur et anima sine verbis et¹³⁶ sillabis dictis aut scriptis edocetur

Predicti quatuor modi .loquendi. dei habentur in diuersis locis sacre scripture Et per Augustinum libro decimo sexto de trinitate dei. capitulo. sexto dicentem .Illa. veritas aut per semetipsam loquitur ineffabiliter rationalis creature mentibus aut per mutabilem creaturam siue spiritualibus .ymaginibus nostro spiritui loquitur siue corporalibus uocibus corporis. sensui nostro loquitur.

Præterea in modo uidendi. sunt que uidentem certificant quod non sit illusio. demonum quod quando uidens influxum supernaturalis sensus¹³⁷ intelligibilis veritatis sentit et ex illo lumine supernaturali. sibi infuso comprehendit veras significaciones eorum que uidit uel audiuit et quando intellectus eius sic illuminatus sensibiliter aperitur ad intelligendam ueritatem. Hoc non potest esse a dyabolo. quia ipse non potest intellectum illuminare. .

Secundum quando anima tempore visionis seu. reuelacionis sentit se totam caritate diuina, inflammari.

Tertium si anima tunc quando aliquid sibi reuelatur quadam dulcedine ineffabili repletur et quodam sapore interne dulcedinis inebriatur

Quando hec tria simul sunt in anima tunc non decipitur. quoniam dyabolus nullum predictorum trium potest dare Sic prophete expresse [k.56b] instructi fuerunt per spiritum prophete qui est spiritus sanctus et de reuelacione¹³⁸ ut communiter certificati.

Hinc Ieremias dixit In. ueritate .misit me dominus ut loquerer in aures vestras omnia verba hec Ieremie vicesimo sexto

umysłowym tylko, kiedy Pan Bóg mówi do duszy jakimś niewysłowionym sposobem, gdy prawda przez Boga jest bezpośrednio objawiana, a dusza pouczana jest bez słów i sylab mówionych lub pisanych.

Wymienione wyżej cztery sposoby mówienia Boga są w różnych miejscach Pisma Świętego. A przez Augustyna w księdze szesnastej „De Trinitate”¹⁴⁰ mówiącego: Ta prawda albo sama przez się mówi niewypowiedzianie umysłem stworzenia rozumnego, albo przez zmienne stworzenie mówi, czy to duchowymi obrazami naszemu duchowi, czy to głosami cielesnymi naszemu zmysłowi.

Poza tym w sposobie widzenia jest coś, co widzącego upewnia, iż to nie złudzenie demonów, że kiedy widzący czuje wpływ znaczenia nadprzyrodzonego jasnej prawdy, a z tego nadprzyrodzonego, sobie włanego, światła pojmuje znaczenie prawdziwe tego, co zobaczył lub usłyszał, i kiedy jego umysł, tak zmysłowo oświecony, otwiera się na pojmowanie prawdy, to nie może być od diabła, ponieważ on nie może oświecać umysłu.

Drugie: kiedy dusza podczas widzenia czy objawienia czuje się cała rozplamieniona miłością Bożą.

Trzecie: jeśli dusza wtedy, kiedy coś jej się objawia, wypełnia się jakąś niewysłowioną słodyczą i upaja się jakimś smakiem słodczy wewnątrznej.

Kiedy tych troje jest razem w duszy, wtedy nie ludzi się, gdyż diabeł żadnego z powyższych trojga dać nie może. Tak prorocy byli wyraźnie pouczeni przez Ducha Proroctwa, którym jest Duch Święty i o objawieniu jak zazwyczaj upewnieni.

Stąd Jeremiasz powiedział: *Prawdziwie Pan mię posłał do was, abym mówił w uszy wasze te wszystkie słowa* Jr 26¹⁴¹.

¹³⁷ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

¹³⁸ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

¹³⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴⁰ Błędnie wskazany numer księgi.

¹⁴¹ Jr 26,15.

Sed est hic acute considerandum quid spiritus noster et quid. spiritus dei .loquatur. in nobis quia mens prophete per quandam instinctum instruitur et multociens dubitatur an hoc fit per spiritum .dei. uel. proprium spiritum et sepe aliquis habuit aliquid de intellectu suo quod credidit esse ex instinctu. diuino et dei locucione interna

Vnde natan propheta dixit ad dauid. habentem propositum ut edificaret domino templum, fac inquit quecumque sunt in corde tuo quia dominus tecum etc Regum septimo Et estimauit se ex inspiracione diuina hoc dicere attamen non fuit ita. Et hoc patet .quia dominus prophete reuelauit natan ut prohiberet dauid .ab edificacione ut ibidem patet.

Ex hoc potest perpendi quod difficile sit cognoscere verum spiritum prophete et satis uidetur periculosum esse reuelaciones habere. quia omnem hominem valde timere ne seducatur .a spiritu illusore seu. ab instinctu. naturali. quod crederet esse a spiritu diuino, et eiam ne hauriat aliquid a spiritu suo.

Hinc¹⁴² est quod venerabilis domina dorothea .in marianwerder reclusa sepe fuit valde sollicita. ne reuelatis sibi a spiritu sancto aliquid. ab alio. adderetur .spiritu que. eiam per suos confessores secundum doctrinas hic et alibi scriptas examinata tam fidelis quam racionabilis est repta.

Z

Quantum ad tertium principale huius materie .scilicet. de reuelatorum qualitate, [k.56vc] ibi enim uidendum est si reuelata. sint fideij et sacre scripture .consona. et hoc siue reuelata. sint de credendis siue de agendis, quia homines ex magna dei. miseracione diriguntur. per reuelaciones in cognicionem credendorum et agendorum et secundum quod expediens est eorum salutis .Ideo. si in-

Lecz trzeba tu ostro rozpatrzyć, co mówi duch nasz, a co mówi duch Boga w nas, ponieważ umysł proroka pouczany jest przez jakąś podnieć i wielokroć wątpi się, czy dzieje się to przez Ducha Boga, lub ducha własnego. I często ktoś miał coś ze swojego umysłu, co wierzył, że jest z podnieć Bożej i mowy Bożej wewnętrznej.

Dlatego Natan powiedział do Dawida, mającego zamiar zbudować Bogu świątynię: *Wszystko, co jest w sercu twoim, idź, czyn, bo Pan jest z tobą*, Krl 7¹⁴³. I myślał, że mówi to z Bożego natchnienia, jednak nie było tak. A widać to, bo Pan objawił prorokowi Natnowi, by zakazał Dawidowi budowy, jak tamże stoi otworem¹⁴⁴.

Z tego można ocenić, iż trudno jest poznać prawdziwego ducha prorocstwa, i widać, że dość niebezpieczne jest mieć objawienia, bo każdy człowiek bardzo się boi, by nie został zwiedziony przez ducha szydce, czy przez podnieć naturalną, którą by uznał, iż jest od Ducha Bożego, a także by nie czerpał czegoś ze swojego ducha.

Stąd jest, że Czcigodna Pani Dorota, rekluza w Kwidzynie, często była bardzo zatroskana, by do jej objawień od Ducha Świętego coś od innego ducha nie zostało dodane. Badana, także przez swych spowiedników, według nauk tu i gdzie indziej spisanych, znaleziona została tak wierna jak rozumna.

Co do trzeciego głównego tej materii, mianowicie jakości objawień, gdyż tu należy zobaczyć, czy objawienia są zgodne z wiarą i Pismem Świętym. I to czy objawienia są do wierzenia, czy do czynienia, ponieważ ludzie z wielkiego zmiłowania Bożego kierowani są przez objawienia do poznania, w co należy wierzyć i co należy czynić, oraz co potrzebne jest do ich zbawienia. Dlatego jeśli umysł

¹⁴² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴³ 2 Sm 7,3.

¹⁴⁴ Por. 2 Sm 7,12-16.

rellectus per reuelata. illuminatur. ut homo in dubijs ad agendum aut obmittendum, quod tucius est dirigitur aut peccator corrigitur ut conuertatur confitendum est quod reuelata sint sana .et sine periculo recipienda.

Secundo uidendum est. si reuelata. predicant laudes humanas futuras. mundi diuicias, aut honores seu. exaltaciones aut eciam inducant ad mores distortos et singularitates, vel ad talia inducant ex quibus homo extollitur et de se presumit uel. de suis .meritis confidit aut superbit.

Tercio uidendum est. si reuelata. inducant ad humiliter se gerendum fideliter .superioribus obediendum et se eidem simpliciter committendum Et an. inducant hominem ad se opponendum superioribus aut alijs contra. rationem uel. scripturam sacram aliter dictantem

Ex hijs et consimilibus reuelata. sunt repudianda. Quia dicitur Matthie. septimo. Ex fructibus eorum cognoscetis eos.

Quarto est uidendum si reuelata. sint vera et nuncquam falsa. spiritus enim sanctus semper est reuelator veritatis et nuncquam falsitatis, ergo si aliquando aliquid reuelatum est falsum hoc non est a spiritu veritatis, et statim alia. eidem persone reuelata. redduntur suspecta. presertim si debite. intellexit illud quod reperitur falsum.

Hoc patet deuteronomij decimo octavo, ubi dicitur [k.56vd] Si cogitatione tacita responderis dicens Quomodo possum intelligere verbum quod non est locutus dominus hoc habebis signum quod¹⁴⁵ in nomine domini ille propheta predixit et non euenit hoc dominus non est locutus.

Ex hijs et consimilibus potest diligens considerator distingwere inter reuelata a spiritu bono et reuelata. a spiritu maligno

¹⁴⁵ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴⁶ Mt 7,15.

¹⁴⁷ Pwt 18,21-22.

oświecony jest przez objawienia, by człowiek kierowany był do czynienia, lub opuszczenia, co jest bezpieczniejsze, albo grzesznik był upominany, by się nawrócił, trzeba przyznać, że objawienia są zdrowe i bez niebezpieczeństwa należy je przyjąć.

Po drugie trzeba zobaczyć, czy objawienia zapowiadają przyszłe pochwały ludzkie, bogactwa świata, albo zaszczyty, czyli wywyższenia, albo też prowadzą do przewrotnych obyczajów i dziwactw, albo prowadzą do tego, z czego człowiek wynosi się i jest zarozumiały, albo ufa w swoje zasługi, lub pyszni się.

Po trzecie należy zobaczyć, czy objawienia prowadzą do pokornego zachowania się, wiernego posłuszeństwa przełożonym, do szczerego im się powierzenia, oraz czy prowadzą człowieka do przeciwstawienia się przełożonym, lub innym, wbrew rozumowi albo Pismu Świętemu inaczej nakazującemu.

Z tego i podobnego objawienia powinny być odrzucone, gdyż Mt 7 powiedziane jest: *Z owoców ich, poznacie ich*¹⁴⁶.

Po czwarte trzeba zobaczyć, czy objawienia są prawdziwe, a nigdy fałszywe. Duch bowiem Święty zawsze objawia prawdę, a nigdy fałsz. Jeżeli więc coś kiedyś objawionego jest fałszywe, to nie od Ducha Prawdy, i zaraz reszta tejże osobie objawiona, staje się podejrzana, zwłaszcza jeżeli należyście pojęła to, co znalezione jest fałszywe.

To widać z Pwt 18, gdzie powiedziane jest: *Jeśli sam w sobie odpowiesz: Jakżesz mogę rozpoznać słowo, którego Pan nie mówił? Ten znak będziesz miał: co w imię Pańskie prorok ów przepowie, a nie stanie się, tego Pan nie mówi*¹⁴⁷.

Z tego i temu podobnych pilny badacz może odróżnić objawienia dobrego ducha i objawienia złego ducha.

Et qui vlt de hac materia copiosius informari .videat sanctum thomam in secunda. secunde. questione .centesima. articulo primo. et quatuor sequentibus et doctores circa septimam distincionem. secundi libri sentenciarum etc

Circa hunc articulum octauum. specialiter quinque errores eliduntur,

Primus est grecorum dicendum spiritum sanctum a solo patre procedere et non a filio.

Secundus est macedonianorum negantium esse deum et dicendum ipsum esse .patris et filij seruum Macedonius fuit huius erroris .auctor.

Tercius error est origenianorum. dicendum spiritum sanctum non posse uidere filium .contra. quos est illud. Prima Corinthiorum secundo. Spiritus omnia scrutatur. etiam profunda dei.

Quartus error est pallajani. qui credit et dixit quod homo. mediante libero arbitrio suo sine spiritus sancti gracia posset implere omnia dei precepta. huius oppositum dictum est. supra et habetur manifestius distincione vicesima octaua. Libro Secundo Sentenciarum

Et ibidem ponitur error quintus qui. dicit gratiam spiritus sancti nobis dari. qua liberamur a peccato secundum merita. precedencia .huius falsitas. patet etiam ex precedentibus in articulo positus etc.

Sequitur articulus nonus.

A kto chce w tej dziedzinie szerzej się poruczyć, niech zobaczy Świętego Tomasza (Sumę Teologiczną), II-II, zagadnienie setne, artykuł pierwszy i cztery¹⁴⁸ następne oraz Doktorów o siódmej dystynkcji, „Drugiej Księgi Sentencji”¹⁴⁹ itd.

Co do tego Artykułu Ósmego odrzuca się zwłaszcza pięć błędów.

Pierwszy jest Greków, mówiących, że Duch Święty pochodzi od samego Ojca, a nie od Syna.

Drugi jest Macedonian, przeczących, że jest Bogiem, a mówiących że jest on sługą Ojca i Syna. Macedoniusz był twórcą tego błędu.

Trzeci błąd jest orygenistów, mówiących, że Duch Święty nie może widzieć Syna, wbrew którym jest to z 1 Kor 2: *Duch przenika wszystko, nawet głębokości Boże*¹⁵⁰.

Czwarty błąd jest Pelagiusza, który wierzył i mówił, że człowiek za pośrednictwem wolnej woli, bez łaski Ducha Świętego, mógłby spełnić wszystkie przykazania Boże. Przeciwnieństwo tego zostało wyżej wypowiedziane, a wyraźniej w dystynkcji dwudziestej ósmej, „Drugiej Księgi Sentencji”.

I tam umieszczony jest piąty błąd, który mówi, że dana nam jest łaska Ducha Świętego, którą od grzechu uwalniani jesteśmy według uprzednich zasług. Fałsz jego widać także z powyższych, umieszczonych w artykule itd.

Następuje artykuł dziewiąty

¹⁴⁸ S.Th., *Suma teol.*, z. 100, a. 1-5 (t. 19, s. 154-164).

¹⁴⁹ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 2, d. 7 (t. 1, s. 467-470).

¹⁵⁰ 1 Kor 2,10.

ARTYKUŁ DZIEWIĄTY

A

[K.57a] Articulum nonum posuit sanctus Matheus apostolus et ewangelista. Dicens

.Sanctam ecclesiam catholicam,

Vbi est primo sciendum quod in ecclesiam sanctam non est credendum quia credere in aliquid est fide. et dilectione propter. se in illud tendere .seu. ire. et hoc non uidetur esse faciendum ecclesie ne cultus uel. amor soli deo debitus¹ creature impendatur.

Ecclesia enim catholica est creatura cum sit omnium fidelium in gracia gratum faciente existencium congregacio cuius christus secundum. quod homo est capud. Ephesiorum quinto. vir est capud mulieris sicut christus capud ecclesie

igitur non credimus in sanctam ecclesiam catholicam nisi ad talem aut consimilem intellectum .id est. credo in spiritum sanctum. ecclesiam catholicam sanctificantem

sed bene credimus quod sancta ecclesia catholica. sit seu quod ecclesia sit catholica et sancta.

Hic tria sunt uidenda .que. in hoc articulo inueniuntur scilicet ecclesie vnitas dignitas et firmitas,

vnitas innitur in hoc. nomine ecclesia, dignitas in hoc nomine catholica, et firmitas in hoc nomine sancta.

Quoad primum quod ecclesia sit vna. patet ex hoc quia habet vnum fundamen-

Artykuł dziewiąty włączył święty Mateusz Apostoł i Ewangelista, mówiąc:

Święty Kościół Powszechny.

Tu po pierwsze należy wiedzieć, że w Święty Kościół nie należy wierzyć, ponieważ wierzyć w coś, jest: wiarą i miłością z jego powodu do niego dążyć, czyli iść. A tego nie wydaje się, że należy czynić Kościołowi, by cześć lub miłość, Bogu samemu należna, nie była oddawana stworzeniu.

Kościół bowiem katolicki jest stworzeniem, bo jest wspólnotą wszystkich wierzących, będących w łasce czyniącej miłym, której Głową jest Chrystus jako Człowiek. Ef 5: *Mąż jest głową żony, jak Chrystus jest głową Kościoła*².

Więc nie wierzymy w Święty Kościół Katolicki, jak tylko w tym, lub podobnym, znaczeniu, to jest: Wierzę w Ducha Świętego, Kościół Katolicki uświęcającego.

Lecz dobrze wierzymy, iż Święty Kościół jest Katolicki, czyli, że Kościół jest Katolicki i Święty.

Tu trzeba zobaczyć troje, które w tym artykule się znajdują, mianowicie Kościół: jedność, godność i moc.

Jedność opiera się na tym mianie: „Kościół”. Godność na tym mianie: „Katolicki”. A moc na tym mianie: „Święty”.

Co do pierwszego, iż Kościół jest jeden, widać z tego, że ma jedną podwali-

¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

² Ef 5,23,

tum et capud unam fidem vnum baptismum vnam caritatem. et vnum spiritum viuificantem.

De fundamento dicitur. prima Corinthiorum tercio. fundamentum aliud. nemo potest ponere preter id quod positum est christus ihesus

de. capite christo .Collocensium primo. Ipse est caput corporis ecclesie ephesiorum quinto qui est capud super omnem ecclesiam

B

Quod fides catholica. sit vna. patet ex hoc quia omnes christum precedentes et omnes [k.57b] eum sequentes .vnam habuerunt et habebunt fidem ut dicitur distincione tricesima quinta libri tercij sentenciarum nam precedentes christum aliqua credebant futura .que. nos iam. credimus preterita. utputa ipsi credebant explicitate uel implicite. dei filium incarnandum passurum moriturum sepeliendum Resurrecturum celum ascensurum etc

hec omnia credimus iam facta .scilicet. filium dei iam esse incarnatum .passum etc.

Et ecclesia incepit ab abel. iusto. potius quam ab adam, quia, abel. fuit primus iustus. iusticia continuata. et non interrupta. et fuit virgo iustus et martir.

Hinc dicitur de eo Mathei vicesimo tercio vt ueniat super uos omnis sagwis iustus. Qui effusus est super terram a sagwine abel, iusti etc

Eciam ecclesie vnus est baptismus quo omnes ingredientes habita .oportunitate debent renasci seu spiritualiter regenerari. Ipse enim baptismus est ianua. omnium sa-

nę, i jedną Głowę, jeden Chrzest, jedną miłość oraz jednego Ducha ożywiającego.

O podwalinie powiedziane jest w 1 Kor 3: *Innego bowiem fundamentu nikt założyć nie może, oprócz tego, który jest założony, a jest nim Chrystus Jezus*³.

O Chrystusie Głowie: Kol 1: *On jest głową ciała Kościoła; Ef 1,22 Jego ustanowił głową nad całym Kościołem*⁴.

Że wiara katolicka jest jedna widać z tego, iż wszyscy poprzedzający Chrystusa i wszyscy następujący po nim jedną mieli i będą mieć wiarę, jak powiedziane jest w dystynkcji 35 „Trzeciej Księgi Sentencji”⁵, gdyż poprzedzający Chrystusa wierzyli w niektóre rzeczy przyszłe, w które my wierzymy jako w przeszłe. Na przykład oni wierzyli wyraźnie lub niewyraźnie, że Syn Boży ma być wcielony, umęczony, umrzeć, być pogrzebany, zmarłychwstać, do nieba wstąpić itd.

W to wszystko wierzymy już dokonane, mianowicie, że Syn Boży już został wcielony, umęczony itd.

I Kościół zaczął się raczej od sprawiedliwego Abła, niż od Adama, bo Abel był pierwszym sprawiedliwym, sprawiedliwośćią ciągłą, a nie przerwana i był dziewicą, sprawiedliwym i męczennikiem.

Dlatego mówi się o nim Mt 23: *Aby przyszła na was wszystka krew sprawiedliwa, która rozlana jest na ziemi, od krwi Abła sprawiedliwego*⁶ itd.

Kościół także ma jeden Chrzest, którym wszyscy wstępujący, mając sposobność, winni na nowo się narodzić, czyli duchowo odrodzić. Sam bowiem chrzest

³ 1 Kor 3,11.

⁴ Kol 1,18.

⁵ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 35 (t. 2, s. 268-271).

⁶ Mt 23,35.

cramentorum .quia sine illo. nullum aliud sacramentum est suscipiendum.

C

Caritas eciam vna. est secundum speciem sicut vna .est gracia gratum faciens .qua. per spiritum sanctum .omnes qui in ecclesia dei sunt merito ex numero viuificantur. ad seruiendum vni domino deo

Ideo actuum quarto omnium credentium erat cor vnum et anima vna. ad designandum omnem fidelium vnitatem et ad hanc vnitatem seruandam fideles debent esse valde solliciti secundum Apostolum ephesiorum quarto dicentem Obsecro uos .ut digne ambuletis solliciti seruare vnitatem spiritus .id est. vnitatem ecclesie quam facit spiritus sanctus qui est nexus et hoc in vinculo pacis vnum corpus vnus spiritus .id est. vnum corpus .christi misticum esse debetis. quia vnus spiritus habitat in vobis

[k. 57vc] Subdit sicut uocati estis in vna .spe uocationis .id est. uocati estis ad: vnam .rem. speratam et hec est deus vnus. qui est merces .omnium genesis decimo quinto. Ego sum merces .tua. magna. nimis.

vnus dominus vna. fides vnum baptisma

vnus. dominus Mathei. sexto. Nemo potest duobus dominis. seruire

Zacharie nono. In die illa erit vnus dominus et vnum nomen

est, vna. fides qua. *creduntur omnia*¹⁰ credenda siue articuli .de deitate. siue de humanitate. vnus enim est qui est deus. et

jest bramą wszystkich sakramentów, gdyż bez niego żadnego innego sakramentu nie należy przyjmować

Również miłość jest jedna co do gatunku, jak jedna jest łaska czyniąca miłym, którą przez Ducha Świętego wszyscy, którzy są w Kościele Bożym zasłużenie z liczby, ożywiani są do służenia jednemu Panu Bogu.

Stąd Dz 4: *Mnóstwo zaś wierzących miało jedno serce i jedną duszę*⁷; dla oznaczenia jedności wszystkich wiernych. A dla zachowania tej jedności, wierni winni być bardzo pilni, według Apostoła mówiącego Ef 4: *Proszę was abyście postępowali godnie starając się troskliwie o zachowanie jedności ducha*⁸; to jest jedności Kościoła, którą sprawia Duch Święty, który jest węzłem w tej *spójni pokoju*⁹, to jest powinniście być jednym Mistycznym Ciałem Chrystusa, ponieważ jeden Duch w was mieszka.

Dodaje: *Jak jesteście wezwani w jednej nadziei wezwania*¹¹, to znaczy wezwani jesteście do jednej rzeczy spodziewanej, a jest nią Bóg Jeden, który jest nagrodą wszystkich. Rdz 15: *Jam jest... zapłata twoja zbytnio wielka*¹².

Jeden Pan, jedna wiara, jeden chrzest¹³.

Jeden Pan. Mt 6: *Nikt nie może dwom panom służyć*¹⁴.

Za 14,9: W ów dzień będzie Pan jeden i będzie imię jego jedno.

Jest jedna wiara, którą wierzy się wszystko co wierzyć należy, czy artykuły o Bóstwie, czy o Człowieczeństwie, jeden

⁷ Dz 4,22.

⁸ Ef 4,1.

⁹ Por. Ef 4,3.

¹⁰ *.* Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹¹ Ef 4,4.

¹² Rdz 15,1.

¹³ Ef 4,5.

¹⁴ Mt 6,24.

homo christus dominus deuteronomij sexto. Dominus deus tuus vnus est

vnum baptisma dicitur vnum quadrupliciter,

primo. ab vnitatem materie Ioannis. tercio. nisi quis renatus fuerit ex aqua. et spiritu sancto etc

Secundo ab vnitatem forme baptizandi Mathei ultimo. Baptizantes. eos in nomine patris. et filij.

Tercio ab vnitatem efficiencie .scilicet. christi. qui interius baptizat Ioannis. primo. hic est qui baptizat. homo. tamen ministerialiter baptizat exterius

Quarto ab vnitatem finis Marci ultimo. Qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit.

Sic igitur vna est ecclesia. extra quam nullus saluatur ut dicitur extra. de fide catholica canone firmiter credimus, igitur periculosum est valde extra ecclesiam esse.

Presciditur autem quis ab ecclesia. propter .peccatum mortale, propter heresim, propter excommunicationem etc qui in aliquot. horum sciretur mortuus, non esset cum fidelibus sepeliendus nec esset pro eo orandum nec aliquod sacrificium offerendum

D

Quoad secundum .scilicet. de ecclesie dignitate que merito est dignificanda. quia est. a christo. et eius apostolis. ac eorum successoribus fundata. et dignificata. Marci. [k.57vd] ultimo Euntes in mundum vniuersum predicate euangelium omni creature,

bowiem jest, który jest Bogiem i Człowiekiem, Chrystus Pan, Pwt 6: *Pan Bóg twój jeden jest*¹⁵.

Jeden Chrztost zwie się jeden czworako:

Po pierwsze, od jednościi materii. J 3: *Jeśli się kto nie odrodzi z wody i z Ducha Świętego*¹⁶ itd.

Po drugie od jednościi formy chrzczenia. Mt ostatni: *Chrzcząc je w imię Ojca i Syna*¹⁷.

Po trzecie od jednościi siły sprawczej, mianowicie Chrystusa, który chrzci wewnątrz. J 1: *Ten jest, który chrzci*¹⁸. Człowiek zaś chrzci służebnie, zewnątrz.

Po czwarte od jednościi celu. Mk ostatni: *Kto uwierzy i ochrzci się, będzie zbawiony*¹⁹.

Tak przeto jeden jest Kościół, poza którym nikt się nie zbawi, jak mowa *poza*: O wierze katolickiej, kanon: Mocno wierzymy.²⁰ Bardzo więc niebezpieczne jest być poza Kościołem.

Odcina się zaś ktoś od Kościoła z powodu grzechu śmiertelnego, z powodu herezji, z powodu klątwy itd. O kim byłoby wiadomo, że w czymś takim umarł, nie byłby grzebany z wiernymi, i nie modlono by się za niego, ani składano jakiejś ofiary.

Co do drugiego, mianowicie o godności Kościoła, który słusznie powinien być uznany za godny, gdyż jest założony i godnością obdarzony przez Chrystusa i jego Apostołów. Mk ostatni: *Idąc na cały świat, opowiadajcie ewangelię wszelkiemu stworzeniu*²¹.

¹⁵ Pwt 6,4.

¹⁶ J 3,5.

¹⁷ Mt 28,19.

¹⁸ J 1,33.

¹⁹ Mk 16,16.

²⁰ Decretales Gregorii IX, Liber primus, Titulus primus, De Summa Trinitate et fide catholica, Caput primum: *Firmiter credimus*, § 3. W: A. Friedberg, *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis Secunda, Pars Secunda, Decretalium Collectiones. Graz 1955, kolumna 5.*

²¹ Mk 16,15.

Secundo quia habet precepta. fidelia. que homo seruans saluatur Mathie. decimo octauo. Si uis uitam ingredi serua. Mandata.

Tercio quia habet remedia. omnibus hominibus ad salutem sufficiencia.²³ ad curandum anime morbum Et hec sunt septem sacramenta .videlicet baptizmus confirmacio eukaristia, penitencia, ordo matrimonium et extrema. vnccio.

hec sunt diuinitus instituta. tamquam medicamenta. in quibus sub tegimento. rerum sensibilium diuina uirtus secrecius operatur ita. quod ipsa sacramenta. ex similitudine representant ex institutione significant ex sanctificatione conferunt aliquam gratiam spiritualem per quam anima curatur ab infirmitatibus viciorum et ad hoc principaliter ordinantur, tamquam ad finem ultimum.

Valent. tamen ad humiliacionem erudicionem et exercitacionem quia gracia curatiua non datur elatis incredulis. et fastidiosis

igitur. suscipiendo sacramenta humiliter excluditur superbia ab irascibili

homo eruditur eorum suscepcione et excluditur ignorancia a potencia rationali.

et homo exercitatur et sic excluditur acedia a potencia. concupiscibili.

Sicque tota. anima curabilis est gracia spiritus sancti que. in sacramentis conferatur. secundum quam homo secundum tres potencies anime ad ymaginem trinitatis reformatur

Quarto quia intra ecclesiam nullus perit nec dampnatur et extra eam nullus saluatur. hoc figuratum est in archa. noe in qua. omnes qui fuerunt saluabantur [k.58a] et omnes qui extra eam fuerunt submergebantur.

Po drugie gdyż ma rzetelne przykazania, które zachowując, człowiek się zbawia. Mt 18: *Jeśli chcesz wejść do życia, chowaj przykazania*²².

Po trzecie, gdyż ma leki wszystkim ludziom starczające do zbawiania, do wyleczenia choroby duszy, a to siedem sakramentów, mianowicie chrzest, bierzmowanie, Eucharystia, pokuta, kapłaństwo, małżeństwo oraz ostatnie namaszczenie.

Są one ustanowione przez Boga jako lekarstwa, w których pod okryciem rzeczy zmysłowych moc Boża działa potajemnie, tak iż te sakramenty przez podobieństwo przedstawiają, przez ustanowienie oznaczają, przez uświęcenie udzielają jakiejś łaski duchowej, którą dusza leczy się z chorób wad. I do tego zasadniczo są skierowane, jako do ostatecznego celu.

Mają jednak moc upokorzenia, pouczenia i ćwiczenia, bo łaska lecząca nie jest dawana wyniosłym, niedowierzącym oraz zarozumiałym.

Więc przyjmowaniem pokornie sakramentów wykluczana jest pycha z gniewnej.

Człowiek uczy się ich przyjmowaniem, a niewiedza jest wykluczana z władzy rozumnej.

I człowiek ćwiczy się, a tak wykluczane jest lenistwo z władzy pożądawczej.

I tak cała dusza może być leczona łaską Ducha Świętego, która dawana jest w sakramentach. Zgodnie z nią człowiek według trzech władz duszy odnawia się na obraz Trójcy.

Po czwarte, gdyż wewnątrz Kościoła nikt nie ginie, ani się nie potępia, a zewnątrz jego nikt się nie zbawia. To wyobrażone zostało w arce Noego, w której wszyscy, którzy byli, ocaleli, a wszyscy, którzy byli poza nią, tonęli.

²² W rzeczywistości Mt 19,17.

²³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Quinto quia ipsa est vniuersalis et bona.

bonum autem .ut dicitur. Ethicorum quanto est communius tanto est diuinius et preciosius et melius.

Eius. autem .scilicet. ecclesie vniuersitas. patet ex hoc quia extendit se ad omnem locum ad omne tempus et ad omnem sexum

Ad omnem locum Romanorum primo ffides vestra. annunciat in vniuersa. terra.

Malachie primo .In omni loco. offertur nomini meo. oblatio. munda.

Et quidem quia in omnem .terram exiuit sonus eorum

Ad omne tempus quia. omnes fideles qui fuerunt a primo abel. iusto et qui usque ad finem mundi .erunt hos continet ecclesia

Ad omnem sexum tam femineum quam masculinum

tempore legis antique. deus dicitur in iudea .notus et lex circumcisionis solis masculis de. abraam natis est data.

Ilex uero noua. omni genti deum timenti ut patet²⁴ actuum decimo. Et lex baptismatis est tam .mulieribus quam masculis communis Collossensium tercio

non est iudeus neque grecus neque seruus neque liber non masculus neque femina omnes enim vnum sumus in. christo ihesu domino nostro galatharum tercio

Amplius ecclesie vniuersitas et dignitas patet per hoc quod complectitur. tres status fidelium videlicet ecclesie triumphantis in quo sunt omnes sancti in celo existentes et statum ecclesie militantis in

Po piąte, gdyż jest on powszechny i dobry.

Dobro zaś, jak powiada „Ethicorum”, im bardziej jest wspólne, tym bardziej jest Boskie i cenne oraz lepsze.

Jego zaś, mianowicie Kościoła, powszechność wynika z tego, że rozciąga się na każde miejsce, na każdy czas i na każdą płęć.

Na każde miejsce, Rz 1: *Wiara wasza jest opowiadana po całym świecie*²⁵.

Ml 1: *Na każdym miejscu poświęcają i składają imieniu memu ofiarę czystą*²⁶.

A mianowicie, gdyż: *Na wszystkich ziemię wyszedł głos ich*²⁷.

Na każdy czas, gdyż wszystkich wiernych, którzy byli od pierwszego Abła sprawiedliwego i którzy będą aż do końca świata, tych obejmuje Kościół.

Na każdą płęć, zarówno żeńską jak męską.

Za czasu Starego Prawa mówi się, że Bóg był znany w Judei, a prawo obrzezania dane zostało samym mężczyznom z Abrahama zrodzonym.

Prawo zaś Nowe każdemu ludowi bojącemu się Boga, jak wynika z Dz 10. A prawo chrztu wspólne jest tak niewiastom jak mężczyznom, Kol 3²⁸.

*Nie ma Żyda ani Greka; nie ma niewolnika ani wolnego; nie ma mężczyzny ani niewiasty. Albowiem wy wszyscy jedno jesteście w Chrystusie Jezusie Panu naszym, Ga 3*²⁹.

Szerzej powszechność i godność Kościoła widoczne są przez to, iż obejmuje trzy stany wiernych, mianowicie Kościoła Tryumfującego, w którym są wszyscy święci będący w niebie, i stan Kościoła

²⁴ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

²⁵ Rz 1,8.

²⁶ Ml 1.

²⁷ Ps 19 (18),5; Rz 10,18.

²⁸ Por. Kol 3,1-17.

²⁹ Ga 3,28.

quo sunt omnes adhuc³⁰ in carne mortali. contra. insidias hostium pugnantes et statum, omnium animarum in purgatorio existencium de quibus [k.58b] certum quod venient ad gloriam dei sempiternae contemplandam.

Aduertat nunc qui potest quod nichil. infra solum deum sit dignius ecclesia vniuersali .que. continet christum .prout est. capud. eius virginem beatissimam et sanctos vniuersos. presentes preteritos. et futuros.

E

Quoad tercium principale quod est ecclesie firmitas.

ecclesie enim regnum est firmissimum ex quo non est subuersum nec infirmatum per tyrannos neronem dyoclecianum arcianum Iulianum etc qui ferocissime impugnaverunt ecclesiam [[in]] conati sunt [[eca]] eam exterminare, sed quanto plus. illi. fideles martirizaverunt tanto plus multiplicati sunt sicut filij israel a pharaone oppressi. plus. fuerunt multiplicati Exodus. primo

Naucula. enim beati petri bene mergitur sed non submergitur hoc enim dominus ihesus predixit luce vicesimo secundo. dicens petre rogavi pro .te. ut non deficiat fides. tua .id est. ecclesie et tu. aliquando conuersus confirma fratres. tuos

Idcirco post tyrannos. quanto impugnata. est per hereticos tanto plus illuminacionis optinuit doctores et hereticorum fortissimos confutatores per quos errores sunt illuminati et veritas est declarata magisque quam ante tam manifesta. quam solidata.

demones eciam quanto ecclesiam .id est. fideles impugnant tanto plus purificant et probant sicut aurum quod per ignem purificatur et probatur

Walczącego, w którym są wszyscy jeszcze w ciele śmiertelnym walczący przeciwko zasadzkom wrogów, oraz stan wszystkich dusz w czyścisku będących, o których pewne, że wejdą do kontemplowania wiecznie chwały Bożej.

Kto może niech teraz zauważy, że nic poniżej samego Boga nie ma godniejszego niż Kościół Powszechny, który obejmuje Chrystusa, jako że jest jego Głową, Dziewicę Najświętszą i wszystkich Świętych: obecnych, przeszłych i przyszłych.

Co do trzeciego głównego, którym jest moc Kościoła.

Królestwo bowiem Kościoła jest najmocniejsze, bo nie jest obalone, ani osłabione przez tyranów: Nerona, Dioklecjana, Arcjana, Juliana itd., którzy jak najzuchwalej napadali na Kościół, usiłowali go usunąć. Lecz im bardziej oni wiernych zamęczali, tym bardziej się mnożyli, jako synowie Izraela uciskani przez faraona bardziej byli rozmnożeni. Wj 1³¹.

Łódka bowiem Świętego Piotra bardzo się zanurza, lecz nie tonie. To bowiem przepowiedział Pan Jezus, Łk 22 mówiąc: *Piotrze, ja prosilem za tobą, aby nie ustala wiara twoja; to jest Kościół; a ty kiedyś nawróciwszy się, utwierdzaj braci twoich*³².

Dlatego po tyranach im bardziej był napadany, tym więcej dostał oświecenia, doktorów i dzielnych pogromców heretyków, przez których błędy zostały naświetlone, a prawda została objaśniona, bardziej niż przedtem tak jawna, jak umocniona.

Demony również im bardziej Kościół, czyli wiernych, napadają, tym bardziej oczyszczają i próbują, jak złoto, które przez ogień jest oczyszczane i próbowane.

³⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³¹ Wj 1,8-22.

³² Łk 22,32.

F

Nunc aliquoliter cessauerunt tyranni et heretici saltem quo adhuc quod non ita manifeste impugnant ecclesiam prout fecerunt sed tamen pro nunc non .deest persecucio ecclesie vnde [k.58vc] Bernhardus in sermone tricesimo tercio super cantica. et super psalmo qui habitat quatuor sunt temptationes ecclesie,

Primam .habuit a tyrannis tempore martirum quando .qui interfecit christianum arbitrabatur. se obsequium prestare deo Ioannis decimo octauo. Illam vicit per fidem et pacenciam et ecclesia sub ista . temptatione multum profecit.

Secundam temptationem habuit ab hereticis tempore doctorum et illam vicit per scripturam et sapienciam in hac temptatione Eciam ecclesia multum profecit Ephesiorum quinto ut exhiberet sibi ecclesiam gloriosam non habentem maculam .id est. aliquod peccatum criminale.

Terciam temptationem patitur a domesticis modernis. temporibus et a falsis christianis et in illa ecclesia uidetur plus deficere quam proficere vnde beatus Bernardus in sermone tricesimo tercio ubi supra. Si surgeret apertus hereticus mitteretur. foras et aueresceret Si uolentus inimicus. absconderet se forsitan ab eo nunc uero quem eiciet aut a quo. se abscondet omnes amici et omnes inimici omnes necessarii et omnes aduersarii omnes domestici et nulli pacifici omnes proximi sunt et omnes que .sua. querunt ministri christi sunt et seruunt antichristo.

Et infra dicit Olim predictum est et nunc impletum est. Ecce in pace amaritudo mea .amarissima., amara. in penis martirum, amarior post in conflictu. heretico-

Teraz trochę ustąpili tyrani i heretycy, przynajmniej jak dotąd, że nie tak jawnie napadają Kościół, jak to czynili, ale jednak nie brak teraz prześladowania Kościoła. Stąd Bernard w kazaniu 33 o Pieśni nad Pieśniami oraz o Psalmie *Kto mieszka*³³: Cztery są próby Kościoła.

Pierwszą miał od tyranów za czasu męczenników, gdy ktoś zabił chrześcijanina *Mniemaj, że czyni przysługę Bogu*³⁴. Tę (próbę) zwyciężył przez wiarę i cierpliwość. I Kościół w tej próbie wiele postąpił.

Drugą próbę miał od heretyków w czasie doktorów i zwyciężył ją przez Pismo Święte oraz mądrość. W tej próbie także Kościół wiele postąpił. *Aby sam sobie przysposobił Kościół chwalebny, nie mający zmazy*, Ef 5³⁵, to jest jakiegoś grzechu kryminalnego.

Trzeciej próby doznaje w obecnych czasach od domowników i od fałszywych chrześcijan. I w niej Kościół zdaje się bardziej tracić niż postępować. Dlatego święty Bernard w 33 kazaniu, tam gdzie wyżej: Gdyby powstał otwarty heretyk, zostałby wyrzucony na zewnątrz i usechł. Gdyby zaciekle nieprzyjaciel, schowałby się może przed nim. Teraz zaś kogo wyrzuci, albo przed kim się schowa? Wszyscy przyjaciele i wszyscy nieprzyjaciele. Wszyscy krewni i wszyscy przeciwnicy. Wszyscy domownicy, a żaden pojedynczy. Wszyscy są bliscy, i wszyscy szukają swego. Sługami Chrystusa są, i Antychrystowi służą.

A dalej powiada: Ongiś zostało przepowiedziane, a teraz spełniło się: *Oto w pokaju gorzkość moja największa*³⁶. Gorzka w cierpieniach męczenników. Potem

³³ Ps 91 (90),1.

³⁴ Por. J 16,2.

³⁵ Ef 5,27.

³⁶ Por. Iz 38,17.

rum, amarissima. nunc in moribus domesticorum non potest eos ecclesia fugere nec fugare ita invaluerunt. Multiplicati sunt super numerum et insanabilis est. hec plaga ecclesie et ideo dicit In pace amaritudo mea amarissima

Sed in qua. pace pax est et non est pax, pax a paganis. pax ab hereticis sed non profecto [k.58vd] est pax a filijs

Vox ecclesie plangentis

Illo tempore filios enutriui et ipsi spreuerunt me. et maculauerunt me. Sed bene a turpi questu. a turpi victu. a turpi commercio a negotio denique³⁷ perambulante in tenebris

hec Bernardus quartam temptationem habebit in nouissimis temporibus .scilicet. tempore antichristi .et. suorum complicum quando erit tanta .tribulatio. quod etiam si fieri potest mouerentur. electi.

Sed in tanta temptatione .ecclesia. etiam proficiet secundum Bernardum quia tunc verificabitur illud. vaticinium Isaye³⁸ Si fuerit numerus filiorum Israel .quasi. arena .maris reliquie saluificent Romanorum nono.

Hanc temptationem vincet ecclesia per Christi potentiam qui antichristum interficiet spiritu .oris sui., secunda thessalonicensium secundo.

Ex hijs patet firmitas. ecclesie. cuius regnum stabit in perpetuum ut predixit Danielis septimo. dicens Regnum et potestas et magnitudo. que. est subter omne celum dabitur. populo sanctorum cuius signum sempiternum et omnes reges altissimi seruient ei .et. obediant

³⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁸ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

³⁹ Por. Iz 38,17.

⁴⁰ Por. Mt 24,24.

⁴¹ Rz 9,27.

⁴² 2 Tes 2,8.

⁴³ Dn 7,27.

bardziej gorzka w walce heretyków. Teraz najbardziej gorzka w obyczajach domowników. Kościół nie może od nich uciec, ani ich odpędzić, tak się umocnili. Rozmnożyli się ponad liczbę i nieuleczalna jest ta plaga Kościoła i dlatego rzecze: *W pokoju gorzkość moja największa*³⁹.

Lecz w tym pokoju jest pokój i nie ma pokoju. Pokój od pogan. Pokój od heretyków. Lecz zaiste nie ma pokoju od synów.

Głos płaczącego Kościoła.

Onego czasu wykarmiłam synów, a oni wzgardzili mną i splamili mnie. A bardzo przez szpetny zysk, przez szpetne życie, szpetny handel, wreszcie przez układ chadzający w ciemnościach.

To Bernard będzie miał za czwartą próbę w czasach ostatecznych, mianowicie w czasie Antychrysta i sprzymierzeńców jego, kiedy będzie tak wielki ucisk: *Żeby byli poruszeni (jeśli być może) nawet wybrani*⁴⁰.

Lecz również w tak wielkiej próbie Kościół według Bernarda postąpi, bo wtedy sprawdzi się to proroctwo Izajasza: *Choćby liczba synów izraelskich była jak piasek morski, ostatki będą ocalone*, Rz 9⁴¹.

Tę próbę Kościół zwycięży mocą Chrystusa, który Antychrysta *Zabije tchnieniem ust swoich*, 2 Tes 2⁴².

Z tego widać moc Kościoła, którego królestwo będzie stało wiecznie, jak przepowiedział Daniel 7, mówiąc: *Królestwo i władza i wielkość królestwa, która jest pod wszystkim niebem, żeby dano ludowi świętych Najwyższego, którego królestwo jest królestwem wiecznym, a wszyscy królowie będą mu służyć i słuchać go*⁴³.

Et danielis secundo dicitur. In diebus illis suscitabit deus celi regnum quod in eternum non dissipabitur. Et regnum eius alteri non tradetur. Comminuet et consummet vniuersa hec regna et stabit in eternum secundum quod uidisti. quod de monte abscissus est lapis sine manibus. id est. christus. est de uirgine natus sine virili semine et comminuit testam et ferrum et es et argentum et aurum

Et quando dicitur. lapis autem factus est mons magnus. et impleuit. vniuersam terram quod potest de christo. et eius ecclesia exponi. secundum aliquem sensum [[litteralem]] [k.59a] scripture si non. secundum. sensum litteralem.

Sequitur articulus decimus.

G

Ex hijs patent quinque errores

Primo quia extra ecclesiam nullus saluatur patet error dicentium. quod vnusquisque in sua. fide. uel. secta. possit saluari.

Secundo patet quod iudeorum sinagoga. sit non⁴⁶ ecclesia.

Tercio patet ex premissis quod ecclesia malignantium non sit ecclesia catholica.

Quarto quod nec congregatio hereticorum.

Quinto quod nec greci. neque ruteni. sunt in ecclesia catholica sed sunt ab ea prescisi propter inobedienciam. Eciam propter fidei errorem etc.

A w Dn 2 powiedziane jest: *We dni owe wzbudzi Bóg niebieski królestwo, które się na wieki nie rozproszy, a królestwo jego nie będzie dane innemu... Połamie i zniszczy te wszystkie królestwa a samo stać będzie na wieki. Wedle tego, co widziałeś, że z góry oderwał się kamień bez rąk, – to jest Chrystus, urodzony z Dziewicy bez nasienia męskiego, – i pokruszył skorupę i żelazo i miedź, i srebro i złoto⁴⁴.*

A kiedy mówi się: *A kamień ... stał się górą wielką i napelnił wszystką ziemię⁴⁵*, to może być wyłożone o Chrystusie i jego Kościele, według jakiegoś sensu Pisma Świętego, jeśli nie według sensu literalnego.

Następuje artykuł dziesiąty.

Z tego widać pięć błędów.

Po pierwsze: ponieważ poza Kościołem nikt się nie zbawia, widoczny jest błąd mówiących, że każdy może zbawić się w swojej wierze, lub sekcie.

Po drugie widać, że synagoga Żydów nie jest Kościołem.

Po trzecie widać z powyższego, że Kościół złośliwych nie jest Kościołem Katolickim.

Po czwarte, że i nie wspólnota heretyków.

Po piąte, że ani Grecy, ani Rusini, nie są w Kościele Katolickim, lecz są od niego odcięci dla nieposłuszeństwa, a także błędu wiary.

⁴⁴ Dn 2,44-45.

⁴⁵ Por. Dn 2,35.

⁴⁶ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

ARTYKUŁ DZIESIĄTY

A

[k.59a] Decimum articulum .scilicet. sanctorum communionem remissionem peccatorum, ponit sanctus symon chanaeus apostolus

Sanctorum quidem communio est bonorum spiritualium per sanctos acquiritorum congregatio, de quibus vnusquisque in ecclesia .numero et merito. existens in tantum participat in quantum se capacem efficit, mediante adiutorio gratie diuine ut sibi imperciatur meritum christi adiutorium et meritum sanctorum in celo et in terra

Ad nudam necessitatem huiusmodi capacitatis ad minus tria. requiruntur .scilicet. fides obediencia. et caritas ut volens esse percipere fideliter credat, humiliter obediat, et veraciter diligit,

Qui rumpit fidem fit hereticus

Qui rumpit obedienciam fit scismaticus

Et qui rumpit caritatem fit et est excommunicatus saltem excommunicatione minore et separatur a sanctorum communionem

Qui dicta tria debite seruat habet triplicem funiculum [k.59b] qui difficulter rumpitur Ecclesiastes tercio Triplex. funiculus difficile rumpitur .et conseruatur. tali funiculo. in ecclesia. ut sit percipere omnium .bonorum in ea. existentium,

nam sicut in ecclesia est credencium cor vnum, et anima vna. ut dicitur actuum, quarto .Ita. omnia bona. spiritualia. sunt eis communia quamuis. vnus plus participet de

Dziesiąty artykuł, mianowicie:

Świętych obcowanie, grzechów odpuszczenie, układa święty Apostoł Szymon Kanańczyk.

Świętych obcowanie jest zaiste zbiorem duchowych dóbr nabytych przez świętych. Każdy będący w Kościele liczbą i zasługą na tyle w nich uczestniczy, na ile zdolnym się uczynił, za pośrednictwem pomocy łaski Bożej, by dana mu była zasługa Chrystusa, pomoc i zasługa świętych w niebie oraz na ziemi.

Do czystej potrzeby tego rodzaju zdolności wymaga się przynajmniej trojga, mianowicie wiary, posłuszeństwa i miłości, by chcący być uczestnikiem szczerze wierzył, pokornie słuchał i prawdziwie miłował.

Kto łamie wiarę, staje się heretykiem.

Kto łamie posłuszeństwo, staje się schizmatykiem.

Kto łamie miłość, staje się i jest wyklęty, przynajmniej mniejszą klątwą i oddzielony od obcowania świętych.

Kto rzeczonych troje należycie zachowuje, ma potrójny powróżek, który trudno się rwie, Eklezjastes 3: *Sznur troisty nie łatwo się przerywa*¹, i zachowywany jest takim powróżkiem w Kościele, by był uczestnikiem wszystkich dóbr w nim będących.

Bo jak w Kościele jest: *Wierzących jedno serce i jedna dusza*, co powiedziano w Dz 4²; tak wszelkie dobra duchowe są im wspólne, chociaż jeden więcej w nich uczestniczy niż

¹ W rzeczywistości Koh 4,12.

² Dz 4,32.

illis quam alter secundum quod ipse per dicta tria se plus disponit ad capacitatem. applicando vires suas .cum maiori feruere desiderio et labore ut habeat fidem caritate formatam Et obedienciam. tam humilitate quam caritate armatam.

Ad hoc quilibet debet conari ut posset proficere ecclesie et aliquid boni ad communionem sanctorum apportare ut ipse possit de aliorum bonis. eo plus particeps fieri.

Causa autem propter quam bona. ecclesie communia sunt est caritas. quia illa non querit que sua sunt sed quod est utile et bonum multis. Est enim boni diffusiva seu distributiva.

Quod bonum ecclesie in singula. membra corporis christi mistici distribuatur. potest declarari per tria exempla.

Primum est in homine in quo cibus cum bene fuerit digestus dirigitur ad singula .membra. sana.

Secundum exemplum est in arbore in qua humor per radicem attractus diuiditur. in singulos eius ramos .saltem. non aridos³.

Tertium exemplum est in fonte. emanente qui diuiditur in multos riuos non obstructos.

Cum autem ab homine aliquod membrum uel. ab arbore aliquis ramus. amputatur .ad illum non mittitur nutrimentum sic quando ab ecclesia aliquis absciditur. per heresim inobedienciam uel. excommunicationem [k.59vc] seu caritatis amissionem tunc priuatur sanctorum communionem et bonorum ecclesie participationem

Et hoc quilibet christianorum deberet valde horrere. et fugere. quia sic abscisus. est *in statu*⁵ dampnationis. et omnium bonorum ecclesie priuatus.

Quoad participium non enim est tunc [[pax]] capax indulgentiarum. nec aliorum bonorum gratuitorum uite eterne meritoriorum.

³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴ Por. 1 Kor 13,5

⁵ *.* poprawiono według rękopisu krakowskiego.

drugi, dlatego, że on przez troje rzeczonych bardziej nastawia się na pojemność, przykładając swe siły z większym zapalem, pragnieniem i trudem, by miał wiarę uformowaną miłością oraz posłuszeństwem, tak pokorą, jak miłością, zbrojne.

Do tego każdy powinien dążyć, by mógł pomagać Kościołowi i coś dobrego wnieść do obcowania świętych, by sam mógł z dóbr innych tym bardziej stać się uczestnikiem.

Przyczyną zaś, dla której dobra Kościoła są wspólne, jest miłość, gdyż ona: *Nie szuka swego*⁴, lecz co jest pożyteczne i dobre dla wielu. Jest bowiem dobra rozlewna, czyli rozdzielnicza.

Że dobro Kościoła rozdzielane jest na poszczególne członki Mistycznego Ciała Chrystusowego, można ukazać trzema przykładami.

Pierwszy jest w człowieku, w którym pokarm, gdy będzie dobrze strawiony, kierowany jest do pojedynczych zdrowych członków.

Drugi przykład jest w drzewie, w którym wilgoć przez korzeń wessana dzieli się na pojedyncze gałęzie, przynajmniej nie suche.

Trzeci przykład jest w źródle wypływającym, które dzieli się na wiele niezatamowanych strumieni.

Gdy zaś u człowieka odcina się jakiś członek, albo u drzewa jakąś gałąź, do nich nie jest posyłane pożywienie. Tak gdy od Kościoła ktoś jest odcinany przez herezję, nieposłuszeństwo, lub klątwę, czyli utratę miłości, wtedy pozbawiony jest Świętych Obcowania i udziału w dobrach Kościoła.

I tego każdy z chrześcijan winien bardzo się lękać i unikać, gdyż tak odcięty jest w stanie potępienia i pozbawiony wszelkich dóbr Kościoła.

Co do udziału, nie jest bowiem wtedy pojemny odpustów, ani innych dóbr darmo danych, na życie wieczne zasługujących.

B

Sunt autem tria subsidia inter alia. que de sanctorum communione proueniunt .scilicet. indulgentie prelatorum preces sanctorum et suffragia mortuorum.

Vnde sciendum quod indulgentie veniunt de thesauro ecclesie et sanctorum communione,

hunc dispensare habent prelati. ecclesie plus et minus huic et isti. dando secundum. causam rationabilem

Quatuor tamen requiruntur. ad hoc quod indulgentie valeant, secundum. sanctum thomam super quarto sententiarum distincione vicesima, duo ex parte dantis et duo ex parte suscipientis

Ex parte dantis requiruntur auctoritas et causa rationabilis .scilicet. utilitas ecclesiastica.

Ex parte suscipientis eciam duo .scilicet. quod sit contritus et deuotus .id est. ut sit in statu. merendi et faciendi illud pro quo .indulgentia est data. secundum. formam in indulgentia .expressam.

Queritur hic si indulgentia. tantum valeat quantum sonat,

Respondetur quod sic quoad remissionem pene. non autem quoad meritum vite eterne. nisi ex consequenti.

Valerent enim quadraginta dies .indulgentiarum cuilibet promerenti in tantum quantum valerent eidem quadraginta dies penitencie et annus indulgentie quantum vnus annus penitencie facte secundum determinationem uel. relaxationem factam siue a sacerdote siue a iure siue a iusticia diuina,

dies uero isti. et anni non [k.59vd] sunt dies .celi. uel .anni celi. nec purgatorij sed mundi quia in mundo est huiusmodi dierum uel. annorum distincio. non in celo uel in purgatorio.

Secundo queritur vtrum vni tantum valeant quadraginta dies quantum alteri

Są jednak wśród innych trzy pomoce, które pochodzą ze Świętych Obcowania, mianowicie: odpusty prałatów, modlitwy świętych i wspieranie zmarłych.

Dlatego należy wiedzieć, że odpusty pochodzą ze skarbcza Kościoła i Świętych Obcowania.

Rozdawać go mają prałaci Kościoła, dając więcej i mniej temu oraz tamtemu, zgodnie z rozumną przyczyną.

Czworga zaś potrzeba do tego, żeby odpusty były ważne, według świętego Tomasza „Super Quarto Libro Sententiarum”, dystynkcji dwudziestej⁶. Dwojga ze strony udzielającego a dwojga ze strony przyjmującego.

Ze strony udzielającego wymagana jest władza i rozumna przyczyna, mianowicie kościelny pożytek.

Ze strony przyjmującego także dwoje, mianowicie, by był skruszony i pobożny, to jest by był w stanie zasługiwania i czynienia tego, za co odpust został dany, zgodnie z formą wyrażoną w odpuscie.

Pyta się, czy odpust tyle znaczy, ile brzmi?

Odpowiada się, że tak, co do odpuszczenia kary, a nie, co do zasługi życia wiecznego, jak tylko z tego, co następuje.

Znaczyłyby bowiem czterdzieści dni odpustu dla każdego zasługującego tyle, ile znaczyłyby dla niego czterdzieści dni pokuty; a rok odpustu, ile jeden rok pokuty; dokonanej według określenia lub zwolnienia dokonanego czy przez kapłana, czy przez prawo, czy przez Sprawiedliwość Bożą.

Dni zaś te i lata nie są dniami nieba lub latami nieba, ani czyściami, lecz światami, gdyż różnica tego rodzaju dni lub lat, jest na świecie, a nie w niebie, albo w czyścium.

Po drugie pyta się, czy jednemu tyle znaczy czterdzieści dni, co drugiemu.

⁶ S.Th., *In 4 Sent.*, d., 20, q.1, a.4.

Respondetur quod non quia. actus actiuorum non sunt nisi in paciente disposito et quia non omnes promerentes indulgencias. sunt equaliter dispositi, immo non valent equaliter eis. sed secundum. quod magis et minus sunt dispositi. sic magis uel. minus ualent eis ad remissionem pene. non ad meritum uite eterne

Vnde sicut quadraginta dies penitencie plus valent vni. perficienti⁷ eam cum maiore caritatis feruore. fidei deuocione et labore quam alteri qui cum minore caritatis feruore etc. eam perficit Ita. dico quod quadraginta dies indulgenciarum plus valent illi qui se ad eam magis disponit .scilicet. maioris caritatis feruore fidei. deuocione et labore amariori. afflictione uel. eciam dati quantitate

valent tamen cuilibet promerenti quadraginta dies. indulgenciarum tantum quantum ualerent eidem quadraginta dies penitencie in presenti non tamen equaliter. omnibus sicut nec quadraginta dies penitencie equaliter valerent omnibus.

Tercio queritur si ad idem factum tres episcopi darent indulgencias .ita. quod quibus darent quadraginta dies .an. ibi. tunc sint centum et viginti dies

Respondetur. quod non sed solum sunt ibi quadraginta dies [quos] scilicet illi. quos dyocesanus dedit uel. aprobauit quia episcoporum potestas circa. indulgencias. est limitata. sic quod ad id idem [k.60a] factum plures episcopi. non possunt plus .dare quam. quadraginta dies et in die consecrationis ecclesie non possunt plus quam vnum dare annum hoc habetur per consilium generale extra de penitencijs et remissionibus. Cum. ex eo.

Quarto queritur. an propter indulgencias quas quis consequitur. obmittere possit sibi penitenciam iniunctam

Odpowiada się, że nie, gdyż czyny działających są tylko w doznającym przygotowanym, a ponieważ nie wszyscy zasługujący na odpusty są jednakowo przygotowani, dlatego nie mają dla nich jednakowego znaczenia, lecz według tego, że są bardziej lub mniej przygotowani, więcej lub mniej im znaczą do odpuszczenia kary, a nie do zasługi życia wiecznego.

Stąd jak czterdzieści dni pokuty więcej znaczą dla jednego, wykonującego ją z większym żarem miłości, pobożnością wiary oraz trudem, niż drugiemu, który z mniejszym żarem miłości itd. ją wykonuje, tak mówię, że czterdzieści dni odpustu więcej znaczą dla tego, kto się do niej bardziej przygotowuje, mianowicie większym żarem miłości, pobożnością wiary i trudem, bardziej gorzkim udręczeniem, albo też wielkością daru.

Jednak dla każdego zasługującego czterdzieści dni odpustu znaczy tyle, ile by dlań teraz znaczyło czterdzieści dni pokuty Jednak nie wszystkim równo, tak jak i czterdzieści dni pokuty nie służyłyby wszystkim równo.

Po trzecie pyta się, jeśli za ten sam czyn trzech biskupi daliby odpusty, tak że którym dano by czterdzieści dni, czy tam wtedy jest dni sto dwadzieścia?

Odpowiada się, że nie, lecz jest tam tylko czterdzieści dni, mianowicie te, które diecezjalny dał, lub zatwierdził, gdyż władza biskupów dotycząca odpustów jest ograniczona tak, iż do tego samego czynu wielu biskupów nie może dać więcej, niż czterdzieści dni, a w dniu konsekracji kościoła nie mogą dać więcej niż jeden rok. To jest przez Sobór *poza*, O pokutach i odpuszczeniach: *Gdy z tego*⁸.

Po czwarte pyta się, czy z powodu odpustów, które ktoś zdobywa, może opuścić nałożoną sobie pokutę?

⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁸ Decretales Gregorii IX, Liber quintus, Titulus 38, De poenitentibus, Caput 14: *Quum ex eo. W: A. Friedberg, Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis Secunda, Pars Secunda, Decretalium Collectiones. Graz 1955, kolumna 888-889.*

Respondetur. secundum .sanctum. thomam in quarto distincione vicesima. dicit

Consulendum est hominibus qui. consequuntur indulgentias ne propter hoc ab operibus penitentie iniunctis abstineant. ut ex indulgentijs remedium .contra. futura peccata. consequantur Eciam si a debito. pene essent immunes. sed quia ut frequenter homines plurium penarum debitores sunt quam sciant et credant

Ideo esse omnino consulendum quod non utantur talibus remissionibus indulgentiarum in hac uita sed ut reseruent sibi eas ad purgatorium.

Quinto queritur an .vnus homo uiuus posset alteri uiuo mereri indulgentias.

Respondetur. secundum sanctum thomam super quarto distincione vicesima quod non. nisi dans indulgentias sic daret quicumque facit hoc uel. pro quocumque fit hoc .scilicet. pro quo datur. indulgentia Ille habeat tantam indulgentiam tunc ualeret ei. pro quo fieret nec tunc iste qui opus. faceret daret ei. indulgentiam sed ille qui indulgentias .sub predicta. forma. dedit

Ex hac solucione potest solui .proportionabiliter. sexta. questio. qua. queritur, vtrum indulgentie valeant existentibus in purgatorio

dicitur secundum sanctum thomam super distincione [k.60b] quadragesima quinta libro⁹ quarto sententiarum quod simpliciter loquendo .eis non ualeant nec quis meretur. eis indulgentias nisi fierent sub tali forma., quicumque fecerit hoc uel. illud ipse pater eius uel quicumque ei adiunctus in purgatorio detentus tantum. de indulgentia habebit.

Odpowiada się według Świętego Tomasa. „Na Czwartą Księgę Sentencji”, dystynkcja dwudziesta, mówi¹⁰:

Trzeba radzić ludziom, którzy zdobywają odpusty, by z tego powodu nie wstrzymywali się od uczynków pokutnych, aby z odpustów otrzymać pomoc przeciw przyszłym grzechom, choćby byli wolni od należnej im kary, ale ponieważ, jak często, ludzie są dłużnikami wielu kar, jak wiedzą i są przekonani.

Dlatego koniecznie trzeba radzić, żeby w tym życiu nie korzystali z takich odpuszczeń odpustów, lecz by zachowali je sobie do czyśćca.

Po piąte pyta się, czy jeden żywy człowiek może drugiemu żywemu wysługuwać odpusty.

Odpowiada się według świętego Tomasza „Na Czwartą (Księgę Sentencji)”, dystynkcję dwudziestą¹¹, że nie, chyba że dający odpusty tak by dał: ktokolwiek czyni to, albo dla kogokolwiek dokonuje się to, mianowicie dla kogo jest dane, ten niech ma tak wielki odpust. Wtedy byłby ważny dla tego, dla którego by się dokonał. A wtedy nie ten, kto wykonał czyn, dawałby mu odpust, lecz ten, kto nadał odpusty w powyższej postaci.

Z tego rozwiązania można stosownie rozwiązać zagadnienie szóste w którym pyta się, czy odpusty są ważne dla będących w czyśćcu.

Powiedziane jest według świętego Tomasza, na czterdziestą piątą dystynkcję „Czwartej Księgi Sentencji”¹², że mówiąc prosto, dla nich nie są ważne, i nikt nie zasługuje im odpustów, chyba że stają się w takiej formie: ktokolwiek zrobiłby to, lub owo, sam ojciec jego, lub ktokolwiek z nim związany, w czyśćcu więziony, tyle będzie miał odpustu.

⁹ Decretales Gregorii IX, Liber quintus, Titulus 38, De poenitentis, Caput 14: *Quum ex eo*. W: A. Friedberg, *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis Secunda, Pars Secunda, Decretalium Collectiones. Graz 1955*, kolumna 888-889.

¹⁰ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 20, q. 1, a. 3.

¹¹ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 20, q. 1, a. 3.

¹² S.Th., *In 4 Sent.*, d. 45, q. 2, a. 3.

Ex hoc non solum viuo sed. eciam mortuo prodest indulgentia diceres si sic tunc prelatus .ut puta. supperior posset libitu. suo animas de purgatorio liberare et haberet soluere illos qui sunt sub terra.

Respondetur. quod non quia ad hoc ut indulgentie. valeant requiritur conueniens et rationalis causa. nec soluit illos sub terra .sed porrigit auxilium

C

Quoad secundum .scilicet. de precibus sanctorum est dicendum quod preces ecclesie sibi subueniunt ex caritate per preces seu oraciones suas

Vnde ecclesia triumphans orat deum pro ecclesia militante et hijs qui in purgatorio quia plus ardent caritate in patria quam fuerunt in via et in via orauerunt pro viujs et pro defunctis igitur. cum caritas non. excidat adhuc existentes in patria orant pro viujs et pro defunctis

Eciam huius oppositum asserere est. error. quorundam hereticorum dicentium sanctos¹³ pro nobis non orare contra .quos publice dicimus in letanijs Sancte petre ora. pro nobis.

Eciam dicit sanctus thomas. super quarto distinctione decima quarta. quod illi qui heretici sunt contra. articulum fidei .qui. est communio. sanctorum. hic¹⁴ queruntur quinque

Primum ex quo. sancti in. celo orant pro nobis queritur an nostras oraciones possimus ad eos dirigere. rogando ut orent pro nobis

Respondetur secundum. sanctum thomam super quarto distincione decima quinta quod illud .quod orando petimus est beata .uita. ut dicit Augustinus quia.

Z tego, że nie tylko żywemu, lecz także zmarłemu odpust pomaga, rzekłbyś: jeśli tak, wtedy prałat, jak uznaj, wyższy, mógłby według swej woli uwalniać dusze z czyśćca i miał rozwiązywać tych, którzy są pod ziemią.

Odpowiada się, że nie, bo do tego, by odpusty miały moc, potrzebna jest stosowna i rozumna przyczyna, a tych pod ziemią nie rozwiązuje, lecz podaje pomoc.

Co do drugiego, mianowicie o modlitwach Świątych, należy powiedzieć, że modlitwy Kościoła pomagają mu z miłości przez jego prośby czyli modły.

Stąd Kościół Tryumfujący modli się do Boga za Kościół Walczący i tych, którzy w czyśćcu, gdyż bardziej płoną miłością „w ojczyźnie” niż płonęli „w drodze”, a w „drodze” modlili się za żywych i za zmarłych. Więc skoro miłość nie ginie, nawet będąc „w ojczyźnie” modlą się za żywych i umarłych.

Także przeciwieństwo tego twierdzić jest błędem niektórych heretyków, mówiących, że Świąci za nas się nie modlą. Wbrew nim otwarcie mówimy w Litaniach: Świąty Piotrze, módl się za nami!

Również świąty Tomasz mówi „Na Czwartą” (Księgę Sentencji), w dystynkcji czternastej, że ci, którzy są heretykami wbrew artykułowi wiary, którym jest Świątych Obcowanie¹⁵, pytają tu o pięcioro:

Pierwsze: skoro Świąci w niebie modlą się za nami, pyta się, czy możemy do nich kierować nasze modlitwy, prosząc, by modlili się za nami.

Odpowiada się według świątego Tomasa, „Na Czwartą” (Księgę Sentencji), dystynkcja piętnasta, że tym, o co modląc się prosimy, jest życie błogosławione¹⁶,

¹³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁵ Kwestia ta jest obecna w S.Th., *In 4 Sent.*, d. 45, q. 3, a. 2, a nie w d. 14.

¹⁶ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 45, q. 3, a. 2, a nie – jak podano w tekście – d. 15.

[k.60vc] omnia. alia que. petimus non petimus nisi quod ad uitam beatam ordinantur. Vitam autem beatam solus deus habet. dare sancti uero possunt nobis. cooperari per preces suas et merita ut nobis detur

oratio igitur. proprie directe fit. .ad solum deum a quo expectamus quod orando .petimus

ffit etiam ad sanctos. oratio uel. deprecacio ut eorum precibus et meritis uitam beatam optineamus

Igitur dicitur Iob. quinto. voca. si est. et ad aliquem sanctorum conuertere suppliciter rogans. eum ut oret pro te quia vocare nostrum secundum gregorium ibidem Est humili prece deum deprecari ergo cum uolumus deum [[deprecari]] orare debemus ad sanctos conuerti. ut pro nobis orent.

Secundo queritur an. maior. sanctus plus sit orandus quam minor

Respondet santus thomas super quarto distincione quadagesima prima et ibidem soluit tres sequentes questiones dicit enim quamuis superiores sancti sint deo magis accepti utile tamen .est. minores aliquando orare Et hoc propter quinque rationes.

Prima. Quia quandoque aliquis habet maiorem deuotionem ad sanctum minorem quam ad maiorem ex deuotione autem maxime dependet oracionis effectus.

Secundo propter fastidium tollendum assiduitas enim vnus rei fastidium parit per hoc autem quod diuersos sanctos oramus quasi. in singulis sanctis nouis feruor. deuotionis excitatur.

Tercio quia quibusdam sanctis datum est in aliquibus precipuis causis patrocinari ut sanctus Anthonius. dicitur liberari ab igne infernali.

jak rzeczy Augustyn, gdyż wszystko inne, czego prosimy, prosimy tylko dlatego, że odnosi się do życia błogosławionego. A tylko Bóg daje życie błogosławione. Święci mogą z nami współdziałać przez swoje modły i zasługi, by nam dano.

Modlitwa więc właściwie jest wprost do samego Boga, od niego wyglądamy, o co prosząc błagamy.

Jest też do Świętych modlitwa lub błaganie, byśmy przez ich prośby i zasługi błogosławione życie otrzymali.

Przeto powiedziane jest Hi 5: *Wołaj, jeśli jest kto, a obróć się, do którego ze świętych*¹⁷, pokornie prosząc go, by modlił się za ciebie, ponieważ nasze wołanie, według Grzegorza, także, jest upraszaniem Boga pokorną modlitwą. Gdy więc chcemy do Boga się modlić, winniśmy zwrócić się do Świętych, by modlili się za nas.

Po drugie pyta się, czy do większego Świętego należy więcej się modlić niż do mniejszego?

Święty Tomasz odpowiada „Na Czwartą” (Księgę Sentencji), dystynkcja czterdziesta pierwsza, i tam rozwiązuje trzy następujące zagadnienia¹⁸. Mówi bowiem, że chociaż wyżsi Święci są bardziej Bogu mili, pożyteczne jednak jest czasem modlić się do mniejszych, a to z trzech powodów.

Po pierwsze, bo niekiedy ktoś ma większe nabożeństwo do mniejszego Świętego, niż do większego, od nabożeństwa zaś skutek modlitwy najbardziej zależy.

Po drugie, dla usunięcia niechęci, gdyż stała obecność jednej rzeczy rodzi niechęć. Przez to zaś, że do różnych Świętych się modlimy, jakby w poszczególnych Świętych nowy żar się budzi.

Po trzecie, gdyż niektórym Świętym dane jest mieć pieczę w pewnych szczególnych sprawach, jak mówi się, że Święty Antoni uwalnia od ognia piekielnego.

¹⁷ Hi 5,1.

¹⁸ Błędnie jest podana d. 41, chodzi o S.Th., *In 4 Sent.*, d. 45, q. 3, a. 2.

Quarto ut omnibus sanctis exhibeatur honor a nobis.

Quinto quia oracionibus plurium quandoque impetratur quod vnus oracione non impetraretur.

Tercio. queritur an. sancti audiant uel. [k.60vd] intelligant oraciones nostras et desideria .que. ad ipsos habemus

Respondetur quod animarum sanctorum in celo est duplex cognitio,

vna. est vespertina .siue naturalis rerum in proprio genere et hac cognicione. non uident ea que .circa. nos aguntur .aut que. petimus

Alia est earum cognitio. matutina .scilicet. rerum in verbo hac uident ea. et intelligunt que. ad earum gloriam pertinent et laudem

Hoc autem pertinet ad eorum laudem. ut auxilium indigentibus prebeant ad salutem animarum et sic cognoscunt in verbo vota oraciones et deuociones hominum qui ad eorum auxilium confugiunt et per consequens cognoscunt aliquas cogitaciones cordium in verbo .uel. alio modo. quo deus eis hoc reuelat.

Nec est tamen putandum quod uideant omnia in verbo quia non uident illud secundum. totalitatem uirtutis sue uident autem omnia que. ad eorum beatitudinem pertinent, ad eorum uero beatitudinem pertinet .ab omnibus laudari et invocari et invocantibus subuenire, ideo. omnia talia noscunt in verbo.

Quarto queritur an. sancti semper a domino suis petitionibus pro nobis exaudiantur.

Respondetur. quod sanctorum oratio pro nobis dupliciter fit vno modo. specialiter et expresse. secundo modo interpretatiue que .est per modum meriti,

Primo modo. Quidquid. petunt optinent quia nihil. expresse petunt nisi quod sciunt deum uelle dare uel. simpliciter uel. eis. Orantibus

Po czwarte, by wszystkim Świętym cześć od nas była oddawana.

Po piąte, ponieważ modlitwą wielu czasem osiąga się, czego modlitwą jednego by się nie osiągnęło.

Po trzecie pyta się, czy Święci słyszą lub pojmują modlitwy i pragnienia nasze, które do nich mamy.

Odpowiada się, że poznanie dusz świętych w niebie jest dwojakie.

Jedno jest wieczorne, czyli naturalne, rzeczy we własnym rodzaju i tym poznanie nie widzą tego, co koło nas się dzieje, albo o co prosimy.

Drugie jest ich poznanie ranne, mianowicie rzeczy w Słowie. Nim widzą i pojmują to, co należy do ich czci i chwały.

To zaś należy do ich chwały, by pomocy potrzebującym udzielali dla zbawienia dusz i tak poznają w Słowie śluby, modlitwy, oraz nabożeństwa ludzi, którzy uciekają się do ich pomocy. W następstwie poznają w Słowie niektóre myśli serc, lub innym sposobem, którym Bóg im to objawia.

Nie należy jednak myśleć, że widzą wszystko w Słowie, gdyż nie widzą tego według całości swej mocy, a widzą wszystko, co należy do ich szczęśliwości. Do ich zaś szczęśliwości należy, iż przez wszystkich są chwaleni i wzywani a wzywającym pomagają. Wszystko więc tego rodzaju poznają w Słowie.

Po czwarte pyta się, czy Święci zawsze przez Pana w swych prośbach za nas są wysłuchani?

Odpowiada się, że modlitwa Świętych za nas dokonuje się dwojako. Jednym sposobem szczególnie i wyraźnie, drugim sposobem w szerszym znaczeniu, to jest na sposób zasługi.

Pierwszym sposobem o co proszą otrzymują, gdyż niczego wyraźnie nie proszą, jak tylko co wiedzą, że Bóg chce dać: albo wprost, albo gdy oni się modlą.

Secundo modo etiam semper exaudiuntur quantum est. de se .id est. quantum est ex parte meritorum sed non semper exaudiuntur. propter nostra demerita. [k. 61a] sicut deus vult. omnes homines saluos fieri non tamen omnes salui fiunt propter nostra demerita.

Diceret ex quo. Nichil. petunt expresse nisi quod cognoscunt deum velle. dare quid. tunc efficit eorum oratio cum deus. eque daret si non orarent

Respondetur. quia cognoscunt quod deus per eorum preces vult. dare et ideo rogant Nam deus vult aliqua. facere per se et absolute et pro hijs non rogant, uel. aliqua. vult facere. ad preces eorum. et pro hijs rogant.

D

Quinto queritur ex quo sancti sunt orandi .ut orent pro nobis nuncquid christus dominus qui est sanctus sanctorum sit orandus¹⁹ ut oret patrem celestem. pro nobis.

Respondetur quod hoc non sit simpliciter faciendum quia christus est persona seu. suppositum diuinum et. humanum si ergo diceretur. orando, christe ora. pro nobis patrem nichil. addendo tunc huiusmodi oratio uideretur referri ad personam christi et hoc uideretur consonare. uel. errori nestorj qui distinxit in christo personam filij hominis a persona filij. dei. ita. ut persona .filij. hominis rogaret personam. filij. dei .ante deum patrem., uel. errorem arij. qui posuit personam filij minorem patre

Vnde ad errores hos vitandos. ecclesia non dicit christe ora pro nobis sed christe audi .nos. uel. miserere nobis

Si autem aliquis sic diceret christe. secundum tuam humanitatem. Ora. pro nobis deitatem. posset quidem esse propter simpli-

Drugim sposobem również zawsze są wysłuchani, na ile to jest z istoty, to znaczy na ile jest ze strony zasług, lecz nie zawsze są wysłuchani z powodu naszych win. Jak Bóg chce aby wszyscy ludzie byli zbawieni, jednak nie wszyscy są zbawieni z powodu naszych grzechów.

Powiesz: Dlaczego o nic nie proszą wyraźnie? Chyba, że wiedzą iż Bóg chce dać. Co wtedy sprawia ich modlitwa, gdy Bóg również dałby, gdyby nie prosili?

Odpowiada się: Ponieważ wiedzą, że Bóg przez ich modlitwy chce dać, dlatego proszą. Bo Bóg chce niektóre rzeczy uczynić sam i bezwzględnie, i o to nie proszą, albo niektóre rzeczy chce uczynić na ich prośbę i o to proszą.

Po piąte pyta się, skoro do Świętych trzeba się modlić, by za nas się modlili, czy do Chrystusa Pana, który jest Święty nad Świętymi, należy się modlić, by modlił się do Ojca Niebieskiego za nas?

Odpowiada się, że tego po prostu robić nie należy, ponieważ Chrystus jest Osobą, czyli podmiotem Boskim i ludzkim. Jeśli więc mówiło by się modląc: Chryste, prosz za nami Ojca! Nic nie dodając, wtedy tego rodzaju modlitwa zdawałaby się odnosić do Osoby Chrystusa, a to wydało by się współbrzmieć albo z błędem Nestoriusza, który wyodrębnił w Chrystusie osobę Syna Czwolwieczego od Osoby Syna Bożego, tak iż osoba Syna Czwolwieczego prosiłaby Osobę Syna Bożego przed Bogiem Ojcem. Albo bład Ariusza, który twierdził, że Osoba Syna jest mniejsza od Ojca.

Dlatego, by uniknąć tych błędów, Kościół nie mówi: Chryste, módl się za nami! lecz: Chryste, wysłuchaj nas! lub: Zmiłuj się nad nami!

Gdyby zaś ktoś mówił tak: Chryste, zgodnie z twym Czwolwieczeństwem prosz za nami Bóstwo! mogło by wprawdzie być.

¹⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

ces tamen caucius est dimittere qui nesciunt distingwere

nec est aliqua. persona in diuinis racione personalium atributorum exoranda²⁰. Sed racione essentialium atri- [k. 61b] butorum ut sunt bonitas .maiestas potestas. etc.

E

Quoad tertium .scilicet. de suffragijs mortuorum dicendum quod oratio sanctorum et eiam nostra est eis proficua. qui in purgatorio sunt aliter tamen et aliter

nam ecclesie militantis [[qui in purgatorio]] oraciones et suffragia. sunt quasi quedam satisfacciones viuencium loco mortuorum, et secundum hoc absoluunt mortuos in purgatorio a pena quam non soluerunt

Sed sancti in patria cum non sint in statu merendi et²¹ satisfaciendi. eorum oraciones non soluunt penam. quam illi non soluerunt sed. impetrant pene mitigacionem quando diuine pietati cognoscunt hoc placere. quia dicit Augustinus de predestinatione sanctorum Oraciones sanctorum predestinatis prosunt quia forte preordinatum ut intercedencium oracionibus saluentur.

De mortuorum suffragijs .dictum est supra articulo quarto quibus prosunt et quibus non.

Hic queritur .an. existentes in purgatorio cognoscunt quis faciat pro. eis suffragia

Respondetur quod enim fiant aut facta sint suffragia .hoc percipiunt ex pene abreuiacione aut mitigacione sed quis fecerit illa suffragia hoc cognoscunt secundum Augustinum libro de cura pro mortuis agenda. Vel. ex diuina. reuelacione uel. bonorum angelorum manifestacione aut animarum de hoc mundo separatarum relacione²².

Z powodu prostaczków jednak, którzy nie umieją odróżniać, bezpieczniej jest opuścić

I nie należy jakiejś Osoby Bożej prosić ze względu na osobowe przymioty, lecz ze względu na przymioty istotowe, jak dobroć, majestat, moc itd.

Co do trzeciego, mianowicie wspierania zmarłych, należy powiedzieć, że modlitwa Świętych, a także nasza, pomaga tym, którzy są w czyścju, ale inaczej [świętych] jednak i inaczej [nasza].

Gdyż Kościoła Walczącego modlitwy i wsparcia są jakby jakimiś zadośćuczynieniami żywych w miejsce zmarłych i zgodnie z tym uwalniają zmarłych w czyścju od kary, której nie ponieśli.

A Święci „w ojczyźnie”, skoro nie są w stanie zasługiwania oraz zadośćuczynienia, ich modlitwy nie znoszą kary, której oni nie ponieśli, lecz wypraszają złagodzenie kary, gdy poznają, że to podoba się Bożej dobroci. Augustyn bowiem mówi „De Praedestinatione Sanctorum”²³: Modlitwy Świętych pomagają przeznaczonym, bo może wprzód zarządzone było, żeby modlitwami wstawiających się zostali uwolnieni.

O wsparciach zmarłych mowa jest wyżej w artykule czwartym, którym one pomagają, a którym nie.

Tu pyta się, czy będący w czyścju poznają, kto czyni dla nich wsparcia.

Odpowiada się, że bowiem wsparcia dokonują się, albo zostały dokonane, to spostrzegają ze skrócenia lub złagodzenia kary. A kto dokonał tych wsparć, to poznają według księgi Augustyna „De cura pro mortuis agenda”²⁴ albo z objawienia Bożego, albo ukazania przez dobrych aniołów, albo relacji dusz oddzielonych od tego świata.

²⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²³ Por. Augustinus, *De praedestinatione Sanctorum liber unus*, PL 44, 959-992.

²⁴ Por. Augustinus, *De cura pro mortuis gerenda liber unus*, caput 5, PL 40, 596-597.

Secundo queritur an. illi in purgatorio. orent pro nobis.

Respondetur quod. verisimile sit eos orare pro nobis et precipue pro illis qui eis. subueniunt et hoc pulchre .habetur in libro celestium reuelacionum beate brigitte Eciam Richardus de media uilla .hoc idem. dicit super quarto. distincione quadragesima quinta. Sanctus autem thomas super quarto distincione decima quinta [k.61vc] videtur. velle dicere quod non ex quo [[sunt]] non sunt in statu merendi et eciam quia sunt in magna afflictione. et magis indigent ut orentur pro eis quam quod ipsi orent

Iste²⁵ tamen rationes saluo iudicio meliore .non. uidentur michi oraciones defunctorum impedire nisi illorum qui sunt in tanta pene acerbitate quod nesciant an. sint saluandi aut eternaliter dampnandi. a qua. pena. petimus eos liberari quando dicimus libera eos de ore leonis et de profundo lacu .et ne. absorbeat. eos thartarus supple pene acerbitate.

F

Quoad secundam partem articuli decimi est tenendum quod extra ecclesiam et sanctorum communionem non fiat remissio peccatorum quia extra non est salus eo quod sine fide impossibile placere deo. Ebreorum vndecimo.

Siue ergo peccatum sit originale. siue actuale in ecclesia potest remediari nam per baptismum tollitur omne peccatum in baptisato. non ficto siue Is qui baptisatur rite sit adultus siue paruulus post baptismum autem quocienscumque quis prolapsus in peccatum actuale siue sit mortale siue veniale fuerit poterit per veram penitenciam que. est secunda thabula. post naufragium reparari

Po drugie pyta się, czy ci w czyśćcu modlą się za nami.

Odpowiada się, że jest prawdopodobne, iż oni modlą się za nami, zwłaszcza za tymi, którzy ich wspierają i to pięknie jest w księdze „Niebiańskich Objawień” świętej Brygidy. Także Ryszard z Middletown to samo mówi „Na Czwartą” (Księgę Sentencji), dystynkcję czterdziestą piątą. A święty Tomasz „Na Czwartą” (Księgę Sentencji), dystynkcję czterdziestą piątą²⁶, wydaje się, że chce powiedzieć, iż nie, bo nie są w stanie zasługiwania, a także bo są w wielkim ucisku i bardziej pragną, by modlono się za nich, niż żeby oni się modlili.

Te jednak uzasadnienia, sąd lepszy zastrzegając, nie wydają mi się tamować modlitw zmarłych, chyba tych, którzy są w tak wielkiej surowości kary, że nie wiedzą, czy mają być zbawieni, albo wiecznie potępieni. Od tej kary prosimy, by zostali uwolnieni, kiedy mówimy: Wybaw ich z paszczy lwa i z głębokiej jamy i niech nie pożre ich piekło; dodaj: surowością kary.

Co do drugiej części artykułu drugiego należy utrzymywać, że poza Kościołem i Świętych Obcowaniem nie ma odpuszczenia grzechów, gdyż poza nim nie ma zbawienia, dlatego że *Bez wiary nie podobna jest podobać się Bogu*, Hbr 11²⁷.

Czy więc grzech jest pierworodny, czy uczynkowy, w Kościele może być uleczony, gdyż przez chrzest gładzony jest wszelki grzech w ochrzczoneym. Nie w sposób zmyślony, czy ten, kto prawidłowo chrzczony jest dorosły, czy malutki. Po chrzcie zaś, ilekroć ktoś popadnie w grzech uczynkowy, czy śmiertelny, czy powszedni, może odnowić się przez prawdziwą pokutę, która jest drugą deską ratunku po rozbiciu statku.

²⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁶ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 45, q. 3, a. 2.

²⁷ Hbr 11,6.

Penitencie vero vere partes integrales sunt contritio in animo confessio verbo et satisfactio in facto

Ex quibus tunc penitencia integrator. quando peccator omnem mortalem culpam. perpetrata et facto deserit et verbo .accusat et animo detestatur proponens nuncquam iterare peccatum.

Hijis autem debite concurrentibus cum absolucione. facta. ab eo. in quo est ordo sacerdotalis, clavis et iurisdiccio absoluitur homo a peccato. et redditur ecclesie et reconciliatur [k.61vd] christo mediante clauae sacerdotali

Hinc est aduertendum quod inter partes penitencie contritio est simpliciter [est] de necessitate. confessio uero et satisfactio eciam sunt de esse penitencie. habita. oportunitate

Vnde dominus .ihesus. christus reparator hominis est pontifex pijssimus medicus peritissimus et iudex equissimus eius siquidem pietas summa in cura nostra a. mortali culpa per penitenciam in hoc apparet quod excedit omnia peccata nostra. qualitercumque et quantumcumque sint et quocienscumque fuerint perpetrata

Hinc est quod huius clementissimi pontificis est peccantes suscipere ad ueniam non .tantum semel .uel. bis sed quocienscumque suppliciter inplorauerint eius clemenciam, tunc autem uere imploratur quando interuenit .penitencie. lamentum et ad hoc potest se homo conuertere quamdiu est in statu presentis vite quia vertibilis est in bonum et in malum.

G

Hinc est quod quantumcumque et quantumcumque et quocienscumque homo peccauerit ad penitencie sacramentum potest habere recursum seu refugium per quod sibi fiat remissio peccatorum

Hec summa .dei clemencia .ostenditur. in scriptura sepe vnde ysaie quadragesimo octauo dicitur .Si mulier .potest obliuisci.

Częściami zaś składowymi pokuty są: skrucha w duchu, wyznanie słowem oraz zadość uczynienie w czynie.

Pokuta wtedy się z nich scala, gdy grzesznik wszelką popełnioną śmiertelną winę i czynem opuszcza i słowem oskarża i duchem wyrzeka, postanawiając nigdy grzechu nie powtórzyć.

Gdy zaś to należyście zbiegnie się z rozgrzeszeniem, uczynionym przez tego, w kim jest sakrament kapłaństwa, klucz i jurysdykcja, człowiek uwolniony jest od grzechu, zwrócony Kościołowi i pojednany z Chrystusem przez pośrednictwo klucza kapłańskiego.

Tu trzeba zauważyć, że wśród części pokuty skrucha jest wprost konieczna, wyznanie zaś oraz zadośćuczynienie również są z bytu pokuty, gdy jest sposobność.

Dlatego Pan Jezus Chrystus, odnowiciel człowieka, jest kapłanem najczulszym, lekarzem najbieglejszym oraz sędzią najsprawiedliwszym. Jego bowiem czułość najwyższa w leczeniu nas z grzechu śmiertelnego przez pokutę w tym się okazuje, że przekracza wszystkie grzechy nasze, jakkolwiek, jak wielkie oraz ilekroć byłyby popełnione.

Stąd tego najmiłociwszego arcykapłana jest przyjmować grzeszników do łaski, nie tylko raz lub dwa, lecz ilekroć pokornie błagają jego łaskawość. Wtedy zaś prawdziwie się błaga, kiedy zachodzi pokutny żal. A do niego człowiek może się zwrócić jak długo jest w stanie obecnego życia, gdyż może zwrócić się do dobra i do zła.

Stąd jest, że ile, i kiedy, oraz ilekroć człowiek zgrzeszył, do sakramentu pokuty może mieć odwołanie, czyli ucieczkę, przez który stanie mu się odpuszczenie grzechów.

Ta najwyższa łaskawość Boga często ukazwana jest w Piśmie Świętym. Dlatego Iz 48²⁸ powiedziane jest: *Czyż może zapomnieć nie-*

²⁸ W rzeczywistości jest to tekst Iz 49,15-16.

infantis eo ut non misereatur .filio uteri sui et si illa. fuerit ego tamen non obliuiscar. tui. .Ecce in manibus meis descripsi te

Et Ieremie tercio de wlgo dicitur. Si vir dimiserit uxorem suam et recedens ab eo duxerit alterum. nuncquid reuertere ad eum vltra nuncquid non poluta. et contaminata. erit mulier illa .tu. autem fornicata es [k.62a] cum multis amatoribus tamen reuertere ad me et ego suscipiam te dicit dominus

Cui concordat illud. Ezechielis decimo octauo Conuertimini ad me agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris et non erit vobis iniquitas. et infra .quare. moriemini. domus israel. quia nolo mortem peccatoris sed ut conuertatur et uiuat Conuertimini ad me et uiuetis

Ecce quanta .est dei miseratio. et pijssimi domini ihesu pontificis clemencia non sinens peccatorem desperare sed nec minor medici. nostril. prudencia, adhibet enim sicut prudens. et expertus medicus remedia .per que non tantum morbus auferatur sed eciam causa. prescinditur cum peccetur. in deum delectacione consensu. et perpetracione siue corde ore. et opere

Hinc est quod prudentissimus medicus constituit contra deordinacionem peccatorum ut reformatur penitendo per veram contricionem contra delectacionem in corde conceptam per puram confessionem oris contra consensum uoluntatis et contra peccatum oris ut peniteret per satisfaccionem, contra operis perpetracionem inordinatam etc.

H

Vt autem superius dixi hec pars penitencie que. dicitur .contricio. In .omni vera. penitencia simpliciter .est. necessaria quia sine illa morbus anime non. curatur

et. ut possit esse uerum remedium .contra. peccatum ut ipsum tollat et eius causam

wiasta niemowlęcia swego, aby się nie zlitować nad synem żywota swego? A choćby ona zapomniała, wszakże ja nie zapomnę o tobie. Oto na rękach moich napisałem cię.

A Jr 3: Mówią pospolicie: Jeśli opuści mąż żonę swoją, a odszedłszy od niego, pójdzie za innego męża, czy się jeszcze do niej wróci? Czy nie zmazana i nie splugawiona będzie owa niewiasta?” A ty cudzołożyłaś z wielu kochankami! Wszakże wróc się do mnie mówi Pan, a ja ciebie przyjmę²⁹.

Z tym zgadza się to Ez 18: *Nawróćcie się i czyńcie pokutę za wszystkie nieprawości wasze, a nie będzie wam nieprawość³⁰.* A niżej: *Czemu macie umierać, domu Izraelów? Bo nie chcę śmierci grzesznika, lecz by się nawrócił i żył. Nawróćcie się do mnie, a żyjcie³¹.*

Oto jak wielkie jest zmiłowanie Boga i łaskawość Pana Jezusa, Arcykapłana, która nie pozwala grzesznikowi rozpaczać. Lecz nie mniejsza roztropność naszego lekarza. Stosuje bowiem leki, jak rozsądny i doświadczony lekarz, przez które nie tylko usuwa się chorobę, lecz także kładzie kres przyczynie, bo grzeszy się rozkoszą, zgodą i popełnieniem, czyli sercem, ustami i czynem.

Stąd jest, że najroztropniejszy lekarz ustanawia wbrew nieładowi grzechów, by naprawiany był pokutując prawdziwą skrucną za rozkosz pocztą w sercu przez szczere wyznanie ust: za zgodę woli oraz za grzech ust, by pokutował przez zadośćuczynienie za nieobyczajne popełnienie czynu itd.

Jak zaś wyżej powiedziałem, ta część pokuty, która nazywa się „skrucna”, w każdej prawdziwej pokucie jest wprost konieczna

A żeby lekarstwo mogło być prawdziwe przeciw grzechowi, aby go usunęło i jego

²⁹ Jr 3,1.

³⁰ Ez 18,30.

³¹ Ez 18,31-32.

prescindat debet tria includere, videlicet dolorem. de omnibus peccatis preteritis, cessationem ab omnibus peccatis. presentibus et firmum propositum quoad futurum ab omnibus peccatis abstinendi. Ita. quod habeat propositum nunquam reciduiandi .uel. in idem [k.62b] uel in aliud³² genus .peccati. et sic totaliter recedendo a culpa. per penitentiam suscipitur gratia et optime venia omnium peccatorum

Post premissa in curacione nostra debet manifestari. domini ihesu iudicis equitas et recta iusticia Et quia³³ ipse in propria persona non est iudicare ante iudicium ultimum et finale Ideo particulares iudices constituit ante illud finale iudicium .scilicet. sacerdotes qui sunt medij inter deum offensum et hominem deum offendentem quibus etiam collata .est. potestas duplicis clauis .scilicet. clauis sciencie ad discernendum, et clauis que. est potestas ligandi et absoluedi ad. diiudicandum et absolucionis beneficium impendendum.

Circa. hoc est tenendum quod licet vnusquisque sacerdos habeat ordinem et clauem ad. eos tamen usus clauis tantum. se. extendit qui sibi ex superioris ordinatione subiecti sunt uel. concessi. et ad quos et in quibus sibi casibus sibi conceditur .ut eis beneficium absolucionis inpendat

J

Hic est ulterius sciendum quod sicut homo tenetur de omnibus peccatis confiteri. ita. debet et tenetur omnia peccata. simul .vni confiteri que. habet in memoria³⁴ et si scienter aliqua. peccata vni et alia alteri confiteretur diuidens .sic confessionem talis tenetur de nouo. omnia peccata. Sua .vni confiteri.

Et si diceres quod est utile .peccata ad alciorem auctoritatem spectancia. simplici

przyczynę odcięło, powinno zawierać troje, mianowicie boleść za wszystkie grzechy przeszłe odstąpienie od wszystkich grzechów obecnych i mocne postanowienie co do przyszłości, wstrzymania się od wszystkich grzechów, tak by miał postanowienie nigdy powtórnie nie wpadać w ten lub inny rodzaj grzechu i tak całkowicie odstępować od winy, przez pokutę otrzymuje się łaskę i doskonałe przebaczenie wszystkich grzechów

Po powyższym w leczeniu naszym winna okazać się Pana Jezusa Sędzię słusność i szczerą sprawiedliwość. A ponieważ do niego, we własnej osobie nie należy sądenie przed sądem ostatecznym i końcowym, dlatego ustanowił sędziów, mianowicie kapłanów, którzy są pośrednikami między Bogiem obrażonym a człowiekiem Boga obrażającym. Im też udzielona została władza obojga kluczy, mianowicie klucza wiedzy do rozróżniania, oraz klucza, który jest władzą wiązania i rozwiązania, do osądenia i dania dobrodziejstwa rozgrzeszenia.

Wokół tego należy utrzymywać, że chociaż każdy kapłan ma święcenia i klucz, na tych jednak tylko używanie klucza się rozciąga, którzy mu z zarządzenia przełożonego są poddani lub uzyczeni, oraz na które i w których przypadkach mu się użycza, by im dał dobrodziejstwo rozgrzeszenia.

Tu dalej należy wiedzieć, że jak człowiek obowiązany jest ze wszystkich grzechów się spowiadać, tak powinien i obowiązany jest wszystkie grzechy razem jednemu wyznać, które ma w pamięci, a jeśli świadomie jakieś grzechy jednemu, a inne innemu by wyznał, tak dzieląc spowiedź, taki obowiązany jest ponownie wszystkie swoje grzechy wyznać jednemu.

A gdybyś powiedział, że grzechy należące do wyższej władzy pożyteczne jest prostemu

³² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³³ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

³⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

sacerdoti. confiteri de quo scio quod non habet potestatem me absoluendi in casibus domino episcopo reseruatis.

Respondetur .quod plene omnia. tuo curato confiteri aut confessori a te electo est utile.

Primo propter preceptum ecclesie,

Secundo ut maiorem habeas ruborem et faciliorem consequaris peccatorum indulgentiam,

Terccio ne sis simulator et minor apareas peccator quam sis

et ille [k. 62vc] simplex debet te a quibus potest absolvere et cum grauioribus peccatis eius potestatem excedentibus te ad superiorem mittere

vel. ut pluribus doctoribus placet *[Primo ab auctoritate superioris] in casibus reseruatis mittere et post absolucionem a peccatis grauioribus [a peccatis] tibi tunc beneficium absolucionis pro leuioribus impendere peccatis*³⁵.

Vlterius est sciendum quod dominus deus non dimittit vnum peccatum mortale sine alio. quia totum hominem spiritualiter sanat quando sanat quia alias esset hominum offensus et non offensus Et hoc non debet esse quia omne mortale tollit totum habitum caritatis infuse.

Circa. hoc potest queri an peccatum veniale sine mortali. dimittatur

Respondetur secundum sanctum thomam super quarto distincione decima sexta ad hanc questionem et quinque sequentes quod non .quia peccatum veniale opponitur caritatis feruori .mortale uero directe opponitur. caritati.

Sublata .ergo. caritate tamquam priore feruor caritatis tollitur et non equo, ideo feruor caritatis non potest restitui .sine caritate et per. consequens peccatum veniale non potest dimitti .sine mortali.

wyznać kapłanowi, o którym wiem, że nie ma władzy rozgrzeszenia mnie, w przypadkach księdzu biskupowi zastrzeżonych.

Odpowiada się, że pożyteczne jest zupełnie wszystko wyznaczyć swojemu duszpasterzowi lub spowiednikowi:

Pierwsze, z powodu przykazania Kościoła,

Drugie, żebyś miał większy wstyd i osiągnął łatwiejsze darowanie grzechów,

Trzecie, byś nie był obłudnikiem i udawał mniejszego grzesznika, niż jesteś.

A ten prosty winien rozgrzeszyć cię od czego może, a z grzechami ciężkimi przekraczającymi jego władzę posłać cię do przełożonego.

Lub jak wielu doktorom podoba się, w przypadkach zastrzeżonych posłać, a po rozgrzeszeniu od grzechów cięższych, wtedy tobie dobrodziejstwa rozgrzeszenia z lżejszych udzielić grzechów.

Dalej trzeba wiedzieć, że Pan Bóg nie odpuszcza jednego grzechu śmiertelnego bez drugiego, gdyż całego człowieka duchowo uzdrawia, kiedy uzdrawia, bo inaczej byłby na ludzi obrażony i nieobrażony. A to nie może być, ponieważ każdy grzech śmiertelny odbiera całą sprawność miłości wlanej.

Wokół tego można pytać, czy grzech powszedni odpuszcza się bez ciężkiego.

Odpowiada się według świętego Tomasza „Do Czwartej” (Księgi Sentencji), dystynkcja szesnasta³⁶, na to pytanie i pięć następnym, że nie. Ponieważ grzech powszedni przeciwstawia się żarowi miłości, a śmiertelny wprost przeciwstawia się miłości.

Po usunięciu więc miłości jako pierwszej, żar miłości usuwa się i nie równo, dlatego żar miłości nie może być przywrócony bez miłości, a w następstwie grzech powszedni nie może być odpuszczony bez śmiertelnego.

³⁵ *-* Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁶ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 16, q. 2, a. 1.

Peccatum autem mortale posset dimitti .sine veniali .quia caritas potest restitui homini absque feruore caritatus.

Secundo queritur .an. peccatum veniale possit dimitti [[uolente]] uoluntate manente ad illud.

Respondetur quod non quia .culpa. non dimittitur sine uoluntatis reordinatione igitur .si peccatum debet dimitti oportet deordinationem uoluntatis dimitti sed illa non dimittitur quamdiu manet uoluntas. ad illud. peccatum respectu cuius uoluntas fuerit deordinata.

Tercio queritur .an. vnum veniale peccatum possit sine alio dimitti.

Respondetur. quando sunt duo venialia simul cum aliquo mortali tunc neutrum [k.62vd] illorum potest dimitti sine mortali neque sine alio .quamdiu sunt cum mortali ymmo si homo decederet in mortali peccato cui annexum est aliquod veniale in eternum non dimitteretur veniale et in eternum per accidens puniretur cui tamen de per se correspondet pena temporalis et non. eterna,

quando autem duo venialia .aut. plura. sunt simul sine mortali vnum sine alio. dimitti potest quia non. habent connexionem nec tollunt caritatem.

Quarto queritur an .peccatum. veniale possit dimitti sine noue gracie infusione

Respondetur quod sic quia peccatum veniale non tollit gracie. gratum facientis aut caritatis habitum sed solum actum uirtutis non enim auertit hominem ab ultimo fine neque commutat bonum incommutabile sed impedit actum in ultimum finem ideo non requiritur nows habitus ad eius expulsionem sed sufficit caritatis nows motus in finem ultimum cum displicencia illius peccati uenialis.

Grzech zaś śmiertelny może być odpuszczony bez powszedniego, gdyż miłość może być przywrócona człowiekowi bez żaru miłości.

Po drugie pyta się, czy grzech powszedni mógłby być odpuszczony, gdy trwa jego wola?

Odpowiada się, że nie, bo wina nie jest odpuszczana bez uporządkowania woli. Jeśli więc grzech ma być odpuszczony, trzeba odpuścić nieład woli. A on nie jest odpuszczony, jak długo trwa wola tego grzechu, ze względu na co wola była nieuporządkowana.

Po trzecie pyta się, czy jeden grzech powszedni może być odpuszczony bez drugiego?

Odpowiada się: Kiedy dwa powszednie są razem z jakimś śmiertelnym, wtedy żaden z nich nie może być odpuszczony bez śmiertelnego, ani bez drugiego, jak długo są ze śmiertelnym. Dlatego jeśli człowiek umarłby w grzechu śmiertelnym, do którego dołączony jest jakiś powszedni, na wieki nie byłby odpuszczony i wiecznie przez przypadek byłby karany. Jemu jednak z istoty odpowiada kara doczesna, a nie wieczna.

Kiedy zaś dwa powszednie lub więcej, są razem bez śmiertelnego, jeden bez drugiego może być odpuszczony, bo nie mają powiązania i nie niszczą miłości.

Po czwarte pyta się, czy grzech powszedni może być odpuszczony bez nowego własnia łaski?

Odpowiada się, że tak, gdyż grzech powszedni nie usuwa sprawności łaski czyniącej miłym, albo miłości, lecz tylko akt cnoty, bo nie odwraca człowieka od celu ostatecznego, ani nie zmienia dobra niezmiennego, lecz tamuje czyn ku celowi ostatecznemu. Dlatego nie potrzeba nowej sprawności do jego usunięcia, lecz wystarczy nowe poruszenie miłości ku celowi ostatecznemu, z nieupodobaniem tego grzechu powszedniego.

Quinto queritur. an veniale posit dimitti sine contricione

Respondetur. quod non quia. ut dictum est in solutione secunde questionis veniale non dimittitur quamdiu manet uoluntas ad illud si ergo uoluntas debet ab illo recedere necesse est sibi displicere. quod prius uolebat talis autem displicencia dicitur contricio quando est gracia informata.

K

Vnde est notandum quod ad omnis peccati uoluntarij remissionem requiritur uoluntatis a peccato. auersio. et quia dupliciter. possunt esse aliqua. uoluntaria,

vno modo sunt aliqua omnino uoluntaria ut peccata. mortalia et in hijs requiritur uoluntatis auersio. ab eis. et hoc in speciali.

aliqua. sunt partim uoluntaria, et partim non [k.63a] ut communiter uenialia. ad horum dimissionem sufficit auersio uoluntatis in generali et quasi implicite ut tunc fit quando ex feruore caritatis fit auersio ab omni peccato et omnium peccatorum detestatio in genere, tunc implicite omne peccatum ueniale displicet. et fieret displicencia explicita. de hoc et de illo ueniali si memorie se offerret et tunc illud ex feruore caritatis remitteretur.

Eciam posset esse ita. feruens motus caritatis in deum quod omnia peccata uenialia. consumeret eciam sine actuali cogitatione distinctiua ipsorum

Sexto queritur an. uenialia tenemur confiteri.

Respondetur quod non oporteat de salutis necessitate sed est bene de perfectione quod homo confiteatur. ea. penitencia tamen est de uenialibus habenda. eciam racione dubij sunt confitenda, quando dubitatur an. sint uenialia. aut mortalia aut racione statuti quando homo tenetur confiteri et

Po piąte pyta się, czy powszedni może być odpuszczony bez skruchy.

Odpowiada się, że nie, gdyż jak zostało powiedziane w rozwiązaniu drugiego pytania, powszedni nie jest odpuszczony, jak długo trwa wola jego. Jeśli więc wola winna od niego odstąpić, konieczne jest, by jej się nie podobało to, czego przedtem chciała. Takie zaś nieupodobanie zwie się skruchą, gdy jest formowane łaską.

Stąd należy zapamiętać, iż do odpuszczenia każdego grzechu własnowolnego konieczne jest odwrócenie woli od grzechu, a ponieważ dwojako mogą istnieć niektóre czyny własnowolne:

Jednym sposobem są jakieś zupełnie własnowolne, jak grzechy śmiertelne i w nich potrzeba odwrócenia woli od nich i to w szczególne.

Niektóre są częściowo własnowolne, a częściowo nie, jak na ogół powszednie. Do ich odpuszczenia starczy odwrócenie woli w ogólności i jakby niewyraźnie, jak jest wtedy, kiedy z żaru miłości powstaje odwrócenie od wszelkiego grzechu i wstręt do wszystkich grzechów w ogóle. Wtedy każdy grzech powszedni nie podoba się, a powstałoby wyraźne nieupodobanie tego lub innego powszedniego, gdyby przyszły na pamięć, a wtedy on z żaru miłości zostałby odpuszczony.

Mogłoby być również tak: Żarliwy ruch miłości ku Bogu, który zniweczyłby wszystkie grzechy powszednie nawet bez aktualnej myśli je rozróżniającej.

Po szóste pyta się, czy powszednie obowiązani jesteśmy wyznawać?

Odpowiada się, że nie trzeba z konieczności do zbawienia, lecz jest słuszne z doskonałości, że człowiek je wyznaje. Jednak trzeba mieć pokutę za powszednie, także z powodu wątpliwości należy je wyznawać, gdy wątpi się, czy są powszednie albo śmiertelne; albo z powodu statutu, kiedy człowiek obo-

non habet alia ad confitendum nisi venialia, aut ratione periculi quando venialis delectatio adhuc perducta est quod nisi homo se auertat traheret in mortale numquam tamen idem actus in numero qui est venialis fit mortalis. sed bene idem. in specie.

L

Circa. hunc articulum sciendum est quid sit peccatum mortale et quid. veniale. de hoc Marci decimo.

Eleuthoth. in scripto super quarto sententiarum dicit, peccatum veniale nichil aliud. est quam inordinata delectatio. uel dolor inordinatus in possessione uel amissione rei. licite concessa ubi nullus error. contra. salutem adiungitur et christus in corde profundato. [k.63b] tenetur.

Hoc uidetur. sentire beatus Augustinus in Enchiridion capitulo sexagesimo sexto Et apostolus prima corinthiorum tercio. dicens. fundamentum aliud. nemo potest ponere preter id. quod positum est quod est christus ihesus. Si quis superedificauerit aurum. argentum lapides preciosos. lignum fenum stipulam etc

Vnde summe cauendum est ne in peccato sit contemptus quia tunc nunquam uel raro. mortale peccatum uitatur.

Diceres. committiturne aliquod peccatum veniale scienter.

Respondetur, absque tamen pleno. discursu. et placencia. fieret contemptus et sic fieret mortale secundum dictum Marci decimo

Vnde Augustinus de igne purgatorij dicit quod ueniale si placet criminale est.

Omne enim peccatum est. inordinatio. quedam. uoluntatis

wiązany jest spowiadać się, a nie ma do wyznania innych niż powszednie. Albo z powodu niebezpieczeństwa, kiedy rozkosz powszednia do tego została doprowadzona, że jeśli człowiek się nie odwróci, pociągnie w śmiertelny. Nigdy jednak ten sam liczbowo uczynek, który jest powszedni, nie staje się śmiertelny, lecz ten sam gatunkowo może.

Wokół tego artykułu należy wiedzieć, czym jest grzech śmiertelny, a czym powszedni. O tym Mk 10³⁷.

Holkot w piśmie „O Czwartej (Księdze) Sentencji” powiada: Grzech powszedni, niczym innym nie jest, niż nieuporządkowana rozkosz, lub nieuporządkowana boleść w posiadaniu lub utracie rzeczy godziwie udzielonej, gdzie nie dołącza się żaden błąd przeciwko zbawieniu, a Chrystus obecny jest w głębi serca.

To zdaje się myśleć święty Augustyn w „Enchiridionie”, rozdział 66³⁸, i Apostoł 1 Kor 3,11-12 mówiąc: *Innego fundamentu nikt założyć nie może, oprócz tego, który jest założony, a jest nim Chrystus Jezus. Jeśli zaś kto na tym fundamencie buduje złoto, srebro, kamienie drogic, drwa, siano, słomę*³⁹ itd.

Stąd bardzo trzeba się strzec, by w grzechu nie było wzgardy, bo wtedy nigdy lub rzadko, unika się śmiertelnego grzechu.

Powiesz: Czy popełnia się jakiś grzech powszedni świadomie?

Odpowiada się: Jednak bez pełnego roztrząsania i upodobania. Bo byłaby wzgarda i tak stałby się śmiertelny, według słów Mk 10.

Dlatego Augustyn „De igne purgatorij” mówi, iż powszedni, jeśli się podoba, jest grzechem ciężkim.

Każdy bowiem grzech jest jakimś nieporządkiem woli.

³⁷ Por. 1 J 5,16.

³⁸ Por. Augustinus, *Enchiridion de Fide, Spe et Charitate liber unus*, PL 40, 263.

³⁹ 1 Kor 3,11-12.

Inordinacio autem illa aut est tanta. quod ordinem iusticie exterminat et tunc est mortale quia aufert uitam anime separando .ipsam. a deo. per quem anima viuificatur. per gratiam gratum facientem

Aut inordinacio est ita modica quod ordinem iusticie non perimit sed in aliquo tantum perturbat et tunc dicitur peccatum veniale. quia de ipso possumus cito. adipisci veniam pro eo quod gracia non tollitur. per ipsum nec homo. per ueniale incurrit in inmiciciam diuinam

Pro huiusmodi dixere declaracione .scilicet. inter peccatum mortale et veniale dicit

bonaventura super secundo libro sententiarum distincione tricesima quinta. Omne peccatum actuale originem trahit a libera uoluntate vnus cuiusque per suggestionem delectacionem et consensum et operacionem

Vnde Jacobi primo vnusquisque temptatur a concupiscencia. sua. abstractus et illectus, deinde cum concupiscencia. conceperit parit peccatum Peccatum autem cum [k.63vc] consummatum fuerit generat mortem

Si ergo suggestio et delectacio mansit citra. Consensum .tunc veniale est.

Si uero sequatur. consensus et opus .in hijs que. diuina lege prohibita. sunt peccatum est mortale.

Si autem medio modo fiat sic ut consensus in delectacionem transit non tamen wlt in opus procedere sed. wlt interius voluptari in delectacione Gracia exempli in fornicacione .uel. consimili tunc iam. peccatum .est mortale licet non sit plene consummatum si uero uellet in opus procedere si posset tunc iterum est mortale grauius quam prius quia uoluntas pro facto reputatur. Mathei quinto. Si inspexerit mulierem ad concupiscendum eam. iam mechatus est eam. in corde suo.

Nieporządek zaś ten, albo jest tak wielki, że niszczy ład sprawiedliwości i wtedy jest śmiertelny, gdyż odbiera życie duszy, oddzielając ją od Boga, przez którego dusza jest ożywiana łaską czyniącą miłym.

Albo nieporządek jest tak mały, że ładu sprawiedliwości nie niszczy, lecz trochę tylko miesza, i wtedy nazywa się grzechem powszednim, bo z niego możemy prędko osiągnąć przebaczenie, dlatego że łaska nie jest przezeń odbierana, ani człowiek przez grzech powszedni nie popada w Bożą nieprzyjaźń.

Za tego rodzaju wyjaśnieniem, mianowicie między grzechem śmiertelnym a powszednim przemawiali:

Bonawentura „O Drugiej Księdze Sentencji”, dystynkcja 35, rzecze: Każdy grzech uczynkowy wiedzie pochodzenie z wolnej woli każdego, przez sugestię, rozkosz zgodę i działanie.

Stąd Jk 1: *Każdy bywa kuszony, gdy go własna pożądliwość pociąga i nęci. Potem gdy pożądliwość pocznie, rodzi grzech, a grzech, gdy bywa wykonany, rodzi śmierć*⁴⁰.

Jeśli więc sugestia i rozkosz zostały poza zgodą, wtedy jest powszedni.

Jeśli zaś następuje zgoda i czyn, w tym, co zakazane prawem Bożym, grzech jest śmiertelny.

Jeśli zaś dzieje się pośrednim sposobem, że zgoda na rozkosz nachodzi, nie chce jednak przystąpić do czynu, lecz chce wewnętrznie rozkoszować się w przyjemności, na przykład w nierządzie lub temu podobnym, wtedy już grzech jest śmiertelny, chociaż nie jest całkiem dopełniony. Jeśli zaś chciałby przystąpić do czynu, gdyby mógł, wtedy znów jest ciężej śmiertelny niż przedtem, bo wolę liczy się jak czyn. Mt 5: *Każdy, który patrzy na niewiastę, aby jej pożądał, już ją scudzołował w secu swoim*⁴¹.

⁴⁰ Jk 1,14-15.

⁴¹ Mt 5,28.

Diceret quis est ordo iusticie qui per peccatum mortale⁴² exterminatur

Respondetur. per bonam venturam Ordo inquit iusticie est. ut bonum incommutabile bono commutabili et bonum honestum bono utili et ut uoluntas dei preferatur uoluntati nostre et ut iudicium rationis recte presit sensualitati humane.

Quia ergo lex dei. iustum ordinem precipit et prohibet oppositum quando ergo bonum commutabile preferatur. bono eterno. et bonum utile honesto. et uoluntas nostra uoluntati diuine preferatur. et sensualis appetitus preferatur rationi recte tunc committitur mortale. quia exterminatur ordo iusticie⁴³ diuine,

de quo mortali dicit Ambrosius in libro de paradiso quod peccatum. sit preuaricacio legis diuine et celestium inobediencia mandatorum

Quando uero bonum commutabile plus debito. diligitur. sed non preferatur. incommutabili. et utilitas non preferatur honestati. et uoluntas nostra plus debito amat. ita tamen. quod non preferatur diuine uoluntati. et caro [k.63vd] concupiscit non tamen preferatur iudicio rationis recte tunc peccatum non est mortale sed ueniale licet hoc sit preter legem. non tamen est directe contra legem.

Sensualis autem appetitus rationi recte non preferatur: nisi quando ei. ab ipsa ratione consentitur ideo mortale peccatum sine consensu. non. committitur

Ideo dicit Augustinus in libro. de duabus animabus. peccatum est uoluntas retinendi uel consequendi. quod iusticia vetat .uel. prohibet.

Powiesz: co to za porządek sprawiedliwości, który usuwany jest przez grzech śmiertelny?

Odpowiada się przez Bonawenturę. Rzecze: Porządkiem sprawiedliwości jest, by dobro niezienne kładzono nad dobro zmienne, i dobro zacne nad dobro użyteczne, a wolę Bożą nad wolę naszą, oraz by sąd prawego rozumu dobrze rządził ludzką zmysłowością.

Ponieważ więc prawo Boże nakazuje sprawiedliwy porządek, a zakazuje przeciwnieństwa, przeto kiedy dobro zmienne przedkłada się dobru wiecznemu, a dobro użyteczne dobru zacnemu, i wola nasza przedkładana jest woli Bożej, a zmysłowe pożądanie przedkłada się prawemu rozumowi, wtedy popełnia się grzech śmiertelny, gdyż usuwa się porządek Bożej sprawiedliwości.

O tym grzechu śmiertelnym mówi Ambroży w księdze „De Paradiso”, że grzech jest sprzeniewierzeniem prawa Bożego i nieposłuszeństwem przykazaniom niebiańskim.

Kiedy zaś dobro zmienne kocha się bardziej niż trzeba, lecz nie przedkłada niezmiennemu, a użyteczności nie przedkłada się zacności, oraz wola nasza bardziej niż należy jest miłowana, tak jednak, że nie jest przedkładana nad wolę Bożą, i ciało pożąda, nie jest jednak przenoszone nad sąd prawego rozumu, wtedy grzech nie jest śmiertelny, lecz powszedni. Chociaż to jest mimo prawa, nie jest jednak wprost przeciw prawu.

Pożądanie zaś zmysłowe nie jest przedkładane nad prawy rozum, jak tylko gdy sam rozum z nim się zgadza, przeto śmiertelny grzech bez zgody nie jest popełniany.

Dlatego Augustyn powiada w księdze „De duabus animabus”⁴⁴, grzechem jest wola zatrzymania lub zdobycia tego, czego zakazuje lub zabrania sprawiedliwość.

⁴² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴³ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁴ Por. Augustinus, *De Duabus Animabus contra Manichaeos liber unus*, PL 42, 93-112.

M

Circa. hunc articulum specialiter excluduntur errores quinque hic dicendi.

Primus est hereticorum qui dicunt esse ridiculum. hoc credere quando indulgentia datur. Quicumque porrexerit manum. ad uirtricem pro fabrica. ecclesie ei in domino relaxamus terciam quintam aut septimam sibi iniuncte penitentie etc quia sic remissio daretur. pro pecunia [[tuam]] et sic gracia esset uenalis.

Respondetur. quod⁴⁵ prelati dans indulgentiam intendit aut principaliter. intendere debet ampliare dei cultum et gloriam et honorem non pecunie congregationem

nec omnes capaces sunt indulgentiarum, qui dant ad fabricam ecclesie huiusmodi elemosinam sed solummodo. illi qui sunt immunes a peccatis mortalibus et qui ex deuotione tribuunt habentes fidem. rectam et in sanctorum communionem confidentiam per clauium ecclesie potestatem.

possunt confidere enim de sanctorum suffragijs et eorum meritis in quorum honore. seu. ueneratione illa. ecclesia edificatur, et precipue confidere de dei adiutorio gracioso cuius cultus in illa ecclesia exercetur

Secundus error. est waldensium hereticorum dicentium sanctos non orare [k.64a] pro nobis nec eorum auxilium esse implorandum

cuius oppositum est supra ostensum presentim cum in presenti orent pro nobis quare non in uita. eterna.

Tercius error est hereticorum quod nullus sacerdos habeat potestatem absoluendi et ligandi. Isaie quadragesimo tercio, Ego sum qui deleo iniquitates.

Respondetur quod solus deus dimittit peccata. et absoluit auctoritative sed sacerdos facit hoc ministerialiter. ut patet quarto libro sententiarum distincione decima octaua.

Wokół tego artykułu szczególnie wyklucza się pięć błędów, tu do omówienia.

Pierwszy jest [błąd] heretyków, którzy mówią, iż śmieszne jest wierzyć w to: kiedy dawany jest odpust; kto dałby w rękę wityrkowi na budowę kościoła, temu w Panu udzielamy trzecią, czwartą, albo siódmą część nałożonej mu pokuty itd. gdyż tak odpuszczenie dawane byłoby za pieniądze, i tak łaska byłaby na sprzedaż.

Odpowiada się, że prałat udzielający odpustu zamierza, albo zasadniczo powinien zamierzać powiększenie czci Bożej, oraz chwały i czci, a nie zbieranie pieniędzy.

I nie wszyscy są zdolni do odpustów, którzy dają na budowę kościoła tego rodzaju zapomogę, a tylko ci, którzy wolni są od grzechów śmiertelnych i którzy z pobożności dają, mając prawą wiarę, oraz ufność w Świętych Obcowanie, przez władzę kluczy Kościoła.

Mogą bowiem ufać we wsparcie Świętych i ich zasługi, dla których czci, czyli nabożeństwa, ten kościół jest budowany, a zwłaszcza ufać w łaskawą pomoc Boga, którego uwielbienie w tym kościele się dokonuje.

Drugi błąd jest Waldensów, heretyków mówiących, że Święci nie modlą się za nami, ani o ich pomoc nie należy błagać.

Przeciwieństwo tego zostało wyżej wykazane, zwłaszcza skoro modlą się za nami teraz, dlaczego nie w życiu wiecznym?

Trzeci błąd jest heretyków, że żaden kapłan nie ma władzy rozwiązania i wiązania. Iz 43: *Ja jestem, który gładzę nieprawości twoje*⁴⁶.

Odpowiada się, że tylko Bóg odpuszcza i przebacza grzechy własną powagą, a kapłan czyni to służebnie, jak widać z Czwartej Księgi Sentencji, osiemnastej dystynkcji⁴⁷.

⁴⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁴⁶ Iz 43,25.

⁴⁷ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 4, d. 18 (t. 2, s. 405-414).

Hanc potestatem absolvendi et ligandi dominus concessit apostolis. et eorum successoribus Ioannis. vicesimo. dicens Accipite spiritum sanctum quorum remiseritis peccata etc. Et Matthei decimo octavo. Quodcumque ligaueritis super terram etc

Quartus est. error. Dicendum quod penitencia non valeat ad remissionem peccati quia sic deus non gratis dimitteret peccatum sed propter meritum penitencie.

Respondetur. Quod licet penitencia non causet efficienter peccati dimissionem sed dominus deus de sua. gratuita. uoluntate gratis dimittit peccatum et ipse deus est causa efficiens dimissionis attamen penitencia est causa dimissionis sine qua non quia nisi homo⁵⁰ peniteat peccatum ei non dimittitur

Quintus error. est dicendum penitenciam non. esse iterandam. Secundum illud apostoli ad ebreos sexto Inpossibile [[sunt]] est⁵¹ eos qui semel illuminati sunt et prolapsi. rursus reuocari ad penitenciam

huius erroris oppositum⁵² ostendit magister sentenciarum distincione quarti libri multis auctoritatibus

dicit enim dominus Ezechielis octauo quacumque hora. peccator ingemuerit saluus erit.

Vnde est sciendum quod triplex genus seu. modus est penitencie

Est enim quedam penitencia [k.64b] priuata .seu. occulta .que. fit in oculo pro oculis peccatis

Alia est penitencia que. fit in manifesto. pro manifestis peccatis

Tercia penitencia est solempnis que in capite ieiunij incipitur et extra. ecclesiam pe-

Tę władzę rozwiązania i wiązania dał Pan Apostołom i ich następcom, J 20: *Weźmijcie Ducha Świętego; którym odpuszcicie grzechy*⁴⁸, itd. Oraz Mt 18: *Cokolwiek zwiążecie na ziemi*⁴⁹ itd.

Czwarty jest błąd mówiących, że pokuta nie ma znaczenia w odpuszczaniu grzechów, bo tak Bóg nie odpuszczałby grzechu darmo, lecz za zasługę pokuty.

Odpowiada się, że chociaż pokuta nie powoduje sprawczo odpuszczenia grzechów, lecz Bóg ze swojej darmowej woli, darmo odpuszcza grzech i sam Bóg jest przyczyną sprawczą odpuszczenia, to jednak pokuta jest przyczyną odpuszczenia „sine qua non”, bo jeśli człowiek by nie pokutował, grzech nie jest mu odpuszczony.

Piąty jest błąd mówiących, że pokuty nie należy powtarzać, zgodnie z owym Apostoła Hbr 6: *Niepodobna, aby ci, co raz zostali oświeceni, a odpadli, aby znowu odnowili się przez pokutę*⁵³.

Przeciwieństwo tego błędu wykazuje Mistrz Sentencji w (14) dystynkcji „Czwartej Księgi” (Sentencji)⁵⁴ wielu powagami.

Mówi bowiem Pan w Ez 8⁵⁵: O której godzinie grzesznik żałowałby, będzie zbawiony.

Dlatego trzeba wiedzieć, że trojaki jest rodzaj pokuty.

Jest bowiem pewna pokuta prywatna, czyli tajemna, której dokonuje się w tajemnicy za grzechy tajemne.

Druga jest pokuta, której dokonuje się jawnie, za grzechy jawne.

Trzecia jest pokuta uroczysta, która zaczyna się na początku Postu i pokutnik

⁴⁸ J 20,22-23.

⁴⁹ Mt 18,18.

⁵⁰ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵¹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵³ Hbr 6,4-6.

⁵⁴ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 4, d. 14 (t. 2, s. 370-378).

⁵⁵ Błędnie podano 8, powinno być Ez 18,27.

nitens expellitur .pro aliquibus horrendis peccatis legitur decreti. in capitulo in capite⁵⁶

Penitencia prima semper potest iterari.

Secunda penitencia eciam potest iterari. sed non uero frequenter.

Tercia uero secundum iura .antiqua. non debet iterari Et secundum. sanctum thomam super quarto distincione decima quarta. Iterari non debet ne vilescat

alicubi. est contraria consuetudo et ibi potest iterari Eciam solempnis penitencia.

ubi autem consuetudo non est Et ille qui solempniter penituit iterum in horrendum peccatum est prolapsus non relinquendus est in desperatione nec claudendus est sibi locus penitencie priuate et publice licet solempnis [[licet solempnis.]] ei non sit imponenda.

Auctoritas apostoli allegata .est intelligenda. quod baptismus cum penitencia non sit iterandus uel. exponatur Inpossibile .id est. difficile valde .est hominem renouari .id est. ad innocenciam perditam peruenire quamuis siquidem omnes habitus uirtutum infusi per penitenciam veram reparantur. et homo ad. puritatem status innocencie quam restituatur attamen dignitas illius status innocencie non recuperaretur

Sequitur vndecimus articulus

wypędzany jest poza kościół, za jakieś straszne grzechy. Czyta się w Dekrecie w kanonie: *In capite quadragesimae.*

Pokuta pierwsza zawsze może być powtórzona.

Druga pokuta też może być powtórzona, ale zaiste nie często.

Trzecia zaś według dawnych praw nie powinna być powtarzana. A według Świętego Tomasza „Na Czwartą” (Księgę Sentencji), dystynkcja czternasta, nie powinna być powtarzana, by nie straciła wartości⁵⁷.

Gdzie jest przeciwny zwyczaj i tam może być powtórzona nawet uroczysta pokuta,

Gdzie zaś nie ma zwyczaju, a ten, kto uroczyście pokutował, znowu popadł w straszny grzech, nie powinien być zostawiony w rozpacz, oraz nie ma być mu zamknięte miejsce pokuty prywatnej i jawnej, choć uroczystej nie powinno mu się nakładać.

Przytoczoną powagę Apostoła należy pojmować, że Chrzesz z pokutą nie powinien być powtarzany. Albo wyklada się, że niemożliwe, to znaczy bardzo trudno, jest odnowić człowieka, to jest dojść do utraconej niewinności. Choć bowiem wszystkie wlane sprawności cnót przez prawdziwą pokutę są przywracane, a człowiek do czystości stanu niewinności jest wprawdzie przywrócony, to jednak godności tego stanu niewinności by nie odzyskał.

Następuje artykuł jedenasty.

⁵⁶ Decretum Magistri Gratiani, Pars prima, Distinctio quinquagesima, Caput 64: *In capite quadragesimae.* W: A. Friedberg, *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis Secunda, Pars Prior.* Graz 1955, kolumna 201-202.

⁵⁷ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 14, q. 1, a. 4.

ARTYKUŁ JEDENASTY

A¹

Vndecimum articulum articulum posuit
Iudas thadeus frater. symonis dicens.

Carnis resurreccionem
In quo septem sunt uidenda .scilicet.

Resurreccionis ueritas.
Secundo causalitas.
Tercio qualitas.
Quarto ydemptitas.
Quinto resurgencium integritas.
Sexto etas. [k.64vc] et quantitas..
Septimo incorruptibilitas.

Nam ex quo debemus credere resurreccionem esse futuram non est dubium quomodo hoc sit verum cum fidei non possit subesse falsum

hoc ergo presupposito. quod in veritate resurreccio fiat potest queri

Primo quorum erit resurreccio.

Secundo que. erit eius causa.

Tercio qualis erit resurreccio an naturalis uel. miraculosa. instantanea. aut successiua. manifesta uel. occulta.

Quarto an resurgentes idem numero sint resurrecturi.

Quinto si integri.

Sexto. an eque iuuenes .et equales.

Septimo an. tunc deinceps sint incorruptibiles et inmortales.

Quoad primum est dicendum quod omnes homines simul resurgent quantum est de lege communi hoc dico propter christum et eius beatissimam matrem gloriosam uiginem

Jedenasty artykuł włączył Juda Tadeusz, brat Szymona, mówiąc:

Ciała zmartwychwstanie.

W tym trzeba rozpatrzyć siedmioro, mianowicie:

Prawdę zmartwychwstania.

Po drugie: przyczynowość.

Po trzecie: jakość.

Po czwarte: tożsamość.

Po piąte: zmartwychwstałych zupełność.

Po szóste: wiek i wielkość.

Po siódme: nieuleganie zepsuciu.

Bo skoro winniśmy wierzyć, że będzie zmartwychwstanie, nie ma wątpliwości jak to jest prawdą, bo wierze nie może podlegać błąd.

To więc zakładając, że na prawdę będzie zmartwychwstanie, można pytać:

Pierwsze: których będzie zmartwychwstanie?

Drugie: jaka będzie jego przyczyna?

Trzecie: jakie będzie zmartwychwstanie, czy naturalne lub cudowne, nagłe lub stopniowe, jawne lub tajemne?

Czwarte czy z martwych wstających tyle samo liczebnie zmartwychwstanie.

Piąte: Czy zupełni?

Szóste: Czy jednakowo młodzi i równi?

Siódme: Czy dopiero wtedy będą niepsujący się i nieśmiertelni.

Co do pierwszego trzeba powiedzieć, że wszyscy ludzie razem wstaną, na ile to jest z prawa ogólnego. Mówię to z powodu Chrystusa i jego najświętszej Matki,

¹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

mariam quorum resurreccio iam. est completa

Probatum autem omnium hominum generaliter futura resurreccio. fieri in uoluntate per illud Iohannis sexto Veniet hora in qua. omnes qui in monumentis sunt. audient uocem filij dei. et qui audierint uiuent

et per illud prima Corinthiorum decimo quinto. Omnes quidem resurgemus et quia non erit maior. aptitudo unius corporis quam alterius ad resurreccionem quantum est ex parte corporum .Sed resurreccio secundum exigenciam diuine iusticie. que. uult in resurreccione unicuique retribuere pro loco et tempore prout meruit

Cum ergo corpus cum anima meruit gloriam per gratiam uel. penam seu miseriam per culpam ut totum compositum ex anima et corpore remuneretur necesse est secundum ordinem diuine iusticie corpus resurgere et anime reuiri et non potius huius hominis quam alterius igitur erit resurreccio generalis omnium de lege communi.

Hanc beatus gregorius libro decimo quarto moralium uolens probare [k.64vd] dicit

Qui resurreccionis fidem ex obediencia non tenent certe hanc ex ratione tenere debuerunt et ponit exempla.

Primum de luce que. quasi moriendo oculis subtrahitur et rursus resurgendo reuocatur

Secundum exemplum est de arboribus que uiriditatem quasi moriendo amittuntur et rursus post yemem quasi resurgentes reparantur

Tercium exemplum de seminibus que. in terra .putrescendo moriuntur et rursus germinando quodammodo resurgunt.

Chwalebnej Dziewicy Maryi, których z martwych wstanie już się dokonało.

Dowodzi się zaś, że przyszłe zmartwychwstanie wszystkich ludzi dokona się w woli, przez owo J 5,25 Nadchodzi godzina i teraz jest, gdy umarli usłyszą głos Syna Bożego, a ci, którzy usłyszą ożyją.

Oraz przez to 1 Kor 15: *Wszyscy wprawdzie z martwych wstaniemy*², a ponieważ nie będzie większej zdatności do z martwych wstania jednego ciała niż drugiego, na ile jest ze strony ciał, lecz zmartwychwstanie zgodnie z wymaganiem sprawiedliwości Bożej, która chce w z martwych wstaniu każdemu oddać według miejsca i czasu tak jak zasłużył.

Skoro więc ciało z duszą zasłużyło chwałę przez łaskę, lub karę czyli niedolę przez winę, jako całość złożona z duszy i ciała, trzeba by zostało wynagrodzone według porządku sprawiedliwości Bożej, że ciało zmartwychwstanie i połączy się z duszą, a nie raczej tego człowieka niż innego, przeto będzie ogólne zmartwychwstanie wszystkich z prawa ogólnego.

Święty Grzegorz, chcąc je udowodnić w księdze czternastej „Moralia in Job”³, powiada: Którzy wiary w z martwych stanie z posłuszeństwa nie utrzymują, z pewnością powinni utrzymywać ją z rozumu. I podaje przykłady:

Pierwszy o świetle, które jakby umierając oczom jest odbierane, ponownie zmartwychwstając jest przywoływane.

Drugi przykład jest o drzewach, które jakby umierając tracą zieleń, a znów po zimie jakby z martwych wstając odzyskują.

Trzeci przykład o ziarnach, które w ziemi butwiejąc umierają, a znów kiełkując, jakimś sposobem zmartwychwstają.

² 1 Kor 15,51.

³ Por. Gregorius, *Expositio in librum Job sive moralia*, liber XIV, 55 n, PL 57, 1075 nn.

B

Quoad secundum dicendum est quod causa nostre resurrectionis est christus dominus in quantum. deus et in quantum homo.

In quantum deus est causa efficiens principalis .et etiam exemplaris sicut rerum omnium

In quantum autem homo similiter est causa duplex nostre resurrectionis

est enim causa efficiens instrumentalis per imperium uocis

et est causa exemplaris in eodem genere per proprietatem .sue resurrectionis,

nam eius resurrectioni debemus conformari secundum. illud philippensium tercio Reformabit corpus humanitatis nostre configuratum corpori claritatis sue

Est tamen hic sciendum quod licet efficiencia resurrectionis christi. se extendat ad resurrectionem tam. bonorum quam malorum quia est causa instrumentalis efficiens secundum illud prima corinthiorum decimo quinto. Si christus resurrexit et nos. resurgemus Romanorum quinto Sicud in Adam. omnes moriuntur ita .in christo omnes uiuificabuntur.

Exemplaris tamen eius proprie se solum extendit ad bonos qui sunt conformes filiationi ipsius ut dicitur Romanorum octauo

Hic queritur an uox tube sit causa. nostre resurrectionis.

Respondetur quod erit causa. secundaria .et instrumentalis [k.65a] hec uox erit

.secundum. quosdam vox Christi imperantis resurrectionem fieri [[mo]] psalmista dabit uoci sue uocem uirtutis. glosa .id est. uirtutem. suscitandi. corpora.

secundum alios vox tube est Christi iudicis euidentis manifestatio in mundo ad iudicandum

⁴ Flp 3,21.

⁵ 1 Kor 15,20,51.

⁶ W rzeczywistości 1 Kor 15,22.

⁷ Rz 8,29.

⁸ Por. Ps 68 (67),34.

Co do drugiego powiedzieć trzeba, że przyczyną naszego zmartwychwstania jest Chrystus Pan jako Bóg i jako Człowiek.

Jako Bóg jest przyczyną sprawczą główną, a także wzorcą, tak jak wszystkich rzeczy.

Jako Człowiek zaś, podobnie jest dwojaką przyczyną naszego zmartwychwstania.

Jest bowiem przyczyną sprawczą narzędziową przez rozkaz głosu.

Jest przyczyną wzorcą w tym samym rodzaju przez właściwość swego zmartwychwstania.

Bo do jego zmartwychwstania winniśmy się upodobnić zgodnie z owym Flp 3: *Przemieni ciało naszego uniżenia na podobieństwo chwalebego ciała swego*⁴.

Należy jednak tu wiedzieć, że chociaż skuteczność z martwych wstania Chrystusa rozciąga się na zmartwychwstanie tak dobrych jak złych, bo jest przyczyną sprawczą narzędziową, zgodnie z tym 1 Kor 15:, jeśli: *Chrystus powstał z martwych ... to i my z martwych wstaniemy*⁵; Rz 5⁶: *Jak w Adamie wszyscy umierają, tak w Chrystusie będą wszyscy ożywieni*.

Jednak jego (przyczyna) wzorcza właściwie rozciąga się tylko na dobrych, którzy są podobni do jego synostwa, jak powiedziano Rz 8⁷.

Tu pyta się, czy głos trąby jest przyczyną naszego z martwych wstania.

Odpowiada się, że będzie przyczyną drugorzędną, i ten głos będzie narzędziową.

Według niektórych będzie głosem Chrystusa nakazującego zmartwychwstanie. Psalmista: *Podnosi głos swój, głos mocy*⁸. Glosa: to znaczy moc zbudzenia ciał.

Według innych głosem trąby jest jawne ukazanie się Chrystusa Sędziego na świecie, by sądzić.

vnde gregorius in omelia Tuba. sonare nichil .aliud. est .quam mundo. suum iudicem denunciare.

Secundo queritur an angeli. sint aliquid. cooperaturi ad resurrectionem.

Respondetur .quod sic quoad collectionem .cinerum vnificatio. autem corporum et eorundem cum animabus vnio ac glorificatio fiet⁹ a solo deo. absque angelico. ministerio.

C

Quoad tertium .scilicet. de resurrectionis qualitate dicendum est quod tria erunt in resurrectione.

Primum corporum .reformacio. ex puluere.

Secundum animarum iterata cum corporibus coniunctio.

Tertium anime et corporis inseparabilis coniunctio.

Quantum ad primum et tertium resurrectio erit miraculosa. quia primum est contra .nature cursum, tertium uero supra .naturam.

Sed quoad secundum erit resurrectio naturalis. non quidem effectiue sed dispositiue atamen simpliciter loquendo resurrectio. est dicenda. miraculosa. seu non¹⁰ naturalis,

Sic etiam resurrectio secundum .dicta. tria erit subito. et non successiue quia fiet illa .tria diuina uirtute que non indiget mora .in sua. accione sed. collectio cinerum que. fiet ministerio angelorum non fiet subito. et in .tempore. indiuisibili¹¹ sed in tempore imperceptibili.

Primo queritur .an. resurrectio communis fiet de nocte .uel de die

Respondetur .probabiliter. quod futura sit in crepusculo .matutino. [k.65a] seu .diluculo. sole exeunte in oriente et luna in oc-

stād Grzegorz w homilii: „Trąba brzmi” to nic innego nie jest, niż światu ogłaszać jego sędziego.

Po drugie pyta się, czy aniołowie będą coś współdziałali przy zmartwychwstaniu?

Odpowiada się, że tak, co do zebrania prochów. Zjednoczenie zaś ciał oraz ich połączenie z duszami i uwielbienie stanie się przez samego Boga, bez anielskiej posługi.

Co do trzeciego, mianowicie jakości zmartwychwstania należy powiedzieć, iż w zmartwychwstaniu będzie troje:

Pierwsze: ciał przywrócenie z prochu.

Drugie: Ponowne połączenie dusz z ciałami.

Trzecie: duszy i ciała nierozłączne zespolenie.

Co do pierwszego i trzeciego zmartwychwstanie będzie cudowne, gdyż pierwsze jest wbrew biegowi natury, trzecie zaś ponad naturę.

Lecz co do drugiego zmartwychwstanie będzie naturalne, wprawdzie nie skutkowo ale dyspozycyjnie. Jednak mówiąc prosto należy twierdzić, że zmartwychwstanie jest cudowne, czyli nienaturalne.

Tak też zmartwychwstanie według powyższych trojga będzie nagłe, a nie stopniowe, bo tych troje stanie się mocą Bożą, która nie wymaga czasu w swym działaniu. Ale zebranie prochów, które dokona się posługą aniołów, nie stanie się nagłe i w czasie niepodzielnym, lecz w czasie niedostrzegalnym.

Po pierwsze pyta się, czy ogólne zmartwychwstanie dokona się w nocy, czy we dnie?

Odpowiada się, że zapewne będzie o ranym brzasku, czyli o świcie, gdy słońce wylania się na wschodzie a księżyc na zachodzie,

⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁰ Uzupełniono z rękopisu krakowskiego.

¹¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

cidente quia in tali dispositione creata creduntur sol. et luna. Et quia in tali diluculo secundum Augustinum christus resurrexit.

Queritur. secundo .an. tempus resurrectionis possit determinate sciri

Respondetur .secundum. sanctum Thomas super quarto distincione quadragesima tertia quod non, non enim potest sciri per motus celi calculacionem neque per reuelacionem et hoc ideo. ut omnes sint semper solliciti et parati occurrere christo quacumque hora. uenerit

Eciam si per reuelacionem aut per naturalem cognicionem posset sciri dies resurrectionis igitur et iudicij. quia quasi immediate¹² post resurrectionem communem erit iudicium ut supra. dictum est in octavo articulo. sed de die iudicij nullus scit.

Vnde Matthei vicesimo quarto. nemo scit neque angeli celorum igitur. nec homines quia si homines per aliquam naturalem inuestigacionem scirent multo forcius angeli naturali cognicione.

Et si per reuelacionem iterum angeli scirent quia hominum revelaciones. nonnisi mediantibus angelis communiter fiunt ut dicit dionisius capitulo quarto celestis yarchie et propter hoc apostolis querentibus de hoc actu primo dominus respondit dicens. Non est vestrum noscere tempora uel momenta .que. pater posuit in sua maiestate

In quo ut beatus augustinus libro decimo octauo .de ciuitate dei¹⁷ dicit Omnium de hoc calculancium digitos resoluit et quiescere iubet quod enim apostolis querentibus dominus noluit indicare nec alijs reuelabit

gdyż w takim układzie wierzy się, że stworzone zostało słońce i księżyc. I ponieważ według Augustyna tak o świcie Chrystus zmartwychwstał.

Pyta się po wtóre, czy czas zmartwychwstania może być dokładnie znany?

Odpowiada się według świętego Tomasza „Na Czwartą” (Księgę Sentencji), dystynkcja czterdziesta trzecia, że nie¹³. Bo nie może być znany przez rachunek ruchów nieba, ani przez objawienie, a to dlatego, by wszyscy starali się i byli gotowi wybiec Chrystusowi naprzeciw, o której by przyszedł go dzinie.

Także gdyby z objawienia, albo naturalnego poznania, mógł być znany dzień zmartwychwstania, przeto i sądu, ponieważ jakby bezpośrednio po powszechnym zmartwychwstaniu będzie sąd, jak powiedziano wyżej w artykule ósmym: Lecz o dniu sądu nie wie nikt.

Stąd Mt 24: *Nikt nie wie, ani aniołowie niebiescy*¹⁴. Więc i nie ludzie, bo gdyby ludzie przez jakieś naturalne badanie wiedzieli, tym bardziej aniołowie z naturalnego poznania.

Znów gdyby nawet z objawienia, aniołowie wiedzieli, bo objawienia ludzi dokonują się na ogół przez aniołów, jak rzecze Dionizy w czwartym rozdziale „De Caelesti Hierarchia”¹⁵, dlatego Apostołem o to pytającym Dz 1,7 Pan odpowiedział mówiąc: *Nie wasza to rzecz znać czasy i chwile, które Ojciec w swej władzy zachował*¹⁶.

Gdyż jak święty Augustyn w osiemnastej księdze “De Civitate Dei” powiada: Palce wszystkich to obliczających rozwiązał i kazał spocząć, czego bowiem Apostołem pytającym nie chciał Pan powiedzieć, tego i innym nie objawi.

¹² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹³ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 43, q. 1, a. 3.

¹⁴ Mt 24,36.

¹⁵ Por. Ps. Dionisius Areopagita, *De caelesti hierarchia*, liber IV,3 n.

¹⁶ Dz 1,7.

¹⁷ Por. Augustinus, *De Civitate Dei contra Paganos libri XXII*, liber XVIII, PL 41, 559-620.

Vnde omnes qui tempus usque ad finem mundi numerare uoluerunt attenuis falsiloqui .inuenti sunt

Quidam enim ut augustinus dicit ibidem dixerunt ab ascensione domini. usque ad. ultimum eius aduentum quadringentos annos .Alij quingentos .alij mille [k.65vc] compleri quorum falsitas patet et similiter patebit eorum qui adhuc computare non cessant, hec sanctus thomas

Ex hoc patet nimia presumpcio eorum qui credunt se ex scripturis determinatum numerum annorum inuenisse expendendorum usque ad antichristi aduentum cum hoc sancti doctores. non reperibile relinquerent presertim cum anni menses et dies numerati et determinate expressi in scripturis ponantur pro numero annorum mensium et dierum indeterminato uidelicet in Apokalypsi Iohannis.

D

Tercio. queritur an. resurreccio communis communiter hominum debeat differri. usque ad finem mundi. Aut aliquorum hominum .preter christi. resurreccionem. et matris eius debeat ante finem mundi fieri ut Enoch et Elye quos antichristus occidet ut patet Apokalypsis vndecimo

Respondetur. quod communis resurreccio generaliter omnium hominum preter christi et matris eius dignissime resurreccionem et¹⁸ ut aliqui uolunt. Ioannis. ewangeliste. de quo nichil. assero erit in fine mundi et erit a morte.

omnes enim morientur secundum illud Romanorum quinto In adam omnes moriuntur

Ebreorum octauo Statutum est hominibus semel mori

et similiter omnes homines expectabunt communem resurreccionem secundum.

Dlatego wszyscy, którzy czas aż do końca świata policzyć chcieli, aż do dziś znaleźieni są kłamliwi.

Niektórzy bowiem, jak rzecze Augustyn, orzekli, iż od wniebowstąpienia Pana aż do ostatecznego jego przyjścia wypełni się 400 lat, inni 500, inni 1000. Ich kłamstwo stoi otworem. A podobnie otworem stanie tych, którzy jeszcze nie przestają liczyć. To święty Tomasz.

Z tego widać wielką zarozumiałość tych, którzy wierzą, iż z Pisma Świętego wynaleźli określoną liczbę lat, które muszą upłynąć aż do przyjścia Antychrysta, chociaż Święci Doktorzy pozostawili to, jako nieodkrywalne, zwłaszcza, że lata, miesiące i dni policzone i ściśle wyrażone w Piśmie Świętym są podawane zamiast nieokreślonej liczby lat, miesięcy i dni, mianowicie w Apokalypsie Jana.

Po trzecie pyta się, czy ogólne zmartwychwstanie ludzi wspólnie, winno być odłożone aż do końca świata, lub niektórych ludzi poza zmartwychwstaniem Chrystusa i jego Matki winno dokonać się przed końcem świata, jak Henocha i Eliasza, których zabije Antychryst, jak widać z Ap 11¹⁹.

Odpowiada się, że wspólne zmartwychwstanie wszystkich ogólnie ludzi, prócz z martwych wstania Chrystusa i najgodniejszej jego Matki, oraz jak chcą niektórzy Jana Ewangelisty, o którym nic nie twierdzą, będzie na końcu świata i będzie ze śmierci.

Wszyscy bowiem umrą, zgodnie z tym Rz 5²⁰: *W Adamie wszyscy umierają.*

Hbr 8²¹: *Postanowiono ludziom umrzeć raz.*

I podobnie wszyscy ludzie będą wypatrywać wspólnego z martwych wstania według

¹⁸ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

¹⁹ Ap 11,7-12.

²⁰ Stwierdzenie to pojawia się w 1 Kor 15,22. Por. Rz 5,18.

²¹ Poprawnie Hbr 9,27.

apostolum ad ebreos vndecimo. glosa ibidem. in fine capituli. vndecimi. dicit enim hij homines testimonio fidei probati non acceperunt promissionem .id est. plenam corporis et anime beatitudinem deo aliquid nobis melius prouidente ne sine nobis consumarentur .id est. perficerentur glosa. ut in communi gaudio omnium maius esset gaudium singulorum.

Notandum est secundum. sanctum thomam super quarto distincione quadragesima tertia dicente²³, videtur quod hij. qui cum christo resurrexerunt mathei vicesimo septimo. cum christo corporaliter ascendisse

sed in tertia parte summe sue questione quinquagesima tertia articulo [k.65vd] tercio videtur **beato augustino**²⁴ consentire qui in epistola ad Enodium dicit eos iterum dormiisse

post resurrectionis christi testimonium dantes Enoch et Helye resurrectione et in celum ascensione diuersi doctores et expositores super capitulum supra apokalypsis. varia dicunt ymmo contraria asserunt,

videtur tamen michi sine preiudicio melioris sentencie ut cum beatis, augustino, ambrosio, sancto thoma, petro de tharantasio, bona uentura, etc. quod eorum resurrectione. corporalis ad uitam inmortalem non precedat communem resurrectionem futuram per notabile tempus, quia communis eorum cum multis alijs est sententia Quod omnes homines qui nondum resurrexerunt simul in vno tempore valde paruo resurgant ita quod non notabiliter. vnus alium precedet.

Apostola Hbr 11²². Glosa tamże, przy końcu rozdziału jedenastego. Powiada bowiem: Ci ludzie świadectwem wiary zaleceni, nie otrzymali obietnicy, to jest pełnego szczęścia ciała i duszy, gdyż Bóg przewidziawszy dla nas coś lepszego nie chciał, aby bez nas stali się doskonałymi, to jest zostali wykończeni. Glosa: by w ogólnej radości wszystkich większa była radość pojedynczych.

Trzeba zapamiętać według świętego Tomasza "Na Czwartą" (Księgę Sentencji), dystynkcja 43 mówiącego²⁵: Wydaje się, że ci, którzy z Chrystusem z martwych wstali Mt 27²⁶ z Chrystusem w ciałach wstąpili.

Lecz w trzeciej części swej „Sumy”, zagadnieniu 53, artykule trzecim²⁷, wydaje się zgadzać ze świętym Augustynem, który w „Liście do Henodiusza”²⁸ mówi, że oni ponownie umarli.

Potem świadectwo z martwych wstania Chrystusa dając z martwych wstaniem i w niebo wstąpieniem Henocha i Eliasza różni Doktorzy, oraz powyższy rozdział Apokalipsy wyjaśniający, rozmaicie mówią a nawet twierdzą sprzeczności.

Wydaje mi się jednak, bez uszczerbku dla lepszego poglądu, z błogosławionymi: Augustynem, Ambrozym, świętym Tomaszem, Piotrem z Tarantazji, Bonawenturą itd., że ich zmartwychwstanie cielesne do nieśmiertelnego życia nie wyprzedza o znaczny czas przyszłego zmartwychwstania ogólnego, bo wspólnym zdaniem ich z wieloma innymi jest, że wszyscy ludzie, którzy jeszcze nie zmartwychwstali, razem w jednym bardzo krótkim czasie powstaną, tak iż jeden drugiego znacznie nie wyprzedzi.

²² Hbr 11,39-40.

²³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁴ *.* Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²⁵ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 43, q.1., a. 2.

²⁶ Mt 27,52-53.

²⁷ S.Th., *Summa teol.*, z. 53, a. 3 (t. 26, s. 142).

²⁸ Augustinus, *Epistula ad Evodium*, epistola CLXIV, w: *Opera Omnia*, t. 2, PL 33, 709-718.

Ideo dicit apostolus prima Corinthiorum decimo quinto. Omnes quidem resurgemus et ibidem simultas resurrectionis ostenditur. vbi dicitur in momento et in actu. oculi.

.huius dicti bona. uentura super quarto sententiarum distincione quadragesima quarta assignat triplicem rationem seu. causam

prima est meritum fidei. nam si uideremus successiue homines resurgere. tunc haberemus experimentum de resurrectione. et per consequens fides non haberet meritum secundum gregorium in omelia quando humana ratio prebet experimentum

Secunda est unitas corporis mistici quia omnes unum sumus in christo Ideo congruum est quod omnes simul ad unam gloriam resurgamus sed non ad gloriam anime quia hoc est dampnum importabile igitur .ad. gloriam corporis.

Tercia. est subsidium infirmitatis nostre quia sancti dum sua. [k.66a] desiderant corpora .vehementius etiam desiderant nostram salutem secundum. illud Ebreorum undecimo. Deo pro nobis aliquid melius .prouidente ne sine²⁹ nobis consummarentur etc ut supra

E

Quoad quartum principale .scilicet. de resurrectionis ydemptitate dicendum quod quilibet homo idem .in. numero resurget

probat per illud Iob decimo octauo Rursus circumdabor pelle mea et in carne mea. uidebo deum .saluatorem. meum Quem uisurus sum ego ipse non alius

Notanter dicit pelle mea ego ipse et non alius etc ad denotandum ydemptitatem numeralem.

²⁹ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

³⁰ 1 Kor 15,51-52.

³¹ 1 Kor 15,52.

³² Hbr 11,40.

³³ W rzeczywistości Hi 19,26-27.

Dlatego Apostoł mówi w 1 Kor 15: *Wszyscy uprawdzie zmartwychwstaniemy*³⁰. Natomiast jednoczesność zmartwychwstania ukazana jest, gdzie powiedziano: *W jednej chwili, w mgnieniu oka*³¹. Bonawentura „Na Czwartą” (Księgę Sentencji), dystynkcja czterdziesta czwarta, wskazuje trojaką rację, czyli przyczynę, tej wypowiedzi.

Pierwszą jest zasługa wiary, bo gdybyśmy widzieli, że ludzie jeden po drugim (z martwych) wstają, mielibyśmy doświadczenie zmartwychwstania, a w wyniku wiara nie miałaby zasługi, według Grzegorza w homilii, gdy rozum ludzki dostarcza doświadczenia.

Drugą jest jedność Mistycznego Ciała, gdyż wszyscy stanowimy jedno w Chrystusie. Stosownie przeto jest, że wszyscy razem do jednej chwały powstaniemy. Lecz nie do chwały duszy, bo to jest nieznośną stratą, więc do chwały ciała.

Trzecią jest wsparcie słabości naszej, bo święci, gdy pragną swych ciał, jeszcze bardziej pragną naszego zbawienia według owego Hbr 11: *Bóg przewidziewszy dla nas coś lepszego, nie chciał, aby bez nas stali się doskonałymi*³². Itd., jak wyżej.

Co do czwartego głównego, mianowicie o tożsamości zmartwychwstających, powiedzić trzeba, że każdy człowiek powstanie ten sam liczbowo.

Dowodzi się owym Hi 18: *Znów obleczony będę w skórę moją i w ciele moim oglądać będę Boga Zbawcę mego, którego ujrzeć mam ja sam, a nie inny*³³.

Wyraźnie mówi: „skórę moją”, „ja sam, a nie inny”, itd., dla zaznaczenia tożsamości liczbowej.

Vnde si homo. qui meruit debeat premiari .ut iustum est necesse ut idem corpus et eadem. anima in resurrectione iterum coniungantur que prius fuerunt simul. coniuncta .dum viuerent ante mortem,

nam si anima. aliud corpus assumeret non esset resurrectio sed noui corporis assumptione

Ex hoc patet quod idem. corpus. numero alicuius electorum nunc mortale. grossum, corruptibile defectuosum et obscurum passibile et graue, erit in resurrectione immortale. subtile. incorruptibile sine defectu. et clarum impassibile et agile.

Et dico notanter alicuius electorum quia corpora reproborum licet sine defectu .uere. resurgant et fiant incorruptibilia. non tamen erunt impassibilia nec subtilia agilia. aut clara. sed erunt valde. passibilia. grossa ponderosa et obscura.

F

Quoad quintum .scilicet. resurgendum integritatem [k.66b]

dicendum quod omnes. homines tam boni quam mali tam. senes quam iuuenes resurgent in omnium membrorum integritate et sine defectu. nature ac difformitate .puta. sine symetate gibbositate motilacione et membrorum transposicione in situ .uel. ordine.

Hec omnia tollentur in omnibus propter perfectionem et veritatem nature ideo dicit apostolus indifferenter de omnibus Mortui resurgent incorrupti .id est. in membris integris.

Diceres impij resurgent ad penam .ideo. defectus .et difformitates merito debebunt in eis manere

Respondetur quod quia resurgent ad penam eternam .et non .temporalem. merito se

Dlatego jeżeli człowiek, który zasłużył, winien być nagrodzony, jak jest słuszne, trzeba, by to samo ciało i ta sama dusza w z martwych wstaniu znów się połączyły. Te które wcześniej były razem złączone, gdy żyły przed śmiercią.

Bo gdyby dusza przyjęła inne ciało nie byłoby zmartwychwstania, lecz przyjęcie nowego ciała.

Z tego widać, że liczbowo to samo ciało, któregoś z wybranych, teraz śmiertelne, nieokresane, podlegające zepsuciu, wybrakowane oraz mroczne, cierpiętlive i ociężałe, będzie w zmartwychwstaniu nieśmiertelne, bystre, nieskazitelne, bez braków i jasne, niecierpiętlive i chyże.

I mówię wyraźnie: „któregoś z wybranych”, gdyż ciała odrzuconych, chociaż bez braku, prawdziwie (z martwych) wstaną i będą nieskazitelne, nie będą jednak niecierpiętlive, ani bystre, chyże albo jasne, lecz będą bardzo cierpiętlive, grube, ciężkie i mroczne.

Co do piątego, czyli zupełności zmartwychwstałych, należy mówić, że wszyscy ludzie, tak dobrzy jak źli, tak starcy jak młodzieńcy, powstaną w pełni wszystkich członków i bez braku natury, oraz nieforemności. Na przykład bez esowatości, garbów, okaleczenia i przemieszczenia członków w położeniu lub ładzie.

To wszystko będzie usunięte u wszystkich dla doskonałości i prawdy natury. Dlatego Apostoł mówi o wszystkich bez różnicy: *Umarli powstaną niezepsuci*³⁴, to jest w zupełnych członkach.

Powiesz: niezbożni powstaną na karę, przeto braki i deformacje słusznie powinny w nich pozostać.

Odpowiada się, że ponieważ powstaną na karę wieczną, a nie doczesną, słusznie

³⁴ Por. 1 Kor 15,52.

de congruo debebunt ab eis auferri ut multi uolunt licet Augustinus in enchiridion relinquat sub dubio.

Primo queritur Si vngwes et capilli et quidquid est de ueritate humane nature. resurgant in homine

Respondetur quod sic luce vicesimo secundo Capillus de capite vestro non peribit. Vngwes enim et capilli. resurgent quia sunt ad corporis decenciam Et de veritate nature humane dicitur. esse non totum humidum radicale nec totum humidum speciale .secundum. materiam sed totum humidum secundum .speciem. quia tota. figura debita. et statura membrorum resurgent sed. non omnis materia que fuit sub illa figura hominis aut statura membrorum

Illud uero resurget in vnoquoque quod primo et plus in Ipso ad esse secundum speciem. accessit quia in quo vnumquodque habuit esse. nobilius et plus participauit de humana specie in illo resurget

Ex hoc secundo queritur an. costa. ade. de qua eua fuit formata resurgat in adam uel in eua

Respondetur quod in eua quia ibi participauit nobilius Eciam quia in adam [k.66vc] non fuit de ueritate nature indiuidui sed speciei.

Tercio queritur si vnus nutriretur solis carnibus humanis, queritur in quo ille carnes comeste et in naturam comedentis comeste resurgant.

Respondetur quod in illo resurgantur ad cuius integritatem magis pertinent seu. in illo in quo .plus de specie humana participauerunt aliter non

Defectum uero alterius supplet omnipotens quia corpora resurgent non solum quantum .ad. esse integrum sed eciam ad esse dictorum et vnumquodque resurget in suo optimo esse, vicia enim detrahentur et natura seruabitur.

ze stosowności winni się od nich oddalić, jak chce wielu, chociaż Augustyn zostawia w wątpieniu³⁵.

Po pierwsze pyta się: Czy paznokcie oraz włosy i cokolwiek jest z prawdy ludzkiej natury, w człowieku powstanie?

Odpowiada się, że tak. Łk 22³⁶: *Włos z głowy waszej nie zginie*. Paznokcie bowiem i włosy powstaną, gdyż należą do piękna ciała. A mówi się, że z prawdy natury ludzkiej nie jest ani cała wilgoć podstawowa, ani cała wilgoć szczególna zgodnie z tworzywem, lecz cała wilgoć zgodnie z gatunkiem. Gdyż cała należna postać oraz budowa członków powstaną. Ale nie całe tworzywo, które było w tej postaci człowieka, lub budowie członków.

To zaś powstanie w każdym, co najpierw i bardziej przystąpiło w nim do bytu według gatunku. Bo w czym każdy miał szlachetniejszy byt i bardziej w ludzkim gatunku uczestniczył, w tym powstanie.

Stąd po drugie pyta się: Czy żebro Adama z którego Ewa została zbudowana, wstanie w Adamie, czy w Ewie.

Odpowiada się, że w Ewie, gdyż tam dostojniej uczestniczyło. Także bo w Adamie nie było z prawdy natury osobnika, lecz gatunku.

Po trzecie pyta się: Gdyby ktoś żywił się samym ludzkim mięsem, pyta się w kim to mięso zjedzone, a zjedzone w naturę jedzącego, wstanie?

Odpowiada się, że wstanie w tym, do czyjej zupełności bardziej należy, czyli w tym, w kim więcej z ludzkiego gatunku uczestniczy. Inaczej nie!

Brak zaś tego drugiego uzupełni Wszemchny, gdyż ciała wstaną nie tylko co do zupełnego bytu, lecz także do bytu ich obu, a jeden i drugi powstanie w swym najlepszym bycie, bo braki będą odebrane, a natura zachowana.

³⁵ Por. Augustinus, *Enchiridion de Fide, Spe et Charitate liber unus*, caput 120, PL 40, 288.

³⁶ W rzeczywistości Łk 21,18.

Quarto queritur nuncquid. carnes bouis aut alterius animalis ab homine comeste in ipso resurgant

Respondetur si fuerint in naturam comedentis conuerse et ex hoc facte de eius integritate nature tunc in ipso resurgent aliter non.

Quinto queritur .an. totum quod fuit materialiter. in membris resurgat et redeat ad locum suum in quo .fuit

Respondetur in corpore humano consideratur duplex totalitas,

Prima est secundum .speciem et illa est integritas membrorum in forma situ. et ordine ac numero et hec resurget tota.

Alia est totalitas secundum materiam .scilicet. vniuersitas materie .que. sub .forma. membrorum per totum tempus. humane uite fuit, et hec non tota. resurget quia quantitatem naturalem excederet.

Multa .siquidem materia fluit et superfluit et hec non redibit nec. resurget nisi esset aliqua. pars que in vno membro .superabundasset adderetur alicui membro eiusdem hominis. diminuto .nec per hoc illud membrum fiet aliud secundum .speciem et non oportet materiam cuiuslibet membri totam redire ad locum suum sed solum illam materie partem .que. est necessaria .ad speciei consistenciam illius membri in quo fuit ma-
[k.66vd] teria predicta. et ad illud redibit.

Sexto queritur an. resurgent humores.

Respondetur quod humor qui est de integritate humane nature ille resurget .alius non.

Est autem multiplex humor in presenti uita .in corpore humano nam aliquis est superfluus quem natura. abicit ut sudor et vrina

Alius eciam est superfluus illi in quo est sed est ad conseruacionem speciei ut semen uel. ad conseruacionem indiuidui per actum nutrice ut lac et nullus talis humor resurget

Adhuc alius est humor in homine qui non est superfluus illi indiuiduo in quo est

Po czwarte pyta się, czy mięso wołu, albo innego zwierzęcia, przez człowieka zjedzone, w nim wstanie?

Odpowiada się: Jeśliby zostały przemienione w naturę jedzącego, a stąd stały się z zupełności jego natury, wtedy w nim wstaną. Inaczej nie!

Po piąte pyta się, czy wszystko, co było materialnie w członkach wstanie i wróci na swoje miejsce, w którym było?

Odpowiada się: W ciele ludzkim rozpatruje się dwojaką zupełność.

Pierwsza jest gatunkowa i jest to zupełność członków w postaci, położeniu i ładzie oraz liczbie. I ta wstanie cała.

Druga jest zupełność materialna, czyli ogół materii, która była w formie członków przez cały czas życia ludzkiego. I ona nie cała wstanie, gdyż przekraczałyby wielkość naturalną.

Wiele bowiem materii płynie i przelewa się i ta nie powróci i nie wstanie, chyba że byłaby jakąś częścią, która w jednym członku nadmierna, dodana została jakiemuś zmniejszonemu członkowi tego samego człowieka, a przez to ów członek nie stanie się czymś innym według gatunku. A nie trzeba, by materia każdego członka cała na swe miejsce wróciła, lecz tylko ta część, która jest konieczna do istoty gatunku tego członka, w którym rzeczona materia była i do którego wróci.

Po szóste pyta się: Czy wstaną płyny.

Odpowiada się, że ten płyn, który należy do zupełności ludzkiej natury, powstanie. Inny nie.

Jest zaś wiele płynów w obecnym życiu w ludzkim ciele, bo jakiś jest zbędny który natura wydała, jak pot i moc.

Inny też jest zbędny temu, w kim jest, lecz jest dla zachowania gatunku, jak nasienie, albo dla zachowania osobnika przez karmienie, jak mleko. I żaden taki płyn nie wstanie.

Jeszcze inny jest w człowieku płyn, który nie jest zbędny temu osobnikowi, w którym jest.

Et ille est duplex nam aliquis talis humor habet formam iam .determinatam secundum. quam continetur inter partes corporis utputa. sangwis et glutem et ille resurget.

Alius est humor in indiuiduo in presenti uita. non superfluum qui est in uita .transeundi de forma .in formam. scilicet. de forma. humoris in formam membri et talis humor etiam non resurget quia .post resurrectionem partes corporis in suis formis .stabilientur ut vna in aliam non transiet et ideo talis humor qui est in actu transeundi in aliam formam non resurget et est res et cambium.

Pro quorum terminorum expositione est sciendum. quod post digestionem in epate celebratam mittitur quidem humor a uirtute digestiua .et. nutritiua ad membra restauranda. qui cum in principio. transmutacionis sue post dictam digestionem ut transiat in aliam formam fuerit in foraminibus paruorum .venarum tunc vocatur. ros posthac cum incipit dealbari dicitur. cambium, postquam autem fuit dealbatus et [k.67a] membrum incorporatus tunc dicitur glutem

G

Quoad sextum .scilicet. de resurgencium etate et quantitate dicendum est. quod omnes in eadem. etate .scilicet. christi. qui fuit. triginta. trium annorum. et quasi dimidij et in illa quantitate stature. quam tunc quis .habuit uel habuisset si ad dictam etatem. Perueniret uel. peruenisset sine impedimento .sui status. et augmenti secundum illud Apostoli ad Ephesios. quarto., donec omnes occurramus in virum perfectum in etate plenitudinis christi.

Primo queritur .an. omnes resurgamus in sexu .virili. ex quo dicitur. donec occurramus .in virum perfectum

Respondetur. uterque sexus resurget sine ulla. confusione. nuditatis aut aspectus. sicut nulla .fuit verecundia in primis parentibus ante .peccatum

A ten jest dwojaki. Bo jakiś taki płyn ma formę już określoną, zgodnie z którą zawiera się wśród części ciała, jak krew i klej. I on wstanie.

Drugi jest płyn w osobniku, w życiu obecnym niezbędny, który za życia jest przejściowy z postaci w postać, czyli z postaci płynu w postać członka. I taki płyn także nie wstanie, gdyż, po z martwych wstaniu, części ciała ustalą się w swych postaciach, aby jedna nie przechodziła w drugą i dlatego taki płyn, który jest w przejściu do innej postaci, nie wstanie i jest rzeczą oraz zmianą.

Dla wyjaśnienia tych wyrażeni trzeba wiedzieć, iż po strawieniu odbytych w wątrobie, płyn posyłany jest przez siłę trawiącą i żywiącą na odnowę członków. On na początku swej przemiany, po rzeczonym trawieniu, by przejść w inną postać, będzie w otworkach małych żyłek, i wtedy zwie się rosa. Potem, gdy zaczyna bieleć, zwie się zmiana. Gdy zaś zbieleje i włączy się w członki, wtedy zwie się klej.

Co do szóstego, czyli: o wieku i wielkości zmartwychwstałych. należy powiedzieć, że wszyscy w tym samym wieku, mianowicie Chrystusa, który był lat trzydziestu trzech i około połowy, oraz w tej wielkości postawy, którą każdy wtedy miał, lub miałby, jeśli doszedł do rzeczonego wieku, albo doszedłby, bez przeszkody swej postawy i przyrostu, zgodnie z owym Apostoła Ef 4: *Aż wszyscy zejdziemy się... jako mąż doskonały na miarę wieku pełności Chrystusowej*³⁷.

Po pierwsze pyta się, czy wszyscy wstanimy w płci męskiej, skoro powiedziane jest: „Aż zejdziemy się jako mąż doskonały”?

Odpowiada się: jedna i druga płeć wstanie bez żadnego pomieszania nagości lub wyglądu, jak nie było wstydu w pierwszych rodzicach przed grzechem.

³⁷ Ef 4,13.

Racio. huius est quia distincio sexuum pertinet ad perfectionem nature humane tam. speciei quam indiuidui

Secundo queritur an. homines in vita .animali. resurgant utentes. actum nutriendi. et generandi

Respondetur quod non Matthei vicesimo secundo in resurrectione nec nubent neque nubentur.

Racio quia resurrectio est necessaria ad hoc quod homo consequatur ultimam perfectionem que. consistit in peruenione ad ultimum finem .id est. summum bonum. ibi erunt sicut. angeli .dei. non in vita .animali. edentes bibentes. aut generantes

H

Quoad septimum .scilicet. de resurrectione incorruptibilitate. dicendum quod omnes homines post resurrectionem erunt incorruptibiles. perpetui et immortales tam boni quam mali

Prima. Corinthiorum. decimo quinto. Oportet mortale hoc induere immortalitatem ex hoc [k.67b] patet quod non comedent neque bibent quia hoc solet sicut ad restauracionem deperditi, neque generare est necesse in indiuiduis .quia. generacio sit propter conseruacionem speciei que. in incorruptilibus non potest conseruari

Circa hunc articulum est sciendum quod omnia hec in hoc articulo .scripta .sunt summariter in duabus distincionibus quarti libri sentenciarum .scilicet. quadragesima tertia. per sanctum thomam posita.

Est etiam considerandum quod fides resurrectionis est nobis utilis specialiter .ad quinque

Primo mitigat circa. mortem amicorum excessuum dolorem.

Secundo remouet mortis horrorem.

Tercio. adducit bene operandi laborem

Uzasadnieniem tego jest, że różnica płci należy do doskonałości natury ludzkiej, tak gatunku, jak osobnika.

Po drugie pyta się, czy ludzie wstaną w życiu zwierzęcym, żywiąc się i płodząc.

Odpowiada się, że nie: Mt 22: *W zmartwychwstaniu ani nie będą się żenić, ani za mąż wychodzić*³⁸.

Uzasadnienie: gdyż z martwych wstanie jest konieczne do tego, by człowiek osiągnął ostateczną doskonałość, która polega na doświadczeniu do celu ostatecznego, to jest Najwyższego Dobra. Tam będą jak aniołowie, nie w życiu zwierzęcym jedząc, pijąc lub płodząc.

Co do siódmego, czyli o wstających niepodlegającym zniszczeniu, trzeba powiedzieć, że wszyscy ludzie po zmartwychwstaniu nie będą podlegać zniszczeniu, wieczności oraz nieśmiertelności, tak dobrzy, jak zli.

1 Kor 15: *Musi to śmiertelne przyoblec nieśmiertelność*³⁹. Z tego widać, że nie będą jedli, ani pili, bo to zwykło się jako do odzyskania utraconego. I płodzić nie trzeba wśród osobników, gdyż płodzenie jest dla zachowania gatunku, którego u nieskazitelnych zachowywać nie trzeba.

O tym artykule należy wiedzieć, że wszystko to, co napisano w tym artykule, jest sumarycznie w dwóch dystynkcjach „Czwartej Księgi Sentencji”, czyli czterdziestej trzeciej, ułożone przez świętego Tomasza.

Trzeba też rozważyć, iż wiara w zmartwychwstanie jest nam potrzebna, zwłaszcza do pięciorga:

Po pierwsze, łagodzi nadmierny ból po śmierci przyjaciół.

Po drugie, oddala lęk przed śmiercią.

Po trzecie, sprawdza trud dobrego działania.

³⁸ Mt 22,30.

³⁹ 1 Kor 15,53.

Quarto. inducit male agendi timorem

Quinto. tollit multiplicem errorem

De primo. apostolus. prima .thessalonicensium quarto Nolumus uos ignorare de dormientibus ut non contristemini sicut ceteri. qui spem non habent supple resurrectionis et alterius uite.

De secundo habetur machabeorum septimo quod septem fraters propter spem resurrectionis et legem .dei. parati fuerunt mori et nos eorum exemplo ac aliorum mortem pro christo subire non debemus fugere sed potius desiderare. triplici exemplo a beato cypriano In epistola ad fortunatum posito, videlicet sicud. cupit nauta. exire de naufragio peregrinus de exilio et habitator .de. hospicio ruinoso .Sumus enim in hoc mundo tamquam in mari procelloso sicut in exilio. quia peregrinamur. a domino prima Corinthiorum quinto. et in hospicio ruinoso .quia. mundus iam. senuit Quod antiquatur et senescit prope interitum est ut dicitur. Ebreorum octauo.

Tercium ex hoc patet quia bona. que agimus nostra sunt et erunt Apokalypsis decimo quarto Opera illorum secuntur illos

Quartum ex hoc declaratur .quia. spes premij in resurrectione allicit **[k.67vc]** ad bene operandum ita .timor. supplicij retrahit a malo scientes esse scriptum Mathei vicesimo quinto Ibunt hij. in supplicium. eternum.

J

Quinto fides. resurrectionis tollit multiplicem errorem habitum a diuersis circa resurrectionem

Po czwarte, wprowadza lęk przed złym działaniem.

Po piąte, usuwa rozmaite błędy.

O pierwszym Apostoł 1 Tes 4: *Nie chcemy bracia, abyście byli w niewiedzy co do tych, którzy zasnęli, żebyście się nie smucili jak inni, co nie mają nadziei*⁴⁰. Dodaj: zmartwychwstania i drugiego życia.

O drugim jest 2 Mch 7, że siedmiu braci z powodu nadziei zmartwychwstania oraz Prawa Bożego, gotowych było umrzeć⁴¹. I my za przykładem ich oraz innych zmarłych, nie powinniśmy unikać poniesienia śmierci za Chrystusa, lecz raczej pragnąc, za trojakim przykładem przytoczonym przez świętego Cypriana w Liście do Fortunata⁴². Mianowicie: jak żeglarz pragnie wyjść z rozbicia, obcy z wygnania, a mieszkaniec z walącej gospody. Jesteśmy bowiem na tym świecie jak na wzburzonym morzu, jak na wygnaniu, *Że pielgrzymujemy od Pana*, 2 Kor 5⁴³ oraz w walącej się gospodzie, bo świat już się zestarzał. *Co się przedawnia i starzeje, bliskie jest zniszczenia* jak mówi Hbr 8⁴⁴.

Trzecie wynika z tego, że dobra, które czynimy, są i będą nasze. Ap 14: *Ich uczynki idą za nimi*⁴⁵.

Czwarte tym się wyjaśnia, że nadzieja nagrody w z martwych wstaniu do dobrego działania pociąga, a bojaźń karni od złego odciąga, wiedzących, iż napisano Mt 25: *Pójdą ci na mękę wieczną*⁴⁶.

Po piąte, wiara w zmartwychwstanie usuwa rozmaite błędy różnych ludzi o zmartwychwstaniu.

⁴⁰ 1 Tes 4,13.

⁴¹ Por. 2 Mch 7,1-42.

⁴² Por. Cyprianus, *Epistula LIII ad Fortunatum et alios collegas*, PL 4, 356 n.

⁴³ 2 Kor 5,6.

⁴⁴ Hbr 8,13.

⁴⁵ Ap 14,13.

⁴⁶ Mt 25,46.

Primus erat error .saduceorum qui simpliciter negabant resurrectionem Matthei vicesimo secundo. Sed. si non esset mortuorum resurrectio. sic nec esset uita .post hanc vitam et sic miserabiliores. essemus qui patimur. propter iusticiam prima Corinthiorum decimo quinto. Si tantum in hac uita in christum sperantes. sumus miserabiliores omnibus hominibus

Secundus error est hereticorum dicentium corpora non resurgere. et sunt illi qui ponunt corporalia non esse a deo creata.

Tercius error. est dicentium hominem in alia. carne resurrecturum et animam de corpore in corpus transire huius opinionis erant aliqui philosophi antiqui gentiles ut anaxagoras.

Quartus error. est dicentium impios non resurgere secundum psalmi Non resurgent impii etc quod intelligendum est. quod non resurgent ad suam exaltationem sed ad maiorem depressionem quia tunc cum anima et corpore deiciuntur in profundum inferni.

Quintus error. est sarracenorum et iudeorum aliquorum modernorum et aliquorum hereticorum qui dicuntur. cibarte qui ponunt homines in resurrectione esse commesturos et bibituos .et carnales delectaciones. habituros sed hoc non est credendum Erunt enim sicut angeli dei. ut dicitur Matthei vicesimo secundo. Solum habituri delectaciones spirituales non carnis immundas. aut corporis uoluptates etc

Sequitur capitulum duodecimum
seu articulus duodecimus.

Pierwszy był błąd saduceuszy, którzy wprost przeczyli zmartwychwstania Mt 22⁴⁷. Lecz gdyby nie było zmartwychwstania umarłych, to i nie byłoby życia po tym życiu. I tak byłibyśmy nędzniejsi, którzy cierpimy dla sprawiedliwości, 1 Kor 15: *Jeśli tylko w tym życiu mamy nadzieję w Chrystusie, nędzniejsi jesteśmy, niż wszyscy ludzie*⁴⁸.

Drugi błąd jest heretyków, mówiących, że ciała nie wstają. A są to ci, którzy zakładają, iż ciała nie są stworzone przez Boga.

Trzeci błąd jest mówiących, że człowiek wstanie w innym ciele, a dusza przechodzi z ciała do ciała. Tego zdania byli niektórzy pogańscy filozofowie starożytni, na przykład Anaksagoras.

Czwarty jest błąd mówiących, że nie-
zbożni nie wstają zgodnie z Psalmem: *Nie powstaną niezbożnicy*⁴⁹ itd. Trzeba to rozumieć, iż nie wstaną na swe wyniesienie, lecz na głębsze ponizienie, bo wtedy z duszą i ciałem zostaną zrzućeni w głąbinę piekła.

Piąty błąd jest Saracenów, niektórych nowoczesnych Żydów i jakichś heretyków, którzy zwą się sybarytami. Zakładają oni, że ludzie w zmartwychwstaniu będą jedli i pili oraz mieli rozkosze cielesne. Lecz w to nie należy wierzyć, bo *Będą jako aniołowie Boży*, jak powiada Mt 22⁵⁰, mając rozkosze tylko duchowe, a nie nieczyste cielesne, albo żądze ciała itd.

Następuje rozdział dwunasty
Czyli artykuł dwunasty

⁴⁷ Mt 22,23.

⁴⁸ 1 Kor 15,19.

⁴⁹ Ps 1,5.

⁵⁰ Mt 22,30.

ARTYKUŁ DWUNASTY

A

Duodecimum et ultimum articulum posuit sanctus Mathias dicens

Et uitam eternam

In hoc articulo multa. a doctoribus sanctis sunt scripta .sed uite eterne gloria. adhuc ualde imperfecte est expressa.

Vnde beatus augustinus de simbolo libro tercio dicit. ffacilius possumus dicere de illa. uita. eterna. quid .ibi non. sit quam quid ibi sit,

Non est ibi mors, non est ibi luctus, non est ibi lassitudo., non infirmitas, non fames, nulla sitis, nullus estus, nulla. corruptio, nulla indigencia, nulla. mesticia., nulla. tristitia., nullus dolor., nullus labor, nullus timor, nulla malicia., nulla miseria, nec. vlla temptatio inimici, non peccandi potestas, neque demerendi facultas

Sed ibi erit requies a laboribus., pax ab hostibus, securitas. a molestijs .et violencijs

Ibi erunt homines sicud. angeli dei, ibi fulgebunt iusti .sicut sol. in regno dei .Ibi semper erit uita sine. morte, dies sine nocte certe sine forte., Iocunditas sine dolore Securitas sine timore, tranquillitas sine [[dolore]] labore, sciencia sine errore, pax sine fine, fortitudo sine debilitate, rectitudo sine peruersitate., pulchritudo sine difformitate., sanitas sine infirmitate., veritas sine fallacia., caritas sine malicia., felicitas sine .miseria., vere diuicie sine iniquitate., honor. absque indignitate. ffama. cum celebritate, amor

Dwunasty i ostatni artykuł włączył święty Maciej, mówiąc:

I żywot wieczny.

W tym artykule wiele przez świętych Doktorów zostało napisane, lecz chwała wiecznego życia nadal bardzo niedoskonale jest wyrażona.

Stąd święty Augustyn „De Symbolo”¹ powiada w księdze trzeciej: Łatwiej możemy powiedzieć o tym życiu wiecznym, czego tam nie ma, niż co tam jest.

Nie ma tam śmierci, nie ma tam płaczu, nie ma tam osłabienia, ani choroby, ani głodu, żadnego pragnienia, żadnego upału, żadnego zepsucia, żadnego niedostatku, żadnego bólu, żadnego trudu, żadnego lęku, żadnej złości, żadnej nędzy, ani żadnego kuszenia nieprzyjaciela, ani możliwości grzeszenia, ani zdolności zasługi na karę.

Lecz będzie tam odpoczynek od pracy, pokój od wrogów, wolność od utrapień i przemocy.

Tam ludzie będą jak Aniołowie Boży, tam sprawiedliwi jaśniejają jak słońce w Królestwie Bożym. Tam zawsze będzie życie bez śmierci, dzień bez nocy, pewność bez przy-padku, bezpieczeństwo bez lęku, cisza bez znoju, wiedza bez błędu, pokój bez końca, siła bez słabości, prawość bez przewrotności, piękno bez nieforemności, zdrowie bez choroby, prawda bez fałszu, miłość bez złości, szczęście bez nędzy, prawdziwe bogactwa bez nieprawości, zaszczyt bez niegodności, sława z rozgłosem, miłość ludzi bez wstydu i bez

¹ Por. Augustinus, *De Symbolo ad Catechumenos tractatus IV*, PL 40, 625-668.

hominum sine feditate., et absque impuritate, memoria sine obliuione, intellectus sine errore, [k.68a] uoluntas sine animi perturbatione et absque deordinacione, amicicia. cum sinceritate., concordia omnium et gaudium sine fine.

Ibi dominus deus erit omnia in omnibus ergo de singulis dicere .que. ibi erunt deficit intellectus non solum humanus sed eciam angelicus. apostolo testante qui. ait nec oculus uidit nec auris audiuit nec in cor. hominis ascendit deus absque te que. preparasti diligentibus te. Prima Corinthiorum secundo. Originaliter habetur ysaie sexagesimo octauo

Et ergo dicit Augustinus in Enchiridion². Si consideremus que et quanta. sunt que sanctis dabuntur in die iudicij, que et quanta sunt .que. nobis .promittuntur in celis, vilescerent omnia que. habentur in terris terrena. namque substantia superne felicitati. comparata .pondus est. non subsidium .temporalis. vita. eterne vite comparata .mors est potius dicenda. quam uita. que ligwa. uel. quis intellectus. capere sufficit quanta .superne ciuitatis sint gaudia. choris angelorum interesse cum beatissimis spiritibus glorie conditoris consistere presentem wltum dei. cernere deum in conspectu. uidere nullo metu. mortis affici incorruptionis munere letari hec Augustinus

Qui gaudia illius uite eterne et gloriam in libro. de moribus ecclesie inter alia uerba sic inquires extollit

Tanta. est inquit iocunditas lucis eterne hoc est incommutabilis ueritatis atque sapientie. ut eciam si .non liceret in ea. amplius manere quam vnus diei mora. propter hoc solum innumerabiles anni. huius uite pleni delicijs et circumfluentia bonorum

nieczystości, pamięć bez zapomnienia, umysł bez błędu, wola bez wzburzenia i nieładu ducha, przyjaźń ze szczerością, zgoda wszystkich i radość bez końca.

Tam Pan Bóg będzie *Wszystkim we wszystkich*³. Przeto by mówić osobno o wszystkim, co tam będzie, zawodzi język nie tylko ludzki, lecz także anielski, świadczy Apostoł, który powiada: *Oko nie widziało, ani ucho nie słyszało, ani w serce ludzkie nie wstąpiło. Boże poza tobą, co zgotowałeś tym, którzy cię miłują*, 1Kor 2⁴. Pierwotnie jest Iz 64⁵.

A przeto Augustyn mówi w „Enchiridionie”: Jeśli rozpatrzmy co i jak wielkie jest to, które dane będzie Świątym w dniu sądu, co i jak wielkie jest to, które obiecane jest nam w niebie, stanieje wszystko, co posiadane jest na ziemi. Bo ziemską substancją, ze szczęściem niebieskim porównana, jest ciężarem, a nie wsparciem. Życie doczesne, porównane z życiem wiecznym, należy raczej zwać śmiercią niż życiem. Jaki język, albo jaki umysł zdoła ująć, jak wielkie są radości niebiańskiej społeczności. Być w chórach aniołów. Ze świętymi duchami przy chwale Stwórcy stać. Obecne oblicze Boga oglądać. Boga chłonać, naocznie widzieć. Żadnego lęku śmierci nie doznawać. Darem nieskazitelności się cieszyć. To Augustyn.

On radości i chwałę tego życia wiecznego, w księdze „De moribus Ecclesiae”⁶ wśród innych słów tak mówiąc wysławia:

Tak wielka jest, rzecze, rozkosz wiekistej światłości, to znaczy niezmiennej prawdy i mądrości, iż nawet jeśli nie byłoby wolno w niej dłużej trwać, niż upływ jednego dnia, tylko dlatego niezliczone lata tego życia, pełne rozkoszy i opływające w doczesne

² Por. Augustinus, *Enchiridion de Fide, Spe et Charitate liber unus*, caput 121, PL 40, 288-289.

³ Por. 1 Kor 15,28.

⁴ 1 Kor 2,9.

⁵ Iz 64,4.

⁶ Por. Augustinus, *De moribus Ecclesiae catholicae et de moribus Manichaeorum libri duo*, PL 32, 1309-1344.

temporalium recte meritoque contempnentur

[k.68b] Huic concordat⁷ Iohannes Crisostomus libro de reparacione lapsi dicens si cottidie oportet nos .tormenta. perferre si ipsam yehennam paruo tempore tollerare pro eo. ut christum in *gloria possumus videre uenientem*⁸ et sanctorum eius numero. sociari non esset indignum pati omne quod triste est .modo. ut tanti .boni. tanteque glorie participes .haberemur.

Quomodo enim in medio sanctorum rex glorie residet dicere nulla .uox sufficit .effugit namque omnem sermonem. atque omnem humane mentis sensum. excedit decus illud illa. pulchritudo illa. uirtus illa. gloria. illa. magnificencia. illa maiestas. Hec Crisostomus

Si ergo O christiane cupis peruenire ad tam. beatam. uitam audi et fac breuem doctrinam quam dat beatus Augustinus super psalmum beati immaculati. in via sic dicens Si uis beatus esse esto immaculatus.

B

Quia eterna .uita. dicitur premium quamuis detur¹⁰ ex gracia dicente apostolo Romanorum sexto. gracia dei .uita. eterna. Ideo est sciendum quod triplex est premium .scilicet. substancialiale consubstancialiale et accidentale.

Primum premium essenciale consistit in tribus dotibus anime .scilicet. in uisione dilectione et tencione apprehensione seu fruicione

Premium autem consubstancialiale in quatuor dotibus consistit. uidelicet claritatis subtilitatis agilitatis et impassibilitatis.

Premium uero accidentale consistit in quodam speciali gaudio et decore substan-

cialiale. bona, prawidłowo i zasłużenie zostałyby wzgardzone.

Zgadza się z tym Jan Złotousty mówiąc w księdze „De reparacione lapsi”: Jeśli codziennie trzeba, byśmy cierpieli męki, jeśli samo piekło krótki czas znosili, po to, byśmy Chrystusa przybywającego w chwale mogli zobaczyć i do liczby jego świętych się włączyć, nie byłoby niegodne wycierpieć wszystko, co teraz jest smutne, byśmy byli uczestnikami tak wielkiego dobra, tak wielkiej chwały.

W jaki bowiem sposób Król Chwały zasiada wśród Świętych żaden głos powiedzieć nie zdoła. Wymyka się bowiem z wszelkiej mowy, i przekracza wszelki zmysł ducha ludzkiego, ta ozdoba, to piękno, ta cnota, ta chwała, ta wspaniałość, ten majestat. To Złotousty.

Jeżeli więc, O Chrześcjaninie! pragniesz dojść do tak szczęśliwego życia, posłuchaj i zrób krótką naukę, którą daje Święty Augustyn o Psalmie: *Błogosławieni niepokalani w drodze*⁹, mówiąc tak: Jeśli chcesz być szczęśliwy, bądź nieskalany.

Ponieważ życie wieczne zwane jest nagrodą, chociaż dane z łaski, jak mówi Apostoł Rz 6: *Łaską Boga – życie wieczne*¹¹. Należy przeto wiedzieć, iż nagroda jest trojaka, mianowicie: substancialna, współsubstancialna, oraz przypadłościowa.

Pierwsza nagroda, istotowa, polega na trzech wianach duszy, mianowicie: na widzeniu, rozkoszy, oraz trzymaniu, osiągnięciu czyli używaniu.

Nagroda współsubstancialna polega na czterech wianach, mianowicie: jasności, subtelności, chyżości i niezdolności cierpienia.

A nagroda przypadłościowa polega na jakiejś osobliwej radości i ozdobie substancial-

⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁸ *.* Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁹ Por. Ps 119 (118),1.

¹⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹¹ Rz 6,23.

ciali gaudio. superaddito, quod quidem aureola nuncupatur et secundum doctorum sententiam¹² debetur triplici generi operum .scilicet. martirio predicacioni et continencie virginali

et in omnibus iam dictis premijs seruabitur gradus et distinctio secundum. maioritatem et minoritatem prius habite claritatis et secundum. exigenciam meritorum.

Quoad primum .scilicet. premium substantiale est primo sciendum [k.68vc] quod triplex est uita :scilicet. nature gracie et glorie

De uita. glorie in qua. homo beatificatur .et ei premium essenziale et eternum conferitur .in hoc ultimo articulo fit mencio.

Vnde secundo est sciendum quod beatitudo est duplex secundum. petrum de thalesio super quarto sentenciarum distinctio. ne. sexagesima nona. et ibidem secundum. sanctum thomam de quibus communiter sunt sumpta .que. hic secuntur.

Vnde .vna. beatitudo. est increata .que. beatificat nos effectiue seu .efficit. nos realiter beatos.

Alia beatitudo. creata .que. est ad intra. et beatificat nos. formaliter et resultat¹³ ex communicacione anime cum suo principio essendi .scilicet. cum. deo summo bono. in quo ultima tendentis appetitus creature rationalis finaliter .et. sacciabiliter requiescit, et hec beatitudo. est premium essenziale anime

Vnde genesis decimo quinto dicit dominus ad abraam Ego sum merces tua. magna nimis .Et consistit beatitudo in uisione nuda. clara. et aperta .essencie diuine et trium personarum. uidelicet patris et filij. et .spiritus. sancti.

Nec potest essencia diuina clare et nude uideri sine uisione personarum in diuinis,

nej, z dodatkiem radości, co mianowicie nazywane jest aureolą, a zdaniem Doktorów należy się trzem rodzajom dzieł, czyli: męczeństwu, głoszeniu i dziewiczej czystości.

A we wszystkich wymienionych już nagrodach zachowany będzie stopień oraz różnica według większości i mniejszości wcześniej posiadanej jasności oraz według wymagań zasług.

Co do pierwszego, mianowicie nagrody substancjalnej, trzeba najpierw wiedzieć, że życie jest trojkie, to znaczy: natury, łaski i chwały.

O życiu chwały, w którym człowiek jest szczęśliwy i dana mu jest istotna oraz wieczna nagroda, mowa jest w tym ostatnim artykule.

Stąd po wtóre trzeba wiedzieć, iż szczęście jest dwojakie, według Piotra z Tarantazji „O Czwartej Księdze Sentencji”, dystynkcja sześćdziesiąta dziewięta, i także według Świętego Tomasza¹⁴, od których społem wzięte jest, co tu następuje.

Dlatego jedno szczęście jest niestworzone, które uszczęśliwia nas skutecznie, czyli czyni nas rzeczywiście szczęśliwymi.

Drugie szczęście, stworzone, które jest wewnętrzne i uszczęśliwia nas formalnie, a wynika z jednoczenia się duszy ze swoją zasadą istnienia, czyli Bogiem, Najwyższym Dobrem, w którym, ostatnie w zamiarze dążącego stworzenia rozumnego docelowo i sycąco spoczywa. I to szczęście jest istotną nagrodą duszy.

Dlatego Rdz 15 Pan mówi do Abrahama: *Ja jestem nagrodą twoją zbytnio wielką*¹⁵. A szczęście polega na widzeniu bez zasłony, jasnym i otwartym, Istoty Bożej oraz Trzech Osób, mianowicie Ojca i Syna i Ducha Świętego

A Istota Boża nie może być jasno i bez osłony widziana bez widzenia Osób w Bogu,

¹² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

¹⁴ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 49, q. 1, a. 1.

¹⁵ Rdz 15,1.

nec vna personarum in diuinis clare potest cognosci .et videri. sine alia .secundum. illud. Ioannis. Decimo quarto philippe, qui uidet [[uidet]] me videt et patrem meum etc.

nec potest anima quietari. fruiuiue in vna. persona .sine alia neque in essentia diuina potest quietari fruiuiue. anima hominis nisi etiam fruatur. personis diuinis quia .vna. est ratio. fruibilitatis in essentia diuina et in personis diuinis .scilicet. bonitas perfecta. simpliciter quam appetitus rationalis in omnibus appetit .et in qua. ultimo quietatur et finaliter siciatur psalmista dicente, Saccabor. cum apparuerit gloria [[mea]] tua.

C

Vnde in hoc premio essentiali et uisione beatifica. quinque per ordinem [k.68vd] simul fiunt. et sunt

Primo enim tres persone in vna. essentia. sub proprietatibus disiunctis, vno simplici intuitu. vero, visionis actu. cognoscuntur ita. quod realiter .anima beata vno mentis aspectu. cognoscit tres personas in diuinis realiter differentes in personis, sicut homo clare uidens tres homines .scilicet. petrum. paulum et Iohannem in presenciam sua. realiter differentes sub proprietatibus suis distinguendo cognosceret vnum ab alio personaliter differre. ita. et magis clare cognoscit anima beata patrem in diuinis non esse filium nec spiritum sanctum, neque ergo. spiritum sanctum. esse patrem aut filium attamen cognoscit .patrem. et .filium. et .spiritum. sanctum. esse vnam essentiam vnam bonitatem summam, vnam maiestatem et omnipotentiam.

Secundo. dicta uisio. beatifica .qua. deus uidetur clare et nude ab anima beata dicitur visio facialis in scriptura

ani jedna z Osób w Bogu nie może jasno być poznana i widziana bez drugiej, zgodnie z owym J 14: *Filipie, kto mnie widzi, widzi i Ojca mego*¹⁶ itd.

I dusza nie może zaspokoić się korzystnie w jednej Osobie bez drugiej. I w Istocie Bożej dusza człowieka nie może się korzystnie zaspokoić, jeżeli nie będzie też korzystała z Osób Bożych. Bo jedno jest uzasadnienie korzyści w Istocie Bożej i Osobach Bożych, mianowicie doskonała dobroć. Podobnie jak pragnienie rozumne we wszystkich pragnie a w niej ostatecznie się zaspokaja i docelowo nasycza. Bo Psalmista rzecze: *Nasycony będę, gdy się ukáže chwala twoja*¹⁷.

Dlatego w tej nagrodzie istotnej i widzeniu uszczęśliwiającym pięcioro razem powstają i są.

Po pierwsze bowiem trzy Osoby w jednej Istocie pod rozłącznymi właściwościami, jednym prostym wejrzeniem, prawdziwym czynem widzenia, są poznawane tak, iż rzeczywiście dusza błogosławiona jednym wejrzeniem ducha poznaje trzy Osoby w Bogu, rzeczywiście różne w osobach, jak człowiek jasno widząc trzech ludzi, mianowicie: Piotra, Pawła i Jana w ich obecności, rzeczywiście różnych, pod ich właściwościami, poznawałby różniąc, że jeden od drugiego osobowo się różni, tak i bardziej jasno błogosławiona dusza poznaje, że w Bogu Ojciec nie jest Synem ani Duchem Świętym, ani więc Duch Święty nie jest Ojcem lub Synem. Poznaje jednak, że Ojciec i Syn i Duch Święty są jedną Istotą, jedną Najwyższą Dobrocią, jednym Majestatem oraz Wszeczmocą.

Po drugie: rzeczony widzenie uszczęśliwiające, którym Bóg widziany jest jasno i bez osłony przez błogosławioną duszę, zwie się w Piśmie Świętym widzeniem twarzą w twarz.

¹⁶ J 14,9.

¹⁷ Ps 17 (16),15.

genesis tricesimo secundo. dicit Iacob. uidi dominum facie ad faciem. et salua. facta est anima mea.

Et exodi tricesimo. tercio. dixit moyses., ostende domine michi faciem. tuam Et dominus respondit ostendam tibi omne bonum

et prima Corinthiorum decimo tercio dicitur. Nunc uidemus per speculum et in enigmate. tunc autem facie ad faciem

Tercio quia summa. bonitas ab. anima beata clare nude et aperte videtur. et cognoscitur Ideo perfecte diligitur et amoris amplexibus apprehenditur et fortiter stringitur. et in huiusmodi apprehensione suauitates dei et eius delicias gustat. et ideo ineffabiliter. delectatur. et delectando maxime iocundatur ac sic quod summo bono. [k.69a] delicatissime perfruitur

Et ex hoc apparet quod in illa. benedicta. uisione cognitio sit affectionis origo et affectio sit cognitionis perfectio sic quod beatitudo consistit in actu intellectus originaliter et inchoatiue in actu uero uoluntatis completiue et sicut alij dicunt beatitudo principaliter. consistit in actu uoluntatis in actu. Uero. intellectus minus principaliter.

Quarto ad predictam .beatificam uisionem .anima duplici lumine sustollitur et iuuatur .scilicet. lumine glorie creato. quo disponitur ad uidendum lumen increatum Iuxta psalmi Et in lumine tuo uidebimus lumen. Et lumine increato infinito quod deus est qui effectiue animam eleuat supra. se ad uidendum se lucem²¹ inaccessibilem .sicut scriptum est primo ad thymoteum sexto. qui lucem habitat inaccessibilem.

Rdz 32 Jakub powiada: *Widziałem Boga twarzą w twarz, a ocalała dusza moja*¹⁸.

A Wj 33 Mojżesz rzekł: *Ukaż mi oblicze!* A Pan odpowiedział: *Ja wszystko dobro tobie pokażę*¹⁹.

Oraz 1 Kor 13: *Teraz widzimy przez zwierciadło, przez podobieństwo, lecz wówczas twarzą w twarz*²⁰.

Po trzecie, gdyż Najwyższa Dobroć przez błogosławioną duszę jasno, bez osłony i otwarcie jest widziana i poznawana. Przeważnie doskonale jest miłowana oraz objęciami miłości ujmowana i mocno ściskana, a w tym ujęciu doznaje słodczy Boga i jego rozkoszy, a stąd niewymownie raduje się, a radując bardzo weseli, tak że z Najwyższego Dobra jak najpoważniej korzysta.

I z tego okazuje się, że w tym uszczęśliwiającym widzeniu poznanie jest źródłem uczucia, a uczucie doskonałością poznania, tak iż szczęście polega na akcie umysłu źródłowo i zaczątkowo, na akcie zaś woli dopełniająco. A jak inni mówią, szczęście zasadniczo polega na akcie woli, na akcie zaś umysłu mniej zasadniczo.

Po czwarte: do powyższego widzenia uszczęśliwiającego dusza podnoszona jest i wspierana, mianowicie stworzonym światłem chwały, którym przygotowuje się do widzenia niestworzonego światła, zgodnie z Psalmem: *W światłości twojej będziemy oglądać światłość*²². A światłością niestworzoną, nieskończoną, którą jest Bóg, który skutecznie dźwiga duszę ponad nią, by widziała go, światłość nieprzystępną, jak napisano 1 Tm 6; *Który mieszka w światłości nieprzystępnej*²³.

¹⁸ Rdz 32,30.

¹⁹ Wj 33,18-19.

²⁰ 1 Kor 13,12.

²¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

²² Ps 36 (35),10.

²³ 1 Tm 6,16.

Et quia lux illa increata. que uidetur. ab anima [.ab anima.] beata libere se ostendit et obicit et non quilibet eque dispositus est ad uidendum illam .lucem. igitur quod non omnes beati eque clare. vident neque equaliter de isto summo bono. participant neque equaliter gaudent sed vnus clarius alio. videt et vnus plus alio gaudet secundum quod illo summo bono. plus participat et ipsum clarius uidet

Vnde apostolus inquit Stella differt a stella. in claritate prima Corinthiorum decimo quinto.

Quinto in prefata diuine essencie visione. anima beata non potest proficere licet possit proficere in cognitorum multitudine.

[k.69b] Racio huius est quia si posset proficere in visione diuine essencie. tunc etiam posset proficere in essentiali beatitudine. et hoc non potest esse sed quod potest proficere in cognitorum multitudine ideo est quia deus est speculum uoluntarium non necessarium et ideo potest plura ostendere in se posterius quam fecit prius et potest hoc vni ostendere quod alteri non ostendit.

D

Consequenter est sciendum .quod ad uitam eternam seu. beatitudinem que anime beate ante iudicium finale confertur que dona precipua. ad uitam glorie animam disponencia. conferuntur et talia dotes appellatur dicitur. autem hic dos quod anime uel corporis ornatus ad uitam glorie disponens et in eterna. beatitudine iugiter perseuerans

Hec descriptio dotis data .est. ad similitudinem dotis corporalis in matrimonio corporali .vnde sicut ibi dos proprie dicitur donum quod a patre sponse aut alio datur

I ponieważ ta niestworzona światłość, którą widzi dusza błogosławiona, ukazuje się i wystawia z własnej woli, a nie każdy jednako przygotowany jest do widzenia tej światłości, dlatego nie wszyscy błogosławieni równie jasno widzą, i równo w tym Dobru Najwyższym uczestniczą, ani równo radują się, lecz jeden jaśniej od drugiego widzi, i jeden od drugiego więcej się raduje, zgodnie z tym, że w tym Najwyższym Dobru bardziej uczestniczy i jaśniej je widzi.

Stąd Apostoł rzecze: *Gwiazda różni się od gwiazdy w jasności* 1 Kor 15²⁴.

Po piąte: w powyższym widzeniu Istoty Bożej dusza błogosławiona nie może postępować, chociaż może postępować w mnogości tego, co poznała.

Uzasadnieniem tego jest, że gdyby mogła postępować w widzeniu Istoty Bożej, to mogłaby też postępować w szczęściu istotnym, a to być nie może. Lecz iż może postępować w mnogości tego, co poznała, jest stąd, że Bóg jest zwierciadłem dobrowolnym, a nie koniecznym i dlatego może wiele w sobie ukazać później, niż to uczynił wcześniej, i może jednemu pokazać to, czego drugiemu nie pokazał.

Następnie trzeba wiedzieć, że do życia wiecznego, czyli szczęścia, które błogosławionej duszy udzielane jest przed sądem ostatecznym, dawane są jakieś szczególne dary, przygotowujące duszę do życia chwały i takie zwane są wianami. Nazywa się zaś tu „wianem” to, co jest wyposażeniem duszy lub ciała, przygotowującym do życia chwały, a w szczęściu wiecznym ciągle trwającym.

Ten opis „wiana” dany jest na podobieństwo wiana materialnego w cielesnym małżeństwie. Stąd jak tam „wianem” właściwie nazywa się dar, który od ojca oblubienicy,

²⁴ 1 Kor 15,41.

sponse pertinens ad eius ornatum quando in domum sponsi introducitur,

Hoc quidem datur sponse in proprietatem. quamvis tradatur sponso. ad dispositionem seu .usum traditur autem dos. tunc primo quando sponsa. traducitur quamvis ante traductionem promittatur,

sic in matrimonio spirituali christi et ecclesie. a tota. trinitate que. est pater ecclesie aliqua dona .dantur. ecclesie in proprietatem et christi sponso .ad dispensacionem et hoc tunc fit quando ecclesia in domum sponsi. traducitur quamvis ante traductionem talia dona .sint promissa. et ideo merito illa .dona. dotes appellantur.

Verum dos proprie appellatur non quodcumque donum sponse in sua traductione datum sed donum illud. precipuum de quo viuere et sustentari debet

Alia .uero. dona .dicuntur paraffernalia. [k.69vc] .id est. iuxta .dotem.

Ad huius similitudinem non. quecumque dona. que anime in sua. introductione in celum seu. gloriam dantur dotes appellantur. Sed dona precipua. per que ad actum. vite gloriose disponitur.

horum autem quedam²⁵ sunt ex parte .anime quibus deo tamquam principio vite sue coniungitur

quedam sunt ex parte corporis quibus ipsum corpus anime tamquam principio vite sue perfecte subicitur ne per ipsum anima ab actu. glorie retardetur

A parte autem anime tria requiruntur .scilicet. dei uisio .que. succedit fidei. et perfecta dilectio que. succedit caritati et sempiterna .inhesio seu. tencio siue apprehensio .que succedit spei et hec tertia dos a quibusdam appellatur comprehensio .et a quibusdam dicitur fruicio

albo kogoś innego, dany jest oblubienicy, należący do jej wyposażenia, gdy wprowadzana jest do domu oblubieńca.

Daje się go na własność oblubienicy, chociaż wręcza się oblubieńcowi. Do dyspozycji, czyli użytku, przekazuje się wiano dopiero wtedy, kiedy oblubienica jest przeprowadzana, chociaż się obiecuje przed przeprowadzką.

Tak w małżeństwie duchowym Chrystusa i Kościoła, od całej Trójcy, która jest Ojcem Kościoła, pewne dary są Kościołowi dane na własność a Chrystusowi Oblubieńcowi do rozporządzenia. I to dokonuje się, gdy Kościół przeprowadzany jest do domu Oblubieńca. Chociaż przed przeprowadzką takie dary są obiecanie i dlatego słusznie dary te zwane są wianami.

Lecz nie każdy dar, dany oblubienicy w jej przeprowadzce, zwany jest wianem właściwie, ale ten zasadniczy dar, z którego ma żyć i utrzymywać się.

Inne zaś dary zwane są wyprawą, to jest obok wiana. Na podobieństwo tego nie jakiegokolwiek dary, które dawane są duszy w jej wprowadzeniu do nieba, czyli chwały, zwą się wianem, lecz dary szczególne, przez które gotowana jest do aktu chwalebego życia.

Z nich zaś jakieś są od strony duszy, którymi łączy się z Bogiem, jako źródłem swojego życia.

Jakieś są od strony ciała, którymi to ciało doskonale poddaje się duszy, jako źródłu swego życia, by przez nie dusza nie była opóźniona w akcie chwały.

Od strony zaś duszy wymaga się trojga, mianowicie: widzenia Boga, które zastępuje wiarę; i doskonałego ukochania, które zastępuje miłość; oraz wiecznego tkwienia, czyli trzymania się lub ujęcia, które zastępuje nadzieję. I to trzecie wiano przez niektórych zwane jest objęciem, a przez niektórych rozkoszowaniem.

²⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

E

Prima .dos .scilicet dei. uisio potest appropriari intellectui.

Secunda. uoluntati, et

Tercia memorie.

A parte uero corporis ad hoc ut sit perfecte subiectum anime ne eam impediatur in operibus glorie quatuor requiruntur quorum duo pertinent ad sensum et alia duo ad motum

Quoad sensum duo requiruntur

unum ut corpus sit facile receptibile passionum nobilium et specialiter specierum sensibilium et ad hoc disponit claritas

Alterum ut non. sit receptibile passionum ignobilium et ad hoc disponit impassibilitas,

quoad motum in quantum corpus est instrumentum motus ipsius anime, duo requiruntur

unum est in sua. tarditate. uel contraria inclinacione non resistat aliquo modo suo motori .et ad hoc disponit agilitas

Aliud est ut alia corpora .per que moueri contingit ei non resistant ad quod disponit subtilitas,,

dixi autem quod dona .precipua. sint dotes per que ad actum uite gloriose disponitur anima, nam [k.69vd] in matrimonio .carnali ultra dotes dantur aliqua. dona, a sponso uel. ab amicis

quod datur. a sponso sponse. dicitur. donacio. propter nuptias. Sed dona. que dantur ab amicis dicuntur parafernalia,

sic in matrimonio spirituali ultra .predictas septem dotes .fit aliqua. donacio. a sponso christo. propter nuptias et hoc erit gaudium quod anima habebit in visione Christi hominis,

dabuntur etiam aliqua munera. ab amicis sponsi et sponse hoc erit gaudium quod anima habebit de societate supernorum ciuium et congratulacione felicitatis illorum.

Notandum est quod licet dotes anime sint de premio. essentiali non tamen sunt ipsa beatitudo .seu. uita. eterna.

Pierwsze wiano, czyli widzenie Boga można przyznać umysłowi.

Drugie, woli.

Trzecie, pamięci.

Od strony zaś ciała, na to by było doskonale poddane duszy, by jej nie przeszkadzało w czynach chwały, potrzeba czworga. Dwoje należą do zmysłu, a drugie dwoje do ruchu.

Co do zmysłu potrzeba dwojga:

Jednego, by ciało łatwo odbierało doznania szlachetne, a zwłaszcza wrażenia zmysłowe i do tego przygotowuje jasność.

Drugiego, by nie odbierało łatwo doznań niskich i do tego gotuje nieczułość.

Co do ruchu, na ile ciało jest narzędziem ruchu duszy, potrzeba dwojga:

Jedno jest: W swej powolności lub przeciwnej skłonności niech nie opiera się jakimś sposobem swemu poruszającemu. I do tego przygotowuje chyżość.

Drugie jest: By inne ciała, przez które ma być poruszone, nie były mu przeszkodą, do czego gotuje subtelność.

Powiedziałem zaś, że dary zasadnicze są wianami, przez które dusza gotowana jest do aktu życia chwalebego, gdyż w cielesnym małżeństwie poza wianem dawane są jakieś dary od oblubieńca lub od przyjaciół.

Co dane jest oblubienicy przez oblubieńca, nazywa się darowizną na ślub. A dary które dane są od przyjaciół, zwą się wyprawą.

Tak w małżeństwie duchowym poza wspomnianym siedmiu wianami jest jakaś darowizna od Chrystusa Oblubieńca przy ślubie i to będzie radością, którą dusza będzie miała w widzeniu Chrystusa Człowieka.

Dane będą też jakieś podarunki od przyjaciół Oblubieńca i oblubienicy. Będzie to radość, którą dusza mieć będzie ze wspólnoty obywateli niebiańskich oraz życzenia szczęścia od nich.

Trzeba zaznaczyć, że chociaż wiana duszy należą do istotnej nagrody, nie są jednak samym szczęściem czy życiem wiecznym.

Racio huius est quia beatitudo dicitur. perfecta ordinatio qua. anima deo perfecte coniungitur.

Sed dotes anime dicuntur habitus uel. dispositiones aut anime quecumque qualitates que ordinant animam ad huiusmodi ordinacionem perfectam et ut sic dotes magis ordinantur ad beatitudinem. quoniam sint partes beatitudinis.

F

Eciam beatitudo non ordinatur ad coniunctionem christi et anime sed est ipsa. coniunctio anime cum christo. per operationem perfectam qua. deus clare uidetur. perfecte diligitur secure tenetur et eo. delicatissime fruitur,

dotes autem sunt quedam dona. ad huiusmodi coniunctionem Christi et anime disponencia igitur. non. sunt ipsa beatitudo et ergo uisio. si capitur .pro actu. Uidentur. diuinam essenciam .nude .clare et aperte tunc non est dos sed ipsa beatitudo prout autem uisio est dos tunc capitur pro quadam glorie claritate. qua anima diuinitus illustratur ad uidendum deum immediate [k.70a] .id est. absque medio. distante .id est. faciens distanciam uel mediacionem inter rem uisam et uidentem et sine medio obnubilante.

Ibi enim tollitur speculum et enigma. per quod nunc deus uidetur .in presenti uita. et erit uisio clara .omnium credibilium nunc credendorum in fide catholica.

Racio huius est quia secundum doctores super primo psalmo Sicut audiuius sic et uidimus in ciuitate domini dei nostri etc Cognicioni enigmaticae quam habemus in uia. in hijs .que. fidei sunt succedit in patria clara. uisio et euidens cognicio.

Uzasadnieniem tego jest, że szczęściem zwie się: Doskonały ład, w którym dusza z Bogiem doskonale się łączy.

Lecz wiana duszy nazywane są sprawnościami lub stanami, albo pewnymi jakościami duszy, które przyporządkowują duszę do tego rodzaju ładu doskonałego. I, jako takie, wiana bardziej do szczęścia są przyporządkowane, ponieważ są częściami szczęścia.

Szczęście też do zjednoczenia Chrystusa i duszy nie jest przyporządkowane, lecz jest samym zjednoczeniem duszy z Chrystusem przez doskonałe działanie, którym Bóg jest jasno widziany, doskonale miłowany, bezpiecznie trzymany. I nim najpewniej rozkoszuje się.

Wiana zaś są pewnymi darami gotującymi do tego rodzaju zjednoczenia duszy z Chrystusem, przeto nie są samym szczęściem. A więc widzenie jeśli brane jako akt widzenia Istoty Bożej bez osłony, jasno i otwarcie, wtedy nie jest wianem, lecz samym szczęściem. Natomiast jeśli widzenie jest wianem, wtedy brane jest za jakąś jasność chwały, którą dusza jest oświecona przez Boga, ku widzeniu Boga bezpośrednio, to jest bez środka oddzielonego, czyli robiącego oddzielenie lub pośrednictwo między rzeczą widzianą i widzącym, oraz bez środka zaciemniającego.

Tam bowiem usuwa się zwierciadło i zagadkę, przez które teraz Bóg jest widziany w obecnym życiu. A będzie widzenie jasne wszystkiego, w co można wierzyć, a teraz wierzyć należy w wierze katolickiej.

Uzasadnieniem tego jest, że według Doktorów o Psalmie: *Jak słyszeliśmy, tak widzieliśmy w mieście Pana... Boga naszego*²⁶ itd. Poznanie w zagadce, które mamy w drodze, w tym, co należy do wiary, zastępuje w Ojczyźnie jasne widzenie i oczywiste poznanie.

²⁶ Ps 48 (47),9.

Ex hoc patet quod supra. dictum est quod anima beata in eterna. uita uideat et cognoscat clare diuinam essenciam et trium personarum et atributorum secundum. proprietates distinctas differenciam cognoscit eciam clare corporis. christi in sacramento eucharistie existenciam et alia consimilia. nunc fide credita.

Sciendum tamen. est quod anima beata licet deum uideat sine medio differente et obnubilante. ipsum tamen non uidet sine medio disponente hoc est sine medio glorie ipsam eleuante ut eciam supra. dictum est.

De secunda dote que. dicitur .dileccio. est sciendum quod duplex est differencia inter dileccionem uirtutum et inter dileccionem dotum

Vna. est . secundum. habitum quia dileccio. prout est uirtus est habitus anime prout transit de statu. gracie in statum glorie.

Dileccio autem .prout est dos. significat illud in dileccione quod supra. merita. datur. sponse in introduccione.

Alia. est differencia penes obiectum, nam licet utriusque deus sit obiectum non tamen secundum quod deus sed deus in quantum est summa .bonitas .est obiectum dileccionis prout est uirtus.

Obiectum autem dileccionis [k.70b] prout est dos est deus in quantum est vnibilis in vnum suppositum quia dileccio prout est dos .ponit amantis ad rem amatam colliganciam.

Tercia dos est inhesio seu .tencio. et .post rei prius separate contingenciam, et hec dos. ab alijs dicitur comprehensio prout comprehendere idem. est quod attingere et ab. alijs dicitur fruicio prout fruicio capitur pro perfecta .inhesione, quia frui est amore inherere alicubi. propter se et hec. inhesio nominatur comprehensio.

Z tego widać co wyżej powiedziano, że błogosławiona dusza w życiu wiecznym jasno widzi i poznaje Istotę Bożą oraz różnicę Trzech Osób i atrybutów, zgodnie z różnymi właściwościami. Poznaje też jasno istnienie Ciała Chrystusa w Sakramencie Eucharystii oraz inne podobne, obecnie przyjmowane wiara.

Należy jednak wiedzieć, że dusza błogosławiona chociaż widzi Boga bez środka różniącego się i zaciemniającego, nie widzi go jednak bez środka sposobiącego, to jest bez środka chwały ją podnoszącej, jak też powiedziano wyżej.

O drugim wianie, które nazywa się umiłowanie, trzeba wiedzieć, że między umiłowaniem, a umiłowaniami wian, jest dwojaka różnica.

Jedna jest według sprawności, ponieważ umiłowanie, na ile jest cnotą, jest sprawnością duszy, na ile przechodzi ze stanu łaski do stanu chwały.

Umilowanie zaś, na ile jest wianem, oznacza w umiłowaniu to co ponad zasługi dawane jest oblubienicy we wprowadzeniu.

Inna jest różnica w przedmiocie, bo chociaż przedmiotem jednego i drugiego jest Bóg, jednak nie jako Bóg, lecz Bóg na ile jest Najwyższą Dobrocią jest przedmiotem umiłowania, na ile ono jest cnotą.

Natomiast przedmiotem umiłowania na ile jest wianem, jest Bóg na ile połączalny w jeden podmiot, gdyż umiłowanie na ile jest wianem, zakłada zwiążanie się miłującego z ukochaną rzeczą.

Trzecim wianem jest tkwienie czyli trzymanie, oraz rzeczy wcześniej oddzielonej, później przyłgnięcie. I to wiano przez jednych zwane jest objęciem, na ile objąć jest to samo, co dotknąć. A przez innych zwane jest zażywaniem, na ile zażywanie pojmuje się jako doskonałe tkwienie, gdyż zażywać jest tkwić gdzieś miłością ze względu na nie. I to tkwienie zwie się ogarnięciem.

G

Hic primo queritur utrum essentia diuina possit uideri .oculo corporali.

Respondetur quod non potest uideri oculo corporali sicut visibile per se sed bene ut visibile per accidens sicut filius Iohannis non uidetur. oculo .corporali seu per se sed per accidens quia non uidetur. sub illa. ratione. qua dicitur filius Iohannis sed sub illa ratione qua. est. coloratus .et hoc est uideri per accidens

Sic deus uidebitur in creaturis suis precipue in corporibus glorificatis in quibus apparebit effectus diuine maiestatis et tanta gloria. quod ex hoc apparebit manifeste essentia diuina et hoc amplius apparebit. in glorie magnitudine. et excellencia. quam habebit corpus domini nostri ihesu christi et hoc est deum uidere oculo corporali per accidens et ita. capitur. Secundum. illud Iob. decimo nono Quem uisurus sum ego ipse et .non alius. et oculi mei conspecturi sunt si intelligatur de oculo corporali.

Secundo queritur an anima beata .in uidentem deum habeat delectationem.

Respondetur. quod habeat delectationem spiritualement. et non corporalem,

Tercio queritur an. omnes beati equaliter deum uideant equaliter delectentur. et gaudeant.

Respondetur .quod non. quia non sunt eque. dispositi et capaces ad uidendum et ad delectandum congaudentum.

Quarto queritur an. dotes. sint in christo [[sint in christo]].

Respondetur quod dotes [k.70vc] secundum rationem dotis non sunt in christo quia sponsus est et non sponsa. cui proprie solet assignari dos.

Dotes tamen secundum [[id]] id quod dotes .sunt secundum .substanciam sunt in christo .scilicet. uisio clara, dilectio perfecta .fructio delectabilissima sunt in eius anima

Tu najpierw pyta się, czy Istota Boża może być widziana okiem cielesnym?

Odpowiada się, że nie może być widziana okiem cielesnym, jako przez się widoczna, lecz dobrze jako widzialna przez przypadłość. Tak jak syn Jana nie jest widziany okiem cielesnym przez się, lecz przez przypadłość, gdyż nie jest widziany na tej zasadzie, że zwie się synem Jana, lecz na tej zasadzie, że jest barwny, a to jest widzenie przez przypadłość.

Tak Bóg będzie widziany w swych stworzeniach, zwłaszcza w ciałach uwielbionych, w których ukaże się skutek Majestatu Bożego i tak wielka chwała, że z tego ukaże się wyraźnie Istota Boża. I to szerzej ukaże się w wielkości i znakomitości chwały, którą będzie miało Ciało Pana naszego Jezusa Chrystusa. I to jest widzieć Boga okiem cielesnym przez przypadłość i tak się pojmuje, według Hi 19: *Którego ujrzeć mam ja sam a nie inny, i oczy moje oglądać będą*²⁷; jeśli pojmuje się o oku cielesnym.

Po drugie pyta się, czy dusza błogosławiona ma w widzeniu Boga rozkosz?

Odpowiada się, że ma rozkosz duchową, a nie cielesną.

Po trzecie pyta się, czy wszyscy błogosławieni jednakowo będą widzieli Boga, jednakowo rozkoszowali się i radowali?

Odpowiedzieć należy, iż nie, bo nie są równo przygotowani i zdolni do widzenia, rozkoszowania się i wspólnego radowania

Po czwarte pyta się, czy wiana są w Chrystusie?

Odpowiada się, że wian według istoty wiana nie ma w Chrystusie, gdyż Chrystus jest Oblubieńcem, a nie oblubienicą, której ściśle wiano się przyznaje.

Wiana zaś według tego czym są wiana według substancji, są w Chrystusie. Mianowicie: jasne widzenie, doskonałe umiłowanie, rozkosz najpoważniejsza, są w jego du-

²⁷ Hi 19,27.

et in eius corpore sunt claritas et passibilitas. agilitas et subtilitas.

Quinto queritur an in angelis sanctis sint dotes.

Respondetur. quod angeli. .proprie non habent. dotes .secundum rationem dotis quia non sunt eiudem .nature .scilicet. humane cum christo sponso habent tamen ea. munera que. in dotibus conferuntur.

H

Quoad secundum principale quod est premium consubstantialia. et consistit in gloria corporis que secunda stola .dicitur. qua. resumpta. anima beata. perfeccius tendit in summum celum quia tunc corpus glorificatum fit spiritui conforme et totaliter. subiectum fitque .ydoneum sequi spiritum et locari in regione beatorum

et ut hanc habeat .ydoneitatem oportet ipsum habere .quadruplicem. dotem .scilicet., claritatem, impassibilitatem., agilitatem, et subtilitatem., quia in productione rerum vniuersi. deus corpus anime alligauit et naturali ac mutuo appetitu. corpus et animam invicem copulauit

In statu quoque meriti. deus fecit ut anima gubernacioni corporis intenderet et secum corpus operibus meritorijs exerceret

Ideo retribucio iusta .non patitur quod anima sit plene beata nisi restituatur corpus ei ad quod sumendum habet inclinacionem insertam regiminisque ordo non sustinet quod restituatur corpus spiritui beato nisi per omnia illi. conforme et subiectum sit quantum potest corpus spiritui conformari

Cum ergo spiritus. in visione lucis eterne sit clarificatus ideo in corporis resumpcione debet in corpus claritas lucis [k.70vd] permaxima resultare

Et quia spiritus tencione eternitatis factus est omnino impassibilis. ideo in resump-

czy. A w jego ciele jest jasność i cierpliwość, chyżość i subtelność.

Po piąte pyta się, czy w świętych aniołach są wiana.

Odpowiada się, że aniołowie ściśle nie mają wian według istoty wiana, ponieważ nie są tej samej natury, mianowicie ludzkiej z Chrystusem Oblubieńcem. Mają jednak te dary, które w wianach są dawane.

Co do drugiego zasadniczego, którym jest nagroda współistotna, a polega na chwale ciała, która nazywa się drugą suknią. Dusza błogosławiona odzyskawszy ją, dąży doskonałej do najwyższego nieba, bo wtedy ciało chwalebne staje się duchowi współforemne i całkowicie poddane, oraz staje się zdolne iść za duchem i umieścić się w dziedzinie błogosławionych.

A żeby miało tę zdolność, trzeba by miało cztery zalety, to jest: jasność, niecierpliwość, chyżość i subtelność; ponieważ w stwarzaniu rzeczy wszechświata Bóg ciało związał z duszą, i naturalnym oraz wzajemnym pragnieniem ciało i duszę wzajem połączył.

Również w stanie zasługi sprawił Bóg, żeby dusza zajęła się kierowaniem ciała i ze sobą ćwiczyła w zasługujących czynach.

Dlatego sprawiedliwe oddanie nie cierpi, by dusza była w pełni szczęśliwa, jak tylko gdy oddane jej zostanie ciało, do którego przyjęcia ma wpojona skłonność. A porządek władania nie znosi, żeby ciało zostało zwrócone duchowi błogosławionemu, jak tylko we wszystkim jemu współforemne i poddane, na ile ciało może być współforemne duchowi.

Skoro więc duch w widzeniu światłości wiecznej jest oświecony, przeto w odzyskaniu ciała winna na ciele odbijać się przeogromna jasność światła.

A ponieważ duch przez osiągnięcie wieczności stał się całkowicie niecierpliwy,

cione corporis debet a spiritu in corpus impassibilitas. omnimoda .tam. ab intus quam ad²⁸ extra redundare

Et quia spiritus beatus ex dilectione summi spiritus est summe spiritualis effectus ideo spiritus debet in corpore correspondentem subtilitatem et spiritualitatem habere quia uero ex hijs omnibus spiritus est promptissimus ad tendendum. in deum ideo. in corpore glorioso debet summa agilitas reperiri.

Ex hijs patet ut dicit magister henricus de gandawo nono Collibeto. questione decima sexta. et decima septima. quod dos corporis glorificati sit quasi dispositio corpori infusa .ex glorie anime redundancia. que tollit dispositionem defectuam ut puta obscuritatem passibilitatem tarditatem. uel grossiciem.

Circa primam dotem. corporis .scilicet. claritatem est sciendum quod duplex [est] aliquod dicitur. esse clarum aut quia peruium et sic uitrum dicitur. esse clarum. aut quia lucidum sic stella .dicitur. esse clara

Corpus autem glorificatum propter utrumque erit clarum quia erit peruium et lucidum, nam duo sunt que nunc causant obscuritatem in corpore humano .videlicet materie impuritas et luminis paucitas, tunc uero tollitur .utrumque et ideo corpus erit valde clarum.

Hic queritur an. corpus gloriosum possit uideri ab oculo non glorificato.

Respondetur quod sic et hoc quando placet anime corpus glorificatum habenti et sicut placet puta sub proprio colore .uel. sub sue glorificationis claritate. potest se anima beata ostendere.

[[Secundo]] De secunda dote. scilicet impassibilitate est sciendum quod impassibilitas. sit aliqua. dispositio. positua corpori glorificato infusa. ex redundancia. glorie ani-

dlatego w odzyskaniu ciała, z ducha na ciało, tak wewnątrz, jak zewnątrz, winna rozlewać się wszechstronna niecierpiętlivość.

A ponieważ błogosławiony duch z miłości Najwyższego Ducha stał się jak najbardziej duchowy, dlatego duch winien mieć w ciele odpowiednią subtelność oraz duchowość. A skoro duch z tego wszystkiego jest jak najbardziej gotowy do dążenia ku Bogu, przeto w ciele chwalebny winna się znajdować najwyższa chyżość.

Z tego widać, jak powiada Mistrz Henryk z Gandawy, dziewiąte „Quodlibetum”, pytanie szesnaste i siedemnaste, że wiano ciała chwalebne jest jakby wlanym w ciało usposobieniem, wypływającym z obfitości chwały duszy. Usuwa ono usposobienie wadliwe, jak na przykład ciemność, zdolność cierpienia, gnuśność lub opasłość.

Co do pierwszego wiana ciała, czyli jasności, należy wiedzieć, że dwojako mówi się, iż coś jest jasne. Albo ponieważ przenikalne i tak mówi się, że szkło jest jasne, albo ponieważ jaśniejące, tak mówi się, że gwiazda jest jasna.

Ciało zaś chwalebne jasne będzie dla obojga, gdyż będzie przenikalne i jaśniejące. Dwoje bowiem jest, co obecnie powoduje w ciele ludzkim ciemność, mianowicie nieczystość tworzywa oraz znikomość światła. Wtedy zaś jedno i drugie będzie usunięte i dlatego ciało będzie bardzo jasne.

Tu pyta się, czy ciało chwalebne mogłoby być widziane okiem niechwalebny.

Odpowiada się, że tak i to, kiedy podoba się duszy, mającej ciało chwalebne. I tak jak się podoba, na przykład dusza błogosławiona może się ukazać w swej barwie lub w jasności swej chwały.

O drugim wianie, mianowicie niecierpiętlivości trzeba wiedzieć, że niecierpiętlivość jest jakimś dodatnim usposobieniem, wlanym w ciało chwalebne z obfitości chwa-

²⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

me [k.71a] in corpus que dispositionem defectiuam tollit .scilicet. passibilitatem. et cetera

inpassibilitas corporis glorificati non. resultabit ex natura. quinte essencie .id est. corporis ceterum ut quidam dixerunt quia nihil de corpore celesti uenit in composicionem corporum inferiorum sed inpassibilitas resultabit ex uirtute anime beate potenter corpus .suum. continentis ita. ut contra. modum quo ab anima continetur et perficitur a nullo exteriore agente valeat immutari.

Continet anima beata corpus sibi denuo coniunctum ne paciatur passionem. corruptiuam et permittitur ipsum pati. passionem saluatiuam que. est receptio. conueniens. et perfectiua. ipsius corporis sicut sunt recepciones specierum sensibilium Corpus enim tunc senciet species sensibles intus recipiendo.

Differencia est inter inpassibilitatem sanctorum et ade in statu innocencie. et puerorum in lyngo sine baptismo decedencium

quia inpassibilitas sanctorum erit non posse pati

Sed inpassibilitas ade .in statu. innocencie fuit posse non pati

Inpassibilitas. uero puerorum in limbo erit nichil. pati. et hoc non erit ex potencia.

resistendi lesioni. extrinsece²⁹. quam non. habebunt sed ex ordinacione. diuine misericordie que. non permittet aliquod eis adhiberi per quod possent ledi

Ex quo patet quod si tales. pueri. post resurreccionem ponerentur in igne lederentur ab eo nisi preseruarentur a iusticia diuina

Secus est de corporibus glorificatis que. si eciam ponerentur in infernum non sentirent ex hoc aliquam .lesionem.

ły duszy [w ciało], które usuwa usposobienie wadliwe, czyli cierpięliwość itd.

Niecierpięliwość chwalebnego ciała nie wynika poza tym, jak niektórzy powiedzieli, z natury „piątego żywiołu”, to jest ciała, gdyż nic z ciała niebiańskiego nie wejdzie w skład ciał niższych. Lecz niecierpięliwość wynika z mocy duszy błogosławionej, mocno swe ciało trzymającej, tak iż wbrew sposobowi, w który przez duszę jest trzymane i doskonalone, przez żaden czynnik zewnętrzny nie może być przemienione.

Dusza błogosławiona trzyma ciało sobie znowu przyłączone, by nie cierpiało męki psującej, a pozwala mu cierpieć mękę zbawczą, która jest przyjęciem stosownym i doskonalącym tego ciała, tak jak są przyjęcia wrażeń zmysłowych. Ciało bowiem wtedy dozna wrażeń zmysłowych przyjmując je do wnętrza.

Zachodzi różnica między niecierpięliwością Świętych oraz Adama w stanie niewinności, a dzieci w otchłani, zmarłych bez Chrztu.

Gdyż niecierpięliwość Świętych będzie: nie móc cierpieć.

A niecierpięliwość Adama w stanie sprawiedliwości była: móc nie cierpieć.

Niecierpięliwość zaś dzieci w otchłani będzie: niczego nie cierpieć.

A to nie będzie z mocy oporu zranieniu zewnętrznemu, której nie będą mieli, lecz ze zrzędzenia Miłosierdzia Bożego, które nie pozwoli zastosować im czegoś, przez co mogłyby być zranieni.

Z tego widać, że jeśli takie dzieci zostałyby wrzucone do ognia po zmartwychwstaniu, byłyby przezeń uszkodzone, gdyby nie zostały zachowane przez Bożą Sprawiedliwość.

Przeciwnie jest z ciałami chwalebnymi, które gdyby nawet strącone zostały do piekła, nie doznałyby z tego żadnej krzywdy.

²⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Hic queritur vtrum impassibilitas sit in omnibus sanctis

Respondetur. quod impassibilitas potest dupliciter considerari. uel [k.71b] in se uel secundum. suam causam

si in se consideratur et secundum. se non suscipit magis et minus sed erit equalis in omnibus sanctis. quia ut. sic solam negacionem uel priuacionem paciendi importat

Si autem consideratur .secundum. suam. causam sic erit in vno maior quam in alio nam dominium anime super corpus est causa impassibilitatis ut dictum est et huiusmodi dominium causatur ex hoc. quod anima fruatur. deo immobiliter et ergo in illo quod perfectius fruatur deo est maior causa impassibilitatis.

De tertia dote corporis .que. dicitur subtilitas est dicendum quod causabitur ex dominio anime gloriificate super ipsum rationale. cuius corpus gloriosum subtile dicitur .quasi. spiritui omnino subiectum

Vnde subtile dicitur dupliciter secundum. philosophum in libro de generatione et corruptione dicitur. subtile a subintrando et diuidendo. partes eius sic corpus subtile penetrat corpus grossum.

Alio modo dicitur subtile a subintrando solum non diuidendo partes corporis³⁰ in quod intrat sic spiritus subtilitate sua. penetrat corpus

Subtilitas corporum. gloriicatorum erit spiritualis ad modum spiritus quia corpora. gloriosa. erunt spiritualia ut dicunt magistri super illud apostoli *prima Corinthiorum*³¹ decimo quinto. Seminatur corpus animale surget corpus spirituale.,

Tu pyta się, czy niecierpiętlivość jest u wszystkich Świętych?

Odpowiada się, że niecierpiętlivość dwójako może być rozpatrywana: albo w sobie, albo w swojej przyczynie.

Jeżeli rozpatrywana jest w sobie i według siebie, nie przyjmuje „więcej” oraz „mniej”, lecz będzie jednakowa u wszystkich Świętych, gdyż jako taka wnosi samo zaprzeczenie lub pozbawienie cierpienia.

Jeśli zaś rozpatrywana jest w swojej przyczynie to będzie u jednego większa niż u drugiego, bo władanie duszy ciałem jest przyczyną niecierpiętlivości, jak zostało powiedziane, a tego rodzaju władanie powodowane jest tym, że dusza rozkoszuje się Bogiem niewzruszenie, a więc w tym, iż doskonalej rozkoszuje się Bogiem jest większa przyczyna niecierpiętlivości.

O trzecim uposażeniu ciała, które zwie się subtelność, należy powiedzieć, że spowodowane będzie władaniem nad nim duszy chwalebnej. Z tego powodu ciało chwalebne zwane będzie subtelne, jako całkowicie poddane duchowi.

Dlatego subtelnym nazywa się dwójako. Według Filozofa w księdze “De generatione et corruptione” subtelne zwie się od wnikańia i dzielenia jego części. Tak ciało subtelne przenika ciało opasłe.

Innym sposobem zwie się subtelne od samego wnikańia, nie dzielącego części ciała, w które wnika. Tak duch subtelnością swoją przenika ciało.

Subtelność ciał chwalebnych będzie duchowa na sposób ducha, gdyż ciała chwalebne będą duchowe, jak Mistrzowie mówią o owym Apostoła 1 Kor 15; *Wsiewa się ciało cielesne, powstanie ciało duchowe*³².

³⁰ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

³¹ *-* Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

³² 1 Kor 15,44.

attamen corpora .sanctorum non. erunt subtilia per rarefactionem sicut dixit quidam episcopus Constantinopolis qui. ponebat corpora. nostra in resurrectione futura ventis et aere subtiliora. Huius heresim [[ponit]] reprobatur gregorius decimo quarto libro moralium .Ostendens hoc non posse stare quia dominus post resurrectionem habuit corpus palpabile ut patet luce ultimo quod precipue credendum est esse subtile et si esset uel. fuisset subtilius aere non fuisset palpabile quia aer licet sit .tangibilis tamen non est palpabilis,

dicit ergo gregorius. quod corpus gloriosum sit subtile per effectum spiritualis potencie

J

Queritur an .corpus gloriosum ratione subtilitatis sue possit esse .in eodem [k.71vc] loco cum alio corpore

Respondetur secundum. sanctum thomam quod vnum corpus gloriosum cum alio non glorioso uel eciam glorioso non potest esse in eodem loco virtute glorificationis sue sed diuine uirtute sicut umbra. sancti petri sanabat infirmos non quidem ex uirtute naturali .sed hoc faciebat uirtus diuina ad edificationem fidei. ita faciet uirtus diuina .ut corpus gloriosum possit esse simul cum alio corpore ad perfectionem glorie.

Alij. tamen dicunt quod corpus gloriosum possit esse simul in eodem loco cum corpore non glorificato uirtute sue glorificationis.

Quia Iohannes damascenus libro. tercio Ingressum ihesum ianuis clausis ad discipulos attribuit uirtuti glorificationis .et ita .concedunt corpus gloriosum posse esse simul cum non glorioso .sine nouo miraculo per. dotem. subtilitatis et hoc fieret non diuidendo partes corporis non gloriosi sed solum subintrando manente distincione utrumque dimensionum.,

duo autem corpora .siue gloriosa siue duo non gloriosa. non possunt esse simul in

Jednak ciała Świętych nie będą subtelne przez rozrzedzenie, jak rzekł pewien biskup Konstantynopola, który umieszczał w przyszłym zmartwychwstaniu ciała nasze subtelniejsze od wiatrów i powietrza. Jego herezję odrzuca Grzegorz w cztertnastej księdze „Moralia”, wykazując, że to nie może być, gdyż Pan po zmartwychwstaniu miał ciało namacalne, jak widać z ostatniego rozdziału Łukasza (Łk 36-43). Należy wierzyć, że zwłaszcza ono jest subtelne, a gdyby istniało, lub było, subtelniejsze od powietrza, nie byłoby namacalne, bo powietrze choć jest dotykalne, nie jest jednak namacalne.

Mówi więc Grzegorz, że ciało chwalebne jest subtelne przez skutek mocy duchowej.

Pyta się, czy ciało chwalebne dzięki swej subtelności może być w tym samym miejscu z innym ciałem?

Odpowiada się według świętego Tomasa, że jedno ciało chwalebne z innym niechwalebny lub też chwalebny, nie może być w tym samym miejscu mocą swej chwalebności, lecz mocą Bożą, jak cień świętego Piotra uzdrawiał chorych. Wprawdzie nie z mocy naturalnej, lecz czyniła to moc Boża dla zbudowania wiary. Tak uczyni moc Boża, by ciało chwalebne mogło być razem z innym ciałem dla doskonałości chwały.

Inni mówią jednak, że ciało chwalebne może być razem w tym samym miejscu z niechwalebny ciałem, mocą swej chwalebności,

gdyż Jan Damasceniński w księdze trzeciej wejście Jezusa przez drzwi zamknięte mocy chwalebności przypisuje. I tak zgadzają się, że ciało chwalebne mogłoby istnieć razem z niechwalebny bez cudu nowego, przez wiano subtelności i to stało by się nie dzieląc części ciała niechwalebnego, lecz tylko wchodząc i pozostawiając różnicę obu wymiarów.

Dwa zaś ciała, czy chwalebne, czy oba niechwalebne, nie mogą być razem w tym

eodem loco .et se penetrare .sine nouo miraculo. et diuina uirtute hoc specialiter operante.

Racio communis omnium est quia. dimensiones corporum. .quorumcumque non ualent naturali. uirtute se penetrare

Corporum glorificatorum est ratio specialis ne possint esse simul. in eodem loco. quia ut sic tunc in vno eorum esset potentia. intrandi partes alterius corporis gloriosi et in illo alio non esset potentia resistendi.,

et hoc est inconueniens quia secundum. naturam .competit cuilibet corpori ut resistat cuilibet alteri corpori per. ipsum transire uolenti ita .quod non possit esse cum eo simul in eodem loco.,

miraculose autem potest hoc diuina uirtute contingere ad nutum ipsius quod sit cum alio corpore in eodem loco et sic non resistit transeunti

ita. corpus gloriosum [k.71vd] secundum. naturam suam est palpabile. et hoc habet ex duobus .scilicet. ex qualitatibus tangibilibus et ex hoc quod resistit tangenti .ne pertranseatur.

qualitates uero tangibiles. sunt, caliditas, frigiditas, humiditas, et siccitas, que sunt nate immutare sensum tactus. sed tamen quia corpus gloriosum est. omnino subiectum spiritui in potestate spiritus corpus regentis est. ut secundum dictas qualitates immutet tactum uel non immutet et sic competit ei. ex supernaturali uirtute. ut cum non uult. non palpetur. a corpore glorioso. quando uult palpetur

Et ideo dicit gregorius in omelia quod dominus post resurrectionem palpandam carnem prebuit quam clausis ianuis introduxit ut ostenderet post resurrectionem corpus suum esse eiusdem nature et alterius glorie

Quarta dos corporis gloriosi. est agilitas que. causabitur ex perfecto dominio anime super corpus quia. dicit Augustinus quod

samym miejscu i przenikać się bez nowego cudu oraz Bożej Mocy, tego szczególnie dokonującej.

Zasadą ogólną wszystkiego jest, że wymiary jakichkolwiek ciał nie mogą się przyrodzoną mocą przenikać.

Jest szczególna zasada Ciał chwalebnych, by nie mogły być razem w tym samym miejscu, bo gdyby tak, w jednym z nich byłaby moc wejścia w cząstki drugiego ciała chwalebne, a w tym drugim nie byłoby mocy oporu.

A to jest niestosowne, gdyż z natury każdemu ciału przypada, by opierało się każdemu innemu ciału, chcącemu przez nie przejść, tak by nie mogło być z nim razem w tym samym miejscu.

Natomiast cudownie może się to zdarzyć mocą Boga, na jego skinienie, żeby było z innym ciałem w tym samym miejscu i tak nie opiera się przechodzącemu

Tak ciało chwalebne z natury swej jest namacalne i ma to z dwójga, mianowicie z jakości dotykalnych i z tego, że opiera się dotykającemu, by nie przechodził.

Jakościami zaś dotykalnymi są: ciepło, zimno, wilgoć oraz susza, które są zdolne zmienić zmysł dotyku. A jednak, ponieważ ciało chwalebne jest całkiem poddane duchowi, w mocy ducha kierującego ciałem jest, by według rzeczonych jakości zmieniał dotyk, albo nie zmieniał, i tak przypada mu, żeby gdy nie chce, nie był namacalny przez ciało chwalebne, kiedy chce był namacalny.

A przeto Grzegorz mówi w homilii, że Pan po z martwych wstaniu przedstawił namacalne ciało, przeprowadzając je przez zamknięte drzwi, by okazać, że po zmartwychwstaniu jest tej samej natury, ale innej chwały.

Czwartym wianem ciała chwalebne jest chyżość, która powodowana jest doskonałym panowaniem duszy nad ciałem, gdyż

ubicumque uoluerit ibi protinus erit et corpus et ergo anima ad omnem differentiam loci seu. positionis .scilicet. sursum et deorsum ante et retro. ad dextrum et sinistrum poterit corpus suum mouere sine fatigacione hinc ysaie decimo quinto dicitur. Current et non laborabunt volabunt et non deficient

In presenti autem uita .corpora .non mouentur. sine fatigacione. et sunt tarda. in motu. suo ex contraria inclinacione nature elementi dominantis mouet ad determinatum locum et non subditur perfecte nunc uoluntati

.sed in futuro corpora erunt agilia. ex perfecta subieccione nature sub imperio uoluntatis et ergo corpus gloriosum uirtute glorificationis sue poterit in celum ascendere,

verisimile est eiam quod aliquando moueatur in celo pro libitu sue uoluntatis [k.72a] non ad aliquam indigenciam per motum supplendam sed ad sue uirtutis ostensionem ut et sensus visus reficiatur. diuersarum pulchritudine creaturarum in quibus eminencia eminenter relicebit

sensus tamen non potest esse. nisi circa .presencia quamuis magis a longinquo possit sentire corpora gloriosa. quam non gloriosa .ut dicit sanctus thomas

Hic queritur an corpus gloriosum possit moueri in instanti

Respondetur quod non sed potest bene moueri in tempore perceptibili

Verumtamen sicut anima beacior habebit corpus clarius. Ita. habebit et agilius sic tamen quod uoluntas sanctorum erit omnino coniuncta .rationi, unde uoluntas. eorum nuncquam appetit quod non debet sed uoluntas anime beacioris uolet racionabiliter moueri .corpus suum cicius quam alterius anime minus beate. et anima minoris glorie. non ualet corpus suum tam cito moueri sicut alterius magis beate et sic in omnibus .verificabitur hoc quod dicit Augustinus

Augustyn mówi, że gdzie by chciała być, tam zaraz będzie i ciało. A więc dusza różne miejsca, czyli położenia, mianowicie: wyżej i niżej, z przodu i z tyłu, na prawo i lewo, będzie mogła ruszyć swoje ciało bez zmęczenia. Stąd mówi się Iz 40: *Polecą, a nie utrudzą się, chodząc będą, a nie ustana*³³.

W obecnym zaś życiu ciała nie poruszają się bez zmęczenia i są powolne w swoim ruchu, z przeciwnej skłonności natury żywiołu władczego: porusza do określonego miejsca i obecnie nie poddaje się doskonałe woli.

Lecz w przyszłości ciała będą chyże z doskonałego poddania naturze, pod nakazem woli, a więc ciało chwalebne mocą uwielbienia będzie mogło wstąpić do nieba.

Prawdopodobne jest także, iż kiedyś będzie poruszać się w niebie według upodobania swojej woli, nie dla jakiejś potrzeby, uzupełnianej przez ruch, lecz dla okazania swej mocy, aby i zmysł wzroku odświeżyć pięknem różnych stworzeń, w których wybitność świetnie da odbłask.

Zmysł zaś może być tylko do rzeczy obecnych, choć z dala mógłby bardziej postrzegać ciała chwalebne, niż niechwalebne, jak powiada święty Tomasz.

Tu pyta się, czy chwalebne ciało może poruszać się w moment.

Odpowiada się, że nie, ale może dobrze poruszać się w czasie uchwytym.

A jednak jak bardziej błogosławiona dusza będzie miała ciało jaśniejsze, tak będzie miała i bardziej chyże, lecz tak, iż wola Świętych będzie całkiem złączona z rozumem. Dlatego wola ich nigdy nie pożąda tego, czego nie powinna. A wola duszy bardziej błogosławionej będzie chciała, by jej ciało rozumnie poruszało się, prędzej niż innej duszy, mniej błogosławionej. I dusza mniejszej chwały nie może swego ciała tak prędko poruszać, jak innej, bardziej błogosławionej. I tak we wszystkich

³³ Iz 40,31.

quod ubi. uolet spiritus protinus erit et corpus

K

Quoad tertium principale. quod dicitur premium accidentale et consistit in triplici aureola .scilicet. martirum virginum et predicatorum.

Aureola. sic describitur. Aureola est accidentale premium .sed priuilegiatum auree superadditum priuilegiatae victoriae correspondens et debetur operibus perfectionis quibus homo maxime christo conformatur secundum victoriam perfectam

Pro cuius declaracione est sciendum quod hoc dicitur esse premium essenziale sine quo homo non esset beatus ut est clara .uisio essencie. diuine sicut hoc dicitur esse de .essencia hominis. sine quo homo. [k.72b] non est homo sicut est anima uel corpus

Sed premium accidentale dicitur quod essentiali superadditur et sine quo homo. posset esse essentialiter. beatus. sicut est decor. uirginitatis quem multi sancti non habent

Secundo notandum quod tres sunt pugne .scilicet. contra mundum contra. carnem. et contra. dyabolum que. cuilibet homini imminent in quibus tres aureole. sumuntur et debentur

vnde hijs qui optinent in predictis victoriam perfectam in pugna. contra. mundum illa victoria est precipua. .qua. resistitur in persecucionibus usque ad mortem. pro christo.

In pugna. contra. carnem victoriam illam optinet potissimum qui a delectacionibus uenerijs que. sunt precipue in hoc genere omnino. propter christum. abstinet et ideo uirginitati debetur. aureola .secunda.

In pugna quam³⁴ contra. dyabolum pugnamus illa uictoria est precipua. et

sprawdzi się to, co mówi Augustyn, że gdzie zechce duch, zaraz będzie i ciało.

Co do trzeciego zasadniczego, które zwie się przypadłościową nagrodą i polega na trojakiej aureoli, mianowicie męczenników, dziewic i kaznodziejów.

Aureola tak jest opisywana: Aureola jest przypadłościową nagrodą, lecz uprzywilejowaną, dodaną do złotej, odpowiadającą uprzywilejowanemu zwycięstwu i należy się czynom doskonałości, którymi człowiek jak najbardziej z Chrystusem się współkształtuje co do doskonałego zwycięstwa.

Dla wyjaśnienia tego trzeba wiedzieć, że nagrodą istotną nazywa się to, bez czego człowiek nie byłby szczęśliwy, jak jest jasne widzenie istoty Bożej. Tak jak to mówi się, że jest z istoty człowieka, bez czego człowiek nie byłby człowiekiem. Tak jak jest dusza lub ciało.

A nagrodą przypadłościową zwie się to, co dodaje się do istotnej, i bez niej człowiek mógłby być istotnie szczęśliwy. Taka jest ozdoba dziewictwa, której wielu Świętych nie ma.

Po drugie trzeba zapamiętać, że są trzy walki: przeciw światu, przeciw ciału i przeciw diabłu. Grożą one każdemu człowiekowi. W nich otrzymuje się i należą się trzy aureole.

Dlatego tym, którzy osiągają we wspomnianych pełne zwycięstwo, w walce przeciwko światu, szczególne jest to zwycięstwo, którym w prześladowaniach opiera się aż do śmierci za Chrystusa.

W walce przeciw ciału główne to zwycięstwo osiąga, kto zupełnie powściąga się dla Chrystusa od rozkoszy płciowych, które w tym rodzaju są szczególne. I dlatego dziewictwu należy się druga aureola.

W walce, którą stoczyliśmy przeciwko diabłu zwycięstwo jest szczególne i uprzywi-

³⁴ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

priuilegiata. cum aliquis hostem. non solum a se sed eciam a cordibus aliorum. remouet quod fit per doctrinam et predicacionem. et ideo doctoribus et predicatoribus debetur tertia aureola.

et sic habemus tres victorias priuilegiatas martirum virginum et predicatorum quibus correspondent tres. aureole .id est. tria accidentalialia premia priuilegiata.

Tercio est notandum quod per auream³⁵ intelligitur premium essenciale et gaudium eiusdem sicut ergo ex gaudio .essencialis premij redundat in corpus quidam decor. qui est gloria corporis ita. ex gaudio. aureole resultat aliquis decor in corpore et ut sic aureola est gaudium speciale in mente veniens ex opere precellenti et priuilegiato sed per quandam redundanciam refulget in carne et sic patet quomodo aureola sit premium auree superadditum

Quarto quia dicitur. in descriptione aureole et debetur. operibus perfectionis quibus homo christo [k.72vc] maxime conformatur,

christus uero fuit martir .secundum. quod passionem a mundo sustinuit, ffuit uirgo in quantum puritatem in seipso perpetue seruauit et fuit doctor .secundum. quod veritatem quam a patre accepit mundo manifestauit,

qui ergo persecutionem patitur pro christo usque ad .mortem. aut uirginalem propter eundem christum retinet puritatem uel. per doctrinam non solum a se sed eciam ab alijs expugnat hostem ille christo. maxime conformatur. secundum. victoriam perfectam.

L

Quinto nota. quod differentia est inter auream et aureolam et palmam et fructus.

Aurea. ut dictum est, est premium essenciale quod correspondet radici caritatis et per

lejuowane, gdy ktoś odpiera wroga nie tylko od siebie, lecz także od serc innych, co dzieje się przez pouczenie oraz głoszenie. I dlatego doktorom i kaznodziejom należy się trzecia aureola.

I tak mamy trzy zwycięstwa uprzywilejowane: męczenników, dziewic i kaznodziejów, im odpowiadają trzy aureole, to jest trzy nagrody przypadłościowe uprzywilejowane.

Po trzeciej należy zapamiętać, że przez złotą (koronę) pojmuje się nagrodę istotną i jej radość, jak więc z radości istotnej nagrody spływa na ciało pewna ozdoba, która jest chwałą ciała, tak z radości aureoli wynika jakaś ozdoba na ciele. I jako taka aureola jest szczególną radością w duchu, pochodzącą z dzieła wybitnego i uprzywilejowanego, a przez pewien nadmiar błyszczy na ciele. I tak widać, w jaki sposób aureola jest nagrodą dodaną do złotej (korony).

Po czwarte, gdyż mówi się w opisie aureoli i należy się dziełom doskonałości, którymi człowiek do Chrystusa najbardziej się upodobnia.

Chrystus zaś był Męczennikiem, gdyż poniósł mękę od świata. Był Dziewicą, bo czystość w sobie samym wieczyście zachował. I był Nauczycielem, według tego, iż prawdę, którą od Ojca otrzymał, objawił światu.

Kto więc cierpi prześladowanie za Chrystusa aż do śmierci, albo zachowuje dziewiczą czystość dla tegoż Chrystusa, lub przez naukę nie tylko od siebie, lecz także od innych odrzuca wroga, ten do Chrystusa najbardziej się upodobnia według doskonałego zwycięstwa.

Po piątej pamiętaj, że jest różnica między złotą (koroną) i aureolą, oraz palmą i owocami.

Złota (korona) jest nagrodą istotną, która odpowiada korzeniowi miłości i przez to

³⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

hoc primo efficitur. particeps diuinitatis et per consequens regie potestatis cui propter regiam dignitatem debetur aurea .id est. aurea. corona.

Aureola .est diminutum ab aurea. et est idem quod parua corona. super auream .id est. premium. accidentale. essentiali supradditum et eorundem ut dictum est operi excellenti et priuilegiate .victorie scilicet martirio uirginitati. et predicacioni.

Palma uero est premium accidentale. quod nec radici caritatis neque operi ac victorie .debetur. sed uoluntati.

tale premium .beatus Martinus optinuit eo quod martirium desiderauit licet martirium non sustinuerit sicut cantatur. de ipso. O beatissima .anima. quam etsi gladius persecutoris non abstulit. palmam tamen martirij non amisit

Hec palma. non debet dici aurea. nec aureola.

Fructus est quoddam premium quod debetur homini ex hoc quod a carnali vita. in spiritualem transit ex sciencia uerbi dei et ideo uirtuti precipue fructus respondet que hominem precipue a carnis subiectione liberat

hoc autem facit continencia qua .homo. se continet [k.72vd] ab actibus luxurie seu. incontencie. quia per delectaciones uenereas anima. precipue carni subditur adeo ut in actu. carnali secundum Ieronimum super Matheum nec spiritus prophecie. corda. prophetarum tangat. nec in illa delectacione est possibile. aliquid intelligere ut dicit Aristoteles. septimo ethicorum

Ideo continencie magis respondet illud premium quod dicitur fructus quam alij uirtuti.

Hinc igitur. sequitur. non. esse. inconueniens. quod eidem merito secundum diuersa .que. in ipso sunt diuersa premia. respondere.

najpierw staje się uczestniczką boskości, a w następstwie władzy królewskiej, której dla królewskiej godności należy się „złota”, czyli „złota korona”.

Aureola (złocista) jest zdrobnieniem od „Złota” i jest tym samym, co „mała korona” na „złotej koronie”, to jest przypadłościowa nagroda dodana do istotnej, oraz ich, jak zostało powiedziane, wybitnemu dziełu i zwycięstwu uprzywilejowanemu, mianowicie męczeństwu, dziewictwu i głoszeniu.

Palma zaś jest nagrodą przypadłościową, która nie należy się ani korzeniowi miłości, ani dziełu i zwycięstwu, lecz woli.

Taką nagrodę otrzymał święty Marcin, dlatego że męczeństwa pragnął, chociaż męczeństwa nie poniósł, jak śpiewa się o nim: „O błogosławiona dusza, której choć miecz przesładowcy nie zabrał, palmy jednak męczeństwa nie straciła.”

Ta palma nie ma być zwana „złotą (koroną)”, ani „aureolą”.

Owoc jest pewną nagrodą, która należy się człowiekowi za to, iż przechodzi z życia cielesnego do duchowego, ze znajomości słowa Bożego. I dlatego owoc odpowiada głównej cnocie, która człowieka najbardziej uwalnia od poddania ciału.

To zaś czyni powściągliwość, którą człowiek powściąga się od uczynków lubieżności, czyli niepowściągliwości, gdyż przez rozkosze płciowe dusza najbardziej poddaje się ciału. Tak dalece, iż w uczynku cielesnym, według „Super Matthaem” Hieronima, ani duch prorocstwa nie dotyka serc proroków, ani w tej rozkoszy nie jest możliwe cokolwiek pojąć, jak powiada Arystoteles w siódmej księdze „Ethicorum”.

Przeto ta nagroda, która zwie się „owoc”, bardziej odpowiada powściągliwości niż innej cnocie.

Stąd więc wynika, że jest stosowne, iż tej samej zasłudze według różnych (zalet), które w niej są, różne odpowiadają nagrody.

Vnde et uirginitati .respondet aurea .secundum. quod propter .deum seruatur imperio caritatis Aureola. uero secundum quod est quoddam perfectionis opus habens rationem victorie. excellentis [opus]³⁶ fructus. uero secundum continenciam .homo. in quandam spiritualitatem transit a carnalitate. recedens

Sicut igitur continencie tres sunt gradus .secundum. Augustinum .scilicet. continencia. .coniugalis. vidualis. virginalis. Ita. triplex est fructus .scilicet. tricesimus quadrigesimus et centesimus .ut dicitur. in glosa Mathei decimo tercio

Vnde in ecclesia quedam est spiritualitas .necessaria et quedam superhabundans

Spiritualitas necessaria. in hoc consistit quod spiritus rectitudo ex carnis delectacione non peruertatur et hoc tunc fit quando aliquis delectacionibus carnis utitur. secundum rerum ordinem rationis et hec est spiritualitas et continencia coniugatorum cui correspondet fructus tricesimus

Spiritualitas uero superhabundans est per quam homo ab huiusmodi delectacione carnis spiritum suffocantis omnino se abstrahit et hoc contingit tripliciter .scilicet. uel. respectu cuiuslibet temporis preteriti presentis et futuri et hec est spiritualitas virginum cui respondet fructus centesimus [k.73a]

Vel secundum aliquod tempus .scilicet. presens [[preteritum]] et futurum et hec est³⁷ spiritualitas seu continencia viduarum cui respondet fructus sexagesimus.

Est³⁸ circa hoc sciendum quod illi qui in matrimonio aut viduitate incontinenter viuunt usque ad finem vite sue et tunc penitent quod illis non debeatur³⁹. hoc premium quod dicitur fructus sed premium solummodo essenciale,

Dlatego i dziewictwu odpowiada „Złota” (korona), zgodnie z tym, że dla Boga zachowane jest z nakazu miłości. Aureola zaś zgodnie z tym, iż jest jakimś dziełem doskonałości, na miarę wybitnego zwycięstwa. Owoc zaś zgodnie z powściągliwością: człowiek w pewną duchowość wchodzi, z cielesności odchodząc.

Jak więc są trzy stopnie powściągliwości według Augustyna, to jest powściągliwość: małżeńska, wdowia i dziewicza; tak trojaki jest plon, mianowicie trzydziesty, czterdziesty i setny, jak mowa w głosie do (rozdziału) trzynastego Mateusza.

Stąd w Kościele jest pewna duchowość konieczna, i pewna obfitująca.

Duchowość konieczna polega na tym, że prawość ducha nie jest obalana przez rozkosz ciała. A to dzieje się wtedy, gdy ktoś korzysta z rozkoszy ciała zgodnie z ładem rozumnym rzeczy. I to jest duchowość oraz powściągliwość małżonków. Jej odpowiada plon trzydziesty.

Duchowość zaś obfitująca jest ta, przez którą człowiek od tego rodzaju rozkoszy ciała, dławiącej ducha, całkowicie się odrywa, a to zdarza się trojako, mianowicie ze względu na jakiś czas: przeszły, teraźniejszy i przyszły, i to jest duchowość dziewic. Jej odpowiada plon setny.

Albo według pewnego czasu, mianowicie teraźniejszego i przyszłego, a to jest duchowość, czyli powściągliwość, wdów. Tej odpowiada plon sześćdziesiąty.

Przy tym należy wiedzieć, że tym, którzy w małżeństwie lub wdowieństwie żyją niepowściągliwie aż do końca swego życia i wtedy pokutują, dopiero im nie należy się ta nagroda, którą zwie się owocem, lecz tylko nagroda istotna.

³⁶ Opuszczono według rękopisu krakowskiego.

³⁷ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

³⁸ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

³⁹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

neque uirginibus neque uiduis debetur. fructus. aut aureola. que propositum nubendi. in fine uite sue primo habuerunt

sic etiam ex doctrina. non debetur alicui aureola. nisi victoriam finaliter contra dyabolum optinuerit et doctrinam catholicam non erroneam seruauerit propter christum

Ex tunc quidam decor. erit. doctori. de conuersis per ipsum

sicut quidam decor. erit martiribus in corpore et gaudium in mente. qui corpus suum pro christo morti exposuerunt,

et quidam decor erit uirginibus in corpore quod pro christo incorruptum seruauerunt.

Decor ergo in corpore uel. proximo simul. cum gaudio de. decore. qui respondet priuilegiatae. uictorie dicitur. aureola non solum gaudium de decore potest dici aureola. quia omnes gaudebunt de aureola. et decore,

non tamen. omnes sancti habebunt aureolam sed solum martires uirgines. et doctores

M

Hinc primo queritur. an ille sit martir. qui propter fidem. [[veneratur]] ueneratur incarceratur. in aquis mergitur aut aliqua alia patitur. propter que. non statim moritur sed aliquanto tempore post hoc elapso

respondetur ut dictum est quod mors uolenter illata .et propter christum suscepta facit martirem siue illa mors .cito siue tarde [k.73b] sequatur dummodo illis illatis et propter christum susceptis mors ueniat

Et ideo aliqui. fuerunt martires qui longo carceris squalore uel nimia esurie aut frigore sunt interempti. aut in. aquis propter fidem. submersi. aut aquis frigore esurie. siti. uulnera etc. sunt sic torti. quod ex hoc non statim sed postea. sunt mortui. quia. qualitercumque affliccio propter christum illata

Ani diuicis. ani uduis. ni nalezý się owoc lub aureola. które propozycję wyjścia za mąż otrzymały dopiero przy końcu życia.

Tak również za nauczanie nie należy się komuś aureola. jeśli ostatecznie nie osiągnęło zwycięstwa przeciwko diabłu i nie zachowało bezbłędnej nauki katolickiej dla Chrystusa.

A wtedy doktor będzie miał pewną ozdobę z nawróconych przez niego.

Tak jak pewna ozdoba będzie dla męczenników na ciele i radość w duszy. że ciało swoje wystawili na śmierć dla Chrystusa.

I pewna ozdoba będzie dla diuicis na ciele. które dla Chrystusa zachowały nieze-psute.

Ozdoba więc na ciele lub sąsiedztwie. wraz z radością z ozdoby. która odpowiada zwycięstwu uprzywilejowanemu. zwie się aureolą. Nie tylko radość z ozdoby może być zwana aureolą. bo wszyscy będą radować się z aureoli i ozdoby.

Jednak nie wszyscy święci będą mieli aureolę. lecz tylko męczennicy. diuicis i doktorzy.

Stąd najpierw pyta się. czy ten jest męczennikiem. kto za wiarę jest raniony. więziony. w wodzie topiony. lub coś innego cierpi. z powodu czego nie zaraz umiera. lecz z upływem jakiegoś czasu potem.

Odpowiada się. jak jest powiedziane. że śmierć przemocą zadana i dla Chrystusa przyjęta. czyni męczennikiem. czy ta śmierć następuje prędko. czy wolno. byle śmierć przyszła po ich zadaniu i przyjęciu za Chrystusa.

I dlatego niektórzy zostali męczennikami. zgłodzeni długim brudem więzienia. albo wielkim głodem. albo zimnem. albo w wodach za wiarę topieni. albo wodami. mrozem. głodem. pragnieniem. raną itd. tak byli męczeni. że z tego nie zaraz. lecz potem poumierali. bo w jakikolwiek sposób męka

fuerit si ex hoc mors sequatur. sic. moriens. martir efficitur et aureolam meretur

Si autem ex illata. afflictione mors non fuerit secuta. aut usque ad mortem non fuerit continuata. non propter hoc quis fuerit martir. ut patet de beato siluestro. papa. qui aliquas passiones. diu ante mortem sustinuit et postea. in pace. quieuit ideo non martir. sed confessor. reputatur.

Nota quod multis de causis. aliquis .potest fieri martir. pro iusticia. ut Abel, pro lege ut machabeij, pro salute populi ut christus, pro fide christi ut stephanus, pro christo ut innocentes, pro libertate ecclesie ut sanctus thomas cantuariensis episcopus, pro assercione veritatis ut ysayas Ieremias etc, pro arguicione peccati ut Iohannes. baptista.

Secundo queritur an beata uirgo fuerit martir et habeat aureolam martirum

Respondetur quod non proprie loquendo quia non pertulit mortem propter christum per passiones ab extrinseco⁴⁰ illatas et ideo non proprie dicitur martir. sustinuit tamen interiores dolores exterioribus passionibus vehemenciores propter .quos. dicitur. martir .secundum. quandam similitudinem et hoc modo loquitur .beatus. Ieronimus In sermone de eiusdem uirginis .sancta. assumptione sic inquires.

Recte dixerim dei genitrix uirgo et martir .fuit quamuis in pace vitam finierit vnde ei dictum fuit luce secundo Tuam ipsius animam pertransibit gladius [k.73vc] .scilicet. in morte filij.

Tercio⁴² Queritur an christo aureola. debeat martirum uirginum aut predicatorum.

Respondetur quod non quia aureola diminutiue. dicitur et ergo illis solis competit

została zadana, jeżeli z tego nastąpiła śmierć, tak umierający staje się męczennikiem i zasługuje na aureolę.

Jeżeli zaś z zadanej męki nie wynikła śmierć, albo nie ciągnęła się aż do śmierci, ktoś dlatego nie będzie męczennikiem, jak widać o świętym Sylwestrze Papieżu, który zniósł pewne męki na długo przed śmiercią, a potem spoczął w pokoju. Dlatego uznany jest nie za męczennika, lecz za wyznawcę.

Zapamiętaj, iż z wielu powodów ktoś może stać się męczennikiem: za sprawiedliwość jak Abel, za Prawo jak Machabejczycy, za zbawienie ludu jak Chrystus, za wiarę Chrystusa jak Szczepan, za Chrystusa jak Niewiniątka, za wolność Kościoła jak święty Tomasz Biskup Kantuaryjski, za twierdzenie prawdy jak Izajasz, Jeremiasz itd., za zarzut grzechu jak Jan Chrzciciel.

Po drugie pyta się, czy Błogosławiona Dziewica była męczenniczką i ma aureolę męczenników.

Odpowiada się ściśle mówiąc, że nie, bo nie poniosła śmierci dla Chrystusa przez męki zadane od zewnątrz i dlatego nie nazywa się ściśle męczenniczką. Poniosła jednak bóleści wewnętrzne, od mąk zewnętrznych okrutniejsze. Ze względu na nie zwana jest męczenniczką według pewnego podobieństwa. I w ten sposób mówi święty Hieronim w kazaniu o świętym Wniebowzięciu tejże Dziewicy, rzeczając tak:

Słusznie powiedziałbym: Boga Rodzica była Dziewicą i Męczennicą, choć życie skończyła w pokoju. Dlatego powiedziane jej zostało Łk 2: *Duszę twą własną przeniknie miecz*⁴¹, mianowicie w śmierci Syna.

Po trzecie pyta się, czy Chrystusowi należy się aureola męczenników, dziewic albo kaznodziejów.

Odpowiada się, że nie, gdyż „aureola” mówi się zdrobniale, a więc przypada tym,

⁴⁰ Poprawiono błąd oczywisty.

⁴¹ Łk 2,35.

⁴² Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

qui habent participacionem. perfecte victorie secundum imitationem illius in quo perfecte victorie plena ratio consistit et cum in christo inueniatur. huius victorie principalis et plena .ratio. per cuius victoriam omnes. victores constituuntur et omnes aureole originantur

secundum illud Apocalypsis tercio Qui vicerit, faciam illum sedere in throno meo sicut ego uici. et sedeo in throno patris mei.

Et secundum illud Ioannis. decimo sexto. Confidite. ego vici mundum

Et apokalypsis .quinto. vicit leo de tribu. Iuda.

et ergo christus non habet rationem aureole sed aliquid excellencius omni aureola, quia aureola. ex quo diminutius. dicitur. significat quandam perfectionis participacionem ab alio in quo plenarie inuenitur et sic ad quandam minoracionem pertinet et ideo ut sic in christo. non inuenitur in quo est omnis perfectionis plenitudo.

Quarto queritur an. angelis debeatur aliqua. aureola.

Respondetur. quod non quia aureola non debetur actui .qui per corpus non. exercetur nec debetur pugne sed victorie de. pugna .secundum. id .secundi. ad thymotheum secundo nullus coronabitur nisi qui legitime certauerit angeli autem nec corpus habent nec. pugnam in qua. aliquam sentiunt facultatem igitur non habent aureolam.

N

De aureola. uirginitatis est sciendum quod illis .solum proprie debetur aureola .hic qui uel que habuerunt propositum uirginitatem perpetue seruandi.

quamuis hoc propositum aliquando fuerit interruptum integritate tamen carnis

quorum uczestnictwo doskonałego zwycięstwa mają tylko co do naśladowania tego, w kim jest pełna zasada doskonałego zwycięstwa, i gdyż w Chrystusie znajduje się główna i pełna zasada, przez której zwycięstwo powstają wszyscy zwycięzcy i pochodzą wszystkie aureole.

Według owego Ap 3: *Zwycięzcy pozwolę zasiąść z sobą na tronie moim, jak i ja też zwyciężyłem i zasiadłem z Ojcem moim na tronie jego*⁴³.

Oraz według tego J 16: *Ufajcie, jam zwyciężył świat*⁴⁴.

I Ap 5: *Zwyciężył lew z pokolenia Judy*⁴⁵.

A więc Chrystus nie ma zasady aureoli, lecz coś wznioślejszego od wszelkiej aureoli, gdyż aureola ponieważ mówi się zdrobniale, oznacza jakiś udział w doskonałości kogoś, w kim w pełni się znajduje. I tak należy do pewnego pomniejszenia, a stąd jako taka nie znajduje się w Chrystusie, w którym jest pełnia wszelkiej doskonałości.

Po czwarte pyta się, czy aniołom należy się jakaś aureola.

Odpowiada się, że nie, gdyż aureola nie należy się czynowi, który nie jest wykonywany przez ciało i nie należy się walce, lecz zwycięstwu w walce. Zgodnie z owym 2 Tm 2: *Nie bierze wieńca, tylko gdy należycie walczycy*⁴⁶. Natomiast Aniołowie nie mają ani ciała, ani walki, w której czują jakąś możliwość. Przeto nie mają aureoli.

O aureoli dziewictwa należy wiedzieć, że tu tylko tym właściwie należy się aureola, którzy lub które, mieli (lub miały) postanowienie zachowania na zawsze dziewictwa,

choćby to postanowienie kiedyś zostało przerwane, jednak z zachowaniem nienaru-

⁴³ Ap 3,21.

⁴⁴ J 16,33.

⁴⁵ Ap 5,5.

⁴⁶ 2 Tm 2,5.

.manente dummodo in fine uite tale .propositum inueniatur,

quia uirginitas mentis reparari potest non autem carnis uirginitas .quoad hoc quod expertus uoluptatem ueneream fiat non expertus non enim potest deus facere. ut ea que facta sunt. [k.73vd] non sint facta, posset tamen deus miraculose .reparari. integritatem membri. per uirginitatis amissionem corrupti.

et quia uirginitatis aureola. non correspondet nisi uirginitati prout est uirtus .et uirginitas non est uirtus, nisi secundum. quod perpetua incorruptio mentis et corporis cadit sub eleccione

Vnde Augustinus in. libro. de nuptijs et concupiscencia dicit, uirginitas est in carne. corruptibili. incorruptionis perpetua meditatio

Cui concordat .beatus. Ambrosius. libro de uirginitate dicens, quid est uirginitas. nisi expertus contagionis integritas

Ex quibus patet quod uirginitas est integritas carnis atestans incorruptionem mentis, non autem dicitur hic integritas carnis incorrupte a uolnere. nam si gladio. uel fuste locus pudoris uolneretur. non plus lesa. est in illo membro. uirginitas quam si pes uel. manus ledatur.

O

Dicitur autem incorruptio. mentis hic quando mens est libera ab actuali et completa. delectacione. concupiscencie. ex uoluntate. operante uel consenciente uel. non disseniciente uel. non inquantum potest renitente.

Nota. singula uerba iam. dicta. dixi completa delectacione, signans illam delectacionem que est operis in tanta. uoluptate in quanta est coytus

szoności ciała, byle na końcu życia takie postanowienie się znajdowało.

Gdyż dziewictwo ducha można naprawić, ale nie dziewictwo ciała, co do tego, że ten, kto doznał rozkoszy płciowej, stałby się tym kto nie doznał. Nie może bowiem Bóg uczynić, by to, co się stało, nie stało się. Mógłby jednak Bóg cudownie naprawić całość członka, zepsutego przez utratę dziewictwa.

A ponieważ aureola dziewictwa odpowiada dziewictwu jako cnotcie, a dziewictwo jest cnotą, według tego, że wieczysta nieskazitelność ducha i ciała podlega wyborowi,

dlatego Augustyn w księdze „De nuptiis et concupiscentia”⁴⁷ rzecze: Dziewictwo jest w ciele skazitelnym wieczystym rozważaniem nieskazitelności.

Zgadza się z nim święty Ambroży w księdze „De uirginitate”⁴⁸ mówiąc: Co to jest dziewictwo, jeśli nie wolna od zbliżenia nienaruszoność.

Z tego widać, że dziewictwo to nienaruszoność ciała, poświadczającą nieskazość ducha. Nie mówi się tu o całości ciała, nieskaleczonego przez ranę, bo jeśli mieczem albo kijem miejsce wstydu będzie zranione, nie bardziej zranione jest w tym członku dziewictwo, niż gdyby skaleczona była stopa lub ręka.

Mówi się zaś tu „nieskazitelność ducha”, kiedy duch jest wolny od czynnej i pełnej rozkoszy pożądliwości z woli działającej, albo zgadzającej się, albo nie sprzeciwiającej się, albo nie opierającej się na ile może.

Zapamiętaj pojedyncze wyrazy już powiedziane. Powiedziałem: „pełnej rozkoszy”, oznaczając tę rozkosz, która jest uczynku, w tak wielkiej rozkoszy, w jak wielkiej jest stosunek płciowy.

⁴⁷ Por. Augustinus, *De Nuptiis et Concupiscentia libri duo*, PL 44, 413-474.

⁴⁸ Por. Ambrosius, *De uirginitate liber unus*, PL 16, 265-302.

Et dixi concupiscencie ad differentiam purgacionis nature. sicut enim natura purgat superfluum per alios poros manifestos et occultos Ita. eciam purgat per locum pudoris tam in viro quam in femina.

Vnde est sciendum secundum Albertum in libro de animalibus quod triplex est humor qui fluit de genitalibus membris. .scilicet. semen .vrina. et humor similis semini. qui est medius inter. semen et vrinam [k.74a] et distillat interdum in viro propter solum tactum mulieris uel. aspectum femine,

et ita. in muliere propter aspectum .uel tactum [uel. tactum] viri et aliquando fluit ille humor propter auditum aliquorum turpium actuum uel verborum per hunc tamen fluxum solum non violatur virginitas sed per seminis resolucione[m] quia illa supplet locum coytus et complet eius delectacionem

Dixi eciam ex uoluntate. quia quandoque cogitatur de coytu. et de membris pudibundis et alijs ad concupiscenciam facientibus cum intencione et studio concitandi. estum concupiscencie et delectandi in illo. et tunc si talem. cogitacionem sequatur distillacio fedi humoris et perfecta coytus delectacio tunc corpus corrumpitur et uirginitas violatur.

Dicitur autem in uirginitatis violacione corpus corrumpi corrupcione vicij. non passionis et hoc. fit ex laxacione [[vicij]] venarum et viarum per quas expletur .voluptas coytus.

Dixi eciam ex volun[[p]]tate operante. est. autem uoluntas operans in hijs quando digito. uel. manu. et ligno uel quouis alio adiuncto quis uel. que. tangit uel corrumpit neruos interiores in membris genitalibus quatinus sua sensualitate. perfectam coytus delectacionem habeat uel. experiatur.

Dixi eciam uoluntate. consenciente Est autem homo tunc consenciens. quando non plene dissentit. nec in quantum potest reniti-

I powiedziałem „pożądliwości” dla odróżnienia przeczyszczenia natury. Jak bowiem natura wydała to co zbędne przez inne otwory, widoczne i ukryte, tak wydała przez miejsce wstydu, zarówno w mężczyźnie jak w kobiecie.

Stąd należy wiedzieć, według Alberta w księdze „De animalibus”, że trojaka jest ciecz, która płynie z narządów rodnych, mianowicie nasienie, mocz i ciecz podobna do nasienia, która jest pośrednia między moczem a nasieniem, i cieknie czasem u mężczyzny tylko z powodu samego dotknięcia niewiasty, albo widoku kobiety.

I tak u niewiasty płynie ta ciecz z powodu widoku lub dotknięcia mężczyzny, a czasem z powodu słyszenia jakichś nieczystych uczynków lub słów. Jednak przez sam ten wpływ dziewictwo nie jest naruszone, lecz przez usunięcie nasienia, gdyż ono zajmuje miejsce stosunku płciowego i dopełnia jego rozkosz.

Powiedziałem też: „z woli”, bo gdy myśli się o stosunku płciowym i o członkach wstydliwych oraz innych działających na pożądliwość, z zamiarem i staraniem rozbudzenia żaru pożądliwości i rozkoszowania się w nim. I jeśli wtedy po takim myśleniu nastąpi wyciek wstrętnej cieczy oraz doskonała rozkosz stosunku płciowego, wówczas ciało psuje się a dziewictwo jest naruszone.

Mówi się zaś, że w naruszeniu dziewictwa ciało psuje się zepsuciem winy, a nie doznania. I to dokonuje się przez rozluźnienie żył i dróg, przez które dopełnia się rozkosz stosunku płciowego.

Powiedziałem też: „z woli działającej”. Wola zaś działająca jest w nich, gdy palcem, lub ręką, lub drewnem, lub jakimś innym przedmiotem, on czy ona, dotyka lub psuje mięśnie wewnętrzne w narządach rodnych, by w ich zmysłowości mieć lub doświadczyć doskonałej rozkoszy stosunku płciowego.

Powiedziałem też: „z woli zgadzającej się”. Człowiek zaś wtedy się zgadza, kiedy nie sprzeciwia się w pełni, ani nie opiera się na

tur. quando ad delectacionem fedam irritatur siue hoc fiat per se siue per alium siue ad similem sexum ut in Sodomya, siue ad diuersum sexum eiusdem speciej .ut in coitu naturali siue ad diuersam speciem ut in coitu iumentorum in hijs omnibus amittitur uirginitas.

Dixi eciam non dissenciente,, vnde. uoluntas dicitur tunc [k.74b] non dissenciens quando non declinat uel quando dissimulat fugere malum inducens seminis resolutionem etc.

Dixi ultimo uel non in quantum potest renitente, dicitur. autem uoluntas non renitens in quantum potest si non stabili corde et prout potest totis uiribus renititur. corpore ne fedam. polucionis delectacionem experitur.

Ideo omnimodam uolenciam passe nec. uirtutem uirginitatis. neque uirginitatem amiserunt sed talibus mulieribus seu. uirginibus. diuisio corporis est e[[u]]is uolnus passionis et non reatus indignitatis

Vnde et beata lucia dixit Si me invitam. uolaueris. castitas michi duplicabitur. ad coronam, non quod sic hoc est intelligendum quod femina pro fide aut alia uirtute uolenciam passa. duplicem habeat aureolam Sed quia duplex reportabit premium vnum pro uirginitate. custodita. in tali oppressione, aliud pro iniuria seu. uolencia. quam est passa.

diceres si ex hoc .conciperet ipsa similis matri dei esset quia esset mater .et uirgo. Ex quo uirginitatem non amisit.

Respondetur quod esset similis. matri. domini dei. ihesu quoad aliquid sed non in toto nec coequaretur sibi quamuis esset mater et uirgo quia. [[tamen]] in uirgine beatissima. permansit cum integritate mentis integritas (carnis) nec ipsa concepit a uiro. sed a spiritu. sancto.

Diceres ad hoc si talis uolenter oppressa. secundum. condiciones. Superius expressas permaneret uirgo tunc posset uelamen sacrum recipere cuius oppositum dicit leo

ile moze, czy to dzieje się przez się, czy przez kogoś innego, czy wobec podobnej płci jak w sodomii, czy wobec różnej płci tego samego gatunku, jak w naturalnym stosunku płciowym, czy wobec różnego gatunku, jak w stosunku płciowym z bydłtami. W tym wszystkim traci się dziewictwo.

Powiedziałem także: „nie sprzeciwiającej się”. Dlatego wtedy mówi się, iż wola się nie sprzeciwia, kiedy nie uchyla się, lub kiedy udaje, że ucieka przed złem, wprowadzając wydalenie nasienia.

Powiedziałem w końcu: „albo nie opierającej się na ile może.” Mówi się zaś, że wola nie opiera się na ile może, jeżeli stałym sercem i na ile może wszystkimi siłami nie opiera się ciałem, by nie doznać wstrętnej rozkoszy zmazy.

Dlatego cierpiące wszelkiego rodzaju gwałt, nie utraciły ani cnoty dziewictwa, ani dziewictwa, lecz dla takich niewiast, czyli dziewic, rozdział ciała jest raną męki, a nie grzechem niegodności.

Stąd i święta Łucja powiedziała: Jeśli mnie wbrew woli zgwałcisz, czystość zostanie mi podwojona do korony. Nie że tak trzeba to pojąć, iż niewiasta za wiarę lub inną cnotę zgwałcona ma podwójną aureolę, lecz że podwójną otrzyma nagrodę: jedną za strzeżone w takim ucisku dziewictwo, drugą za krzywdę czyli przemoc, którą wycierpiała.

Powiesz: Gdyby z tego poczęła, byłaby ona podobna do Matki Boga, gdyż byłaby matką i dziewicą, skoro dziewictwa nie utraciła.

Odpowiada się, że byłaby podobna Matce Pana Boga, Jezusa, co do czegoś, lecz nie w całości. I nie równałaby się jej, chociaż byłaby matką i dziewicą, bo w Najświętszej Dziewicy została z nienaruszonością ducha nienaruszoność ciała. I ona nie poczęła z męża, lecz z Ducha Świętego.

Powiesz na to: Jeśli taka przemocą zgwałcona w wyżej wymienionych warunkach pozostałaby dziewicą, to mogłaby przyjąć święty welon, czego przeciwieństwo głosi

papa .Corrupte inquit per violenciam se non audeant sacris uirginibus coequare.

Respondetur. quod posset consecrari si sciretur nullo modo consensisse. et habebit in celo uirginitatis aureolam [k.74vc] nec illa corruptio violenta est. corruptio decoris uirtutis iudicanda. si decor. integer in tali perseuerat

Racio huius est quia decoratio huiusmodi uirtutis decoris aureole procedit ab interiori Et ergo aureola. principaliter. est in mente et per quandam redundanciam fulget in carne

Et ergo dicit beatus Ambrosius in libro de uirginibus et ponitur in textu. sententiarum libro quarto distincione tricesima tertia non potest inquit corrumpi. caro nisi prius mens corrumpatur.

Ibidem uirgo prostitui potest. adulterari non potest nec lupanaria .infamant castitatem sed castitas mentis et loci. abo[[i]]let infamiam

Dictum ergo leonis pape. est intelligendum propter periculum quia forte uiolenter. oppresse in illo actu. oppressionis .non plene dissenserunt nec. fortasse totaliter totis uiribus renise sunt.,

et ideo [[tantum]] cautum est quod se illis non comparent nec inter uirgines consecrentur quia difficile est in tali actu. per plenum conatum reniti ne voluptas alliciat aliquem consensum.

Cum ergo de pleno dissensu. constare non possit ideo ecclesia statuit ut corrupte mulieres. a consecratione abstineant humiliter, ut habetur in decreto tricesimo secundo questione quinta capitulo Ille famule et decimo quinto questione prima. Si quis non iratus⁵⁰

Papież Leon. Mówi: Zepsute przez gwałt niech nie ważą się równać ze świętymi dziećwami.

Odpowiada się, że mogłaby być konsekrowana, gdyby wiadomo było, że w żaden sposób się nie zgodziła i będzie miała w niebie aureolę dziewictwa a to zgwałcenie przemocą nie powinno być uważane za zniszczenie ozdoby cnoty, jeśli cała ozdoba w takiej trwa.

Uzasadnieniem tego jest, że ozdoba aureoli cnoty tego rodzaju pochodzi od wnętrza. A więc aureola głównie jest w duchu, a przez jakiś nadmiar jaśnieje w ciele.

A więc powiada święty Ambroży w księdze „De uirginibus”, a jest w „Czwartej Księdze Sentencji”, dystynkcji trzydziestej trzeciej⁴⁹: Nie może, powiada, zepsuć się ciało, jeśli wprzód nie zepsuje się duch.

Tamże: Dziewica może się zhańbić, cudzołożyć nie może. I domy publiczne nie zniesławiają czystości, lecz czystość ducha i miejsca usuwa niesławę.

Wypowiedź więc Papieża Leona należy pojąć z powodu niebezpieczeństwa, że gwałcone z tym aktem gwałtu nie w pełni były niezgodne, i może nie całkowicie ze wszystkich sił się opierały.

I dlatego zastrzeżone zostało, żeby się z nimi nie równały, i z dziewicami nie były konsekrowane, bo trudno jest w takim czynnie pełnym wysiłkiem oprzeć się, by rozkosz nie uwiodła jakiejś zgody.

Skoro więc nie może być wiadomo o pełnej niezgodzie, dlatego Kościół postanowił, żeby zgwałcone niewiasty pokornie powstrzymały się od konsekracji, jak jest w „Dekrecie” trzydziestym drugim, zagadnieniu piątym, kanonie: *Illae autem famulae*, oraz piętnastym, zagadnieniu pierwszym: *Si quis non iratus*.⁵¹

⁴⁹ Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 4, d. 33 (t. 2, s. 493-499).

⁵⁰ *.* Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵¹ Decretum Magistri Gratiani, Pars 2, Causa 32, Quaestio 5, Canon 14: *Illae autem famulae*, W: A. Friedberg, *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis Secunda, Pars prior, Graz 1955, kolumna 1137*; Pars 2, Causa 15, Quaestio 1, Canon 13: *Si quis non iratus*. Tamże, kolumny 749-750.

De huiusmodi abstinentia a consecratione virginittatis violacione etc, Scribit eciam sanctus thomas super quarto libro sententiarum distincione tricesima tertia et distincione quadragesima octaua. Et in secunda secunde questione centesima quinquagesima secunda.

Primo queritur vtrum sola mente aliqua possit amittere virginittatem

Respondetur. Sicut⁵² dicunt naturales corpus natum est obedire ymaginacioni sibi in suis delectacionibus aplaudenti. ideo in cast[[r]]is mentibus quandoque redundat in polucionem corporis Et hoc duobus modis .scilicet. uel. ex temptacione. et tunc est exercicium virtutis et impossibile est hanc [k.74vd] temptacionem terminari ad suffocacionem delectacionum quia excellens delectacio non potest esse ubi mens totaliter renittitur. sed si fieri debet oportet quod mens ad eam aliquatiter. voluntarie inclinetur.

Alio modo fit temptacio cum proposito et deliberacione delectandi turpiter, et tunc delectacio non est in corpore nisi .ex mentis procuracione ad cuius imperium tunc. commouentur concupiscencia et fantasia et extenduntur spiritus ad membra. genitalia in actum delectacionis et incipit homo delectari complete et polui ad ymaginacionem sicut ad. rem., et tunc dicunt sancti patres quod ex huiusmodi. polucionem. corrumpatur. virginittas non solum mentis sed eciam corporis.

Racio huius est. corrupcionis enim .virginittatis vna. et sola. causa. .scilicet. uoluntaria et procurata. delectacio .corporis completa .in actu. polucionis, quia corporis diuisio non est magis corrupcio in genitalibus quam in manu uel. pedibus nisi per accidens. si in quantum per neruorum contactum excitat hanc fedam .de qua. dictum est delectacionem

Cuius probacio est, quia eorum quorum vna .est racio virginittatis in merito et premio est .vnus modus corrupcionis sed. masculi et

O tego rodzaju powstrzymaniu od konsekracji, naruszeniu dziewictwa itd. pisze takze swiety Tomasz „Na Czwartą Księgę Sentencji”, dystynkcję trzydziestą trzecią oraz dystynkcję czterdziestą ósmą⁵³, i w („Summa Theologica”) II-II, zagadnienie 152.

Po pierwsze pyta się, czy samym duchem ktoraś mogłaby utracić dziewictwo.

Odpowiada się: Jak mówią przyrodnicy, ciało wrodzone jest posłuszeństwo wyobraźni, która w jego rozkoszach mu przyklaskuje. Stąd w czystych duszach niekiedy wpływa na zmacz ciała. A to na dwa sposoby, mianowicie albo z pokusy, a wtedy jest ćwiczenie cnoty i nie można tej pokusy ograniczyć do zduszenia rozkoszy, gdyż wybitna rozkosz nie może istnieć, gdzie duch całkowicie się sprzeciwia. Lecz jeśli być może, trzeba by duch do nich jakoś wołał się skłaniał.

Innym sposobem powstaje pokusa z postanowieniem i zamysłem rozkoszowania się brzydko, a wtedy rozkosz nie jest w cieles, jak tylko za staraniem ducha, na którego rozkaz wtedy porusza się pożądliwość i wyobraźnia i duchy rozciągają się na członki rodne do czynu rozkoszy i człowiek zaczyna się rozkoszować zupełnie i mazać na wyobraźnię tak jak na rzecz, a wtedy mówią Święci Ojcowie, że z tego rodzaju zmaczy psuje się dziewictwo nie tylko ducha, lecz także ciała.

Zasadą bowiem tego naruszenia dziewictwa jest jedna tylko przyczyna, mianowicie dobrowolna i spowodowana, pełna rozkosz ciała w uczynku zmaczy. Ponieważ rozdział ciała nie bardziej jest naruszeniem w narządach rodnych, niż w ręce lub stopach. Chyba że przez przypadek, jeśli zgodnie z tym przez dotknięcie nerwów wywołuje tę brzydką rozkosz o której jest mowa.

Dowodem tego jest, że tych, których jedna jest zasada dziewictwa w zasłudze i nagrodzie, jeden jest sposób zepsucia. Lecz męż-

⁵² Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵³ S.Th., *In 4 Sent.*, d. 33, q. 3, a. 1; S.Th., *In 4 Sent.*, d. 49, q. 5, a. 3 – w tekście błędnie jest podana d. 48.

femine est vna. ratio virginitatis in merito et premio igitur. et corrupcionis,,

Cum ergo non possit. assignari ratio. qualiter per aliquam corporis diuisionem corrumpatur masculus non uidetur. quod corporis diuisio sit substancialiter aut formaliter. corrupens virginitatem in femina.

Et ideo dicit sanctus thomas quod violacio signaculi virginalis per accidens. se habet ad virginitatem, sed resolutio seminis causans sensibilem delectacionem. materialiter se habet ad uirginitatem. Ipsum [k.75a] autem propositum uoluntatis .perpetue abstinendi. a tali delectacione hoc est formale et completum in uirginitate.

Secundo queritur an puelle in annis puerilibus si turpia fornicacionis agerent opera an per hoc virginitatem amitterent

Respondetur. quod non quia talis etas. non patitur. impetum. delectacionis fedis humoris per cuius distillationem nerui genitalium solent .titillari

Tercio queritur an. per. polucionem in sompnijs uirginitas amittatur

Respondetur quod non secundum. sanctum thomam nec mulieres inebriate si cognoscantur dormientes. a uiris non perdunt uirginitatem, per hoc nisi hac intencione (mulier) iret, aut iuisset dormitum ut a viro cognoscatur, aut hac intencione inebriata. fuisset ut hoc sibi accideret.

Quarto queritur. an. mulier. que a demone incubo invite cognoscitur .amittat uirginitatem.

Respondetur. quod sicut uolenter corrumpente. non amittunt uirginitatem. nec aureolam ita. nec illa. que a demone incubo cognoscitur. si tamen mente quantum potest renitatur.

Quinto queritur an. uirginitas amissa. possit recuperari.

Respondetur. quod duo sunt in uirginitate, vnum quod est materiale .scilicet. carnis

czynny i niewiasty jedna jest zasada dziewictwa w zasłudze i nagrodzie. Więc i zepsucia.

Przeto skoro nie można określić zasady, jak przez jakiś rozdział ciała psuje się mężczyzna, nie wydaje się, by rozdział ciała substancialnie lub formalnie naruszał dziewictwo w niewieście.

I dlatego święty Tomasz mówi, że naruszenie pieczęci dziewiczej ma się przypadłościowo do dziewictwa, a wydalenie nasienia powodujące zmysłową rozkosz ma się do dziewictwa materialnie. Samo zaś postanowienie woli, wieczystego powstrzymania się od takiej rozkoszy, jest formalne i pełne w dziewictwie.

Po drugie pyta się, czy dziewczynki w wieku dziecięcym, jeśli popełniłyby brzydkie uczynki nierządu, utraciłyby przez to dziewictwo?

Odpowiada się, że nie. Bo taki wiek nie doznaje napadu rozkoszy wstrętnej cieczy, przez której ściekanie mięśnie narządów rodnych zwykły się pobudzać.

Po trzecie pyta się, czy przez zamię w śnie traci się dziewictwo?

Odpowiada się, że według świętego Tomasza nawet pijane kobiety, jeśli śpiąc poznawane są przez mężczyzn, nie tracą przez to dziewictwa, chyba że w tym zamiarze kobieta szłaby, albo poszła spać, by została poznana przez mężczyznę, albo w tym zamiarze upiła się, by to się jej zdarzyło.

Po czwarte pyta się, czy kobieta, wbrew woli poznana przez demona zmore, traci dziewictwo.

Odpowiada się, że jak przemocą zhańbione nie tracą dziewictwa ani aureoli, tak i ta, która przez demona zmore jest poznana. Jeżeli jednak, na ile może, duchem się opiera.

Po piąte pyta się, czy utracone dziewictwo można odzyskać?

Odpowiada się, iż w dziewictwie jest dwoje. Jedno materialne, czyli nieskazitel-

incorruptio et hec amissa recuperari non potest. Aliud est ibi. quod est formale et hoc est mentis. integritas .que. consistit in proposito. perpetue continendi. hec per solum consensum. in actum carnalem perditur ac per hoc virginitas violatur. Sed hec per penitentiam recuperari potest, vt patet in sancto Ioanne. ewangelista, qui secundum .Jeronymum. super Ioannem. vocatus fuit de nupcijs

[k.75b] ex hoc patet quod uirgines carne et mente si proponunt nubere aut alio modo delectationem polucionis. fede experiri Eciam si non fuerint. experte nisi egerint de hoc penitentiam nunquam habebunt virginitatis aureolam Si autem penitentiam egerint recuperabunt virginitatem pariter et aureolam licet non in tanta. decoris gloria in quanta fuisset si nunquam mentis integritatem violasset.

Quicumque autem uel. quecumque uoluntarie procurat per quemcumque modum perfectam polucionem ille perdit [[resuperabiliter]] irrecuperabiliter. virginitatem que. sic semel. amissa. non potest esse perpetue incorruptionis meditacio. Vnde Amos quinto dicitur. non adicies ut resurgat uirgo israel

Cum deus omnia possit non potest de corrupta uirginem facere et hoc ideo est quia non potest facere non fuisse quod preterijt.

Sexto queritur an uir uel. mulier. fluxum seminis paciens. per hoc amittat uirginitatem.

Respondetur quod non quia talis .polucio accidit ex infirmitate nature. sine mentis proposito et consensu.

Septimo queritur an. naturaliter frigidis et eunuchis pro uirginitate seruata .aureola .debeatur

Respondetur si. uoluntatis habuerunt incorruptionem ad hoc quod seruarent perpetue integritatem carnis et mentis eciam si

ność ciała, a ta utracona nie może być odzyskana. Drugie formalne, i to jest nienaruszoność ducha, polegająca na zamiarze stałego powściągnięcia się. Tę traci się przez samą zgodę na uczynek cielesny i przez to naruszone jest dziewictwo. Lecz ta przez pokutę może być odzyskana, jak u samego Jana Ewangelisty, który według Hieronima „Super Ioannem” powołany został z zaślubin.

Z tego widać, że dziewice ciałem i duchem, jeśli postanawiają się zaślubić, albo innym sposobem doznać rozkoszy wstrętnej zmayı, nawet gdyby nie doznały, tylko że pragnęły, jeśli nie odprawiają za to pokuty, nigdy nie będą miały aureoli dziewictwa. Jeśli zaś pokutę by odprawiły, odzyskają dziewictwo razem z aureolą, chociaż nie w takiej chwale ozdoby, w jakiej by była, gdyby nigdy nieskazitelności ducha nie naruszyła.

Który lub która dobrowolnie stara się jakimkolwiek sposobem o pełną zmayı, ten traci dziewictwo nie do odzyskania. Oni raz tak utracone nie może być rozważaniem nieskazitelności wieczystej.

Stąd powiedziane jest Am 5; *I więcej nie powstanie Dziewica Izrael*⁵⁴.

Chociaż Bóg wszystko może, nie może ze zhańbionej zrobić dziewicy, a to dlatego jest, gdyż nie może uczynić, że nie było tego, co przeszło.

Po szóste pyta się, czy mężczyzna i kobieta, cierpiący wpływ nasienia, tracą przez to dziewictwo?

Odpowiada się, że nie, gdyż taka zmayı zdarza się ze słabości natury, bez postanowienia i zgody ducha.

Po siódme pyta się, czy naturalnie oziębłym i rzezańcom należy się aureola za zachowane dziewictwo.

Odpowiada się, jeśli mieli woli niezłomność do tego, by zachowali wieczyście nienaruszoność ciała i ducha, nawet gdyby była

⁵⁴ Am 5,1-2.

facultas adesset uirgines dicende. sunt et merentur. aureolam quia faciunt de necessitate uirtutem

Si autem habuerunt voluntatem ducendi coniugem si habuissent cognoscendi potentiam non meruerunt aureolam.

Octauo queritur an. paruulis post baptismum ante annos. discretionis decedentibus debeatur aureola.

Respondetur. quod non recipiendo. aureolam proprie prout est quoddam premium merito redditum. Si autem recipiatur [k.75vc] large pro quocumque gaudio quod in. patria habebitur super gaudium essentiali. sic. omnibus electis in carne incorruptis aureola. debebitur.

Eciam si .propositum. non habuerunt perpetue uirginitatem conseruandi .sicut enim innocents gaudent de hoc in patria quod immunes a peccato fuerunt quamuis peccandi oportunitatem non habuerunt,

sic non est dubium gaudere pueros baptizatos de corporis incorruptione sed hec aureole .accepicio non est propria sed magis communis

Nono queritur an. uirgini beatissime debeat uirginitatis aureola .cum nullam cum carne habuerit pugnam .propter fomitis⁵⁵ relegacionem, perfectam in utero sanctificationem.

Respondetur quod sic⁵⁶ nam licet non sustinuerit [ac] a carne pugnam sustinuit tamen ab hoste. inpugnacionem qui nec christum permisit intemptatum uidelicet Mathei quarto In huiusmodi tamen temptacione nullam passa est⁵⁷ difficultatem in resistendo

Aliqui dicunt quod⁵⁸ uirgo beatissima. non habeat aureolam si proprie accipiatur .prout respicit pugnam sed habeat aliquid melius aureola. propter .perfectissimum eius propositum de uirginitate seruanda.,

możliwość, winni być zwani dziewicami i zasługują na aureolę, gdyż „Z konieczności robią cnotę”.

Jeżeli zaś mieli wolę pojęcia żony, gdyby mieli moc poznania, nie zasłużyli na aureolę.

Po ósme pyta się, czy dzieciom po Chrzcie, umierającym przed wiekiem rozeznania, należy się aureola?

Odpowiada się, że nie, biorąc aureolę ściśle, jak jest pewną nagrodą daną zaśłudze. Jeśli zaś bierze się szeroko, za jakąkolwiek radość, która będzie w Ojczyźnie poza radością istotną, to tak wszystkim wybranym w ciałach nieskażonych aureola będzie się należała.

Nawet jeśli nie mieli postanowienia zachowania wieczystego dziewictwa, bo tak jak Niewiniątka radują się z tego w Ojczyźnie, że były wolne od grzechu, choć sposobności grzeszenia nie miały.

Tak nie ma wątpliwości, że dzieci ochrzczone radują się z nieskażoności ciała. Lecz to przyjęcie aureoli nie jest własne, lecz raczej wspólne.

Po dziewiąte pyta się, czy Pannie Najświętszej należy się aureola dziewictwa, skoro nie miała żadnej walki z ciałem, z powodu usunięcia zarzewia, doskonałego uświęcenia w łonie.

Odpowiada się, że tak. Bo choć od ciała nie doznała walki, doznała jednak napaści od wroga, który nawet Chrystusa nie przepuścił niekuszzonego, mianowicie Mt 4⁵⁹. W tego rodzaju jednak kuszeniu nie doznała żadnej trudności przy odpieraniu.

Niektórzy mówią, że Panna Najświętsza nie ma aureoli, jeśli ściśle jest brana, na ile dotyczy walki, lecz ma coś lepszego od aureoli z powodu swego najdoskonalszego postanowienia o zachowaniu dziewictwa.

⁵⁵ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁵⁶ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵⁷ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵⁸ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁵⁹ Por. Mt 4,1-11.

Primum plus placet sancto thome cum ipsa sit primitiua. omnium uirginum.

P

Decimo. queritur an. aureola. martirum inter aureolas tres. prius assignatas sit potissima

Respondetur. quia pugna martirij est forcior. et vehemens. affligit quam pugna uirginum uel. doctorum, igitur victoria. martirum .est gloriosior .et per consequens pocior

.hoc eciam representat ecclesia. in sanctorum commemoracione. quod martires doctoribus et uirginibus preordinat.

Vndecimo queritur an. vnus martirum habeat excellencioem aureolam .alio martire. et ita. potest queri de uirginibus et doctoribus.

Respondetur quod sic. quia. vnus [k.75vc] martirum plura et grauiora. quam alter sustinet tormenta .igitur. maiorem. habet aureolam quam alter quia intensiori merito in genere actus martirii correspondet excellencior aureola Ita vnus uirginis aureola erit excellencior quam alterius, utputa. illius que. se magis a delectacionibus carnis. elongauit et que. occasiones corrupcionis studiosius quam alia uitauit,

Similiter ille doctor. seu predicator. excellencioem habebit aureolam qui predicacioni studiosius et diucius institit quam alter qui minus diligenter hoc fecit, non obstante quod alter aliquando maiorem habeat caritatem.

Nam penes radicem caritatis et eius quantitatem non attenditur quantitas seu. excellencia. aureole sed pocius auree.

Et ergo stat aliquem in martirio minus mereri de essentiali premio qui tamen pro martirio excellencioem habebit aureolam quam vnus alius martir. certus datus qui maiorem in paciendo habuit caritatem

Ille tamen. qui maiorem alio habet caritatem ille maius habet premium essenziale quam alter qui minorem habet caritatem

Pierwsze bardziej podoba się świętemu Tomaszowi, gdyż ona jest pierwsza ze wszystkich dziewic.

Po dziesiąte pyta się, czy aureola męczenników jest między trzema wyżej wskazanymi najważniejsza.

Odpowiada się: Ponieważ walka męczeństwa jest silniejsza i okrutniej dręczy niż walka dziewic lub doktorów, przeto zwycięstwo męczenników jest chwalebniejsze, a w następstwie godniejsze.

To również ukazuje Kościół we wspomnieniu Świętych, że przed doktorami i dziewicami stawia męczenników.

Po jedenaste pyta się: czy jeden męczennik ma wspanialszą aureolę niż inny męczennik, a tak można pytać o dziewice i doktorów.

Odpowiada się, że tak, gdyż jeden męczennik więcej i cięższych mąk zniósł niż drugi. Przeto ma większą aureolę niż drugi, bo gorliwszej zasłudze w rodzaju męczeństwa odpowiada aureola wspanialsza. Tak aureola jednej dziewicy będzie wspanialsza niż drugiej, jako tej, która się bardziej oddaliła od rozkoszy ciała i która sposobności zepsucia staranniej niż druga unikała.

Podobnie ten doktor czyli kaznodzieja wspanialszą będzie miał aureolę, który w głoszeniu trwał staranniej i dłużej niż drugi, który mniej pilnie to czynił, bez względu na to, że drugi niekiedy ma większą miłość.

Bo przy korzeniu miłości i jego wielkości nie zważa się na wielkość czy wspaniałość aureoli, lecz raczej „złotej” (korony).

I dlatego zdarza się, że ktoś w męczeństwie mniej zasługuje z nagrody istotnej, kto jednak za męczeństwo wspanialszą będzie miał aureolę, niż jakiś jeden inny męczennik, który w męce miał większą miłość.

Ten jednak, kto większą niż inny ma miłość, ten ma większą nagrodę istotną niż inny, kto ma mniejszą miłość, gdyż nagroda

quia premium essenziale correspondet caritati hic habite et eius [[caritati]] quantitati.

Sic similiter fit variatio premiorum essentialium et aureolarum in virginibus et predicatoribus iuxta differentiam caritatis et operis cui ex genere correspondet aureola .id est. premium accidentale.

Vbi autem due virgines essent in caritate equales et in custodia virginitatis per omnia. eque diligentes. tales haberent aureas et aureolas equales.

Duodecimo queritur. an. predicator fideliter predicans. qui tamen nullum conuertit et sic a nullo alio a se dyabolum expellit habeat aureolam predicatorum

Respondetur quod sic. quia aureola non debetur statui scilicet magistrorum [k.76a] in theologia aut prelatorum .quibus ex officio. competit predicare et docere nec debetur habitui sed pugne actuali et ergo. quicumque ex caritate voluntarie et licite actum predicationis. fideliter exercet et per arma. spiritualia doctrinae katholice nititur diabolum expellere ab auditorum corde siue sit ingratus. siue prelatus siue simplex clericus dummodo sit missus et licite ac fideliter. predicationi insistat. ac recte quoad se et quoad alios .uiuat ipse sibi .mercedem acquirit et aureolam optinebit

R

Tridecimo queritur an. sanctorum beatitudo fiat maior. post iudicium quam ante resurrectionem. corporum,

Respondetur. quod sic .tam. intensius quam extensius.

Extensius quidem planum est maiorem anime tunc fieri beatitudinem quia anima tunc solum non gaudebit de bono. proprio sed etiam de bono corporis quod erit tunc glorificatum. Similiter de bono aliorum corporum gaudebit.

Intensius uero etiam erit maior. anime beatitudo quia. anima tunc erit perfectior in sua. operatione. quando erit in suo corpore

istotna odpowiada miłości tu posiadanej oraz jej wielkości.

Tak podobnie dokonuje się zmienność nagród istotnych oraz aureoli u dziewic oraz kaznodziejów, zgodnie z różnicą miłości i czynu, któremu z rodzaju odpowiada aureola, to jest nagroda przypadłościowa.

Gdzie zaś byłyby dwie dziewice równe w miłości i strzeżeniu dziewictwa, we wszystkim równo pilne, takie będą miały jednakowe „złote” (korony) i aureole.

Po dwunaste pyta się: Czy kaznodzieja wiernie głoszący, który jednak nikogo nie nawrócił, a tak z nikogo innego niż siebie diabła nie wygnał, ma aureolę kaznodziejów?

Odpowiada się, że tak, gdyż aureola nie należy się stanowi, mianowicie mistrzów w teologii lub prałatów, do których z urzędu należy głosić i nauczać, i nie należy się sprawności, lecz walce czynnej. A więc ktokolwiek z miłości, dobrowolnie i w sposób dozwolony wiernie wykonuje czyn nauczania i duchową bronią katolickiej nauki stara się wygnać diabła z serca słuchających; czy to niemiły, czy prałat, czy prosty duchowny, byle był posłany i w sposób dozwolony oraz wiernie przykładał się do głoszenia, oraz poprawnie żył wobec siebie i wobec innych, sam sobie zdobywa nagrodę i otrzyma aureolę.

Po trzynaste pyta się, czy szczęście Świętych stanie się większe po sądzie, niż przed odzyskaniem ciała?

Odpowiada się, że tak, zarówno co do mocy jak i zasięgu.

Co do zasięgu mianowicie jasne jest, że większe wtedy będzie szczęście duszy, bo dusza wtedy będzie radowała się nie tylko z dobra własnego, lecz także z dobra ciała, które wówczas zostanie uwielbione. Podobnie będzie się cieszyła z dobra innych ciał.

Co do mocy zaś szczęście duszy także będzie większe, gdyż dusza będzie wtedy doskonalsza w swoim działaniu, kiedy

sibi perfecte subiecto. quod tunc in nullo resistet sue accioni

Cum ergo beatitudo in operatione consistat perfectior erit beatitudo anime post resumptionem corporis quam ante sicut nunc anima separata .a corpore corruptibili. perfectius potest operari. quam ei coniuncta.,

nam tunc postquam erit coniuncta. corpori glorioso .et incorruptibili. perfectior erit eius operatio quam quando erat⁶⁰ separata. Omne enim imperfectum appetit suam. perfectionem ideo anima separata nunc in celo naturaliter appetit sui corporis coniunctionem et propter hunc appetitum ex imperfectione procedentem eius operatio qua in deum fertur [k.76b] est minus intensa.

Et hoc est quod Augustinus super genesi ad litteram dicit quod anima ex appetitu .corporis retardatur ne tota. intencione .pergat in illum summum. bonum.

Decimo quarto queritur .an. sancti in merito et premio differentes habeant in celo mansiones corporaliter differentes quia dicitur. Ioannis. decimo quarto In domo patris mei mansiones multe sunt

Respondetur quod non quia omnes sancti angeli et homines vnum habent corporale. habitaculum .scilicet. celum empiricum in quo nulla. est differentia mansionum corporalium sed sunt ibi gradus premiorum diuersi seu. differentes.

sunt in domo dei .diuerse mansiones. que praeparantur in via presenti per differentiam meritorum Et quia uis merendi in omnibus uirtutibus est ex caritate. Igitur diuersitas in merendo est ex caritatis diuersitate non. quidem in substantia sed quantitate et sic caritas. uis distinguit mansiones patrie .id est. distincioni meritorum. correspondet in patria. distincio premiorum nec est putandum quod vnus sanctorum in celo habeat aliquem alium sub pede suo.

będzie w swym cielem, doskonale sobie poddanym, które wówczas w niczym nie oprze się jej działaniu.

Skoro więc szczęście polega na działaniu, szczęście duszy będzie doskonalsze po odzyskaniu ciała, niż przed, tak jak obecnie dusza oddzielona od ciała skazitelnego może doskonalej działać niż z nim połączona.

Wtedy bowiem, gdy będzie połączona z ciałem chwalebny i nieskazitelny, działanie jej będzie doskonalsze, niż kiedy była oddzielona. Wszystko bowiem co niedoskonałe dąży do swej doskonałości, dlatego teraz dusza oddzielona w niebie naturalnie dąży do przyłączenia swego ciała i z powodu tego dążenia, z niedoskonałości pochodzącego, jej działanie, którym wznosi się do Boga jest mniej natężone.

I to jest, co mówi Augustyn „Super Genesi ad litteram”⁶¹, że dusza z dążenia ciała opóźnia się, by nie biegła całym wysiłkiem do tego Najwyższego Dobra.

Po czternaste pyta się, czy Święci różniący się w zasłudze i nagrodzie, mają w niebie różne materialnie mieszkania, gdyż jest powiedziane J 14: *W domu Ojca mego jest mieszkań wiele*⁶².

Odpowiada się, że nie, gdyż wszyscy Święci Aniołowie i Ludzie mają jedno materialne mieszkanie, mianowicie niebo empiryczne, w którym nie ma żadnej różnicy materialnych mieszkań, lecz są tam stopnie nagród różne, czyli rozmaite.

W domu Boga są różne mieszkania, które przygotowuje się w obecnym życiu przez różnorodność zasług, a skoro moc zasługiwania we wszystkich cnotach pochodzi z miłości, więc różnica zasługiwania pochodzi z różnicy miłości, zaiste nie w substancji, lecz w ilości, i tak miłość „drogi” rozróżnia mieszkania „Ojczyzny”, to jest różnicy zasług odpowiada w „Ojczyźnie” różnica nagród i nie należy myśleć, że jeden ze Świętych w niebie ma jakiegoś innego pod swoją nogą.

⁶⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁶¹ Por. Augustinus, *De Genesi ad Litteram libri duodecim*, PL 34, 245-486.

⁶² J 14,2.

Quamuis ciuitas illa. superna .sit corporaliter in Apocalypsi descripta. in capitulis vicesimo primo et vicesimo secundo. premia. tamen corporalia spiritualia sunt intelligenda. et non corporalia ut ibidem patet per expositores.

Vnde ad quamlibet mundi orbis partem principalem dantur porte tres in ciuitate illa .superna. quia. in fide trinitatis recipiuntur ad gloriam celestem .et murus ciuitatis dicitur habere fundamenta duodecim .id est. duodecim articulos fidei.

Nam. secundum quod dicit apostolus ad hebreos. vndecimo. ffides est substantia sperandarum rerum .id est. bonorum celestium que sunt res sperande Et in hac diffinitione fidei accipitur substantia pro inchoacione siue fundamento. eo quod fundamentum est inchoacio domus. per fidem uero formatam caritate inchoatur beatitudo celestis [k.76vc] in nobis

Et subditur apokalypsis. vicesimo primo., et in ipsis duodecim. nomina apostolorum et agni .id est. christi

Ipsi .duodecim. articuli qui. sunt [[fert]] fundamenta .fidei. sunt a duodecim apostolis conscripti qui nominatim in hoc scripto, sunt expressi .et sunt agni .id est. christi

Nam. sex articuli sunt de christi diuinitate. et sex de eius humanitate ut supra. ante primum articulum potest apparere

Nomina eciam apostolorum dicuntur in ipsis fundamentis scripta. quia ipsi apostoli. primo publicauerunt christi fidem. in dictis .duodecim. articulis contentam predicando. et eciam pro fide christi moriendo.

S

Cum autem uenerit quod perfectum est euacuabitur. quod ex parte est ut dicitur prima Corinthiorum decimo tercio

Chociaż owo Niebiańskie Miasto jest w Apokalipsie opisane materialnie, w rozdziałach 21 oraz 22, jednak nagrody materialne winny być pojmowane duchowo a nie cieleśnie, jak widać tam dzięki wykładowcom.

Dlatego w każdą główną stronę świata są trzy bramy w owym mieście niebiańskim⁶³, gdyż w wierze w Trójcę przyjmuje się do chwały niebiańskiej. A mur miasta mówi się, że ma dwanaście podwalin, to jest dwanaście artykułów wiary.

Bowiem zgodnie z tym, co mówi Apostoł Hbr 11: *Wiara jest podstawą rzeczy*, to jest dóbr niebiańskich, *których się spodziewamy*⁶⁴. I w tym określeniu wiary „podstawę” bierze się za początek czyli podwalinę, dlatego że podwalina jest początkiem domu, przez wiarę zaś miłością uformowaną rozpoczyna się w nas szczęście niebiańskie.

I dodane jest Ap 21: *A na nich dwanaście imion dwunastu Apostołów Baranka*⁶⁵, to jest Chrystusa.

Tych dwanaście artykułów, które są podwalinami wiary, zostało spisanych przez dwunastu Apostołów, którzy imiennie w niniejszym piśmie są wyrażeni. I są Baranka, to jest Chrystusa.

Bo sześć artykułów jest o Bóstwie Chrystusa i sześć o jego Człowieczeństwie, jak wyżej, przed pierwszym artykułem może być widoczne.

Także imiona Apostołów są na tych podwalinach wypisane, gdyż ci Apostołowie pierwsi ogłosili wiarę Chrystusa, głosząc zawartą w rzeczonych dwunastu artykułach a też za wiarę Chrystusa umierając.

Gdy zaś przyjdzie to, co jest doskonałe, ustanie to, co jest częściowe, jak powiedziane jest w 1 Kor 13⁶⁶.

⁶³ Por. Ap, 21,9-27.

⁶⁴ Hbr 11,1.

⁶⁵ Ap 21,14.

⁶⁶ 1 Kor 13,10.

Tunc siquidem fidei succedet visio clara.

Igitur secundum bonam venturam super tercio sententiarum distincione tricesima prima habitus fidei tunc simpliciter tollitur per uisionem glorie propter huius perfectionem fides enim est de non uisis.

Similiter enim habitus spei euacuabitur in patria et ei succedet nouus habitus quod certitudinaliter et iam presencialiter habetur et possidetur quod expectabatur quia spes est de futuro et non habito,

Caritas autem in patria non euacuatur nec tollitur sed conseruatur Vnde prima .Corinthiorum decimo tercio dicitur. Caritas nunquam excidet glosa nec in hoc seculo nec in futuro

Sciencia dicitur aliquo modo manere in patria et aliquo modo non Nam tria consideramus in sciencia scilicet habitum, usum, et modum,

Sciencia quantum ad habitum manet et completur.

Quantum uero ad usum mutatur sed non tollitur

Sed quantum ad modum simpliciter euacuatur et tollitur eius in presenti modus fit in quodam discursu et inquisitione et in quadam successiua racionacione et ille simpliciter ibi destruitur quia in patria modus cognoscendi est per simplicem aspectum [k.76vd] propter glorie complementum.

Dicitur etiam ubi supra, et ciuitas in quadro posita est .id est. equilatrea⁶⁷ per hoc intelliguntur quatuor uirtutes cardinales que sunt equales .inquantum enim quis est fortis, intantum est iustus prudens et temperatus et e conuerso.

Et ille uirtutes manent in patria tam secundum alios actus quam in via, nam iusticia prout est uirtus cardinalis hic est quoque rectitudo ordinans hominem ad alterum in

Wtedy mianowicie wiarę zastąpi jasne widzenie.

Przeto według Bonawentury „O Trzeciej (Księdze) Sentencji”, dystynkcja trzydziesta pierwsza, sprawność wiary będzie wtedy usunięta przez widzenie chwały, na skutek jego doskonałości, bo wiara jest o niewidzianym.

Podobnie bowiem sprawność nadziei zostanie w Ojczyźnie usunięta i zastąpi ją nowa sprawność, przez którą z pewnością i już obecnie ma się i posiada to, co było wyglądane, gdyż nadzieja jest o przyszłym, a nie o mianym.

Miłość zaś w Ojczyźnie nie znika i nie jest usuwana, lecz zachowana. Stąd powiedziane jest 1 Kor 13: *Miłość nigdy nie ginie*⁶⁸. Glosa: ani w tym wieku, ani w przyszłym.

Wiedza, mówi się, że jakimś sposobem zostaje w Ojczyźnie, a jakimś sposobem nie. Bo w wiedzy rozpatrujemy troje, mianowicie: sprawność, użytek i sposób.

Wiedza co do sprawności zostaje i jest uzupełniona.

Co do zaś do użytku zmienia się, ale się jej nie usuwa.

Lecz co do sposobu wprost znika i jest usuwana. Jej sposób dokonuje się obecnie w pewnym roztrząsaniu i dociekaniu oraz w jakimś następczym rozumowaniu. I on tam wprost ginie, gdyż w Ojczyźnie sposób poznawania jest przez proste wejrzanie, dzięki uzupełnieniu chwały.

Powiedziane jest też gdzie wyżej: *Miasto leży w czworoboku*⁶⁹, czyli jest równoboczne. Przez to rozumie się cztery cnoty kardynalne, które są równe. O ile bowiem ktoś jest dzielny, o tyle jest sprawiedliwy, roztropny oraz wstrzeźliwy i na odwrót.

I te cnoty pozostają w Ojczyźnie tak co do innych czynów jak „w drodze”. Bowiem sprawiedliwość jako cnota kardynalna jest tu również prawidłem kierującym człowieka do

⁶⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁶⁸ 1 Kor 13,8.

⁶⁹ Por. Ap 21,16.

reddendo ei .quod suum est et eius actus potissimus est subuenire miseris quia misericordia est pars iusticie prout est virtus cardinalis.

Prudencia .est in⁷⁰ precauendis insidijs ordinat enim preterita et presenciam ad cautelam futurorum.

ffortitudo est in perferendis molestijs .id est. ille dicitur fortis qui molestias recte et perfecte fert et in eis non succumbit.

Temperancia est in coercendis delectationibus prauis.

Actus autem dictarum uirtutum erunt in patria alij nam iusticia ibi excludit omnem iniquitatem, prudencia excludit omnem errorem, ffortitudo omnem molestiam, Et temperancia omnem libidinum repugnantiam

Vel. aliter. secundum .magistrum nicolaum de lyra .secundum quem actus prudencie est ibi nullum bonum deo preponere uel equare

ffortitudinis autem est deo firmissime inherere

Temperantie uero nullo affectu noxio delectari

Iusticie est autem subiectum esse (deo)

T

Consequenter est sciendum secundum Ambrosium quem magister allegat in tercio libro sentenciarum distincione quadagesima quarta.

Omnia dona. spiritus sancti eciam manebunt in patria ibi enim manent omnes habitus qui sunt in statu uie et non habent quid essenciale repugnans. perfectioni glorie.

Cum ergo dona. spiritus sancti sint huiusmodi quia omnia fuerunt in christo. in quo fuit⁷¹ [k.77a] perfecte plenitudinis beatitudi-

drugiego, w oddawaniu mu tego, co jest jego. Czynem najważniejszym jest pomagać ubogim, gdyż miłosierdzie jest częścią sprawiedliwości jako cnoty kardynalnej.

Roztropność jest w strzeżeniu się przed podstępami, układa bowiem przeszłe i obecne ku ochronie przyszłych.

Męstwo jest w znoszeniu udręek. To znaczy ten nazywa się mężny, kto udręki prawidłowo i doskonale znosi oraz w nich nie upada.

Wstrzemięźliwość jest w powściągnięciu złych rozkoszy.

Czyni zaś rzeczonych cnót będą w Ojczyźnie inne, bowiem sprawiedliwość wyklucza tam wszelką niegodziwość; roztropność wyklucza wszelki błąd; męstwo wszelką udrękę, oraz wstrzemięźliwość wszelki sprzeciw lubieżności.

Albo inaczej, według Mistrza Mikołaja z Liry. Według niego czynem roztropności jest tam: nie przenosić żadnego dobra nad Boga, albo nie równać.

Męstwa zaś jest: do Boga jak najmocniej przyłgnąć.

A wstrzemięźliwości: żadnym szkodliwym uczuciem się nie rozkoszować.

Natomiast sprawiedliwości: być poddanym Bogu.

Następnie trzeba wiedzieć, według Ambrożego, którego Mistrz przytacza w „Trzeciej Księdze Sentencji”, dystynkcji czterdziestej czwartej⁷²:

Wszystkie dary Ducha Świętego także pozostaną w Ojczyźnie. Bo tam trwają wszystkie sprawności, które są w stanie drogi, a nie mają czegoś istotnie przeciwnego doskonałości chwały.

Skoro więc dary Ducha Świętego są tego rodzaju, gdyż wszystkie były w Chrystusie, w którym było szczęście doskonałej pełni,

⁷⁰ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁷¹ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷² Błędnie podano, że jest to dystynkcja 44, wskazane zagadnienie jest w: Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, księga 3, d. 34 (t. 2, s. 261).

do. hinc est quod communiter ab omnibus tenetur quod dona .spiritus sancti in patria .non euacuabuntur sed conseruabuntur.

Vnde donum sapientie ibi erit quia licet eius actus sit circa cognicionem veri precipuus tamen eius actus est circa affectionem boni. quia nominat dei cognicionem experimentalem ideo eius actus consistit in cognoscendo diuinam suauitatem. Inchoatur enim in cognicione. et consumatur. in affectione, Idcirco sapientia dicitur quasi sapida. scientia quia gustus experimentalis boni est valde sapidus .et dulcis:

Per donum intellectus in statu vie. deus cognoscitur in creaturis per. discursum, in patria uero. per simplicem .aspectum. quia uidetur ibi nude et aperte et intuitiue

In dono consilij. duo sunt:

Primum est dubia et ambigua. ponderando discutere:

Secundum est post discussionem quod excellencius et dignius est eligere,

Primum non est de consilij essentia, sed secundum et hoc manebit in patria secundum. sanctum thomam,

donum consilij est in beatis in quantum in⁷³ eis. continuatur a deo cognicio eorum que. sciunt et illuminantur .de hijs que nesciunt circa .agenda.

ffortitudinis donum nos dirigit,

primo. quomodo. homo se inter pericula .expedite habeat,

secundo et precipue ut homo deo fortiter et inseparabiliter adhereat

et hoc non facit solum secundum. sufficienciam, quia sic est uirtus cardinalis sed etiam secundum excellenciam et secundum hunc actum in patria est et non superfluit:

donum scencie docet nos. quomodo debeamus conuersari. in medio nacionis peruerse et hoc per statum iue

stąd jest, że ogólnie przez wszystkich jest utrzymywane, iż dary Ducha Świętego w Ojczyźnie nie zanikną, lecz będą zachowane.

Dlatego Dar Mądrości będzie tam, bo choć jego czyn dotyczy poznania prawdy, główny jednak jego akt dotyczy umiłowania dobra, ponieważ poznanie Boga nazywa doświadczalnym, przeto jego czyn polega na poznaniu Boskiej słodyczy. Zaczyna się bowiem w poznaniu, a spełnia w miłowaniu. Dlatego „sapientia” (mądrość), mówi się jakby „sapida” (smaczna) „scientia” (wiedza), bo kosztowanie doświadczalne dobra jest bardzo smaczne i słodkie.

Przez Dar Rozumu w „stanie drogi” Bóg poznawany jest w stworzeniach przez roztrząsanie. W Ojczyźnie zaś przez proste wejście, gdyż widziany jest tam bez zasłony, otwarcie i ogładowo.

W „Darze Rady” jest dwoje:

Pierwsze, to rozważając rozstrzygać co wątpliwe i dwuznaczne.

Drugie, to po zbadaniu wybrać, co jest wybitniejsze i godniejsze.

Pierwsze nie jest z istoty rady,

Lecz drugie i to pozostanie w Ojczyźnie według Świętego Tomasza.

Dar Rady jest u Świętych, na ile Bóg rozwija w nich to, co wiedzą, oraz oświeca o tym, czego nie wiedzą o działaniach.

Dar Męstwa kieruje nas:

Po pierwsze, jakim sposobem człowiek winien mieć się swobodnie w niebezpieczeństwie.

Po drugie i szczególnie jak człowiek do Boga mocno i nierozłącznie należy.

A czyni to nie tylko co do wystarczalności, gdyż tak jest cnotą kardynalną; lecz także co do wybitności i zgodnie z tym czynem jest w Ojczyźnie i nie zbywa jej.

Dar umiejętności uczy nas jakim sposobem mamy obracać się *w pośrodku przewrotnego narodu*⁷⁴ i to „w stanie drogi”.

⁷³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁴ Por. Flp 2,15.

Sed in patria [k.77b] usus est ad sciendum et ad discernendum quomodo vnusquisque debeat se ad alterum habere non ad malos .qui erunt extra. illam .super nam ciuitatem, sed ad bonos qui in illa. superna. ciuitate per omnia concordabunt:

doni pietatis non solum est compati .patientibus quod igitur non erit sed habere affectum quendam benignitatis et dulcedinis ad omnem hominem .in quo conspicit dei ymaginem et secundum illum actum manebit .in patria non secundum. primum.

Timoris donum non erit ibi quantum ad mali cautelam .sed. potius quantum ad summi ardui reuerenciam ita .quod ab illa summa maiestate faciet resilire in propriam paruitatem.

Vnde est sciendum quod [propter]⁷⁵ timoris doni .est timere tria. videlicet

penam ut hanc⁷⁶ fugiat
offensionem ut illam caueat
maiestatem summam ut illi subiaceat exhibendo reuerenciam:

Et secundum .hoc triplex est timor vnus est qui principaliter. penam aspicit et ille est seruilis.

Alius est timor qui vnum oculum habet ad penam sed secundum et principaliorum habet ad offensionem. vitandam et ille dicitur. timor. inicialis.

Tercius timor .est. qui vnum oculum habet respectu offense vitande alium uero. respectu .reuerencie. exhibende et ille est filialis

cuius etsi vnus sit in refugiendo ne separatur ab alio,

alter tamen excellencior .et magis precipuus est reuerendo deum et resiliendo a summa .maiestate. in suam propriam paruitatem.

et hic usus fuit⁷⁷ in christo et est in sanctis angelis et erit in omnibus beatis Et quantum ad illum usum timor manebit in patria. non quoad alios inferiores.

⁷⁵ Wyraz zbędny według rękopisu krakowskiego.

⁷⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁷ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Lecz w „Ojczyźnie” używany jest do umiejętności i rozróżnienia jakim sposobem każdy powinien do drugiego się odnosić. Nie do złych, którzy będą zewnątrz tego Miasta Niebiańskiego, lecz do dobrych, którzy w tym Niebiańskim Mieście we wszystkim będą zgodni.

Do Daru Pobożności należy nie tylko współczuć z cierpiącymi, czego więc nie będzie, lecz mieć uczucie pewnej życzliwości i łagodności do każdego człowieka, w którym dostrzeżę obraz Boga i co do tego czynu dar pozostanie w Ojczyźnie, a nie co do pierwszego.

Daru Bojaźni nie będzie tam dla ustrzeżenia się od zła, lecz raczej co do bojaźni Najwyższego Trudu, tak iż spowoduje to odskok od tego Najwyższego Majestatu do własnej małości.

Stąd należy wiedzieć, że do Daru Bojaźni jest obawianie się trojga, mianowicie:

Kary, by jej uniknąć.

Obrazy, by się jej ustrzec.

Najwyższego Majestatu, by mu się poddać oddając cześć.

I zgodnie z tym bojaźń jest trojaka.

Jedna jest, która głównie patrzy na karę i ta jest służalczą.

Drugą jest bojaźń, która jedno oko ma na karę, a drugie i główne ma na unikanie obrazy i ta zwie się bojaźnią początkową.

Trzecia bojaźń to ta, która ma jedno oko względem uniku obrazy, drugie zaś względem oddania czci. I ta jest synowska.

Chociaż jedno jej oko jest w uniku, by nie oddzielić się od drugiego,

Drugie jednak jest wybitniejsze i główne, czcąc Boga i odskakując od Najwyższego Majestatu w swą własną małość.

I ten użytek był w Chrystusie i jest w Świętych Aniołach i będzie we wszystkich Błogosławionych. I ze względu na ten użytek Bojaźń pozostanie w Ojczyźnie, a nie co do innych, niższych.

V

Hijis est addendum quod septem. donis spiritus sancti correspondent septem beatitudines secundum beatum Augustinum, in libro de sermone domini [k. 77vc] in monte

Ita .quod primo dono .scilicet. timori correspondet prima beatitudo .scilicet. paupertas spritus

Et secundo dono .scilicet. pietati respondet. secunda beatitudo .scilicet. mititas etc.⁷⁸

Sicud. ergo dona .spiritus sancti dicuntur manere in patria secundum aliquos actus sic et beatitudines.

Vnde paupertas spiritus propter castum dei timorem nec in se. magna querere per superbiam nec in exterioribus honoribus uel. diuicijs querere. magnus haberi aut esse per ambitionem uel. auariciam sed uoluntarie et libenter propter deum. temporalia abicit reputans indignum cum illis .se occupari ne a deo elongetur. aut separetur

Ex quo ad hoc ultimum manet [[quia est]] in patria hec beatitudo resiliens cum timore ab illa summa .maiestate in suam propriam paruitatem.

Secunda beatitudo est mititas .que. animum tranquillat ut dominus deus .in eo. regnet.

Tercia est luctus que. deflet propria et aliena peccata gemit eciam et plorat quia hic eum .a deo. separatum adh[[o]]uc manere oportet et cetera In hac beatitudine luctus ponitur. pro merito sed consequens consolacio. pro premio que. consolacio .in hac beatitudine hic inchoatur et in patria consumatur.

Quarta est esurire iusticiam .id est. numquam iustos. satis nos reputare. et ab operibus iusticie uelle cessare hoc secundum maxime est in patria ubi non cessant die ac nocte deum laudare et optant nos opera iusticie adimplere

Tu trzeba dodać, że Siedmiu Darom Ducha Świętego odpowiada Siedem Błogosławieństw, według Świętego Augustyna w księdze „De sermone Domini in monte”⁷⁹.

Tak, że pierwszemu darowi, to jest Bojaźni odpowiada pierwsze Błogosławieństwo, mianowicie ubóstwo ducha.

A drugiemu Darowi, mianowicie Pobożności odpowiada drugie Błogosławieństwo, mianowicie cichość itd.

Jak więc mówi się, że Dary Ducha Świętego zostają w Ojczyźnie według niektórych czynów, tak i Błogosławieństwa.

Stąd Ubóstwo Ducha z czystej bojaźni Boga to nie szukać w sobie wielkości przez pychę; nie starać się w zaszczytach zewnętrznych lub bogactwach być za wielkiego mianym, albo nim z próżności lub chciwości być; lecz odrzucać doczesne, uważając za niegodne zajmować się nimi, by od Boga się nie oddalić lub nie oddzielić.

Z tego na koniec zostaje w Ojczyźnie to Błogosławieństwo, odskakujące z bojaźnią od owego Najwyższego Majestatu w swoją własną małość.

Drugim Błogosławieństwem jest Cichość. Uspokaja ono ducha, by Pan Bóg w nim panował.

Trzecim jest Płacz, który oplakuje własne i cudze grzechy. wzdycha także i ubolewa, że musi on tu oddzielony od Boga nadal pozostawać itd. I w tym błogosławieństwie płacz ukazany jest jako zasługa, a następujące pocieszenie jako nagroda. To pocieszenie w tym Błogosławieństwie zaczyna się tu, a dopełnia w Ojczyźnie.

Czwartym jest Pragnienie Sprawiedliwości, to znaczy nigdy nie myśleć, że jesteśmy dość sprawiedliwi i nie chcieć odstąpić od czynów sprawiedliwości. To drugie najbardziej jest w Ojczyźnie, gdzie nie ustają w dzień i w nocy wielbić Boga i pragną, byśmy spełniali czyny sprawiedliwości.

⁷⁸ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

⁷⁹ Por. Augustinus, *De sermone Domini in monte libri duo*, PL 34, 1229-1308.

Quinta est misericordia cuius est ex amore alterius defectus supplere et hoc plus .fit in patria quam in uia.

Sexta .est. cordis mundicia .qua. mens purificatur. non solum a peccatorum sordibus deuiorum erroribus sed eciam a corporum .fantasmatibus in presenti uita. non autem .a speciebus intelligibilibus hoc enim erit in patria [k.77vd] in qua. deus seu. diuina essentia uidetur nude immediate clare et aperte.

Septima. beatitudo dicitur pax .pacifici nunc sunt qui in se et alijs pacem .faciunt tranquillitatem. enim animi .beati. in patria in se perfecte habent et apud deum nobis eandem suis intercessionibus obtinent et procurant.

Sic ergo cum omnis beatitudinis actus sit, actus uirtutis perfecte et consumate hic in uia multo perfectius erit in patria.

Octaua. Beatitudo. dicitur fortitudo in paciendo .que. perficit hominem et ordinat ad bene paciendum sicut enim ad hominem uirtuosum pertinet bene agere Ita. et bene pati

In hoc bene se habet homo. modo communi et humano quando propter tribulationem iminentem non recedit a uirtute. licet aduersa. et tribulationem patienter sustineat Attamen cum aliqua. angustia et dolore et hoc fit per fortitudinem que. est uirtus politica. et moralis seu. cardinalis,

sed excellencius hoc fit per fortitudinem diuinam que est donum spiritus sancti, secundum quod homo non solum patienter sed libenter. et letanter sustinet aduersa

Sed per fortitudinem que. est beatitudo. et est priorum consumatio. homo non solum patienter libenter et letanter sustinet aduersa, sed eciam feruenter desiderat sustinere adhuc maiora .et acerbiora supplicia et ergo dei martires quanto acerbioribus tormentis cruciabantur. tanto magis in domino

Piątym jest Miłosierdzie. Należy do niego uzupełniać z miłości braki drugiego, a to bardziej dzieje się „w Ojczyźnie”, niż „w drodze”.

Szóstym jest Czystość Serca. W nim duch się oczyszcza, nie tylko od brudu grzechów, przewrotnych błędów, lecz także od cielesnych urojeń w obecnym życiu. Jednak nie od pojęć umysłowych, to bowiem będzie w Ojczyźnie, w której Bóg, czyli Istota Boża, widziana będzie bez osłony, bezpośrednio, jasno i otwarcie.

Siódme Błogosławieństwo zwie się Pokój. Czyniącymi pokój są obecnie ci, którzy w sobie i w innych czynią pokój. Bo spokój ducha mają doskonale w sobie Święci w niebie i od Boga ją nam swym wstawiennictwem otrzymują i sprawiają.

Tak więc skoro czyn każdego Błogosławieństwa jest czynem cnoty doskonałej i pełnej tu „w drodze”, o wiele doskonałej będzie „w Ojczyźnie”.

Ósme Błogosławieństwo zwie się Siła w Cierpieniu. Doskonali ono człowieka i porządkuje do dobrego cierpienia. Jak bowiem do cnotliwego człowieka należy dobrze działać, tak i dobrze cierpieć.

W tym dobrze ma się człowiek sposobem ogólnoludzkim, kiedy z powodu zagrażającego strapienia nie odstępuje od cnoty, chociaż przeciwieństwa i strapienie znosi cierpliwie, to jednak z jakąś trwożą i bólem. A to dzieje się przez męstwo, które jest cnotą polityczną i moralną, czyli kardynalną.

Lecz wspanialej można tego dokonać przez męstwo Boże, które jest Darem Ducha Świętego, zgodnie z którym człowiek nie tylko cierpliwie, lecz chętnie i radośnie znosi przeciwności.

Lecz przez „Siłę w cierpieniu”, która stanowi Błogosławieństwo i spełnienie poprzednich, człowiek nie tylko cierpliwie, chętnie i radośnie znosi przeciwności, ale też gorąco pragnie znieść jeszcze większe i ostrzejsze męki. Przeto Męczennicy Boga, im cięższymi cierpieniami byli dręczeni, tym

letabantur. et cum quodam impetu. desiderij pure propter deum plura et maiora .sustinere optabant et per hoc [k.78a] se non miserabiliores sed⁸⁰ beaciores estimabant,

et quoad illud ultimum .scilicet. beatitudinis desiderium fortissime feruntur sancti in patria in dominum ad sibi in omnibus complacendum licet ibi non sit aliquid aduersum pati

X

Post predicta .est sciendum quod duodecim. fructus de quibus dicitur. ad galathas. quinto. Eciam manent in patria quia dicit Apocalypsis vicesimo secundo. Ex utraque parte fluminis lignum vite .id est. christus afferens fructus duodecim hoc tamen erit secundum. alios actus, quia [[quando]] alij sunt actus viatoris et alij comprehensoris

Primus fructus est caritas .qui in patria est in deum visum totaliter. per amorem transformari.

Secundus fructus est gaudium et ille est in deo uiso delectari.

Tercius est pax et hic est in deo totaliter quietari.

Quartus est paciencia que. est. in via in aduersis non frangi. In patria uero ubi nulla est aduersitas est. in deo firmiter. stabiliri.

Quintus est benignitas .id est. bona. igneitas que. est in beatis ad amorem per christum inflammari quantum ad affectum⁸³ nggam⁸⁴ in eis est vnus ardor cordium ut dicitur. in illa prosa. Superne matris gaudia. etc.

Sextus est bonitas .id est. diffusio proprij boni .ad proximum secundum. effectum

bardziej się radowali w Panu i z jakimś pędem pragnienia, czysto z powodu Boga, więcej i większych znieść chcieli, a przez to uważali siebie nie za godniejszych pożałowania, lecz za bardziej szczęśliwych.

A co do tego ostatniego, mianowicie pragnienia szczęścia, Święci w Ojczyźnie jak najmocniej niesieni są ku Panu, aby mu się podobać, chociaż tam nie ma nic przeciwnego do wycierpienia.

Po powyższym należy wiedzieć, że dwanaście owoców, o których mowa jest Ga 5⁸¹, pozostaje też w Ojczyźnie, ponieważ Ap 22 mówi: *Z obu stron rzeki drzewo życia*⁸², to znaczy Chrystus, *rodzące dwanaście owoców*. To jednak będzie zgodnie z innymi czynami, gdyż inne są czyny człowieka „w drodze”, a inne „ogarniającego” (w niebie).

Pierwszy Owoc to Miłość. W Ojczyźnie jest nim: W Boga widzianego całkowicie przez miłość się przemienić.

Drugi Owoc to Wesele. I jest nim: W Bogu widzianym rozkoszować się.

Trzeci to Pokój. I jest nim: w Bogu całkowicie się uspokoić.

Czwarty to Cierpliwość. I jest nim: „w drodze”: Nie złamać się w przeciwnościach, a „w Ojczyźnie”, gdzie nie ma żadnej przeciwności: W Bogu mocno się utwierdzić.

Piąty to Dobrotliwość. I jest nim Dobra Żarliwość. Stanowi ją u Świętych: Przez Chrystusa zapalić się do miłowania uczucio-wo. Bo w nich jest jeden żar serc, jak powiedziane jest w owej sekwencji: *Supernae Matris gaudia*, itd.

Szósty to Dobroć. I jest nim: Rozlanie skuteczne własnego dobra na bliźniego.

⁸⁰ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁸¹ Ga 5,22-23.

⁸² Ap 22,2.

⁸³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁸⁴ Uzupełniono według rękopisu krakowskiego.

nam bonum sui est diffusium bonum autem vnius beati redundant in alterum quia vnus gaudet de bono alterius sicut de suo proprio bono

Septimus fructus est longanimitas que est equanimis expectatio boni futuri anime uero. beatorum equanimitate expectant gloriam .beatorum.

Octauus fructus est mansuetudo que in via est ire. moderatio sed in patria non habet locum ira .quantum ad suum materiale quod est accensio sanguinis circa .cor. sed quantum ad suum [k.78b] formale .quod est appetitus vindicte habet locum, beati quidem appetunt vindictam. obstinatorum peccatorum secundum illud psalmi letabitur iustus cum uiderit vindictam manus suas lauabit in sanguine peccatorum, et quoniam iste appetitus moderatus est in sanctis secundum .gloriam diuine iusticie. ideo secundum. hoc est ibi mansuetudo.

Nonus est fides .que. si accipiatur .ut est virtus theoloyca. non est in patria ut prius dictum est. quia fides est de non uisibilibus. ibi autem clare uidentur que hic creduntur .quia. fidei succedit visio clara. Si autem accipiatur fides pro fidelitate. sic est in beatis maxime.

Decimus fructus est modestia que excellenter est in patria, nam .vires inferiores anime sunt omnino superioribus subiecte.

Vndecimus est continencia, est autem continens qui⁸⁶ concupiscencias patitur sed ab eis non deducitur contra passiones fortiter se tenens. huiusmodi concupiscencie. non sunt in patria propter quod non est ibi. continencia quantum ad concupiscencias pati. sed est ibi quantum a domino deduci Nam. beati non possunt ad aliquod malum flecti.

Duodecimus est castitas .prout importat mundiciam est in patria,, nam in eam. non intrat aliquid coinquinatum

Gdyż dobro z siebie jest rozlewne. Dobro zaś jednego Świętego spływa na drugiego, gdyż jeden raduje się z dobra drugiego, tak jak ze swego własnego dobra.

Siódmy owoc to Nieskwapliwość. Jest nim zrównoważone wyglądanie dobra przyszłego. Dusze zaś Świętych wyglądają chwały Świętych zrównoważone.

Ósmy owoc to Cichość. „W drodze” jest nią miarkowanie gniewu. Ale „w Ojczyźnie” gniew, czyli zapalenie krwi wokół serca, nie ma miejsca materialnie, lecz formalnie, to znaczy ma miejsce pragnienie pomsty [sprawiedliwości]. Święci mianowicie pragną pomsty na zatwardziałych grzesznikach, zgodnie z owym Psalmem: *Będzie się weselił sprawiedliwy, kiedy ujrzy pomstę; ręce swe umyje we krwi grzesznika*⁸⁵. A ponieważ to pragnienie miarkowane jest u Świętych zgodnie z chwałą Bożej sprawiedliwości, stąd według tego jest tam Cichość.

Dziewiąty jest Wiara. Jeśli się ją pojmuje jako cnotę teologiczną, nie ma jej w Ojczyźnie, jak wyżej powiedziano, gdyż wiara jest o niewidzianych. Tam zaś jasno widziane jest to, w co tu się wierzy, ponieważ wiarę zastępuje jasne widzenie. Jeśli zaś wiara jest pojmowana jako wierność, tak w Świętych jest najbardziej.

Dziesiąty Owoc to Skromność, która w Ojczyźnie jest wybitnie, bo niższe siły duszy są wyższym zupełnie poddane.

Jedenasty to Wstrzemięźliwość.

A wstrzemięźliwy jest, kto doznaje pożądliwości, lecz nie jest przez nie uwodzony, mocno trzymając się wbrew namiętnościom. Tego rodzaju pożądliwości w Ojczyźnie nie ma, dlatego nie ma tam wstrzemięźliwości co do doznania pożądliwości, lecz jest tam co do uwodzenia przez Pana. Bo Święci nie mogą skłonić się do czegoś złego.

Dwunasty jest Czystość. Na ile wnosi czystość moralną jest w Ojczyźnie, gdyż do niej nie wchodzi nic skalanego.

⁸⁵ Ps 58 (57),11.

⁸⁶ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

Hij fructus semper manent in sua .su-
auitate et duracione cum graciaram accione
et laude

Y

Hucusque spiritu sancto scriptorem diri-
gente circa quemlibet articulum aliqui erro-
res sunt scripti qui pro veritate fidei katholi-
ce sunt exclusi, et ita. nunc quinque speciali-
ter per. dicta. huius articuli excluduntur.

Primus est dicendum quod nulla. uita.
beata sit post hanc uitam. cuius oppositum
manifeste. dicit articulus.

Secundus est dicendum quod nulla ani-
ma ante iudicium uideat essenciam diuinam
nude aperte et clare aut eciam deum, cuius
patet falsitas nam statim anime post separa-
cionem a corpore ad eternum premium aut
supplicium temporale [k.78vc] uel. eternum
supplicium perducuntur, nec erit expectacio.
usque ad iudicium.

Tercius error. est dicendum non esse di-
stinccionem seu uariacionem in gaudijs et
premijs beatorum nec in supplicijs. dampna-
torum. cuius oppositum ostensum est quia
uariacio et distincio est et erit tam. in pre-
mijs essentialibus quam accidentalibus etc
secundum. quod maiorem uel. minorem ca-
ritatem. habuerunt et in ea. fidelius. et stu-
diosius .egerunt et virilius pugnaverunt.

Quartus error .est dicendum nullum ho-
minem uitam eternam uel. auream. eius aut
aureolam mereri. sed omnia de necessitate
euenire.

Contra. hoc dicit psalmista Reddet vni-
cuique secundum. opera sua.

Eciam apokalypsis decimo octauo.
Quantum se decorat et in delicijs fuit tan-
tum date illi tormentum

Et dewteronomij decimo octauo. Iuxta
mensuram delicti erit et plagarum modus

Item. Ioannis decimo quarto In. domo
patris mei mansiones multe sunt

⁸⁷ Ps 62 (61),13.

⁸⁸ Ap 18,7.

⁸⁹ Pwt 25,2.

⁹⁰ J 14,2.

Te owoce zawsze pozostają w swej słody-
czy i trwaniu, dziękczynieniu i chwale.

Do tego miejsca, pisarz pod kierunkiem
Ducha Świętego spisał wokół każdego artyku-
łu jakieś błędy, które wykluczone zostały przez
prawdy wiary katolickiej. I tak teraz wyklucza
się pięć, przez wypowiedzi tego artykułu.

Pierwszy jest mówiących, iż żadne życie
nie jest szczęśliwe po tym życiu. Artykuł jaw-
nie głosi tego przeciwieństwo.

Drugi jest mówiących, iż żadna dusza
przed sądem nie widzi Istoty Bożej bez osłony
i jasno, albo też Boga. Fałsz tego jest wi-
doczny, bo dusze zaraz po oddzieleniu od
ciała prowadzone są na wieczną nagrodę,
albo doczesną karę, lub karę wieczną, a nie
będzie czekania aż do sądu.

Trzeci błąd jest mówiących, że nie ma
różnicy, czy zmiany, w radościach i nagro-
dach Świętych, ani w karach potępionych,
czego przeciwieństwo zostało wykazane,
gdyż zmiana i różnica jest i będzie tak w na-
gradach istotnych jak przypadłościowych
itd., zgodnie z tym, czy większą lub mniejszą
mieli miłość, a w niej wierniej i pilniej dzia-
łali oraz mężniej walczyli.

Czwarty błąd jest mówiących, iż żaden
człowiek nie zasługuje życia wiecznego lub
„złotej” (korony), lecz wszystko pochodzi
z konieczności.

Wbrew temu powiada Psalmista: *Oddasz
każdemu według uczynków jego*⁸⁷.

Także Ap 18: *Jak wielce się wynosiła
i w rozkoszach była, tak wiele zadajcie jej
męki*⁸⁸.

Oraz Pwt 25: *Według miary grzechu
będzie i razów miara*⁸⁹.

Także J 14: *W domu Ojca mego jest miesz-
kań wiele*⁹⁰.

Quintus error. est dicendum animam post separationem .a corpore posse suam uoluntatem mutare de bono in malum, aut e conuerso.

Huius falsitas patet ex hoc quia .quam diu. anima .potest .sic de bono in malum aut e conuerso suam uoluntatem. mutare tam diu est in statu. pugne .et milicie sed post hanc uitam est anima in termino .recipiendi premium uel. penam Pro eo quod legittime et illegitime certauit et erit tunc extra. statum pugne. et milicie Ideo bona .uoluntas. in bono .est confirmata. et mala est in malo obstinata.

A quo malo dominus deus nos dignetur. preseruare bonam. uero uoluntatem et sibi acceptam nobis conferre et confirmare ut illum dominum dignissimum possimus cum omnibus beatis eternaliter laudare.

Z

Amen dicitur hebraice est et significat tria,

Primo enim accipitur normaliter et est nomen indeclinabile et significat nomen sanctum tuum domine deus. [k.78vd] quod est mirabile et inmutabile uidelicet in Apokalypsi capitulo tercio legitur .hoc dicit Amen testis fidelis et uerus. qui. est principium creature dei.

a te ergo. domino deo meo. qui solus hoc nomine amen. designaris sic exposito ex tunc cordis mei. affectibus postulo et requiro ut. propter reuerentiam nominis sancti tui. nomen meum in libro uite rescribi facias. cum illis qui fidem. tuam catholicam .in te nuncquam mutauerunt, nec aliquo errore uel. peccato maculauerunt aut infecerunt sed sinceram et illibatam seruauerunt.

Da domine michi fidem .veram sine errore., uiam .cum meritorio opere formatam, caritatem. firmam. que non possit uinci aliqua aduersitate, et bene fundatam profunda. humilitate. ut habeam nomen inter fi-

Piąty błąd jest mówiących, że dusza po oddzieleniu od ciała może swą wolę zmienić z dobra na zło, albo na odwrot.

Fałsz jego widoczny jest z tego, że jak długo dusza może tak z dobra na zło, albo na odwrot, swą wolę zmienić, tak długo jest w stanie walki i wojska, a po tym życiu dusza jest w czasie brania nagrody lub kary, za to że prawnie i bezprawnie walczyła, i będzie wtedy poza stanem walki i wojska. Dlatego dobra wola jest w dobru umocniona, a zła jest w złu uparta.

Od tego zła niech Pan Bóg raczy nas zachować, a dobrą i sobie miłą wolę nam dać i umocnić, byśmy mogli tego Pana Najgodniejszego wiecznie chwalić ze wszystkimi Świętymi.

Amen jest wyrazem hebrajskim i ma trzy znaczenia.

Bo po pierwsze: prawidłowo brane jest rzeczownikiem nieodmiennym, i oznacza Święte Imię Twoje, Panie Boże, które jest cudowne i niezmienne. Czyta się mianowicie Ap 3: *To mówi Amen, „świadek wierny” i prawdziwy, który jest „początkiem stworzenia” Bożego*⁹¹.

Ciebie więc Pana Boga mego, który sam tym imieniem „Amen”, tak wyjaśnionym jesteś oznaczany, z uczuć całego serca mego proszę i błagam, byś dla czci Świętego Imienia Twego moje imię w „Księdze Żywota” wypisać kazał, z tymi, którzy Twej Katolickiej Wiary w Ciebie nigdy nie zmienili, ani jakimś błędem albo grzechem nie skalali lub skazili, lecz szczerą i nieumniejszoną zachowali.

Daj mi, Panie, wiarę prawdziwą bez błędu; drogę pewną, z miłością formowaną zasługującym czynem; która nie może być pokonana jakąś przeciwnością; i dobrze

⁹¹ Ap 3,14.

lios. et filias .tuas tibi notum nulla vmquam obliuione delendum hoc rogitō per nomen tuum amen sanctum.

Secundo amen accipitur aduerbialiter pro uere. veraciter. fideliter uel. infallibiliter, sicut in ewangelio. tuo domine ihesu. frequenter es usus dicens. Amen dico uobis. propter maiorem. assercionem veritatis.

Hinc ergo qui es uera. caritas. et cara. caritas que non fallit, suppliciter exoro ut veritas tua .semper. in corde meo .fulgeat et omnis mundana .ac dyabolica falsitas destruat.

Tercio amen accipitur verbaliter .et est idem. quod fiat,

Ita accipitur. ab orantibus in fine orationis quando dicitur. amen .id est. fiat

Sic in proposito domine deus amen testis fidelis. qui es principium et finis quoniam tua. preueniente. et cooperante gracia articulos fidei. per tuos fidelissimos apostolos [[con]] [k.79a] congregatos in vnum symbolum exponendo. usque ad ultimum articulum qui est de gloria beatorum perueni quam tuis fidelibus finaliter in fide tua. permanentibus indubie es daturus, hoc ut fiat opto desideranter dicens Amen

Nec solum amen. ad hunc ultimum articulum sed ad quemlibet alium refero signando. quod vere sic credo sicut⁹³ in illo exprimitur articulo. optans., et suppliciter. rogans. vt domine ihesu christe te duce et me in fide tua conseruante obtineam a te veniam peccatorum meorum per te in resurrectione beatorum et uitam eternam quam a longe in hoc mari procelloso tenui fide aspicio et saluto. ad quam de hac valle miserie suspiro

opartą na głębokiej pokorze; bym miał imię między synami i córkami twoimi, znane tobie, nigdy żadnym zapomnieniem niezniszczalne. O to błagam przez Twoje Święte Imię: Amen.

Po drugie: „Amen” bierze się przysłówkowo, czyli: „prawdziwie”, „szczerze”, „wiernie”, „nieomylnie”. Jak w Ewangelii Twojej Panie Jezu często korzystałeś, mówiąc: *Zaprawdę powiadam wam*⁹², dla silniejszego stwierdzenia prawdy.

Dlatego więc (Ciebie), który jesteś prawdziwą miłością i życzliwą miłością, która nie zawodzi, pokornie proszę, by prawda twoja zawsze jaśniała w mym sercu, a wszelki światowy i diabelski fałsz został zniszczony.

Po trzecie „Amen” bierze się czasownikowo i jest tym samym co: „Niech się tak stanie!”

Tak brane jest przez modlących się na końcu modlitwy, kiedy mówi się: „Amen”, to jest: „Niech się tak stanie!”

Tak w danym razie, Panie Boże, *Amen, Świadku Wierny*⁹⁴, który stanowisz *Początek i Koniec*⁹⁵, ponieważ z łaską twą uprzedzającą i współdziałającą wykładając artykuły wiary, przez twych wiernych Apostolów w jeden symbol złożone, doszedłem do ostatniego artykułu, który jest o chwale Świętych, jaką wiernym twoim do końca w wierze twojej trwającym niewątpliwie darujesz, by się to stało, gorąco pragnę, mówiąc: Amen.

I „Amen” odnoszę nie tylko do tego ostatniego artykułu, lecz do każdego innego, zaznaczając, że prawdziwie tak wierzę, jak w tym artykule jest wyrażone, pragnąc i pokornie błagając, Panie Jezu, bym mając ciebie za wodza i w wierze twej zachowawcę, otrzymał od ciebie przebaczenie moich grzechów i życie wieczne, które z daleka na tym wzburzonym morzu słabą wiarą postrzegam i pozdrawiam. Do niego z tego

⁹² Por. Mt 6,2.

⁹³ Poprawiono według rękopisu krakowskiego.

⁹⁴ Por. Ap 3,14.

⁹⁵ Por. Ap 1,8; Ap 22,13.

utcumque laborans. ut aliquando ad ipsam de tua misericordia michi liceat peruenire.

O domine deus vnicum refugium meum qui me a iuuentute mea .custodisti .et fidem tuam catholicam docuisti. dirige me ad te preseruans a deuio et errore. ne incidam in scillam uel caribdim gubernaque. nauem meam dextra .tua. ne peream in fluctibus huius maris furibundi ut euitatis vniuersis periculis nauis et mercibus saluis perueniam ad te portum. salutis eterne qui stas in littore celestis patrie. me expectans per Ihesum christum dominum nostrum saluatorem omnium qui tecum uiuit et regnat in unitate spiritus. sancti⁹⁶ deus per omnia secula seculorum, Amen

Explicit symbolum Apostolorum

Sequitur prima beatitudo⁹⁷

padołu płaczu wzdycham, trudząc się jakoś, by kiedyś z miłosierdzia twego wolno było mi do niego dojść.

O Panie Boże, jedyna ucieczko moja, któryś mnie od młodości mej strzegł i wiary twej katolickiej uczył, kieruj mnie ku sobie, zachowując od bezdroży i błędu, bym nie wpadł na Scyllę lub Charybdę. I steruj moim statkiem twoją prawicą, bym nie przepadł w odmętach tego wzburzonego morza, a uniknąwszy wszystkich niebezpieczeństw, z całym statkiem i towarem dopłynął do ciebie, przystani wiecznego zbawienia, który stoisz na brzegu Niebiańskiej Ojczyzny, oczekując mnie przez Jezusa Chrystusa, Pana Naszego, Zbawiciela Wszystkich, który z Tobą żyje i króluje w jedności Ducha Świętego, Bóg przez wszystkie wieki wieków. Amen.

Kończy się Symbol Apostołów

Następuje pierwsze Błogosławieństwo

⁹⁶ Poprawiono błąd oczywisty.

⁹⁷ Joannes Marienwerder, *De octo beatitudinibus*. Transliteracja i przekład: bp Julian Wojtkowski. *Forum Teologiczne* 18(2017)243-272.

SKOROWIDZ PISMA ŚWIĘTEGO

Po znaku równania liczby rzymskie I-XII oznaczają artykuły,
a litery A-Z oznaczają paragrafy.

Księga Rodzaju

Rdz 1,2=III-H
Rdz 1,3=II-D
Rdz 1,27=VIII-K
Rdz 1,28=I-O
Rdz 2,7=III-H
Rdz 2,17=I-O
Rdz 3,17=I-
Rdz 15,1=IX-C, XII-B
Rdz 18=VIII=G
Rdz 18,2=VIII-F
Rdz 18,14=I-G
Rdz 32,30=XII-C
Rdz 41,1-7=VIII-Y
Rdz 49,17=VII-C
Rdz 49,18=VII-C

Księga Wyjścia

Wj 1,8-22=IX-E
Wj 3,2=III-J
Wj 7,9-10=VII-A
Wj 8,1-6=VII-A
Wj 15,3=I-G
Wj 18,1-27=VIII-Y
Wj 23,8=VII-B
Wj 33,18-19=XII-C
Wj 33,23=VI E

Księga Kapłańska

Kpł 12,6 i 8=VIII-M

Księga Liczb

Lb 17,8=III-J
Lb 24,17=VIII-V

Księga Powtórzonego Prawa

Pwt 4,35=I-B
Pwt 4,39=I-B
Pwt 6,4=I-B, I-R, IX-C

Pwt 13,1-5=VIII-V
Pwt 16,19=VII-B
Pwt 18,15=VIII-S
Pwt 18,21-22
Pwt 21,23=IV-D
Pwt 25,2=XII-Y
Pwt 32,6=I-F
Pwt 32,22=VII-F
Pwt 32,39=I-B

Księga Sędziów

Sdz 6,37=III-J

Pierwsza Księga Samuela

1 Sm 14,6=I-G

Druga Księga Samuela

2 Sm 7,12-16=VIII-Y
2 Sm 7,3=VIII-Y

Pierwsza Księga Królewska

1 Krl 3,4-14=VIII-T
1 Krl 8=VIII=G, VIII-H
1 Krl 16,7=III-H, VIII-S
1 Krl 28,7-20=V-N

Druga Księga Królewska

2 Krl 10,4=VII-O
2 Krl 18,33=IV-A

Trzecia Księga Królewska

3 Krl 17,17-24=V-N
3 Krl 22=VIII-V

Czwarta Księga Królewska

4 Krl 13,20-21=V-N
4 Krl 4,33-37=V-N

Księga Estery

Est 13,9=I-G

Druga Księga Machabejska

2 Mch 15,12-14=VIII-T

2 Mch 7,1-42=XI-H

Księga Hioba

Hi 1,16=VII-A

Hi 5,1=X-C

Hi 19,26-27=XI-E

Hi 19,27=XII-G

Hi 20,27=VII-O

Hi 32,9=VIII-S

Hi 37,18=V-J

Hi 38,4.7=VI-G

Księga Psalmów

Ps 1,5=VII-M, VII-P, XI-J

Ps 2,1=IV-G

Ps 2,2=IV-G

Ps 2,7=I-F

Ps 7,16=VI-N

Ps 8,6=IV-A

Ps 9,21=VII-A

Ps 13,1=II-D

Ps 15,10=IV-O, V-G

Ps 16,15=XII-B

Ps 18,5=IX-D

Ps 23,10=VI-K

Ps 32,15=I-O, I-R

Ps 35,9=VI-G

Ps 35,10=XII-C

Ps 44,8=II-B

Ps 46,6=VI-A

Ps 50,7=V-F

Ps 51,1=II-D

Ps 57,11=VII-T, XII-X

Ps 61,13=XII-Y

Ps 67,19=VI-A

Ps 67,34=XI-B

Ps 68,5=IV-M

Ps 73,12=IV-M

Ps 84,9=VIII-V

Ps 86,3=VI-G

Ps 87,5=IV-D

Ps 96,3=VII-F

Ps 104,12-14=I-Q

Ps 106,16=V-E

Ps 118, 51? 102? =I-C

Ps 134,6=I-G, III-J

Ps 148,8=VIII-B

Księga Koheleta (Eklezjastesa)

Koh 3,21=VIII-B

Koh 4,12=X-A

Koh 9,1=VIII-V

Pieśń nad Pieśniami

Pnp 3,11=IV-A

Księga Mądrości

Mdr 2,20=VII-N

Mdr 3,8=VII-M

Mdr 14,3=I-F

Mądrość Syracha (Eklezjastyk)

Syr 30,24=VII-Q

Księga Izajasza

Iz 6,1=VI E, VIII-T

Iz 7,14=III-F

Iz 9,6=IV-H

Iz 11,1=III-J

Iz 11,2-3=VIII-P

Iz 11,4=VII-S

Iz 11,10=IV-N

Iz 14,13-14=VI-E

Iz 26,10=VII-L

Iz 30,26=VII-G

Iz 32,17-18=VI-G

Iz 38,17=IX-F

Iz 40,31=XII-J

Iz 43,25=X-M

Iz 44,6=I-B

Iz 44,24=I-B

Iz 49,15-16=X-G

Iz 51,3=VI-G

Iz 53,5=IV-H

Iz 53,7=IV-H

Iz 53,8=IV-G, IV-H

Iz 53,12=IV-D

Iz 57,1=IV-A

Iz 60,5=VI-G

Iz 60,19=VI-G

Iz 63,1=VI-A, VI-K

Iz 63,16=I-F

Iz 64,4=VI-G

Iz 65,17=VII-E
Iz 66,15=VII-F
Iz 66,16=VII-F

Księga Jeremiasza

Jr 1,13=VIII-T
Jr 3,1=X-G
Jr 17,5=I-Q
Jr 26,15=VIII-Y
Jr 29,23=VII-O
Jr 31,22=III-C

Księga Ezechiela

Ez 2,1=VIII-T
Ez 2,2=VIII-T
Ez 8=X-M
Ez 18,30=X-G
Ez 18,31-32=X-G
Ez 36,27=VIII-A
Ez 44,2=III-F

Księga Daniela

Dn 2,2-49=VIII-Y
Dn 2,28=VIII-S
Dn 2,35=IX-F
Dn 2,44-45=IX-F
Dn 5,25=VIII-T
Dn 7,10=VII-O
Dn 7,27=IX-F
Dn 8,16-17=VIII-S
Dn 9,26=IV-H
Dn 10,2=VIII-T
Dn 11=VII-C
Dn 11,39=VII-B
Dn 12=VII-C
Dn 12,1=VII-C
Dn 12,3=VII-E
Dn 12,11-12=VII-C
Dn 12,11-13=VII-C
Dn 12,12=VII-C

Księga Ozeasza

Oz 13,14=V-E

Księga Joela

Jl 2,3=VII-F
Jl 3,2=VII-L

Księga Amosa

Am 5,1-2=XII-O

Księga Jonasza

Jon 4,6-8=VII-A

Księga Habakuka

Ha 2,3=III-A

Księga Zachariasza

Za 1,12=II-D
Za 9,11=V-E
Za 14,9=IX-C

Księga Malachiasza

Ml 1,11=IX-D
Ml 1,11=IX-D

Ewangelia według świętego Mateusza

Mt 1,21=II-B
Mt 3,8=V-G, VII- Q
Mt 4,10=VIII-F
Mt 4,1-11=XII-O
Mt 5,12=VI-E
Mt 5,28=X-L
Mt 5,3-10=VIII-P
Mt 5,45=VIII-P
Mt 6,2=XII-Z
Mt 6,21=VI-B
Mt 6,24=IX-C
Mt 7,15=VIII-Z
Mt 7,22=VIII-R
Mt 9,12=II-A
Mt 9,12-13=III-A
Mt 9,18-26=V-N
Mt 10,28=V-Q
Mt 12,32=V-G
Mt 12,41=VII-M
Mt 12,50=III-E
Mt 13,43=VI-G
Mt 17,5=VIII-M
Mt 18,18=X-M
Mt 18,28=VII-M
Mt 19,17=IX-D
Mt 22,23=XI-J
Mt 22,30=XI-G, XI-J
Mt 23,23=I-J
Mt 23,35=IX-B

Mt 24=VII-E
Mt 24,12=VII-E
Mt 24,21-22=VII-C
Mt 24,23=VIII-J
Mt 24,24=IX-F, VII-A
Mt 24,27=VII-L
Mt 24,29=VII-E
Mt 24,30=VII-N
Mt 24,36=VII-L, VII-S, XI-C
Mt 24,36-40=VII-D
Mt 24,5=VIII-J
Mt 24,7=VII-E
Mt 25,31=VII-L
Mt 25,34 i 41=VII-S
Mt 25,35-46=VII-Q
Mt 25,41=VII-N
Mt 25,46=XI-H
Mt 26,37-38=IV-H
Mt 26,38=IV-H
Mt 26,39=IV-F
Mt 27,29=IV-A
Mt 27,46=IV-D
Mt 27,52-53=XI-D
Mt 28,4=V-J
Mt 28,9=V-O
Mt 28,16-20=V-O
Mt 28,18=II-J
Mt 28,19=IX-C

Ewangelia według świętego Marka

Mk 6,4-5=I-J
Mk 10=X-L
Mk 13,32=VII-L
Mk 16,15=IX-D
Mk 16,16=IX-C
Mk 16,19=VI-N

Ewangelia według świętego Łukasza

Łk 1=III-B
Łk 1,11-20. 26-38=VIII-T
Łk 1,12=II-D
Łk 1,35=III-H
Łk 1,78=VII-Q
Łk 2,35=XII-M
Łk 4,8=VIII-F
Łk 6,36=VII-Q
Łk 7,11-17=V-N
Łk 11,42=I-J
Łk 12,40=VII-S
Łk 21=VII-E

Łk 21,11=VII-E
Łk 21,12.16=VII-E
Łk 21,27=VII-N
Łk 22,15=IV-A
Łk 22,32=IX-E
Łk 22,42=IV-F
Łk 23,21=VII-S
Łk 23,39=V-M
Łk 23,43=V-E
Łk 24,27=V-M
Łk 24,31=V-O
Łk 24,32=V-J
Łk 24,36=V-M
Łk 24,36-43=XII-H
Łk 24,39=V-M
Łk 24,41-43=V-M
Łk 24,44=II-D
Łk 24,46=V-J
Łk 24,47=V-M

Ewangelia według świętego Jana

J 1,1=II-C, II-D, II-E
J 1,3=I-R
J 1,12=II-H
J 1,14=II-B
J 1,16=II-B
J 1,33=IX-C
J 3,13=V-M
J 3,16=II-H
J 3,18=VII-P
J 3,5=IX-C
J 3,8=VIII-B
J 4,6=IV-H
J 4,23=VIII-A
J 4,24=III-H, VIII-A, VIII-B
J 5,21=V-Q
J 5,22=VII-S
J 5,25=XI-A
J 5,27=VII-L
J 5,28=VII-L
J 5,43=VII-C
J 8,12=VIII-P
J 9,6-8=IV-H
J 10,17=V-Q
J 10,17-18=IV-H
J 11,1-44=V-N
J 11,35-44=IV-H
J 11,49-51=VIII-Y
J 12,31=IV-L
J 12,34=IV-H
J 14,2=VI-B, VI-K, XII-R, XII-Y

J 14,3=VI-B
J 14,9=XII-B
J 14,26=VIII-A
J 15,26=VIII-D
J 16,2=IX-F
J 16,7=VI-B
J 16,14=VIII-D
J 16,33=XII-M
J 17,22-23=VIII-D
J 19,6=VII-S
J 20,11-18=V-O
J 20,19=V-J
J 20,20=V-M
J 20,22-23=X-M
J 20,23=VIII-M
J 20,24-29=V-O
J 20,29=VI-B
J 21,1-1=V-O
J 21,6-8=V-M

Dzieje Apostolskie

Dz 1,4-11=V-O
Dz 1,7=VII-L, XI-C
Dz 1,9=VI-A
Dz 1,9-11=V-M
Dz 2=VIII-M+
Dz 2,24=V-G
Dz 2,27=IV-O, V-G
Dz 4,12=II-J
Dz 4,22=IX-C
Dz 4,25=IV-G
Dz 4,26=IV-G
Dz 4,32=X-A
Dz 7,56=VI-N
Dz 9,10-19=VIII-Y
Dz 9,15=II-J
Dz 10=IX-D
Dz 10,1-48=VIII-Y
Dz 10,42=VI-N
Dz 14,14.16=I-R

List do Rzymian

Rz 1=VI-N
Rz 1,8=IX-D
Rz 2,5=VII-S
Rz 4,25=IV-H, -H, V-J
Rz 5,8=IV-G
Rz 6,4=V-H
Rz 6,5=IV-K
Rz 6,8=V-H

Rz 6,9=V-J
Rz 6,9.11=V-H
Rz 6,23=XII-B
Rz 8,15=I-F
Rz 8,26=VIII-A
Rz 8,29=XI-A
Rz 9,27=IX-F
Rz 10,18=IX-D
Rz 11,33=I-K
Rz 11,36=I-R
Rz 13,1=VIII-Y
Rz 13,8=VII-Q

Pierwszy List do Koryntian

1 Kor 2,9=VI-G
1 Kor 2,10=VIII-S, VIII-Z
1 Kor 2,11=VIII-S
1 Kor 3,11=IX-A
1 Kor 3,11-12=X-L
1 Kor 3,12=VII-P
1 Kor 3,13=V-G, VII-S
1 Kor 3,15=V-G
1 Kor 4,5=VII-O, VII-S
1 Kor 6,20=II-J
1 Kor 7,31=VII-F
1 Kor 12=VIII-O
1 Kor 12,7=VIII-R
1 Kor 12,8-10=VIII-R
1 Kor 13,1-2=VIII-R
1 Kor 13,5=X-A
1 Kor 13,8=XII-S
1 Kor 13,10=XII-S
1 Kor 13,12=XII-C
1 Kor 15,?? =IV-N
1 Kor 15,10=VIII-O
1 Kor 15,19=XI-J
1 Kor 15,20=V-J, XI-A
1 Kor 15,20.51=V-Q
1 Kor 15,22=VII-K, XI-A, XI-D
1 Kor 15,41=VI-G, XII-C
1 Kor 15,44=XII-H
1 Kor 15,51=XI-A
1 Kor 15,51-52=XI-D
1 Kor 15,52=VII-J
1 Kor 15,53=XI-H
1 Kor 15,6=V-O

Drugi List do Koryntian

2 Kor 1,3=I-F
2 Kor 5,6=XI-H

2 Kor 5,10=VII-K
2 Kor 5,16=VI-B
2 Kor 11,14=VIII-J
2 Kor 11,15=V-N
2 Kor 12,2=VI E

List do Galatów

Ga 1,11-12=VIII-Y
Ga 2,20=VIII-Y
Ga 3,28=IX-D
Ga 4,4=VIII-N
Ga 4,6=VIII-D
Ga 5,22-23=VIII-P, XII-X

List do Efezjan

Ef 1,20-21=VI-D
Ef 1,22=IX-A
Ef 2,3=V-F
Ef 3,9-10=VI-K
Ef 3,14-16.18=VIII-A
Ef 3,15=I-F
Ef 4(?)=VI-N
Ef 4,1=IX-C
Ef 4,3=IX-C
Ef 4,4=IX-C
Ef 4,6=I-F
Ef 4,9-10=V-G
Ef 4,10=VI-A, VI-B
Ef 4,13=XI-G
Ef 5,2=IV-M
Ef 5,23=IX-A
Ef 5,27=IX-F

List do Filipian

Flp 2,15=XII-T
Flp 2,7=IV-A
Flp 2,8-9=IV-J
Flp 2,9=VII-K
Flp 3,21=XI-A

List do Kolosan

Kol 1,18=IX-A
Kol 2,15=V-E
Kol 2,9=I-J
Kol 3,1-17=IX-D
Kol 3,2=VI-B
Kol 3,3=IV-N, V-H

Pierwszy List do Tesaloniczan

1 Tes 4,13=XI-H
1 Tes 4,16=VII-J, VII-L
1 Tes 4,7=VIII-C

Drugi List do Tesaloniczan

2 Tes 2=VII-C
2 Tes 2,4=VII-B
2 Tes 2,8=IX-F, VII-C
2 Tes 2,9=VII-A, VII-C

Pierwszy List do Tymoteusza

1 Tm 2,4=I-J
1 Tm 2,5=II-A
1 Tm 6,16=XII-C

Drugi List do Tymoteusza

2 Tm 2,5=XII-M

List do Tytusa

Tt 3,4=IV-M

List do Hebrajczyków

Hbr 1,3=II-C
Hbr 2,14=IV-H
Hbr 3,7=IV-A
Hbr 4,13=I-D, VII-K
Hbr 4,14=V-J
Hbr 5,8=IV-C
Hbr 6,4-6=X-M
Hbr 8,13=XI-H
Hbr 9,27=XI-D
Hbr 9,28=IV-H
Hbr 11,1=XII-R
Hbr 11,6=X-F
Hbr 11,39-40=XI-D
Hbr 11,40=XI-D
Hbr 12,15=VIII-O

List świętego Jakuba

Jk 1,5=VIII-P
Jk 1,14-15=X-L
Jk 1,17=VIII-L
Jk 2,19=I-C, I-R

Pierwszy List świętego Piotra

1 P 1,18-19=II-J, IV-L

1 P 2,21=IV-H

Drugi List świętego Piotra

2 P 1=VIII-S

2 P 3,9=I-J

2 P 3,10=VII-F

Pierwszy List świętego Jana

1 J 3,17=VII-Q

1 J 4,1=VIII-J, VIII-R

Apokalipsa świętego Jana

Ap=VI-N, VIII-S, XI-C

Ap 1,5=IV-A, V-J

Ap 1,7=V-J, VII-L

Ap 1,8=XII-Z

Ap 3,14=XII-Z

Ap 3,20=VIII-P

Ap 3,21=XII-M

Ap 4=XI-D

Ap 4,8=I-G

Ap 5,5=XII-M

p 5,9=IV-L, VIII-F

Ap 6,9-10=V-Q

Ap 6,12=VII-E

Ap 6,16-17=VII-L

Ap 7,9=VI-G

Ap 11=VII-B, VII-C

Ap 11,7-12=XI-D

Ap 12,10=VII-O

Ap 12=VII-C

Ap 12,4=VII-E

Ap 13=VII-C

Ap 13,3=VII-C

Ap 13,3-4=VII-C

Ap 13,5=VII-C

Ap 13,7=VII-C

Ap 13,13=VII-A

Ap 13,14=VII-A

Ap 14,13=XI-H

Ap 18,7=XII-Y

Ap 19,16=II-J, VIII-H

Ap 20,1-2=IV-L

Ap 20,12=VII-O

Ap 20,13=VII-M

Ap 21,1=VII-F

Ap 20,5=V-Q

Ap 21=V-Q

Ap 21,14=XII-R

Ap 21,16=XII-S

Ap 21,23=VI-G

Ap 21,23-24=VI-G

Ap 22,2=XII-X

Ap 22,13=XII-Z

Ap 22,20=II-A

SKOROWIDZ *CORPUS IURIS CANONICI*

W tekście duże litery są skrótami: C – Causa, D – Distinctio, F – Friedberg¹, K – Kanon,
L. Liber, P – Pars, Q – Quaestio, T – Titulus
Po znaku równania liczby rzymskie I-XII oznaczają artykuły,
a litery A-Z oznaczają paragrafy.

Decretum Gratiani

Decretum, P. 1, D. 50, K. 64, F. 1,201-202=X-M
Decretum, P. 2, C. 15, Q. 1, K.13, F. 1,749-750
Decretum, P. 2, C. 26, Q. 1-7, F. 1,1019-1046
Decretum, P. 2, C. 32, Q. 5, K. 14, F. 1,1137
=XII-O

Decretales Gregorii IX

Decretales Gregorii IX, L. 1, T. 1, K. 1, § 3, F. 2,
5=IX-C.
Decretales Gregorii IX, L. 3, T. 41, K. 6, F. 2,636-
639=V-D
Decretales Gregorii IX, L. 5, T. 21, K. 1-3, F.
2,822-823=V-N

¹ Aemilius Friedberg [ed.]: *Corpus Iuris Canonici*, Volumen 1-2, Graz 1955.

SKOROWIDZ PISARZY I DZIEŁ

Sporządzony przez tłumacza, w brzmieniu Jana z Kwidzyna.

Liczby rzymskie I-XII po znaku równania oznaczają artykuły, litery A-Z wskazują paragrafy. Skróty w tekście: a – artykuł, c – część, d – dystynkcja, h – homilia, k – księga, r – rozdział, s – sermo, t – traktat, z - zagadnienie.

Albert Wielki: „De animalibus” =XII+N; „Supra Lucam” =V-L.

Aleksander z Hales: „Summa”, c. 3, rozprawa o przykazaniach Dekalogu =VIII-F.

Ambroży: =XII-T, VIII-R, XI-D; „De Paradiso” =X-L; „De virginibus” =XII-O; „De virginitate” =III-F, XII+N.

Anzelm: „Cur Deus homo” =I-H; „De Incarnatione Verbi” =III-D; „Prosligion” =VI-G.

Arystoteles=III-B; „Ethicorum”, K. 7=XII-L.

Atanazy: Symbol =I-J.

Augustyn: =II-A, III-D, IV-E, V-B, V-F, VI E, VI-M, VII-O, VII-Q, X-C, XI-C, XI-D, XII-J, XII-L; „Contra Pelagianos”, K. 6, Z.9 =V-L; „De agone christiano” =VIII-N; „De Civitate Dei”, K. 3 = IV-O; K. 3. R 4 = VII-A; K. 6 = I-K; K.12 =V-L; K.18 =XI-C; K. 20, R. 19 =VII-A; K. 21=V-B; K. 22 =VI-A; „De cognitione vere vite” =II-C; „De cura pro mortuis agenda” =X-E; „De doctrina Christiana” K. 1, =I-L; K. 3=VIII=G; „De duabus animabus” =X-L; „De fide ad Petrum” =III-D; „De Genesi ad litteram” =XII-R; K. 2 =VIII-V; K. 12 =VIII-T; „De igne purgatorii” =X-L; „De moribus Ecclesiae” =XII-A; „De nuptiis et concupiscentia” =III-F, XII-N; „De praedestinatione Sanctorum” =II-B, X-E; „De Symbolo” =V-J, K. 3 =XII-A; „De Trinitate”, K. 4 =IV-G, V-J; K. 6 =II-F; K. 7 =VIII-D; K. 8 = VIII-V; K.13 = IV-G; K. 15=II-C, II-E, II-F; K. 16, R. 6 =VIII-Y; „De unico Magistro” =VIII-S; „De verbis

Domini” =VII-L; Do Dioskora=VI-A; Do Felcijana” =V-N; Do Henodiusza” =V-J, XI-D; Enchiridion=XI-F, I-J; R. 66=X-L; “Liber octoginta trium quaestionum” =IV-E, VII-B; O psalme 118,1=XII-A; „W pewnym kazaniu” =III-F.

Beda =VI-D, VIII-V.

Bernard: O Psalmie 90 =IX-F;

Bernard „Meditationes” =VII-O

Bernard=IX-F; „Super Cantica Cantico- rum” Sermo 15=II-J, Sermo 33=IX-F; Kazanie na Wigilię Bożego Narodzenia=II-J; Kazanie o Objawieniu Pańskim: *Okazała się dobroć i ludzkość Zbawiciela naszego* =IV-M; Kazanie o Męce Pańskiej=IV-A.

Boecjusz: „De consolatione Philosophiae”, K. 5 =I-D

Bonawentura: =I-C, =VI F, =X-L, XI-D; Super Secundo Libro Sentenciarum, D. 2 =VI F; D 35=X-L; Super tercio libro sentenciarum =III-B, D. 16 =IV-D, D. 31 =XII-S; „Super Quarto Libro Sentenciarum”, D. 44 =XI-D, D. 48 =VII-N.

Brygida: „Revelationes” =X-E

Cyprian: List do Fortunata =XI-H

Cyryl:=VIII-D

Damascen =IV-E, VI-M. “Wykład wiary prawdziwej”, K. 3 =III-H, =IV-O, =XII-J; K. 3, R. 12 =III-J

Doktorzy: O siódmej dystynkcji, „Drugiej Księgi Sentencji Piotra Lombarda” =VIII-Z.

Dorota, rekuza w Kwidzynie =VIII-Y.

Dydym =VIII-D

Glossa: Super Actus Apostolorum 1 =VI-A; Glossa super Psalterium =VIII-T

Grzegorz: =VIII-C, =X-C, XII-H; „Dialogi” K. 4 =V-G, Homilia =XI-B, XI-D, XII-J; Homilia Oktawy Wielkanocy =V-E; Homilia Wniebowstąpienia=VI-A; „Moralia in Job”, K. 14, =XI-A, =XII-H, K. 22 =VII-C; Poświęcenie paschału =IV-A.

Henryk z Gandawy, „Quodlibetum nonum”, pytanie 16 i 17 =XII-H.

Hieronim: =VII-E, VIII-R. Glossa Mt 13=XII-L. „Sermo de Assumptione” =XII-M. „Super Ioannem” =XII-O. „Super Matthaem” =VII-J =XII-L. - Znalazł w „Annales Hebraeorum” 15 znaków zbliżającego się dnia sądu = VII-E.

Holkot Robert: „Super Quarto Libro Sententiarum” =X-L.

Hugon ze Świętego Wiktora =I-O, III-B; „De arra animae” =VIII-B. O siódmej księdze „Hierarchii Anielskiej” Pseudo-Dionizego Areopagity =VIII-V.

Jan Kasjan: „Collationes Sanctorum Patrum”, Rozmowa druga=VIII-Y

Leon I Wielki =V-L, XII-O.

Mikołaj z Liry =XII-S

Piotr Comestor: „Historia Scholastica” =VI-A, VII-E, VII-N.

Piotr Lombard:
„Pierwsza Księga Sentencji”: d. 2-3=II-G, d. 11=VIII-D, d. 11-12=VIII-D, d. 16=VIII-M, d. 35, 38 i 39=I-D, d. 36 i 37=III-H, d. 42 i nn.=I-G, d. 46=I-J.

„Druga Księga Sentencji”: I-P, d. 6=VII-A, d. 11=VI-L, d. 26=VIII-O, d. 28 =VIII-Z, d. 30-33=V-F.

„Trzecia Księga Sentencji”: d. 1=III-D, d. 4=III-H, d. 5=III-D, d. 9=II-B, VI-A; d. 11=I-J, II-K; d. 14=IV-C, d. 15=IV-B, d. 16=IV-C, d. 21=IV-E, d. 23=I-C, d. 35=IX-B, d. 44=XII-T.

„Czwarta Księga Sentencji”: d. 14=X-M, d. 18=X-M, d. 33=XII-O, d. 43=VII-K, =VII-L, d. 43, d. 47=VII-F, d. 48=VII-N.

Piotr z Tarantazji =XI-D, „O Czwartej Księdze Sentencji”, d. 69 =XII-B.

Pseudo-Dionizy-Areopagita: „De Caelesti Hierarchia”, R. 4 =XI-C; „De Divinis Nominibus” =VIII-C.

Raban Maur: „Super Genesisim” =VIII-F

Ryszard z Middletown: „Na Czwartą Księgę Sentencji”, d. 45=X-E.

Ryszard ze Świętego Wiktora: „De Trinitate” księga szósta =II-G; „O zjednoczeniu i kontemplacji” =VIII-V; „Super Apocalypsim” =VIII-T.

Sekwencja: *Supernae Matris gaudia* =XII-X.

Sybilla =VIII-V.

Symbol Atanazego=VIII-D.

Symbol Mszalny=VIII-F.

Symbol Nicejski=IV-H.

Tomasz z Akwinu: = IV-D, V-E, VII-N, XI-C, XI-D, XII-J, XII-O;

„O Drugiej Księdze Sentencji”: =I-L.

„O Czwartej Księdze Sentencji”: d. 14=X-C, X-M; d. 15=X-C; d. 20=X-B; d. 33=VII-K, XII-O; d. 41=X-C; d. 42=VII-T; d. 43= VII-O, XI-C, XI-D, XI-H; d. 44, z. 4=V-J; d. 45= V-A, X-B, X-E; d. 47=VII-L, VII-R; d. 48=VII-E, VII-G, XII-O; d. 69=XII-B.

„Suma Teologiczna” c. I: z. 68, a. 4=VI-D, VI-E;

„Suma Teologiczna” c. II-II: z. 84=VIII-F;

z. 95, a. 6=VIII-T; z. 100 a. 1-5=VIII-Z;
z. 152=XII-O; z. 172, a. 6 =VIII-R;
„Suma Teologiczna” c. III: z. 28, a. 3. =III-F;
z. 49, a. 7=VIII-N; z. 50, a. 5=IV-O; z. 51,
a. 1 =IV-N; z. 53, a 3 = V-J, XI-D; z. 54,
a, 4=V-L; z. 55, a. 3=V-O; z. 58, a. 2=VI-M;
z. 59, a. 6=VII-K; z. 90=IV-D.

Walafryd Strabo =VI-D.

Złotousty= IV-N, VII-N, VIII-D; „De reparatione lapsi” =XII-A; „Super Matthaicum” =VII-J, =VIII-V; h. 75=VII-N

WYKAZ SKRÓTÓW

Polskie skróty książek biblijnych według Biblii Tysiąclecia

- a. – artykuł
c. – caput / rozdział
d. – dystynkcja
j.w. – jak wyżej
k. – karta (strona w rękopisie)
kol. – kolumna
Liber – księga
Lombard, *Cztery Księgi Sentencji* – Piotr Lombard, *Cztery Księgi Sentencji*, przekład Julian Wojtkowski, Olsztyn (t. 1, 2013; t. 2, 2015)
LThK – Lexikon für Theologie und Kirche
PG – *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, t. 1-161, ed. J. P. Migne, Paris 1857-1866.
PL – *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, t. 1-221, ed. J. P. Migne, Paris 1878-1890.
I-IV, 1862-65.
q. – questio / kwestia
s. – strona
S.Th, *In 2 Sent.* – S. Tommaso d’Aquino, *Commento alle sentenze di Pietro Lombardo e testo integrale di Pietro Lombardo. Libro secondo*, Edizioni Studio Domenicano – Bologna (vol. 3, 2000) [Św. Tomasza z Akwinu Komentarz do drugiej Księgi Sentencji Piotra Lombarda].
S.Th, *In 4 Sent.* – S. Tommaso d’Aquino, *Commento alle sentenze di Pietro Lombardo e testo integrale di Pietro Lombardo. Libro quarto* [Św. Tomasza z Akwinu Komentarz do czwartej Księgi Sentencji Piotra Lombarda]
S.Th, *Suma teol.* – Św. Tomasz z Akwinu, *Summa Teologiczna*, Nakładem Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas”, 4-8, Praed Mews, London, W.2.
t. – tom
vol. – volume [volumin]
z. – zagadnienie

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie do transliteracji rękopisów i przekładu polskiego	3
Wykład symbolu	7
Prolog	29
Artykuł pierwszy	61
Artykuł drugi	93
Artykuł trzeci	103
Artykuł czwarty	115
Artykuł piąty	135
Artykuł szósty	157
Artykuł siódmy	173
Artykuł ósmy	209
Artykuł dziewiąty	255
Artykuł dziesiąty	265
Artykuł jedenasty	289
Artykuł dwunasty	305
Skorowidz Pisma Świętego	355
Skorowidz <i>Corpus Iuris Canonici</i>	363
Skorowidz pisarzy i dzieł	365
Wykaz skrótów	369